LEOPOLDO ALAS: CLARÍN
La Regenta
Alianza Editorial, S.A. Madrid, 1966

Clarín

PASIUNEA ANEI OZORES

I

Traducere, prefață și note de *Dan Munteanu*

UNIVERS

București — 1972

Clarín

Era prin 1875, cînd abonații ziarului „El Solfeo" descoperiră o nouă semnătură, cu rezonanțe „filarmonice"[1] — Clarín (Trîmbițaș) — în josul unor rînduri destul de usturătoare ca să atragă de la bun început atenția. În scurt timp, articolele intitulate autoironic „paliques" (flecăreli), semnate Clarín, aveau să fie cunoscute în întreaga Spanie și în America latină, așteptate cu nerăbdare și apoi comentate cu pasiune și interes. Spiritualul și necruțătorul cenzor al producțiilor literare ale vremii era doctor în dreptul civil și canonic, pasionat de literatură pînă la dăruire totală.

Leopoldo Alas y Ureña „Clarín" s-a născut în 1852 la Zamora, într-o înstărită familie de origine asturiană. Își face studiile la

[1] Gonzalo Sobejano, *Forma literaria y sensibilidad social*, Editorial Gredos, S.A., Madrid, 1967.

Colegiul iezuit din León și apoi la Institutul din Oviedo, oraș unde de altfel își va petrece întreaga viață. Literatura îl fascinează încă din copilărie, și la doisprezece ani scrie prima sa operă „serioasă" — o piesă de teatru intitulată *Asediul Zamorei (El cerco de Zamora)*, urmată de o alta, burlescă, *O comedie pentru un real (Una comedia por un real)*. Poate că Leopoldo Alas ar fi devenit încă de pe atunci scriitor, așa cum eroul său de mai tîrziu, don Victor Quintanar, ar fi jucat teatru toată viața, dacă această meserie i-ar fi permis să trăiască „decent". Dar așa cum Quintanar va deveni magistrat și apoi prezident de tribunal, în ciuda faptului că nu se simțea chemat în slujba dreptății, tot astfel Leopoldo Alas y Ureña studiază dreptul, obține titlul de doctor în 1877, iar din 1883 ocupă catedra de economie politică și statistică la Universitatea din Oviedo, pînă aproape de sfîrșitul vieții — 1901. Spirit liber-cugetător, dornic de cunoaștere, Clarín este obligat să-și ducă existența monotonă de profesor într-un oraș de provincie muribund, dominat de turnul catedralei și de bigotism. Aceste circumstanțe vor fi determinante pentru întreaga sa viață. Dorința sa arzătoare de a scrie, vocația sa scriitoricească sînt coordonate fundamentale pentru activitatea sa literară. Plăsmuirea narativă va fi însă întotdeauna dublată de reflecția didactică. Pentru Clarín, literatura nu va fi niciodată o profesiune, ci „opera sa de *dilettanti*" în activitatea lui de profesor — sublinia pertinent doctorul Marañón.

Clarín își începe activitatea literară ca ziarist și critic, amănunt ce nu trebuie pierdut din vedere în analiza operei sale romanești. De-a lungul întregii sale vieți a continuat să-și scrie celebrele „paliques". Cu puțin înainte de-a muri, este prezent cu regularitate în paginile ziarului *Madrid Cómico*, la fel de neînduplecat și de tăios, dar obiectiv și drept în criticile sale. Putem afirma fără teama de-a greși că Alas Clarín a fost întreaga sa viață un ziarist, fin observator al realității înconjurătoare, ironic pînă la causticitate uneori, dar hîtru, ușor mucalit, arborînd întotdeauna un zîmbet de condescendență în fața „micilor" păcate ale semenilor săi.

În calitate de critic literar, Clarín și-a desfășurat munca adînc ancorat în contemporaneitate, comentînd producțiile din ultimele două decenii ale veacului trecut. După cum declară el însuși, intenția criticilor sale este morală. Activitatea sa de critic a fost mult discutată ; pusă chiar sub semnul întrebării. „Clarín a fost într-adevăr un critic literar ? Critic literar care pătrunde în opere,

ne spune cum au fost construite, le descompune în cele mai mici piese... şi apoi montează totul la loc ?..." se întreba Azorín. Astăzi, Torrente Ballester îl consideră pe Clarín „prototipul criticului literar ca ființă morală"[1]. Creaţia sa de publicist şi critic din perioada 1881—1898 a fost grupată sub următoarele titluri : *La literatura en 1881* (în colaborare cu Armando Palacio Valdés), *Sermón Perdido, Nueva Campaña, Ensayos y revistas, Paliques, Solos de Clarín* (5 vol.)

În literatura propriu-zisă, Clarín pătrunde vroindu-se, asemeni lui Flaubert, „artist, artist cu adevărat". Spuneam mai înainte că Alas Clarín a fost întreaga sa viaţă un ziarist. Primul său roman, pe care începe să-l scrie în 1883 şi il termină în 1884 — *La Regenta (Prezidenta)* — în versiunea română *Pasiunea Anei Ozores* — nu face decît să întărească această afirmaţie. Sînt două volume de observaţie şi analiză minuţioasă, o adevărată radiografie socială a oraşului Oviedo — cenuşia fostă capitală regală, Vetusta — făcută cu vădită ironie şi comprehensiune, cu neîndoielnice calităţi artistice. Se pare că niciodată Clarín n-a renunţat la intenţia de a-şi face cititorul să zîmbească — e drept. de cele mai multe ori cu amărăciune — şi în *La Regenta* reuşeşte pe deplin. Nu trebuie să înţelegem că scriitorul este partizanul unui stil superficial. În eseul său *Estilo Fácil* arată în mod explicit că „stilul facil este una dintre supapele prin care respiră cu mai multă uşurinţă *marea nevroză* a prostiei naţionale". Pentru Clarín, literatura are o deosebită însemnătate şi îi acordă întregul său respect, considerînd activitatea literară ca o acţiune de mare nobleţe, ce nu poate fi făptuită decît de cei ce se simt cu adevărat chemaţi să scrie. „Eu, care sînt democrat în adîncul sufletului — îi spunea el marelui său prieten Marcelino Menéndez y Pelayo — cred că în literatură încă n-a trecut vremea oligarhiilor."

În ierarhia genurilor literare, Clarín situează pe cea mai de sus treaptă romanul, deoarece — arată el — romancierul are darul superior de-a se putea instala în interiorul omului, al personajului.

După *La Regenta*, Clarín a publicat romanele *Su único hijo (Fiul unic), Las dos cajas (Cele două lăzi)* şi *Sperandeo*, care în intenţia autorului urmau să constituie prima parte a unuei trilogii, neterminată însă din pricina morţii sale premature. Aceste

---

[1] C. Torrente Ballester, *Panorama de la literatura española contemporánea*, Ediciones Guadarrama, Madrid, 1965.

romane, ca și nuvelele *Doña Berta* și *Cuervo (Corbul)* sînt mai puțin realizate decît *La Regenta*.

În perioada anilor 1886—1900, mai apar volumele sale de povestiri, *Pipá, El señor y lo demás son cuentos (Domnul și celelalte sînt povești), Cuentos morales (Povestiri morale)* și *El gallo de Sócrates (Cocoșul lui Socrate).*

Spania ultimei treimi a secolului trecut trăiește agonia marilor muribunzi. Coloniile din Lumea Nouă — de fapt, gloria, măreția, dar mai ales bogăția fabuloasă a imperiului lui Carol Quintul — își cuceresc rînd pe rînd independența sau trec sub alți stăpînitori, privînd astfel Spania de toate privilegiile de mare putere colonială, pe plan extern, și antrenînd pe de altă parte, pe plan intern, ascuțirea tuturor contradicțiilor sociale. Este momentul trecerii spre imperialism, marcat în Spania de existența unor puternice rămășițe feudale. Marea aristocrație latifundiară, cu prerogative cvasi-absolute, se vede silită să accepte un nou partener la cîrma țării — burghezia puternică, bogată, în plin avînt, „bogații Lumii Noi", „americanii" sau „indienii" cum mai sînt numiți, întorși din fostele colonii și dornici de putere și mărire. Biserica are însă și ea un cuvînt de spus. Investită cu puteri absolute, nu acceptă o știrbire a forței sale atotputernice. După ce participă fățiș sau aproape la războaiele carliste, biserica spaniolă adoptă tactica dominației spirituale a oamenilor, în scopurile cele mai materiale și josnice, devenind la un moment dat un adevărat pericol social. La începutul secolului nostru, Blasco Ibáñez denunța acest adevărat flagel al Spaniei în romanul *El Intruso (Intrusul).*

Burghezia și aristocrația își vor împărți de acum încolo conducerea vieții politice, economice și sociale a Spaniei. Se produce o vagă înaintare pe plan economic ; apar cîteva ramuri industriale noi și se dezvoltă căile de comunicație, dar procesul este lent și foarte departe de avîntul economic ce caracteriza restul Europei capitaliste.

În pofida unei evidente rămîneri în urmă pe planul evoluției istorice, în comparație cu celelalte țări mari europene, a unor caracteristici feudale ce-și pun amprenta asupra vieții spaniole, ultimele trei decenii ale veacului al XIX-lea sînt marcate de efortul Spaniei de a merge înainte, de încercările de descătușare, de

dărîmare a zidurilor strîmte, ridicate de orînduirile trecute, și de crearea unor relații sociale și a unor instituții noi, pe măsura timpului. Acesta este fundalul economico-social pe care se țese acțiunea romanului *Pasiunea Anei Ozores*.

Numai cunoscînd, chiar în linii generale, situația reală a Spaniei anilor 1870—1900, romanul lui Clarín își dezvăluie adevăratele sale valențe. Așa cum, peste cîteva decenii, un alt mare scriitor spaniol, Vicente Blasco Ibáñez avea să spună „Spania era într-o situație rușinoasă, iar eu am atacat cu asprime anumite manifestări ale vieții leneșe a țării noastre...", Clarín zugrăvește in romanul său panorama social-politică a Spaniei de sfîrșit de secol în adevăratele ei culori.

Pasiunea Anei Ozores este romanul unor ambiții ce se înfruntă. Zilele cenușii ale Vetustei, viața ce se scurge aparent la fel, monoton, ca lungile luni de ploaie măruntă ce cad an de an asupra fostului oraș regal ascund marile pasiuni : ambiția, vanitatea, zgîrcenia. Conflictul romanului este de fapt această luptă surdă și crîncenă ce se dă între trei ambiții : canonicul don Fermír. De Pas, don Alvaro Mesía și doña Ana de Ozores de Quintanar. Paradoxal (și aici se cere să subliniem în mod deosebit meritul autorului în construirea romanului), cele trei personaje principale au nevoie unul de celălalt ; fiecare dintre ele este într-o febrilă și neîntreruptă înaintare spre celălalt : Mesía are nevoie de Ana, dar aceasta are nevoie de Canonic ; Canonicul o dorește pe Ana, dar acum ea aleargă spre Alvaro Mesía sau spre don Victor de Quintanar, soțul ei. Se creează un soi de cerc vicios, din care personajele ies de-abia spre sfîrșitul romanului. Paralel, are loc un conflict intern, nu mai puțin dramatic, ce se petrece cu fiecare personaj în parte. Căci fiecare dintre cei trei nu are de luptat numai împotriva unui dușman din afară, ci și contra unor dușmani lăuntrici : tendințe antagonice ce înving sau sînt învinse determinind de fapt victoria sau înfrîngerea în conflictul exterior al celor trei.

Pasiunea Anei Ozores este însă și romanul unor tarați, a unor oameni asupra cărora societatea în care trăiesc și-a pus adînc pecetea, mutilîndu-i sufletește. Ana de Ozores, don Fermín de Pas, Alvaro Mesia trăiesc într-o lume de ipocrizie, unde singurul lucru care contează sînt aparențele. Această lume te învață să fii venal, corupt, să calci totul în picioare pentru propriile tale interese.

Fermín de Pas este fiu de ţărani, crescut în nevoie şi cu mari sacrificii de mama sa. Aceasta învăţase încă de mic copil, în satul ei de mineri din nord, că singurul lucru ce contează pe lumea asta sînt banii. Şi doña Paula va face totul pentru a deveni bogată şi, deci, puternică, prin fiul ei. Nu se va da în lături de la şantaj, speculă şi intrigi pentru a-şi vedea visul împlinit. Fermín este crescut în aceeaşi atmosferă: totul pentru mărire, putere, bogăţie. În numele crucii — spun părinţii iezuiţi la colegiu ; pentru tine, ca să-ţi fie bine — îi spune doña Paula. Rezultatul nu se lasă mult aşteptat. Don Fermín ajunge vicar-general al diocezei Vetusta, temut în toată provincia, pînă şi de episcop — instrument docil în mîinile doñei Paul şi ale fiului său. A renunţat la visele din tinereţe, la fapte glorioase în numele Crucii, asemeni călugărilor iezuiţi ce-şi pierdeau viaţa pe pămînturi necunoscute ; vrea doar să stăpînească, să aibă universul la picioarele sale. Fermín este stăpînit de dorinţa de a domina, de a deveni atotputernic, pentru ca astfel să compenseze viaţa frustrată şi umilinţele la care l-a obligat sutana. Şi pentru asta nu se dă în lături de la nimic. Josnic neguţător de bunuri materiale şi de suflete, consideră că scopul său — mărirea, atotputernicia — îi dă drepturi nelimitate. Abuzînd de puterea pe care i-o conferă sutana, în calitatea sa de duhovnic, dictează, de fapt, după bunul plac, prin intermediul fiicelor sau soţiilor, aproape tuturor familiilor bogate şi influente din oraş. De sus, din vîrful clopotniţei catedralei, Fermín priveşte oraşul printr-un ochean, asemeni unui rege absolut. La adăpostul însemnelor ecleziastice, a falsei modestii şi umilinţe, Canonicul are un cuvînt de spus în orice împrejurare. Don Fermín doreşte să-şi extindă puterea morală şi asupra doñei Ana de Ozores, dar aceasta devine încetul cu încetul o ispită pentru ambiţiosul cleric.

O dată cu don Fermín de Pas, pătrundem în lumea ecleziastică. Slujitorii Bisericii sînt stăpîniţi de invidii, duşmănii, pizmă. Între ei se dă o luptă acerbă pentru sferele de influenţă în „lumea bună“ a Vetustei, pentru avantaje materiale, pentru posturi înalte în ierarhia ecleziastică. Consiliile canonicilor sînt prilejuri de bîrfe grosolane despre clerici şi restul locuitorilor din oraş ; şi toate aceste lucruri se petrec sub cele mai respectabile aparenţe. Tot aşa cum doña Paula vinde obiecte de cult, arendează pămînturi la ţară, dă bani cu camătă şi pretinde tinerelor servitoare aduse de prin satele din împrejurimi să doarmă alături de camera

„domnişorului". Totul trebuie să pară decent şi respectabil, căci se face în numele Crucii.

În comparaţie cu Fermín de Pas, don Alvaro Mesía este mult mai liniar. „Tipul perfect al corupţiei pe care-o numim de bon-ton, aristocrat de rasă... om ce stăpîneşte arta de a se face plăcut, şi de a-şi impune tirania de şef" [1], este don Juan-ul Vetustei. Chipeş, indolent, exagerat de elegant, se bucură de faima de cuceritor ce nu dă niciodată greş. Ambiţia lui mărturisită este „să-şi slujească patria făcînd politică". Cucerirea femeilor nu mai reprezintă o ambiţie pentru el, ci un eventual mijloc de a ajunge la o funcţie politică mai importantă. Don Alvaro Mesía este intrigat de aureola de castitate şi virtute ce-o încunună pe Ana de Ozores, atît de frumoasa Prezidentă căsătorită la nouăsprezece ani cu don Victor, magistrat trecut de patruzeci de ani. Dorinţa lui arzătoare este să îngenunche virtutea Anei. Drama sa interioară este provocată de teama unui eşec în îndrăzneaţa întreprindere la care porneşte, eşec de două ori mai zdrobitor, datorită condiţiei rivalului — Canonicul.

In sfîrşit, Ana de Ozores este poate personajul cel mai complex al romanului. Formată rînd pe rînd la şcoala unei guvernante de modă englezească cu false pudori, apoi la cea a tatălui său, un liber-cugetător al cărui principiu suprem era *naturalia non turpia*, şi în cele din urmă în ambianţa saturată de ipocrizie a mătuşilor sale, pretinse domnişoare bătrîne a căror lege de conduită este, bineînţeles, salvarea aparenţelor, Ana suferă de cele mai bizare complexe ce lasă urme adînci în sufletul ei de adolescentă. Pe acest fond, educaţia catolică sădeşte sămînţa misticismului. Aceasta este Ana, cea care la nouăsprezece ani se căsătoreşte cu don Victor, un om bun, blînd, iubitor, dar care n-o poate iubi decît ca un tată ocrotitor. Sentimentul căsniciei frustrate şi mai ales lipsa unui copil sînt sufocante. Drama Anei începe în clipa cînd devine conştientă de această frustrare. Acum are nevoie de ajutor, şi ajutorul nu-i poate veni decît de la Dumnezeu şi slujitorul său — Don Fermín. Şi tocmai în aceste momente de cumpănă înţelege că De Pas o iubeşte şi se cutremură „ca la atingerea unui corp vîscos şi rece". Ambiţia supremă a Anei este de a rămîne credincioasă „bunului ei Quintanar" şi de-a realiza în acelaşi timp echilibrul moral interior de care are atîta nevoie. De o parte, o pîndesc don Alvaro şi Canonicul, asemeni „Dia-

[1] B. Pérez-Galdós în prologul la *L. Alas „Clarín"*, la *Regenta*, Emecé — Buenos-Aires, 1946.

volului și Arhanghelului" cum își spune chiar ea, de cealaltă, propriile ei porniri, dictate de trupul tînăr și lipsit de bucurii.

În jurul înfruntării acestor trei voințe și a implicațiilor inerente, Clarín zugrăvește viața orașului de provincie și creează o galerie de personaje deosebit de autentice și sugestive. Don Victor Quintanar, prezident pensionar, mare amator de teatru și vînătoare, botanist, entomolog, ebenist și multe altele, este, în fond, inapt pentru viață. Lipsit de simțul realului și al ridicolului, Quintanar își creează o lume imaginară populată de eroi calderonieni și viețuitoare de pădure, în care se refugiază cu încăpățînarea unui copil. Găsim în îndîrjirea cu care își apără această lume, în bunătatea sa, ceva din eroismul și măreția lui don Quijote. Și dacă autorul îngroașă pe alocuri comicul și ridicolul vieții lui Quintanar, sensul existenței sale păstrează același tragism quijotesc. La fel de vii și autentici sînt Frigilis, filozoful plin de înțelegere care găsește adevărul vieții doar în natură, Visitacíón, soția funcționarului de Bancă, fostă amantă a lui Mesía, acum mina lui dreaptă în bătălia pentru cucerirea Anei Ozores, vădind reale veleități de codoașă, Obdulia Fandiño, văduva oricînd dispusă să aibă o aventură galantă, Ronzal alias Flintă, un Rastignac cu nimic mai prejos decît eroul balzacian, doña Petronila Rianzares, episcopul-mamă sau Constantin cel Mare, cum i se mai spune, prototipul desăvîrșit al bigotei, marchizii de Vegallana, fuduli și găunoși, în sfîrșit seria canonicilor din Consiliul ecleziastic — adevărate portrete în aqua-forte. Fiecare din episoadele ce au în centrul lor unul sau altul din aceste personaje pot reprezenta un embrion de roman de moravuri.

Nu mai puțin realizate sînt tablourile „costumbriste" — descrierea casei marchizilor de Vegallana, a petrecerilor de aici sau de la Vivero, apartamentul doñei Petronila sau al Canonicului, Cazinoul cu toate secretele și tainele sale, sau scenele colective, slujbele de la Catedrală cu prilejul marilor sărbători religioase, balul de la Cazino, procesiunile religioase, plimbările pe Espolón sau strada Comerțului. În descrierile sale Clarín deține, în mod neîndoios, arta unei savante dozări și este înzestrat cu un ascuțit simț al necesarului.

*

Critica spaniolă este unanimă sau aproape în a considera *Pasiunea Anei Ozores* drept cel mai bun roman spaniol al secolului trecut ; uneori se afirmă că superlativul absolut l-ar deține

romanul *Fortunato și Jacinta* de B. Pérez-Galdós și apoi ar urma *Pasiunea Anei Ozores (C. Torrente Ballester, op. cit.).* Cu toate acestea, asupra romanului lui Clarín au planat de-a lungul anilor grave și contradictorii acuzații. Clarín a fost învinuit de naturalism și regionalism pe de o parte, iar pe de alta, că ar fi copiat romanul lui Flaubert, *Madame Bovary*.

Este știut că în literatura spaniolă nu se poate vorbi despre naturalism în adevăratul înțeles al cuvîntului ; despre acel naturalism teoretizat de Zola în prefața la *Therèse Raquin* din 1867 sau în *Le roman expérimental* (1880). Spania a preluat din naturalismul francez intenția de a zugrăvi viața reală, a oamenilor simpli, a claselor de jos. Această trăsătură va influența cel mai mult asupra romanelor spaniole din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Scriitorii grupați de critica literară în curentul naturalist ca Emilia Pardo Bazán, Armando Palacio Valdés, Clarín, Vicente Blasco Ibañéz n-au făcut decît să continue și să adîncească cele mai bune tradiții ale realismului spaniol. Naturalismul în Spania a respins categoric violența, duritățile, aspectele licențioase, teoria eredității, a „cazurilor patologice" — determinante ale naturalismului, potrivit teoreticienilor săi.

Cît privește regionalismul, acuzația aproape că nu merită să mai fie combătută. Clarín poate fi considerat regionalist doar in măsura în care toți marii scriitori sînt regionaliști pentru că zugrăvesc realitatea apropiată și cunoscută lor, în mijlocul căreia își duc ei înșiși existența. Era oare posibil ca un observator atît de atent, partizan al analizei minuțioase, să lase nevalorificat acel atît de bogat material uman pe care i-l oferea provincia unde trăise o viață ? Ce poate fi mai binevenit pentru un scriitor decît viața unei capitale de provincie, unde zilele se scurg aparent la fel, una după alta, și unde singurele evenimente sînt trupele de teatru sosite de la Madrid, plimbările pe *boulevard*, sindrofiile date de familiile din lumea bună și rivalitățile pe plan local !

În repetate rînduri s-a afirmat că Ana Ozores ar fi o variantă spaniolă a doamnei Bovary. În prefața semnată la versiunea românească a romanului lui Flaubert, Tudor Vianu o caracteriza astfel pe eroină : „Flaubert ne-a înfățișat în Emma Rouault un exemplar al educației romantice, cum trebuie să fi existat cu sutele de mii în epoca tinereții lui. Pe acest om romantic, atît de inapt pentru viață, purtînd stigmatul în același timp tragic și ridicol al tuturor formelor false, inautentice ale existenței,

Flaubert l-a văzut din unghiul unei vremi noi, în care vechile idealuri romantice se perimaseră... țărăncuța lui Flaubert, devenită o mică burgheză romantică, trăiește toate ipostazele căderii și aventura ei este lamentabilă și sfîșietoare."[1] Fără îndoială, există puncte comune între cele două personaje; Emma acceptă căsătoria cu doctorul Bovary pentru a scăpa de existența în casa părintească de țară, așa cum Ana Ozores acceptă căsătoria cu don Victor Quintanar, prezident de tribunal, pentru a scăpa de ipocrizia lumii în care o sileau să trăiască mătușile ei. Cele două eroine sînt nefericite în căsniciile lor și aspiră la o altă existență. Dar similitudinile biografice nu sînt definitorii nici pentru structura intimă a figurilor și nici pentru maniera de creație a scriitorilor care le-au dat viață.

În sfîrșit, romanul lui Clarín, și aceasta e o trăsătură definitorie a acestuia, este una dintre cele mai viguroase scrieri anticlericale din Spania de la sfîrșitul veacului trecut. Situîndu-se pe poziții net realiste, Clarín creează un roman social, bogat în caractere și împrejurări tipice, zugrăvește o frescă amplă și profundă a societății spaniole contemporane lui. În ciuda acestor incontestabile calități, nu putem trece cu vederea lipsa unor orizonturi mai largi din partea unui scriitor ca Leopoldo Alas Clarín. În sumbrul tablou al societății spaniole din Vetusta, important centru industrial — după cum reiese chiar din cîteva referiri presărate în paginile romanului — autorul nu vede nici o forță socială sănătoasă. Proletariatul este foarte vag schițat, lipsit de orientare și de o conducere de clasă. Uneori, descrierea muncitorilor, a vieții și reacțiilor acestora vădesc o slabă cunoaștere din partea lui Clarín a realităților marei mase a poporului. De altfel în romanul său lipsește cu desăvîrșire conflictul dintre cele două clase antagonice — proletariat și burghezie — ce începea să se cristalizeze în Spania în condițiile ultimelor trei decenii ale secolului al XIX-lea. Într-un singur loc se afirmă că „fanatismul era rău, dar mai rău era capitalismul". Și aceasta la cîțiva ani după ce clasa muncitoare din Spania avea un partid marxist ce începuse să organizeze lupta proletariatului. Este, de asemenea, curios că în romanul lui Clarín nu-și face loc, decît foarte estompată și mai degrabă prin cîteva referiri indirecte, „drama" imperiului spaniol — pierderea coloniilor — care avea să afecteze

---

[1] T. Vianu, Prefață la G. Flaubert, *Doamna Bovary*, E.S.P.L.A., București, 1956.

nu numai clasele conducătoare, dar şi intelectualitatea. Acţiunea romanului lui Clarín se petrece tocmai în perioada ce pregătea naşterea „generaţiei de la '98" sau a „catastrofei" cum a mai fost denumită. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît, într-o serie de scrieri cu caracter teoretic, Clarín proclamă temporalitatea operei de artă, legătura sa profundă cu epoca în care se realizează.

În ciuda acestor lipsuri, unele vădind o anumită dezorientare ideologică din partea lui Clarín, *Pasiunea Anei Ozores* rămîne un valoros roman realist, o ascuţită critică la adresa societăţii capitaliste spaniole de la sfîrşitul secolului trecut şi un aspru rechizitoriu adresat clerului şi mai ales înaltei ierarhii ecleziastice. Iar Clarín rămîne, aşa cum l-a definit Juan Ramon Jiménez, „un mare scriitor" [1].

DAN MUNTEANU

---

[1] Ricardo Gullón, *Convorbiri cu Juan Ramón*, Madrid, Taurus, 1958.

Unu

Eroicul oraş îşi dormea somnul de după-amiază. Vîntul dinspre miazănoapte, călduţ şi leneş, împingea norii albicioşi ce se sfîşiau în fuga lor spre nord. Pe străzi nu se auzeau alte sunete decît zgomotul şuierător al vîrtejurilor de praf, zdrenţe, paie şi hîrtii ce se mutau dintr-o rigolă în alta, de pe un trotuar pe altul, din colţul unei străzi în colţul alteia, zburătăcind şi jucîndu-se de-a prinselea ca nişte fluturi ce se caută şi se fugăresc, pe care aerul îi învăluie în faldurile lui invizibile. Asemeni unei cete de ştrengari, fărîmele acelea de gunoi, resturi de tot soiul, se adunau într-o grămăjoară, se opreau, adormite parcă pentru o clipită, apoi ţîşneau din nou, alarmate, risipindu-se, căţărîndu-se, unele, pe ziduri, pînă în dreptul geamurilor tremurătoare ale fanarelor, altele, pînă la afişele

de hîrtie lipite prost în cîte-un colț ; cîte-o pană ajungea pînă la etajul trei al vreunei case, iar cîte un grăunte de nisip se încrusta pentru multe zile, sau pentru ani, pe geamul vreunei vitrine, în rama de plumb.

Vetusta, nobilul și credinciosul oraș de curte în veacuri depărtate, își făcea digestia după supă și mîncare și se odihnea, auzind prin vis, monotonul și familiarul dangăt al clopotelor pentru slujba de după-amiază ce răsuna acolo sus, în zveltul turn al Sfîntei Bazilici. Turnul catedralei, poem romantic în piatră, imn delicat cu linii blînde de o frumusețe mută și veșnică, era opera secolului al XVI-lea, deși fusese început înainte ; în stil gotic, dar, trebuie spus, moderat de un instinct de prudență și armonie, care tempera exagerările obișnuite ale acestei arhitecturi. Ochii nu oboseau să privească ceasuri întregi degetul de piatră ce arăta cerul ; nu era unul dintre turnurile acelea al căror vîrf se frînge fiind prea subțire, mai degrabă firave decît zvelte, afectate ca niște domnișoare moderne care-și strîng corsetul prea tare ; era masiv, fără să-și piardă nimic din măreția sa spirituală, și pînă și al doilea rînd de galerii, cu o elegantă balustradă, se înălța ca un castel puternic, închipuind, de-acolo, o piramidă în unghi elegant, de neimitat în privința dimensiunilor și a proporțiilor. Ca un mănunchi de mușchi și nervi, piatra, încolăcindu-se pe piatră, se cățăra spre înălțimi, într-un echilibru de acrobat ; și, ca o minunăție de jonglerie, pe un vîrf de mortar se sprijinea, parcă sub puterea unui magnet, un glob mare de bronz aurit, deasupra altul mai mic, iar peste acesta, o cruce de fier ce se sfîrșea cu un paratrăsnet.

Cu prilejul marilor sărbători, cînd din ordinul consiliului clerical turnul era iluminat cu lampioane de hîrtie și lanterne colorate, forma aceea romantică se vedea foarte frumoasă, decupată în întuneric ; în aceste ocazii festive își pierdea însă inefabila eleganță a profilului și căpăta înfățișarea unei enorme sticle de șampanie. Era mai bine să-l contempli în nopțile cu lună, desenîndu-se pe un cer senin, înconjurat de stele ce păreau o aureolă, frîngîndu-se în falduri de lumină și întuneric, fantasmă uriașă ce veghea peste orașul mic și negru care dormea la picioarele sale.

Bismarck, un ştrengar celebru al Vetustei, poreclit astfel de către ciracii de teapa lui din nu se ştie ce motiv, trăgea frînghia uzată legată de formidabila limbă a *Wambei*, marele clopot care-i chema la cor pe venerabilii canonici, consiliul catedralei, cu eminente calităţi şi privilegii.

Bismarck era de meserie vizitiu de diligenţă, *căruţaş*, cum li se spunea în Vetusta celor de condiţia lui ; pasiunea sa însă îl purta spre clopotniţe şi, prin delegaţia dată de Celedonio, om al bisericii, ţîrcovnic cu funcţie de clopotar, dar nici el titular, ilustrul *căruţaş* se bucura cîteva zile de onoarea de-a trezi veneratul consiliu clerical din siestă, chemîndu-l la rugăciuni şi psalmi.

Vizitiul, de obicei glumeţ, vesel şi zgomotos, mînuia limba Wambei cu seriozitatea unui preot antic plin de credinţă. Cînd *bătea* pentru cor — aşa se spunea — Bismarck simţea în el ceva din demnitatea şi responsabilitatea unui ceasornic.

Celedonio, cu sutana-i neagră, murdară şi roasă strînsă pe trup, stătea la o fereastră, ca un domn, şi scuipa cu dispreţ, în pieţişoară, făcînd pe grozavul, iar cînd îi venea chef, zvîrlea cu pietricele în cîte-un rar trecător, ce i se părea de dimensiunile şi importanţa unui şoricel. Înălţimea aceea li se urca la cap ştrengarilor şi le inspira un profund dispreţ pentru lucrurile pămînteşti.

— Fii atent, la Chiripa, că zice că poa' mai ca mine ! spuse ministrantul, scuipînd aproape cuvintele ; şi azvîrli o jumătate de cartof prăjit şi putrezit în stradă, ochind un canonic, sigur însă că nu-l va atinge.

— Ce să poată ! răspunse Bismarck, care în turn îl linguşea pe Celedonio, iar pe stradă îl trata cu picioare-n fund şi-i smulgea cu forţa cheile ca să urce şi să bată *rugăciunile*. Tu po' mai ceva ca to' vizitii, în afară de mine.

— Pentru că tu pui piedică, gîgă, şi eşti mai mare... Ia ui', bă, ce l-o fi apucat pe dom' Canonic de vine-acum ?

— Îl recunoşti tu de-aici ?

— Te cred, prostule ; îl cunosc după cum îşi leagănă anteriul. Ui', vino-ncoa. Vezi cum i se mişcă, ba-nainte, banapoi cînd merge ? De la înfumurare o să i se tragă. C-aşa-i zicea şi dom' Custodio, prebendiarul, lui don Pedro, clopotarul, zilele trecute : „Don Fermín ăsta-i mai îngîm-

fat decît don Rodrigo cînd i-au pus ştreangul", şi don Pedro rîdea ; și să vezi, pe urmă, după ce-a trecut don Fermín, ce-o spus ălălalt : „Haide, hai, frumosule, că ţi se văd dresurile !" Ce zici, bă ? Se dă cu dresuri pe faţă !

Bismarck negă povestea cu dresurile. Don Custodio era invidios. Dacă Bismarck ar fi canonic şi o *denitate* (aşa credea că e Canonicul) în loc să fie vizitiu, cu o deviză *dă pă* cutiile de chibrituri, și-ar da mai multă importanţă decît un domnişor. Și dac-ar fi clopotar cu adevărat, aşa ca don Pedro... ei, Dumnezeule ! Atunci n-ar mai sta de vorbă decît cu Episcopul şi cu domnul Roque, şeful poştei.

— Ei bine, băiete, nu ştii ce tare păcătuieşti, că zicea prebendiarul că în biserică trebuie să fii umil, cum s-ar spune, să te cobori la oameni, ce mai, adică să te pleci și să rabzi și-o scatoalcă, dacă e cazu ; și dacă nu, aici e Papa, care e... Nu ştiu cum a spus... aşa... ceva cam aşa... servitoru la toți servitorii.

— Astea-s palavre, răspunse Bismarck. Ţ-ai găsit, Papa care porunceşte mai abitir ca regele ! Și l-am văzut eu pictat într-o icoană foarte mare, în trăsura lui de era ca un fotel, şi-n loc să-l poarte catîrii, îl trăgeau nişte carliști (popi după Bismarck) și alții îl apărau de muşte cu o umbrelă, că era ca la teatru... da, bă... ce să mai vorbim !

Discuția se încălzi. Celedonio apăra obiceiurile Bisericii primitive ; Bismarck era pentru toate splendorile cultului. Celedonio îl amenința pe clopotarul interimar că-i va cere demisia. Căruțaşul îi sugeră pe ocolite nişte probabili ghionți la coborîre. Un clopot care sună însă sub acoperișul catedralei îl chemă la ordine.

— E Laudas ! strigă Celedonio ; trage, că ne-au anunţat.

Și Bismarck apucă frînghia și biciui metalul cu măciuca formidabilei limbi.

Aerul tremură şi vizitiul închise ochii, în timp ce Celedonio făcea paradă de calmul său imperturbabil, ascultînd, de parcă s-ar fi aflat la două leghe, bătăile de clopot grave, puternice, pe care vîntul le smulgea din turn ca să le poarte vibrațiile pe deasupra Vetustei, spre munții din apropiere şi cîmpiile întinse scînteind în depărtare, covor verde în sute de nuanțe.

Începea toamna. Cîmpiile renăşteau, iarba crescuse fragedă şi înaltă sub ultimele ploi din septembrie. Pîlcurile de castani şi goruni, livezile cu meri ce se întindeau ici şi colo în valea adîncă, pe costişe şi prin zănoage, se desenau în tonuri închise printre cîmpuri şi lanuri de porumb ; paiul grîului, rar, îngălbenea printre peticele verzi. Fermele şi cîteva vile, toate albe, presărate pe coastă şi în vale, răsfrîngeau lumina ca nişte oglinzi. Verdele acela strălucitor cu cîmpuri de floarea-soarelui aurite şi argintate se stingea la poalele muntelui, acoperit parcă pînă pe creastă de un nor invizibil ; o nuanţă roşcată apărea printre semnele de pleşuvie ale vegetaţiei, nu atît de variată şi de plină de sevă ca cea din vale. Muntele se afla la nord-vest, iar spre sud, unde panorama rămînea deschisă, zarea se îndepărta, marcată de siluetele munţilor estompaţi în ceaţă, strălucind ca o pulbere scînteietoare. Spre miazănoapte se ghicea marea, dincolo de arcul perfect al orizontului, sub un cer senin, brăzdat de cîţiva norişori, asemeni unor nave de un auriu palid. Un petic diafan de nor părea că-i luna, stinsă, plutind printre ei pe albastrul albicios.

În apropiere de oraş, pămînturile cultivate mai intens, îngrăşate bine, cu grijă, pe care creşteau multe soiuri de plante, dădeau naştere unor tonuri de culoare fără nume precise, ce se conturau pe fondul cenuşiu-închis al pămîntului mereu scormonit şi udat din belşug.

Cineva urca pe scara în spirală. Cei doi ştrengari se priviră uimiţi. Cine era îndrăzneţul ?

— O fi Chiripa ? întrebă Celedonio, furios şi speriat în acelaşi timp.

— Nu ; e un *carlist*, nu auzi foşnetul anteriului ?

Bismarck avea dreptate ; atingerea stofei de piatră producea un şuierat, ca cel al unei voci stinse care ar cere linişte. Anteriul apăru prin trapă ; era cel al lui don Fermín de Pas, canonic la acea sfîntă catedrală şi vicar al Episcopatului. Pe vizitiu îl trecură fiorii. Îşi spuse :

„O veni să ne altoiască ?"

N-avea motiv, dar asta nu conta. Era obişnuit să încaseze palme şi picioare fără să ştie pentru ce. Bismarck îşi închipuia că fiecare personaj de vază — şi, pentru el, don Fermín era unul dintre personajele cele mai sus

cocoțate ca funcție — uza și abuza de dreptul de-a împărți pumni. Nu discuta legitimitatea acestei prerogative ; nu făcea decît să fugă de mai marii lumii acesteia, printre care figurau paracliserii și copoii. Se învoia cu această lege, ale cărei efecte încerca să le evite. Dacă ar fi fost și el un domn, primar, canonic, sacagiu, paznic la Grădina Botanică, casier, portar, într-un cuvînt, ceva de seamă, ar fi făcut la fel : ar fi dat picioare ! Nu era însă decît Bismarck, un vizitiu de diligență și își știa îndatoririle : să fugă de *șmecherii* Vetustei.

Acolo însă, n-avea cum să scape. Sau se arunca pe fereastră, sau aștepta furtuna. Pe scara în spirală se afla canonicul. Bismarck nu avu altă soluție decît să se facă ghem, să se ascundă în spatele Wambei, cocoțat pe o grindă, și să aștepte astfel evenimentele.

Celedonio nu se mira de acea vizită. Își amintea că-l mai văzuse pe canonic urcînd în turn, înainte sau după cor.

Ce făcea acolo acel domn atît de respectabil ? Asta întrebau ochii vizitiului pe cei ai ministrantului. Ceea ce Celedonio știa foarte bine, dar tăcea și surîdea, mulțumit de spaima prietenului său.

Înfățișarea trufașă a ministrantului se transformase într-o atitudine umilă. Figura lui își luase dintr-odată expresia oficială. Celedonio avea doisprezece sau treisprezece ani, dar știa să-și potrivească mușchii feței la exigențele liturghiei. Avea ochii mari, de un căprui murdar, și șnapanul, cînd își închipuia că îndeplinește anumite funcții ecleziastice, și-i rotea cu afectare, de jos în sus, de sus în jos, imitînd preoții și cuvioasele doamne cu care avea de-a face.

Fără să vrea însă, privirea lui căpăta o sclipire lubrică și cinică, asemeni cu a unei tîrfe care-și anunță trista-i meserie cu privirea, fără ca poliția să poată invoca drepturile moralei publice. Gura, foarte largă și fără dinți, urma, în felul ei, rîzgîielile ochilor ; și Celedonio, cu expresia lui de fericire umilă, trecea de la o urîțenie tolerabilă la o urîțenie scîrboasă.

După cum, la fetele de vîrsta lui, elegantele linii ale feminității sînt anunțate de anumite rotunjimi, tot așa, la țîrcovnicul novice se putea ghici o viitoare și apropiată

pervertire a instinctelor naturale, provocată de aberaţiile unei educaţii greşite. Cînd, îmbrăcat cu sutana pătată de ceară, vroia să imite mişcările ritmice şi unduitoare ale lui don Anacleto, rudă de-a Episcopului — crezînd că astfel îşi arată vocaţia — Celedonio se mişca şi gesticula ca o muiere desfrînată, sirenă de cazarmă. *Palomo*, slujbaş laic la catedrală, îngrijitor de cîini, cum i se mai spunea în batjocură meseriei lui, observase asta. Dar nu îndrăznise să-şi comunice temerile vreunui superior, ascultînd de un criteriu graţie căruia îşi îndeplinise timp de treizeci de ani neîntrerupţi, cu demnitate şi stimă, obligaţiile complexe privind curăţenia şi paza.

În prezenţa Canonicului, Celedonio, după ce se dădu jos de la fereastră, îşi încrucişă braţele şi înclină capul. Don Fermín, care, acolo jos, pe strada Rúa, părea un cărăbuş, ce mare se înfăţişa acum ochilor umiliţi ai ministrantului şi privirii îngrozite a tovarăşului său ! Celedonio de-abia îi ajungea Canonicului pînă la brîu. Vedea în faţa lui sutana impecabilă, cu pliuri ca sculptate, drepte, simetrice, o sutană de toamnă dintr-un postav scump, subţire, de castor, iar pe deasupra fluturînd pelerina de mătase, bogată, cu multe falduri.

Bismarck, în spatele Wambei, nu-l vedea pe Canonic decît de la talie în jos şi îl admira. Asta înseamnă să fii domn ! Nici o pată ! Picioarele păreau ale unei doamne ; avea ciorapi violeţi, ca de episcop ; pantofii erau lucraţi cu multă grijă, dintr-o piele foarte fină, iar catarama de argint, simplă dar elegantă, strălucea, într-o armonie desăvîrşită cu culoarea ciorapilor.

Dacă ştrengarii ar fi îndrăznit să-l privească drept în faţă pe don Fermín, l-ar fi văzut apropiindu-se de clopotniţă serios şi încruntat ; cînd, uşor tulburat, observă prezenţa clopotarilor, l-ar fi văzut dintr-odată surîzător, cu o blîndeţe alunecoasă în priviri şi o bunătate stereotipizată pe buze. Vizitiul avea dreptate : De Pas nu se dădea cu pudră. Faţa lui părea mai degrabă de ipsos. Într-adevăr, tenul, alb, avea reflexe de stuc. Pometii, puţin ieşiţi, suficient ca să dea o expresie de energie caracteristică feţei, fără s-o urîţească, aveau o uşoară roşeaţă, care uneori bătea în culoarea gulerului înalt şi a ciorapilor. Nu era nici pomadă, nici semn de sănătate, nici vreun vestitor

al alcoolului ; ci roşeaţa ce-ţi aprinde obrajii la căldura vorbelor de dragoste sau de ruşine, spuse în faţă, vorbe ce par magneţi ce atrag fierul din sînge. Acest soi de congestie e cauzată şi de orgasmul gîndurilor de acelaşi fel. Cel mai izbitor lucru la ochii Canonicului, verzi, cu punctişoare ca nişte fire de tutun, era moliciunea lor, asemeni lichenilor ; uneori însă, în mijlocul acelei moliciuni lipicioase ţîşnea o străfulgerare ascuţită — surpriză neplăcută, ca un ac într-o pernă de puf. Puţini rezistau acelei priviri ; unora le inspira frică, altora silă ; cînd cineva reuşea s-o suporte, Canonicul o umilea acoperind-o cu cortina cărnoasă a unor pleoape late, groase, insignifiante, aşa cum e întotdeauna carnea informă. Nasul lung, drept, lipsit de demnitate, era foarte cărnos spre vîrf şi se apleca întocmai ca un pom sub greutatea prea mare a fructelor. Nasul acela era ceva mort pe figura plină de-o expresivitate oarecum ambiguă, căci nu era uşor să citeşti şi să traduci ceea ce simţea şi gîndea Canonicul. Buzele, lungi şi subţiri, fine, palide, păreau obligate să trăiască înghesuite de bărbia care tindea să se înalţe, ameninţînd ca, la bătrîneţea, încă îndepărtată, să intre în relaţii cu nasul ce călca strîmb. Acum, defectul acesta nu-i dădea figurii o aparenţă de bătrîneţe, ci o expresie de prudenţă ce frizează ipocrizia laşă şi anunţă un egoism rece şi calculat. Puteai fi sigur că acele buze păstrau, ca pe-o comoară, cel mai bun cuvînt, cel care nu se pronunţă niciodată. Bărbia, ascuţită şi levantină, părea lacătul acelui tezaur. Capul, mic şi de-o formă perfectă, cu un păr des, negru, tuns foarte scurt, se sprijinea pe un gît robust, alb, cu muşchii puternici, un gît de atlet, proporţionat cu trunchiul şi membrele chipeşului canonic, care, în satul lui, ar fi fost cel mai bun jucător de popice, cea mai grozavă partidă, iar în Vetusta, îmbrăcat cu o redingotă ajustată pe talie, cel mai dichisit fante.

Canonicul îl salută pe Celedonio ca şi cum ar fi fost un personaj de seamă, înclinîndu-se cu eleganţă şi întinzînd spre el mîna dreaptă, albă, fină, cu degete foarte subţiri, nu mai puţin îngrijită decît cea a unei doamne din aristocraţie. Celedonio răspunse cu o genuflexiune, ca cele făcute cînd ajuta la slujbă.

Bismarck, ascuns, văzu cu spaimă cum Canonicul scoate dintr-un buzunar interior al sutanei un tub, care i se păru de aur. Văzu că tubul se lungeşte, ca şi cum ar fi fost de cauciuc, şi se transformă în două, apoi în trei bucăţi, una din alta, unite între ele. Fără îndoială că era un tun mic, de ajuns ca să nimicească un vizitiu atît de neînsemnat ca el. Nu ; era o puşcă ; Canonicul şi-o apropie de faţă şi ochi. Bismarck răsuflă uşurat ; glonţul acela nu era pentru firava lui persoană ; preotul ochea, de la fereastră, în cineva de pe stradă. Ţîrcovnicul, pe vîrfuri, fără să facă zgomot, se apropiase de Vicar prin spate şi încerca să urmărească direcţia ocheanului. Celedonio era un ministrant de lume, intra, ca prieten de nădejde, în cele mai bune case din Vetusta, şi dacă ar fi ştiut că Bismarck lua o lunetă drept puşcă, i-ar fi rîs în nas.

Una din distracţiile solitare ale lui don Fermín de Pas era să urce pe înălţimi. Era muntean şi căuta din instinct vîrfurile munţilor şi clopotniţele bisericilor. În toate ţările pe care le vizitase se urcase pe muntele cel mai înalt şi, dacă nu existau munţi, în cel mai măreţ turn. Nu se considera lămurit asupra unui lucru dacă nu-l vedea din înaltul cerului, cuprinzîndu-l complet cu privirea, de sus. Cînd se ducea prin sate, însoţindu-l pe Episcop în vizitele sale, trebuia să facă întotdeauna o excursie, călare sau pe jos, cum se putea, spre locurile cele mai înalte. În provincia a cărei capitală era Vetusta, se aflau din belşug, în toate părţile, munţi cu vîrful pierdut în nori ; Canonicul se căţăra pe cei mai anevoioşi de urcat şi pe cei mai înalţi, lăsînd în urmă omul cel mai rezistent şi mai iute de picior, pe cel mai încercat muntean. Cu cît urca, cu atît dorea să suie mai sus ; în loc de oboseală, simţea un fel de febră ce transmitea picioarelor o tărie de oţel şi plămînilor o răsuflare de forjă. Să atingă punctul cel mai înalt însemna pentru De Pas un triumf plin de voluptate. Să privească nenumărate leghe de pămînt, să întrezărească marea îndepărtată, să contemple la picioarele sale satele ca pe nişte jucării, să-şi imagineze oamenii ca pe nişte fiinţe minuscule, să vadă un vultur sau un uliu, după cum era ţinutul, trecîndu-i pe sub ochi, arătîndu-şi spatele poleit de soare, să privească norii de sus, erau adevăratele plăceri ale spiritului său mîndru, pe care De

Pas şi le oferea ori de cîte ori îi stătea în putinţă. Atunci obrajii lui ardeau şi ochii îi scînteiau. În Vetusta nu-şi putea potoli această pasiune ; trebuia să se mulţumească, din cînd în cînd, cu turnul catedralei. Obişnuia să urce la ceasul liturghiei, dimineaţa sau seara, după cum îi venea mai bine. Celedonio, care profitase o dată de o clipă de neatenţie şi privise prin ocheanul Vicarului, ştia că apropie foarte mult ; de la al doilea rînd de galerii, mult mai înalte decît clopotniţa, o văzuse perfect pe Prezidentă, o doamnă foarte frumoasă, plimbîndu-se cu o carte în mînă prin grădina ei căreia i se spunea Parcul familiei Ozores ; da, domnule, o văzuse de parcă ar fi putut s-o atingă cu mîna, cu toate că palatul ei era în colţul Pieţii Noi, destul de departe de turn, pentru că între ele se afla pieţişoara catedralei, strada Rúa şi strada San Pelayo. Ce mai ! Cu ocheanul acela se vedea şi o parte din sala de biliard de la Cazino, care era alături de biserica Santa María ; şi el, Celedonio, văzuse mişcîndu-se bilele de fildeş pe masă. Iar fără ochean, ce mai, fereastra se vedea ca o găurică de greiere. În timp ce ministrantul îi spunea toate astea, pe şoptite, lui Bismarck, care îndrăznise să se apropie, sigur că nu-l ameninţă nici o primejdie, Canonicul, uitînd complet de clopotari, îşi plimba încet privirea peste oraş, scrutîndu-i ungherele, dînd la o parte cu imaginaţia acoperişurile, exersîndu-şi spiritul în acea cercetare minuţioasă, asemeni naturalistului ce studiază, cu un microscop puternic, amănuntele corpurilor. Nu privea cîmpia, nu contempla munţii îndepărtaţi sau norii ; privirile lui nu treceau dincolo de oraş.

Vetusta era pasiunea şi prada lui. În timp ce alţii îl considerau un savant în materie de teologie, filozofie şi drept, el considera mai presus de toate ştiinţa sa despre Vetusta. O cunoştea bucată cu bucată, pe dinăuntru şi pe dinafară, îi ştia trupul şi sufletul, scrutase ungherele conştiinţelor şi pe cele ale caselor. În prezenţa eroicului oraş devenea lacom ; îi analiza anatomia, nu ca un fiziolog dornic să facă investigaţii, ci ca un gastronom care caută bucăţile gustoase ; el nu lucra cu bisturiul, ci cu satîrul.

Era destulă resemnare din parte-i să se mulţumească, pentru moment, cu Vetusta. De Pas visase un destin mai înalt şi încă nu renunţase la el. Păstra în minte, ca pe

niște fragmente dintr-un poem eroic citit în tinerețe cu entuziasm, imaginile strălucitoare pe care ambiția i le zugrăvise în închipuire ; se vedea oficiind ca pontif la Toledo și asistînd la un conclav al cardinalilor la Roma. Nici chiar tiara nu i se părea prea departe ; totul se afla în drumul său ; important era să meargă înainte. Dar, pe măsură ce timpul trecea, aceste visuri deveneau tot mai vaporoase, îndepărtîndu-se parcă. „Așa sînt perspectivele speranței, se gîndea Canonicul, cu cît ne apropiem mai mult de capătul ambițiilor noastre, cu atît mai departe ni se pare obiectul dorit, pentru că nu se află în viitor, ci în trecut ; ceea ce vedem în fața noastră e o oglindă care reflectă imaginea visătoare ce rămîne în urmă, în depărtata zi a visului..." Nu renunța să suie, să ajungă cît mai sus cu putință dar, pe zi ce trecea, se gîndea tot mai puțin la aceste nebulozități pe termen lung ale ambiției, proprii tinereții. Ajunsese la treizeci și cinci de ani și dorința lui de putere era mai puternică, dar și mai puțin idealistă ; se mulțumea cu mai puțin, dar dorea puterea cu mai multă tărie, avea nevoie de ea cît mai repede ; era foamea care nu pregetă, setea din pustiu ce pîrjolește și se potolește în băltoaca murdară, fără să aștepte să ajungi la izvorul care e undeva departe, într-un loc necunoscut.

Fără să mărturisească, simțea uneori cum voința și încrederea în el însuși îi slăbeau și-l treceau fiorii ; în asemenea momente se gîndea că poate nu va fi niciodată nimic din tot ceea ce năzuise, că limita carierei sale va fi poate stadiul actual sau vreun episcopat oarecare la bătrînețe — o glumă sarcastică. Cînd îl asaltau aceste idei, ca să le înfrîngă și să le uite, se cufunda cu frenezie în bucuria prezentului, a puterii pe care-o ținea în mînă ; își devora prada — Vetusta ecleziastică — așa cum leul din cușcă devorează bucățile mizerabile de carne aruncate de îmblînzitor.

Atunci, ambiția lui, concentrată asupra unui punct concret și tangibil, era mult mai intensă ; energia voinței nu întîlnea în toată dioceza un obstacol capabil să-i reziste. El era stăpînul stăpînului. Pe Episcop îl ținea în gheare, prizonier voluntar care nici măcar nu-și dădea seama că se află în temniță. În astfel de zile, Vicarul era

un uragan ecleziastic, o pedeapsă biblică, biciul lui Dumnezeu, cu aprobarea preasfinției-sale.

De obicei, aceste crize sufletești se deslănțuiau la aflarea anumitor vești: de pildă, numirea unui episcop tînăr. Își făcea socotelile: el se afla foarte în urmă, nu va putea să ajungă la o serie de demnități ierarhice. Așa gîndea, în vreme ce don Custodio, canonicul prebendiar îl ura, în primul rînd, pentru că era canonic de la treizeci de ani.

Don Fermín contempla orașul. Era o pradă pe care vroiau să i-o smulgă, dar va sfîrși prin a o devora el singur. Cum așa! Vroiau să-i ia pînă și acel meschin imperiu? Nu, era al lui. Îl cîștigase în luptă dreaptă. De ce erau proști? Și Canonicului i se urca înălțimea la cap; și îi vedea pe vetusteni ca pe niște gîngănii; casele lor bătrîne și negricioase, turtite, pe care vanitoșii lor locuitori le credeau palate, erau vizuini, grote, mușuroaie de pămînt, muncă de cîrtiță... Ce făcuseră stăpînii acelor palate vechi și dărăpănate de pe Encimada, pe care le vedea acolo, la picioarele lui? Ce făcuseră? Moșteniseră. Dar el? El ce făcuse? Cucerise. Cînd ambiția-i din tinerețe începea să-i mistuie sufletul, don Fermín găsea strîmt domeniul Vetustei; el, care predicase la Roma, care simțise și gustase pentru puțină vreme tămîierile laudelor în sfere foarte înalte, se considera subapreciat în catedrala din Vetusta. Altădată, ba chiar de cele mai multe ori, era asaltat de amintirea visurilor sale ambițioase de copil precoce, și atunci vedea, în acel oraș ce i se prosterna la picioare, culmea dorințelor sale celor mai nebunești. Ceea ce simțea era un fel de plăcere materială — se gîndea De Pas — comparîndu-și iluziile din copilărie cu realitatea prezentă. Dacă în tinerețe visase măriri mult mai însemnate, imperiul său prezent părea pămîntul făgăduinței față de șovăielile din copilăria-i plină de după-amieze melancolice și solitare pe maidanele din porturi. Canonicul începea să disprețuiască puțin ultimii ani ai tinereții sale, visele de-atunci i se păreau întrucîtva ridicole, iar conștiința nu se complăcea în a trece în revistă actele acelei epoci de pasiuni stăpînite, satisfăcute doar pe jumătate. De cele mai multe ori prefera să-și odihnească spiritul, contemplîndu-și trecutul

din zonele cele mai îndepărtate ale amintirii ; copilăria îl înduioşa, tinereţea îl dezgusta ca amintirea unei femei foarte iubită care ne-a făcut să comitem mii de nebunii, iar azi ni se pare vrednică de uitare şi dispreţ. Ceea ce numea el plăcere materială, ceva foarte pueril de altfel, însemna mîngîierea sufletului său în frecventele prăbuşiri ale inimii.

Canonicul fusese pastor în porturile de pe Tarsa, iar acum era el însuşi cel ce poruncea, în felul său, în Vetusta ! În saltul imaginaţiei se afla esenţa plăcerii intense, copilăreşti şi materiale de care se bucura De Pas ca de un păcat trupesc.

De cîte ori în amvon, sub veşmîntul imaculat, cu falduri, şi pelerina scurtă, aristocratică, ce-i strîngea corpul robust şi elegant, fusese nevoit să-şi frîngă zborul elocinţei pentru că îl înăbuşea plăcerea şi cuvintele i se opreau în gît, văzînd acolo jos, pe figurile tuturor credincioşilor, admiraţia şi încîntarea ! În timp ce auditoriul aştepta în tăcere, abia respirînd, ca emoţia religioasă să-i permită oratorului să continue, el asculta, ca într-un extaz de autolatrie, pîlpîitul luminărilor şi al candelabrelor ; aspira cu o stranie voluptate atmosfera îmbălsămată de tămîie din capela principală şi de emanaţiile calde şi frumos mirositoare răspîndite de doamnele din jur ; simţea, ca adierea vîntului prin frunzişul unei păduri, foşnetul continuu al mătăsurilor şi al evantaielor ; şi în tăcerea aceea încordată, delirantă, credea că percepe şi gustă o adoraţie mută ce se înălţa spre el ; era sigur că, în acel moment, credincioşii se gîndeau la oratorul zvelt, elegant, cu glas melodios, cu gesturi cumpănite, pe care îl auzeau şi-l vedeau, şi nu la Dumnezeul despre care le vorbea. Atunci, într-adevăr, fără ca el să poată risipi acele amintiri, i se înfăţişa copilăria lui în porturi, după-amiezele vieţii lui de pastor melancolic şi meditativ. Petrecea ceasuri întregi, pînă la apusul soarelui, visînd cu ochii deschişi pe o culme, ascultînd tălăngile turmelor risipite pe înălţimi ; şi ce visa ? Că acolo, jos, în lumea largă, foarte departe, era un oraş imens, de-o sută de ori mai mare, ba mai mult chiar, decît meleagurile Tarsei ; oraşul acela se numea Vetusta şi era mult mai mare decît San Gil de la Llana, capitala provinciei, pe care el n-o

văzuse. În orașul acela mare credea că se află minunății ce mîngîiau simțurile și umpleau singurătatea spiritului său neliniștit. Între copilăria-i neștiutoare și vizionară și momentul în care se contempla predicatorul nu exista o perioadă de trecere ; se vedea copil și se vedea canonic ; prezentul era realitatea visului din copilărie, și de asta se bucura.

Emoții asemănătoare îi cuprindeau sufletul în timp ce luneta, reflectînd în străluciri vii razele soarelui, se mișca încet, mutînd panorama de la un acoperiș la altul, de la o fereastră la altă fereastră, de la o grădină la alta.

În jurul catedralei se întindea, într-o zonă restrînsă, Vetusta primitivă. Cuprindea ceea ce se numea cartierul *Encimada*, și domina întreg orașul ce se extinsese spre nord-vest și sud-est. Din turn se vedeau, în unele curți și grădini aparținînd caselor vechi și dărăpănate, resturi din vechiul zid al orașului, transformate în pietre de pavaj sau despărțituri între curți și grădini. Encimada era cartierul nobil și cartierul sărac al Vetustei. Persoanele cele mai de viță, ca și cele mai zdrențăroase locuiau acolo, aproape unii de alții, primii în largul lor, ceilalți înghesuiți. Adevăratul vetustean era din Encimada. Pentru unii nătărăi prețuia foarte mult să ai o casă, oricît de mizerabilă ar fi, în partea de sus a orașului, în umbra catedralei, sau a celor două biserici antice — Santa María la Mayor și San Pedro — din apropierea bazilicii, parohii ce-și împărțeau nobilul teritoriu al Encimadei. Canonicul vedea la picioarele lui cartierul nobil, ale cărui case mari își dădeau aere de palat ; mănăstiri imense cît niște sate și cocioabe în care se îngrămădea plebea vetusteană, prea săracă pentru a putea locui în cartierele noi, acolo jos, în Campo del Sol, spre sud-est, unde Fabrica Veche își înălța augustele coșuri în jurul cărora se ivise o așezare muncitorească. Aproape toate străzile din Encimada erau înguste, întortocheate, umede, fără soare ; pe unele creștea iarba ; curățenia străzilor, unde predominau familiile nobile, sau cel puțin cu pretenții de acest fel, era jalnică, aproape mizerabilă, asemenea curățeniei din bucătăriile azilelor ; părea că măturile municipiului și cele ale nobilimii lăsaseră în acele piețișoare și stradele urmele pe care le lasă peria pe o stofă uzată. Prăvălii erau foarte

puține și nu prea elegante. Din turn se vedea istoria claselor privilegiate, povestită de pietre și cărămizi între vechile ziduri ale Vetustei. În primul rînd biserica ; mănăstirile ocupau aproape jumătate din suprafața cartierului ; numai Santo Domingo se întindea pe o cincime din aria totală a Encimadei ; urmau, ca mărime, Recoletas, unde în timpul Revoluției din septembrie [1] două comunități, numărînd împreună zece călugărițe, ocupau cu mănăstirea și livada lor, a șasea parte din cartier. E adevărat că San Vincente fusese transformat în cazarmă, și de după zidurile sale răsuna indiscret glasul goarnei, veșnică profanare a sacrei tăceri seculare ; statul transformase bombastica și plateresca [2] mănăstire a Clariselor într-o clădire pentru tot soiul de birouri, cît privește mănăstirea San Benito era, acum, o închisoare întunecoasă. Toate erau triste ; Canonicul însă, care vedea, cu amărăciune pe chip, aceste rămășițe elocvent prezentate de lunetă, putea să-și deschidă sufletul mîngîierii și speranței, contemplînd, dincolo de cartierul nobil, la vest și la nord, semnele grafice ale credinței reînviate în împrejurimile Vetustei, unde pioșenia ridica noi lăcașuri pentru viața monahală, mai luxoase, mai elegante decît cele vechi, deși nu atît de solide și de mari. Revoluția dărîmase, jefuise ; Restaurația [3], care nu putea restitui cele dispărute, însuflețea spiritul reconstrucției ; iar lăcașul Surioarelor Săracilor se și ridica, asemeni unei ceșcuțe de argint ce scînteia în apropiere de Espolón, spre apus, nu departe de palatele și *chaletele* din Colonia — cartierul nou al americanilor [4] și al comercianților regatului. Spre miazănoapte, printre pășuni de catifea groasă, de un verde întunecat, tare, se înălța clădirea albă pe care și-o construiau, cu sume fabuloase, călugărițele Salesane, înghesuite acum în mijlocul orașului, într-o clădire veche

[1] Revoluția din 1868 a înlăturat-o de la tron pe regina Isabel a II-a, după treizeci și cinci de ani de domnie, și a pregătit condițiile pentru instaurarea primei Republici spaniole (1873).

[2] Stil arhitectonic tipic spaniol, caracterizat printr-o delicată ornamentație bazată pe elemente florale.

[3] A doua Restaurație a avut loc în 1874, prin lovitura de stat dată de Martinez Campos, care l-a adus la tronul Spaniei pe Alfonso al XII-lea.

[4] Nume dat spaniolilor rezidenți o perioadă de timp în coloniile Spaniei din America de Sud.

ce avea drept biserică un oratoriu meschin, lîngă gurile de scurgere din Encimada, între haznale. Acolo locuiau, ca în nişte firide, moştenitoarele multor familii bogate şi nobile ; lăsaseră jertfă Mîntuitorului palatul lor încăpător şi comod de-acolo de sus, în schimbul înghesuielii nesănătoase a acelei cocini, în timp ce părinţii, fraţii şi celelalte rubedenii se lăfăiau în casele mari şi triste, dar spaţioase din Encimada. Nu numai Biserica era cea care putea huzuri şi se putea întinde în Vetusta de sus ; moştenitorii pergamentelor şi ale caselor strămoşeşti îşi adjudecaseră suprafeţe întinse, grădini şi livezi, adevărate păduri în raport cu suprafaţa oraşului, şi care se şi numeau, puţin hiperbolic, parcuri, cînd erau mari ca cele ale familiei Ozores sau Vegallana. Şi în timp ce, nu numai mănăstirilor şi palatelor, dar chiar şi copacilor li se lăsa cîmp liber să crească şi să se întindă cum vroiau, nenorociţii plebei, care, din pricina sărăciei nu putuseră fugi de ghionturile egoismului nobil sau de rînd, trăiau claie peste grămadă în bordeie de pămînt pe care municipiul îi obliga să le acopere cu un strat de var ; şi merita să vezi căsuţele acelea înghesuite cum se căţărau una peste alta, vîrîndu-şi acoperişurile în ochi, adică în ferestre. Păreau o cireadă de vite neastîmpărate care, îmbulzindu-se pe un drumeag, calcă pe de lături şi se urcă pe spinarea celor din faţă.

În ciuda acestei împărţiri nedrepte, pe care don Fermín o avea sub ochi fără să-l irite, bunul canonic iubea cartierul catedralei, acel fiu preferat, printre ceilalţi, al Bisericii. Encimada era imperiul său natural, metropola puterii spirituale pe care o exercita. Fumul şi şuierăturile fabricii îl făceau să arunce priviri temătoare spre Campo del Sol ; acolo locuiau rebelii ; muncitorii murdari, negri de cărbunele şi fierul frămîntat cu sudoare ; cei care-i ascultau cu gura căscată pe energumenii ce propovăduiau egalitatea, împărţirea bogăţiilor, mii de absurdităţi, şi care nu vroiau să-l asculte pe el cînd le vorbea despre răsplata cerească şi bucuriile din viaţa de apoi. Nu însemna că acolo nu avea nici o influenţă, dar şi-o exercita asupra unui număr foarte mic de enoriaşi. E adevărat că atunci cînd credinţa pură, catolică, prindea rădăcini acolo, acestea erau puternice ca nişte lanţuri de

fier. Dar dacă murea un muncitor bun, credincios, se năşteau doi-trei care nu mai vroiau să audă niciodată de resemnare, fidelitate, de credinţă şi supunere. Canonicul nu-şi făcea iluzii. Campo del Sol era pierdut. Femeile apărau acolo ultimele tranşee. Cu puţin timp înainte de ziua în care De Pas medita la aceste lucruri, cîteva credincioase din cartierul muncitoresc vroiseră să-l omoare cu pietre pe un străin ce-şi spunea pastor protestant; excesele acestea însă, paroxisme ale credinţei muribunde, mai mult il întristau decît îl încurajau pe Canonic. Nu, fumul acela nu era de tămîie; urca spre înălţimi, dar nu spre cer; şuierăturile maşinilor i se păreau burleşti, şuierături satirice, şfichiuri de bici. Pînă şi coşurile zvelte, înalte, ca nişte monumente ale idolatriei, păreau nişte parodii ale turnurilor bisericii...

Canonicul îşi îndrepta ocheanul spre nord-vest; acolo era *Colonia*, Vetusta cea nouă, trasă cu sfoara, orbitoare de culori vii cu reflexe de oţel; părea o pasăre din pădurile Americii sau o bravă indiancă împodobită cu pene şi panglici în tonuri discordante. Disciplină geometrică, indisciplină, anarhie cromatică. Acoperişurile — toate culorile curcubeului, ca pe zidurile din Ecbatana [1]; galerii de sticlă furînd clădirilor, din toate părţile, supleţea pe care o presupuneau; paradă de piatră fără sens, soliditate afectată; lux ţipător. Oraşul de vis al unui indian [2] laolaltă cu oraşul unui cămătar sau al unui neguţător de pînzeturi ori făină care visează cu ochii deschişi. O pneumonie pentru un perete economisit; o cameră sigur incomodă pentru un fast ridicol. Nu contează însă, Canonicul nu ia în seamă nimic din toate astea; nu vede aici decît bogăţie; un Peru în miniatură, al cărui Pizarro [3] spiritual pretinde să fie. Şi începea de fapt să şi fie. Indienii din Colonia, care ascultaseră puţine liturghii în America, revin în Vetusta, ca la patria-mamă, la cuibul strămoşilor: religia, cu formele învăţate în copilărie, e pentru ei una din acele dulci promisiuni ale Spaniei pe care o vedeau în visurile lor, de cealaltă parte

---

[1] Capitala Mediei (Persia).

[2] Vezi nota nr. 4 de la p. 15.

[3] Francisco Pizarro (1475 ?—1541), conchistador spaniol, cuceritorul Perului.

a oceanului. În plus, indienii nu vor nimic care să nu fie de bon-ton, să miroase a plebeu și să poată aminti originile umile ale neamului lor ; în Vetusta, necredincioşi nu sînt decît patru ticăloşi care n-au după ce să bea apă ; toate persoanele înstărite cred și practică, așa cum se spune acum. Páez, don Frutos Redondo, familiile Jacas, Antolínez, Argumoso și atîția alți iluștri Américo Vespucio din cartierul Coloniei urmează cu scrupulozitate, pe cît le stă în putință, obiceiurile *distinse* ale familiilor Corujedo, Vegallana, Membibres, Ozores, Carraspique şi ale altor familii nobile din Encimada, care se consideră creştini buni și de viță veche. Şi dacă numiții Páez, Redondo etc., etc., n-ar face asta din propriu imbold, respectivele lor soții, fiice și celelalte reprezentante ale sexului slab din familie i-ar obliga să imite în privința religiei, ca şi în celelalte, manierele, ideile şi cuvintele invidiatei aristocrații. Din toate aceste motive, Vicarul privește cartierul din nord-vest mai mult cu lăcomie decît cu antipatie ; acolo sînt multe spirite pe care nu le-a cercetat încă, sînt multe pămînturi de descoperit în acea Americă în miniatură ; explorările făcute, *manufacturile* deschise au dat foarte bune rezultate, și don Fermin nu se îndoieşte că va scoate la lumina credinței celei mai pătimașe — şi, o dată cu ea, a influenței sale naturale — toate ungherele caselor bine aliniate din Colonia, cărora municipiul le-a nivelat acoperișurile cu rigla.

Între timp însă, De Pas își îndrepta luneta cu dragoste spre Encimada lui iubită, nobilă, bătrînă, îngrămădită în umbra mîndrului turn. Acolo jos, prezentînd parcă onorul catedralei, una la răsărit, alta la apus, cele două biserici vechi, care o văzuseră poate născîndu-se sau, cel puțin, ajungînd la măreţia și splendoarea pe care ele nu le atinseseră niciodată. Se numeau, cum am mai spus, Santa María şi San Pedro ; istoria lor e scrisă în cronicile Reconquistei [1] și acum putrezesc glorios, încetul cu încetul, victime ale umezelii, reduse la nimic de veacuri. În jurul bisericilor Santa María și San Pedro, pe străduțe şi prin piețișoare, sînt răspîndite case rezidențiale a căror glorie

---

[1] Perioadă cuprinsă între 718 (bătălia de la Covadonga) și 1492 (cucerirea Granadei), în care are loc recucerirea întregii Peninsule Iberice, de către regii spanioli, din mîinile maurilor.

supremă ar fi să se poată proclama contemporane cu cele două temple dărăpănate. Nu pot însă, pentru că relativa tinerețe a acestor palate e dezvăluită de arhitectura lor, ce vădește prostul gust decadent, greoi şi încărcat, al unor veacuri mult mai tîrzii. Piatra tuturor acestor edificii e înnegrită de vitregiile intemperiilor care în Vetusta cea umedă nu lasă multă vreme nimic curat, nici nu acceptă albul veşnic.

Don Saturnino Bermúdez, care se jura că are documente care-i dovedeau celui priceput într-ale heraldicii că numele de Bermúdez vine de la regele Bermudo în persoană, era cel mai expert în relatarea istoriei fiecăruia din acele palate, pe care le considera tot atîtea glorii naționale. De cîte ori vreun Consiliu municipal radical începea sau proiecta măcar demolarea vreunor ruine sau exproprierea vreunei case rezidențiale pentru serviciile publice, don Saturnino striga ca din gură de șarpe și publica în *El Lábaro*, organul ultramontanilor [1] din Vetusta, lungi articole pe care nu le citea nimeni ; și nici n-ar fi fost înțelese de primar, dacă le-ar fi citit ; în acestea, ridica în slăvi meritul arheologic al fiecărui perete, iar dacă era vorba de vreun perete principal, demonstra că era în întregime un monument. Nu încape îndoială că señor don Saturnino, chiar dacă o făcea spre binele artei, mințea destul și abuza de stilul romanic și de stilul *mudéjar* [2]. Pentru el, totul era mudéjar sau romanic și nu o dată făcuse să dateze din vremea lui Fruela [3] fundația unui perete turnată de un modest cioplitor în piatră ce trăia încă. Aceste lapsus-uri nu dăunau reputației eruditului, pentru că puținii care le puteau descoperi le considerau pioase exagerări, lăudabile anacronisme, pe cînd ceilalți locuitori ai Vetustei nu citeau nimic despre așa ceva. Dar nu din acest motiv s-ar fi oprit savantul din retorica de care făcea caz, in care credea, închipuind imagini îndrăznețe, figuri de mare forță, printre care ieșeau la lumină cele mai temerare personificări ; zidu-

[1] Adepți ai ultramontanismului, partid politic şi religios ce predică ataşamentul total față de Roma şi puterea papală. Prin extensie — conservatorism fanatic.

[2] Stil arhitectonic din perioada Reconquistei ce reunea elemente de arhitectură creştină cu elemente maure.

[3] Rege al Asturiei (757—768).

rile vorbeau precum cărțile și spuneau de obicei : „temeliile mele se cutremură și crenelurile asemeni" ; iar porțile curților plîngeau ascultînd aceste discursuri patetice ; așa încît articolul arheologului se încheia de obicei astfel : „În sfîrșit, domnilor membri ai comisiei pentru monumentele istorice, *sunt lacrymae rerum !*" [1]

În după-amiaza aceea, Canonicul petrecu mai bine de o jumătate de oră în observatorul lui. Obosit să privească, sau neputînd vedea ceea ce căuta acolo, în Piața Nouă, spre care își îndrepta mereu ocheanul, se îndepărtă de fereastră, reduse la dimensiunea sa minimă instrumentul optic, îl puse cu grijă în buzunar și, salutîndu-i cu mîna și din cap pe clopotari, coborî cu pasul lui maiestuos pe scara de piatră în spirală. De cum deschise ușa turnului și se găsi în nava de nord a bisericii, își reluă zîmbetul imobil, expresia obișnuită a figurii, își încrucișă mîinile pe piept, își aplecă înainte, cu o oarecare lîncezeală, pe jumătate mistică, pe jumătate romantică, capul bine modelat, și mai mult alunecă, decît păși, pe marmura pardoselii ce închipuia o tablă de șah în alb și negru. Prin ferestrele înalte și prin rozetele arcului principal și ale celor laterale pătrundeau snopi de lumină în multe culori, ce imitau înlăuntrul navelor bucăți de curcubeu. Pelerina, pe care Canonicul și-o mișca în ritmul pașilor și al ușorului său mers legănat, avea, în faldurile sale largi, plutind aproape pe suprafața pardoselii, ape ca penele de fazan ; alteori părea coada unui păun ; unele fîșii de lumină se cățărau pînă pe fața Canonicului, cînd zugrăvindu-l într-un verde palid-alburiu, ca cel al unei plante triste, cînd dîndu-i înfățișarea viscoasă a unei plante submarine sau paloarea unui cadavru.

În marea navă centrală din spatele corului erau puțini credincioși, risipiți la mare distanță unii de alții ; în capelele laterale, săpate în zidurile groase, scufundate în negură, de-abia se vedeau grupuri de femei îngenuncheate sau în picioare, înconjurînd confesionalele. Ici și colo se auzea murmurul ușor al dialogului secret dintre un preot și o credincioasă la tribunalul penitenței. În a doua capelă dinspre miazănoapte, cea mai întunecoasă, don Fermín observă două doamne care vorbeau în șoaptă. Merse mai

[1] Sînt lacrimile lucrurilor (lat.).

departe. Vrură să se ia după el, să-l strige, dar nu îndrăzniră. Îl așteptau, îl căutau și rămăseseră fără el.

— Se duce la cor, zise una dintre doamne.

Și se așezară pe postamentul ce înconjura confesionalul scufundat în tenebre. Era capela Canonicului. Pe altar se aflau două sfeșnice de bronz, fără lumînări, prinse cu lănțișoare de fier. În fața tăbliei de altar se afla un Isus Nazarineanul cioplit în lemn ; ochii de cristal, triști, sclipeau în întuneric ; reflexele sticlei păreau o umezeală rece. Era figura unui anemic ; expresia afectată a feții anunța o idee fixă, împietrită pe acele buze fine și acei pomeți ascuțiți, uzați parcă de atingerea atîtor sărutări cucernice.

Canonicul trecu, fără să se oprească, pe lîngă ușa de la cor. Ajunse în mijlocul catedralei ; grilajul ce se întindea de la cor la capela principală era închis. Don Fermín, care se îndrepta spre sacristie, făcu ocolul navei din spatele altarului, străjuită de un alt rînd de capele. În fața fiecăreia dintre ele, încastrate în pereții absidei, se aflau grupuri de coloane între care se ascundeau tot atîtea confesionale, invizibile pînă în clipa cînd te așezai în fața lor. Dintr-o astfel de ascunzătoare ieși, cînd trecu Vicarul, ca o potîrniche speriată de cîini, señor don Custodio prebendiarul, cu fața palidă, în afara obrajilor care-i ardeau într-o nuanță stacojie. Transpira ca un perete umed. Canonicul îl privi pe prebendiar fără să zîmbească, străpungîndu-l cu acele ascunse în grăsimea albă a ochilor. Don Custodio și-i ascunse pe-ai săi și păși cu capul plecat, zăpăcit, înspre cor. Era grăsuț, cu trăsături feminine ; avea aerul unui comis-voiajor francez îmbrăcat într-o rochie lungă cu trenă, foarte curat și elegant. Corpul bine alcătuit era înveșmîntat, sub faldurile pelerinei, cu un anteriu ce părea o rochie, iar deasupra purta o pelerină foarte scurtă, de mătase, semn al rangului său. Acest don Custodio era un dușman domestic, un prebendiar al opoziției. Credea, sau cel puțin colporta, toate injuriile cu care lumea vroia să-l doboare pe Vicar și îl invidia pentru ceea ce ar fi putut fi adevărat în toate aceste calomnii. De Pas îl disprețuia ; invidia acelui biet cleric îi slujea să-și vadă, ca într-o oglindă, propriile merite. Prebendiarul îl admira pe Canonic, credea în

viitorul lui, și-l închipuia episcop, cardinal, favorit al curții, om cu influență la ministere, în saloane, adulat de doamne și magnați. Invidia prebendiarului visa pentru don Fermín mai multe măreții decît vedea însuși Canonicul în speranțele sale. Privirea acestuia se îndreptă rapid și cercetător spre confesionalul de unde ieșea invidiosul. Văzu o tînără palidă în veșmîntul ordinului Carmelitelor, îngenuncheată lîngă una din ferestruicile zăbrelite.

Nu era o domnișoară; trebuia să fie vreo fată în casă, vreo croitoreasă sau așa ceva, își spuse Canonicul. Avea privirile încărcate de o curiozitate malițioasă, mai mult iritată decît satisfăcută; se închină, de parcă ar fi vrut să înghită semnul crucii și se reculese, lăsîndu-se puțin pe spate, savurînd amănuntele spovedaniei, fără să se miște din loc, lipită de confesionalul încă plin de căldura și mirosul lui don Custodio.

Canonicul își urmă drumul, ocoli absida și intră în sacristie. Era o capelă în formă de cruce latină, mare, rece, cu patru bolți înalte. De-a lungul pereților se aflau cuferele de castan în care se păstrau veșmintele și obiectele de cult. Deasupra cuferelor, atîrnau tablouri ale unor pictori de duzină, vechi cele mai multe, și cîteva còpii, nu prea rele, după cîțiva artiști renumiți. Între tablouri, își etalau luciul vechi cîteva oglinzi cu sfeșnice, ale căror ape de-abia mai reflectau obiectele, din pricina prafului și a muștelor. În mijlocul sacristiei, un spațiu mare era ocupat de o masă de marmură neagră din regiune. Doi ministranți cu cămăși purpurii aranjau odăjdiile în dulapuri. *Palomo,* cu o sutană murdară și desfăcută la gît, cu capul acoperit de o enormă perucă dată pe ceafă, tocmai terminase de curățat, într-un colț, murdăria unui anume motan care, nu se știe cum, intra în catedrală și profana totul. Îngrijitorul era furios. Ministranții se făceau că nu observă, dar el, fără să-i privească, îi apostrofa și-i amenința cu teribile pedepse ipotetice, dezgustătoare în primul rînd pentru stomac. Canonicul își văzu de drum, făcîndu-se că nu ia seama la aceste amănunte vulgare, atît de străine sfințeniei cultului. Se apropie de un grup care șușotea la celălalt capăt al sacristiei, cu vocea stinsă a conversațiilor profane ce vor să respecte un loc sfînt.

Erau două doamne și doi domni. Cei patru își țineau capul dat pe spate. Priveau un tablou. Lumina pătrundea prin ferestrele înguste, deschise în boltă, și cădea pe tablouri răsfrîntă și diminuată. Tabloul pe care-l priveau era aproape cufundat în întuneric și părea o pată mare de un negru mat. Nu se vedea, în altă culoare, decît fruntea unui craniu și tarsul unui picior descărnat. Cu toate acestea, don Saturnino Bermúdez explica deja de cinci minute meritele picturii acelor doamne și cavalerului care, plini de credință și cu gura căscată, îl ascultau pe arheolog. Canonicul îl găsea aproape în fiecare zi pe don Saturnino făcînd treaba asta. De cum sosea vreun străin cît de cît important în Vetusta, acesta căuta în toate părțile o recomandare pentru ca Bermúdez să fie atît de amabil și să-l conducă să vadă antichitățile catedralei și cele din Encimada. Don Saturnino era foarte ocupat toată ziua, dar între trei și patru jumătate era la dispoziția tuturor persoanelor decente, cum spunea el, care doreau să-i pună la încercare cunoștințele arheologice și inveterata sa amabilitate. Pentru că, în afară de-a fi primul colecționar de obiecte vechi din provincie, credea că este — și era adevărat — bărbatul cel mai fin și mai politicos din Spania. Nu era cleric, ci amfibie. În costumul său elegant și negru din cap pînă-n picioare se vedea ceea ce Frígilis, personaj darwinist pe care-l vom întîlni mai tîrziu, denumea adaptare la sutană, influența mediului etc. ; cu alte cuvinte, dacă don Saturnino ar fi atît de îndrăzneț încît să se hotărască să procreeze un Bermúdez, acesta ar ieși după părerea lui Frígilis cel puțin diacon. Arheologul era scund, avea părul tuns ca o perie de păr de cal negru ; căuta să-și lase cît mai descoperită fruntea și îți dădeai seama că un început de chelie precoce l-ar fi măgulit îndeajuns. Nu era bătrîn ; „Vîrsta Domnului nostru Isus Cristos“, spunea el, crezînd că lansa un spirit respectuos și oarecum lumesc. Cum faptul că se asemăna cu un preot nu se datora intenției sale, ci legilor naturii, don Saturno — așa i se spunea — după ce pierduse niște iluzii într-o aventură serioasă, cînd fusese luat drept cleric, își lăsase barbă, de un negru de tuș, dar și-o tăia ca pe tufele de cimișir din grădina lui. Avea gura foarte mare, iar cînd zîmbea, cu intenția de a fi amabil, gura îi

ajungea pînă la urechi. Nu se știe de ce, atunci se vedea cel mai bine că Bermúdez nu se plîngea de dragul de-a se plînge cînd vorbea de stomacul lui viclean, de digestii dificile și mai ales de veșnice constipații. Surîsul acela plin de riduri, ce echivala cu o strîmbătură provocată de o durere intestinală, era zîmbetul cu care Bermúdez vroia să treacă drept omul cel mai *spiritual* din Vetusta și cel mai capabil să înțeleagă o pasiune profundă și alambicată. Căci trebuie să spunem că lecturile sale serioase — hrisoave și alte cărți vechi — alternau, în ambițiosul său spirit, cu cele mai fine și psihologice romane ce se scriau pe atunci la Paris. Faptul că părea cleric îl deranja foarte mult. Își comanda redingote de postav fin, ca de fante, dar croitorul vedea uluit că îmbrăcarea hainei de către don Saturnino și transformarea ei în sutană era un singur proces. Întotdeauna părea că e în doliu, chiar cînd nu era. Totuși, rareori își scotea doliul de la pălărie, fiindcă se ținea rudă cu toată nobilimea din Vetusta și, cum murea vreun aristocrat, se pregătea să primească și condoleanțe. Undeva, în adîncul sufletului său, se credea născut pentru iubire, și pasiunea lui pentru arheologie era un sentiment din categoria succedaneelor. Văzînd în romanele cele mai la modă în Franța și Spania că personajele de condiție mai bună sufereau, mai mult sau mai puțin, de aceleași frămîntări lăuntrice a căror victimă era el, nu mai șovăi în convingerea că ceea ce îi lipsise fusese ambianța. Fetele din Vetusta erau incapabile să-l înțeleagă, așa că, după cum își mărturisea el de unul singur, n-ar îndrăzni niciodată să se apropie de o tînără ca să-i spună ceva mai multe în materie de dragoste.

Femeile căsătorite, unele cel puțin, l-ar fi putut înțelege mai bine. Prima oară cînd se gîndise la asta, fusese chinuit de remușcări o săptămînă ; ideea însă i se înfățișă din nou, ispititoare ; și cum în romanele pe care le savura se întîmpla aproape întotdeauna ca eroinele să păcătuiască fiind căsătorite, și să fie mîntuite, în cele din urmă, prin iubire și o mare credință, verifică și văzu că o femeie căsătorită poate fi iubită, ba i se pot face chiar mărturisiri, dar iubirea se consuma în limitele celui mai pătimaș idealism. Don Saturno se îndrăgosti, într-adevăr, de o femeie măritată ; i se întîmplă însă și cu ea ceea

ce i se întîmplase cu cele necăsătorite : nu îndrăzni să i-o spună. Îi dădea de înțeles din priviri și chiar cu ajutorul unor parabole și alegorii luate din Biblie și din alte cărți orientale ; doamna inimii sale, însă, nu lua în seamă privirile lui don Saturno și nici nu înțelegea alegoriile și parabolele ; nu făcea decît să spună în spatele lui Bermúdez :

— Nu știu cum poate don Saturno ăsta să știe atîtea ; cred că-i țicnit.

Această doamnă, căreia în Vetusta i se spunea Prezidenta, pentru că soțul ei, acum pensionar, fusese prezident de tribunal, nu află niciodată de pasiunea arzătoare a arheologului. Tînărul sentimental și iubitor de știință obosi să-și tot devoreze în tăcere iubirea unică și se strădui să devină flușturatic, să se aiurească, și lucrul acesta din urmă nu-i fu greu de loc, pentru că niciodată nu s-a văzut vreun bărbat mai aiurit ca el de îndată ce-o femeie vroia să-l amețească cu vreo privire două. De patru ani nu pierdea un bal, o sindrofie intimă, o piesă de teatru sau plimbare, și doamnele, de fiecare dată cînd îl vedeau dansînd un rigodon (vals și polcă nu îndrăznea), tot mai spuneau :

— Bermúdez ăsta e de nerecunoscut !

Toți, toți se încăpățînau să-l creadă călugăr ! Asta îl ducea la disperare. Sigur să nu gustase niciodată din plăcerile vulgare și materiale ale iubirii carnale ; dar ce-i interesa asta pe oameni ? Era adevărat că mai degrabă nu răsărea soarele decît ca don Saturnino să lipsească de la liturghia de opt ; devoțiunea însă, ca și faptul că se împărtășea de două ori pe lună, nu prejudicia (stilul său) cu nimic calificativele de om de lume pe care le revendica. Dac-ar ști lumea ! Cine era bărbatul cu fața acoperită care seara, cînd ies slujnicele la poartă, cum se spune în Vetusta, pornea pe ascuns pe strada Rosario, o apuca prin întuneric pe Quintana și tot așa ajungea la colonadele din Piața lui Pan, lăsa Encimada și se aventura prin Colonia, solitară la acele ceasuri ? Ei bine, era don Saturnino Bermúdez, doctor în teologie, în ambele drepturi — civil și canonic — licențiat în litere și filozofie și diplomat în științe ; nici mai mult nici mai puțin decît autorul operelor despre Vetusta : *Vetusta Romană, Ve-*

tusta Gotică, Vetusta Feudală, Vetusta Creştină, Vetusta Transformată. El era cel ce ieşea învăluit în pelerină şi cu pălărie cu boruri moi. Nu se temea că-l va recunoaşte cineva, astfel deghizat. Și unde se ducea? Să lupte cu ispita sub cerul liber; să-şi obosească trupul în plimbări interminabile și să adulmece nițel viciul, crima, gîndea el; viciul în care era sigur că nu va cădea, nu atît datorită strădaniilor virtuții, cît invincibilei tării a fricii ce nu-l lăsa niciodată să facă pasul ultim, hotărîtor, pe calea spre pierzanie. În fiecare noapte ajungea pînă la buza prăpastiei — de obicei o poartă ieşită din țîțîni, murdară și neagră, în întunecimea vreunei ulicioare imunde. Uneori, din fundul amintitului hău îl chema ispita; atunci savantul se trăgea înapoi cît mai repede, cîştiga terenul pierdut, se întorcea pe străzile largi şi respira cu desfătare aerul pur ca și trupul său și, ca să ajungă mai iute în sferele idealului, mediul său propriu, cînta *Casta diva, Spirto gentil* sau *Santo Fuerte* şi se gîndea la iubirile lui din copilărie sau la vreuna din eroinele romanelor sale.

Ah, cîtă fericire se afla în aceste victorii ale virtuții! Cît de clar și evident îi apărea atunci ideea unei Providențe! Ceva cam în felul ăsta trebuie să fie extazul misticilor! Și don Saturno, iuțind pasul, se întorcea acasă îmbătat de idealism, udînd pulpanele pelerinei cu lacrimile pe care le vărsa datorită acelei îmbăieri în ideal, cum spunea el în sinea lui. Înduioșările lui erau eminamente pioase, mai ales în nopțile cu lună.

Închis în casă, în biroul lui, după ce mînca, fie că scria versuri la lumina lămpii cu gaz, fie că-şi răsfoia cărțoaiele; iar în cele din urmă se culca, satisfăcut de sine, mulțumit de viață, fericit în lumea asta calomniată unde, orice s-ar spune, mai sînt încă oameni buni, suflete tari. Această voluptate ideală a căii celei drepte, amestecîndu-se cu senzația plăcută a căldurii patului moale îl transforma încetul cu încetul în alt om; își închipuia aventuri de dragoste romantică la Paris, patria visurilor sale de om monden. În romanele lui dinainte de-a adormi apărea de obicei Prezidenta, și atunci purta cu ea, sau cu alte doamne nu mai puțin frumoase, dialoguri pline de savoare în care geniul feminin se lua la întrecere cu geniul său grav de bărbat; și în timpul acestor conver-

sații, în care totul era spirit și cel mult vagi promisiuni de favoruri viitoare, pe arheolog îl cuprindea somnul, logica bătea cîmpii și pînă și simțul moral se pervertea, iar fortăreața fricii, ce l-ar fi salvat cu puțin înainte pe doctorul în teologie, se prăbușea.

A doua zi dimineața, don Saturno se trezea prost dispus, cu dureri de stomac, cu sufletul plin de un pesimism deznădăjduit și corpul fără vlagă. „*Memento homo!*“ [1] — își spunea nefericitul și se smulgea din pat cu scîrbă, ajutîndu-se cu jeturi de apă pe ceafă și frecîndu-se cu un burete mare. Poate că acea virtute măreață pe care o recomandă atît de mult Mahomed, curățenia, era unica pe care o avea cu adevărat autorul *Vetustei Transformate*. După ce se spăla bine, se ducea negreșit la liturghie, să caute omul nou cerut de Evanghelie. Încetul cu încetul, omul nou apărea ; și, din vanitate sau credință, acel credincios al Inimii lui Isus credea, în fiecare dimineață, în regenerarea lui. De aceea, spiritul nu-i îmbătrînea ; stomacul, vicleanul de stomac era cel care nu ținea seama de pocăința fierbinte a bietului om. Și să i se mai spună lui don Saturno că materia nu e josnică și vulgară !

În ziua aceea, înainte de-a lua masa, primise un bilet parfumat de la buna lui prietenă Obdulia Fandiño, văduva lui Pomares. Ce emoție ! Nu vru să deschidă misteriosul plic decît după ce-și termină supa. De ce să nu viseze ? O.F. spuneau două litere încolăcite pe plic ca niște vipere, în chip de antet. „Din partea doñei Obdulia“, spusese servitorul. Doamna aceea, știa toată Vetusta, era o femeie care nu respecta obiceiurile înrădăcinate ; poate în prea mare măsură ; era o originală... Atunci... poate... de ce nu ?... o întîlnire... Ei, în sfîrșit, se înțelegeau nițel, nu chiar așa cum bîrfeau unii, dar se înțelegeau... Ea îl privea la biserică și ofta. Îi spusese, cu puțin mai înainte, că știa mai multe decît Tostado [2], elogiu pe care don Saturno știu să-l aprecieze la adevărata valoare, pentru că-l citise pe ilustrul fiu al Avilei. Odată, ea lăsase să-i cadă batista, o batistă ce mirosea ca și scrisoarea, iar el o ridicase ;

[1] Amintește-ți de om ! (lat.).

[2] Alonso de Madrigal, el Tostado (1400-1455), scriitor spaniol, episcop de Avila.

cînd i-a dat-o, mîinile lor se atinseseră şi ea îi spusese : „Mulţumesc, Saturno". Saturno, fără don.

Într-o seară, la o sindrofie la Visitación Olías de Cuervo, Obdulia îi atinsese piciorul cu genunchiul. El nu-şi retrăsese piciorul şi nici ea genunchiul ; pe urmă, atinsese el piciorul frumoasei, iar ea nu şi-l retrăsese... O lingură de supă îi rămase în gît. Bău nişte vin şi deschise scrisoarea. Glăsuia astfel :

„Saturnillo, dumneata, care eşti atît de bun, ai vrea să-mi faci marea favoare de-a veni la mine acasă astăzi la trei după-masă ? Te aştept cu..." Trebui să întoarcă pagina.

— Nerăbdare, îşi spuse savantul. Dar urma : „...Te aştept cu nişte prieteni din Palomares care vor să viziteze catedrala însoţiţi de o persoană inteligentă... etc."

Don Saturno se înroşi, de parcă s-ar fi făcut de rîs în faţa unei adunări.

— Nu contează, îşi spuse, vizita asta la catedrală e un pretext.

Şi adăugă :

— Dumnezeu mi-e martor : simt că sînt invitat la o profanare !

Se îmbrăcă pe cît mai corect cu putinţă şi, după ce se văzu în oglindă în chip de Lovelace[1] ce studiază arheologia în clipele lui de răgaz, plecă spre casa doñei Obdulia.

Acesta era personajul care le explica celor două doamne şi unui domn meritul unui tablou complet negru, în mijlocul căruia de-abia se vedea un craniu de culoare măslinie şi călcîiul unui picior descărnat. Pictura îl înfăţişa pe Sfîntul Pavel, primul schimnic ; autorul era un vetustean din secolul şaptesprezece, cunoscut doar de specialiştii în opere de artă veche din Vetusta şi din provincie. De aceea, tabloul şi pictorul se bucurau de atîta faimă în ochii lui Bermúdez.

Domnul din Palomares era îmbrăcat cu o haină de vară, foarte lungă, de culoarea stafidei, şi avea în mînă o panama de sezon, care costase patru-cinci uncii — preţul ei la Havana — de aceea credea c-o poate purta toată

[1] Tipul seducătorului cinic, lipsit de scrupule, din romanul *Clarisa Harlowe* de scriitorul englez Samuel Richardson.

toamna. Domnul Infanzón se credea în situația de-a înțelege entuziasmul artistic al savantului mai bine decît doamnele care, prin ignoranța lor naturală, aveau o oarecare scuză dacă nu rămîneau uluite în fața unui tablou ce nu se vedea. Căută ceva potrivit, dar pentru moment nu găsi decît :

— Oh, mult ! Evident, de acord !

Apoi își lăsă capul în piept, ca pentru a medita, dar în realitate — știa Bermúdez — ca să se odihnească, printr-o reacție proporțională, de pe urma poziției incomode în care-l ținuse savantul un sfert de oră. În sfîrșit, domnul cu panamaua exclamă :

— Mi se pare, domnule Bermúdez, că acest deosebit de celebru tablou al ilustrului...

— Cenceño.

— Da, al ilustrului Cenceño, ar fi pus mai în valoare dacă...

— Dacă s-ar putea vedea... întrerupse soția domnului Infanzón.

Acesta o străfulgeră cu o teribilă privire de represiune conjugală și rectifică, spunînd :

— Ar fi pus mai în valoare... dacă n-ar fi puțin afumat... Poate că ceara... tămîia...

— Nu, domnule ; ce să fie afumat ! răspunse savantul, zîmbind cu gura pînă la urechi. Ceea ce dumneata crezi că e opera fumului e patina ; tocmai ăsta e farmecul tablourilor vechi.

— Patina ! exclamă omul de la țară, convins. Da, e mai probabil.

Și se jură ca, de îndată ce sosește la Palomares, să se uite în dicționar ca să afle ce e patina.

În momentul acela, Canonicul se apropia să-l salute pe don Saturno ; o recunoscu pe Obdulia și se înclină zîmbitor, mai puțin însă decît atunci cînd îl salutase pe Bermúdez. După aceea își înclină capul și o parte din corp în fața celor din Palomares, care-i fură prezentați de către savant.

— Señor don Fermin de Pas, Canonic și Vicar al diocezei...

— Oh, oh, da, da ! exclamă Infanzón, care-l admira de multă vreme de la distanță pe Canonic.

Soția provincialului își manifestă dorința de-a săruta mîna Vicarului ; privirea bărbatului ei însă o opri din nou și nu făcu altceva decît să-și îndoaie genunchii, de parcă s-ar fi prăbușit. Canonicul vorbea cu glas tare, așa încît cuvintele sale răsunau sub bolți și ceilalți, luînd exemplu, prinseră și ei curaj și începură să strige. După puțin, hohotele Obduliei Fandiño, proaspete, perlate, cum le numea don Saturno, umplură atmosfera, profanată deja de mirosul lumesc cu care infestase sacristia din clipa cînd intrase. Era mirosul scrisorii, mirosul batistei, mirosul Obduliei, visat de savant uneori. Amestecat cu mirosul cerii și al tămîii era o încîntare pentru colecționarul de antichități, al cărui ideal era să împreuneze miresmele mistice cu cele erotice, cu'ajutorul unei armonii sau tranzacții, care, credea el, trebuia să fie, într-o altă lume mai bună, recompensa celor ce-au știut, pe pămînt, să reziste tuturor ispitelor.

Obdulia, care își ascundea cu greu plictiseala în timp ce se vorbea despre picturi, ogive, arcuri, pietre de boltă și alte prostii, întotdeauna de neînțeles pentru ea, se însufleți datorită prezenței Canonicului a cărui fiică întru spovedanie era, oricît se străduise acesta să i-o predea lui don Custodio, înfometat de asemenea pradă. Femeia aceea îi biciuia nervii lui don Fermin ; era întruchiparea scandalului. Nu trebuia să observi decît cum venea îmbrăcată la catedrală. „Doamnele astea discreditează religia.“ Obdulia etala o pălăriuță din catifea stacojie, de sub care ieșeau în toate părțile, ca o cascadă de aur, bucle, bucle de un blond murdar, metalic, artificial. Cu opt zile înainte, Canonicul văzuse acel păr printre gratiile confesionalului și era complet negru ! Fusta nu avea nimic special cîtă vreme doamna nu se mișca ; era de atlas negru. Cel mai groaznic dintre toate era însă un soi de ilic din mătase purpurie, strigătoare la cer. Ilicul acela era apretat pe un manechin (altfel nu se putea) ce avea formele unei femei exagerat dotată cu atributele sexului său. Ce brațe, ce piept ! Totul părea că plesnește pe ea ! Toate astea îl încîntau pe don Saturno, pe cîtă vreme pe Canonic, care nu vroia asemenea scandaluri în biserică, îl iritau. Doamna înțelegea devoțiunea într-un mod ce ar

putea fi acceptat în alte părți, într-un oraș mare, la Madrid, Paris, Roma ; dar în Vetusta, nu ! La spovedanie spunea lucruri îngrozitoare, pe ton confidențial, așa cum putea să le povestească vreunei prietene de aceeași teapă, în budoar. Îl cita adesea pe prietenul ei Patriarhul și pe filotimul Episcop de Nauplia ; propunea organizarea unor tombole catolice, *punea la cale* baluri de caritate, novene [1] și aniversări cu ușile închise, pentru persoanele decente... mii de tîmpenii ! Canonicul o ținea din scurt, de cîte ori putea, dar nu putea întotdeauna. Autoritatea lui aproape absolută nu reușea să supună acel argint-viu care-i fugea printre degete. Doña Obdulia îl obosea, îl amețea. Și ea care vroia să-l seducă, să-l supună, ca pe Episcopul de Nauplia, prelatul acela atît de fin ce nu se mai despărțea de ea pe cînd locuiau la Hotel de La Paix, la Madrid, perete în perete ! Privirile cele mai arzătoare și mai negre ale acelor ochi negri, mari și înfocați erau pentru De Pas ; adoratorii văduvei o știau și îl invidiau. El, însă, blestema acel asalt.

„Proasta, și-o închipui că pe mine mă cucerește ca pe don Saturno ?“

În ciuda acestei antipatii cordiale, era întotdeauna afabil și politicos cu văduva, pentru că la acest capitol nu făcea distincție între prieteni și dușmani. Trebuia ca o persoană să fie sub călcîiul său, zdrobită, pentru ca don Fermín să nu aibă față de ea o purtare ireproșabilă. Urbanitatea era o dogmă pentru Canonic, ca și pentru Bermúdez, dar profitau de pe urma ei în mod foarte diferit.

În timp ce se vorbea despre operele de valoare din catedrală și provincialul se mira, iar nevastă-sa îi repeta exclamațiile, Obdulia se privea, cum putea, în oglinzile înalte.

Canonicul se despărți de ei. Nu le putea însoți pe doamne ; îi părea rău... dar îl așteptau obligațiile... corul. Toți se înclinară.

— Ce-i în primul rînd, e în primul rînd, spuse domnul din Palomares, făcînd o aluzie la Divinitate și o genuflexiune (în fața Divinității sau a Vicarului, nu se știe).

---

[1] Anumit tip de rugăciuni la catolici.

Din fericire — după don Fermín — prezența lui nu le-ar servi la nimic, în timp ce Bermúdez era o cronică vie a antichităților vetustene.

Don Saturno ridică din sprîncene și dădu semne c-ar vrea să sărute pardoseala ; apoi se uită la Obdulia cu o privire serioasă, pătrunzătoare, ca o sondă, spunîndu-i parcă :

„Ai auzit ; eu, cel mai mare anticar din Vetusta, după părerea celui mai bun teolog, sînt cel ce se declară robul tău". Toate astea vru să le spună din priviri ; ea însă n-a înțeles probabil, pentru că se despărți de Canonic lăsîndu-și sufletul, prin mijlocirea ochilor, între faldurile largi și ritmice ale pelerinei acestuia. Don Fermín își scoase pelerina după ce se apropie de un dulap și, foarte grav, își îmbrăcă sutana strînsă pe trup, își puse aristocrata pelerină scurtă și capa pentru cor.

— Ce frumos e ! zise de departe Obdulia, în timp ce provincialii admirau alt tablou lăudat de don Saturnino

Făcură ocolul întregii sacristii. Aproape de ușă erau cîteva tablouri noi, còpii destul de izbutite după pictori celebri. Doamnei Infanzón probabil că i-au fost mai pe plac decît minunățiile lui Cenceño, fără îndoială pentru că se vedeau mai bine. Prudentul ei soț însă, observînd că Bermúdez trecea cu un dispreț afectat prin fața acelor culori vii și strălucitoare, îi dădu un ghiont nevesti-si ca să priceapă că pe-acolo trebuia să treacă fără să admire nimic. Printre acele tablouri se afla o còpie destul de fidelă și foarte discret executată a celebrei pînze a lui Murillo, *San Juan de Dios*, aflată la Spitalul pentru boli incurabile din Sevilla. Doamnei de la țară îi atrase atenția capul sfîntului, pe care, dacă l-ai văzut o dată, nu-l mai uiți.

— Oh, ce frumos ! exclamă fără să se poată stăpîni.

Don Saturnino privi cu un zîmbet compătimitor și spuse :

— Da, e drăguț ; dar foarte cunoscut.

Și se întoarse cu spatele la San Juan care-l purta, prin întuneric, pe cerșetorul bolnav.

Domnul Infanzón o ciupi pe nevastă-sa ; se înroși foarte tare și o certă în șoaptă.

— Întotdeauna trebuie să mă faci de rîs. Nu vezi că ăsta n-are... patină ?

Ieşiră din sacristie.

— Pe aici, spuse Bermúdez, arătînd spre dreapta ; traversară centrul bisericii, nu fără a scandaliza cîteva bisericoase care-şi întrerupseră rugăciunile ca să descoasă şi să croiască ilicul de foc al Obduliei. Fusta de atlas, care n-avea nimic deosebit cît timp rămînea nemişcată, devenea elementul cel mai subversiv al toaletei, de îndată ce văduva începea să meargă. Se lipea în aşa fel de trup, încît ceea ce era fustă părea un pantalon strîmt ce îmbrăca nişte forme sculpturale care, expuse astfel, nu se potriveau de loc cu sfinţenia locului.

— Domnilor, o să vizităm Panteonul Regilor, murmură foarte încet arheologul, care-şi pregătea diferite fragmente din *Vetusta Gotică* şi *Vetusta Creştină.*

Şi, pentru respectarea adevărului, trebuie spus ba că-i veneau, ba că-i fugeau din minte regii, îi amesteca adică şi-i confunda, cauza acestei tulburări fiind fusta Obduliei, pentru că savantul nu mai putea face altceva decît să admire acea invenţie foarte îndrăzneaţă, inedită în Vetusta, prin mijlocirea căreia în faţa ochilor săi apăreau graţioase şi grăitoare curbe, niciodată văzute de el altfel decît în vis. Cucernicul anticar înţelegea cu multă tristeţe că opoziţia dintre lăcaşul sacru şi însinuările vestimentare ale doamnei Fandiño, în loc să-i potolească focul lăuntric, era hrana arderii pe care-o deplora ; ca şi cum ai fi aruncat gaz peste o vîlvătaie...

Intrară în capela Panteonului. Era spaţioasă, întunecoasă, rece, construită mai din topor, dar de o simplitate maiestuoasă şi impunătoare. Bocănitul ireverenţios al tocurilor cizmuliţelor de culoarea bronzului, pe care le arăta Obdulia de sub fusta scurtă şi strînsă pe corp, foşnetul mătăsii frecîndu-se de jupoane, fîşîitul dantelăriei de zăpadă şi spumă apretată, aşa cum şi le închipuia don Saturno, ar fi făcut parte din ceremonialul de trezire din somnul de veacuri a regilor îngropaţi acolo, dacă ar fi fost adevărat ceea ce spunea arheologul cu privire la odihna veşnică a acelor respectabili domni :

— Aici odihnesc din secolul al VIII-lea regii don..., şi pronunţă numele a şase sau şapte suverani cu variante vocalice, în pronunţia provincialului, care, urmînd nişte modificări vulgare, spunea *ue* in loc de *oí* şi alte năzbîti.

Domnul Infanzón era profund uimit de înţelepciunea şi elocvenţa lui don Saturnino.

Într-o criptă săpată într-unul din pereţi se afla un mormînt de dimensiuni mari, acoperit de basoreliefuri şi inscripţii ilizibile. Între mormînt şi zid era un culoar îngust, iar de cealaltă parte, la aceeaşi distanţă, un grilaj de fier. Înăuntru, întunericul era deplin. Provincialii rămaseră de partea grilajului. Bermúdez, şi după el Obdulia, dispărură din raza lor vizuală în culoarul scufundat în tenebre. După enumerările lui don Saturno, se lăsă o tăcere adîncă. Savantul tuşise, se pregătea să vorbească.

— Aprinde un chibrit, domnule Infanzón, spuse Obdulia.

— N-am... la mine. Putem însă cere o lumînare.

— Nu, domnule, nu e nevoie. Eu ştiu inscripţiile pe dinafară... şi pe urmă, nici nu se pot citi.

— Sînt în latină ? îndrăzni să întrebe doamna Infanzón.

— Nu doamnă, sînt şterse.

Nu se făcu lumină.

Arheologul vorbi aproape un sfert de oră. Recită, făcînd pe şmecherul care improvizează, capitolele 1, 2, 3, şi 4 dintr-una din *Vetustele* lui, şi tocmai sfîrşea cu epilogul pe care-l vom copia întocmai, cînd Obdulia îl întrerupse spunînd :

— Dumnezeule ! Or fi şoareci pe-aici ? Cred că sînt...

Şi scoase un ţipăt, agăţîndu-se de don Saturno care, protejat de întuneric, se încumetă s-o strîngă în braţe ; şi după ce-o linişti pe Obdulia cu o îmbrăţişare energică, încheie în felul următor :

— Aceştia au fost iluştrii bărbaţi ce au răsplătit prin bogate daruri, privilegii de invidiat şi pioase ctitorii această Sfîntă Biserică a Vetustei ce le-a dat veşnic adăpost dincolo de mormînt pentru resturile lor pămînteşti ; datorită măreţiei acestui fapt, faima bisericii a crescut

într-atîta, încît a devenit, nu după mult, un lăcaş celebru şi şi-a dobîndit hegemonia, ca să spunem aşa, asupra altor biserici nu mai puţin sfinte din Tuy, Dumio, Braga, Iria, Coimbra, Viseo, Lamego, Celeres, Aguas Cálidas *et sic de coeteris*[1].

— Amin ! exclamă provinciala, fără să se poată stăpîni, în timp ce Obdulia îl felicita pe Bermúdez cu o strîngere de mînă, pe întuneric.

---

[1] Şi aşa mai departe (lat.).

Doi

Corul se terminase; venerabilii canonici considerau încheiată pentru ziua aceea datoria de a-l lăuda pe Domnul printre căscături. Unul după altul intrau in sacristie cu aerul plictisit al oricărui funcționar care îndeplinește obligații oficiale mecanic, întotdeauna la fel, fără să creadă în utilitatea efortului cu care își cîștigă pîinea de fiecare zi. Sufletul acelor onorabili preoți era alterat de frecușul continuu al cîntecelor religioase, ca și cea mai mare parte a stiharelor, odăjdiilor și pelerinelor de care se dezbrăcau ca să-și pună din nou pelerina. În consiliul canonicilor din Vetusta se observa un fapt comun multor corporații. Cîțiva domni prebendiari nici nu-și vorbeau; alții nici nu se salutau măcar. Unui străin însă nu îi era ușor să-și dea seama de această lipsă de armonie; pru-

dența disimula asperitățile, și în ansamblu domnea cea mai mare și mai jovială armonie. Își strîngeau mîinile, se băteau ușor pe umăr, își spuneau veșnicele glume, anecdote, secrete la ureche, rîdeau. Unii, taciturni, își luau rămas bun în grabă și părăseau templul. Nimeni nu pleca fără să-și ia rămas bun.

Cînd intra ilustrul don Cayetano Ripamilán, aragonez din Calatayud, își sprijinea mîna pe tăblia de marmură a mesei, căci nu ajungea cu coatele la acea înălțime, și exclama după ce adulmecase de cîteva ori ca un cîine care stă la pîndă :

— Am simțit în nări miros de...

Prezența Vicarului îl întrerupse pe domnul Protoiereu care, scurtîndu-și citatul, adăugă :

— Se pare că au trecut pe-aici niște fuste, domnule De Pas ?

Și, fără să aștepte răspuns, făcu unele aluzii ștrengărești și politicoase, dar puțin cam fără perdea, la frumusețea strălucitoare a micuței văduve.

Don Cayetano era un bătrînel de 76 de ani, plin de viață, vesel, slab, uscățiv, de culoarea pielii vechi, ridat ca un pergament la foc, și micuța lui persoană amintea, în ansamblu, fără să știi exact prin ce, de silueta unui vultur în mărime naturală ; deși după alții semăna mai mult cu o coțofană sau cu un sturz adus de spate și jumulit. Fără îndoială că în figură și gesturi avea mult din aspectul unei păsări, și mult mai mult cînd îi priveai umbra. Era colțuros și cu ascuțimi, purta pălărie preoțească de modă veche, lungă și strîmtă, cu boruri foarte răsucite, à la don Basilio, și cum o purta dată pe spate, părea că are în cap un telescop ; era miop și își corecta defectul cu niște ochelari de aur așezați pe un nas lung și coroiat. În spatele lentilelor străluceau niște ochișori neliniștiți, foarte negri și foarte rotunzi. Își purta pelerina după moda studențească, ținea de obicei mîinile în șolduri, și dacă se discuta despre vreo problemă teologică sau canonică întindea mîna dreaptă și își făcea un ochean din degetul mare și din arătător. Cum interlocutorul era în mod obișnuit mai înalt, Ripamilán întorcea capul și privea numai cu un ochi ca să-l poată vedea, așa cum fac deseori păsările din ogradă. Deși don

Cayetano era canonic şi nu avea nici mai mult nici mai puţin decît demnitatea de Protoiereu, care îi oferea cinstea de a se aşeza în cor la dreapta episcopului, nu se considera demn de respect şi de admiraţie pentru aceste banale titluri şi nici pentru crucea care îl făcea ilustru, ci pentru darul de nepreţuit de poet bucolic şi epigramist. Zeii săi erau Garcilaso[1] şi Marţial[2] ilustrul său compatriot. Îi stima mult de asemenea şi pe Meléndez Valdés [3] şi nu mai puţin pe Inarco Celenio. Venise în Vetusta ca prebendiar la patruzeci de ani ; treizeci şi şase cîntase în corul acelei biserici şi se putea considera la fel de vetustean ca oricare altul. Mulţi nici nu ştiau că era din altă provincie. În afară de poezie mai avea două pasiuni lumeşti : femeia şi vînătoarea. La ultima renunţase ; nu şi la prima, pe care continua s-o adore cu acelaşi cult sfios şi candid de la treizeci de ani. Nici un vetustean, punîndu-i la socoteală chiar şi pe liber-cugetătorii care mîncau carne în Vinerea Mare într-un anumit restaurant, nici unul singur n-ar fi îndrăznit să se îndoiască de castitatea aproape seculară a lui don Cayetano. Nu era asta. Cultul său pentru femeie n-avea nici o legătură cu cerinţele sexului. Femeia era subiectul poetic, cum spunea el, căci îi plăcea să vorbească asemeni poeţilor din cele mai strălucite secole, şi îi spunea temei subiect. Încă din tinereţe simţise imperioasa necesitate să fie curtenitor cu doamnele, să le frecventeze şi să facă din ele obiectul madrigalelor sale, pe cît de inocente în intenţie pe atît de ştrengăreşti şi de pipărate în concepţie. Corpul de canonici a cunoscut epoci de aspră intransingenţă în care mania lui Ripamilán fusese socotită drept crimă şi se vorbise de scandaluri şi de arderea unei cărţi de versuri pe care Protoiereul o publicase pe cheltuiala marchizului de Corujedo, mare protector al literelor. În vremurile acelea voiseră să-l excomunice pe don Pompeyo Guimarán, personaj pe care-l vom întîlni mai departe.

---

[1] Garcilaso de la Vega (1501—1536), poet spaniol din perioada Renaşterii.

[2] Caius Valerius Marţial (40 ?—104), poet latin, născut la Bilbilis (Calatayud-Spania).

[3] Juan Meléndez Valdés (1754—1817), poet spaniol neoclasic, autor a numeroase versuri în stil anacreontic.

Rafala de fanatism trecuse, şi Protoiereul, care pe atunci nu avea acest grad, pluti mai departe cu încărcătura sa de bucolice nevinovate, iubit de toţi, cu excepţia iepurilor şi a potîrnichilor din pădure. Dar cît de îndepărtate erau acele timpuri ! Cine îşi mai amintea acum de Meléndez Valdés sau de *Eglogele* şi *Cîntecele pentru un păstor din Bilbilis*, cu alte cuvinte de don Cayetano Ripamilán ! Romantismul şi liberalismul făcuseră ravagii. Romantismul trecuse, dar genul pastoral nu mai revenise şi nici epigramele nu mai aveau efect, oricît de malitioase ar fi fost. Don Cayetano nu era unul din nenumăraţii canonici *laudatores temporis acti* [1], cum le spunea el ; nu lăuda timpurile trecute ca sistem, dar în privinţa poeziei susţinea că revoluţia nu adusese nimic bun.

— Trăim într-o societate ipocrită, tristă şi nepoliticoasă, obişnuia el să le spună tinerilor din Vetusta, care îl iubeau mult. Dumneavoastră, de exemplu, nu ştiţi să dansaţi. Spuneţi-mi, de unde-aţi scos că înseamnă bună creştere să apuci o domnişoară de mijloc şi s-o strîngi la piept ?

Credea că în saloane se dansa polca intimă, pe care, cu ani înainte, o văzuse dansîndu-se la Madrid cu prilejul unei călătorii bizare.

— Pe vremea mea dansam altfel.

Protoiereul uita cu bună-credinţă că el nu dansase niciodată decît cu un scaun. Asta da ; pe vremea cînd era seminarist fusese un mare cîntăreţ la flaut şi un dansator fără pereche. Oricum, închipuindu-şi, cu bogata şi poetica fantezie cu care îl dăruise Dumnezeu, rigodonul în care strălucise chipeş şi frumos, obişnuia, în *petit comité* [2] — cum spunea el — să-şi pună pelerina pe mînă, să-şi aşeze pălăria sub braţ, să-şi ridice puţin sutana şi să danseze cîţiva paşi, foarte îngrijiţi şi afectaţi, ba chiar săltăreţi, plini de piruete şi genuflexiuni. Băieţii rîdeau din toată inima şi bunul Protoiereu rămînea acoperit de glorie, dobîndind, cu picioarele, triumfuri pe care pana nu le mai atingea în vremurile prozaice la care se ajunsese.

---

[1] Care lăudau timpul săvîrşit (lat.).
[2] Reuniune restrinsă (fr.).

Povestea cu dansul avea loc de obicei la reuniunile unde bătrînul de șaptezeci de ani era întotdeauna prezent, deoarece, de cînd medicii îi interziseseră să scrie și chiar să citească seara, nu-și putea trece timpul fără cea mai animată și galantă societate. Jocul de cărți îl plictisea, iar discuțiile cu canonici și episcopi în redingotă, cum îi numea el, îl întristau. „Nu era nici liberal, nici carlist. Era un preot." Tinerețea îl atrăgea și îi prefera tovărășia în locul celor mai înțelepți vetusteni. Poetaștrii și scribii gazetelor din *localitate* găseau în el un cenzor ironic și malițios, deși întotdeauna politicos și afabil. De pildă, se întîlnea pe stradă cu Trifón Cármenes, poetul cel mai inspirat din Vetusta, eternul învingător în întrecerile nesîngeroase ale științei rimelor : îl chema, făcîndu-i semn cu degetul, își apropia nasul coroiat de urechea mare a bardului și îi spunea :

— Ți-am văzut bucata aceea... Nu e rea ; dar nu trebuie să uiți de acel *versate mane*[1]. Clasicii, Trifoncillo, mai ales clasicii. Unde întîlnești simplitate ca aceea :

Am văzut o păsărică
Așezîndu-se pe-un ram de cimbru ?

Și recita duioasa poezie a lui Villegas[2] pînă la ultimul vers, cu lacrimi în ochi și buzele umede. Cea mai mare parte a consiliului canonicilor îl absolvea pe Protoiereu de această lipsă de formalism, cu condiția de-a fi considerat senil.

— Și chiar și așa, spunea un canonic foarte de treabă, nou în Vetusta și în slujbă, rudă cu ministrul cultelor și justiției, chiar și așa și tot nu poți fi liniștit datorită imprudenței cu care vorbește despre toate. Își dă drumul la gură și judecă în grabă, folosește cuvinte și aluzii nepotrivite pentru demnitatea sa.

Chiar și acestui domn canonic care îl mustrase de cîteva ori pe ocolite pentru usturimea epigramelor sale, Protoiereul îi astupa de obicei gura spunînd :

---

[1] Întoarce-te la umbrele morților (lat.).
[2] Esteban Manuel de Villegas (1589—1669), poet spaniol de inspirație anacreontică.

— Nimic, nimic deosebit, repet ceea ce concetățeanul și iubitul meu poet Marțial a lăsat scris pentru asemenea cazuri, după cum urmează :

Lasciva est nobis pagina, vita proba est[1].

Prin care dădea de înțeles, și era adevărat, că el, vigoarea o avea în grai pe cînd alții, nu mai puțin canonici decît el, în altă parte. În această privință, don Cayetano nu era cinstit de ieri de azi ; întreaga sa viață fusese însă un palavragiu în materie, dar nimic mai mult decît un palavragiu. Și aceasta era traducerea liberă a versului lui Marțial.

Protoiereul era foarte vorbăreț în după-amiaza aceea. Vizita doñei Obdulia la catedrală îi deșteptase instinctele afrodisiace, pasiunea sa dezinteresată pentru femeie, mai bine-zis pentru doamne. Mireasma doñei Obdulia, pe care nimeni n-o mai observa, don Cayetano o mai simțea încă.

Canonicul răspundea cu zîmbete insignifiante, dar nu pleca. Trebuia să-i spună ceva Protoiereului. De Pas nu era dintre cei care obișnuiau să rămînă la palavre, cum numeau ei savuroasa conversație din sacristie după ce se sfîrșea corul. Dacă era vreme frumoasă, preoții obișnuiau să iasă la plimbare pe vreo stradă sau s-o ia pe Espolón. Dacă ploua sau stătea să plouă, își prelungeau flecăreala pînă cînd *Palomo* făcea un zgomot discret cu cheile catedralei și fiecare canonic pleca acasă. Să nu se creadă, din acest motiv, că amatorii de discuții deveneau, după cor, prieteni intimi. Se întîmpla și aici ceea ce este lege generală în toate bisericuțele. Îi bîrfeau pe cei absenți, ca și cum ei n-ar fi avut defecte, s-ar fi aflat întotdeauna pe calea cea mai dreaptă și viața i-ar fi despărțit de ceilalți. Cîte unul pleca, atunci ceilalți îi păstrau un anumit respect pentru cîteva minute. Cînd temerarul probabil că ajunsese acasă, unul din cei rămași spunea dintr-odată :

— Ca și ăsta...

Toți știau că gestul de a arăta spre ușă și cuvintele respective însemnau :

[1] Scrierile noastre sînt desfrînate, viața însă ne este cinstită (lat.).

— Foc !

Și nu rămînea o bucățică întreagă din acel *ăsta*.

Protoiereul nu era dintre cei care bîrfeau cel mai puțin. El îi dăduse porecla — pe care o purta fără să știe — ca pe o povară, domnului Arhidiacon don Restituto Mourelo. În consiliul canonicilor nimeni nu-i spunea Mourelo, nici Arhidiaconul, ci Glocester. Don Restituto era puțin strîmb de umărul drept — altfel bărbat bine, aproape la fel de înalt ca ruda ministrului — și cum acest defect incurabil reprezenta un obstacol pentru pretențiile lui de curtezan, pe care și le arogase întotdeauna, hotărî să facă haz de necaz, cum se spune, sau, cu alte cuvinte, să tragă un oarecare profit, sub formă de amuzament, de pe urma tarei cu care era însemnat. În loc să și-l ascundă, își sublinia defectul trupesc, răsucindu-se și mai mult spre dreapta, aplecîndu-se ca o salcie plîngătoare. Din cauza acestei poziții stranii, Mourelo părea că stă veșnic la pîndă, luînd-o înaintea zvonurilor, propria lui avangardă pentru a afla vești, a vîna intenții și chiar a asculta pe la uși. Arhidiaconul, fără să-l fi citit pe Darwin, găsea că există o legătură misterioasă și poate cabalistică între acea figură ca un F reprezentată de trupul său și sagacitatea, viclenia, prefăcătoria, maliția discretă și chiar machiavelismul canonic care-l interesau în cea mai mare măsură. Credea că zîmbetul său, puțin copiat după cel folosit de Canonic, înșela pe toată lumea. Da, era adevărat că don Restituto dispunea de două fețe : pornea cu cea de acasă și se întorcea cu cea de la tîrg ; își ascundea invidia sub o amabilitate dulceagă și afișa o uimire pe care n-o încerca niciodată.

— Dar, spunea Protoiereul, nici amabilitatea lui nu-i înșeală pe toți și nici nu e atît de machiavelic pe cît crede el, oricît de viclean ar fi.

Ori de cîte ori putea, îi vorbea interlocutorului la ureche, făcea cu ochiul, cînd cu unul cînd cu celălalt, gusta frazele cu două ba chiar și cu trei subînțelesuri, ca pe niște tertipuri de prestidigitator, și era un ipocrit care afișa o anumită neglijență în formele cultului exterior pentru ca pietatea sa să pară spontană și simplă. Totul devenea secret. Spunea, primului om care voia să-l asculte, că-și deschide inima în fața lui pentru întîia dată.

— Dacă taci, eşti un adevărat filozof, ştiu eu. Nu sînt dintre cei ce uită că tăcerea e de aur ; dar cu dumneata n-am de ce să nu fiu explicit şi sincer, poate pentru prima oară în viaţa mea. Ei bine, ascultă secretul.

Şi i-l spunea. Vorbea încet, misterios. De multe ori intra în sacristie spunînd în aşa fel încît abia îl auzeai :

— Ce timp frumos, domnule ! Numai de-ar ţine !

Ripamilán, care cu ani în urmă se ducea la teatru pe furiş, deşi rareori, ascunzîndu-se în umbra vreunui fotoliu din avanscenă sau *pungă*, văzu într-o seară drama intitulată *Fiii lui Eduard*, într-o prelucrare de Breton de los Herreros [1] şi, de cum apăru pe scenă Glocester, regentul cocoşat, strîmb şi plin de răutăţi, exclamă :

— Ăsta-i Arhidiaconul !

Porecla prinsese şi de atunci Glocester fu, pentru toată Vetusta ilustră, don Restituto Mourelo. Era acolo, ascultînd cu plăcere prefăcută glumele ştrengăreşti ale Protoiereului de a cărui limbă se temea, fie că era prezent sau absent. Cînd don Cayetano se întorcea cu spatele, căci vorbea deseori răsucindu-se pe călcîie, Glocester îi făcea cu ochiul Decanului şi îşi sfredelea fruntea cu un deget. Vroia să facă aluzie la nebunia poetului bucolic, care continua, spunînd :

— Nu, domnilor, nu vorbesc în vînt ; eu ştiu ce viaţă ducea această doamnă văduvă la Madrid, pentru că era foarte prietenă cu celebrul Episcop de Nauplia, cu care eram în relaţii foarte intime. Într-un han de pe strada Arenal am avut prilejul s-o cunosc bine pe această Obdulia, pe care înainte de-abia o salutam aici, deşi ne întîlneam în casa marchizului de Vegallana. Acum sîntem buni prieteni. E o epicureană. Nu crede în a şasea poruncă.

Se auzi un hohot general. Numai Vicarul se mărgini să zîmbească, să se încline şi să-şi ia o figură de sfînt care suportă, numai din dragoste creştinească, acest adevărat scandal pentru urechile sale. Arhidiaconul rîse fără chef.

Istoria Obduliei Fandiño profană încăperea sacristiei, aşa cum, cu puţin înainte, o profanaseră rîsul, rochia şi parfumul ei.

---

[1] Manuel Breton de los Herreros (1796—1873), dramaturg spaniol.

Protoiereul povestea aventurile doamnei, așa cum ar fi făcut-o Marțial, minus latina.

— Domnilor, mie mi-a spus Joaquinito Orgaz că rochiile pe care le etalează această doamnă pe Espolón...

— Sînt foarte scandaloase... spuse Decanul.

— Dar și foarte scumpe, observă ruda ministrului.

— Și multe la număr ; în fiecare zi una nouă, adăugă Arhidiaconul ; nu știu de unde le scoate, pentru că nu-i bogată ; cu toate pretențiile ei de noblețe, nici nu e, și nici nu are altceva decît o rentă mizerabilă și o văduvie ridicolă...

— Asta vroiam să spun și eu, îl întrerupse triumfător don Cayetano. Băiatul lui Orgaz, care și-a terminat studiile de medicină la San Carlos, mi-a spus că în anii din urmă Obdulia îi servea, la Madrid, verișoarei ei Társila Fandiño, celebra amantă a faimosului...

— Ca ce ?

— Îi servea drept codoașă, ca să spunem așa. Adică nu chiar, în fine, o întovărășea și... aceasta, drept mulțumire, bineînțeles,... îi trimite rochiile pe care nu le mai poartă, și cum le aruncă aproape noi, și are atît de multe și atît de scumpe...

Consiliul canonicilor, care se prefăcea că-l ascultă pe Protoiereu doar din politețe, era cu adevărat interesat de povestea aceea. Ripamilán savura conversația doar pentru partea ei umoristică. Ceilalți începură să se simtă prost că ascultă împreună asemenea bîrfe. Protoiereul își pironise ochișorii negri și străpungători asupra Canonicului, duhovnicul Obduliei ; parcă i-ar fi căutat mărturia.

Vicarul rămăsese acolo numai ca să vorbească între patru ochi cu don Cayetano. Îi suporta impertinențele cu calm. Îl stima. Îi ierta acele nevinovate bravuri de erotism retoric pentru că îi cunoștea conduita ireproșabilă și inima de aur. Erau foarte buni prieteni, și Ripamilán era cel mai hotărît și entuziast partizan al lui don Fermín în bătăliile din consiliu. Alții îl urmau din interes, mulți de teamă ; don Cayetano, incapabil să se teamă de ceva, îl servea și îl iubea pentru că, după el, era singurul om superior din catedrală. Episcopul era un sfînt, Glocester un viclean mai mult malițios decît talentat ; Canonicul un savant, un literat, un orator, un con-

ducător, şi, ceea ce valora mai mult decît toate în concepţia sa, un om de lume. Cînd i se vorbea de presupusele mite luate de Vicar, de tirania, de comerţul lui sordid, bătrînul se indigna şi nega cu tărie pînă şi cele mai probabile cazuri de simonie. Dacă i se vorbea despre capitolul aventurilor amoroase, care nu erau decît bîrfe anonime, fără dovezi evidente, Protoiereul zîmbea negînd, dînd de înţeles că era posibil, dar conta şi mai puţin.

— Adevărul e că don Fermín e bărbat frumos, şi dacă bisericoasele noastre se îndrăgostesc de el văzîndu-l atît de chipeş, de delicat, de elegant şi vorbind din amvon ca un adevărat Ioan Gură de Aur, nu e el de vină, şi nici nu-i împotriva înţeleptelor legi ale naturii.

Canonicul ştia tot ceea ce gîndea Ripamilán despre el şi îl considera cel mai fidel dintre partizanii săi. De aceea îl aştepta. Trebuia să-i pună cîteva întrebări care, dacă n-ar fi fost vorba de Protoiereu, ar fi putut fi periculoase. Glocester mirosise ceva.

„Cum de nu plecase Canonicul? Cum de suporta flecăreala aceea? Nu, atunci nici el n-o să-şi părăsească postul." Mourelo era cel mai cordial duşman pe care-l avea Vicarul. Acţiunile de cel mai rafinat machiavelism ale Arhidiaconului constau tocmai în a menţine în aparenţă relaţii bune cu „despotul", în a trece drept partizan al său şi a-i mina terenul, pregătindu-i o prăbuşire care s-o întreacă pe cea a lui don Rodrigo Calderón [1]. Planurile lui Glocester erau foarte mari, pline de meandre, ambuscade şi labirinturi, capcane, excrocherii şi chiar maşini infernale. Don Custodio era locţiitorul său. Îi dăduse de ştire în după-amiaza aceea că Prezidenta era în capela Canonicului, aşteptînd să i se spovedească. Straşnică veste. Prezidenta, o doamnă foarte importantă, era soţia lui don Victor Quintanar, prezident al mai multor tribunale, în ultima vreme al celui din Vetusta, unde se pensionase sub pretextul că vrea să evite bîrfelile cu privire la anumite incompatibilităţi îndoielnice; în realitate, însă, pentru că era obosit şi putea lenevi în voie, părăsind serviciul activ. Nevestei sale continua să i se

[1] Favorit al ducelui de Lerma şi al regelui Filip al III-lea al Spaniei. O dată cu căderea în dizgraţie a protectorului său, ducele de Lerma, îşi pierde poziţia şi e decapitat în 1621.

spună Prezidenta. Succesorul lui Quintanar era celibatar, așa că nu fuseseră conflicte. Trecuse un an, venise un alt prezident, de data aceasta cu soția. Prezidenta din Vetusta era însă, pentru totdeauna, soția lui Quintanar, din ilustra familie vetusteană Ozores. În ceea ce o privea pe *venetică*, trebui să ierte totul și să se mulțumească prin a fi *cealaltă* Prezidentă. În plus, conflictul nu putea dura mult; numele de „Prezident" începuse să se învechească, și în curînd fiecare avea un nume diferit. În schimb, Prezidenta continua să fie o Ozores. Întotdeauna fusese fiica întru spovedanie a lui don Cayetano, dar acesta, care de cîțiva ani încoace spovedea numai cîteva persoane, puține, aproape toate doamne din înalta societate, prieteni și prietene de-o mare distincție, în cele din urmă se simțise obosit și de această ușoară povară, grea pentru anii săi, și, hotărît să se retragă complet din confesional, le rugase pe fiicele sale întru spovedanie să-l scutească de asemenea obligație, ba le indicase chiar și un succesor pentru această gravă și atît de interesantă misiune, succesor diferit în funcție de persoană. Acest soi de moștenire, sau mai bine spus, succesiune *inter vivos*[1], era foarte rîvnită în consiliu, ca și de toți slujitorii clerici ai catedralei. Înainte de reacțiunea religioasă care în Vetusta, ca în toată Spania, dăduse naștere la excese din partea liber-cugetătorilor improvizați prin cîrciumi, cafenele și congrese, Protoiereul era duhovnicul societății alese din Encimada pentru că avea vederi largi în anumite privințe; moda însă se schimbase, se despica firul în patru în problema păcatelor, și era preferat Canonicul, care mergea pînă în pînzele albe. Cu toate acestea, unele din obișnuință, altele pentru a nu-l ofensa pe don Cayetano și o parte pentru a se bucura, în continuare, de sistemul acela al vederilor largi, continuau să vină în fața tribunalului îngăduinței, pînă cînd acesta obosi și, în mod elegant, începu să se scuture de povară.

Don Custodio, tînăr plin de pasiune și de dorință, credea prea mult în miracolele comorilor dăruite de spovedania făcută la ureche și le atribuia acestora, deși pe nedrept, succesul Canonicului; de aceea pîndea succesi-

---

[1] Între cei vii (lat.).

unea Protoiereului cu mai multă lăcomie decît toți, cu o imprudentă pasiune. Se convinsese că doña Olvido, unica și orgolioasa fiică a lui Páez, unul din cei mai bogați americani din *Colonia*, trecuse de cîtva timp de la confesionalul lui Ripamilán la cel al lui don Fermín. Ceea ce era adevărată lăcomie. Dar — oh, ce scandal ! — acum (don Custodio verificase ascultînd în dosul unei uși), acum ramolitul de poet bucolic îi lăsa Canonicului cea mai ispititoare dintre podoabele sale întru penitență care era, fără nici o îndoială, demna, virtuoasa și foarte frumoasa soție a lui don Victor Quintanar. Și don Custodio simțea alegoricele bale ale invidiei scurgîndu-i-se de pe buze ! După ce se întîlnise cu Vicarul în spatele altarului, se îndreptase spre cor și văzuse, privind cu coada ochiului, în capela *celuilalt*, două doamne ; *noi* fără îndoială, pentru că nu știau că în după-amiaza aceea don Fermín nu *venea*. Trecuse din nou, privise mai bine, ascunzîndu-se, și recunoscu, în ciuda întunericului din capelă, că una din acele doamne era Prezidenta în persoană.

Intră la cor și îi spuse și lui Glocester. Arhidiaconul aspira în mod deosebit la această succesiune ; credea că, datorită demnității sale, îi aparține onoarea de-a o spovedi pe doña Ana Ozores. „Episcopul nu conta ; Decanul era un bătrîn care nu mai făcea altceva decît să mănînce și să tremure ; la o procesiune, îl speriaseră patru bețivi și din sperietură își revenise doar stomacul ; digera foarte bine, dar nu raționa ; nu gîndea mai mult decît îi trebuia ca să vegeteze în continuare și să ia parte la cor ; nici el nu conta. Protoiereul renunța la Prezidentă ; ce demnitate urma ? A sa ; ierarhia îl indica pe Arhidiacon. Era deci vorba de o încălcare, de o nedreptate strigătoare la cer, deși nu se putea plînge Episcopului deoarece acesta era robul lui don Fermín.“ Părere pe care don Custodio și-o însușise întru totul ; nu avea exagerata pretenție de a-și lua pentru el o bucățică atît de bună, dar vroia cel puțin să n-o mănînce dușmanul său. Îl lingușea pe Glocester și îl încuraja să lupte pentru cauza justă a drepturilor sale. Glocester, măgulit și roșu ca o sfeclă, îi spuse confidentului la ureche :

— Alegerea acestei doamne o fi liberă ?

Şi, îndepărtîndu-se puţin ca să vadă efectul maliției sale, îl privi pe don Custodio cu ochii plini de șiretenie, în timp ce obrajii vineții și umflați ascundeau un hohot de rîs gata să se reverse pe la comisurile buzelor.

— Poate că da, răspunse don Custodio, accentuînd cu-cuvintele ca să se vadă c-a înțeles intenția celuilalt.

În timp ce Protoiereul profana cele patru laturi ale crucii latine, care era sacristia, cu povestirea lumească a vieții și miracolelor Obduliei Fandiño, Glocester, surîzînd, se gîndea la motivele pe care le-ar putea avea Canonicul ca să-l asculte pe don Cayetano, în loc să alerge la confesional unde-l aştepta cea mai rîvnită penitentă din Vetusta nobilă.

Acest Machiavelli al Consiliului canonic îşi jură să nu părăsească locul înainte de-a şti la ce să se aștepte.

Canonicul hotărîse să nu intre în capela pe care o numeau a sa. Ar fi fost o excepție să spovedească pe cineva în după-amiaza aceea, motiv ca să dea de vorbit. Or mai fi acolo doamnele? Cînd coborîse din turn și trecuse prin spatele corului, le văzuse, le recunoscuse, erau Prezidenta și Visitación. Era sigur. Cum de veniseră fără să-l anunțe? Don Cayetano trebuia să știe. Cînd o doamnă dintre cele importante, cum era Prezidenta, vroia să devină fiica întru spovedanie a Canonicului, îl anunța la timpul potrivit, îi stabilea o oră. Persoanele necunoscute, femeile din popor, nu îndrăzneau pînă într-atîta, și puținele credincioase din această categorie care i se spovedeau veneau în grup în capela întunecoasă, ale cărei secrete le invidia don Custodio; acolo își așteptau rîndul penitentele anonime. Aceste umile cucernice știau doar care erau zilele de odihnă pentru Canonic. Azi era una din acestea, și de aceea capela rămăsese pustie pînă cînd sosiseră cele două doamne. Visitación se spovedea la fiecare două sau trei luni, nu știa exact zilele *faste* și *nefaste*, nu știa cînd *venea* Vicarul și cînd nu. Prezidenta sosea pentru prima oară. „De ce nu-l anunțase? Evenimentul era destul de solemn și cu suficient răsunet ca să merite pregătiri mai ceremonioase. Era orgoliu? Era din pricină că acea doamnă își închipuia că el se dădea în vînt să afle cînd va veni să-i facă o favoare vizitîndu-l?... Era umilință? Sau poate că, datorită unei

delicateţe şi a unui bun-gust creştin şi neobişnuit la doamnele din Vetusta, vroia să se amestece cu plebea, să se spovedească incognito, să fie una dintre atîtea altele ?" Această ipoteză îl măgulea mult pe Canonic. I se părea o trăsătură poetică şi sincer religioasă. „Era obosit de Obdulii şi Visitacione. Puţina minte a acestora, ca şi a altor doamne, le făcea să fie ireverenţioase, grosolane, da, grosolane, cu sfintele taine şi în general cu întreg cultul. Îşi permiteau intimităţi ce erau profanări ; căpătau numaidecît o familiaritate deplasată care dădea loc la calomniile proştilor şi a celor rău intenţionaţi. El nu era un don Custodio, neştiutor întru cele lumeşti, plin de vise, nutrind ambiţii în legătură cu o anumită strălucire ecleziastică, ce se cîştigă poate în confesional, ca să-l mai măgulească încă revelaţiile imprudente care nu foloseau decît ca să-i umple sufletul de plictiseală. Aştepta ceva nou, ceva plin de distincţie." Ştia din auzite că Protoiereul o sfătuise pe Prezidentă să vină la capela Canonicului, deoarece el se retrăgea din confesional. Don Cayetano însă nu-i spusese nimic. Şi pe urmă, cum în materie de spovedanie bunii clerici sînt foarte rezervaţi, Ripamilán, care ştia să trateze serios afacerile serioase, nu-i vorbise niciodată Canonicului de ceea ce putea fi Prezidenta, judecată prin prisma tribunalului sfînt. În după-amiaza aceea De Pas aştepta să afle ceva. Glocester însă nici nu se mişca. Nu se mai vorbea de Obdulia, nici de verişoara de la Madrid, pe care o lua drept pildă în toate. Se vorbea despre timp, dar Glocester nu se clintea. Îşi luaseră rămas bun pe rînd toţi domnii canonici. Rămîneau ei trei şi *Palomo*, care deschidea şi închidea sertarele cu zgomot şi murmura ; blesteme, fără îndoială.

Don Cayetano îşi înfrînă elocinţa, înţelese că Vicarul vroia să-i spună ceva şi că Glocester îl împiedica ; îşi aminti brusc că şi el vroia să-i vorbească Vicarului şi, cum în astfel de cazuri nu umbla cu ocolişuri, întrerupse conversaţia spunînd :

— Ah, ce memorie năzdrăvană ! Don Fermín, o vorbă, cu permisiunea domnului Arhidiacon... Adică nu numai o vorbă, trebuie să discutăm pe îndelete... despre anumite interese spirituale.

Glocester își mușcă buzele. Salută cu trupul lui răsucit ca un arc de pod și ieși din sacristie zicînd, peste gulerul lui alb cu mov :

„Bătrînelul ăsta ramolit și prost-crescut o să mi le plătească pe toate la un loc !"

Protoiereul își bătea joc de diplomația și machiavelismul Arhidiaconului pe un ton răstit, cu vorbe spuse pe șleau.

„Dacă toți ar fi ca mine, Glocester n-ar mai ști ce să facă cu abilitatea și prefăcătoria lui. Vai de vulpi dacă găinile n-ar fi găini !"

Glocester ieșea întotdeauna pe ușa claustrului, care dădea spre capătul de nord al transeptului ; pe acolo ajungea mai repede acasă, dar de astă dată vru să iasă pe poarta turnului, deoarece astfel trecea pe lîngă capela Canonicului. Privi ; nu era nimeni. Atunci se opri, privi din nou, stăruitor, și făcu un pas înăuntrul capelei ; nu era nimeni ; era sigur. „Așadar, acele doamne plecaseră fără să se spovedească ; așadar, Canonicul își permitea luxul să-i aducă o jignire chiar și Prezidentei !" Arhidiaconul văzu nenumărate intrigi ce se puteau țese pe necuviința aceasta a Vicarului. Luă apă binecuvîntată dintr-un vas mare de marmură neagră și, în timp ce se închina aplecîndu-se în fața altarului din spatele corului, își spunea :

— Asta va fi călcîiul lui Ahile. Această jignire te va costa scump. Am s-o exploatez.

Și ieși din catedrală făcîndu-și calcule pe degete, luîndu-le drept cabale, capcane, spionaj, intrigi, ba chiar și trape secrete și scări subterane.

Protoiereul rămăsese cu gura căscată auzindu-l pe De Pas că Prezidenta era în catedrală, după cum i se spusese, și că el nu alergase s-o salute și s-o spovedească, dacă venise pentru asta, cum era de presupus.

— Ce-o să gîndească, oare, acest înger de bunătate ? striga don Cayetano speriat cu adevărat.

— Ia vezi, Rogríguez (Palomo), aleargă la capela domnului Canonic și dacă se află acolo o doamnă...

Era inutil. În acel moment apăru Celedonio, țîrcovnicul, care intră în vorbă spunînd ;

— Nu, domnule, au plecat. Erau doña Visita și doamna Prezidentă. Au plecat. Am vorbit eu cu ele. Le-am spus că astăzi domnul Canonic nu vine ; și doña Visita, care vroia să plece mai dinainte, a luat-o de braț pe doña Ana și-a ieșit cu ea.

— Și ce spuneau ? întrebă don Cayetano.

— Doña Ana tăcea. Doña Visita era stînjenită pentru că doamna Prezidentă voise să vină fără să trimită vorbă dinainte. Cred că s-au dus la plimbare, doña Visita a spus nu știu ce de Espolón.

— La Espolón ! strigă Ripamilán, apucînd cu o mînă brațul Canonicului și cu cealaltă pălăria. La Espolón !

— Dar, don Cayetano !

— E o chestiune de onoare pentru mine ; într-un anumit fel, eu sînt vinovat pentru această jignire.

— Dar n-a fost o jignire, repeta Vicarul, lăsîndu-se dus, cu figura înfrumusețată de un soi de veselă lumină spirituală, care-l inunda.

— Ba da, domnule ; și oricum, jignire sau nu, vreau să-i dau o explicație iubitei mele prietene... La Espolón ! O să vorbim pe drum ; vreau s-o cunoști bine pe această femeie, din punct de vedere psihologic, cum spun pedanții de azi ; e o femeie deosebită, un înger de bunătate, cum ți-am spus ; un înger nu merită un refuz.

— Dar n-a fost un refuz... Am să-ți explic... Eu nu știam...

Vorbeau încet deoarece, îndreptîndu-se spre poartă, treceau prin nava sudică a catedralei. Ultima capelă din partea aceasta era cea a Sfintei Clementina. Era mare, construită cu cîteva secole după celelalte capele, în al XVIII-lea. În mijloc se aflau patru altare ; pereții îi erau împodobiți cu o mulțime de frunzulițe, arabescuri și alte decorații ale stilului decadent căruia îi aparținea.

Canonicul și Protoiereul auziră glasuri înăuntrul capelei. De Pas nu le dădu atenție, dar Ripamilán se opri adulmecînd, și-și întinse gîtul pentru a asculta.

— Așa să-mi ajute Dumnezeu dacă nu sînt ei, spuse uluit.

— Cine ?

— Ei ; văduvioara și don Saturno ; recunosc țîrîitul acestui greiere dezacordat.

Și Protoiereul, care cu puțin înainte vădea atîta grabă ca să iasă din templu, se încăpățînă să intre în capela Sfintei Clementina. Canonicul îl urmă, ascunzîndu-și astfel dorința de-a ajunge cît mai repede pe Espolón.

Erau *ei*, într-adevăr.

În mijlocul capelei, don Saturnino, transpirînd din abundență, cu haina plină de pînze de păianjen și pete de var, cu fața îmbujorată și urechile roşii, vorbea auditoriului său cu un braț întins spre boltă. Era indignat, după cum se părea, și împărtășea indignarea sa, cu sau fără voie, şi soților Infanzón.

— Domnilor, exclama, vedeți și dumneavoastră: această capelă este rușinea, groaznica rușine, mîzgălitura aș spune mai degrabă, a acestei bijuterii gotice. Ați văzut panteonul, cu o severă arhitectură romanică, sublimă în goliciunea ei ; ați văzut claustrul, ogive pure ; ați străbătut galeriile bolții, de un gotic sobru și de loc afectat ; ați vizitat cripta numită Capela Sfîntă cu relicve, și ați putut vedea o copie fidelă a bisericilor creștine primitive ; în cor ați admirat perfecțiuni de sculptură, dacă nu de un Berruguete [1], de un Palma Artela, obscur, dar sublim maestru ; în retablul din capela principală, ați admirat și apreciat din plin elanurile geniale, da, geniale pot spune, ale dălții unui Grijalte ; și rezumînd, în toată sfînta bazilică v-ați putut întări convingerea că acest templu este o operă a artei severe, pure, simple, delicate... *Dar* aici, domnilor, trebuie s-o mărturisim, belșugul de prost-gust, exagerarea, excesul și-au dat întîlnire pentru a șlefui aceste pietre unde afectarea merge mînă în mînă cu extravaganța, stilul încărcat cu diformitățile. Această Sfîntă Clementina, vorbesc de capela sa, este o dezonoare a artei, rușinea catedralei din Vetusta.

Tăcu pentru o clipă ca să-și șteargă sudoarea de pe frunte şi de pe ceafă cu batista parfumată a Obduliei, pentru că a sa se udase de mult timp de elocvența-i lichidă. Soții Infanzón transpirau și ei. Bărbatul avea capul calendar. Ascultase o oră şi jumătate un curs peripatetic — în picioare și umblînd tot timpul — de arheologie și arhitectură şi un alt curs de istorie pragmatică. Neferi-

---

[1] Alonso Berruguete (1480—1561), pictor și sculptor, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai Renaşterii spaniole.

citul îi și confunda pe califii din Córdoba cu coloanele Moscheii, și nu mai știa care datau de peste opt sute de ani, coloanele sau califii ; ordinul doric, ionic și corintic se amestecau cu Alfonșii de Castilla, și începuse să se și îndoiască dacă fundarea Vetustei se datora unui călugăr desculț sau arcului rotund ; rezumînd, cum spunea savantul, simțea niște grețuri de neînvins și de-abia îl mai auzea pe arheolog, preocupat mai mult de eforturile făcute ca să-și stăpînească impulsurile stomacului, a cărui revărsare ar fi fost o ireverență.

„Dacă am fi pe un vapor n-ar fi atît de nepotrivit, se gîndea, dar într-o catedrală !“

Domnul Infanzón simțea sudori reci, ca în largul mării, și, ori de cîte ori auzea vorbindu-se de nava nordică, de cea sudică, sau de nava principală, se credea în fața unei timone și i se părea că don Saturno duhnește a catran. Dar bietul provincial continua să spună da la toate.

„Era de acord, asta era o profanare. Cît de greoaie erau acele baldachine, și acele nișe. Sigur că erau greoaie ! Se temea c-o să-i cadă în cap ; pentru că se clătinau, fără îndoială. Dar bun e Dumnezeu, adăuga în sinea lui, dacă stilul plateresc e încărcat și greoi, unde s-ar putea găsi ceva mai plateresc decît acest don Saturnino ?“

Ii trecu prin minte că acesta își bate joc de ei pentru că erau dintr-un sat de pescari. Dar nu ; fața aceea a lui nu putea să mintă ; spunea lucruri adevărate ; era adevărată povestea cu regele Veremundo și cu emigrarea motivului conic persan spre coloanele arabe. Numai că, ce-l interesau toate astea pe el, care era un simplu spectator !

Demna soție a lui Infanzón era și ea obosită, plictisită, cu tălpile bătătorite, dar nu zăpăcită. Trecuse mai bine de un ceas de cînd nu mai auzea tot ce spunea șarlatanul acela, libertinul acela neobrăzat. Oh, dacă n-ar fi bărbatu-său, care considera că totul e necuviință și lipsă de educație ! Dacă nu s-ar afla în casa Domnului !... Era scandalizată, furioasă. Frumos rol i se mai dăduse ei și prostănacului de bărbatu-său ! Îi făcuse semne, dar în zadar. El își închipuia că vrea să se refere la arhitectură și se făcea că nu observă. Și doña Obdulita ? Nu, ea părea neîntrecută în asemenea treburi. Nu scăpaseră nici

un prilej. Desigur! Şi în felul ăsta îi duseseră şi îi purtaseră prin poduri şi pivniţe, morţi de oboseală. Cum dădeau de întuneric... bine înţeles... se prindeau de mînă... Ea îi văzuse o dată şi bănuise restul. Şi el o călca pe picior... şi erau tot timpul împreună ; de cum treceau printr-un loc mai strîmt vroiau să treacă în acelaşi timp... şi treceau. Ce desfrîu! Dar de unde ajunsese bărbatu-său prieten cu cucoana aceea? Nobila provincială încerca pînă şi gelozia. Nu scotea nici o vorbă ; şi dacă Obdulia şi Bermúdez ar fi fost mai puţin preocupaţi de Renaştere ar fi observat încruntarea şi acreala doamnei din provincie, atît de amabilă şi politicoasă înainte. Don Saturno îşi reluă discursul. Trebuia să-şi susţină afirmaţiile prin exemple de netăgăduit.

— Vedeţi sau nu vedeţi, continua, sare-n ochi, în ochii sufletului vreau să spun, oricărei persoane cu gust. Blestemat fie foarte demnul episcop, cu tot respectul cuvenit, blestemat fie prea strălucitul episcop don García Madrejón care-a acceptat această îngrămădeală confuză de decoraţii şi arabescuri, chintesenţă a barocului, a risipei fără rost şi a falsităţii. Picturi, medalioane, nişe (şi le arăta cu degetul), capiteluri, frontoane frînte, ghirlande suspendate, frunze, arabescuri ce mişunaţi printre decoraţiile uşilor, ferestrelor, ferestruicilor şi arcadelor ; în numele artei, a sfintei idei de sobrietate şi a nu mai puţin nemuritoarei şi imaculatei armonii, vă condamn să fiţi blestemate de istorie.

— Ascultaţi-mă puţin, îndrăzni soţia lui Infanzón, fără să-şi privească soţul ; puteţi spune ce-o-ţi vrea, mie capela asta mi se pare foarte drăguţă ; în schimb, mi se pare foarte urît să profanezi templul... hulindu-l în felul ăsta pe Dumnezeu şi pe sfinţii săi !

Gata ! Obosise ; vroia să se lupte cu libertinul şi alegea, cu o vădită pudoare, terenul neutru al artei, pur şi dezinteresat. În plus, îi plăcea cu adevărat capela şi nu mai avea chef să fie politicoasă.

Provincialul crezu că nevastă-sa înnebunise. „I-o fi greaţă ca şi lui." Vru să vorbească, dar nu reuşi imediat. Obdulia dădu drumul unui hohot de rîs, pe care-l auzi de afară don Cayetano. Don Saturno, perplex şi bănuind ceva în legătură cu motivul acelei nesperate opoziţii, se

mărgini să se încline în stilul Canonicului şi să-şi strîmbe gura şi sprîncenele într-un fel născocit de el însuşi în faţa oglinzii. Ceea ce voia să spună că un Bermúdez nu se certa cu doamnele. Răspunse doar :

— Doamnă... eu nu profanez nimic... Arta...

— Ba da, profanaţi !

— Femeie, Carolina !

— O, lăsaţi-o, domnule Infanzón ; eu respect toate părerile.

Şi, temîndu-se că provinciala o să iasă învingătoare în povestea cu profanatul şi neprofanatul, se grăbi să adauge :

— În rest, veţi înţelege, prietene, că eu urmez canoanele frumuseţii clasice condamnînd energic gustul baroc... Asta este stil plateresc...

— Churrigueresc [1] ! exclamă Infanzón, vrînd astfel să compenseze protestul prostesc al soţiei sale. Churrigueresc ! repetă ; îţi face greaţă ! şi se văzu limpede că aşa era. Churrigueresc ! reuşi să spună încă o dată.

— Rococo ! conchise Obdulia.

În momentul acela, Protoiereul se înclina s-o salute de parcă ar fi vrut să-i sărute ghetele de culoarea bronzului.

Ieşiră în stradă cu toţii.

Don Saturno se grăbi să plece. Obrajii îi ardeau ca para focului. Era în haină şi îi era foarte frig. Vîntul cald i se părea un adevărat crivăţ.

— Mi-e teamă de-o pneumonie ! spuse în timp ce dispărea încheindu-şi nasturii de la haină pînă jos.

Simţea nevoia să savureze în singurătate emoţiile acelei după-amieze.

„Iubea şi credea că este iubit."

---

[1] Stil arhitectonic caracterizat printr-o ornamentaţie excesivă, înrudit cu barocul, introdus în Spania de sculptorul şi arhitectul José Churriguera (1650—1725).

Trei

În după-amiaza aceea Prezidenta stătu de vorbă cu Canonicul în timpul plimbării. Întîlnirea o pusese la cale Protoiereul care, datorită prieteniei sale cu Prezidenta, facilită întrevederea.

Frumoasa doamnă și Vicarul își vorbiseră de puține ori, și niciodată conversația nu depășise banalitățile la care te obligă convenientele sociale.

Doña Ana Ozores nu făcea parte din nici o confrerie. Plătea o cotă lunară la Școala de duminică, dar nu asista la lecții și la conferințe ; trăia departe de cercul în care domnea Vicarul. Acesta frecventa puțin persoanele care nu puteau sau nu vroiau să-l ajute în acțiunile lui de propagandă. Cînd señor don Victor Quintanar era Prezident în Vetusta, Canonicul îl vizita în toate ocaziile

solemne, cînd obiceiurile locului cereau acest act de politeţe ; domnul Quintanar, cel mai desăvîrşit cavaler din oraş, după Bermúdez, întorcea vizitele cu exactitudinea pe care o folosea în asemenea împrejurări. Atenţiile Canonicului se răriră, fără să se știe de ce, cînd don Victor se pensionă, şi în cele din urmă vizitele încetară. Don Victor şi don Fermín îşi vorbeau din cînd în cînd pe stradă, pe Espolón și se salutau întotdeauna cu cea mai mare amabilitate. Se stimau reciproc. Calomniile cu care clevetitorii îl urmăreau pe De Pas întîlneau în don Victor un fel de izolator ; datorită lui nu se propagau, ba chiar își lua sarcina să contracareze dăunătoarea lor influență. Doña Ana nu vorbise niciodată între patru ochi cu Canonicul, iar după ce încetaseră vizitele abia dacă mai reuşise să-l vadă de aproape. Cel puțin ea nu-și amintea. Don Cayetano, care știa asta, făcu un simulacru de prezentare diplomatică pe tonul său puțin ironic, la care nu renunţa niciodată. Ei, Prezidenta şi Canonicul, îşi vorbiră puțin ; conversația fusese dusă de Ripamilán și de Visitación, care o însoţea pe soția lui Quintanar. Doña Ana se întoarse repede acasă. În seara aceea se retrase devreme.

Din scurta conversație de după-amiază nu-şi amintea decît asta : că a doua zi, după cor, Canonicul o va aştepta în capela sa. Îi sugerase, deși în mod indirect, că era bine, de vreme ce-și schimba duhovnicul, să facă o spovedanie generală.

Îi vorbise foarte afabil, cu o voce dulceagă, dar puţin, cu un anumit ton rece și distrat, pe cît se părea. Nu-i văzuse ochii. Nu-i văzuse decît pleoapele, grele de carne albă. Pe sub gene se ivea o scînteiere deosebită.

În genunchi, lîngă pat, Prezidenta se rugă cîteva minute.

După aceea, se aşeză într-un balansoar de lîngă oglindă, în budoar, departe de pat, ca să nu cadă în ispita de-a se culca, şi un sfert de oră citi o carte religioasă în care era vorba de taina penitenţei în întrebări și răspunsuri. Nu întorcea pagina. Renunță să citească. Privirea i se fixase asupra unor cuvinte care spuneau : *dacă ai mîncat carne...*

în minte, ca o mașină, repeta aceste cuvinte care își pierduseră pentru ea orice sens ; le repeta de parcă ar fi fost într-o limbă necunoscută.

Apoi, gîndul țîșnindu-i din cine știe ce negre adîncuri, deveni atentă la ceea ce citea. Lăsă cartea pe toaletă și își încrucișă mîinile pe genunchi. Părul ei des, de un castaniu nu prea închis, îi cădea în valuri pe spate și ajungea pînă la perna balansoarului ; în față îi acoperea sînii ; între degetele încrucișate i se încurcaseră cîteva fire. O trecu un fior și se surprinse cu dinții strînși, pînă simți o durere surdă. Își trecu o mînă pe frunte, își luă pulsul, apoi își duse degetele ambelor mîini în fața ochilor. Acesta era felul ei de a verifica dacă își pierdea sau nu vederea. Se liniști. Nu era nimic. Cel mai bine ar fi să nu se mai gîndească la asta.

„Spovedanie generală !" Da, asta dăduse de înțeles preotul. Cartea aceea nu-i slujea la mare lucru. Era mai bine să se culce. Examenul de conștiință a păcatelor din ultima perioadă și-l făcuse încă din ajun. Examenul pentru spovedania aceea generală putea să-l facă și culcată. Intră în dormitor. Era mare, cu tavanul înalt, decorat în stuc ; despărțit de budoar prin niște coloane cu draperii elegante din satin purpuriu. Prezidenta dormea într-un foarte banal pat conjugal, aurit, cu baldachin alb. Pe covor, la picioarele patului, era o blană de tigru autentică. În afara unui crucifix de fildeș atîrnat deasupra capului nu existau alte imagini sfinte ; aplecîndu-se deasupra patului, părea că privește prin tulul baldachinului alb.

Obdulia, datorită indiscreției, reușise, de cîteva ori, să intre aici.

„Ce femeie și Anita asta !

Era curată, nu se putea nega, curată ca o hermină ; asta în fond era un merit... Și motiv de zeflemea pentru multe doamne vetustene."

Obdulia adăuga însă :

„În afară de curățenie și de ordine nimic care să vădească femeia elegantă. Blana de tigru, o avea vreun *cachet* [1] ? Țțț... cine știe ! Mi se pare un capriciu scump și extravagant și la urma urmei puțin feminin. Patul

[1] Notă caracteristică, deosebită (fr.).

e o oroare! Foarte bun pentru primăreasa din Palomares. Un pat conjugal! Şi ce pat! De-o grosolănie! şi în rest? Nimic. Acolo nu există sex. În afară de ordine, pare o cameră de student. Nici un obiect de artă. Nici un *bibelot* prost; nimic din ceea ce cere *confortul* şi bunul-gust. Dormitorul este femeia, aşa cum stilul este bărbatul. Spune-mi cum dormi şi am să-ţi spun cine eşti. Şi cucernicia! Acolo cuvioşenia e reprezentată de un Crist vulgar, atîrnat într-un mod contrar *convenienţelor*."

Păcat, conchidea Obdulia, fără să simtă vreun regret că un giuvaer atît de preţios e păstrat într-o cutiuţă atît de mizerabilă.

„Ah! Trebuia să mărturisească că aşternutul de pat era demn de o prinţesă. Ce cearşafuri! Ce perne imense! Ea îşi trecuse mîna peste toate astea. Ce moliciune! Satinul acelui trupuşor încîntător nu simţea nimic neplăcut frecîndu-se de cearşafurile alea."

Obdulia admira sincer formele şi tenul Anei, şi acolo, în adîncul inimii, o invidia pentru blana de tigru. În Vetusta nu existau tigri; văduva nu le putea cere amanţilor ei această dovadă de dragoste. Ea avea la picioarele patului o vînătoare de lei, imprimată însă pe un covor mizerabil.

Ana trase cu multă grijă draperiile purpurii, ca şi cum cineva ar fi putut s-o vadă din budoar. Lăsă să-i cadă cu neglijenţă halatul albastru cu dantelă crem şi apăru toată, albă, aşa cum şi-o închipuia don Saturno cu puţin înainte de-a adormi, dar mult mai frumoasă decît şi-o putea reprezenta Bermúdez. După ce îşi lepădă toate obiectele care n-o însoţeau în pat, rămase pe blana de tigru, afundîndu-şi picioarele goale, mici şi cărnoase, în petele cenuşii şi dese. Un braţ gol şi-l sprijinea pe capul puţin aplecat, iar celălalt îi atîrna de-a lungul corpului, urmînd curba graţioasă a şoldului robust. Părea un impudic model ce rămăsese într-o postură academică impusă de artist. Niciodată Protoiereul, nici vreun alt duhovnic, nu-i interzisese Prezidentei voluptatea aceasta de a-şi întinde membrele amorţite şi de a simţi atingerea aerului proaspăt pe tot corpul, la ceasul culcării. Niciodată nu crezuse că această uitare de sine ar fi un subiect de spovedanie.

Își făcu patul. Fără să-și miște picioarele, se lăsă să cadă pe burtă cu brațele întinse pe acea albeață moale. Își sprijinea obrazul pe cearșaf și ținea ochii foarte deschiși. O încînta senzația aceea plăcută care-o străbătea de la talie pînă la sîni.

„Spovedanie generală !“ se gîndea. Asta înseamnă istoria întregii vieți. O lacrimă i se ivi în ochii de-o nuanță albastru-verzuie și alunecă pînă udă cearșaful.

Își aminti că nu-și cunoscuse mama. Poate din pricina acestei nenorociri se nășteau păcatele ei cele mai mari.

„Nici mamă, nici copii.“

Obiceiul de-a mîngîia cearșaful cu obrazul îl păstrase din copilărie. O femeie uscățivă, subțire, rece și ceremonioasă o obliga să se culce în fiecare seară înainte de a-i fi somn. Stingea lumina și pleca. Anita plîngea pe pernă și apoi sărea din pat. Nu îndrăznea să umble prin întuneric și, lipită de pat, continua să plîngă, întinsă așa, pe burtă, ca acum, mîngîind cu obrazul cearșaful care, ca și acum, se uda de lacrimi. Blîndețea aceea a saltelelor era tot simțămîntul *matern* pe care putea conta ; nu exista altă gingășie pentru sărmana fetiță. Pe atunci probabil că avea, după cum își amintea vag, patru ani. Trecuseră douăzeci și trei, dar durerea aceea o mai înduioșa încă. Pe urmă, aproape întotdeauna, avusese mari necazuri în viață, dar mintea ei le disprețuia ; o mulțime de proști se uniseră împotriva ei ; nu-i plăcea să-și amintească de toate lucrurile astea. Suferințele ei de copil însă, nedreptatea de a fi culcată fără să-i fie somn, fără povești, fără mîngîieri, fără lumină, o mai răzvrătea încă și i se făcea o dulce milă de ea însăși. Așa cum cel care, înainte de-a se odihni în pat atît cît are nevoie e obligat să se scoale, încearcă o senzație stranie ce ar putea să se numească nostalgia după moliciunea și căldura somnului, tot astfel, printr-o senzație asemănătoare, Ana simțise întreaga sa viață nostalgia sînului matern. Niciodată capul ei de fetiță nu fusese strîns la un piept moale și cald ; și ea, fetița, căuta ceva asemănător peste tot. Își amintea vag de un cîine negru, lățos, nobil și frumos ; trebuie să fi fost un Terranova. Ce s-o fi ales de el ? Cîinele se întindea pe jos, cu capul între labe, iar ea se așeza alături și își sprijinea obrazul de spinarea lui creață, ascun-

vîndu-și toată fața în lațele moi și calde. Pe cîmp se arunca pe spate sau pe burtă pe grămezile de fîn. Cum n-o alinta nimeni cînd adormea plîngînd, sfîrșea prin a-și căuta mîngîierea în ea însăși, povestindu-și istorioare pline de lumină și căldură. Se făcea că avea o mamă care îi dădea tot ce dorea, care o strîngea la piept și care-o adormea cîntîndu-i la ureche :

Sîmbătă, sîmbătă, oacheșa mea,
În închisoare-a intrat o turturea,
Și i-au pus lanțuri, oacheșa mea...

Sau :

O păsărică cu pene colorate
Sta la umbra unui lămîi verde...

Cîntecele acestea le auzise într-o piață mare, de la femeile din popor care-și giugiuleau copilașii...

Și așa adormea și ea, închipuindu-și că perna era pieptul mamei mult visate și că, într-adevăr, auzea acele cîntece care răsunau în mintea ei. Încetul cu încetul se obișnuise să nu aibă plăceri mai pure și mai duioase decît cele ale propriei sale imaginații.

Gîndindu-se la fetița care fusese, Prezidenta o admira și i se părea că viața i se frînsese în două : una era a acelui îngeraș ce i se năzărea c-a murit. Fetița care sărea din pat pe întuneric era mai energică decît această Anita de acum, avea o forță interioară uimitoare de a rezista, fără să se umilească, la exigențele și nedreptățile acelor persoane reci, seci și capricioase care o creșteau...

„Ce mai manieră de a-ți face examenul de conștiință !" se gîndi doña Ana puțin rușinată.

Ieși desculță din dormitor, luă cartea de rugăciuni care era pe toaletă și alergă în pat. Se culcă, își apropie lumina și începu să citească ; capul îi era scufundat între perne. *Dacă ai mîncat carne,* văzură din nou ochii ei încărcați de somn ; dar trecu mai departe. Una, două, trei pagini... citea fără să știe ce. În sfîrșit, se opri la un rînd care spunea :

„Meleagurile pe unde-a călcat..."

Rînd pe care-l înțelese. În timp ce întorcea pagină după pagină se gîndea, fără să știe cum, la don Alvaro

Mesía, preşedinte al Casinoului din Vetusta și şef al partidului liberal dinastic; dar cînd citi: „Meleagurile pe unde-a călcat", gîndurile i se întoarseră brusc la vremurile îndepărtate. Cînd era fetiță — începuse însă să se spovedească — de cîte ori întîlnea expresia „revedeţi în minte locurile pe care le-aţi străbătut", își amintea fără să vrea de barca din Trébol, de păcatul pe care-l comisese, fără să știe, în noaptea petrecută în barcă cu acel Germán, prietenul ei... Ticăloşii! Prezidentei îi era ruşine şi o cuprindea mînia amintindu-şi de acea calomnie. Lăsă cartea pe noptieră — altă mobilă vulgară care irita gustul Obduliei — stinse lumina... și se trezi în barca din Trébol, la miezul nopţii, alături de Germán, un băiat blond de doisprezece ani, cu doi ani mai mult decît ea. El o acoperea grijuliu cu un sac de pînză pe care îl găsiseră pe fundul bărcii. Ea îl rugase să intre și el sub sac; și ca sub o plapumă, stăteau amîndoi întinşi pe fundul bărcii, ai cărei pereţi negri îi împiedicau să vadă cîmpia; vedeau doar acolo sus cîţiva nori ce alergau prin faţa lunii.

— Ţi-e frig? întreba Germán.

Și Ana răspundea, cu ochii foarte deschiși, pironiți pe luna ce alerga în spatele norilor:

— Nu!

— Ţi-e frică?

— Ei!

— Sîntem soț și soție, spunea el.

— Eu sînt o mamă!

Și auzea sub cap un zgomot dulce, care-o legăna, ca şi cum ar fi vrut s-o adoarmă; era susurul apei.

Îşi spuseseră multe povești. El îi povestise și viața lui. Avea tată şi mamă în Colondres.

— Cum e o mamă?

Germán îi explica așa cum putea.

— Te sărută mult mamele?

— Da.

— Și cîntă?

— Da, am o surioară căreia-i cîntă. Eu sînt mare acum.

— Și eu sînt o mamă!...

După aceea urma povestea ei. Locuia în Loreto, un sat, ceva mai departe de gurile rîului din partea aceea, dar cu ieșire la mare prin partea de sus, pe coastă. Trăia

cu o doamnă care se numea guvernantă sau doña Camila. N-o iubea. Doamna aceea guvernantă avea servitori și servitoare și un domn care venea seara și o săruta, dar doña Camila îl plesnea și-i spunea :

„Nu în fața ei că-i foarte rea !"

Îi spuneau că avea un tată care-o iubea mult și că el era cel care îi trimitea rochiile, banii și toate celelalte. El însă nu putea veni pentru că se războia cu maurii. O pedepseau deseori, dar n-o băteau ; o țineau închisă, nu-i dădeau de mîncare, și cea mai rea pedeapsă era s-o culce devreme. Fugea pe poarta de la grădină și alerga plîngînd pînă la mare ; vroia să se urce într-o barcă și să călătorească pînă spre pămînturile maurilor și să-și caute tatăl. Cîte-un marinar o găsea plîngînd și o mîngîia. Ea îi propunea să facă împreună călătoria, marinarul rîdea, îi spunea că da, o lua în brațe, dar, viclean, o ducea acasă la guvernantă și iarăși o închideau. Într-o după-amiază fugise pe alt drum, dar nu mai găsise marea. Trecuse pe lîngă o moară ; cînd să treacă podețul de peste canal, făcut dintr-un trunchi găunos de castan, îi tăiase drumul un cîine ; Ana se așezase pe trunchi, fiindcă-i făcea rău să vadă apa albă care lătra, sub pod, la fel cu cîinele din fața ei. Cîinele trecuse peste Anita ; n-a mușcat-o. Atunci ea, de pe celălalt mal, l-a strigat :

— Cuțu, uite, ia asta.

Era gustarea pe care o avea într-un buzunar ; puțină pîine cu unt muiată în lacrimi.

Aproape întotdeauna își mînca gustarea sărată de lacrimi. Cînd era singură plîngea de supărare ; în fața guvernantei, a servitorilor și a bărbatului plîngea însă de furie. După moară dăduse peste o pădure pe care o străbătuse alergînd și cîntînd, cu toate că avea încă ochii plini de lacrimi ; dar cînta de frică. Cînd ieși din pădure văzu o cîmpie cu iarbă foarte înaltă și foarte verde...

— Și acolo eram eu, nu-i așa ? strigă Germán.

— Da.

— Și te-am întrebat dacă nu vrei să te urci în barca din Trébol, pentru că barcagiul fusese servitorul meu și eu eram din Colondres, de cealaltă parte a gurii rîului.

— Adevărat.

Prezidenta își amintea toate astea de parcă le-ar fi citit, inclusiv dialogul ; credea însă că, de fapt, ceea ce-și amintea nu erau înseși cuvintele, ci o amintire ulterioară în care fetița dăduse viață și formă de roman întîmplărilor din noaptea aceea.

Pe urmă adormiseră. Era dimineață cînd îi trezi un glas ce striga de pe malul dinspre Colondres. Era barcagiul care-și văzuse barca pe o insuliță scoasă la iveală de ape în mijlocul rîului, cînd venea refluxul. Barcagiul îi certă rău de tot. Unul din fii barcagiului o duse la Loreto ; pe drum însă îi găsi un servitor al guvernantei. O căutau peste tot. Crezuseră că se înecase în mare. Doña Camila era în pat, bolnavă de spaimă. Bărbatul care o săruta pe guvernantă o apucă pe Anita de o mînă și o strînse pînă la sînge. Ea însă nu plînse.

O întrebară unde își petrecuse noaptea și nu vru să răspundă de teamă să nu-l pedepsească pe Germán, dacă vor afla. O închiseră, nu-i dădură să mănînce în ziua aceea, dar ea nu spuse nimic. A doua zi, guvernanta porunci să fie chemat barcagiul din Trébol. După spusele acelui om, copiii se înțeleseseră să petreacă împreună o noapte în barcă. Cine ar fi spus ? În cele din urmă Ana mărturisi că dormiseră împreună, dar că n-o făcuse dinadins. Intenția lor era să fie stăpînii bărcii pentru o noapte, chiar dacă o să fie certați acasă, să treacă de la un mal la altul singuri, trăgînd de frînghie, apoi el să se întoarcă la Colondres și ea la Loreto. Apa de la gura rîului se retrăsese însă, barca se ciocnise pe la jumătatea drumului de niște pietre, și cu toate eforturile făcute nu reușiseră s-o clintească din loc. Se culcaseră și adormiseră. Dacă ar fi putut să rupă frînghia care ținea barca, ar fi plecat spre pămînturile maurilor pentru că Germán știa drumul pe mare ; ea și-ar fi căutat tatăl, iar el ar fi ucis o mulțime de mauri ; dar frînghia era foarte tare. N-o putuseră rupe însă și se culcaseră, ca să-și povestească istorioare și să doarmă.

La fel îi spusese și Germán barcagiului, dar nu-i crezură nimeni.

Ce scandal ! Doña Camila o apucă pe Anita de gît și cît pe-aci s-o sugrume. Apoi rosti un proverb nerușі-

nat, insultînd-o pe maică-sa și pe ea, după cum înțelese mult mai tîrziu, căci atunci nu pricepuse nimic.

Doña Camila îl învinovățea pe bărbatul care-o săruta de ștrengăriile fetiței.

— Tu i-ai deschis ochii, cu imprudențele tale.

Anita nu înțelegea, iar bărbatul o privea cu flăcări în ochi și surîdea ; și de îndată ce ieși guvernanta din cameră îi ceru să-l sărute, dar ea nu-l sărută niciodată.

Veni un preot și se încuie cu Ana în dormitorul fetiței și o întrebă niște lucruri despre care nici nu știa ce înseamnă. Mai tîrziu, gîndindu-se mult, sfîrși prin a înțelege cîte ceva. Vrură s-o convingă că făptuise un mare păcat. O duseră la biserica din sat și o puseră să se spovedească. Nu știu să-i răspundă preotului, și acesta îi declară guvernantei că nu putea face nimic deoarece, din ignoranță sau din răutate, fetița își ascundea micile păcate. Copiii de pe stradă o priveau la fel ca bărbatul care o săruta pe doña Camila : o apucau de braț și vroiau s-o ducă cine știe unde. Nu mai ieși fără guvernantă. Pe Germán nu l-a mai văzut.

— I-am scris tatălui tău și i-am spus cine ești. De îndată ce-o să împlinești unsprezece ani o să pleci la un colegiu deosebit de sever.

Amenințarea doñei Camila rămase doar o amenințare, dar Anei nu-i părea rău să plece din Loreto și să se ducă în altă parte.

De atunci o tratară ca pe un animal precoce.

Fără să înțeleagă bine ceea ce auzea, pricepuse că puneau pe socoteala vinovăției mamei sale păcatele pe care i le atribuiau ei...

Ajungînd la acest punct al amintirilor, Prezidenta simți că se sufocă și că-i ard obrajii. Aprinse lumina, dădu la o parte plapuma grea, și formele ei de Venus puțin flamandă se iviră exagerate sub țesătura foarte fină de lînă colorată ce-i înfășura trupul. Plapuma rămase adunată la picioare.

Amintirile acelea din copilărie fugiră, dar mînia pe care i-o treziseră, deși atît de îndepărtată, nu i se risipi o dată cu ele.

„Ce viață stupidă !“ se gîndi Ana, trecînd la reflecții de alt gen.

Proasta ei dispoziţie creştea, dîndu-şi seama că trece printr-un sfert de oră de răzvrătire. Credea că trăieşte sacrificîndu-se îndatoririlor pe care şi le impusese; îndatoriri pe care uneori şi le reprezenta ca pe-o misiune poetică ce explica sensul vieţii. Atunci se gîndea :

„Monotonia, platitudinea acestei existenţe e aparentă ; zilele mele sînt pline de lucruri mărețe ; sacrificiul, lupta aceasta e mai mare decît orice aventură a lumii."

Alteori, ca acum, îşi muşca frîul pasiunii subjugate ; egoismul protesta, îi spunea că-i nebună, romantică, proastă, apoi Ana rostea :

— Ce viaţă stupidă !

Această conştiinţă a răzvrătirii o ducea la disperare ; vroia s-o domolească şi se enerva. Simţea spini în suflet. În asemenea ceasuri nu iubea pe nimeni, nu-i era milă de nimeni. În clipa aceea dorea să audă muzică ; nu puteau exista sunete mai potrivite. Şi, fără să ştie cum, fără să vrea, îi apăru în faţă Teatrul Real din Madrid şi-l văzu nici mai mult nici mai puţin decît pe don Alvaro Mesía, preşedintele Cazinoului, înfăşurat într-o mantie lungă de culoare stacojie, cîntînd sub ferestrele Rosinei :

Ecco ridente il ciel... [1]

Prezidenta respira puternic, des ; nările îi palpitau dilatîndu-se, ochii cu fulgere de febră şi-i ţintuia în perete, privind umbra sinuoasă a corpului ei înfăşurat în fina ţesătură colorată.

Vru să se gîndească la toate lucrurile acelea, la Lindero, la Bărbier, ca să-şi îmblînzească asprimea spiritului care o chinuia.

— Dac-aş avea un copil !... Acum... Aici... Să-l sărut, să-i cînt...

Vaga imagine a copilaşului se risipi, şi din nou i se înfăţişă zveltul don Alvaro, acum într-un pardesiu alb, pe talie, salutînd-o aşa cum saluta regele Amadeo.

Cînd saluta, Mesía îşi lăsa în jos ochii, plini de iubire, în faţa ochilor ei, poruncitori, trufaşi.

---

[1] Iată cerul surîde... (it.).

Simți cum îi slăbește spiritul. Uscăciunea și încordarea care o torturau se transformară în tristețe și dezolare...

Nu mai era rea, acum simțea așa cum vroia ea să simtă ; și ideea sacrificiului său i se înfățișă din nou ; măreață însă acum, sublimă, ca un șuvoi de duioșie capabil să înece lumea. Chipul lui don Alvaro se pierdu și el ca o imagine ce se risipește ; nu i se mai vedea decît pardesiul alb, și în spate, ca într-o lumină ce se filtrează, prindeau formă un halat scoțian în carouri, o bonetă verde de catifea și aur cu ciucure, o mustață și un barbișon alb, niște sprîncene cenușii și foarte stufoase... și în cele din urmă, pe un fond negru străluci întreagă, respectabila și familiara figură a lui don Victor Quintanar, cu un nimb de lumină în jur. El era subiectul sacrificiului, cum ar spune don Cayetano. Ana Ozores puse o castă sărutare pe fruntea cavalerului.

Și simți o dorință aprigă de a-l vedea, de a-l săruta cu adevărat, întocmai ca pe imaginea ce se risipise.

Trecea prin clipe grele, fără îndoială.

Întîmplarea însă împlini dorința castei soții. Își luă pulsul, își privi mîinile ; nu-și vedea bine degetele ; pulsul îi bătea violent ; înlăuntrul pleoapelor străluceau steluțe, ca scînteile unor focuri de artificii. Da, da, erau niște clipe tare grele, o să aibă un atac ; trebuia să cheme pe cineva, apucă de cordonul clopoțelului, trase. Trecură două minute. Nu auzea nimeni ?... Nimic. Apucă din nou cordonul... trase. Auzi pași grăbiți. În timp ce pe o ușă de serviciu intra Petra, camerista ei, speriată, aproape goală, draperia vișinie se dădu la o parte și apăru chipul ce îndepărtase cealaltă imagine, bărbatul cu halatul scoțian și scufia verde, cu un sfeșnic în mînă.

— Ce ai, fata mea ? strigă don Victor apropiindu-se de pat.

„Era atacul, deși nu era sigură că vine însoțit de toate atributele obișnuite ; simptomele însă erau cele din totdeauna ; nu vedea, îi străluceau scîntei de jar în pleoape și în creier, i se răceau mîinile, le simțea grele de parcă nu erau ale ei..." Petra alergă la bucătărie fără să aștepte porunci ; știa de ce e nevoie : tei și floare de portocal.

Don Victor se liniști. Era obișnuit cu atacurile iubitei sale soții ; nefericita suferea, dar nu era nimic grav.

— Nu te mai gîndi la atac, știi că ăsta e cel mai bun lucru.

— Da ; ai dreptate ; apropie-te, vorbește-mi, așază-te aici.

Don Victor se așeză pe pat și *depuse* o sărutare paternă pe fruntea doamnei, soția sa. Ea îi strînse capul la piept și vărsă cîteva lacrimi. Cînd le văzu, don Victor exclamă :

— Vezi ? Ai și început să plîngi ; semn bun. Furtuna nervilor se transformă în apă ; atacul a fost înlăturat, ai să vezi că nu mai continuă.

Într-adevăr, Ana începu să se simtă mai bine. Vorbiră. Ea arătă o duioșie pentru care don Victor îi mulțumi după cum merita. Petra se întoarse cu ceaiul.

Don Victor observă că fata nu-și dăduse seama de neorînduiala veșmîntului ei, care nu era veșmînt, pentru că se compunea din cămașă, o broboadă scurtă de lînă, aruncată peste umeri și o fustă care, prinsă prost, lăsa să se ghicească farmecele acelei cameriste, dacă erau farmece, căci don Victor nu trecea la asemenea verificări ; doar că, fără vrere, formulă în forul său lăuntric ipoteza că trebuie să aibă o piele foarte albă, dat fiind că fața era de un blond de șofran...

Cu ceaiul și floarea de portocal Anita sfîrși prin a se însenina. Respiră cu putere ; simți o mulțumire care-i umplu sufletul de optimism.

„Ce grijulie era Petra și ce bun Victor al ei !

Și fusese frumos, nu încape îndoială. E adevărat că cei cincizeci și atîția de ani ai lui păreau șaizeci ; dar șaizeci cu o vigoare de invidiat ; mustața lui albă, barbișonul alb, sprîncenele cenușii îi dădeau un aspect venerabil, dacă nu chiar eroic, de brigadier, ba chiar de general. Nu părea un Prezident de Tribunal la pensie, ci un ilustru șef militar în condiții de cazarmă."

Petra, tremurînd de frig, cu brațele încrucișate, niște brațe foarte albe, bine modelate, se retrase discret, dar rămase în încăperea alăturată, așteptînd ordine.

Ana se încăpăţînă ca Quintanar — aproape întotdeauna îi spunea astfel — să bea stropul de ceai care rămăsese în cană.

Dar don Victor nu credea în nervi ! Era calm ! Murea de somn, dar liniştit.

„Nu conta. Era un capriciu. Nu ştia ce-s nervii, dar se speriase."

— Nu, fata mea ; îţi jur...

— Ba da, ba da...

Don Victor bău ceaiul şi imediat căscă.

— Ţi-e frig ?

— Frig mie !

Şi se gîndi că peste trei ore, înainte de-a se lumina de ziuă, o să plece în mare taină pe poarta dinspre parc — grădina familiei Ozores. Atunci sigur c-o să-i fie frig, mai ales cînd o să ajungă la Montico, el şi iubitul lui Frígilis, un adevărat Pilade cinegetic, cum îl numea. Se duceau la vînătoare ; vînătoare interzisă, la asemenea ore, de Prezidentă. Anita nu-l lăsă pe Victor atît de repede precum ar fi dorit el. Era foarte vorbăreaţă iubita lui nevestică. Îi aminti mii de episoade din viaţa conjugală, întotdeauna liniştită şi armonioasă.

— Nu vrei să ai un copil, Victor ? îl întrebă soţia sprijinindu-şi capul pe pieptul bărbatului.

— Din toată inima ! răspunse fostul prezident căutîndu-şi în inimă fibra amorului patern. N-o găsi ; şi, ca să-şi imagineze ceva asemănător, se gîndi la potîrnichea de vînătoare, cadou de preţ din partea lui Frígilis.

„Dacă nevastă-mea ar şti că nu pot dispune decît de două ore şi jumătate de odihnă, m-ar lăsa să mă întorc în pat."

Sărăcuţa însă ignora totul, trebuia să ignore. Prezidenta întîrzie mai mult de o jumătate de oră pînă să obosească din cauza acelei flecăreli nervoase. Cîte proiecte ! Ce orizonturi trandafirii ! Şi mereu, Víctor şi ea mereu împreună.

— Da ?

— Da, copiliţa mea, da ; dar trebuie să te odihneşti ; te agiţi vorbind...

— Ai dreptate ; simt o oboseală plăcută... O să mă culc.

El se aplecă s-o sărute pe frunte, dar ea, aruncîndu-şi brațele în jurul gîtului său şi capul pe spate, primi sărutarea pe buze. Don Victor se roşi puțin ; simți că îi fierbe sîngele. Dar nu îndrăzni. Şi pe urmă, peste mai puțin de trei ore trebuia să fie pe drumul spre Montico, cu pușca pe umăr. Dacă rămînea cu nevastă-sa, adio vînătoare... Și Frígilis era neînduplecat în privința asta. Ierta totul, în afară de absența sau întîrzierea la o întîlnire de acest fel, în zori de zi.

„Principiile să se salveze", se gîndi vînătorul.

— Noapte bună, turtureaua mea.

Și-și aminti de cele pe care le avea în colivii.

După ce *depuse* o altă sărutare, din proprie inițiativă, pe fruntea Anei, ieși din dormitor cu sfeşnicul în mîna dreaptă ; cu stînga ridică draperia vişinie ; se întoarse, îşi salută soția cu un zîmbet, şi cu un pas maiestuos, deşi era încălțat cu niște papuci brodați, se îndreptă spre camera sa care era la celălalt capăt al palatului familiei Ozores.

Străbătu o sală mare, care se numea salon ; trecu prin coridoare lungi și largi, ajunse la o galerie de sticlă, şi acolo șovăi o clipă. Făcu un pas înapoi, străbătu în sens invers toate coridoarele și bătu discret la o ușă. Petra i se înfățișă dinainte în aceeași neorînduială.

— Ce e ? I s-a făcut și mai rău ?

— Nu, nu-i asta, fetițo, răspunse don Victor.

„Ce neobrăzare ! Tînăra aceea nu considera că e aproape goală ?"

— Știi... Ştii... Dacă Anselmo doarme şi nu aude semnalul lui don Tomás (Frígilis)... Cum Anselmo e aşa de tîmpit... Vreau să mă strigi dacă auzi cele trei lătrături... Ştii tu... don Tomás...

— Da, știu. N-aveți nici o grijă, conașule. De îndată ce-o să latre don Tomás, vă strig. Asta-i tot ? adăugă blonda de şofran cu ochi provocatori.

— Asta-i tot. Și culcă-te, că eşti foarte ușor îmbrăcată şi e frig.

Se roși, ceea ce nu avea nici o legătură cu adevăratele ei sentimente, și se întoarse cu spatele, nu foarte acoperit. Don Victor ridică atunci ochii și-și putu da seama că

ceea ce nu păzea Petra prea bine erau propriile ei farmece.

Ușa de la camera Petrei se închise, și don Victor întreprinse din nou marșul său maiestuos pe coridoare.

Înainte însă de-a intra în camera sa își spuse :

— Ei ! dacă tot sînt sculat ia să mă uit la prietenii mei.

La un capăt al galeriei cu geamuri se afla o ușă ; o împinse ușor și intră în casa păsărilor sale, care dormeau somnul celor drepți.

Cu mîna pe care o avea liberă făcu pavăză luminii sfeșnicului și, pe vîrfuri, se apropie de colivia canarilor. Nici o noutate. Vizita sa inoportună nu fu remarcată decît de doi sau trei canari care-și mișcară aripile scuturîndu-se și-și ascunseră capetele în pene. Trecu mai departe. Turturelele dormeau și ele ; acolo se auziră niște murmure de dezaprobare și don Victor se îndepărtă ca să nu fie indiscret. Se apropie de colivia „sturzului celui mai muzical din provincie, fără vanitate". Sturzul stătea înțepenit pe o stinghiuță, *cu umerii strînși ;* dar nu dormea. Ochii săi se fixară într-un mod impertinent în cei ai stăpînului și nu vru să-l recunoască. Micuța pasăre și-ar fi petrecut toată noaptea privindu-l ochi în ochi, cu un aer de provocare, fără să-și coboare privirea. „Îl cunoștea bine ; era foarte aragonez. Și cum mai semăna cu Ripamilán !" Își continuă drumul. Vru să vadă prepelița ; sălbatica africană însă, speriată, se dădea cu capul de tavanul de pînză al coliviei ei joase, așa c-o lăsă să se liniștească. În fața portîrnichii rămase extaziat. Dacă vreun gînd murdar i-a pătat poate conștiința cu puțin înainte, contemplarea acelui exemplar, a acelei capodopere a naturii i-a redat întreaga elevație a țelurilor sale și toată măreția spiritului ce i se cuvenea primului ornitolog și vînătorului fără rival din Vetusta.

Cu sufletul împăcat, don Victor se dărui din nou patului.

În camera aceea, cu ani în urmă, el și ea, soți iubitori, dormeau în patul aurit al Anitei. Dar... le venise o idee asupra căreia căzuseră de acord.

Pe ea o deranja el, cu sculatul lui în zori cînd se ducea la vînătoare ; pe el îl deranja ea, pentru că-l silea să se sacrifice și să se scoale mai tîrziu decît se cuvenea, ca să n-o trezească. Și pe urmă, păsările se aflau într-un fel de exil, foarte departe de stăpîn. Să le fi adus aproape, cu Ana acolo, ar fi fost o cruzime. N-ar fi lăsat-o să doarmă dimineața. Dar el, cu cîtă încîntare ar fi savurat primul șuierat al sturzului, gunguritul voluptos al turturelelor, ritmul monoton al potîrnichii, plescăitul cacofonic, dulce pentru auzul vînătorului, al potîrnichii sălbatice !

Nu-și mai amintea cine, dar el credea că Anita îndrăznise să-și manifeste dorința unei despărțiri în privința patului conjugal — *quo ad thorum* [1]. Timida propunere fu primită cu o bucurie prost disimulată, și cea mai fericită pereche din lume își separă patul. Ea se mută la celălalt capăt al imensei clădiri, care era călduroasă pentru că dădea spre sud, iar el rămase în dormitorul său. Anita putu să doarmă de atunci înainte diminețile, fără ca nimeni să-i întrerupă această plăcere, iar Quintanar putu să se scoale în zori și să-și bucure auzul cu apropiatele concerte matinale ale prepelițelor, sturzilor, potîrnichilor, turturelelor și canarilor. Dacă înainte lipsea ceva pentru deplina armonie a acelei perechi, acum fericirea lor domestică atinsese culmea în ceea ce privește înțelegerea.

Don Victor obișnuia să spună, à propos de asta, amintindu-și de magistratură :

— Libertatea fiecărui om se extinde pînă la limita în care începe libertatea celorlalți ; pentru că am ținut seama de asta, am fost întotdeauna fericit în căsnicie.

Vru să doarmă în puținul timp pe care-l mai avea, dar nu putu. De cum ațipea, visa că aude cele trei lătrături ale lui Frigilis.

Curios lucru ! Alteori nu i se întîmpla așa ceva ; dormea neîntors și se trezea tocmai la timp.

Ceaiul era de vină ! Aprinse din nou lumina. Luă singura carte pe care o avea pe noptieră. Era un volum

[1] Cît privește patul conjugal (lat.).

mare. „Calderón de la Barca" — glăsuiau literele aurite de pe cotor. Începu să citească.

Îi plăcuse întotdeauna foarte mult să joace teatru, și îl delecta în mod special teatrul din secolul al XVII-lea. Era nebun după obiceiurile acelor vremuri, cînd oamenii știau și ce înseamnă onoarea și ce trebuie făcut ca s-o păstreze. După el, nimeni nu se pricepea mai bine decît Calderón în probleme de onoare, nimeni nu dădea lovituri de spadă ce spală reputația în momentul cel mai potrivit, și nici un autor nu-i ajungea pînă la degetul mic atunci cînd era vorba de-a arăta ceea ce e sau nu e amorul. Divinul don Pedro examinase ca nimeni altul problema dreptei și plăcutei răzbunări a soților ultragiați, și don Victor, fără a răpi nimic din meritul *Pedepsei fără răzbunare* sau a altor minunății ale lui Lope de Vega, nu găsea nimic pe măsura *Vraciului onoarei sale.*

— Dacă nevastă-mea, îi spunea el lui Frígilis, ar fi capabilă să cadă într-un păcat demn de pedeapsă...

— Ceea ce este absurd, o presupunere...

— Bine, dar presupunînd această absurditate... eu fac moarte de om.

Și-l numea pînă și pe doctorul pe care urma să-l cheme, pentru a-i da felurite explicații cu privire la subiect. Nu i se părea o idee rea nici să dea foc casei și să răzbune în taină presupusul adulter al soției sale. Dacă s-ar întîmpla asemenea lucru, și sigur că n-o să se întîmple, nu se gîndea să irumpă într-o prețioasă tiradă de versuri, pentru că nici măcar nu era poet, și nici nu vroia să se încălzească la căldura casei sale incendiate; dar în rest, dată fiind situația, trebuia să fie nu mai puțin riguros decît alți cavaleri asemănători din acea Spanie a unor zile mai bune.

Frígilis era de părere că toate astea erau bune pentru teatru, dar că în viață un soț nu-i făcut ca să distreze publicul cu emoții tari, și că ceea ce trebuie să facă într-o situație atît de dificilă este să-l aducă pe seducător în fața tribunalului și să caute să-și trimită soția la o mănăstire.

— Absurd! Absurd! striga don Victor. Niciodată nu s-a făcut ceva asemănător în glorioasele veacuri ale aces-

tor măreți poeți. Din fericire, adăuga calmîndu-se, eu n-o să mă văd niciodată în dureroasa situație de-a cugeta asupra mijloacelor de răzbunare a unei asemenea jigniri : dar, pe Dumnezeul meu, că dacă se întîmplă, cruzimea mea va fi demnă de a fi pusă în decasilabi calderonieni.

Și gîndea exact așa cum vorbea.

În fiecare seară, înainte de-a adormi, se ghiftuia cu o bună porție de onoare din vremuri străvechi, cum spunea el ; onoare grăitoare, atît cu spada cît și în discret limbaj. Quintanar mînuia floreta și spada spaniolă, daga. Această pasiune se născuse din cea pentru teatru. Cînd *lucra* ca amator, își dăduse seama, în timpul numeroaselor dueluri pe care le avea pe scenă, de necesitatea de-a face scrimă, și îmbrățișă ideea cu atîta căldură, și vădi o asemenea înclinație naturală, că ajunse să fie aproape un maestru. Bineînțeles, nu avea de gînd să omoare pe nimeni ; era un spadasin liric. Dar îndemînarea sa cea mai mare consta în mînuirea pistolului ; aprindea un chibrit cu un glonte de la douăzeci și cinci de pași, omora un țînțar de la treizeci și se mîndrea și cu alte fapte asemănătoare. Nu era însă vanitos. Nu se fălea cu îndemînarea sa ; aproape nimeni nu știa de ea. Important era să-și însușească acea sublimă idee a onoarei, atît de potrivită pentru catrene și chiar și pentru sonete. Era un om pașnic ; nu lovise pe nimeni. Condamnările la moarte pe care le semnase ca judecător îi produseseră întotdeauna dureri de cap, lipsă de poftă de mîncare, cu toate că se credea nevinovat.

Don Victor îl citea deci pe Calderón, fără să obosească, și era pe punctul de-a afla cum se înfruntau în versuri doi viteji cavaleri ce năzuiau la aceeași doamnă, cînd auzi trei lătrături îndepărtate. Era Frígilis !

Trecu mult timp pînă să adoarmă doña Ana, dar veghea sa nu mai era neliniștită, supărătoare. Spiritul i se răcorise cu noua întorsătură a gîndurilor. Acel nobil soț căruia îi datora demnitatea și independența vieții sale merita din plin permanenta-i abnegație, așa cum și hotărîse. Îi sacrificase tinerețea ei ; de ce să nu-și continuie sacrificiul ? Nu se mai gîndi la anii aceia, în care

suferise o calomnie capabilă să corupă şi cea mai pură inocenţă ; se gîndi la prezent. Poate că fusese providenţială aventura aceea în barca din Trébol. Dacă la început, pentru că era încă o copilă, nu trăsese nici un fel de învăţătură din acea nedreaptă persecuţie a calomniei, mai tîrziu, datorită acesteia, învăţă să aibă grijă de aparenţe ; ştiu, amintindu-şi de trecut, că pentru lume nu există altă virtute decît cea ostentativă şi pompoasă. Sufletul său se bucură contemplînd, în închipuire, holocaustul respectului general, al admiraţiei ce i se aducea drept tribut pentru virtutea şi frumuseţea ei. Cînd spuneai, în Vetusta, Prezidenta spuneai soţia ideală. Anita nu mai vedea *stupida existenţă* dinainte. Îşi amintea că i se spunea mama săracilor. Fără să fie evlavioasă, pînă şi cele mai înfocate fanatice o considerau o bună catolică. Cei mai îndrăzneţi donjuani, faimoşi pentru faptele lor, îşi plecau ochii în faţa ei, şi frumuseţea îi era adorată în tăcere... Însuşi acel don Alvaro, vestit deoarece îndrăzneşte orice şi obţine totul, o iubea, o adora fără nici o îndoială, era sigură ; îl cunoscuse cu doi ani în urmă, dar el nu-i vorbise decît cu ochii, în care Ana se prefăcea că nu ghiceşte o pasiune care era o crimă.

E adevărat că în aceste ultime luni, mai ales de cîteva săptămîni încoace, se arăta mai îndrăzneţ... Chiar puţin imprudent, el care era prudenţa personificată, şi numai din acest demn motiv, ca ea să nu se supere pentru josnica lui intenţie... Dar va şti să-l oprească la timp ; da, o să-l pună la punct îngheţîndu-l cu o privire. Şi, gîndindu-se cum îl va transforma în sloi de gheaţă pe don Alvaro Mesia, în timp ce el se încăpăţîna să fie o flacără, adormi liniştită.

Între timp, acolo jos în parc, don Victor, palid şi cu cearcăne, de parcă ar fi venit de la vreo orgie, privea fereastra închisă de la budoarul Prezidentei ; bătea cu picioarele în pămînt ca să se încălzească şi-i spunea lui Frígilis, prietenul său :

— Sărăcuţa! Cît de neştiutoare o fi ea acolo, în somnul ei liniştit, de faptul că soţul ei o înşeală şi pleacă de-acasă cu două ore mai devreme decît îşi închipuie ea !...

Frígilis surîse ca un filozof şi porni înainte. Era un domn nici scund, nici înalt, pătrat ; purta o scurtă de stofă cenuşie ; pe cap avea o şapcă neagră cu urechi şi drept unică haină groasă un imens fular în carouri, ce-i înconjura gîtul de zece ori. În rest era tot numai unelte şi scule de vînătoare, sobre însă, ca cele ale unui Nemrod.

Cînd ajunse la poarta parcului, don Victor mai privi o dată spre fereastră, plin de remuşcări.

— Hai, hai, că-i tîrziu, murmură Frígilis.

Încă nu se luminase de ziuă.

Patru

Familia Ozores era una dintre cele mai vechi din Vetusta. Era numele multor conţi şi marchizi, şi erau puţini nobili în oraş care să nu fie înrudiţi într-un fel sau altul cu o stirpe atît de ilustră.

Don Carlos, tatăl Anei, era cel dintîi născut al fiului mai mic al contelui Ozores. Don Carlos avea două surori, Anunciación şi Agueda, care locuiră multă vreme cu tatăl lor în palatul strămoşesc. Ramura principală, cea a conţilor, trăia în emigraţie de mai mulţi ani.

Cel dintîi născut al mezinului dori să-şi facă o carieră, să fie ceva mai mult decît moştenitorul cîtorva case, a unor embaticuri şi a unui palat plin de beteşuguri. Deveni inginer militar. Se purtă ca un viteaz ; îşi vădi ma-

rile cunoştinţe în arta lui Vauban [1] în nenumărate bătălii, construi forturi trainice și abil aşezate pe diferite ţărmuri şi deveni, în scurt timp, colonel, comandant de corp de armată. Obosit de cazemate, baraje, tranşee cu parapete și fortărețe, își căută o slujbă la Madrid și-și pierdu pasiunea pentru armată, rămînînd doar cu cea pentru știință ; preferă fizica și matematica aplicațiilor practice ale acestor științe, și cu fiecare zi ce trecea deveni tot mai puţin războinic. În acelaşi timp însă se dăruia vieţii fără griji, şi în cele din urmă, după multe aventuri, se îndrăgosti serios, o pasiune de savant (sau ceva asemănător) care nu mai e tînăr.

Don Carlos Ozores se căsători la treizeci şi cinci de ani, nebun de dragoste, cu o umilă modistă italiancă, care trăia înconjurată de nenumărate ispite, cinstită şi săracă. Aceasta a fost mama Anei, care rămase fără ea cînd se născu.

„Cu atît mai bine!“ gîndeau surorile lui don Carlos, acolo în casa cea mare din Vetusta.

Căsătoria provocase o ruptură între colonel şi familia sa. Își scriseră două scrisori seci, după care nu mai întreținură nici un fel de relaţii.

— Dacă ar trăi tata, se gîndea Ozores, cu siguranță că ar ierta această căsătorie nepotrivită.

— Dacă ar trăi tata, ar muri de supărare ! spuneau implacabile cele două fete bătrîne.

Întreaga nobilime din Vetusta aproba purtarea domnișoarelor, care văzură în moartea modistei italience, nedemna lor cumnată, pedeapsa lui Dumnezeu.

Palatul familiei Ozores aparținea lui don Carlos ; surorile sale îi spuseseră, într-o altă scrisoare rece și laconică :

„Erau dispuse să-l părăsească dacă le-o cerea ; îl rugau numai să se gîndească cum va păstra acel rest prețios al marii lor nobleţe“.

Colonelul răspunse „că pentru Dumnezeu și pe toți sfinţii, să rămînă să locuiască acolo unde se născuseră, că el le ruga să facă asta, spre binele aceleiași case, care fară ele s-ar prăbuşi la pămînt“.

---

[1] Sebastien de Vauban (1633—1707), inginer militar francez.

Cele două fete bătrîne, fără să răspundă şi fără să fie de acord cu căsătoria, rămaseră în palat ca acesta să nu se dărîme.

Pe don Carlos îl duru mult că nici măcar nu-l întrebaseră de fiica sa. Nobilimea vetusteană fu de părere că ruşinea rămîne oricum şi că moartea providenţială a modistei nu era un motiv suficient de puternic ca să facă pace cu infamul de don Carlos şi nici ca să se intereseze de soarta fiicei sale.

Venise vremea ca fetiţa să fie ocrotită, fără ştirbirea demnităţii, dacă, aşa cum era de presupus, purtarea nebunească a tatălui său o va tîrî spre sărăcie. În plus, în Vetusta se zvoni că don Carlos devenise mason, republican şi în consecinţă ateu. Surorile sale se îmbrăcară în negru şi primiră în marele salon toată aristocraţia din Vetusta ca şi cum ar fi fost vorba de-o vizită de doliu. Încăperea era aproape în întuneric ; prin ferestrele mari pătrundea numai cîte-o rază de lumină ; se vorbea puţin, se suspina şi se auzea fîşîitul evantaielor.

— Mult mai bine-ar fi fost dacă ar fi înnebunit ! exclamă marchizul de Vegallana, şeful partidului conservator din Vetusta.

— Ce... să înnebunească ! răspunse una dintre surori, doña Anunciación. Spuneţi mai bine, marchize, să dea Dumnezeu să-şi amintească de el, decît să-l vedem aşa.

Urmă o aprobare unanimă prin semne. Multe capete se aplecară leneş şi suspinele începură din nou. Povestea aceea cu republicanii nu avea nevoie de comentarii.

Don Carlos făcea într-adevăr parte dintre liberalii avansaţi, şi de la studiile fizico-matematice trecuse la cele filozofice ; iar ca urmare, se transformase într-un om care nu mai credea decît în ceea ce putea pipăi, cu excepţia libertăţii pe care n-o putu pipăi niciodată, dar în care crezu mulţi ani. Viaţa de liberal activ în acele vremuri era puţin liniştită. Don Carlos se consacră filozofiei şi conspiraţiilor, drept care crezu oportun să demisioneze din armată.

— Ca inginer militar n-aş putea conspira niciodată (credea în spiritul de breaslă); ca particular pot încerca salvarea ţării prin mijloacele cele mai adecvate.

Nu trebuie să credem că don Carlos era un om prost ; trecea drept un bun matematician şi poseda cunoştinţe temeinice în diferite discipline. Reuşise să strîngă o bibliotecă destul de bună, în care nu puţine erau cărţile condamnate de Index [1]. Iubea literatura cu pasiune şi era, pe vremea aceea, îndeajuns de romantic ca să conspire cu progresiştii.

Ceea ce ar fi putut fi fals şi contradictoriu în caracterul lui don Carlos era opera timpurilor în care trăise. Nu era lipsit de talent, era pasionat şi asimila cu uşurinţă idei pe care le înţelegea foarte repede, dar nu se distingea prin originalitate şi nici prin prudenţă. Amorul său propriu de liber-cugetător nu ajunsese la acea ierarhie a orgoliului în care nu este admis decît ceea ce creează cineva pentru sine însuşi. Oricum, era simpatic.

Victima defectelor lui fu propria-i fiică. După ce plînse îndelung moartea soţiei sale, don Carlos medită din nou asupra problemelor pe care le considera serioase, ca, de pildă, introducerea liberului examen în cadrul unui cerc determinat de spanioli ; obţinerea triumfului sistemului reprezentativ în integritatea sa. Pe atunci toate acestea erau identice cu a deveni bandit, căci trebuia să trăieşti fugind şi ascunzîndu-te. Un conspirator nu poate purta după el o fetiţă fără mamă. I se vorbi de colegii, dar le ura. Luă o guvernantă, o englezoaică de origine spaniolă care nu se asemăna de loc cu cea a lui Cervantes, căci nu avea farmece spirituale, iar în privinţa celor trupeşti, dacă avea vreunele, nu le folosea cum trebuie. Don Carlos ignora lucrul acesta, dar o admise pe guvernantă în calitate de catolică liberală. Căci i se spusese :

— E o femeie instruită, cu toate că e spaniolă : educată în Anglia, unde a învăţat nobilul spirit al toleranţei.

Iar pe deasupra trata mintea şi sufletul copiilor cu pilule de Biblie şi pastile de roman englezesc pentru uzul familiilor. În sfîrşit, era o mare ipocrită, una dintre cele care ştiu că bărbaţilor nu le plac femeile bisericoase, dar nici cele necredincioase, ci ceva plasat pe la mijloc, despre care nici chiar bărbaţii nu ştiu cum trebuie să

---

[1] Lista cărţilor interzise de Biserica catolică, întocmită de Sfîntul Oficiu.

fie. Ipocrizia doñei Camila ajungea pînă acolo că și-o manifesta chiar și în temperament, deoarece, avînd un aspect de statuie anafrodită, de ființă fără sex, pasiunea sa principală era desfrîul, pe care și-l satisfăcea după moda englezească ; un desfrîu care s-ar fi putut numi metodist, dacă asta n-ar fi fost o profanare.

Don Carlos trebui să emigreze, și Ana rămase în puterea doñei Camila care, datorită imprudenței de neiertat a lui Ozores, se văzu liberă să dispună după bunul ei plac de cea mai mare parte a rentelor stăpînului său, din ce în ce mai mici, căci conspirațiile îl costă scump pe cel care le plătește.

Doctorii îi prescriseră fetiței aerul de țară și de la mare, iar guvernanta îi scrise lui don Carlos că un prieten de-al său, Iriarte, cel care i-o recomandase pe doña Camila, vindea, într-o regiune din nord, la hotarul Vetustei, o casă de țară dintr-un sătuleț pitoresc, port la mare și cu o climă deosebit de sănătoasă. Ozores dădu dispoziții să se vîndă cum s-o putea mica proprietate din provincia Vetusta, pe care n-o tocase încă, și jumătate din produsul acestei atît de nebunești înstrăinări îl folosi pentru cumpărarea fermei prietenului său Iriarte. Cealaltă jumătate fu destinată ajutorării unor patrioți mai mult sau mai puțin autentici. În Vetusta nu-i mai rămînea decît palatul în care locuiau, fără să plătească nimic, cele două fete bătrîne. Ferma și acareturile care-o înconjurau și-i aparțineau valorau mult mai puțin decît presupunea conspiratorul, dacă ar fi judecat după cît îl costau, dar el nu dădea atenție la asemenea lucruri ; se ruinase mai mult sau mai puțin la fel ca propria-i patrie, dar dacă pentru patrie suferea într-atîta încît ar fi sacrificat totul, faptul că de averea sa se alegea praful nu-l interesa de loc. Nu era vorba de-o totală dezinteresare ; întrezărea vag, în depărtare, un viitor de indemnizații patriotice care, deși figurau în programul partidului său, nu ajunseseră încă pînă la el.

Anita, guvernanta, servitorii și după ei *bărbatul,* așa cum i-a spus întotdeauna fetița personajului aceluia care nu de puține ori i-a tulburat visele-i nevinovate, se mutară în noua gospodărie a lui don Carlos. Bărbatul era

Iriarte, amantul doñei Camila și fostul proprietar al fermei.

Guvernanta încercase să-l seducă pe don Carlos ; ştia că defuncta-i soție fusese o umilă modistă și ea, doña Camila Portocarrero, care-și atribuia o ascendență nobilă, putea aspira foarte bine la succesiunea italiencei. Crezu că don Carlos se căsătorise datorită unui compromis, că era un om care se căsătorea cu servitorimea. Cunoștea acest tip și știa cum trebuie să se poarte în asemenea împrejurare. Fu însă inutil. În puțina vreme pe care o avu la dispoziție ca să-și pună în practică înțeleptul și complicatul său sistem de seducție, don Carlos nici nu observă măcar că i se întinde o capcană amoroasă. În vremea aceea era aproape sansimonian[1]. Ozores emigră ; doña Camila îi jură ură eternă ingratului şi se consacră cu răbdarea reformiștilor englezi unui cult al invidiei postume față de modista italiancă ce izbutise să se mărite cu acea statuie de ghips. Anita plăti pentru amîndoi.

Guvernanta afirma peste tot, printre interjecții sacadate, că educația acelei domnişoare de patru ani cerea o foarte deosebită grijă. Prin aluzii malițioase, vagi și învăluite în taină asupra condiției sociale a italiencei, dădea de înțeles că știința educației nu aştepta nimic bun de la acel vlăstar al concupiscențelor meridionale. Guvernanta spunea cu voce scăzută că „poate mama Anitei a fost dansatoare înainte de-a fi modistă".

Oricum, doña Camila luă o seamă de precauțiuni pedagogice și pregăti pentru copilăria Anei Ozores un adevărat gimnaziu de moralitate englezească. Cînd planta aceea fragedă începu să se dezvolte, se trezi lîngă ea cu un arac, ca să crească dreaptă. Guvernanta afirma că Anita avea nevoie de acel par uscat lîngă ea şi că trebuia să stea legată de el cît mai strîns. Parul uscat era doña Camila. Claustrarea și posturile fură pedepsele sale.

Ana, care niciodată nu găsea în viață veselie, rîsete și sărutări, începu să viseze la toate acestea de la patru ani. În clipa în care-şi pierdea libertatea se simțea deznădăj-

---

[1] Adept al doctrinei elaborată de Claude-Henri, conte de Saint-Simon (1760—1825), filozof şi economist francez.

duită, dar lacrimile i se uscau la focul imaginației care-i încălzea mintea și obrajii. Fetița își închipuia la început minuni care-o salvau din închisoarea ce era un fel de moarte, își imagina zboruri imposibile.

„Am nişte aripi şi zbor deasupra acoperișurilor, se gîndea, zbor la fel ca fluturii" ; și, zis şi făcut, nu se mai afla în cameră. Zbura în albastrul pe care-l vedea acolo sus.

Cînd doña Camila se apropia de ușă să asculte la gaura cheii, nu auzea nimic. Fetiţa, cu ochii mari deschişi, strălucitori, cu obrajii îmbujorați petrecea ore și ore străbătînd spații pe care le credea pline de vrăji confuze, dar irizate de o lumină difuză ce scînteia în propria-i minte.

Niciodată nu cerea iertare ; nu avea nevoie. Ieșea din cameră gînditoare, trufașă, tăcută ; continua să viseze ; postul îi dădea noi puteri pentru asta. Eroina romanelor sale de atunci era o mamă. La șase ani compusese un poem în căpșorul ei plin de bucle, de un blond întunecat. Poemul era făcut din lacrimile tristeții de orfană maltratată și din fragmente de povestiri pe care le auzea de la servitori și de la păstorii din Loreto. Ori de cîte ori putea, fugea de acasă ; alerga singură pe cîmpii, intra prin case, căci o cunoșteau și-o mîngîiau toți, mai ales cîinii cei mari ; obișnuia să mănînce cu păstorii. Se întorcea din preumblările sale de pe cîmp asemeni albinei cu nectarul florilor, cu material pentru poemul său. Așa cum Poussin culegea ierburi de pe cîmp ca să studieze natura pe care o transpunea pe pînză, Anita se întorcea din escapadele acelea cu ochii și fantezia pline de comorile ce constituiră cea mai mare bucurie a vieţii sale. La douăzeci şi șapte de ani Ana Ozores ar fi putut povesti acel poem de la început pînă la sfîrșit, şi asta pentru că la fiecare vîrstă nouă îi adăugase cîte un capitol. În prima parte era vorba de o porumbiță fermecată cu o diademă neagră pusă pe cap : era regina maură ; maică-sa, mama Anei, care nu apărea. Toate porumbițele cu pete negre pe cap puteau fi o mamă, după logica poetică a Anitei.

Ideea cărții ca izvor de minciuni frumoase fu cea mai mare revelație a întregii sale copilării. Să ştie să citească ! Ambiția aceasta fu prima sa pasiune. Durerile

pe care i le pricinuise doña Camila înainte de-a reuşi să învețe silabele, i le iertă din toată inima. În cele din urmă ştiu să citească. Cărțile ce-i ajungeau însă în mînă nu-i vorbeau despre lucrurile pe care le visa. Nu conta ; o să le facă să vorbească despre ceea ce dorea ea.

O învățau geografia ; în locul enumerărilor obositoare de rîuri şi munți Ana vedea ape curgătoare, cristaline şi munți cu pini foarte înalți şi trunchiuri mîndre ; niciodată nu uită definiția insulei, pentru că şi-o închipuia ca pe-o grădină înconjurată de mare, şi aceasta îi provoca o adevărată mulțumire. Istoria sfîntă fu o mană cerească pentru fantezia ei în mijlocul ariditășii lecțiilor doñei Camila. Poemul său dobîndi forme concrete, nu mai era nebulos ; şi în corturile israeliților, pe care ea le împodobi cu panglici colorate, îşi găsiră adăpost armate de bravi marinari din Loreto cu picioarele goale, musculoase şi păroase, cu bonetă catalană, fața tăbăcită, tristă şi plină de bunătate, barbă deasă şi cîrlionțată şi ochi negri.

Poezia epică predomină în copilăria oamenilor, la fel ca în cea a popoarelor. Ana visă de-atunci înainte, în primul rînd, bătălii, o Iliadă, mai bine zis o Ramayana fără subiect. Avea nevoie de un erou şi îl găsi : Germán, băiatul din Colondres. Fără ca el să bănuiască aventurile periculoase în care îl tîra prietena sa, se lăsa iubit şi sosea la întîlnirile pe care Ana i le dădea în barca din Trébol.

Nu-i spunea nimic despre acele mărețe bătălii pe care îl obliga să le cîştige în Extremul Orient, la care ea asista în chip de regină consoartă, cu porniri de amazoană. De cîteva ori îi propuse, vorbindu-i la ureche, călătorii foarte periculoase în țări îndepărtate pe care el nu le cunoştea nici după nume. Germán accepta imediat şi era dispus să se transforme în diligență dacă Ana accepta rolul de catîr, sau invers. Dar nu era asta. Fetița vroia să plece spre pămînturile maurilor cu adevărat, să-i ucidă pe necredincioşi sau să-i convertească, asta depindea de Germán. Germán prefera să-i omoare ; şi treceau la fapte, se aşezau în barcă, în timp ce barcagiul dormea la umbra unui şopron, pe mal. Cu prețul unor mari eforturi reuşeau să clatine uşor marea ambarcațiune pe care o ma-

nevrau, şi atunci se credeau navigînd cu toate pînzele sus pe mări nicicînd străbătute.

Germán striga :

— Vînt din spate ! Vînt din pupă !... La babord, la tribord ! Om la apă !... Un rechin !...

Dar nici asta nu era ceea ce dorea Anita ; ea vroia să plece cu adevărat, foarte departe, să fugă de doña Camila. Unica împrejurare cînd Germán corespunse tipului ideal pe care şi-l făurise Anita din caracterul şi însuşirile sale fu atunci cînd acceptă escapada aceea nocturnă ca să privească împreună luna din barcă şi să-şi spună poveşti. Proiectul i se păru mai cuminte decît cel de a pleca în ţara maurilor şi îl duse pînă la capăt. Se ştie cum răstălmăci grosolana şi lasciva doña Camila aventura celor doi copii. Răutatea femeii mergea atît de departe, încît dădea drept bune neplăcerile pe care i le-ar fi putut provoca această întîmplare, datorită responsabilităţii pe care o avea, numai ca să vadă dovedite prin fapte pronosticurile sale.

— La fel ca maică-sa ! le spunea persoanelor de încredere. *Improper, improper !* [1] Nu spuneam eu ! Instinctul... Sîngele... Educaţia nu poate lupta împotriva firii.

De atunci continuă s-o educe pe Ana fără speranţa de-a o salva, aşa cum cultivi o floare veştejită deja de muşcătura unui vierme. Nu spera nimic, dar îşi făcea datoria. Loreto era un sat, dar cum doña Camila povestea întîmplarea cui dorea s-o audă, plîngînd, nefericita, doborîtă de greutatea răspunderii (şi ea putea atît de puţin împotriva firii), scandalul ajunse, din gură în gură, pînă la cazino şi se află despre spovedania la care o obligaseră pe vinovată. Cazul fu discutat din punct de vedere fiziologic. Se formară grupuri ; unii ziceau că putea foarte bine să fie aşa, şi se citau o mulţime de exemple de precocitate asemănătoare !

— Credeţi-mă, spunea amantul doñei Camila, bărbatul se naşte rău de la natură, şi femeia la fel.

Alţii negau cel puţin verosimilitatea faptului.

— Dacă scrieţi asta într-o carte nimeni n-o să vă creadă.

---

[1] Indecent (engl.).

Ana deveni obiectul curiozității generale. Vroiau s-o vadă, să-i cerceteze gesturile, mişcările, să vadă dacă se cunoştea după ceva.

— De dezvoltată, e dezvoltată, şi încă bine pentru vîrsta ei... spunea prietenul doñei Camila, care savura dinainte desfrîul viitor.

— Într-adevăr, pare o femeiuşcă.

Şi o devorau din privire ; doreau cu toţii o miraculoasă dezvoltare instantanee a acelor farmece ce nu se aflau nicidecum în fetiță, ci în închipuirea membrilor cazinoului.

Lui Germán, care nu apăru prin Loreto, îi dădeau cincisprezece ani. „În ce-l privea pe el, nu era nici o greutate."

Doña Camila se crezu obligată de conştiința sa să spună ceva şi familiei. Tatălui nu ; ar fi o lovitură de moarte. Le scrise mătuşilor din Vetusta.

„Era ultima lovitură. Numele familiei Ozores dezonorat ! Pentru că, în fond, deşi nedemnă, fata era o Ozores."

Atunci doña Anuncia, sora mai mare, îi scrise lui don Carlos, pentru că situația era critică. Nu-i povesti scena dezonoarei de-a fir-a-păr pentru că nici nu ştia cum fusese, şi nici nu era decent să relatezi unui tată asemenea scandal, şi nici nu putea o domnişoară, o celibatară, chiar dacă avea peste patruzeci de ani, să se coboare pînă la anumite amănunte. Îi scrise lui don Carlos doar atît : că era neapărat necesar s-o ia pe Anita cu el deoarece, dacă fata nu trăia împreună cu tatăl ei, existau mari riscuri ; dacă nu, onoarea familiei Ozores se afla într-un iminent pericol. În timpul acela însă, don Carlos nu putea să se restituie patriei, după cum spunea el.

Trecură cîțiva ani ; putu şi vru să beneficieze de o amnistie şi se întoarse decepționat. Doña Camila şi Ana se mutară la Madrid, şi o parte din an locuiau acolo toţi trei, dar vara şi toamna şi-o petreceau la ferma din Loreto.

Calomnia prin care guvernanta voise să păteze pentru totdeauna puritatea feciorelnică a Anitei se risipise ; lumea uită de această absurditate, şi cînd fetița împlini paisprezece ani nimeni nu-şi mai amintea de grosolana şi cruda impostură, în afară de guvernantă şi amicul ei, care

continua să aştepte, ca şi mătuşile din Vetusta. Îşi amintea însă, şi încă din plin, de asta, chiar Ana. La început, calomnia îi dăunase puţin ; era una dintre multele nedreptăţi ale doñei Camila ; încetul cu încetul însă, în suflet i se strecură o bănuială ce-şi puse pecetea cu o intensitate de necrezut asupra enigmei ce avea atîta importanţă în viaţa ei, care o obliga pe guvernantă să-şi ia atîtea precauţii ; vru să ştie ce însemna acel păcat de care o acuzau, şi între răutatea doñei Camila şi viaţa destrăbălată, mascată cu stîngăcie, a acestei femei, se ascuţi malițiozitatea fetiţei care înţelese ce însemna să fii cinstită şi să-ţi pierzi cinstea ; şi cum toţi îi dădeau de înţeles că aventura din barca de la Trébol fusese o ruşine, ignoranţa ei consideră păcatul ca şi făptuit. Mult timp după aceea, cînd inocenţa sa îşi pierdu ultimul văl şi putu vedea clar, era departe de acea vîrstă ; îşi amintea vag de prietenia cu băiatul din Colondres ; i se contura limpede doar amintirea şi se îndoia, se îndoia că fusese vinovată de cele ce se spuneau. Cînd nimeni nu-şi mai amintea de acest lucru, ea se mai gîndea încă la el şi, confundînd faptele nevinovate cu adevărata vinovăţie, îşi pierdu pe de-a-ntregul încrederea. Crezu că legile omeneşti erau o mare nedreptate pentru că aşa vroia Dumnezeu ; îi fu teamă de părerile oamenilor în genere şi, contrazicînd imboldurile fireşti, trăi într-o perpetuă şcoală a prefăcătoriei, îşi stăpîni impulsurile de veselie ; şi ea, înainte mîndră, capabilă să înfrunte întreaga lume, se declară învinsă, urmă comportarea morală ce i se impuse, fără s-o discute, orbeşte, fără să creadă în ea, dar fără s-o trădeze niciodată.

Aşa era cînd tatăl ei se întoarse din emigraţie. Şi nu-l satisfăcu acel caracter.

Nu se spusese că fata era un pericol pentru onoarea familiei Ozores ? Ei bine, el vedea, din contră, o fată prea timidă şi rezervată, de o prudenţă exagerată pentru anii săi. Regreta acum că îşi dăduse fiica pe mîinile făţărniciei englezeşti care, după părerea lui, nu pria rasei latine. Se întorcea din emigraţie foarte la timp. Din fericire, acum era aici ca să corecteze acea educaţie vicioasă. O concedie pe doña Camila şi se ocupă de instrucţia fiicei sale. În străinătate, don Carlos devenise mai filozof şi

mai puțin politician. Pentru Spania nu exista salvare. Era un popor consumat. În plus, America înghițea Europa. Era foarte îngrijorat de conservele de carne ce veneau din Statele Unite.

— Ne mănîncă, ne mănîncă. Sîntem săraci, foarte săraci, niște nenorociți care nu înțelegem altceva decît să ne prăjim la soare.

El era cu adevărat sărac, tot mai sărac cu fiecare zi, dar imputa strîmtorarea sa decadenței generale, lipsei de vigoare a rasei și altor prostii. Îi rămîneau biblioteca. care se ameliorase, și prietenii, cei noi, bineînțeles.

În fiecare zi se punea în discuție în fața Anei, cînd își beau cafeaua, divinitatea lui Hristos. Unii îl numeau primul democrat. Alții spuneau că era un simbol al soarelui, iar apostolii, constelațiile Zodiacului.

Ana încerca să se retragă de îndată ce putea, fără să jignească susceptibilitatea acelui liber-cugetător care era tatăl său. Cu cîtă tristețe se gîndea copila, fără vrere, că prietenii tatălui erau persoane puțin delicate, oratori de temut ! Și însuși tatăl ei, asta era cel mai rău, și nu trebuia s-o uite, iubitul ei tată, un om talentat, capabil să inventeze praful de pușcă, un ceas, telegraful, orice lucru, devenea nebun datorită filozofiei și nu știa să trăiască alături de propria-i copilă, care înțelegea mai bine decît el problemele religioase.

Supunerea aceea exterioară, acel sacrificiu al vieții cotidiene, de la relațiile obișnuite la grijile și nedreptățile lumii, nu erau ipocrizie la Anita, nu erau masca trufiei ; nu puteai însă judeca ceea ce se întîmplă în forul ei interior după aceste aparențe. Așa cum în copilărie se refugia în fantezie pentru a fugi de prozaica și prosteasca persecuție a doñei Camila, adolescentă acum, se zăvora în propriu-i creier ca să compenseze umilirile și tristețile pe care le suporta spiritul ei. Nu mai îndrăznea să opună propriile-i impulsuri acelui lucru despre care credea a fi conjurația tuturor proștilor din lume, dar cînd se afla singură își lua revanșa. Dușmanul era mai puternic, dar ei îi rămînea acea redută inexpugnabilă.

Credința nu-i fusese nicicînd înfățișată drept un sentiment ce consolează ; doña Camila înțelegea creștinismul ca geografia sau arta de-a coase și de-a călca ; era o dis-

ciplină decorativă sau o necesitate domestică. Nu-i spuse nimic împotriva dogmei, dar niciodată nu încercă să-i explice blîndețea lui Isus cu un sărut de mamă. Sfînta Fecioară Maria era Mama lui Dumnezeu, într-adevăr, dar o dată, cînd Ana se întoarse de la țară spunînd că Fecioara, după cum i se păruse ei, spăla la rîu scutecele Pruncului Isus, doña Camila, indignată, exclamă :

— *Improper !* Cine i-o fi vîrînd în cap fetiței prostiile astea ale vulgului ?

În acest caz particular, don Carlos aproba criteriul doñei Camila. El credea întru totul că misterul încarnării era întocmai ca ploaia de aur a lui Jupiter ; și, mergînd mai departe, datorită mitologiei comparate, găsea dogme asemănătoare în religia indienilor.

În casa tatălui ei, Ana avea puține cărți religioase. În schimb știa multă mitologie, cu perdea și fără.

Don Carlos îi ascundea fiicei sale doar ceea ce decența cea mai elementară poruncea să fie ascuns. În rest, putea și trebuia să cunoască totul. De ce nu ? Și, cu o mulțime de citate, Ozores explica și recomanda educația *omnilaterală și armonioasă,* așa cum o înțelegea el.

— Eu doresc, conchidea, ca fiica mea să cunoască binele și răul ca să aleagă în mod liber binele ; căci dacă n-ar fi așa, ce merit ar mai avea faptele ei ?

Cu toate astea, dacă fiica lui ar fi fost dansatoare pe sîrmă și ar fi mers pe o frînghie întinsă, don Carlos ar fi pus o plasă dedesubt, chiar dacă exhibiția și-ar fi pierdut din merit.

Îi interzicea să citească unele romane moderne, dar cînd era vorba de arta clasică, „de adevărata artă“, nu mai existau interdicții, putea să citească tot. Romanticul Ozores devenise clasic după călătoria sa în Italia.

— Arta nu are sex ! striga. Priviți, eu îi dau fiicei mele aceste gravuri ce reprezintă arta antică cu toate frumusețile nudului pe care în zadar am vrea să le imităm noi, modernii. Nu mai există nuduri ! Și suspina.

Anita ajunse să cunoască mitologia așa cum știa în copilărie istoria Israelului.

— *Honni soit qui mal y pense !* [1] repeta don Carlos ; şi apoi : *Oh, procul, procul estote prophani !* [2]

Şi nu mai luă nici o precauţie.

Din fericire pentru spiritul Anei, impresia cea mai puternică lăsată de arta antică şi de fabulele greceşti fu de natură pur estetică ; i se aprinse, mai presus de orice, imaginaţia, şi datorită ei, şi nu lui don Carlos, acel inoportun studiu al nudului clasic nu făcu ravagii.

Fata îi invidia pe zeii lui Homer care trăiau aşa cum visase ea că trebuie să trăiască oamenii, în aer liber, cu multă lumină, multe aventuri şi fără autoritatea unei guvernante semi-englezoaice.

Îi invidia de asemenea pe păstorii lui Teocrit, Bion şi Moscus [3] ; visa peştera răcoroasă şi întunecoasă a Ciclopului îndrăgostit şi se bucura mult, cu o oarecare melancolie, transportîndu-se în imaginaţie în acea Sicilie fierbinte pe care şi-o închipuia ca un cuib al iubirilor. Cum însă, datorită faptului că se lăsase pradă pornirilor, viselor şi himerelor, se înfiripase nebuloasa aventură din barca de la Trébol, de care se mai ruşina încă, privea cu neîncredere şi chiar cu un fel de dezgust moral cînd se vorbea de legăturile dintre bărbaţi şi femei, dacă acestea dădeau naştere vreunei plăceri, oricît de ideală ar fi fost. Acele confuzii, amestec de maliție şi de inocenţă, în care o scufundaseră calomniile guvernantei şi grosolanele comentarii ale celorlalţi, o făcuseră să fie rece, severă, sălbatică faţă de tot ceea ce ar fi putut fi iubire, aşa cum şi-o închipuia ea. Fusese despărţită sistematic de societatea bărbaţilor, aşa cum se îndepărtează de foc o materie inflamabilă. Doña Camila o educa de parcă ar fi fost o pulberărie. „Instinctul său natural din copilărie se înşelase ; prietenia aceea cu Germán fusese un păcat ; cine ar fi spus ? Cel mai bun lucru era să fugi de bărbaţi. Nu mai vroia umilinţe." Împrejurările facilitau această aberaţie. Don Carlos nu avea alţi prieteni decît vreo cîţiva domni cu gambetă, filozofi de duzină şi conspiratori ; probabil că aceşti cavaleri erau singuri pe lume ; dacă aveau copii şi soţii, nu-i prezentau nimănui şi nici

[1] Blestemat fie cel ce gîndeşte lucruri rele ! (fr.).

[2] Oh, rămîneţi departe, profanilor ! (Lat.).

[3] Poeţi bucolici greci din secolele al III-lea şi al II-lea î.e.n.

nu vorbeau vreodată de ei. Anita nu avea prietene. În plus, don Carlos o trata ca și cum ar fi fost o operă de artă, ca şi cum n-ar fi avut sex. Era o educaţie neutră. În ciuda faptului că Ozores cerea în gura mare emanciparea femeii şi aplauda ori de cîte ori, la Paris, vreo damă îi ardea faţa amantului cu vitriol, în adîncul conștiinței sale, considera femeia drept o ființă inferioară, un cuminte animal domestic. Nu se gîndea ce nevoi ar putea avea Anita. Pe maică-sa o iubise mult, îi sărutase picioarele goale în timpul lunii de miere, pe care-o prelungise exagerat de mult, dar încetul cu încetul, fără să vrea, văzuse în ea vechea modistă, și în cele din urmă o trată ca un stăpîn bun, blînd şi mulţumit. Oricum ar fi fost, el credea că își îndeplinește datoriile față de Anita ducînd-o la Muzeul de pictură, la Armurărie, uneori la Muzeul Regal și aproape întotdeauna la plimbare cu cîțiva liber-cugetători, prieteni de-ai săi, care la fiecare zece pași se opreau să discute. Erau numai bărbaţi dintre aceia care nu vorbiseră aproape niciodată cu femeile. Această specie de bărbaţi, deşi pare rară, abundă mai mult decît s-ar putea crede. Bărbatul care nu stă de vorbă cu femeile se cunoaşte de obicei după aceea că vorbește mult despre femeie în general; amicii lui Ozores însă nu făceau nici asta; erau pini solitari din nord care nu suspinau după nici un palmier de la miazăzi.

Deși Ana ajunsese la vîrsta cînd o fată poate place ca femeie, nu atrăgea atenţia; nimeni nu se îndrăgostise de ea. Între doña Camila şi don Carlos, trandafirii din obrajii ei se ofiliseră; acea împlinire și expansiune a formelor care făceau să scînteieze ochii amicului guvernantei se oprise; Anita urma să se transforme în femeie tocmai cînd părea încă foarte departe de această criză: era zveltă, palidă, debilă; cei cincisprezece ani ai săi erau ingrați; la zece ani părea de treisprezece, iar la cincisprezece cu doi mai puțin.

Cum încă nu se luase hotărîrea ca filozofii să fie întreținuți de finanțele publice, don Carlos, care nu făcea altceva decît să ajusteze lumea și s-o condamne pentru că era cum era, se trezi în curînd într-o precară situație economică.

„Era obosit ; luptase destul în viață" — i se părea — și nu-i trecu prin minte să caute de lucru ; nu mai vroia să muncească. Preferă să se retragă la ferma sa din Loreto, împlinind rugămințile Anitei care i-o cerea cu mîinile împreunate. Biata fată se plictisea îngrozitor la Madrid. În timp ce imaginației sale i se oferea Grecia, Olimpul, Muzeul de pictură, ea, Ana Ozores, cea din carne și oase, trebuia să trăiască pe o stradă strîmtă și întunecoasă, într-un mizer mezanin ce-i cădea în cap. Unele vecine vroiau s-o ia la plimbare, în cîte-o vizită și la teatrele de periferie pe care le frecventau. La Madrid, sărăcia trebuie să fie sau resemnată sau snoabă. Vecinele erau snoabe. Anita nu le putea suferi ; îi făceau greață și ele, și vizitele, și teatrele lor. Peste puțin o porecliră sărăntoaca orgolioasă, maimuța înțeleaptă. Cele șase luni petrecute la țară erau mult mai plăcute, deși acela era locul vechii sale captivități, al aventurii din barcă și al calomniei ce urmase. Dar dintre oamenii care-i puteau aminti acea *rușine,* ea nu-l vedea decît pe domnul Iriarte, prietenul guvernantei ; acesta îl vizita pe don Carlos și-o privea pe fată cu ochii unui culegător ce se pregătește să adune fructele.

Cînd don Carlos se hotărî să locuiască la Loreto tot anul, ca să facă economii, Anita îl sărută pe ochi și pe gură și o zi întreagă fu copila expansivă și veselă ce începuse să înmugurească înainte de-a fi transplantată în sera pedagogică a doñei Camila.

În alți ani, aduceau cîte-o ladă de cărți ; de data aceasta un țăran aduse întreaga bibliotecă, legitima mîndrie a lui don Carlos.

Văzu un volum în limba franceză, legat în carton galben ; crezu că e unul din romanele pe care tatăl său îi interzicea să le citească și era gata să lase cartea cînd văzu pe cotor : *Confesiunile Sfîntului Augustin.*

Ce căuta acolo Sfîntul Augustin ?

Don Carlos era un liber-cugetător care nu citea cărți despre sfinți, nici despre preoți sau despre *neos* [1], cum spunea el. Sfîntul Augustin însă era una dintre puținele excepții. Îl considera filozof.

---

[1] Neocatolicism.

Ana simți un impuls irezistibil ; vru să citească imediat cartea. Știa că Sfîntul Augustin fusese un păgîn libertin pe care glasurile cerului îl convertiseră prin influența lacrimilor mamei sale, Sfînta Monica. Altceva nu știa. Lăsă pămătuful cu care scutura praful și, în picioare, cu capul ei mic și cîrlionțat și cartea deschisă scăldate de o rază de soare, citi primele pagini. Don Carlcs nu era acasă. Ana ieși cu cartea sub braț ; se duse în grădină. Intră în chioșcul acoperit de un frunziș des de plante perene. Umbrele frunzulițelor din bolta cea verde jucau pe paginile cărții, albe și negre și strălucitoare ; aproape, în spate, se auzea murmurul discret și proaspăt al apei dintr-un canal, ce curgea încet, încălzindu-se la soare ; dincolo de grădină, susurau ramurile plopilor înalți cu foșnetul suav al frunzelor noi și albicioase strălucind ca niște lăncii de oțel.

Ana citea cu sufletul subjugat de cuvinte. Cînd sfîrșea o pagină spiritul ei o citea pe cealaltă. Era într-adevăr ceva nou. Întreaga Mitologie era o nebunie, după spusele sfîntului. Și iubirea, acea iubire pe care ea și-o închipuia drept un păcat, o nimicnicie ; o eroare, o orbire. Făcuse bine că fusese prevăzătoare. Își aminti că la Madrid doi studenți îi scriseseră cîteva scrisori la care nici nu răspunsese. Era unica ei aventură după rușinea din barca de la Trébol. Sfîntul spunea că din instinct copiii sînt răi, că perversiunea lor înnăscută îi face să se amuze și să-și bată joc de cei care îi iubesc ; dar că năzbîtiile lor sînt defecte ; le îmboldesc egoismul, mînia, vanitatea.

„E adevărat, e adevărat", se gîndea ea cu părere de rău.

Atunci însă era nevoie de altceva. Avea să se umple acel gol din inima ei ? Viața aceea fără imbolduri, neagră în trecut, neagră în viitor, inutilă, plină de neajunsuri și de prostii, avea să se sfîrșească ? În minte simți, asemeni unei explozii, un „da" îngrozitor ce se sfărîmă în scîntei strălucitoare înăuntrul creierului ei. Continua să citească, era încă zăpăcită, aproape înspăimîntată de vocea pe care o auzea înăuntrul ei cînd ajunse la pasajul

unde sfîntul povestește că, plimbîndu-se printr-o grădină, a auzit un glas care-i spunea : *Tole, lege* [1], a alergat să ia textul sfînt şi a citit un verset din Biblie... Ana strigă, simți un fior prin tot corpul, iar la rădăcina părului ca un suflu care o cutremură, şi rămase astfel mai multe secunde.

Îi fu teamă de supranatural; crezu c-o să aibă vedenii... Panica însă trecu şi biata copilă fără mamă simți în suflet un blînd efluviu de duioşie ce urca spre izvoarele ochilor. Lacrimile ce-i năvăleau în ei îi acopereau vederea.

Şi plînse peste *Confesiunile Sfîntului Augustin* ca la pieptul unei mame.

După-amiază sfîrşi de citit cartea. Lăsă ultimile capitole pe care nu le înțelegea.

Seara, în bibliotecă, discutau don Carlos, un cleric din Loreto și mai mulți amatori de filozofie și de cidru bun pe care-l punea la bătaie ruinatul Ozores pentru a avea combatanți. Spunea că a gîndi de unul singur înseamnă a gîndi pe jumătate. Avea nevoie de opoziție. Capelanul dorea să-şi petreacă în mod plăcut serile care în Loreto deveneau eterne, chiar şi primăvara.

Ana, aşezată deoparte, aproape scufundată şi pierdută într-un fotoliu imens, cu brațe mari, în care visase de-atîtea ori trează, visa și acum cu ochii larg deschiși, nemișcați. Se gîndea la Sfîntul Augustin ; şi-l închipuia cu o mitră mare, aurită, şi o mantie de mătase de aur, străbătînd deșertul într-o Africă pe care ea o înzestra cu felurite sălbăticiuni și cu palmieri uriași.

Era ca în copilărie, o delicioasă închipuire ; alt cînt al poemului ei. Numai amintindu-și de blîndețea Sfîntului Augustin cînd se împăcase, în fața amvonului, cu un prieten de care trăia despărțit, Ana simțea o duioşie de nedescris care-o făcea să iubească în acel episcop tot universul.

În aceeaşi clipă don Carlos jura că religia creştină fusese importată din Bactriana [2].

---

[1] Ia, citeşte ! (lat.).

[2] Regiune în vechea Asie, locuită de perşi ; corespunde astăzi părții de nord a Afganistanului.

Nu era sigur că acesta era cuvîntul pe care-l citise, dar în disputele sale din sat era puțin scrupulos în privința datelor istorice, contînd pe ignoranța asistenței.

Capelanul nu știa ce e Bactriana, așa că ideea de a căuta originile creștinismului acolo i se părea prostia cea mai ridicolă și mai hazlie.

Și rîzînd în hohote, spunea :

— Dar bine, omule, deie-ți Domnul o *Batranie* bună, unde-a citit asta domnul Ozores ?

„Capelanul nu era un Sfînt Augustin, se gîndea Anita ; nu, pentru că Sfîntul Augustin n-ar bea cidru și nici n-ar combate niște argumente atît de slabe ca cele ale tatălui ei. Nu conta, clericul avea dreptate și asta era de-ajuns : rostea adevăruri mari fără să știe." În clipa aceea don Carlos începu să-i apere pe maniheiști.

— Mi se pare mai puțin absurd să cred într-un Dumnezeu bun și în altul rău decît să cred în Iehova Eloim, care era un despot, un dictator.

„Tatăl ei era maniheist ! Bine mai vorbea despre maniheiști Sfîntul Augustin care crezuse și el în asemenea erori. Tatăl ei însă o să ajungă să se convertească ; la fel ca ea, care avea inima plină de iubire pentru toți și de credință în Dumnezeu și în Sfîntul Episcop de Hipona."

După aceea, căutînd în bibliotecă, găsi *Geniul creștinismului*, care fu o revelație. A face dovada religiei prin frumusețe i se păru cea mai bună idee din lume. Dacă rațiunea rezista la argumentele lui Chateaubriand, fantezia se declara repede învinsă și o dată cu ea și judecata.

„Curajoasă lichea a mai fost domnul Chateaubriand, spunea don Carlos. Avea toate operele acestuia deoarece îi aprecia stilul, căci nu era prost." În vremea aceea se vorbea foarte rău de Chateaubriand, și peste tot.

Pe urmă Ana citi *Martirii*. Ar fi fost cu dragă inimă Cymodocée. Taică-său ar fi putut trece drept un Démodocus destul de obișnuit, mai ales după călătoria lui în Italia, care-l făcuse păgîn. Dar Eudore ? Unde era Eudore ? [1] Se gîndi la Germán. Ce s-o fi întîmplat cu el ?

Îi fu greu să găsească printre cărțile tatălui și altele în care să se vorbească de bine, se înțelege, despre religie.

---

[1] Personaje din lucrarea lui Chateaubriand (1768—1848), *Martirii.*

Un volum din *Parnasul Spaniol* era consacrat poeziei religioase. Cele mai multe erau versuri greoaie, obscure, dar între ele găsi unele care-i făcură o impresie mai bună chiar decît Chateaubriand. Niște strofe de Fray Luis de León [1] începeau așa :

Dacă vrei ca într-o zi,
Să cînți plete aurii
Cîntă-le pe-ale Mariei
Mai de aur, mai frumoase
Decît razele voioase
De soare de miază-zi.

Poetul ecleziast, care uita celelalte cosițe ca să le slăvească pe ale Mariei, i se păru sublim în duioșia lui ; acele șase versuri treziră în inima Anei ceea ce se poate numi *sentimentul Fecioarei,* pentru că nu se aseamănă cu nici un alt sentiment. Și asta fu nebunia ei în materie de iubire religioasă.

Maria, în afară de faptul că era Regina Cerurilor, era și Mama celor îndurerați. Chiar dacă ar fi apărut dinaintea ei, nu i-ar fi fost teamă. Devoțiunea Fecioarei pătrunse cu mai multă putere decît cea a Sfîntului Augustin și a lui Chateaubriand în inima fetei care se transforma în femeie. *Ave Maria* și *Salve* dobîndiră pentru ea un nou sens. Se ruga fără încetare. Dar asta nu era de-ajuns, vroia mai mult, vroia să alcătuiască ea însăși rugăciuni.

Don Carlos avea și *Cîntarea Cîntărilor,* în versiunea poetică a lui San Juan de la Cruz [2]. Făcea parte dintre cărțile pe care i le interzisese Anei.

— Mie nu mi se dă, rostea don Carlos făcînd cu ochiul: această *iubită* ar putea fi Biserica, dar... eu n-am încredere... n-am încredere...

Și spunea fel de fel de prostii, fără să-și dea însă seama ; pentru că el, incapabil să-și calomnieze semenii, cînd era vorba de sfinți și de preoți credea că nici o injurie nu-i prea mare.

Ana citi versurile Sfîntului Juan, și se simți în stare să improvizeze rugăciuni ; le recita în versuri, în timpul plim-

---

[1] Călugăr și poet mistic spaniol (1537—1591).
[2] Călugăr carmelit și poet mistic spaniol (1542—1591).

bărilor solitare pe muntele de lîngă Loreto, care mirosea a cimbru și se prăbușea în mare.

Versuri *à la San Juan*, cum spunea ea, care-i izvorau șuvoaie din suflet, gata făcute, simple, duioase și pasionate ; în felul acesta vorbea și cu Fecioara.

Anita, excitată, nervoasă observa — și simțea o stranie durere înăuntrul ei cînd observa aceasta — o misterioasă analogie între versurile Sfîntului Juan și mireasma cimbrului pe care-l călca în picioare cînd urca pe munte.

Era adevărat că de la o vreme încoace, fără să vrea, gîndurile-i căutau și găseau secrete legături între lucruri, și simțea pentru toate o dragoste plină de melancolie care sfîrșea printr-o migrenă acută.

Într-o după-amiază de toamnă, după ce acceptase un pahar de rachiu de chimion pe care don Carlos i-l dădu să-l bea după cafea, Anita ieși singură cu gîndul de-a începe să scrie o carte, acolo sus, în zănoaga cu pini pe care ea o cunoștea bine ; era o *operă* pe care o gîndise dinainte, un ciclu de poezii închinate „Fecioarei".

Don Carlos îi dădea voie să se plimbe neînsoțită cînd urca pe muntele cu cimbru, ieșind pe poarta grădinii ; pe acolo nu putea s-o vadă nimeni și pe munte oamenii nu urcau decît să caute lemne.

În ziua aceea plimbarea fu mai lungă ca de obicei. Urcușul era anevoios, cărăruia ca pentru capre ; țărmuri abrupte în dreapta se prăbușeau în marea care-și revărsa furia cu urlete ce ajungeau pe înălțimi ca niște zgomote subterane. În stînga, tufișurile de cimbru însoțeau drumul pînă pe culmea încoronată de pini, printre ramurile cărora vîntul imita, ca un ecou, plînsetul nestins al oceanului. Ana se cățăra cu pași mari. Efortul cerut de povîrniș o întărîta ; se simțea arzînd ; din obrajii ei pînă atunci înghețați țîșneau flăcări, ca în zilele îndepărtate. Înainta cu o neliniște pătimașă, ca și cum drumul acela pe coastă în sus ar fi drumul către ceruri.

După o cotitură a cărării pe care mergea, văzu dintr-o dată o nouă panoramă ; Loreto rămînea invizibil. În față se afla marea, care se auzea și înainte, dar fără să fie văzută ; marea, cu mult mai întinsă decît putea fi văzută din port, mai pașnică, mai solemnă ; de-acolo valurile nu păreau asemeni loviturilor violente ale unui animal

în cuşcă, ci ritmul unui cîntec sublim, vibraţii de plăci sonore, egale, simetrice ce se îndreptau dinspre răsărit spre apus. În ultimele ceasuri ale înserării se întrezărea un amfiteatru de munţi ce păreau scara pe care uriaşii urcă spre cer ; nori şi piscuri se confundau şi-şi trimeteau unii altora reflexele culorilor. În vîrful cel mai de sus al acelui *cumulus* de piatră albăstruie, Ana zări un punct ; ştia că e un sanctuar. Acolo se afla Fecioara. În clipa aceea toţi norii roşietici ai amurgului se sfîşiau, şi din adîncurile lor ţîşnea lumina pentru a alcătui o aureolă în jurul Maicii Domnului, care-şi avea templul pe acea culme. Apusul soarelui era o apoteoză. Velele bărcilor din Loreto, scufundate în umbra muntelui, acolo jos, păreau porumbei ce zburau deasupra apei.

În sfîrşit, Ana ajunse la *zănoaga pinilor*. Era o vîlcea între două coline joase, încoronate de arbuşti, şi cîteva exemplare foarte reuşite ale arborilor care-i dădeau numele. Albia unui torent secat lăsa să se vadă fundul de piatră alburie în mijlocul vîlcelei ; o pasăre, care i se păru fetei o privighetoare, cînta ascunsă printre arbuştii de pe colina dinspre apus. Ana se aşeză pe o piatră aproape de albia secată. Se credea în pustiu. Nu era nici un zgomot care să amintească de existenţa omului. Marea, pe care n-o mai vedea, răsuna din nou ca un murmur subteran ; pinii susurau ca marea şi pasărea ca o privighetoare. Era sigură de singurătatea ei. Deschise un caiet de amintiri, îl puse pe genunchi şi scrise cu creionul pe prima pagină : „Fecioarei".

Medită, aşteptînd inspiraţia sacră.

Înainte de-a scrie îşi lăsă gîndurile să vorbească.

Cînd creionul trasă primul vers, înlăuntrul sufletului prima stanţă era deja terminată. Creionul continuă să alerge pe hîrtie, dar sufletul mergea şi mai repede ; versurile plăsmuiau alte versuri, aşa cum un sărut dă naştere la o sută ; din fiecare concept de dragoste şi ritm izbucneau puzderie de idei poetice ce se năşteau înveşmîntate în toate culorile şi parfumurile acelui limbaj poetic, sincer, nobil, pasionat.

Gîndurile continuau să dicteze ca într-un şuvoi, dar mîna trebui să renunţe a le urma, deoarece creionul nu mai putea scrie ; ochii Anei nu vedeau literele şi nici

hîrtia ; erau plini de lacrimi. Simţea zvîcniri în tîmple, şi in gît o gheară de fier care-o strîngea.

Se ridică în picioare, vru să vorbească, strigă ; în cele din urmă glasul ei răsună în vîlcea ; presupusa privighetoare tăcu şi versurile Anei, recitate ca o rugăciune, printre lacrimi, se risipiră în vînt repetate de rezonanţele muntelui. O chema cu vorbe de foc pe Maica sa Cerească. Se entuziasmă la auzul propriului său glas, simţi prin tot trupul fiori şi nu mai putu să vorbească ; genunchii i se muiară, îşi sprijini fruntea de pămînt. O spaimă mistică o stăpîni un moment. Nu îndrăznea să ridice ochii. Se temea că e înconjurată de ceva supranatural. O lumină mai puternică decît cea a soarelui îi pătrundea prin pleoapele închise. Simţi zgomote în apropiere, strigă, ridică fruntea înspăimîntată... Nu încăpea îndoială, nişte mărăcini de pe colina din faţă se mişcau... Şi cu ochii deschişi în faţa miracolului, văzu o pasăre neagră ieşind dintr-un tufiş şi trecîndu-i deasupra frunţii.

Cinci

Señorita doña Anunciación Ozores ajunsese la patruzeci și șapte de ani fără să părăsească provincia Vetusta. Era, de aceea, un mare deranj, poate chiar un pericol, să se aventureze ca să străbată, în douăzeci de ore de mers cu diligența, șoseaua de coastă ce ajungea pînă la Loreto. În călătoria ei o însoțeau don Cayetano Ripamilán, canonic respectabil datorită condiției și anilor săi, și o bătrînă slujnică a familiei Ozores.

Don Carlos murise subit într-o noapte, fără spovedanie, fără nici o slujbă religioasă. Medicul spunea că fusese o hemoragie, un vas... Materialism pur. Doña Anuncia vedea mîna lui Dumnezeu care nu bate cu bățul. Asta nu o împiedică însă pe señorita Ozores, îmbrăcată într-un doliu

sever, să manifeste în timpul călătoriei o durere cu greu potolită de resemnarea creştină.

„Ana, fiica modistei, căzuse la pat; era singură, în puterea servitorilor; nu exista altă soluţie decît să vină s-o ia. În faţa acelei morţi, neînţelegerile de familie luau sfîrşit."

„Odată cîinele mort, se sfîrşise şi cu turbarea", spusese unul din nobilii din Vetusta.

Doña Anuncia şi don Cayetano o găsiră pe fată în pericol de moarte. Era o febră nervoasă; o criză teribilă, spusese medicul; boala coincidea cu anumite transformări caracteristice vîrstei; caracteristice da, dar în faţa domnişoarelor nu trebuiau explicate cu claritate şi cu detaliile pe care le folosea doctorul. Don Cayetano putea să audă totul, dar doña Anuncia ar fi preferat metafore şi perifraze. „Dezvoltare înfrînată", „critica şi misterioasa metamorfoză", „crisalida ce-şi rupe vălul", toate astea erau bune; dar medicul adăuga nişte amănunte pe care doña Anuncia nu şovăia să le califice drept grosolane.

— Cu ce oameni era în relaţii fratele meu! spunea, dîndu-şi ochii peste cap.

Cincisprezece zile acea biată copilă, orfană şi bolnavă, trăise singură, în puterea servitorilor, pentru că doña Anuncia nu se hotărîse să întreprindă călătoria de douăzeci de ore pînă ce numita operă de caritate nu-i fu cerută în numele nepoatei sale muribunde. Ana era bolnavă cînd se abătuse asupra ei nenorocirea. Suferea de melancolie; încerca tristeţi pe care nu şi le putea explica. Pierderea tatălui ei mai curînd o sperie, la început, decît o întristă. Nu plîngea; îşi petrecea ziua tremurînd de frig, într-o somnolenţă plină de gînduri nebuneşti. Încercă un egoism oribil, plin de remuşcări. Mai mult decît moartea tatălui o durea atunci părăsirea, care o îngrozea. Îi dispăru tot curajul; se simţi sclava celorlalţi. Forţa de a suferi în tăcere sau de a se refugia în viaţa interioară nu era de ajuns; avea nevoie de sprijinul celorlalţi, de un adăpost. Ştia că e foarte săracă. Tatăl ei, cu cîteva luni înainte de a muri, vînduse pe un preţ de nimic palatul din Vetusta surorilor sale. Casa era ultimul rest din moştenirea lui. Iar banii rezultaţi din vînzarea aceea atît de dezavantajoasă fuseseră folosiţi pentru plata unor vechi datorii.

Mai erau însă şi altele. Pînă şi ferma era ipotecată, iar valoarea ei nu putea scoate pe nimeni din încurcături. În mîinile filozofului, preţul ei nu făcuse decît să scadă.

„Cu alte cuvinte, sînt aproape în mizerie."

Drepturile ei de orfană, despre care i se spusese că vor fi un ajutor rizibil, ceva mai mult decît nimic, nu şi le încasase încă ; nu avea cine să-i explice cum şi unde să le ceară. Era singură, complet singură ; ce-o să se aleagă de ea ? Prietenii filozofului nu-i fură de nici un folos. Nu ştiau altceva decît să discute. Capelanul nu se mai ivi pe acolo ; moartea subită a lui don Carlos mirosea puţin a pucioasă.

La un moment dat, la trei sau patru zile după înmormîntarea tatălui ei, Ana vru să se scoale şi nu putu. Patul o ţinea cu braţe invizibile. Cu o noapte înainte, adormise cu dinţii strînşi şi tremurînd de frig. Voise să le scrie mătuşilor ei din Vetusta, dar nu-şi putuse ordona cuvintele ; se îndoia chiar şi de ortografia ei.

Avu coşmaruri şi, deşi făcu eforturi ca să nu se declare bolnavă, maladia de care suferea fu mai tare, o doborî. Medicul vorbi de febră, de nevoia unor îngrijiri deosebite ; îi puse întrebări la care ea nu ştia şi nici nu vroia să răspundă. Era singură şi era absurd. Doctorul spuse că nu avea cu cine să se înţeleagă ; adăugă ocări cu privire la neglijenţa servitorilor.

— O să te lase să mori, fiica mea.

Ana strigă, se sperie tare, se simţi foarte laşă ; plîngînd şi cu mîinile împreunate ceru să fie chemate mătuşile ei, nişte surori de-ale tatălui care locuiau în Vetusta şi despre care ştia că erau foarte bune creştine.

Mătuşile aveau o vagă remuşcare pentru cumpărarea palatului. Înţelegeau că valora mai mult, mult mai mult decît plătiseră pentru el, abuzînd de strîmtorarea lui don Carlos, care, pe deasupra, era şi un aiurit în materie de bani. El, care renegase credinţa familiei Ozores ! „Ca să nu fie victima unei mistificări !"

Se ivea ocazia să-şi liniştească conştiinţa ocrotind-o pe nefericita fiică a fratelui lor.

Doña Anuncia putu aprecia mai bine măreţia faptei sale bune cînd văzu că Ana „era în stradă" sau aproape. Ferma pe care ele şi-o închipuiseră demnă de un Ozores,

chiar dacă era un rătăcit, era o casă de țară foarte aspectuoasă, dar fără valoare, cu o grădină ce nu aducea un venit prea mare. Iar pe deasupra, mai era și ipotecată pentru o sumă care nu corespundea nici pe departe cu valoarea ei. Vai de capul Anitei ! Nefericitul ateu nu știuse nici măcar să se îmbogățească. Să-ți pierzi și sufletul și trupul, și cerul și pămîntul ! Strașnică afacere ! Dar, în sfîrșit, trebuia să faci haz de necaz.

Își luase asupră-și o sarcină foarte grea ; dar cine nu are o cruce de dus ?

Anei îi trebui o lună pînă să părăsească patul.

Doña Anuncia însă se plictisea la Loreto, unde nu exista societate ; și grăbi călătoria de întoarcere la Vetusta contrar sfaturilor doctorașului aceluia grosolan care făcea risipă de termeni tehnici dintre cei mai transparenți.

De cum ajunseră la Vetusta orfana suferi „o stagnare în convalescență", după cum afirma medicul casei care era bine educat și nu spunea lucrurilor pe nume.

Stagnarea fu o altă febră, în timpul căreia viața Anei se află din nou în pericol.

Domnișoarele de Ozores și nobilimea din Vetusta nu-și îngăduiră nici un fel de calificativ în privința fiicei lui don Carlos și a modistei italience — așteptau să poată aduna date suficiente. Cît timp tînăra se află între viață și moarte, doña Anuncia găsi că se comportă în mod ireproșabil.

Pentru respectarea adevărului, nu avea nimic de spus împotriva educației și caracterului ei ; era o bolnavă foarte docilă. Nu cerea nimic ; lua tot ceea ce i se dădea și dacă era întrebată :

— Cum te simți, Anita ?

— Ceva mai bine, señora, răspundea tînăra ori de cîte ori putea.

Alte ori nu răspundea, pentru că nu avea forța să vorbească. Și uneori nici măcar nu auzea.

În timpul noii convalescențe nu fu obraznică.

Nu se plîngea ; totul era perfect ; nu-și permitea nici un fel de exces.

În cercul aristocratic din Vetusta, din care, bine înțeles, făceau parte domnișoarele de Ozores, nu se vorbea decît despre abnegația acestor sfinte femei.

Glocester, sau don Restituto Mourelo, simplu canonic pe vremea aceea, spunea cu voce mieroasă şi misterioasă, în timpul unei vizite la marchizul de Vegallana :

— Domnilor, aceasta este vechea virtute ; nu falsa și zgomotoasa filantropie modernă. Domnişoarele de Ozores săvîrșesc o operă de caritate pe care, dacă am vrea s-o analizăm pe îndelete, ne-ar da ca rezultat un lung şir de fapte bune. Nu e vorba numai de a-și lua asupră-le enorma sarcină de a întreţine şi chiar de a încălța și îmbrăca o persoană care le va supravieţui după toate probabilitățile ; sarcină care este deci pe viață, ci și de faptul că această tînără reprezintă o abdicare pe care mă abțin s-o calific, o abdicare din partea lui don Carlos, tatăl ei...

— O abdicare abominabilă, se încumetă să spună un baron scăpătat.

— Abominabilă, adăugă Glocester înclinîndu-se. O alianță nefastă în care sîngele albastru al familiei Ozores s-a amestecat, într-un ceas rău, cu sînge plebeu ; şi ceea ce e mai cumplit... după cum știm cu toții, această fată reprezintă moralitatea puţin scrupuloasă a mamei ei, a nenorocitei...

— Da, domnule, îl întrerupse marchiza de Vegallana care nu tolera discursurile lui Glocester ; da, domnule, maică-sa era o femeie pierdută, de acord ; fata însă se prezintă bine după cum spun mătușile ei ; este foarte docilă și foarte tăcută.

— Cred şi eu că tace ; că nu poate vorbi încă din pricina slăbiciunii.

Cuvintele acestea le rosti medicul aristocrației, don Robustiano, care o îngrijea pe Anita.

În seara aceea, la întrunire, căzură cu toții de acord ca fiica lui don Carlos să fie primită ca o Ozores, descendentă a celei mai de vază nobilimi. Pentru nimic în lume n-o să se vorbească de maică-sa ; asta era interzis, iar ea o să fie considerată ca nepoata celor care meritau atîtea elogii.

Doña Anuncia și doña Agueda încercară o mare mîngîiere aflînd de la medic de această hotărîre a nobilimii vetustene.

Ana petrecea multe ceasuri singură. Mătuşile ei obişnuiau să lucreze — să tricoteze ciorapi şi cuverturi de pat — în sufragerie ; dormitorul nepoatei era la celălalt capăt al casei.

În afară de asta, ilustrele doamne îşi petreceau multă vreme în afara tristei case a strămoşilor. Făceau vizite celor mai bune familii din Vetusta, fără să socotim drumurile pentru sfînta împărtăşanie şi slujba de seară, pe care le făceau o dată pe săptămînă. Luau parte la toate novenele, la toate predicile, la toate confreriile şi întrunirile de bon-ton. De două-trei ori pe săptămînă erau invitate la masă. Cea mai mare parte din timp îl foloseau pentru a răspunde la vizite. Aceasta era ocupaţia căreia îi acordau cea mai mare importanţă dintre toate, în existenţa lor extrem de ocupată. A nu răspunde unei vizite *de clasă* li se părea cea mai mare crimă ce putea fi comisă într-o societate civilizată. Iubeau religia pentru că era un blazon al nobleţei, dar nu erau foarte cucernice ; în inima lor cultul principal era cel al clasei, şi dacă vizita la Curtea Mariei şi o întrunire la Vegallana ar fi fost incompatibile, Maria Preasfînta, în imensa ei bunătate, le-ar fi iertat, căci ele s-ar fi dus la întrunire.

Eticheta, după cum se înţelegea în Vetusta, era legea prin care se guverna lumea ; ei i se datora armonia celestă.

Suprimată eticheta, stelele s-ar ciocni şi probabil s-ar strivi. Ce ştia despre aceste lucruri nepoţica ? Aceasta era problema. Privirile doñei Agueda, ceva mai grasă, mai tînără şi mai bună decît sora ei, erau încărcate de aceste întrebări cînd se pironeau asupra Anitei în timp ce-i întindea o farfurie de supă.

Orfana zîmbea întotdeauna ; mulţumea întotdeauna. Era de acord cu toate. Mătuşile vedeau cu nerăbdare că starea aceea de lucruri se prelungea. Ana nici nu se făcea bine, dar nici nu dădea înapoi ; nu se vedea nici un fel de soluţie. În plus, în felul acesta nu i se putea cunoaşte adevăratul caracter. Acea supunere absolută putea fi efectul bolii. Aşa cum pretindea don Robustiano.

Într-o după-amiază, crezînd probabil că nepoţica doarme, sau fără să-şi aducă aminte că era prin apropiere, cele două surori discutară o problemă foarte importantă în budoarul de lîngă dormitorul Anei.

— Tremur şi ştii de ce ? spunea doña Anuncia.
— O fi din aceeaşi cauză care mă preocupă şi pe mine ?
— Care ?
— Dacă fata asta...
— Dacă ruşinea aceea...
— Asta-i !
— Ţi-aminteşti de scrisoarea guvernantei ?
— Sigur, o păstrez.
— Fetiţa avea doisprezece sau paisprezece ani, nu-i aşa ?
— Ceva mai puţin, dar cu atît mai rău.
— Şi tu crezi... că...
— Ei, bine înţeles.
— Dacă va fi o Obdulita ?
— Sau o Tarsilita. Ţi-aduci aminte de Tarsila, care-a avut legătura aceea cu cadetul şi pe urmă nu ştiu ce aventuri cu Alvarito Mesía ?
— Ceva complet nevinovat, spuneau nătărăii de pe-aici.
— Ei, uite ce nevinovăţie ; cred că la Madrid aşa-şi ţine amanţii (spuse strîngîndu-şi şi desfăcîndu-şi degetele).
— E clar, lupul păru-şi schimbă...
— Cînd nu ai o bază solidă...
— Dacă am şti !...
— Dar Obdulita ? Ştii ce s-a spus anul trecut ; după aceea s-a negat, s-au dat asigurări c-a fost o calomnie...
— Mie, care sînt vulpe bătrînă !
— Dacă am şti !
— Dacă am fi vrut !
Şi señorita de Ozores suspină. Suspină şi sora ei.
Ana, care se odihnea îmbrăcată pe patul ei sărăcăcios, sări în picioare de la primele cuvinte. Palidă ca o moartă, cu două lacrimi îngheţate pe pleoape, cu mîinile-i slabe împreunate, auzi tot dialogul mătuşilor sale.
Cînd erau singure, nu vorbeau ca în faţa persoanelor de *clasă ;* nu erau prudente, nu erau educate, nu-şi căutau frazele. Doña Anuncia rostea cuvinte care-ar fi scandalizat-o într-o gură străină. Conversaţia reveni după puţin la păcatul Anei, la ruşinea de care le vorbea scrisoarea doñei Camila. Orfana auzea din dormitorul ei poveşti care-i răzvrăteau pudoarea, care-i dezvăluiau mii de secrete ce nu le găsise în cărţile ei de mitologie. Femeile

acelea însă uitaseră cu totul de ea. Tarsila, Obdulia, Visitación, alt boboc care fugea pe fereastră împreună cu logodnicul ei, însăşi marchiza de Vegallana, fiicele, nepoatele ei de la ţară, întreaga Vetustă, inclusiv cea de clasă, era forfecată acolo, în acea răzbunare solitară a celor două domnişoare Ozores, potrivnice căsătoriei. Şi în acea lume de slăbiciuni, de scandaluri, cine să-şi mai amintească de aventura, puţin cunoscută, la urma urmei, a nepoţelei bolnave ?

Cu toate acestea, cele două fete bătrîne se întoarseră la punctul de plecare ; după ele era vorba de un marinar care abuzase de inocenţa sau de precocitatea fetiţei. Se discută, întocmai ca la cazinoul din Loreto, verosimilitatea delictului din punct de vedere fiziologic. Cele două domnişoare vorbiră ca două moaşe cu diplomă. Ce bogăţie de date ! Ce empirism plin de documentare ! Doña Anuncia avea gura plină de salivă. În fiecare clipă căuta recipientul de porţelan care se afla la picioarele fotoliului.

„Cazul nu era grav nici în privinţa moralei, pentru că în Vetusta nimeni nu trebuia să ştie nimic. Rău ar fi fost ca fata să continue cu viaţa aceea atît de desfrînată. Dar nu aveau motive să creadă asemenea lucru. Nu ştiau nimic altceva care s-o acuze. Şi, mai ales, aveau să vadă în curînd."

Ana, care avu tăria să sufere pînă la ultimul cuvînt, înţelese că mătuşile ei iertau totul, în afară de aparenţe ; aşa încît, dacă de-acum încolo va fi ca ele, se uita trecutul, oricum ar fi fost acesta. Şi cum erau ele, Ana începea deja să ştie. Dar o să le mai studieze.

Urmară cîteva minute de tăcere.

Doña Agueda o rupse spunînd :

— Cred că fata, dacă se reface, o să fie frumoasă.

— Cred că era puţin rahitică ; în orice caz, nu era armonios dezvoltată...

— Asta nu contează; aşa am fost eu şi după ce... — Ana simţi că-i ard obrajii — am început să mă îngraş, să mănînc bine şi m-am făcut ca un boţ de untură.

Şi doña Agueda oftă încă o dată, amintindu-şi ce boţ fusese.

Doña Anuncia avusese motivele ei să nu se îngraşe; o furtunoasă iubire romantică. De pe urma acelei iubiri

îi rămăseseră cîteva cîntece închinate lunii, pe un soi de melodie monotonă, pe care şi-o cînta singură la chitară. Unul din cîntece începea astfel :

Luna ce luceşte în ceruri
melancolic mă inspiră ;
şi răsună-n veşnicie
cel din urmă-mi cînt de liră.

Era vorba de un condamnat la moarte.

Frumosul ideal al doñei Anuncia fusese întotdeauna o călătorie la Veneţia cu un amant ; dar de vreme ce veacul se *metalizase* şi fetele nu ştiau să iubească, ea dorea să folosească, dacă era posibil, frumuseţea Anei, care, dacă se hrănea bine, o să fie frumoasă ca taică-su şi ca toţi cei din familia Ozores, căci aceasta ţinea de rasă. Da, era necesar să-i dea să mănînce bine, s-o îngraşe. După aceea o să-i caute un logodnic. Treabă dificilă, dar nu imposibilă. Nu trebuiau să se gîndească la un nobil. Aceştia erau foarte fini, foarte curtenitori cu femeile din clasa lor, dar dacă acestea nu aveau zestre se căsătoreau cu fiicele americanilor şi ale bogătaşilor de pe valea Pas, din Santader. Ele ştiau asta dintr-o dureroasă experienţă. Băieţii *nenobili,* cum s-ar fi putut spune, din Vetusta, nu erau partide strălucite ; dar chiar dacă ar fi vrut să consimtă — să consimtă, spunea doña Agueda cînd se afla în intimitate — la vreun avocăţel, nici unul din gogomanii aceia n-ar fi îndrăznit să-i facă curte unei Ozores, chiar dacă ar fi murit după ea. Indienii erau mai dornici de nobleţe şi îndrăzneau mai mult ; se încredeau în prestigiul banilor lor. În consecinţă, o să-i caute un american. Dar mai întîi, fata trebuia să se însănătoşească şi să se îngraşe.

Ana înţelese care-i era obligaţia imediată ; să se însănătoşească repede de tot.

Convalescenţa părea să se prelungească. Ana îşi folosi toată voinţa ca să se facă sănătoasă cît mai repede.

Din ziua în care doctorul spuse că e nevoie, în sfîrşit, să mănînce bine, ea, cu lacrimi în ochi, mîncă cît putu. Dacă n-ar fi auzit conversaţia aceea a mătuşilor, biata orfană n-ar fi îndrăznit să mănînce mult chiar dacă ar fi avut poftă, ca să nu sporească greutatea poverii pe care-o

reprezenta. Acum însă știa la ce trebuie să se aștepte. Vroiau s-o îngrașe ca pe o vită care urma să fie dusă la tîrg. Era obligatoriu să devoreze, chiar dacă, pentru a-și înghiți dumicatul, o costa la început cîteva lacrimi.

Natura veni repede în ajutorul acelui teribil efort de voință. Ana dorea putere, sănătate, culoare, carne, frumusețe, vroia să-și poată elibera cît mai repede mătușile de prezența ei. Așadar — să se îngrijească tot timpul, să se alimenteze în mod substanțial — iată datoria ei supremă. Starea sufletească în care se afla nu contrazicea asemenea intenții.

Accesele de religiozitate, pe care le luase drept revelația providențială a unei adevărate vocații, dispăruseră. Ele determinaseră criza violentă care pusese în pericol viața Anei, dar cînd își recăpătă sănătatea nu mai reveniră ; sîngele cel nou nu le purta în el.

În timpul insomniilor, a exaltărilor nervoase care ajungeau la delir, viziunile mistice, intuițiile puternice ale credinței, înduioșările bruște îi serviseră uneori drept mîngîiere, iar alteori drept tortură. Observase cu tristețe că acea credință a ei era prea vagă ; credea profund, dar de fapt nu știa în ce crede ; în nenorocirea ei cea mai mare — moartea tatălui său — nu găsise mîngîierea pe care-o sperase în pioșenia-i adîncă și de neclintit așa cum și-o închipuia pe atunci. Fără îndoială, religia îi folosea pentru acea uitare de sine, pentru necesitatea pe care o simțea în a crede că-și va revedea tatăl pe lumea cealaltă ; foarte puțin însă pentru consolarea propriilor ei dureri, pentru a lecui neliniștea egoismului înspăimîntat, a grijilor de moment ce-și aveau originea în singurătate și sărăcie. Panica iscată de sentimentul că e părăsită de toată lumea, sentiment care le învinse pe toate celelalte, nu se vindeca prin credință.

„Fecioara e cu mine“, se gîndea Ana în pat, acolo la Loreto ; și sfîrșea prin a plînge, prin a se ruga cu fervoare și a simți, pe creștet, mîngîierile mîinii nevăzute a Tatălui ceresc ; survenea apoi un atac de nervi, simțea durerea singurătății, a răcelii înconjurătoare, a părăsirii totale în care se afla și imaginile mistice nu se mai arătau. Avea nevoie de o ocrotire vizibilă. De aceea se gîndi la mătușile ei pe care nu le cunoștea, despre care știa puține

lucruri bune și le dori prezența, crezu cu tărie în forța sîngelui, în legăturile de familie...

În timpul convalescenței de după febra dintîi, creierul ei își risipi primele forțe pe care le dobîndi închipuind poeme, romane, drame și poezii. Aceste compuneri constante, aceste plăsmuiri neîncetate începeau prin a fi o plăcută trecere de timp, iar pe deasupra, îi măguleau și vanitatea ; în cele din urmă însă, deveneau un chin. Tot ceea ce plăsmuia i se părea excelent și, contemplînd frumosul pe care tocmai îl crease, îl admira într-atît încît plîngea înduioșată, plîngea la fel ca atunci cînd se gîndea la iubirea Pruncului Isus și a Sfintei Sale Mame. În unele clipe de meditație senină examina cu nemulțumire identitatea dintre cele două.emoții. Se simțea atît de profund și sincer înduioșată contemplînd frumusețea ideii de Dumnezeu ! Poate pentru că și un sentiment și celălalt erau de natură mistică ? Sau era din cauză că înduioșarea aceea era pricinuită de vanitate, de egoism ? Oricum, Ana suferea mult. I se părea că întreaga-i viață i se concentrase în cap ; că stomacul era o mașină oprită și creierul un cuptor în care ardea tot ceea ce era ea pe dinăuntru. Ajunse să aibă amețeli cînd se gîndea fără voie, împotriva voinței sale, la ceva complicat, original, delicat, plăcut, și se pomeni invidiind animalele, plantele, pietrele.

În timpul convalescenței de după a doua febră, la Vetusta, această activitate de nestăpînit a gîndirii o supără din nou ; dar la puțină vreme după ce începu să mănînce bine, datorită unor eforturi supreme, observă că rotițile ce se învîrteau în interiorul craniului se mișcau mai lent și în mod armonios. Nu mai plăsmuia atîția eroi și eroine, iar cei care-i mai stăruiau în minte erau mai puțin fantastici, simțămintele lor mai puțin alambicate, și se complăcea în a descrie frumusețea lor exterioară ; îi plasa în ținuturi frumoase și pitorești, și toate aventurile se sfîrșeau cu bătălii sau cu scene de dragoste.

În fiecare dimineață cînd se trezea, Ana se surprindea cu un surîs în suflet și o lene apatică în trup. Mătușile îi dădeau voie să se scoale tîrziu, și ea gustă din plin desfătarea acelor ceasuri. Pentru ea, patul nu se mai afla în casa mare a strămoșilor, nici în Vetusta, nici pe pămînt ; plutea în aer, nu știa bine unde. Se lăsa legănată în bărcuța

molatică, în plutirea aeriană a visurilor... Și, în timp ce personajele fanteziei își spuneau lucruri duioase, ea le pregătea un prînz suculent într-o grădină cu miresme foarte pure și pătrunzătoare. Ana aspira cu voluptoasă plăcere aromele ideale ale viziunilor ei nebuloase.

Uneori, din nefericire, prințul rus îmbrăcat în blănuri fine sau nobilul scoțian, ce-și arăta piciorul robust și bine făcut într-un ciorap cu pătrățele viu colorate, se transforma dintr-odată într-un domn bolnav de ficat, palid, slab, cu o pălărie de panama, care se despărțea de doamna gîndurilor lui spunînd :

„La revedere, iubițico. Mă întorc acușica" — legănînd hamacul la fiecare diminutiv. Era indianul pe care-l vedeau în depărtare ea și mătușile ei.

Doña Agueda era o foarte bună bucătăreasă. Știa pe dinafară *Bucătarul European*, o carte care cuprinde arta de a pregăti toate felurile de mîncare din bucătăriile engleză, franceză, italiană, spaniolă și altele. Te costa însă o groază de bani să gătești ca în *Europeanul*, spunea doña Agueda. Cînd era vorba de o masă de gală sau de o gustare oferită aristocrației, ea conducea operațiunile în bucătăria marchizului de Vegallana și atunci recurgea la *European*. Acasă avea foarte puțini bani și acolo se mulțumea cu rețetele pe care le moștenise de la părinți. Anita mîncă minunății și măiestrii de bucătărie casnică de îndată ce stomacul ei putu să le suporte. Doña Agueda, cu niște ochi numai dulceață, mari în mod inutil, care nu voise nimic pentru ea, o privea extaziată pe convalescenta ce se îngrășa văzînd cu ochii, după spusele domnișoarelor de Ozores. În timp ce tînăra savura acele mîncăruri, plătind tribut bucătăresei cîte un elogiu la fiecare înghițitură, doña Agueda, satisfăcută în cel mai adînc ungher al vanității ei, își trecea mîna-i mică și grăsuță, cu degete ca niște cîrnăciori plini de inele, prin părul ondulat, de un blond castaniu, al nepoțicăi păcatelor sale, cum spunea ea. Artistul și opera sa își dăruiau zîmbete reciproce între un fel și altul.

Doña Anuncia nu gătea, dar se ducea după cumpărături cu servitoarea și aducea tot ce era mai bun din ce era mai ieftin. O ajuta să cumpere în mod convenabil un fost profesor de psihologie, logică și etică, mare partizan al

școlii scoțiene și al mezelurilor de casă. N-avea prea mare încredere nici în mărturia simțurilor sale, nici în cîrnații din piață. Era foarte bun prieten cu doña Anuncia și o ajuta să se tocmească.

După piață, fata bătrînă colinda casele nobililor ca să trîmbițeze excesul de caritate prin care ea și sora ei dădeau o pildă omenirii.

— Dacă ați vedea-o, spunea, e de nerecunoscut ; se îngrașă văzînd cu ochii. Parcă-i o minge care se umflă încetul cu încetul. E adevărat că Agueda are niște mîini... În sfîrșit, mă prăpădesc după fată. În casa noastră nu înțelegem caritatea pe jumătate. În fiecare zi vezi pe cîte cineva luînd în grijă vreo rudă săracă ; pentru ce ? Ca să se poată dispensa de-un servitor sau de-o cameristă. I se azvîrle un colțuc de pîine și nu i se plătește leafă. Noi însă înțelegem caritatea altfel. În sfîrșit, o s-o vedeți și dumneavoastră pe fată. Și-o să fie frumoasă. O să vedeți.

Într-adevăr, nobilimea venea în pelerinaj să vadă minunea, să vadă cum se îngrașă fata.

Elementul masculin observă cu mult înaintea celui feminin extraordinara frumusețe a Anitei. La puține luni după febră, Ana se dezvoltase în mod miraculos, formele ei dobîndiseră linii armonioase, de care nobilimea vetusteană se mîndrea. Adevărul era că tipul aristocratic nu se pierdea. De îndată ce-o smulseseră din mediul acela vulgar, de sub influența unui tată rătăcit și deosebit de liberal, și o hrăniseră bine, fata își redobîndise chipul rasei sale. Se votă în unanimitate că era foarte frumoasă. Plebea era de aceeași părere cu nobilimea, iar clasa de mijloc spunea la fel. În scurtă vreme, faima acelei frumuseți se întări, și Anita Ozores fu proclamată drept fata cea mai frumoasă din oraș. Cînd sosea cîte un străin, i se arăta turnul catedralei, Bulevardul de Vară și, dacă era posibil, nepoata familiei Ozores. Erau cele trei minuni ale orașului.

Doña Agueda se bucura de triumful acesta, așa cum s-ar fi putut bucura și Fidias pentru admirația adusă drept tribut de oameni Minervei sale.

— E o statuie grecească ! spusese marchiza de Vegallana, care-și închipuia statuile grecești conform idealului unui adorator de-al ei, iubitor de forme pline.

— E Venus *din Nilo !* spunea cu încîntare un șmecher pe nume Ronzal, alias Studentul.

— Mai degrabă decît cea din Milo, cea de Medici, rectifica tînărul și deja savantul Saturnino Bermúdez, care știa, sau aproape știa, ce vroia să spună.

— E *un* Fidias ! exclama marghizul de Vegallana care călătorise și își amintea că se spunea „un Zurbarán", „un Murillo" etc., etc. atunci cînd era vorba de tablouri.

Dar Bermúdez îndrăznea să corecteze și de data asta.

— După părerea mea seamănă mai mult cu Praxitele.

Și marchizul ridica din umeri :

— Fie și Praxitele.

Doamnele erau cele care puteau judeca mai bine, pentru că multe din ele reușiseră s-o vadă pe Anita așa cum se văd statuile. Nu știau dacă era *un* Fidias sau *un* Praxitele, dar era o fată frumoasă ; un *bijou*, spunea baroana cea scăpătată, care fusese opt zile la Expoziția din Paris.

Frumusețea o salvă pe orfană. Fu admisă fără obiecții în societatea de *clasă*, în intimitatea de clasă, datorită frumuseții sale. Nimeni nu-și amintea de modista italiancă. Nici chiar Ana nu trebuia să-și amintească, după ordinele exprese ale mătușilor. Se uitase totul, inclusiv republicanismul tatălui, totul ; era o iertare generală. Ana făcea parte din clasă ; o onora cu frumusețea ei, așa cum un cal pur sînge, cu pielea mătăsoasă, onorează grajdurile, ba chiar și casa unui potentat.

Domnișoarele nobile n-o invidiau prea mult pe Anita, deoarece era săracă. Pentru ele, frumusețea era un lucru secundar ; acordau mai multă valoare zestrei și rochiilor, și credeau că și ceilalți — logodnicii acceptabili — o să facă la fel. Știau la ce să se aștepte. La petreceri, la baluri, în excursiile la țară, *nepoatei* n-o să-i lipsească adoratorii ; tinerii din aristocrație erau, mai mult sau mai puțin vizibil, aproape toți niște libertini ; frumusețea Anei îi atrăgea, dar nu s-ar fi căsătorit cu ea. Orice fată aristocrată nu avea nevoie decît să-i interzică logodnicului ei oficial — viitorul soț — *să-i facă curte* orfanei, cel puțin în prezența viitoarei soții. Dacă Anita n-avea grijă, se gîndeau moștenitoarele, se putea compromite fără nici un folos. Era puțin probabil că se va căsători în societa-

tea nobilă. Nobilii bogați căutau aristocrate bogate, egalele lor ; nobilii săraci căutau să se aranjeze în partea cea nouă din Vetusta, în Colonia indiană, cum numeau aristocrații cartierul americanilor. Un indian plebeu, un *vespuci* — așa cum de asemenea îi numeau — plătea scump plăcerea de-a se vedea socrul unui titlu sau cel puțin al unui cavaler de neam.

Calculul mătușilor cu privire la căsătoria Anei nu se modificase, în ciuda deosebitei frumuseți a nepoatei lor. Doar n-o să se poată căsători cu un nobil numai pentru că era frumoasă ; trebuiau să abdice, s-o lase să se căsătorească cu un bogătaș plebeu. Pînă atunci trebuiau să fie cu ochii în patru, s-o prevină și pe Ana.

— În lumea mare din Vetusta, spunea doña Anuncia, e nevoie de prudență, care-i foarte greu de învățat.

Deși explicarea acestui echilibru sau prudențe era puțin supărătoare, cu atît mai mult pentru o domnișoară care, oficial, trebuia să ignore totul, și acesta era cazul doñei Anuncia, surorile convenіră că era absolut indispensabil să-i dea fetei anumite instrucțiuni.

Ana își permitea arareori să-și manifeste dorințele, gusturile sau aversiunile, și cu atît mai puțin acestea din urmă, cînd era vorba de gusturile și predilecțiile mătușilor ei ; într-o seară însă, nu putu face altfel decît să-și exprime părerea după ce se întorsese, singură, de la o petrecere intimă la Vegallana.

— Te-ai distrat bine ? o întrebă doña Anuncia, care rămăsese în sufragerie, lîngă marele cămin, citind gazeta *Las Novedades* [1] (în materie de gazete era liberală).

— Nu, señora, nu m-am distrat. Și n-aș vrea să mă mai duc acolo fără vreuna din dumneavoastră. Cînd mă duc singură...

— Cum ? exclamă doña Anuncia, invitîndu-și nepoata, prin tonul aspru al acelei monosilabe, să nu profereze nici o critică împotriva petrecerilor ei predilecte.

— Cînd mă duc singură... mă plictisesc prea mult acei domnișori.

Nu asta era ceea ce vroia să spună. Mătușă-sa o înțelese bine, dar vroia să fie mai clară și replică :

---

[1] Noutățile.

— Te plictisesc ! Te plictisesc ! Explică-te, domnișoară. Dumitale ți se pare cumva că societatea din Vetusta nu e destul de aleasă ?

După acel dumitale și după ironie, Ana înțelese că doña Anuncia se supărase.

— Nu-i asta, mătușă ; dar sînt unii... foarte îndrăzneți... Nu știu ce-și închipuie. Dumneavoastră nu vreți să fiu morocănoasă, serioasă, sălbatică...

— Sigur că nu.

— Atunci nici ei să nu fie îndrăzneți. Dacă Obdulia le permite anumite lucruri... eu nu vreau, eu nu vreau.

— Nici eu nu vreau să te compari cu Obdulia. Ea e... o oarecare pe care nici nu știu cum o admit la anumite petreceri ; și ca să-și dea importanță, ca să spună că e prietenă intimă cu marchiza și cu fiicele ei, trece peste orice. Tu faci parte din clasă.

— Nu numai Obdulia tolerează... ceea ce eu nu vreau să tolerez. Chiar și Emma, Pilar și Lola acceptă intimități...

— Nu te atinge de fiicele marchizului ! strigă mătușa, ridicîndu-se în picioare și lăsînd să cadă pe covorul roș *Suferințele tînărului Werther.*

„Sînt o proastă, se gîndi Ana ; trebuia să nu fi spus nimic." De cîte ori nu-și respecta hotărîrea de-a nu-și contrazice mătușile, simțea un soi de remușcare, asemeni unui artist care-ar da greș.

Intră doña Agueda. Auzise conversația din cabinet. Cele două surori se priviră. Sosise ocazia să-i explice povestea cu prudența.

— Ascultă, Anita, spuse cu voce mieroasă perfecta bucătăreasă ; ești încă fetiță ; și, cu toate că noi știm puține despre lume, avem o oarecare experiență din cele văzute.

— Asta e, din cele văzute la ceilalți.

— În lumea în care ai intrat și căreia îi aparții de drept este necesară... o prudență deosebită.

— Prudență, asta e.

— Mai ales în felul de-a te purta cu bărbații. Vei fi observat că, în public, oamenii de clasă nu se abat niciodată de la cea mai strictă și meticuloasă... asta-i, decență.

— Care este lucrul cel mai important, spuse doña Anuncia, ca cineva care recită cele zece porunci.

— Niciodată nu l-ai văzut pe Manolito, pe Paquito, nici pe baronaș, pe viconte și nici pe Mesía, care nu e nobil, dar face parte din societatea lor, că depășesc limitele bunei-cuviințe... În intimitate însă, e cu totul altceva.

— Ceva foarte deosebit, spuse doña Anuncia înțelegînd că ei îi revenea, ca fiind mai în vîrstă, să continue a-i explica povestea cu prudența, și continuă : Cum sîntem cu toții rude apropiate sau îndepărtate, ne purtăm ca atare ; și nici pentru că se apropie de tine ca să-ți vorbească, nici pentru că-ți fac aluzii ușuratice, dar întotdeauna pline de spirit, la frumusețea umerilor tăi, la rotunjimile piciorului tău din care-au văzut atît de puțin, cînd cobori din trăsură, pentru nimic din toate astea, nici pentru altele, cu condiția să nu fie prea de tot, nu trebuie să te sperii, să te scandalizezi și nici să te consideri ofensată.

— Sub nici o formă, întări doña Agueda.

— A face altfel înseamnă a lăsa să se vadă o maliție pe care nu trebuie s-o ai. Tocmai inocența îți slujește să tolerezi toate astea.

— Așa fac Pilar, Emma și Lola.

— Dar...

— Dar, fetițo...

— Dar dacă, ceea ce nu se poate întîmpla...

— Sub nici o formă...

— Cineva ar depăși limitele bunei-cuviințe cu forța, ceea ce se cheamă cu forța, mai ales, luînd-o în serios și făcîndu-ți curte (expresie din tinerețea doñei Anuncia), făcîndu-ți curte după toate regulile, atunci să n-ai nici un pic de încredere ; lasă-l să vorbească, dar nu-l lăsa să pună mîna. Pe cel care-ți propune o iubire cinstită nu-l lăsa să te ciupească, nici să facă vreun gest necugetat. Să te scandalizezi e ridicol, e ca și cum n-ai ști cu ce se mănîncă un anumit fel de mîncare...

— În cadrul clasei există o lipsă de educație...

— Iar a tolera prea mult înseamnă a te expune. Tu n-o să te căsătorești cu nici unul dintre ei...

— Nici n-am chef, mătușă, rosti Anita fără să se poată stăpîni, regretînd însă imediat că vorbise.

Doña Agueda zîmbi.

— Povestea asta cu cheful păstreaz-o pentru tine, exclamă doña Anuncia ridicîndu-se în picioare din nou și lăsînd să cadă *Werther* pe jos. Ești foarte trufașă, adăugă.

— Las-o ; cel care nu se consolează...

— Ai dreptate ; sînt obraznici. Ceea ce contează însă, e ca tu să nu uiți ce-ți spun eu. Trebuie, ca înainte de-a intra în casa marchizei, să renunți la aerul ăsta posac și la tonul tău sec, pentru că-i o impertinență. Ceea ce e bine, foarte bine, și vezi că pentru lucrurile bune ești lăudată, e ca în public să-ți păstrezi înfățișarea severă care merită tot atîtea elogii din partea publicului ca și chipul și trupul tău frumos.

— Da, fiica mea, o întrerupse doña Agueda. Trebuie să tragi un folos cît mai mare de pe urma darurilor pe care Domnul le-a revărsat asupra ta cu amîndouă mîinile.

Ana murea de rușine. Elogiile acestea erau cel mai mare martiriu. Se închipuia scoasă la licitație publică. Doña Agueda și pe urmă sora ei tratară pe îndelete problema prețului probabil al acelei frumuseți, pe care o considerau opera lor. Pentru doña Agueda frumusețea Anei era unul din cele mai bune mezeluri ; era mîndră de chipul fetei așa cum ar fi putut fi de un caltaboș. Restul, ceea ce se referea la siluetă, făcuse rasa, spunea doña Anuncia, care socotea că are siluetă, deoarece era slabă.

Punînd la cale asemenea soi de negoț, pe figura celor două fete bătrîne se întipărea tipul de codoașă de salon care se deosebește de celelalte numai pentru că nu face zgomot ; căminul arunca pe perete siluetele contorsionate ale acelor domnișoare, și mișcările flăcărilor și gesturile lor iscau, în umbră, un embrion de sabat.

Ce erau bărbații, și mai ales indienii, cum trebuie să-i conduci, ce trebuia să accepți la început și ce nu trebuia să tolerezi după aceea, toate lucrurile astea se discutară pe larg, sfîrșindu-se, de fiecare dată, cu afirmația că toată înțelepciunea aceea era rodul observațiilor făcute asupra celorlalți.

— În rest, nici mătușa ta Agueda, nici eu n-am manifestat vreodată înclinații spre căsătorie.

În felul acesta i se explică orfanei povestea cu prudența.

Noaptea Ana plînse în patul ei, așa cum plîngea cînd era în puterea doñei Camila. Mîncase însă foarte bine. Trezindu-se, simți delicioasa lene care era aproape unica plăcere a vieții pe care o ducea. Cum pe atunci nu mai existau motive ca să nu se scoale devreme, iar treburile o reclamau dis-de-dimineață, se străduia să se trezească mai înainte decît era nevoie pentru a se bucura de reveriile dimineții și de căldura dulce a așternutului.

Unul după altul, disprețuia toate elogiile aduse frumuseții sale de domnișorii cei nobili, de avocățeii din Vetusta și de toți cîți o vedeau ; cînd se trezea însă, acele dulci cuvinte de laudă de pe atîtea buze, condensate pe una singură, îi învăluiau ca un abur de tămîie frumos mirositoare voluptoasa deșteptare a sufletului, și Ana savura cu desfătare acel parfum. Și cum istoria trebuie să se încumete să spună totul, după cum poruncește Tacit, trebuie să se știe că Anita, castă datorită robusteței temperamentului său, găsea o deosebită încîntare în a verifica justețea acelor elogii. Adevărat, era frumoasă. Înțelegea acea patimă pe care, prin priviri unii, prin vorbe misterioase alții, o lăsau să se întrevadă toți tinerii din Vetusta. Dar dragostea ? Aceea era dragoste ? Nu, asta va veni într-un viitor încă îndepărtat. Trebuia să fie prea mare, prea frumoasă, ca să se afle atît de aproape de viața aceea mizerabilă care o înăbușea, între neroziile și flecuștețele care o înconjurau.Poate că dragostea n-o să vină niciodată ; prefera însă s-o piardă decît s-o profaneze. Toată resemnarea ei aparentă era, lăuntric, un pesimism de neînvins ; se convinsese că era condamnată să trăiască printre proști ; credea în forța superioară a stupidității generale ; ea avea dreptate împotriva tuturor, dar se afla dedesubt, era învinsă. În plus, mizeria, singurătatea o preocupau mai mult decît toate celelalte ; și se gîndea tot timpul cum să facă să-și scape mătușile de acea povară, de acea operă de caritate pe care bătrînele o trîmbițau pe zi ce trecea tot mai solemn.

Vroia să se elibereze ; dar cum ? Nu-și putea cîștiga viața muncind ; familia Ozores ar fi asasinat-o mai degrabă ; nu exista altă posibilitate decentă de a ieși de acolo, în afară de căsătorie sau de mănăstire.

Cucernicia Anei însă era deja calificată și condamnată de autoritatea competentă. Mătușile, care se îndoiseră întrucîtva de acel misticism trecător, își bătuseră joc de ea cu cruzime. În afară de asta, falsa cucernicie a fetei era însoțită de cel mai mare și cel mai ridicol defect pe care îl poate avea în Vetusta o domnișoară : literatura. Acesta era unicul viciu grav pe care mătușile îl descoperiseră la Anita — dar îl retezaseră de la rădăcină.

Cînd doña Anuncia găsi pe noptiera Anei un caiet cu versuri, o călimară și un toc, manifestă aceeași uimire ca la vederea unui revolver, al unui pachet cu cărți de joc sau a unei sticle de rachiu. Asta era treabă de bărbați, un viciu al bărbaților de rînd, plebei. Dacă ar fi fumat, stupefacția acelor două fete bătrîne n-ar fi fost mai mare. „O Ozores literată !"

„Pe aici, pe aici își arăta capul modista italiancă ; într-adevăr, trebuie să fi fost dansatoare, cum insinua doña Camila în celebra ei scrisoare."

Caietul cu versuri fusese prezentat gravilor părinți ai aristocrației și ai consiliului clerical.

Marchizul de Vegallana, căruia călătoriile îi aduseseră o faimă de om instruit, declară că versurile erau libere.

Doña Anuncia înnebuni de furie.

— Adică indecente, libere ? Cine-ar fi spus ! Dansatoarea...

— Nu, Anuncita, nu te necăji. Libere înseamnă albe, care nu au rimă ; lucru pe care tu nu-l înțelegi. În rest, versurile nu sînt proaste. Dar e mai bine să nu le scrie. N-am cunoscut nici o literată care să fi fost femeie respectabilă.

Același lucru spuse și baronul scăpătat, care trăise la Madrid întreținut de o poetă, traducătoare de romane foileton.

Canonicul Ripamilán spuse că versurile erau obișnuite, poate bune, dar de o factură romantico-religioasă care pe el îl dezgusta.

— Sînt imitații după Lamartine în stil pseudo-clasic ; nu-mi plac, deși vădesc mare îndemînare din partea Anitei. În plus, femeile trebuie să se ocupe de lucruri mai dulci ; muzele nu scriu, inspiră.

Marchiza de Vegallana, care citea cu deosebită încîntare cărți scandaloase, condamnă versurile ca fiind fățarnice. „Să nu i se amestece ei umanul cu divinul. La biserică ca la biserică, dar în literatură, înainte cu curaj !" Și pe urmă, poezia nu-i plăcea. Prefera romanele în care totul este zugrăvit după realitate, așa cum se întîmplă cu adevărat. „Dacă ar ști ea ce înseamnă lumea ! În privința *nepoțelei*, era neîndoielnic că trebuiau să-i reteze acele izbucniri de falsă pietate romanescă. În plus, ca să fii literată e nevoie de mult talent. Ea ar fi fost, dacă ar fi trăit în altă ambianță. Cîte văzuseră ochii ei !" Și-și amintea de niște *Aventuri ale unei curtezane* pe care le plănuise în tinerețile ei bogate în experiențe.

Atît de general și de puternic fu protestul lumii bune din Vetusta împotriva străduințelor literare ale Anei, încît ea însăși se crezu ridicolă și înșelată de vanitate.

Uneori noaptea, cînd o chinuia tristețea, singură în dormitorul ei, scria din nou versuri, dar le rupea de îndată și azvîrlea hîrtia pe fereastră pentru ca mătușile să nu descopere corpul delict. Persecuția în această materie ajunse atît de severă, necazurile pe care i le pricinui dorința de a-și exprima în scris ideile și suferințele fură atît de mari, încît trebui să renunțe complet la condei ; își jură să nu devină „literată", adică ființa aceea hibridă și îngrozitoare de care se vorbea în Vetusta ca de un monstru scîrbos și oribil.

Prietenele, care aflaseră cîte ceva, și care n-aveau ce să-i reproșeze, se folosiră de acest punct slab, ca *s-o facă de rîs* față de bărbați ; și uneori reușiră. Nu se știa cine — dar se credea că Obdulia — inventase și o poreclă. Prietenele ei și tinerii disprețuitori îi spuneau *Jorge Sandio*[1].

Multă vreme după ce renunțase la orice pretenție în ceea ce privește poezia, se mai vorbea încă în fața ei cu o malițioasă plăcere despre literate. Ana se tulbura, de parcă ar fi fost vorba de o crimă făptuită de ea și care tocmai se descoperise.

---

[1] Joc de cuvinte intraductibil : sandio — prost, tont — în spaniolă, dar și o referire la Georges Sand, în grafie spaniolă.

— La o femeie frumoasă viciul de-a scrie e ceva de neiertat, spunea baronaşul pironindu-şi ochii asupra Anei şi crezînd că-i face plăcere.

— Dar cine se căsătoreşte cu o literată ? spunea Vegallana, fără nici o intenţie rea. Mie nu mi-ar place ca nevastă-mea să aibă mai mult talent decît mine.

Marchiza ridica din umeri. Credea cu tărie că bărbatul ei e un idiot. „Ce-or fi înţelegînd bărbaţii prin talent !" se gîndea, satisfăcută de trecut.

— Eu nu vreau ca nevastă-mea să poarte pantaloni, adăuga efeminatul baronaş.

Şi marchiza, răzbunîndu-se într-un fel pe bărbatul ei, spunea :

— Ei bine, fiul meu, veţi fi un menaj *sans-culotte*[1].

În afară de aceste relative luări de poziţie ale marchizei, părerea că o femeie care face literatură e o fiinţă absurdă era unanimă.

„La capitolul ăsta proştii aceia aveau dreptate, ajunse să gîndească Ana ; n-o să mai scrie." Se răzbuna însă pentru batjocură, dispreţuind întru totul curtea acelora pe care mîndria ei îi considera că sînt nişte aristocraţi tîmpiţi. Accepta admiraţia celorlalţi, tribut adus frumuseţii sale, dar, la fel ca anumiţi bărbaţi eminenţi, însă îngîmfaţi, dispreţuia unul după altul pe cei ce se prosternau în faţa idolului. Pentru ea, iubirea şi oricare din acei nobili, îndrăzneţi înainte, laşi acum, în faţa dispreţului ei suprem, erau două lucruri incompatibile. Era prea credulă cînd se vorbea despre lucrurile vane şi dezgustătoare ale lumii în care trăia. În astfel de cazuri prefera sfaturile doñei Anuncia, propriului ei criteriu. La început, i se păruse că ea, Ana, cu puţină artă, ar fi putut cuceri pe oricare din nobilii aceia bogaţi care se distrau cu toate femeile şi se căsătoreau cu cea care avea dota cea mai bună. Asemenea idee i se păru însă nedemnă şi dezgustătoare ; nici o singură dată nu căută să-şi încerce posibilităţile şi preferă s-o creadă pe mătuşa ei. Acei aristocraţi interesaţi nu erau nişte posibili soţi. Se obişnui cu

[1] Joc de cuvinte în franceză : sans-culotte, fără pantaloni, dar şi denumire dată ironic de aristocraţii francezi în 1789 revoluţionarilor, care înlocuiseră pantalonul scurt al nobililor prin pantalonul modern.

această idee, și începu să-și privească prietenii și rudele ca pe niște manechine de croitorie ; într-adevăr, îi vedea atît de plăpînzi în ceea ce privește spiritul, că i se păreau făcuți din mucava.

Filfizonii aristocrației sfîrșiră prin a mărturisi că Ana era o excepție ; sau calcula mai mult decît propriile ei mătuși, sau era cu adevărat virtutea personificată.

„Ce dracu, ceva trebuia să fie !"

Seducătorii clasei de mijloc, care năzuiau întotdeauna *să se strecoare* printre aristocrație, declarară la fel : „Ana era invulnerabilă".

— O fi așteptînd vreun prinț rus, spunea Alvarito Mesía, care trăia între plebei și nobili.

Alvarito nu-i spusese niciodată Anitei : „Frumoși ochi mai ai !" Erau două orgolii paralele.

Mesía plecă la Madrid să dea puțin lustru provincialismului său. Frumoasa lui înfățișare și arta de-a face curte lăsa în Vetusta multe victime, dar se gîndea că cele mai mari ravagii le va face la întoarcere.

În după-amiaza în care Alvaro luase diligența, Ana ieșise la plimbare cu mătușile sale, pe șoseaua dinspre Madrid. Se întîlniră. Alvaro le văzu și le salută din landou. Ochii Anei și ai lui Mesía se încrucișară. Se priviră ca și cum nu se mai văzuseră niciodată pînă în acel moment.

„Frumoși ochi, se gîndi don Juan ; nu știam pînă acum de ce sînt în stare."

Și continuă :

„Asta-i una de clasă mare."

Mai bine de un ceas îi rămase în minte norul acela de pulbere ce părea de lumină, iar în mijloc ochii *nepoatei.*

Nepoata purtă și ea, acasă, imaginea lui don Alvaro. Și se gîndea :

„Asta cred că e dintre cei mai puțin răi. Părea mai distins ; și nu era supărător ; avea o anumită demnitate... Era politicos... rece, dar elegant... ; cel mai puțin prost, fără îndoială."

Pesimismul o făcu să repete multe zile la rînd :

„A plecat cel mai puțin prost dintre toți."

După o lună însă, nu-şi mai amintea de don Alvaro ; nici don Alvaro de Ana, de îndată ce sosi la Madrid.

„Oh ! Mănăstirea, mănăstirea ; asta era pentru ea soluția cea mai firească și cea mai convenabilă. Mănăstirea sau americanul."

Duhovnicul Anitei, Ripamilán, îi ascultă propunerea ca cineva care ascultă cum plouă.

— Ei, ei, ei, ei ! spuse cu glas tare, fără să se gîndească la faptul că se afla în biserică. Fiica mea, miresele lui Isus sînt făcute din alt aluat. Fă fericit un creștin, că poți foarte bine, şi lasă-te de vocații improvizate. Vina o poartă numai romantismul, cu dramele lui scandaloase despre călugărițe ce fug în brațele unor trubaduri cu panaș sau căpitani de bandiți. Trebuie să știi, draga mea Anita, că am pentru tine un logodnic, concetățean de-al meu. Întoarce-te acasă, c-am să vin şi eu şi-am să-ți vorbesc despre asta. Aici ar fi o profanare.

Candidatul lui Ripamilán era un magistrat născut în Saragoza, tînăr pentru funcția lui, dar ceva cam copt, deși nu prea mult, ca să fie logodnic. Señorita doña Ana Ozores avea pe atunci nouăsprezece ani, iar señor don Victor Quintanar peste patruzeci. Se ţinea însă foarte bine. Ana îl rugă pe don Cayetano să nu le spună nimic mătușilor ei despre diferența aceea de vîrstă, pînă n-o să-l cunoască mai bine pe Quintanar ; pentru că, dacă doña Anuncia află ceva, o să-l impună ca logodnic, fără să mai facă vreo investigație.

„Nimic mai just ; prefer ca lucrurile astea să le rezolve inima ; așa cum ne învață Moratín[1], iubitul meu Moratín, în nemuritoarea lui comedie : *Da-ul fetelor*."

Și rămaseră înțeleși așa.

Cine i-ar fi spus doñei Anuncia că acel logodnic mult visat, care începea să întîrzie, trecea în fiecare zi pe lîngă ele, pe Espolón, pe Bulevardul de Iarnă sau pe șoseaua dinspre Madrid, mărginită de plopi înalți ce se împreunau în depărtare !

Ana observase că în fiecare după-amiază se întîlneau cu don Tomás Crespo, prietenul intim al casei, și cu un domn care o sorbea din ochi. Don Tomás era una dintre

---

[1] Leandro Fernández de Moratín (1760—1828), dramaturg spaniol.

puținele persoane pe care le prețuia cu adevărat, văzînd în el calități morale rare în Vetusta, și anume : toleranță, expansivitate și nepăsare în materie de superstiții.

Cavalerul le privea de departe, în timp ce don Tomás se oprea ca să le salute. Acel domn era Quintanar, magistratul. Într-adevăr, se ţinea bine. Era foarte elegant şi avea o înfăţişare simpatică.

„Era *un străin*, cuvînt cu un sens special în Vetusta pentru domnișoarele de Ozores, care nu-l văzuseră încă în nici o casă *de-a lor*."

— E un magistrat, le spusese Crespo într-o zi ; un aragonez foarte de treabă, curajos, vînător renumit, cu un dezvoltat simț al onoarei şi mare amator de teatru ; joacă la fel cu Carlos Latorre. Face să-l vedeți mai ales în teatrul antic.

Asta era tot ce ştiau mătușile despre logodnicul ce li se pregătea pe ascuns.

Într-o după-amiază, Crespo, aflînd că fata știe ceva și că se lăsa în voia soartei, le opri pe domnişoarele de Ozores pe drumul dinspre Castilla şi le prezentă pe señor don Victor Quintanar, magistrat. Domnii le însoţiră în timpul plimbării şi le lăsară în fața sumbrului portal al palatului Ozores. Doña Anuncia îl invită pe don Victor să le viziteze. Acesta credea că mătușile știau de cinstita lui pretenție și a doua zi, cu redingotă și pantaloni negri, făcu nobilelor doamne o vizită. Ana îl trată cu multă amabilitate. I se păru foarte simpatic.

Unica persoană cu care îndrăznea să vorbească despre ceea ce se petrecea înlăuntrul ei era don Tomás Crespo, lipsit, după cum spunea el, de orice preocupare, inclusiv aceea de a nu avea preocupări, care era cea mai idioată dintre toate.

Ana avea mult spirit de observație. Se credea superioară celor care o înconjurau și-și spunea că trebuie să existe undeva o societate care să trăiască aşa cum ar dori ea să trăiască și care să aibă aceleași idei ca și ea. Vetusta însă era închisoarea ei, rutina prostească, o mare de gheață care o ţinea ca înlănţuită, nemişcată. Mătușile, tinerele aristocrate, doamnele cuvioase, toate acestea erau mai tari decît ea ; nu putea să lupte, capitula de bunăvoie,

și-și rezerva dreptul de a-și dispreţui tiranul, trăind din vise.

Crespo însă era o excepție, un prieten adevărat, care înțelegea numai din jumătăți de cuvînt ceea ce mătușile, baronul și ceilalți n-ar fi înțeles din tomuri întregi.

Lui don Tomás i se spunea *Frigilis*, deoarece, dacă i se pomenea despre vreo slăbiciune din cele pe care oamenii le pedepsesc de obicei afectînd o ipocrită mirare și invocînd morala, el ridica din umeri, nu din indiferență, ci din filozofie, și exclama zîmbind :

— Ce vreți ? Sîntem *frigilis*, cum se spune.

Frigilis vroia să spună fragili. Aceasta era deviza lui don Tomás : fragilitatea umană.

El însuși fusese fragil. Crezuse prea mult în legile adaptării la mediu. Despre asta însă vom vorbi la vremea potrivită. Opt ani după aceea, nobila sa manie de a ierta totul strălucea în toată splendoarea.

Era neobosit în a căuta binele în adîncul sufletelor, și ghicise în Anita adevărate comori spirituale.

— Uite, don Victor, îi spunea prietenului său, fata asta merită un rege sau cel puțin un magistrat care în curînd va fi prezident, ca dumneata, de pildă. Închipuie-ți o mină de aur, într-o țară unde nimeni nu știe să exploateze minele de aur ; asta-i Anita, în Vetusta mea dragă. În Vetusta, cel mai bun lucru sînt arborii.

— Lasă flora, don Tomás.

— Ai dreptate, uit și de mine... Îți spuneam că Anita e o femeie de prima clasă. Vezi ce frumos corp are, că te-ai topit de tot ? Ei bine, cînd o să-i cunoști sufletul ai să te topești ca o caramea pusă la soare. Trebuie să te avertizez că pentru mine un suflet bun nu este altceva decît un suflet sănătos ; bunătatea se naște din sănătate.

— Ești puțin materialist, dar nu mă supăr. Spuneai că fata...

— Sînt pe dracu ! Și iartă-mă, domnul meu ; mie nu-mi trebuie să-mi vii cu porecle. Urăsc sistemele. Spun doar că eu cred numai în bunătatea pe care ți-o dă natura ; un arbore primește sănătatea prin rădăcini... Ei, așa și cu sufletul...

Și continua să filozofeze ca să ajungă să spună că Anita era cea mai bună fată din Vetusta.

Într-o zi, Crespo, după cum spuse el, își luă răspunderea, el singur, să-i recomande fetei pe domnul Quintanar.

„Era singurul logodnic demn de ea. Cei patruzeci și ceva de ani erau ca cei ai copacilor care trăiesc veacuri, un om în plină tinerețe, în prima tinerețe. E mai bătrîn un cîine de zece ani decît un corb de o sută, dacă e adevărat că aceştia trăiesc cu secolele."

Ana aprecia în cea mai mare măsură sfaturile lui Frígilis. Acceptă prietenia lui Quintanar, dar sub beneficiu de inventar și cu celelalte condiții pe care le impusese și lui don Cayetano ; ca mătușile sale să nu afle nimic. Don Victor acceptă maniera aceea de-a fi pretendent.

— Uite ce-i, îi spunea Frígilis, secretul e sarea și piperul poveștii ăsteia ; fata o să pice mai repede... o să vezi cum pică...

Pentru Ana timpul trecea pe nesimțite alături de Quintanar.

„Avea idei pure, nobile, elevate și chiar poetice."

Nu-și vopsea părul cărunt, era simplu, deși avea un limbaj puțin teatral și emfatic. Acest viciu îl datora mulțimii de versuri din Lope și Calderón pe care le știa pe de rost ; îi era greu să nu vorbească ca Sancho Ortiz sau don Gutierre Alfonso.

Anita își spunea ei însăși :

„Nu înseamnă oare nesocotință să te căsătorești fără iubire ? Nu se spunea că vocația ei religioasă era falsă, că ea nu putea să fie mireasa lui Isus pentru că nu-l iubea îndeajuns de mult ? Atunci, dacă nu-l iubea nici pe don Victor, nici cu el nu trebuia să se căsătorească."

Consultat, Ripamilán răspunse :

„Că între un magistrat, care nu era nici măcar președinte de instanță și Mîntuitorul lumii era o mare diferență. Nu mărturisea Anita că don Victor îi plăcea ? Ba da. Cu fiecare zi ce trecea avea să-i găsească mai mult farmec. În timp ce la mănăstire, cea care intră acolo fără dragoste sfîrșește în deznădejde."

Don Cayetano, care știa să fie și serios, cînd era cazul, încercă s-o convingă pe mica lui prietenă că pioșenia, dacă era suficientă pentru o femeie cinstită, nu era de ajuns pentru jertfele claustrului.

„Toată povestea aceea cu plînsul din iubire cînd îl citise pe Sfîntul Augustin și pe Sfîntul Juan de la Cruz nu făcea doi bani ; fusese din cauza vîrstei critice prin care trecea pe atunci. În ce-l privea pe Chateaubriand nu trebuia să-l ia în seamă. Toate astea, cu călugărița fără vocație, erau bune pe scenă ; în lume însă nu existau oameni ca Manrique sau ca Tenorio care să escaladeze zidurile mănăstirilor, slavă Domnului. Adevărata cucernicie consta în a-l face fericit pe domnul Quintanar, concetățeanul și prietenul său, un cavaler atît de desăvîrșit și de îndrăgostit."

Ana renunță încetul cu încetul la ideea de a se călugări. Conștiința îi striga că nu acela era sacrificiul pe care-l putea face ea. Claustrul era probabil la fel ca Vetusta ; nu cu Isus ar fi urmat să trăiască, ci cu *surorile*, mai asemănătoare, cu siguranță, mătușilor ei decît Sfîntului Augustin sau Sfintei Tereza. În cercul nobilimii se află ceva despre „veleitățile mistice" ale Anitei, și tinerele domnișoare care o porecliseră *Jorge Sandio* nu-și mușcară limba și criticară cu și mai mare cruzime acest nou capriciu al ei.

Se spunea că era virtuoasă pentru că nu i se cunoștea nici un *vicleșug ;* asta era însă puțin ca să se creadă că are vocație de sfîntă.

„Nu cumva celelalte erau niște fitecine ?"

— E frumoasă, dar trufașă, spunea baroana scăpătată al cărei soț și fiu erau îndrăgostiți, fără speranță, de nepoțică.

Nu Ana fu cea care își grăbi hotărîrea, așa cum spera Frigilis ; fură mătușile care descoperiră un logodnic pentru fată... Noul pretendent era americanul dorit și temut, don Frutos Redondo din Matanzas, cu o încărcătură de milioane. Se întorsese hotărît să-și construiască cea mai frumoasă *vilă* din Vetusta, să aibă cele mai frumoase echipaje din Vetusta, să fie deputat de Vetusta și să se însoare cu femeia cea mai frumoasă din Vetusta. O văzuse pe Anita, i se spusese că ea era frumusețea orașului, și se simți rănit de săgeata iubirii. Fu avertizat că nu era de ajuns aurul lui ca să cucerească asemenea fortăreață. Atunci se îndrăgosti și mai mult. Făcu să fie primit în

casa domnişoarelor Ozores şi îi ceru doñei Anuncia mîna nepoatei.

După care doña Anuncia se închise în sufragerie cu doña Agueda, şi după ce terminară consfătuirea apăru Anita. Doña Anuncia se ridică în picioare lîngă căminul pseudofeudal ; lăsă să-i cadă pe covor *La Etelvina*, roman care-i încîntase tinereţea, şi exclamă :

— Domnişoară..., fiica mea ; a sosit clipa care poate fi decisivă în existenţa ta. (Era stilul din *La Etelvina*). Mătuşa ta şi eu am făcut pentru tine tot felul de sacrificii ; nici chiar sărăcia noastră, cu greu ascunsă în faţa lumii, nu ne-a împiedicat să-ţi oferim un trai bun, atrăgător. Caritatea este inepuizabilă, dar nu şi mijloacele noastre. Noi nu ţi-am amintit niciodată ceea ce ne datorezi (i-o aminteau în fiecare zi la prînz şi seara), noi ţi-am iertat originea, adică cea a nefericitei tale mame, totul, totul a fost aici uitat. Ei bine, toate acestea le-ai plăti cu cea mai neagră ingratitudine, cu cea mai criminală ingratitudine, dacă la propunerea pe care vrem să ţi-o facem ne vei răspunde cu un nu... incalificabil.

— Incalificabil, repetă doña Agueda. Cred însă că orice predică e inutilă, adăugă ea, pentru că fata o să sară în sus de bucurie cînd o să afle despre ce e vorba.

— Asta vreau să ştiu şi eu ; cu ce vă pot fi eu de folos dumneavoastră, cărora vă datorez atîta.

— Totul.

— Da, totul, iubită mătuşă.

— Cum presupun, continuă doña Anuncia, că nici măcar nu-ţi mai aminteşti de nebunia aceea cu călugăritul...

— Nu, doamnă...

— În acest caz, o întrerupse doña Agueda, cum n-o să vrei să rămîi singură pe lume în ziua cînd noi n-o să mai fim...

— Şi nici nu cred că ai vreun amor ascuns, care ar fi indecent...

— Şi cum noi nu putem mai mult...

— Şi cum e de datoria ta să accepţi fericirea care ţi se oferă...

— O să mori de plăcere cînd o să afli că don Frutos Redondo, cel mai bogat om de pe Espolón, ți-a cerut chiar azi mîna.

Ana, împotriva poruncii exprese a mătușilor sale, nu muri de plăcere. Tăcu ; nu îndrăznea să dea un răspuns negativ absolut categoric.

Doña Anuncia însă nu avu nevoie de mai mult ca să-și dea frîu liber răutății care zăcea în ea. Silueta ei părea acum, printre umbrele de pe perete, cea a unei vrăjitoare uriașe ; alte ori, multiplicată de salturile flăcărilor și de mișcările și contorsiunile bătrînei, părea un iad întreg dezlănțuit ; erau momente în care umbra domnișoarei Ozores avea trei capete pe perete și trei sau patru pe tavan, și ai fi spus că din toate țîșneau țipete și urlete, într-atît vocifera doña Anuncia.

Pînă și doña Agueda era îngrozită.

După asemenea scenă nepoata rămase opt zile închisă în dormitor. Cînd se împlini cea de a noua zi de izolare, care aducea a arest, doña Anuncia apăru calmă, demnă, severă, să citească sentința. „Fiicei dansatoarei — cine se mai îndoia că modista fusese dansatoare ? — nu-i va lipsi un pat în palatul strămoșilor ei ; ele însă, mătușile, nu aveau ce să mai pună pe masă ; fata mîncase totul."

Ana îi scrise lui Frígilis.

A doua zi don Victor Quintanar, în mare ținută, ca în ziua primei vizite, intră în salonul familiei Ozores. Venea să ceară mîna Anei „căreia nu credea că-i e indiferent".

„Făcea acel pas mai devreme decît se gîndise, deoarece tocmai fusese avansat ; pleca la Granada în calitate de Prezident de instanță și vroia să-și ia cu el și soția, dacă arzătoarea lui dorință era îndeplinită. Avea un salariu, cîteva vii și nu puține turme la Almunia de don Godino. Niciodată n-ar fi îndrăznit să ceară mîna unei atît de renumite, ilustre și frumoase tinere fără să-i poată oferi, dacă nu opulența, cel puțin o *aurea mediocritas*[1], cum spusese latinul."

Doña Anuncia rămase încremenită... don Godino... *mediocritas*... crucea Isabelei Catolica !... Ispita era mare.

[1] Mediocritate de aur sau aurită — vers dintr-una din odele lui Horațiu ; cuvîntul mediocritate este folosit de poet în sensul de cale de mijloc.

Frígilis îl avertizase pe don Victor, cînd îl sfătuise să-și pună crucea pe piept, că doña Anuncia era îndrăgostită de discursurile pe care nu le înțelegea și de decorații.

În timp ce vorbea, Quintanar se simțea ridicol ; bătrîna însă era fascinată.

„Don Frutos, se gîndea ea, spărgea pietre în suburbiile Vetustei cu doisprezece ani în urmă. Își amintea că îl văzuse cu mînecile suflecate." Răspunse însă „că ea nu putea dispune de mîna nepoatei sale, chiar dacă tînăra ar consimți, fără să consulte, fără să ceară îngăduința nobilimii, a clasei".

Domnii funcționari, cei de la Tribunal, erau a doua aristocrație în Vetusta, chiar dacă nu mai însemnau atîta ca altă dată.

Justiția era respectată cu o frică superstițioasă, moștenită de multe secole. Cei mai răzvrătiți liberali din Vetusta, care vorbeau despre anarhie și vroiau să distrugă totul, tremurau în fața glasului unui ușier de la Tribunal care striga pentru că un martor stătea picior peste picior ;

— Păstrați respectul !

Prima aristocrație fu de părere că Anita făcea o nebunie căsătorindu-se cu don Victor Quintanar.

O făcu însă.

Don Frutos se întoarse la Matanzas, promițînd să revină răzbunat, adică cu mult mai multe milioane. Își împlini promisiunea.

Trecu o lună, și Ana de Ozores de Quintanar, cu cavalerescul ei soț, pornea pe șoseaua dinspre Castilla în landoul diligenței în care-l văzuse plecînd pe același drum pe don Alvaro Mesía.

Întreaga Vetustă veni să-i conducă ; nobilimea și clasa de mijloc. Frígilis avea lacrimi în ochi.

— De cum o să vă puteți întoarce... trebuie s-o faceți... spunea cu un picior pe scară și capul înăuntrul trăsurii. O să fii Prezidenta Vetustei, Anita.

— Nu permite legea, din cauza mătușilor, răspundea don Victor.

— Ei, ei ! o să se aranjeze și asta... Vei fi Prezidenta.

Don Cayetano vru și el să se urce pe scară, dar nu putu.

Doña Anuncia şi doña Agueda rămăseseră în salon, aproape pe întuneric, suspinînd, înconjurate de cîţiva prieteni şi prietene, poate aceiaşi care, cu altă ocazie, le prezentaseră condoleanţe pentru moartea civilă a lui don Carlos.

— Şi ea e mulţumită, spunea baronul.

— Uf ! Cred şi eu...

— Tinerii sînt ingraţi...

— Domnilor, plecăm, *daţi-vă la o parte*, strigă ajutorul vizitiului de la diligenţă.

Şi trăsura plecă. Don Victor strîngea între mîinile sale pe cele ale soţiei pentru care îl invidia un oraş întreg. Un ultim adio umplu întreaga Piaţă Nouă ; era un adio cu adevărat trist, era despărţirea de minunea oraşului ; Vetusta întreagă vedea plecînd pe noua Prezidentă de tribunal, aşa cum ar fi putut vedea că i se lua turnul catedralei, cealaltă minune.

În acest timp, Ana se gîndea că în acea mulţime care îi admira frumuseţea nu exista poate altcineva mai demn să aibă parte de ea decît acel don Victor, în pofida celor patruzeci de ani şi ceva, un „ceva" destul de misterios.

După ce se înnoptase aproape, în timp ce urcau un povîrniş, pe care caii îl străbăteau la pas, noul Prezident de tribunal o întrebă dacă, din fericire, el era primul bărbat pe care îl iubise ; Ana înclină capul şi îi răspunse cu o melancolie care i se păru soţului o voluptoasă renunţare :

— Da, da, primul, unicul.

„Nu-l iubea, nu ; dar o să încerce să-l iubească."

Căzu noaptea. Ana, cu capul sprijinit pe pernele uzate ale acelei trăsuri vechi, închidea ochii, se prefăcea că doarme şi asculta zgomotul asurzitor şi confuz al geamurilor, al fierăriei şi scîndurilor diligenţei hîrbuite, şi i se părea că aude în acel zgomot ultimele strigăte de rămas bun.

Nici unul din acei bărbaţi care rămîneau acolo jos nu-i vorbise de dragoste, de iubire adevărată, şi nici nu i-o inspirase. Retrăind toţi acei ani de tinereţe inutilă, îşi amintea, drept cea mai mare desfătare pe care-ar fi putut-o trece la capitolul dragoste, privirea cîte unui ne-

cunoscut în timpul plimbărilor pe străzile mărginite de copaci plini de vrăbii și sticleți.

Între ea și tinerii din societatea în care trăia, orgoliul Anei și prostia celorlalți ridicaseră repede un zid de gheață.

„N-o să se căsătorească nici unul cu ea, spusese doña Anuncia, pentru că era săracă ; ea însă le-o lua înainte și îi disprețuia pentru că erau nătărăi și mediocri."

Dacă cineva vroia s-o trateze ca pe Obdulia, se lovea repede de un dispreț mîndru și o ironie crudă, capabile să înghețe și cărbunii aprinși.

„Poate, deși nu era sigur, între bărbații aceia care-o admirau de la distanță, sorbind-o din ochi, o fi existat vreunul demn de-a fi iubit... Însă mătușile se însărcinau să păstreze distanța pe care le-o cerea clasa, și bieții avocăței sau ce-or fi fost, democrați poate în teorie, respectau acele prejudecăți. Și nu îndrăzneau să se apropie. Toți cei care făcuseră vreo impresie asupra Anei, chiar dacă nu prea mare, vorbindu-i din priviri, erau orice, în afară de partide. În Vetusta, tinerii săraci nu știu să-și cîștige existența, în cel mai bun caz își cîștigau mizeria ; fete și băieți care se înțeleg din priviri, se iubesc, își și mărturisesc asta chiar... dar o *lasă baltă ;* fiindcă nu au o situație ; fetele își pierd frumusețea și devin bisericoase ; băieții lasă de-o parte eleganta pălărie tare, se înfășoară în pelerină și devin cartofori.

Cei care vor să-și facă un rost pleacă din oraș ; aici nu există alți oameni bogați în afara celor ce moștenesc sau fac avere departe de somnolenta Vetustă.

„Între americani, țărani bogați din valea Pas și primii-născuți cu avere, mediocri, neciopliți și grotești ar fi putut alege, continua să gîndească Ana. Să spună și don Frutos Redondo... Dar, în fond, de ce să se înșele singură ? Nu se afla în Vetusta, nu putea să fie acolo, în acel colț sărman, întruchiparea viselor sale, eroul poemului, cel care la început se numise Germán, apoi Sfîntul Augustin, Episcop de Hipona, și pe urmă Chateaubriand și după aceea în alte zeci de feluri, numai măreție, splendoare, blîndețe delicată, rară și aleasă...

Iar acum era căsătorită. Era o crimă, dar o crimă adevărată, nu ca cea din barca de la Trébol, să se gîndească

la alți bărbați. Don Victor era zidul chinezesc al viselor sale. Orice apariție fantastică ce-ar trece dincolo de acele cinci picioare [1] și cîteva degete de bărbat, pe care le avea alături de ea, era un delict. Totul se sfîrșise... fără să fi început."

Ana deschise ochii și îl privi pe don Victor al ei, care, la lumina unui felinar de călătorie, cu o bonetă de mătase înfundată pînă la urechi, citea liniștit, puțin încruntat, *Cel mai mare monstru-gelozia sau Tetrarhul din Ierusalim* a nemuritorului Calderón de la Barca.

[1] Măsură de lungime egală, în Spania, cu 28 cm., în Anglia cu 30,5 cm., în Franța cu 33 cm.

Șase

Cazinoul din Vetusta se afla într-o casă mare, singuratică, din piatră înnegrită de ultragiile umezelii, într-o piețișoară murdară și tristă, aproape de San Pedro, străvechea biserică de lîngă catedrală. Tinerii membri ai Cazinoului vroiau să se mute, dar schimbarea de domiciliu ar fi însemnat moartea societății, după părerea elementului serios și mai cu stare. Cazinoul nu se mută și continuă să-și cîrpească cum putu streșinile și beteșugurile ereditare. Trei generații căscaseră în acele săli strîmte și întunecoase, și această solemnitate a plictiselii moștenite nu trebuia schimbată pe neprevăzutul unui viitor îndoielnic în cartierul nou al orașului, în Colonia. Și pe urmă, spuneau bătrînii, dacă n-o să mai fie Ca-

zinoul pe Encimada, adio cazino. Era o instituție aristocratică.

În general, străinilor li se arăta cu mîndrie salonul de dans ; restul, recunoștea toată lumea, nu făcea cine știe ce.

Angajații casei erau îmbrăcați într-o uniformă asemănătoare cu cea a poliției. Străinul care chema un chelner de serviciu putea crede, datorită lipsei de experiență, că veneau să-l aresteze. Chelnerii erau foarte prost educați, tot o chestiune ereditară. Li se pusese uniformă ca să se știe că sînt servitori.

În vestibul, lîngă o masă de pin, se aflau doi portari. Era un obicei înveterat ca aceștia să nu-i salute pe membrii care intrau sau ieșeau. Dar, de cînd din conducerea Cazinoului făcea parte și Ronzal, care văzuse alte obiceiuri în scurtele lui călătorii, portarii se înclinau cînd trecea cîte un membru fără importanță și lăsau chiar să se audă un mîrîit care, interpretat cu bunăvoință, putea fi luat drept salut ; dacă era cineva din conducere se ridicau de pe scaun cam de o jumătate de palmă ; dacă era Ronzal, se ridicau o palmă întreagă, iar dacă trecea don Alvaro Mesía, președintele societății, se ridicau în picioare și luau poziție de drepți ca recruții.

După vestibul urmau trei sau patru culoare transformate în săli de așteptare, de recreere, de conversație, de joc de domino sau de toate astea la un loc. Mai departe se afla o altă încăpere, mai luxoasă, cu niște cămine mari, care consumau multe lemne, dar nu chiar atîtea cît spuneau servitorii. Lemnele acelea iscau polemici grave în adunările generale de sfîrșit de an. Aici, unde se reuneau cele mai serioase și mai importante personaje din Vetusta, èra interzis stridentul domino. Aici nu trebuia să se facă zgomot deoarece la capătul dinspre răsărit, în spatele unei maiestuoase draperii de catifea stacojie, se afla sala de joc, căreia i se spunea cabinetul roșu. Aici trebuia să domnească tăcerea și, dacă era posibil, și în sala alăturată. Înainte, sala pentru jocul de cărți se afla aproape de cea de biliard, dar zgomotul bilelor și al tacurilor îi deranja pe jucători, care se mutară în cabinetul roșu, unde se afla pe atunci sala de lectură. Sala de lectură se mută în apropierea celei de biliard. Sala de joc nu primea niciodată lumina soarelui ; rămînea întotdeauna

într-o întunecime cețoasă, în care flăcările triste ale luminărilor deveneau palpabile, ca ale lămpilor de miner din măruntaiele pămîntului.

Don Pompeyo Guimarán, un filozof care ura jocul de cărți, îi denumea pe cei din cabinetul roșu calpuzani. I se părea că în caverna aceea, unde pătrundeai într-o tăcere misterioasă, unde trebuia să-ți reții orice undă de veselie, orice expansiune sufletească, nu se putea face nimic legal ; chiar și cei mai turbulenți băieți se înarmau cu o seriozitate prematură cînd intrau în sala de joc ; păreau niște tineri preoți ai unui cult straniu. Pentru vetusteni, a intra acolo însemna într-un fel renunțarea la toga obișnuită pentru a ți-o îmbrăca pe cea virilă. Întotdeauna se afla cîte-un tînăr palid, adîncit în gînduri, jucînd sau privind jocul, prefăcîndu-se că disprețuiește plăcerile deșarte, plictisit poate și preferînd grijile serioase ale figurilor de wist. A-i examina cu o oarecare atenție pe preoții acestui cult ceremonios și circumspect al cupei și treflei însemna a cunoaște Vetusta intelectuală în unul din aspectele ei caracteristice.

Într-adevăr, deși șeful aprovizionării dădea asigurări că toți vetustenii sînt niște ageamii, aceasta nu era decît un pretext pentru a urca *în camera crimei* în căutare de noi profituri și cîștiguri rapide ; pentru că în cazinoul din Vetusta jocul ajunsese la o perfecțiune faimoasă. Nu lipseau însă nici nepricepuții, necesari și aceștia, căci altfel, cine ar fi cîștigat de la cine ? Împotriva afirmației șefului aprovizionării protestau însă faptele. Din Vetusta și numai din Vetusta au ieșit acei faimoși jucători de cărți care, odată ajunși în sfere mai înalte, și-au luat zborul și au reușit să ocupe posturi de răspundere în administrația de stat, datorînd totul științei pachetului de cărți.

În fiecare colț al sălii se află cîte o masă, și alte două la mijloc. Începînd de la opt, jumătate din ele sînt ocupate. În jurul lor, pe scaune sau în picioare, diferiți chibiți, dintre cei mai subjugați viciului. Se vorbește puțin, de cele mai multe ori pentru a se cere cîte o țigară. Se dau puține sfaturi. Nu e nevoie de ele sau nu folosesc la nimic. Basilio Méndez, funcționar la Primărie, e cel mai bun jucător dintre cei prezenți. E palid și slab.

Nu se ştie dacă trăieşte ca meseriaşii sau ca persoanele decente, cum se spune în Vetusta. Salariul nu-i ajunge să-şi acopere cheltuielile, are nevastă şi cinci copii ; se ajută cu jocul de cărţi ; e un om respectat. Joacă întocmai ca cineva care lucrează fără plăcere ; întotdeauna prost dispus ; brutal ; de-abia răspunde dacă i se vorbeşte. Cu gîndul la treburile lui : o casă cu trei etaje pe care şi-o construieşte pe seama jocului de cărţi în apropiere de Espolón. Lîngă el se află don Matias, procurorul ; joacă *tresillo*[1] ca să scape de alt joc de cărţi. Cînd soarta îi e adversă acolo *sus*, coboară şi se expune riscului de a cîştiga la tresillo tot ce poate şi de-a pierde foarte puţin, deoarece, dacă pierde, renunţă la joc. Cel care se odihneşte în această clipă, fiindcă tocmai a dat cărţile, şi joacă doar patru, e găina cu ouă de aur a procurorului şi a lui don Basilio. Îl ucid, dar prin inaniţie. E un bogătaş de la ţară ; i se spune Vinculete. Înainte venea de la el din sat în zilele de sărbătoare ca să joace tresillo ; pe urmă a devenit deputat provincial tot ca să joace tresillo, iar în cele din urmă s-a stabilit la Vetusta ca să nu se mai despartă niciodată de *rechinii* aceia pe care-i admira şi pe care-i îmbogăţea fără să bănuiască măcar. Jocul de cărţi de la el din sat nu-l distra. Vinculete juca de la trei după-amiază pînă la două dimineaţă cu o singură pauză numai — pentru masă. Don Basilio şi procurorul făceau cu rîndul, avînd grijă să-l jumulească ; se schimbau unul pe altul, dar uneori îl jumuleau amîndoi în acelaşi timp. Al patrulea jucător era un oarecare. La celelalte mese partidele erau mai egale. Jucau şi mulţi străini de oraş, aproape toţi funcţionari.

O axiomă spune că la joc se cunoaşte buna creştere. Şi acolo se aflau multe persoane foarte bine crescute, dar cum domnea cea mai mare intimitate, se auzeau de obicei fraze ca acestea :

— Îţi spun că mi-ai dat-o dumneata.

— Şi eu îţi spun că nu.

— Eu îţi spun dumitale că da.

— Ei bine, eşti un mincinos.

— Frumoasă educaţie mai ai.

---

[1] Joc de cărţi asemănător cu wistul.

— Mai frumoasă ca a dumitale.

Era vorba de o bancnotă falsă.

Pentru ca armonia să poată subzista, printr-un soi de echilibru pe care natura îl stabilea privitor la temperamente, se făcea în așa fel că parte din jucători erau niște fanfaroni dați dracului, iar alții, ca de exemplu Vinculete, blînzi ca niște mielușei și fricoși ca porumbeii.

Don Basilio afirma că bogătașul nu juca suficient de cinstit.

Vinculete își susținea de obicei privilegiile demnității sale, și atunci procurorul striga :

— Nu înghit obrăznicii de la nimeni !

Și dădea cu pumnul în masă.

Vinculete tăcea și continua să primească numai cărți proaste.

Aceste dispute, de loc frecvente, întrerupeau tăcerea pentru cîteva clipe ; calmul renăștea repede și ea (sala de joc) redevenea templul niciodată profanat de rîuri de sînge.

Sala de lectură, care servea și de bibliotecă, era strîmtă și nu prea lungă. În mijloc se afla o masă acoperită cu postav verde și înconjurată de fotolii de catifea de Utrecht. Biblioteca consta dintr-un raft de nuc nu prea mare, fixat în perete. Înțelepciunea societății era reprezentată de *Dicționarul* și *Gramatica* Academiei, cumpărate cu prilejul repetatelor dispute ale unor membri care nu erau de acord cu privire la sensul, ba chiar și la ortografia anumitor cuvinte. Exista în plus o colecție incompletă din *Revue des deux mondes*, și încă vreo cîteva din diferite reviste ilustrate. La *Illustration française* se renunțase dintr-un elan de patriotism, datorită unei gravuri în care apăreau nu se știe care regi ai Spaniei luptîndu-se cu taurii. Cu ocazia acestei măsuri radicale și patriotice, în adunarea generală se rostiseră splendide discursuri în care fuseseră citați în mod cît se poate de oportun eroii de la Sagunto și de la Covadonga. În despărțiturile de jos ale raftului se aflau cîteva cărți de știință, dar cheia de aici se pierduse.

Cînd unul din membrii Cazinoului cerea vreo carte din astea, portarul se apropia de solicitant cu o mutră acră și îl punea să repete.

— Da, domnule, cronica Vetustei...

— Dar sînteți sigur că e aici ?

— Da, domnule, e aici...

— Știți că... și domnul portar se scărpina după ureche, cum nu e obiceiul...

— Ce obicei ?

— În sfîrșit, am să caut cheia.

Portarul se răsucea pe călcîie și pleca cu un pas de melc.

Solicitantul, care în mod obligatoriu trebuia să fi fost nou de avea asemenea pretenții, putea să se distreze între timp privind harta Rusiei și a Turciei, și pe *Tatăl ceresc* din gravurile care împodobeau pereții acelui templu de instruire și recreere. Portarul se întorcea cu mîinile în buzunare și cu un surîs malițios pe buze.

— Cum vă spuneam, señorito..., s-a pierdut cheia.

Membrii mai vechi se uitau la bibliotecă de parcă ar fi fost zugrăvită pe perete.

Ziarele și revistele erau mult mai solicitate ; pînă într-atîta încît dispăreau aproape în fiecare seară, iar ilustrațiile mai aspectuoase erau rupte cu grijă din reviste. Problema aceasta a furtului ziarelor era una dintre cele mai dificile pe care le aveau de rezolvat adunările generale. Ce era de făcut ? Să lege ziarele cu lănțișoare ? Membrii Cazinoului smulgeau filele sau luau cu ei și ziarul și lanțul. În cele din urmă se hotărî ca ziarele să fie lăsate nelegate, dar sub o strictă supraveghere. Inutil însă. Don Frutos Redondo, cel mai bogat american, nu putea să adoarmă fără să citească în pat *Imparcial*-ul de la Cazino. Și doar nu era să-și mute patul în sala de lectură. Lua cu el ziarul. Acele cinci centime pe care le economisea în felul acesta aveau un gust delicios. Cît privea hîrtia pentru scrisori, care dispărea și ea și era mai scumpă, se luă hotărîrea să se dea cîte o coală, și cu asta basta, acelui membru al Cazinoului care cerea cu multă insistență. Din această cauză, portarul avea comportarea unui paznic de închisoare. Se uita la cei care citeau ca la niște oameni de o probitate îndoielnică ; nu părea să-i stimeze prea mult. Nu venea întotdeauna cînd era chemat și de obicei refuza să schimbe penițele ruginite.

În jurul mesei încăpeau douăsprezece persoane. Foarte rar erau atîția cititori, cu excepția orei la care sosea poșta. Cea mai mare parte a membrilor iubitori de știință nu citeau altceva decît știrile.

Cel mai demn de stimă dintre membrii care frecventau sala de lectură era un cavaler apoplectic ce transportase cereale în Anglia și de aceea se credea obligat să citească presa străină. Sosea fără greș la nouă seara, lua *Le Figaro* și apoi *The Times*, pe care îl așeza deasupra, își punea ochelarii de aur și, îngînat de un anumit șuier suav, produs de lămpile cu gaz, adormea ușor deasupra primului ziar din lume. Era un drept pe care nimeni nu-l disputa. La puțină vreme după ce domnul acesta muri de apoplexie, deasupra ziarului *The Times*, se află că nu știa englezește. Alt cititor asiduu era un tînăr candidat la procuratură și registratură care devora *Gaceta* fără să lase necitit nici măcar un anunț de licitație publică. Era un Alcubilla [1] într-un volum ; știa pe de rost tot ce se făcuse, desfăcuse, aranjase și stricase din nou în administrația noastră publică.

Alături de el obișnuia să se așeze un cavaler care avea un viciu secret ; să scrie scrisori ziarelor din capitală cu știrile cele mai contradictorii. Semna „Corespondentul", și ori de cîte ori vreun ziar din Madrid menționa „Din Vetusta", era vorba de știri trimise de el. A doua zi, în alt ziar, își dezmințea știrea și rezulta că noutățile „Din Vetusta" erau inexistente. În felul acesta devenise foarte sceptic în legătură cu știrile publicate în presă. „Dacă ar ști el cum se fac ziarele !" Cînd francezii și nemții s-au luat la bătaie, „Corespondentul" se îndoia de acest război ; cine știe, poate că era vreo treabă de-a agenților de bursă ; nu se convinse că se întîmplase cu adevărat ceva pînă la capitularea de la Metz.

Poetul Trifón Cármenes era nelipsit și el la ceasul la care sosea poșta. Răsfoia cîteva ziare cu febrilă neliniște și dispărea numaidecît cu o nouă deziluzie în suflet. Din cauză că „nu i-o publicaseră". Era vorba de vreo poezie sau povestire fantastică pe care o trimisese la cîte-un

---

[1] Referire la Marcelo Martínez Alcubilla (1820—1900), jurisconsult, autor al Dicționarului administrației spaniole.

ziar şi care nu se mai publica. Cármenes, care la concursurile de poezie din Vetusta cîştiga toate coroanele de trandafiri naturali, nu reuşea să facă loc versurilor sale în presa madrilenă ; şi asta cu toate că în scrisorile prin care îşi recomanda operele folosea cele mai alese expresii ; de obicei formula era aceasta : „Mult stimate şi deosebit de respectat domn, alăturat vă remit cîteva versuri pentru ca, dacă le consideraţi demne de o onoare atît de deosebită, să poată vedea lumina tiparului în coloanele renumitului dumneavoastră ziar. Scrise fără pretenţii... etc, etc.“ Dar nimic ; nu apăreau. După un an cerea să i se înapoieze. Dar „manuscrisele nu se înapoiau“. Se folosea de ciornă şi-şi publica compoziţia în *El Lábaro*, ziarul reacţionar din Vetusta.

Alt lector constant era un bătrînel semiidiot care nu se culca niciodată înainte de-a fi citit toate *articolele de fond* din presa care sosea la Cazino. Îl încînta în mod deosebit proza greoaie a unui ziar cunoscut pentru faptul că era abil şi circumspect. Conceptele erau învăluite în asemenea eufemisme, omisiuni şi ocolişuri, şi deveneau atît de obscure din pricina subtilităţilor, încît bătrînul rămînea întotdeauna cu gura căscată.

— Ce abilitate ! spunea fără să înţeleagă nici un cuvînt.

Din aceleaşi motive credea în abilitate, deoarece, dacă ar fi încetat s-o vadă, n-ar mai fi existat.

Într-o noapte, cititorul articolelor de fond îşi trezi soţia spunîndu-i :

— Ascultă, Paca, ştii că nu pot dormi ?... Hai să vedem dacă înţelegi ce-am citit azi în ziar ; „Nu reuşeşte să reuşească să ni se pară blamabil...“ Tu înţelegi, Paca ? Li se pare blamabil sau nu li se pare ? Pînă ce nu găsesc un răspuns nu pot dormi...

Aceştia, ca şi alţi cititori asidui îşi treceau ziarele din mînă în mînă, în tăcere, devorînd ştiri pe care le citeau repetate în opt sau zece gazete. Astfel se alimentau spiritele acelor oameni care, înainte de unsprezece noaptea, se duc să se culce satisfăcuţi, convinşi că într-un anumit punct din ţară casierul a fugit cu banii. Citiseră asta din opt sau zece surse diferite. Toţi aceşti domni

respectabili şi demni de stimă trăiesc în puterea acestei sclavii, sclavia ziaristicii din capitală. Mult mai mult de jumătate din sumara bogăţie a cunoştinţelor lor e alcătuită din tăieturi din *Corespondenţa* pe care bietele ziare şi-o aruncă unele altora.

De multe ori, cînd domnea acea tăcere de bibliotecă, în care părea că se aude zgomotul elaborării cerebrale a cititorilor mintoşi, se isca un fel de icnire ca de cutremur, făcînd să se zguduie podeaua şi geamurile. Membrii mai vechi nu dădeau atenţie şi nici nu-şi ridicau ochii ; cei noi, înspăimîntaţi, priveau tavanul şi pereţii, aşteptînd să vadă edificiul prăbuşindu-se... Nu era cutremur, ci domnii care jucau biliard şi loveau în podea cu mînerele tacurilor. Ingenioasa bună dispoziţie a domnilor membri era proverbială.

La unsprezece noaptea nu mai rămînea nimeni în sala de lectură. Portarul, aproape adormit, împăturea ziarele, închidea pe jumătate întrerupătorul de gaz şi lăsa încăperea în semiîntuneric. Apoi pleca să se culce în loja lui.

În acest moment intra don Amadeo Bedoya, căpitan de artilerie, îmbrăcat în civil, înfăşurat într-o pelerină largă. Privea bine... nu era nimeni... întunericul îl ajuta. Se apropia de raft cu multă precauţie ; scotea o cheie, deschidea sertarul de jos, lua o carte, lăsa alta pe care o ţinea ascunsă sub pelerină, o strecura pe prima între cutele veşmîntului şi închidea sertarul. Se apropia de masă, după ce respira cu putere, fluiera marşul regal şi se prefăcea că aruncă o privire asupra ziarelor. El şi ziare ! Ca să facă ceea ce avea de făcut îi trebuiau cinci minute, după care ieşea triumfător. Nu era un hoţ, era un bibliofil. Cheia lui Bedoya era tocmai cheia pe care o pierduse portarul. Don Amadeo era don Saturnino Bermúdez al armatei. Fusese un vajnic militar, dar cum avusese onoarea de-a fi ales cu ani în urmă preşedinte al unui *Ateneu al infanteriei* şi se văzuse obligat să compună şi să rostească un discurs, avu surpriza să constate că e un excelent orator — conform părerii lui şi a şefilor — şi dintr-una într-alta ajunse om de litere pînă într-atîta, încît se jurase solemn şi cu energia care le stă atît de bine apărătorilor patriei să devină un adevărat erudit. Militarul, care ştia mai multă literatură decît mulţi ci-

vili, începu să atragă atenția vetustenilor, și însuși Bedoya se îndemna la treabă cu bunăvoința a ceea ce lui i se părea a fi deosebirea dintre artilerie și literatură. Încetul cu încetul, ajunse să fie membru, fie corespondent, fie titular, al mai multor societăți științifice, artistice și literare. Se distingea în arheologie și în botanică, mai ales în privința relațiilor dintre aceasta și horticultură. Era specialist în maladiile cartofului, și pe această temă avea și o lucrare, pe care guvernul nu mai reușea să i-o premieze. Avea de asemenea înclinații pentru biografiile militare. Știa nenumărate lucruri despre diferiți generali-locotenenți care fuseseră tot atîția Farnesio și Spínola, fără ca lumea să bănuiască însă ; și scotea la iveală istoria vreunui general de brigadă care, dacă ar fi condus o acțiune într-un anumit fel, ar fi cucerit gloria unui Napoleon, în loc să-și piardă pozițiile așa cum într-adevăr și le pierduse incapabilul general.

Izvoarele acestui soi de biografii ale unor oameni care ar fi putut deveni faimoși se aflau în cărțile din sertarele de jos ale bibliotecii de la Cazino. Poate că mai existau și alte exemplare în lume, dar nu se știa de ele, și Bedoya făcea parte din acea categorie de erudiți care-și găsesc un merit în a copia ceea ce nimeni nu voise să citească. De cum vedea, pe propriile lui coli de hîrtie, paragrafele copiate de el cu ortografia englezească și elegantă cu care îl dăruise Dumnezeu, i se și părea că totul e opera sa. Punctul său cel mai tare îl constituiau însă antichitățile. Pentru el, un obiect de artă nu avea nici un merit, chiar dacă ar fi fost de pe vremea lui Noe, dacă nu-i aparținea. Așa după cum Bermúdez iubea antichitatea pentru ea însăși, praful pentru că era praf, Bedoya era mai subiectiv, cum spunea el, simțea nevoia ca obiectul iubit să-i aparțină. „Dacă ar putea vorbi ! Cum ar mai rămîne Bermúdez și Canonicul și *tutti quanti* [1]." Dar nu putea vorbi. Probabil că ar intra în pușcărie dacă ar vorbi. „În sfîrșit, vorbind pe șleau, avea... — și privea în toate părțile cînd vorbea — avea un prețios manuscris al lui Filip al II-lea, un document politic de mare importanță." Îl furase din arhivele de la Simancas. Cum ?

[1] Toți ceilalți (it.).

Asta era mîndria lui. Așa se făcea că Bedoya, sigur de superioritatea lui, se uita de sus la ceilalți anticari și tăcea. Tăcea de teama pușcăriei.

Încăperea crimei, sala jocurilor de noroc, mai precis a ruletei și a jocului de cărți, se afla la etajul al doilea. Ajungeai acolo după ce străbăteai nenumărate coridoare întunecoase și strîmte. Autoritățile nu tulburaseră niciodată liniștea acelui refugiu rezervat și ascuns al artei aleatorice, nici în vremurile celei mai aspre moralități publice. La cererile gazetărașilor, în mod deosebit al celor de la *Lábaro*, se urmărea cu cruzime prostituția, dar jocurile de noroc nu puteau fi urmărite. Cît privește „infamele care-și comercializau trupul" — cum spunea Cármenes scriind incognito articolele de fond din *Lábaro* — cum să nu fie maltratate, dacă zilnic apăreau în presa locală ațîțări de felul acesta.

Aproape în fiecare zi apărea cîte un articolaș care se intitula, de exemplu : *Porumbițele astea !* sau *Trageți asupra lor ! ;* iar o dată însuși don Saturnino Bermúdez își scrise articolașul cu pricina intitulîndu-și-l sec : *Prostituate*, și sfîrșind prin a vorbi „despre impudica *scortum*[1]"

Întorcîndu-ne la joc. dacă vreun guvernator mai energic amenințase pe membrii Cazinoului că le va trage o sperietură, jucătorii influenți îi pronosticaseră concedierea. De obicei întotdeauna se făceau că nu văd, iar uneori n-au lipsit nici subvențiile în cea mai onorabilă formă posibilă, cum spuneau părțile contractante. Jucătorii vetusteni aveau o virtute : nu-și pierdeau nopțile. Erau oameni ocupați care trebuiau să se scoale devreme. Cutare medic se ridica de la masă la zece, după ce-și pierduse cîștigul din ziua aceea ; se trezea la șase dimineața, alerga prin tot orașul prin băltoace și noroi, înfrunta zăpada, grindina, frigul și vîntul și, după o muncă istovitoare, se întorcea să depună pe postavul verde pesetele cîștigate, ca pe o ofrandă în fața altarului. Avocați, procurori, grefieri, comercianți, industriași, funcționari, proprietari, toți făceau la fel. La jocul de cărți, în sala de lectură, în cea de biliard, în sălile de conversație, de domino și de

---

[1] Desfrînată (lat.).

şah se aflau întotdeauna aceleaşi persoane, respectivii pasionaţi ; *încăperea crimei* însă era locul unde se întîlneau toate profesiunile, toate vîrstele, toate ideile, toate gusturile şi toate temperamentele.

Nu degeaba se spunea că Vetusta se distingea prin patriotismul său înfocat, religiozitatea şi pasiunea pentru jocurile interzise. Religiozitatea şi patriotismul se explicau datorită istoriei ; pasiunea pentru joc, datorită abundenţei ploilor. Ce erau să facă bieţii oameni dacă nu se puteau plimba ? De aceea don Pompeyo Guimarán, filozoful, propunea transformarea catedralei într-un loc de plimbare acoperit. *Risum teneatis !* [1] răspundea Cármenes în articolaşul său din *Lábaro*.

Religiozitatea se manifesta în însuşi viciul jocului de noroc, deşi în lamentabila formă a superstiţiei. La Cazino se povesteau minuni de credulitate în legătură cu cei mai faimoşi jucători. Un comerciant, liberal şi nicidecum fricos, îşi depozitase la uşa centrului de recreere nişte pantofi vechi. Sosea la Cazino, îşi punea pantofii cu talpa ruptă şi urca să-şi încerce norocul. Se jura că niciodată nu-i zîmbise norocul cînd purtase ghete noi. Urma să devină jucător al ordinului celor desculţi. Credinţa pe de o parte şi o anumită maliţioasă experienţă pe de alta îi garantau cîştiguri sigure. Într-un an închină o splendidă novenă Sfîntului Francisc la care luă parte întreaga *Vetustă edificată,* cum spunea Bermúdez.

După ce Bedoya ieşi de la Cazino, trecînd fără să fie văzut de portarii care dormeau liniştiţi, înăuntru nu mai rămăseseră decît vreo opt sau zece membri, noctambuli declaraţi : puţini şi mereu aceeaşi. Unii, cîţiva indivizi stricaţi care, pe cînd locuiau la Madrid, aveau obiceiul să-şi piardă nopţile ; alţii, filfizonii şi fanţii din Vetusta care-i imitau. De întrunirea aceasta de ultimă oră va trebui să vorbim însă mai departe, fiindcă la ea participau unele personaje importante din povestirea noastră.

Era trei şi jumătate după-amiază. Ploua. În sala de lîngă vechiul cabinet se aflau membrii obişnuiţi, cei care nu jucau nimic şi cei şase care jucau şah. Aceştia îşi aşezaseră tabla de şah lîngă o fereastră, ca să aibă mai

---

[1] Stăpîniţi-vă rîsul ! (Lat.).

multă lumină. În fundul sălii părea că se întunecă. Pe o masă de marmură strălucea, prin fumul des de tutun, ca o stea acoperită de ceață, flacăra unei lumînări ce folosea la aprinsul țigărilor. Retrași în umbra unui ungher, în jurul acelei mese, tolăniți unii pe un divan, alții în balansoare de pai, stăteau vreo șase dintre membrii fondatori, care din vremuri imemoriale veneau acolo la trei fix, ca să-și bea cafeaua și păhărelul. Vorbeau puțin. Nici unul nu-și permitea vreodată să avanseze o afirmație ce n-ar fi putut fi admisă în unanimitate. Acolo erau judecați oamenii și întîmplările zilei, dar fără patimă; orice inovator, oricine făcuse ceva ca să iasă din comun era condamnat, fără să fie însă jignit. Erau elogiați, fără mult entuziasm, cetățenii care știau să fie cumpătați, politicoși, incapabili să exagereze. Mai degrabă să minți, decît să exagerezi. Don Saturnino Bermúdez primise nu o dată omagiul unei admirații prudente în acel cerc de domni respectabili. În general însă, aceștia preferau să vorbească despre animale, de pildă, despre instinctul unora ca elefantul și cîinele, negîndu-le, bineînțeles, inteligența : „castorul își construiește locuința în ziua de azi la fel ca pe vremea lui Adam ; nu e inteligență, e instinct". Vorbeau, de asemenea, despre utilitatea altor ființe iraționale : porcul, de la care folosești totul, vaca, pisica etc., etc. Conversația li se părea însă și mai interesantă dacă se referea la lucrurile neînsuflețite. Totodată îi încînta dreptul civil, capitolul cu privire la gradul de rudenie și la moștenire. Trecea un membru oarecare și, dacă vreunul din fondatori nu-l cunoștea, urma întrebarea :

— Cine-i ăsta ?

— E fiul lui... nepotul... care s-a căsătorit cu... de era soră cu...

Și, ca cireșile, toți vetustenii apăreau legați unul de altul prin gradul de rudenie. Iar conversația se termina întotdeauna cu fraza :

— Dacă stai și te gîndești bine, aici toți sîntem într-un fel rude.

Nici meteorologia nu lipsea vreodată din subiectele de discuție. Vîntul, care bătea cu furie, îi îngrijora foarte mult, întotdeauna, pe merituoșii membri. Iarna asta era

întotdeauna mai friguroasă decît toate celelalte de care își aminteau, cu excepția uneia.

Uneori se mai și bîrfea puțin, dar cu cea mai desăvîrșită discreție, mai ales dacă era vorba de clerici, doamne sau autorități.

În ciuda plăcerii unor conversații de felul acesta, grupul de venerabili bătrîni în care se afla un singur tînăr, și acesta chel, prefera tăcerea chiar și celei mai plăcute flecăreli; tăcerii îi era consacrată în cea mai mare parte acea specie de siestă în timpul căreia dormeau treji. Tăceau aproape întotdeauna.

Nu departe de ei și deranjîndu-i, bineînțeles, destul de mult uneori, se aflau două sau trei grupuri de zurbagii; iar ceva mai departe se auzea antipaticul țăcănit al dominoului pe care venerabilii îl exilaseră din sala lor. Jucătorii de domino erau aproape întotdeauna aceeași: un profesor universitar, doi ingineri civili și un magistrat. Rîdeau și strigau tot timpul; se insultau, dar întotdeauna în glumă. Cei patru prieteni, legați prin dubla de șase, ar fi vîndut știința, justiția și toate edificiile publice pentru a-l salva pe oricare din careu. În salonul de dans, unde nu era permis nici să se joace, nici să se bea cafea, se plimbau domnii de la tribunal și alte personaje, ca de pildă marchizul de Vegallana, în zilele foarte ploioase, cînd nu putea să iasă la plimbare.

Animația o produceau grupurile de zurbagii amintiți mai înainte.

„Acolo nu era respectat nimic și nimeni", spuneau bătrînii din colț. Deși erau la doi pași de ei, rareori se amestecau în conversație. Bătrînii tăceau și judecau.

— Ce zăpăceală! zise un *venerabil* cu voce scăzută.

— Observați și dumneavoastră, îi răspunseră, cît de rar vorbesc despre interesele reale ale provinciei.

— Numai atunci cînd vine domnul Mesía.

— Oh, domnul Mesía... e altceva...

— Da, e om în toată puterea cuvîntului. Foarte priceput în administrație și în ceea ce se cheamă economie politică.

— Și eu cred în economia politică.

— Eu nu cred, dar am mult respect pentru memoria lui Flórez Estrada, pe care l-am cunoscut.

Orice, în afară de certuri ; de cum se întrezărea vreo divergență, se arunca pămînt deasupra și tăceau cu toții.

La masa din față, un domn, care fusese primar liberal și era cămătar sub toate regimurile politice, striga ; un ins răutăcios și declarat dușman al clerului, pentru că în felul acesta și cu puțină bătaie de cap credea că-și dovedește liberalismul.

— Da, hai să vedem, spunea, cine te-a asigurat pe dumneata că n-a vrut Canonicul s-o spovedească pe Prezidentă ?

— Mi-a spus cineva care-a văzut-o cu proprii lui ochi pe doña Anita intrînd în capela lui don Fermín, și pe don Fermín ieșind fără s-o salute pe Prezidentă.

— Păi, eu i-am văzut salutîndu-se și stînd de vorbă pe Espolón.

— E adevărat, strigă un al treilea, și eu i-am văzut. De Pas era împreună cu Protoiereul, iar Prezidenta cu Visitación. Mai mult chiar, Canonicul era foarte îmbujorat.

— Domnule, domnule ! exclamă fostul primar prefăcîndu-se scandalizat.

— Ei bine, eu știu mai mult decît dumneavoastră toți, strigă un filfizon care-i imita pe Zamacois, pe Luján, pe Romea și pe toți actorii de comedie din Madrid, unde tocmai își luase diploma de medic.

Coborî glasul, făcu un semn care însemna discreție ; toți cei din jur se apropiară, iar el, punîndu-și mîna la gură în chip de paravan și lăsîndu-se pe spate cu scaunul pe care stătea călare pînă se sprijini cu spătarul de masă, spuse :

— Mi-a povestit Paquito Vegallana ; Protoiereul, vestitul don Cayetano, a rugat-o pe Anita să-și schimbe confesorul, pentru că...

— Domnule, domnule ! De unde știi de ce ? îl întrerupse dușmanul clerului. Secretul spovedaniei !

— Bine, bine ! Știu însă din sursă sigură. Mi-a spus Paquito. Mesía, și coborî și mai mult vocea, Mesía îi face ochi dulci Prezidentei.

Scandal general. Șușoteli în colțul întunecos.

„Asta era prea de tot."

„Se putea bîrfi, se putea vorbi fără o bază sigură, dar nu atîta. Povestea cu Canonicul și taina spovedaniei treacă-meargă ; dar să te atingi de Prezidentă ! Avortonul acela, fără îndoială, habar n-avea ce-i prudența !"

— Domnilor, eu nu spun că Prezidenta ar asculta vorbe dulci, ci că Alvaro îi face curte, ceea ce e cu totul altceva.

Negară cu toții probabilitatea afirmației.

— Omule... Prezidenta... E o chestie deosebită !

Fantele ridică din umeri.

„Era sigur. Îi spusese marchizul cel tînăr, marchizelul, prietenul intim al lui Mesía."

— Hai să vedem atunci, întrebă domnul Foja, fostul primar, ce legătură are povestea asta cu ochii dulci pe care Mesía vrea să-i facă Prezidentei, cu Canonicul și cu spovedania ?

Nu vroia să-și lase prada. Nu întotdeauna se putea vorbi, la Cazino, rău de preoți.

— Păi are o foarte mare legătură pentru că Protoiereul i-a cerut ajutor celuilalt ; vrea să-i lase lui povara conștiinței femeii.

— Băiete, băiete, o cam iei razna, spuse tatăl fantelui cel slobod la gură, care era de față și admira neobrăzarea fiului său, dobîndită, fără îndoială la Madrid, pe spinarea lui.

— Vreau să spun că Anita e foarte neîncrezătoare, după cum știm cu toții, și continua să-și coboare glasul, iar ceilalți să se apropie pînă formară un ciorchine de capete demne de un nou clopot de Huesca [1] ; e neîncrezătoare și poate-o fi observat privirile... și celelalte, ei ? ale celuilalt... și-o fi vrînd să-și salveze sufletul... și Protoiereul nu-i bun pentru cazuri complicate de conștiință, în vreme ce Canonicul știe multe în privința asta.

Cei de față nu putură decît să zîmbească în semn de aprobare.

Tatăl tînărului bîrfitor făcu unui prieten cu ochiul ; începeau să-i curgă balele. Nu încăpea nici o îndoială că

---

[1] Localitate în Spania, la poalele Pirineilor, celebră prin catedrala sa, datînd din secolele al XIII-lea și al XIV-lea.

băieții se deșteaptă doar la Madrid. Costă scump, dar la sfîrșit se văd rezultatele.

Trăncăneala băiatului suscita proteste, dar după aceea, elocința malițioaselor sale epigrame și tonul neobrăzat, gesturile și accentul învingeau.

Pe atunci începea să fie de bon-ton, în anumite cartiere ale vieții artistice și în unele cercuri, așa-numitul gen flamenco. Doctorașul purta pantaloni foarte strîmți și își combina în mod savant cornițele, care pe atunci se purtau pe frunte, cu cîrlionții pe care toreadorii și-i piaptănă pe tîmple. Așa că pieptănătura lui părea o perucă.

Se numea Joaquín Orgaz și *cocheta* cu toate fetele de măritat din oraș, ceea ce înseamnă că le privea cu insistență și-i plăcea să fie privit de ele. Își terminase studiile în anul acela și avea intenția să se însoare cît mai repede cu o fată bogată. Ea o să vină cu zestrea, iar el cu chipul, titlul de medic și înclinarea pentru genul flamenco. Nu era prost, dar sclavia modei îl făcea să pară mai mediocru decît era. Dacă la Madrid era unul dintre atîția alții, în Vetusta nu se putea teme decît de alți cinci sau șase rivali, ce importaseră maniere asemănătoare. În lunile de vacanță își folosea timpul intrînd în relație cu familiile bogate sau nobile din Vetusta. Devenise prieten intim cu Paquito Vegallana și, deși de la distanță, îi revenea și lui ceva din splendoarea pe care o iradia celebrul Mesía, crema eleganților din Vetusta. Orgaz îi spunea Alvaro datorită relațiilor foarte familiare dintre Paco și Mesía, și cum el îl tutuia pe Paquito... de asta.

Joaquín se învioră de succesul deplin al bîrfei lui și susținu că respectul și admirația pe care o inspirau Prezidenta erau de bon-ton.

— E o femeie frumoasă, foarte frumoasă ; dacă doriți, talentată, demnă de altă scenă, demnă să zboare mai sus... ; și dacă mă siliți vă voi spune că e o femeie superioară, dacă există asemenea femei dar, în sfîrșit, e femeie, *et nihil humani* [1]...

---

[1] *Homo sum et nihil humani a me alienum puto* (Om sînt și nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin) — vers din comedia *Heautontimorumenos* a poetului latin Terențiu.

Nu știa ce însemna asta în latină, nici cum se termina și nici cui aparținea, dar folosea cuvintele acestea întotdeauna cînd era vorba de posibilele slăbiciuni ale cuiva.

Membrii Cazinoului rîseră în hohote.

„Pînă și în latină știe să bîrfească potlogarul !" se gîndi tatăl, tot mai satisfăcut de sacrificiile pe care le făcuse pentru hoțomanul acela.

Joaquinito, roșu de plăcere, și un pic și de rachiul de anason pe care-l băuse, crezu că e cazul să-și încununeze edificiul gloriei cîntînd ceva nou. Se ridică, întinse un picior, se răsuci, pe un călcîi și cîntă sau *își* cîntă, cum spunea el :

Deschide-mi portița,
Deschide-mi fereastra...

„Trebuia, neapărat, să nu se mai ocupe de micile evenimente din oraș. Prezidenta ! N-o fi și ea din carne și oase ? Și Alvaro fusese întotdeauna irezistibil..." Orgaz, fiul, își întrerupse dansul pe care-l începuse în timp ce făcea aceste observații. În sala vecină răsunaseră niște pași care făceau să se cutremure podeaua.

— A venit englezul, spuse printre dinți iubitorul genului flamenco ; și păli puțin.

Într-adevăr, era Ronzal.

Pepe Ronzal — alias Flintă, nu se știe de ce — era originar din Pernueces, un sat din provincia respectivă. Fiul unui bogat crescător de vite, putu să-și facă studiile, vom vedea ce fel de studii, în capitală. Pasionat jucător de cărți încă din adolescență, la fel ca și Vinculete, n-a mai vrut să se întoarcă la Pernueces nici în vacanță, dornic să nu piardă nici o partidă. Nu-și putu termina studiile, nu fu de ajuns tradiționala bună voință a profesorilor pentru ca Flintă să-și ia licența în drept.

O dată, la un examen, fu întrebat :

— Ce este testamentul ?

— Testamentul..., o spune chiar cuvîntul, este cel pe care-l fac defuncții.

În afară de Flintă i se mai spunea și Studentul, printr-o antonomasie ironică pe care nici n-o înțelegea.

Timpul trecu ; crescătorul de vite muri ; Pepe Ronzal încetă să mai fie Studentul, își vîndu pămînturile, se mută

în capitală și începu să facă politică, nu se știe exact cum și nici de ce.

Așa se întîmplă că de la biroul unui colegiu electoral trecu la Primărie, și din consilier municipal deveni deputat provincial de Pernueces. Dacă niciodată nu reuși să se scuture de o ignoranță primitivă în ceea ce privește mersul, îmbrăcămintea și chiar și felul de-a saluta, în rest obținu unele progrese lente, și era nevoie să fii destul de vechi în Vetusta ca să-ți amintești cît de rustic fusese omul acela. Din anul Restaurației, Ronzal trecea drept bărbat cu inițiativă, norocos într-un anumit gen de dragoste și în afaceri cu case de țară. Era partizan foarte hotărît al instituțiilor în vigoare. Se pieptăna după modelele găsite pe timbre și pe bancnote, cît despre încălțăminte, purta niște pantofi foarte tari, blindați. Credea că asta îi dădea înfățișarea unui nobil englez.

— Eu sînt foarte englez în ceea ce privește lucrurile mele, spunea cu emfază, mai ales la pantofi.

„*Milita*" în partidul cel mai reacționar din cele care se schimbau la putere.

— Dați-mi un popor saxon, spunea, și voi fi liberal.

Mai tîrziu deveni liberal fără să i se dea poporul saxon, ci cu totul altceva, ce nu ține de această povestire.

Era înalt, robust și bine făcut ; avea capul mic, rotund și fruntea îngustă ; ochi sălbatici, fără expresie, speriați, pe care nu și-i mișca întotdeauna cînd vroia, ci cînd putea. Să vorbești cu Ronzal, să-l vezi însuflețit, vorbăreț, azvîrlind cuvintele cu multă energie și entuziasm, și să observi că ochii nu i se mișcă și nici nu exprimă nimic din toate astea, ci privesc ficși cu uluirea și neîncrederea animalelor din pădure, îți dădea fiori.

Avea o frumoasă culoare negricioasă și picioarele foarte bine făcute. În privința pantalonilor o luase înaintea vremii lui, deoarece îi purta foarte scurți. Întotdeauna, fie că era cald sau frig, purta mănuși, chiar dacă se cădea sau nu. Pentru el, mănușa fusese întotdeauna semnul distinctiv al fineței, cum spunea el, al boieriei, după cum de asemenea mai spunea. În plus, îi transpirau palmele.

Ura tot ceea ce mirosea a plebe. *Republicăneii* aveau în el un dușman teribil. De un Sfîntul Francisc, portarul

nu puse nici un drapel la ferestrele Cazinoului. Ronzal, care devenise între timp membru al Consiliului, vru să-l azvîrle pe una din acele ferestre pe mizerabilul slujbaş.

— Domnule, striga portarul, dar azi e Sfîntul Francisc de Paula [1] !

— Ce contează, animalule ? răspunse Flintă furios. Pe mine nu mă interesează nici un fel de Paulă, dar dacă-i Sfîntul Francisc e zi de sărbătoare şi se pun steagurile !

Aşa înţelegea el că trebuie slujite Instituţiile.

Cu ieşiri ca acestea făcu să fie respectat încetul cu încetul.

Pe faţă nimeni nu rîdea de el. Nu-i lipsi perspicacitatea ca să înţeleagă că lumea punea mult preţ pe aparenţe, şi că la Cazino se socotea că-i mai înţelept cel care strigă mai tare, e mai greu de cap şi citeşte mai multe ziare într-o zi. Şi îşi spuse :

„Povestea cu înţelepciunea e o completare necesară. Voi fi înţelept. Din fericire am energie (avea pumni foarte buni), de încăpăţînat nu mă întrece nimeni şi mă bucur de nişte plămîni ca un manolit (monolit, bineînţeles). Fără nimic altceva în plus şi citind *Corespondenţa* voi fi un Hipocrate al provinciei."

Hipocrate era maestrul lui Platon căruia Flintă nu-i spuse niciodată Socrate, şi nici nu avu nevoie să-i spună.

De atunci citi ziare şi romane de Pigault-Lebrun şi Paul de Kock, singurele cărţi pe care le putea privi fără să adoarmă imediat. Asculta cu atenţie conversaţiile care îi sunau a înţelepciune ; şi, mai ales, încerca să se impună strigînd mult şi avînd întotdeauna ultimul cuvînt.

Dacă argumentele adversarului îi dădeau motive de nelinişte, scotea ceea ce nu se putea numi un adevărat baston pentru că era un bastonaş de bambus şi, agitîndu-l, ţipa :

— Şi să fie clar că voi susţine acest lucru pe toate planurile ! Pe toate planurile !

Şi repeta povestea cu planurile de cinci-şase ori pentru ca celălalt să reţină expresia şi reteveiul şi să se dea învins.

---

[1] Sărbătoare catolică, la 2 aprilie, ziua Sfîntului Francisc născut la Paola (Calabria).

Înţelegea că aici discuţiile care angajau mai puţin erau cele care tratau subiecte mai grase şi lucruri îndepărtate, astfel punctul lui tare deveni politica externă. Cu cît era mai îndepărtată ţara despre ale cărei interese se discuta, cu atît îi convenea lui mai mult. În asemenea cazuri pericolul se afla în *lapsus*-urile geografice. De obicei confunda ţările cu generalii care conduceau armatele invadatoare. Într-o anume polemică nefericită se luă la ceartă cu căpitanul Bedoya care nega existenţa generalului Sevastopol.

Crezu de asemenea că faima sa de om plin de talente se va încetăţeni încercîndu-şi puterile la şah, şi risipi multă energie la acest joc. Într-o după-amiază, cînd juca în prezenţa mai multor membri şi pierduse deja mai multe piese, îşi văzu salvarea transformînd un pion în regină.

— Asta e regină ; exclamă ţintindu-şi ochii în cei ai adversarului.

— Nu se poate.

— Cum nu se poate ?

Şi adversarul, din instinct, îşi retrase piesa care închidea drumul pionului ce trebuia să devină regină.

— Regină va fi şi fac din asta o chestiune personală, adăugă Flintă făcînd pe grozavul şi bătîndu-se cu pumnul în piept.

Iar adversarul, fără să vrea, îi mai lăsă un pătrăţel liber.

Şi astfel, din una în alta, riscîndu-şi viaţa indiferent pentru ce, energicul deputat provincial de Pernueces îşi transformă pionul în regină şi cîştigă partida.

Şapte

Aceste calităţi şi multe altele îl caracterizau pe Pepe Ronzal de care îi era atît de frică lui Joaquinito Orgaz. Poate că deputatul de Pernueces ştia că Joaquín îl imita la perfecţie ; ba chiar şi felul în care-şi debita prostiile. În afară de asta, Ronzal îl ura pe don Alvaro Mesía şi pe toţi cei care îl lăudau şi erau prieteni cu acesta. Joaquín era trup şi suflet cu marchizelul — fiul marchizului de Vegallana — şi acesta prieten intim cu don Alvaro.

— Bună ziua, domnilor, spuse Ronzal apropiindu-se de grup.

Îşi lăsă mănuşile pe masă, ceru o cafea şi începu să-l privească ţintă pe Joaquinito, care ar fi vrut să se facă nevăzut.

— Pe cine bîrfiți, puișor ? întrebă deputatul, dînd o palmă peste piciorul cam pirpiriu al avortonului.

În privința picioarelor, Ronzal îl tăia. Într-adevăr, și le întinse alături de cele ale tînărului, pentru ca toți domnii aceia să poată face comparația.

Joaquín răspunse :

— Pe nimeni.

Și ridică din umeri.

— Nu cred. Madrilenii ăștia au întotdeauna ceva de spus despre nefericiții de provinciali.

— Asta-i adevărat, răspunse fostul primar. Victima era astăzi prietenul dumitale, Vicarul.

Ronzal deveni foarte serios.

— Ei ! rosti, ești și *espifor* ? (Spirit forte, în franceza lui Flintă.)

— Era vorba, adăugă Foja, de vorbele dulci pe care le ascultă sau nu le ascultă o anumită doamnă, foarte respectată pînă azi, și de sprijinul spiritual pe care conștința sa mîhnită îl caută sau nu îl caută în îndrumarea morală a lui don Fermín... He, he !...

Ronzal nu înțelegea.

— Să vedem, să vedem ; cer să mi se vorbească clar.

Joaquinito își privi tatăl, cerîndu-i parcă ajutor.

Domnul Orgaz îndrăzni să murmure :

— Bine, omule, dar să ceri...

— Da, domnule ; cer. Și fac din asta o chestiune personală.

— Dar ce ceri, dumneata ? întrebă băiatul epuizîndu-și curajul în acest avînt de energie.

— Cer ceea ce am dreptul să cer, asta e ; și repet că fac din asta o chestiune personală.

— Dar ce chestiune ?

— Asta !

Joaquinito își strînse din nou buzele, palid ca un mort. Înțelese că acolo, lucrul cel mai puțin important era să ai dreptate. Ochii sălbatici ai lui Ronzal începuseră să arunce scîntei. Se încurcase și asta era ceea ce îl irita cel mai mult întotdeauna : să-și piardă șirul vorbelor.

— Da, domnule, această chestiune ; și vreau să mi se vorbească clar.

Nu știa nici el însuși ce cerea.

Foja se însărcină să limpezească lucrurile.

— Domnul Ronzal vrea să i se explice dacă lumea crede că el e cel care-i face ochi dulci acestei doamne care acceptă sau nu acceptă curtea.

— Asta-i ! spuse Ronzal, care nu se gîndea la asemenea lucru, dar care se simţi înmărmurit de această presupunere. Vreau să ştiu, adăugă, dacă se crede că eu sînt capabil să pun la îndoială virtutea acestei doamne atît de respectabilă...

— Dar care doamnă ?

— Asta, don Joaquinito, asta ; şi de mine nu-şi bate joc nimeni.

Discuţia se încălzi ; incidentul fu atît de grav, încît trebuiră să intervină venerabilii domni din ungherul întunecos, care trecură, în unanimitate, de partea domnului Ronzal, deşi recunoşteau că se înfurie prea tare. Îi explicară totul, pentru că nu-i lăsase încă să-l pună la curent. „Nu era vorba de Ronzal. Acolo se spusese, cu mai multă sau mai puţină prudenţă, că domnul Canonic urma să fie de acum înainte duhovnicul señorei doña Ana de Ozores de Quintanar, pentru că această ilustră şi atît de virtuoasă doamnă, fugind de capcanele unui curtezan, care nu era domnul Ronzal..."

— E Mesía, întrerupse Joaquín.

— Cine spune asta minte, strigă Flintă foarte întristat de veste. Şi acest domn, don Juan Tenorio [1], poate să bată la altă poartă, deoarece Prezidenta e o fortăreaţă inexpugnabilă. Iar în ce-l priveşte pe cel care vine cu asemenea poveşti într-un stabiliment public...

— Cazinoul nu e un stabiliment public, îl întrerupse Foja.

— Şi se vorbea între prieteni, în intimitate, adăugă Orgaz tatăl.

— Şi asta, cu don Juan Tenoriu, du-te dumneata şi spune-i-o lui Mesía, strigă Orgaz fiul din uşă, hotărît s-o rupă la fugă dacă înţepăturile l-ar fi scos din sărite pe barbarul din Pernueces.

---

[1] Eroul piesei cu acelaşi nume al dramaturgului spaniol José Zorilla. Figură legendară în Spania.

Dar nu se întîmplă nimic. Flintă se făcu întocmai ca o pătlăgea, dar nu se mişcă, şi spuse :

— Nici Mesía şi nici Sfîntul Mesía nu mă sperie pe mine ! Şi ce spun eu, spun în faţă şi întregii lumi, *surbicesorbi* (oraşului şi lumii, în latina lui Ronzal). Se pare doar că don Alvarito mănîncă prunci cruzi şi că pe toate femeile le...

Şi spuse o grozăvenie care scandaliză pe domnii din colţul întunecos.

— Linişte ! se încumetă să rostească, coborîndu-şi glasul, Joaquinito, fără să se dezlipească de uşă.

— Cum linişte ? Pe mine nimeni... domnişorule !

Se auzi un hohot sonor, bubuitor, care îi îngheţă sîngele înfocatului Ronzal. Nu încăpea îndoială, era hohotul de rîs al lui Mesía. Stătea de vorbă cu domnii care jucau domino în sala alăturată. Îl însoţeau Paco Vegallana şi don Frutos Redondo. Se îndreptară spre Ronzal. Acesta se aşezase din nou şi se plîngea că i se răcise cafeaua, pe care o bea cu sorbituri mici. Făcuse un semn celor din jur. Vroia să spună că tăcea din pură discreţie.

Don Alvaro Mesía era mai înalt decît Ronzal şi mult mai zvelt. Se îmbrăca la Paris şi obişnuia să se ducă el însuşi să i se ia măsurile. Ronzal îşi comanda hainele la Madrid ; pentru fiecare costum îi cereau preţul a trei costume, şi redingotele nu-i veneau niciodată bine. Era îmbrăcat întotdeauna după penultima modă. Mesía se ducea de multe ori la Madrid şi în străinătate. Deşi era din Vetusta, nu avea accent local. Ronzal părea din Galicia cînd vroia să vorbească într-o castillană perfectă. Mesía vorbea franceza, italiana şi puţină engleză. Deputatul de Pernueces nutrea o suverană invidie pentru Preşedintele Cazinoului.

Nici un vetustean nu i se părea superior fiului mamei sale, nici ca eleganţă, curaj, noroc la doamne şi nici ca prestigiu politic, dacă îl lăsa deoparte pe don Alvaro. Flintă trebuia să-şi mărturisească faptul că e inferior acestuia, care era frumosul său ideal. În imaginaţia sa, Preşedintele Cazinoului era un desăvîrşit erou de roman, ba chiar de poem. Îl credea mai curajos decît Cidul, mai îndemînatic în mînuirea armelor decît un zuav, chipul lui i se părea o icoană fără greş, iar hainele, veşnicul

etalon al îmbrăcăminții ; în ce privește faima de care se bucura don Alvaro — de om îndrăzneț și irezistibil cuceritor — o considera autentică și-o socotea drept cel mai de invidiat patrimoniu pe care l-ar fi putut rîvni un om iubitor de distracții în această lume vicleană. Deși își petrecea viața colportînd zvonurile răutăcioase care circulau cu privire la origina averii care i se atribuia Președintelui, el, Ronzal, credea că nici o singură centimă nu fusese dobîndită pe căi necinstite.

Ronzal era reacționar în cadrul dinastiei, iar Mesía, și el dinastic, era considerat ca șef al partidului liberal din Vetusta, care respecta Instituțiile. Peste tot îl vedea în frunte, mereu învingător. Venea la putere partidul lui Ronzal, acesta era deputat în comisia permanentă dar, cu toate acestea, don Alvaro intra în Camera Deputaților și el rămînea în umbră ; Mesía nu era de-al casei, avea acolo o neînsemnată minoritate dar, de la portar pînă la Președinte, toți își scoteau pălăria în fața lui și dă-i cu don Alvaro în sus și don Alvaro în jos. Și nu exista primar de-al lui don Alvaro care să nu-și vadă registrele cu socoteli aprobate, nici vreun recrut de-al lui Mesía care să nu fie bolnav de moarte și, în fine, nici vreo vînzare de care să se ocupe el și să nu iasă bine.

Și mai ales femeile !

De multe ori la teatru, cînd publicul își concentra atenția pe scenă, un spectator, Ronzal, din fotoliul lui din avanscenă, își pironea privirea asupra elegantului Mesía, acel cocoș blond, palid, cu ochi cenușii, reci aproape întotdeauna, dar destul de arzători ca să farmece o femeie. Plastronul acela, acel *plaston* (cum spunea Ronzal) de neimitat, cu o strălucire pe care nu știa s-o dea nimeni în Vetusta, și care nu se vedea nici la cămășile din Madrid, atrăgea privirile deputatului provincial așa cum lumina atrage fluturii. În mod superstițios atribuia *plastonului* un mare rol în victoriile amoroase ale dușmanului său.

El, Ronzal, se fălea de asemenea mult cu plastronul, dar tindea pe nesimțite spre vesta închisă și cravata tare. Dar iarăși vedea plastronul celuilalt și revenea și el la vestele deschise. Ronzal se uita la Mesía și dacă modelul

său, atît de duşmănit, aplauda, aplauda și el, dar rar şi fără zgomot, ca celălalt. Don Alvaro își sprijinea coatele pe balustrada lojii, își încrucişa mîinile şi se întorcea să stea de vorbă cu prietenii săi într-un fel deosebit, pe care Flintă nu reuşi să-l imite niciodată. Dacă Mesía își preumbla binoclul prin loji şi fotolii, Ronzal urmărea mişcarea acestuia, asemuindu-l cu două tunuri încărcate de obuze ucigătoare ; vai de femeia asupra căreia ținteа acel asasin de inimi ! Doamnă sau domnişoară, Ronzal o şi considera moartă de iubire sau cel puțin dezonorată.

Cunoştea mai bine ca toți victimele pe care le făcea donjuanul Vetustei ; îl spiona, îi urmărea paşii, îi interpreta zîmbetele şi nu o singură dată (mai degrabă ar fi murit decît s-o mărturisească), nu o singură dată aştepta să treacă timpul în care *celălalt* se plictisea de obicei de o femeie, ca să încerce s-o prindă în stîngacele şi grosolanele plase ale seducției ronzaleşti.

În asemenea ocazii se întîmpla de obicei ca acele mîncăruri încălzite să le consume Paco Vegallana, marchizelul.

Flintă știa toate acestea, dar nu le împărtăşea nimănui. Nega cuceririle lui Mesía.

— E deja bătrîn, obişnuia să spună ; nu spun că atunci, în tinerețile lui, cînd bunele obiceiuri se pierduseră... nu spun că atunci n-o fi avut vreo aventură oarecare... Astăzi însă, în actualul moment istoric — deputatul de Pernueces se umfla în pene vorbind despre asta — moralitatea familiilor noastre este cel mai bun scut.

Asemenea conversații se repetau în fiecare zi ; obiectul bîrfelor varia puțin, comentariile și mai puțin, iar frazele de loc. Aproape că se putea anticipa ce va spune fiecare și cînd o va face.

Don Alvaro observă că prezența sa făcu să înceteze o anumită conversație. Era obişnuit cu asta. Știa de ura pe care o nutrea pentru el deputatul de Pernueces și de admirația ce însoțea această ură. Îl amuza și îi și convenea pizma lui Ronzal, harnic propagator al legendelor în care Mesía era eroul ; legende care-i erau foarte utile pentru multe lucruri. Știa de asemenea și de felul grotesc în care-l imita Studentul — el îi mai spunea încă aşa — și se complăcea să-l observe, ca și cum s-ar fi

privit într-o oglindă din *Rigolade*. Nu-l duşmănea. I-ar fi făcut chiar şi o favoare, fiindu-i uşor. Poate că-i şi făcuse unele, fără ca celălalt să știe.

Deşi nu se mai făcu nici o aluzie la Prezidentă, reîncepură să vorbească despre femeile căsătorite.

Ca și altă dată, Ronzal apăra, cu ajutorul unor teze generale, moralitatea prezentă care se datora Restaurației.

— Ei hai, Ronzalillo, că dumneata, în vremurile astea pline de moralitate... spuse primarul cu răutatea lui din totdeauna.

Flintă surîse o clipă, dar, redobîndindu-și seninătatea, exclamă :

— Nici eu, nici nimeni, credeți-mă. În Vetusta viața nu găseşte stimulente pentru viciu. Nu spun că totul se datoreşte virtuții, dar lipsesc și ocaziile. Iar sfînta influență a clerului, mai ales a clerului de la catedrală, face mult. Avem un Episcop care-i un sfînt, un Canonic...

— Domnule, Canonicul... Nu-mi veni mie cu poveşti... Dacă aş vorbi eu... Şi pe urmă știți cu toții...

Reticențele acestea aparţineau lui Foja.

— Domnul Canonic, spuse Mesia, luînd pentru prima oară cuvîntul, nu e un mistic cum se spune, dar nu cred că e un concurent.

— Ce înseamnă asta ? întrebă Joaquinito Orgaz.

Îi explică Foja.

Se discută dacă era adevărat sau nu. Ronzal, Orgaz tatăl, marchizelul, Mesía și alţi patru spuseră că nu. Foja, Joaquinito și alți doi că da.

Învingînd la voturi, ca să mulțumească minoritatea, Președintele Cazinoului declară în mod imparțial că „adevăratul păcat al Vicarului era simonia".

Marchizelul, licenţiat în drepul civil și canonic, trebui să explice cuvîntul.

După don Alvaro, ambiția și avariția erau păcatele de moarte ale Canonicului, mai ales avariția ; în rest era un înțelept ; poate singurul savant din Vetusta ; un orator incomparabil mai bun decît Episcopul.

— Nu-i un sfînt, adăugă el, dar nu se poate crede nimic din ceea ce se spune despre doña Obdulia și despre el, și nici despre povestea cu el și cu Visitación ; în pri-

vința relațiilor lui cu familia Páez, eu, care sînt prieten la cataramă cu don Manuel și o cunosc pe fiică-sa de cînd era așa — de jumătate de metru — protestez contra tuturor acestor zvonuri calomnioase.

(Ronzal reținu cuvîntul ; el credea că se spune zvoane.)

— Ce zvonuri ? întrebă marchizelul, care era acolo exact pentru asta.

— Nu știi ? Păi se zice că Olvidito nu iese din cuvîntul lui don Fermín ; că nu se căsătorește și nici nu se va căsători deoarece don Fermín vrea să se călugărească, că don Manuel e de acord cu asta și...

— Și eu jur că-i adevărat, señor don Alvaro, țipă Foja.

— Crezi însă și dumneata că fetei îi face curte Canonicul ?

— Asta nu știu.

— Nici celelalte, spuse Ronzal.

Mesía îl privi, aprobîndu-i cuvintele printr-o înclinare a capului și un surîs afabil.

— Domnilor, adăugă Flintă însuflețindu-se, e scandalos. Aici totul se transformă în politică. Domnul Canonic e o persoană foarte demnă în adevăratul sens al cuvîntului.

— Zise contele.

— Zic eu !

— E ca și cum n-ar zice-o nimeni.

Urmă o pauză. Fostul primar nu era un Joaquinito Orgaz.

Povestea cu nimeni cerea sînge, Ronzal era sigur, dar nu știa cum să-i răspundă liberaloiului.

În sfîrșit, spuse :

— Ești un mojic.

Foja, care știa să insulte, dar totodată ierta jignirile, nu se consideră ofensat.

— Eu dovedesc ceea ce spun, replică el ; Canonicul e harapnicul provinciei ; pe Episcop l-a îmbrobodit, pe clerici îi ține din scurt ; a devenit milionar în cinci sau șase ani, de cînd e Vicar ; curia de la Palat nu-i o curie ecleziastică, ci o sucursală de-a lui Montes de Toledo. Despre confesional nu vreau să spun nimic. Iar despre

Adunarea Paulinelor și despre fetele de la catehism... șșt! mai bine să nu vorbim; și nici despre Curtea Mariei... Să trecem la altceva. În sfîrșit, n-ai de unde să-l apuci. Asta-i adevărul, purul adevăr; și în ziua în care în Spania o să existe un guvern măcar pe jumătate liberal, omul ăsta o să plece de-aici cu sutana între picioare. Am spus.

Așa înțelegea libertatea fostul primar: dacă era sau nu era persecutat clerul. Persecuția clerului și libertatea comerțului — iată esențialul. Libertatea comerțului se reducea pentru el la libertatea dobînzilor. Era mai cămătar decît clerofob.

Deși rău de gură, nu îndrăznea să-i insulte pe preoți în mod atît de deschis, și cuvintele lui produseră uimire.

Cum se făcuse că Foja, un om șmecher, viclean, atent întotdeauna, izbucnise în felul acesta? Nu era însă vorba de-o izbucnire. Căci era foarte calm. Își știa bine rolul. Intenția lui era să-i facă pe plac lui don Alvaro, din motive pe care le cunoștea numai el; și, deși președintele Cazinoului se prefăcea că-l apără pe Canonic, pentru Foja era limpede că nu-l iubea de loc.

— Domnule Foja, răspunse Mesía, sigur că toți ceilalți așteptau să vorbească, există o notabilă exagerare în tot ceea ce ai spus dumneata.

— *Vox populi*[1]...

— Poporul e prost, strigă Ronzal. Poporul l-a răstignit pe Domnul nostru Isus Hristos, poporul i-a dat cucută lui Hipocrate.

— Lui Socrate, îl corectă Orgaz fiul, răzbunîndu-se la adăpostul prezenței lui don Alvaro.

— Poporul, continuă celălalt fără să-i dea atenție, l-a ucis pe Ludovic al XVI-lea...

— La revedere! Și-a dat drumul, îl întrerupse Foja.

Și, luîndu-și pălăria, adăugă:

— Cu bine, domnilor; unde vorbesc savanții, noi neștiutorii sîntem de prisos.

Și se apropie de ușă.

— Omule, à propos de savanți, spuse don Frutos Redondo, americanul, care pînă atunci nu scosese nici un

---

[1] Vox populi, vox Dei — adagiu latin: Glasul poporului e glasul zeilor.

cuvînt. Am făcut un pariu cu dumneata, domnule Ronzal... Îți mai amintești... Cuvîntul acela.

— Care ?

— Avena [1]. Dumneata ziceai că se scrie cu *h*...

— Și mențin ce-am spus și fac din asta o chestiune personală...

— Nu, nu ; mie să nu-mi umbli cu ocolișuri ; dumneata ai pariat pe o tuslama...

— Am pariat.

— Ei bine, ha, ha, ha ! Aduceți dicționarul Calepino, ăsta care e aici în bibliotecă.

— Să-l aducă !

Un valet aduse dicționarul. Consultările de felul acesta erau frecvente.

— Caută întîi la *h*, spuse Ronzal cu o voce de tunet lui Joaquinito, care își luase cu plăcere însărcinarea să-l zdrobească pe deputatul de Pernueces.

Don Frutos își freca mîinile de bucurie. Ar fi dat un milion din cele multe pe care le avea pentru o asemenea victorie. Acum o să vadă ei cine era mai prost. Făcea cu ochiul celorlalți, rîdea satisfăcut, își freca mîinile.

— Ce tăcere ! Ce tăcere !

Orgaz, solemn, căută avena la *h*. Nu găsea.

— Poate că-l cauți scris cu *b* ; caută-l cu *v* după *a*.

— Nu e, domnule Ronzal, nu e.

— Acum caută-l fără *h*, exclamă don Frutos foarte serios, dorind să-și ia o înfățișare demnă în clipa victoriei.

Ronzal era roșu ca sfecla. Se uită la Mesía, care se prefăcea că nu e atent.

În sfîrșit, Flintă, hotărît să joace totul pe o carte, se ridică în picioare în mijlocul sălii, smulse dicționarul din mîinile lui Orgaz, care credea s-o să i-l arunce în cap. Dar nu, îl aruncă pe divan și spuse țipînd :

— Domnilor, orice ar susține cărțoiul ăsta, vă asigur, pe cuvînt de onoare, că în dicționarul pe care-l am eu acasă, avena e scris cu *h*.

Don Frutos vru să protesteze, dar Ronzal adăugă fără să-i lase timp :

---

[1] Ovăz.

— Cel care nu mă crede îmi aduce o jignire, se îndoiește de onoarea mea, îmi aruncă în față o mănușă și în acest caz... îi stau la dispoziție ; știți cum se aranjează asemenea lucruri.

Don Frutos deschise gura.

Foja, din ușă, se încumetă să spună :

— Domnule Ronzal, nu cred că domnul Redondo și nici altcineva ar îndrăzni să se îndoiască de cuvîntul dumitale. Dacă dumneata ai un dicționar în care avena e trecut la litera *h*, să-ți fie de bine ; ba socotesc că știu și ce dicționar e... Trebuie să fie dicționarul Autorităților...

— Da, domnule, e dicționarul Guvernului...

— Ei, ăsta-i cel care conduce ; și dumneata ai dreptate, și don Frutos confundă avena cu Havana unde și-a făcut averea...

Don Frutos se consideră satisfăcut. Înțelesese gluma cu ovăzul în legătură cu care trebuia să-i fie de bine celuilalt și se prefăcu a crede că e învins.

— Domnilor, spuse, de acord, să nu mai vorbim de asta ; eu plătesc tuslamaua.

Aproape întotdeauna, trecea la Cazino drept cel mai ignorant. Și văzîndu-l pe Ronzal obiectul batjocurii generale, fu foarte mulțumit.

Rămaseră înțeleși că în seara aceea să ia masa toți cei prezenți, ca invitați ai lui don Frutos. Stranie renunțare pentru acea inimă iubitoare de economie ! Ronzal crezu că, o dată mai mult, se impusese grație energiei ; și încă cum, de față cu don Alvaro ! Acceptă invitația și rolul de învingător cu atît mai mult cu cît era sigur că acasă nu avea nici un dicționar. Dar de vreme ce Foja spunea...

Ploaia încetase, adunarea se risipi, luîndu-și rămas bun pînă seara. În afară de Orgaz tatăl, ceilalți erau obișnuiții noctambuli.

Cina urma să fie la ultima oră. Mesía se oferi să ia și el parte, în pofida multiplelor sale ocupații.

Ce mult invidie Ronzal acea frază ! Înțelese că toți interpretaseră întocmai ca și el acele „ocupații“. Erau, vai, întîlniri de dragoste. „Poate cu Prezidenta !“ gîndi deputatul de Pernueces și își promise să-i spioneze.

Don Alvaro Mesía, Paco Vegallana și Joaquín Orgaz plecară împreună. Marchizelul înțelese că Orgaz îl deranja pe don Alvaro.

— Ascultă, Joaquín, acum că-mi aduc aminte, tu știi ce se întîmplă ?

— Nu, spune-mi tu.

— Ai un rival de temut.

— În ce... privință ?

— Ai dreptate, uitam de nenumăratele tale probleme... E vorba de Obdulia.

— Ei, ei ! rosti Mesía, zîmbind din pură milă ; va să zică o asediezi pe văduvioară ?

— Da, răspunse Paco, marele asediu al Vienei.

Joaquín, cu tot stilul lui flamenco se tulbură, rușinat și înfumurat în același timp. Știa în mod sigur că don Alvaro fusese amantul Obduliei, pentru că îi mărturisise chiar ea. „Unicul !", spusese doamna. Orgaz însă bănuia că aventura o moștenise Paco. Obdulia se jura că nu.

— Rivalul tău e don Saturnino Bermúdez, descendentul a o sută de regi, știi tu, văr cu mine, după el... Cred că ieri a fost un adevărat scandal la catedrală, că Palomo a trebuit să-i dea afară cu mătura ; ce credeai tu ? Că Obdulia își dă întîlnire numai în magaziile de cărbuni ? Ei bine, nu ; și în palate și temple...

Pauperum tabernas, regumque turres. [1]

Joaquinito, afișînd cu greutate bună dispoziție, întrebă :

— Dar tu de unde știi toate astea ?

— E foarte simplu. Soția lui Infanzón... știi cine e.

— Da, spuse Mesía, cea din Palomares...

— Aceea ; s-a dus la catedrală cu Obdulia, le-a însoțit arheologul și în capela cu relicve, în beciuri, sub bolți, peste tot cred că s-au... strîns în brațe... Soția lui Infanzón i-a povestit mamei, care murea de rîs ; provinciala era furioasă... Astăzi, maică-mea, ca să se distreze, știi cît îi plac bietei de ea lucrurile astea, a vrut s-o vadă pe Obdulia și pe don Saturno împreună, acasă, să observe ce figură o să facă amintindu-le de povestea de ieri. A

[1] În cocioabele sărmanilor și palatele regilor (lat.).

chemat-o, dar Obdulia s-a scuzat spunînd că trebuia să-și petreacă după-amiaza acasă la Visitación, ca să pregătească pateurile pentru gustare... ai aflat de petrecerea pe care-o dă Visitación...

— Da, știu.

— Așa că le ai acolo cu brațele goale... și... știi tu... în fine, cuptorul e făcut pentru prăjituri.

— Pentru a respecta adevărul, observă Mesía, văduva e plină de vino-încoa în asemenea împrejurări. Am văzut-o chiar acasă, cu șorțul ei alb și mare, cu combinezonul lipit de trup, pulpele puțin dezvelite și brațele complet goale... îmbujorată, foarte excitantă.

Joaquín își înghiți saliva.

— Este femeia X, zise fără să se poată stăpîni. Și el? adăugă.

— Cine?

— Semidoctul ăla...

— Ah! Don Saturnino? Nici el n-a venit. A răspuns foarte elegant printr-un bilețel parfumat ca toate cele pe care le trimite, de parc-ar fi ale unei *cocotte* de sacristie...

— Ce-a răspuns?

— Că e bolnav și c-o roagă pe mama să-i trimită rețeta unui purgativ foarte eficace pe care-l știe numai ea. Bietul Bermúdez ar fi fericit, dat fiind că te dă pe tine la o parte, dacă n-ar avea neplăcerile astea cu căile digestive.

Joaquín continua să vorbească, făcînd fel de fel de glume, apoi își luă rămas bun.

— Vai de capul lui, spuse Mesía.

— Îți cade greu ca plumbul.

Tăcură. Vegallana îl privea din cînd în cînd pe prietenul său cu coada ochiului. Don Alvaro era gînditor. Tăcerea aceea era din cele care preced confidențe interesante între doi prieteni intimi.

Prietenia lor era ca aceea dintre un tată tînăr și un fiu care-și tratează tatăl ca pe un camarad respectabil și cu mai multă minte. În plus, Paco vedea în Mesía un erou. Nici faptul că era moștenitorul titlului cel mai invidiat din Vetusta, nici figura lui frumoasă, nici succe-

sul lui la femei nu îl încîntau pe Paco atît de mult ca intimitatea sa cu don Alvaro. Președintele Cazinoului avea patruzeci de ani și încă ceva pe deasupra, viitorul marchiz între douăzeci și cinci și douăzeci și șase, dar în ciuda acestei diferențe de vîrstă aveau firi asemănătoare, aceleași gusturi, aceleași idei, pentru că Vegallana se străduia să-și imite idolul în idei ca și în gusturi. Nu-l imita la îmbrăcăminte și în maniere, pentru că don Alvaro, observînd unele tentative în această direcție, îl făcuse să înțeleagă cu discreție că asemenea imitații erau ridicole și de prost gust. Bătîndu-și joc de Flintă, îl îndepărtase pe Paco, care avea instinctul adevăratei eleganțe, de asemenea intenții. Și astfel, marchizelul era original, se îmbrăca după ultima modă, așa cum o înțelegea croitorul său de la Madrid, care îl lua în serios, îl îngrijea ca pe un enoriaș inteligent și merituos. Nu exagera nici în a-i ajusta prea mult hainele, nici în a i le lăsa prea largi, nu făcea excese nici la revere, nici la borurile pălăriilor.

Se străduia să aibă un stil vestimentar, ca să nu semene cu orice manechin. Nu avea încredere în croitorii din Vetusta și nu-și cumpăra nici măcar un șiret în orașul lui. Vara prefera pălăriile albe, vestele de culoare deschisă și cravatele vesele. Esența îmbrăcămintii constă în eleganță și corectitudine, iar pericolul, în exagerări banale. Era alb, cu obrajii roz, dar fără urmă de efeminare, pentru că avea o piele frumoasă, sînge bun și o sănătate de fier ; femeile îi lăudau mai ales gura, inclusiv dantura, mîinile și picioarele. Pînă și în acele locuri unde bărbatul își pierde de obicei orice farmec pentru că intervine obligația, obținea adevărate succese, și asta îl costa destul pe marchizel, care le trata cu dispreț pe frumoasele cucerite pe căi cinstite, și cu mai multă atenție, ba chiar și cu dragoste pe cele care îl costau bani. Lecturile sale se limitaseră la *Istoria prostituției* de Dufour și *Dama cu camelii* și derivatele acesteia, cu cîteva panegirice romanești în plus despre femeile pierdute. Credea în inima bună a celor pe care Bermúdez le numea femei de moravuri ușoare și în corupția absolută a claselor superioare. Era convins că dacă nu survenea o nouă năvală

a barbarilor, lumea va putrezi de la o zi la alta. Deplîngea acest lucru, dar îl găsea foarte amuzant.

În plus, socotea că un soţ bun trebuie să fi avut multe aventuri. El era destinat unei oarecare moştenitoare pe cît de palidă pe atît de virtuoasă şi pusese drept condiţie, ca să-i accepte mîna, să i se lase mulţi ani de libertate, timp în care se va pregăti să devină un soţ bun. Îndoiala care îl chinuia şi asupra căreia se consulta cu Mesía era următoarea :

— Trebuie să mă căsătoresc repede pentru ca nevastă-mea să nu îmbătrînească înainte ? Trebuie să prefer s-o iau bătrînă şi să fiu liber mai multă vreme ca să mă bucur de alte plăceri ?

Bineînţeles, nu se gîndea să se abţină de la adulter odată căsătorit ; dar comoditatea ? Şi umblatul pe furiş, ascunzîndu-se ca un criminal ?

Prefera să continue să se pregătească pentru a deveni un soţ bun.

După Mesía, puţini seducători erau atît de norocoşi ca marchizelul. Vanitatea îl ajuta de obicei în cuceririle lui ; nu puţine femei i se dădeau viitorului marchiz de Vegallana ; alte ori însă, şi asta era ceea ce prefera el, învingeau ochii săi albaştri, blînzi şi iubitori, felul său de-a înţelege plăcerea.

— Pentru desfătare, spunea, cele între treizeci şi patruzeci. Sînt cele care ştiu cel mai mult şi cel mai bine şi te iubesc pentru calităţile tale personale.

Aşa cum o doamnă bogată şi elegantă dăruieşte rochii aproape noi servitoarelor sale, nu o dată Mesía lăsase în braţele lui Paco amoruri abia începute. Iar Paco, pentru că celălalt era cine era, le primea din toată inima. Pînă într-atîta îl admira.

Paco era de talie mijlocie, şi cînd îl ţinea de braţ pe prietenul său părea scund, deoarece Mesía era mai înalt decît frumosul flăcău din Pernueces.

— Unde mergem ? întrebă Vegallana, vrînd să provoace astfel confidenţa pe care o aştepta.

Don Alvaro ridică din umeri.

— Poate că e acasă la mine.

— Cine ?

— Anita ! Cum cine ?

Don Alvaro surîse privindu-l pe Paco cu o dragoste paternă.

Îl apucă de umeri și îl trase spre el, în timp ce-i spunea :

— Băiete, tu ești *l'enfant terrible !* Cîtă ingenuitate ! Dar cine ți-a spus ție... ?

— Ăștia.

Și Paco își puse două degete pe ochi.

— Ce-ai văzut ? Nu-i adevărat. Sînt sigur că n-am fost indiscret.

— Și ea ?

— Ea... Nu sînt sigur dacă știe că-mi place.

— Eh ! Sînt sigur eu... Și, mai mult decît atît, sînt sigur că și tu îi placi.

Mîna lui Mesía tremură ușor pe umărul lui Vegallana.

Marchizelul simți și citi pe fața prietenului său marele efort pe care îl făcea ca să-și ascundă bucuria. Ochii reci ai acelui *dandy* se însuflețiră. Trase din țigară și aruncă fumul ca să-și ascundă astfel emoția.

Merseră cîțiva pași în tăcere.

— Ce ai văzut tu... la ea ?

— Ei, ei ! Pare să pice.

— Cred și eu ! Și unde crezi c-o să pice ?

Vegallana se întoarse ca să-l privească pe Mesía.

Acesta arătă inima cu un gest glumeț.

— Puf ! făcu Paco.

— Te îndoiești ?

— Neg.

— Nu fi prost. Tu nu crezi în posibilitatea de-a te îndrăgosti ?

— Eu mă îndrăgostesc foarte ușor...

— Nu despre asta e vorba.

— Și te înroșești la față ?

— Da, dacă mi-e rușine, ce vrei ? Asta trebuie să fie din cauza vîrstei.

— Hai să vedem însă — ce simți ?

Mesía îi explică lui Paco ceea ce simțea. Îl înșelă așa cum le înșela pe anumite femei care aveau educație și sentimente asemănătoare cu cele ale marchizelului. Imaginația lui Paco, obiceiurile, deosebita perversiune a sim-

ţului său moral îi efeminaseră sufletul, astfel încît se asemăna cu atîtea şi atîtea doamne şi domnişoare, totdeauna bine dispuse, fără nici o ocupaţie, de familie bună, crescute în puf, în mijlocul viciului facil şi obişnuit.

Era foarte predispus la un sentimentalism vag pe care, la fel ca şi femeile acestea, îl lua drept o aleasă sensibilitate, drept o virtute aproape. Virtute care se conduce însă, pentru doamne, după legile unei morale privilegiate, mult mai puţin severă decît riguroasa morală a vulgului. Paco, fără să se gîndească mult la asta şi fără să se gîndească limpede, aştepta încă un amor pur, o iubire mare, ca cea din cărţi şi din piesele de teatru ; înţelegea că e ridicol să-l caute şi se declara sceptic în această materie ; dar acolo înăuntru, în regiunile spiritului unde el pătrundea rareori, vedea în mod confuz *ceva mai bun* decît obişnuita curte, ceva mai serios decît apetitul carnal satisfăcut şi vanitatea mulţumită. Era nevoie de o imaginaţie mai puternică decît a sa ca să-i incite activitatea creierului, pentru ca toate acestea să iasă la suprafaţă, ca să-şi dea seama de ele ; elocvenţa lui Mesía, insinuantă, corozivă era stimulentul cel mai potrivit. Într-un sfert de oră, în care timp străbătură cîteva străzi şi pieţişoare, don Alvaro îl făcu pe celălalt să simtă acel nu ştiu ce nedefinit al iubirii împărtăşite, cea mai înaltă idealizare la care ajungea spiritul marchizelului.

Da, toate lucrurile acelea erau pure. Era vorba de o femeie căsătorită, e adevărat ; amorul ideal însă, amorul sufletelor elegante şi alese nu se opreşte în faţa unor bariere. La Paris, ba chiar şi la Madrid, doamnele căsătorite sînt iubite fără nici un inconvenient. În privinţa asta nu există deosebire între dragostea pură şi cea obişnuită.

Pe şeful partidului liberal dinastic din Vetusta îl interesa mult ca Paquito să creadă că e îndrăgostit în acel fel subtil şi alambicat. Dacă se convingea de puritatea şi forţa acestei pasiuni, îi va fi de mare ajutor. Familia Vegallana şi Prezidenta erau în strînse relaţii de prietenie. Paco nu-i şoptise niciodată vreo vorbă de dragoste prietenei sale Anita, şi aceasta îl preţuia mult ; ori cît de puţin expansivă era ea cu Paco, era totuşi mai mult decît cu alţii ; în plus, putea fi văzută deseori în casa

marchizilor de Vegallana; în alte case rareori. Dacă Mesía dorea să obțină ceva, era imposibil să se lipsească de Paquito. Să presupunem că Ana ar fi consimțit să stea de vorbă cu don Alvaro între patru ochi. Unde s-ar fi putut întîlni? În casa Prezidentului? Imposibil, se gîndea seducătorul; asta ar fi fost deja o trădare formală, dintre cele care le sperie cel mai mult pe femei; Prezidenta nu putea accepta asemenea intrigi, cel puțin la început. Casa lui Paco era un teren neutru; locul cel mai potrivit ca să înceapă un asediu după toate regulile și să aștepte desfășurarea evenimentelor. Don Alvaro o știa datorită unei îndelungi experiențe. În casa familiei Vegallana cîștigase cele mai eroice victorii în materie de dragoste. Orgoliul său îl sfătuia să nu facă nici o excepție în favoarea Anei Ozores, excepție care ar fi părut indispensabilă întregii Vetuste.

Tocmai de aceea vroia el să învingă acolo, pentru ca ceilalți să vadă.

Se va petrece în salonul galben, în celebrul salon galben. Ce știa Vetusta de aceste lucruri? Prezidenta era la fel de femeie ca și celelalte; de ce se încăpățînau toate să și-o închipuie invulnerabilă? Cît de blindată era inima ei? Cu ce alifie deosebită, miraculoasă, făcea acea femeie ca trupul ei slab să nu se aprindă? Mesía nu credea în virtutea absolută a femeii; considera că în asta consta superioritatea pe care i-o recunoșteau toți. Un bărbat frumos cum era el, fără îndoială, și cu asemenea idei, trebuia să fie irezistibil.

„Cred în mine și nu cred în ele.“ Aceasta era deviza lui.

Respectul superstițios pe care virtutea Prezidentei i-l inspira Vetustei era, cum bine știa el, numai ca să-i ațîțe dorința, ca să-l facă să se încăpățîneze și mai mult, ca să devină aproape adevărată povestea aceea cu îndrăgostitul pe care i-o spusese micului său prieten.

„El era în primul rînd un politician; un politician care profită de dragoste și de celelalte pasiuni pentru folosul său personal.“ Aceasta era dogma sa de mai bine de șase ani. Înainte făcea cuceriri de dragul cuceririi. Acum cu socoteală și rațiune; cu și pentru un scop. Avea tocmai în minte un vast plan, în care rolul important îl

deținea soția unui personaj politic pe care îl cunoscuse la băile de la Palomares. Altă femeie virtuoasă. O virtute care rezista la proba focului ; din lumea mare. Ei bine, începuse să mineze acea fortăreață. Era un plan întreg. Se aștepta la un succes deplin, dar nu se grăbea. El, un cuceritor à la Alexandru, care biruise castitatea unei robuste țărănci în două ore de luptă, el care stricase o nuntă într-o singură noapte, înlocuindu-l pe ginere, în cazurile complicate proceda cu răbdarea unui student timid care iubește în mod platonic. Erau femei care sucombau numai așa ; atunci cînd nu abundau ocaziile unor atacuri bruște cu certitudinea discreției absolute ; în cazul acesta termenul de capitulare se scurta mult. Soția personajului din Madrid era din cele care cereau ani. În acest caz însă, triumful îi asigura mari progrese în carieră, și asta era lucrul cel mai de seamă pentru Mesía, politicianul. Acum începea să se vorbească în Vetusta dacă își va pune sau nu ochii pe Prezidentă ! Îi era rușine să-și mărturisească lui însuși ! Trecuseră doi ani de cînd Prezidenta trebuia să creadă că e îndrăgostit de farmecele sale ! Da, de doi ani era prudent, rezervat în manifestările exterioare, aproape întotdeauna mut, fără altă elocvență decît cea a privirii, unele întîlniri întîmplătoare pe stradă și gesturi studiate, fie de tristețe, fie de nerăbdare, poate de deznădejde. Și o rușine și mai mare încă ! Tot doi ani se ostenise și poetul Trifón Cármenes, îndrăgostit în chip liric de Prezidentă. Don Alvaro știa foarte bine și, deși rivalul nu i se părea de temut, era foarte ridicol să coincidă cu un asemenea personaj în privința datei operațiilor și a sistemului de atac. La început însă nu exista altă soluție, trebuia să procedeze astfel. Bineînțeles că poetul rămăsese foarte în urmă ; nu trecuse de această situație puțin măgulitoare — Prezidenta nici nu știa că băiatul acela e îndrăgostit de ea. Îl vedea uneori privind-o fix și se gîndea :

„Ce distrat e poețelul ăsta de la *El Lábaro !* Cred că îl preocupă foarte mult consonantele.“ Și uita numaidecît că exista pe lume un Cármenes. Atunci poetului nu-i mai rămînea alt martor al durerii sale decît Mesía, unica persoană din lume care înțelegea sensul ocult și adînc al versurilor erotice ale lui Cármenes. Elegiile acelea

păreau șarade și numai don Alvaro, stăpînul cheii, putea să le descifreze. Aspectul acesta ridicol, după el, al zelului de care dădea dovadă, îl înfuria uneori pe amabilul Mesía, alteori însă îl înveselea. Era nostim ! El, rivalul lui Trifón. Trebuia să dea un asalt. Căci povestea trebuie să fie îndeajuns de pregătită. Povestea era inima Prezidentei.

Președintele Cazinoului judeca progresul culturii după încetineala sau rapiditatea cu care trebuia să procedeze în asemenea lucruri. Vetusta era un oraș primitiv. Spuneți dacă nu-i așa, luînd seama la ceea ce i se întîmpla lui cu Anita Ozores. Era adevărat că în cei doi ani cucerise alte fortărețe. Dar nici o aventură nu fusese prea zgomotoasă ; Prezidenta nu putea ști nimic cu certitudine, iar iubirea și constanța discretului adorator trebuiau să fie pentru ea mai mult decît o certitudine. Prudența și discreția erau darurile pozitive ale lui don Alvaro în asemenea afaceri. Puțini cunoșteau aventurile sale actuale ; cele despre care se auzea sau le povestea chiar el erau întotdeauna de domeniul trecutului. Prin asta și prin vanitatea naturală a femeii de a se crede iubită cu adevărat, Prezidenta putea, dacă o interesa, să-și închipuie că donjuanul Vetustei renunțase la titlul acesta, pentru a se transforma într-un fin, constant și platonic adorator al farmecelor ei. Asta era ceea ce vroia don Alvaro să știe cu siguranță Prezidenta. Crede în el ? O să-și sacrifice liniștea conștiinței și alte comodități de care se bucura acum în cinstitul ei cămin ?

Unele insinuări, poate temerare, îl făcuseră să piardă teren, și asta coincisese cu schimbarea duhovnicilor Prezidentei.

„Acum poate fi pierdut totul, se gîndise don Alvaro. Cucernicia ar fi un rival mai de temut decît Cármenes ; Canonicul e un cerber mai respectabil decît don Victor Quintanar, bunul meu prieten.“

Nu exista altă soluție decît aceea de-a juca totul pe o carte. Venise vremea culesului ; ce-o să culeagă ? Nu se aștepta la cine știe ce. Simptomele nu erau rele; dar chiar dacă se ascundea față de el însuși, nu avea totul de partea sa. De aceea îl irita și mai mult superstițioasa credință a Vetustei în virtutea acelei doamne ; îl irita și

mai mult pentru că el, fără să vrea, împărtășea acea credință stupidă.

„Și cu toate astea, eu am și altfel de date, se gîndea, anumite indicii. Iar în plus, nu credea în femeia forte. Doamne, pînă și Biblia o spune ! Femeie forte, cine întîlnește așa ceva ?"

Dacă Paco Vegallana ar fi cunoscut gîndurile prietenului său, care dovedeau falsitatea iubirii lui, i-ar fi refuzat eficientul ajutor pentru cucerirea Prezidentei. Numai dragostea puternică, invincibilă putea să scuze totul. Cel puțin așa grăia morala lui Paco. Iubind atît de mult și atît de frumos cum spunea don Alvaro, Prezidenta n-ar putea face altceva decît să-i răspundă. O femeie căsătorită păcătuiește mai puțin decît una necăsătorită comițînd o greșeală, pentru că, e clar, cea căsătorită... nu se compromite.

„Asta e morala pozitivă ! spunea marchizelul foarte serios, cînd cineva i se împotrivea cu vreun argument. Da, domnule, asta e morala modernă, științifică ; și ceea ce se cheamă pozitivism nu predică altceva ; imoral înseamnă ceva ce aduce un prejudiciu pozitiv cuiva. Ce prejudiciu i se aduce unui soț *care nu știe ?"*

Paco credea că în felul acesta glăsuia filozofia de ultimă oră pe care o considera excelentă în asemenea situații, deși, ca un bun conservator, nu o aproba în universități.

„De ce ? Pentru că nu se cade să știe copiii asemenea lucruri."

Cînd ajunseră în fața portalului palatului Vegallana, viitorul său stăpîn avea lacrimi în ochi. Într-atîta îi înduioșase sufletul elocința lui Mesía ! Cît de măreț îl vedea acum pe don Alvaro al său ! Mult mai măreț ca altădată. Va să zică scepticul viclean, bărbatul rece, acel *dandy* decepționat ascundea un alt om. Cine-ar fi crezut ! Și cît de bine se armonizau acele culori (acele nuanțe delicate, vroia să spună Paco), acel contrast al aparenței indiferențe, al elegantului pesimism cu înflăcărarea erotică ascunsă, acel a fi sau a nu fi romantic ! Dacă în loc de *Istoria prostituției*, Paquito ar fi citit unele romane la modă, ar fi știut că don Alvaro nu făcea altceva decît să imite — și încă prost, deoarece el

era în primul rînd un politician — eroii acelor cărți elegante. Cu toate acestea, Paco găsea, în lecturile sale, un personaj foarte asemănător cu Mesía ; acesta era o Marguerite Gauthier a sexului tare ; un bărbat capabil să se mîntuiască prin iubire. Și trebuia să fie mîntuit, să fie ajutat cu orice preț.

„Să-l ierte don Victor Quintanar, incapabil de-a fi sceptic, rece și prozaic pe dinafară și romantic și afectuos pe dinăuntru."

Pe cînd urcau scara, Paco Vegallana, băiatul ce reprezenta cea mai frumoasă partidă pentru fetele de aceeași categorie, era hotărît :

1 — Să ajute pe cît îi va sta în putință iubirea, pe care el o considera sigură, dintre Prezidentă și Mesía.

2 — Să caute, pentru uzul propriu, un aranjament neoromantic, o *pasiune-adevăr*, compatibilă cu înclinația sa către formele ample și către expresiile hiperbolice pe care el, bineînțeles, nu le denumea astfel.

— Cine-i sus ? întrebă el un servitor, sigur că era Prezidenta „pentru că-i spunea inima".

— Două doamne.

— Care ?

Servitorul se gîndi.

— Una cred că e doña Visita, deși nu le-am văzut ; dar se aude de departe... Cealaltă... nu știu.

— Bine, bine, spuse Paco, întorcîndu-se spre Mesía. Ele sînt. Visita nu s-a mai despărțit de Ana zilele astea.

Lui Mesía îi tremurară puțin picioarele, cu totul împotriva voinței sale.

— Ascultă, rosti, să mergem în camera ta. Vreau să-mi explici acolo, așa cum ai face-o pe patul de moarte, să-mi spui adevărul, numai adevărul — adică tot ce-ai observat la ea care-ar putea să-mi fie favorabil.

— Bine, să urcăm.

Paco se tulbură. Adevărul despre ceea ce observase... nu era mare lucru. Dar, cu puțină imaginație... și el era atît de înflăcărat în momentul acela...

Încăperile marchizelului se aflau la etajul al doilea. Cînd ajunseră în vestibulul de la primul, auziră hohote zgomotoase... Veneau din bucătărie. Veșnicul hohot al Visitei.

— Sînt în bucătărie! spuse Mesía uimit și amintindu-și de alte vremuri.

— Ascultă, observă Paco, Visita n-o aștepta pe Obdulia acasă la ea ca să pregătească gustările și nu mai știu ce?

— Ba da, așa a spus.

— Atunci... cum de-i aici Visitación?

— Și ce fac la bucătărie?

Un frumos cap de femeie, acoperit cu o bonetă albă, apăru la fereastră de cealaltă parte a curții interioare ce se afla în mijlocul casei. De sub boneta-i albă unduiau grațioase și bogate bucle negre; o gură proaspătă și veselă surîdea, niște ochi foarte mari și grăitori făceau semne, niște brațe sănătoase și bine dăltuite, albe și robuste, terminate cu niște mîini de păpușă arătau, ridicînd deasupra bonetei, un pui jumulit ce se zbătea în spasmele morții; din cioc îi picurau stropi de sînge.

Obdulia, adresîndu-se uluiților cavaleri, schiță gestul sucirii gîtului victimei și strigă triumfătoare:

— Eu i-am sucit gîtul! Eu însămi! Și așa fac cu toți bărbații...

„Era Obdulia! Obdulia! Deci cealaltă nu se afla acolo."

Opt

Marchizul de Vegallana era șeful partidului cel mai reacționar din Vetusta — dintre cele dinastice, bineînțeleles; nu avea însă înclinație pentru politică și ținea mai mult loc de ornament decît de altceva. Avea întotdeauna un favorit care era adevăratul șef. Favoritul actual era (oh, scandal al jocului firesc al instituțiilor și al pașnicului schimb de putere!) nici mai mult nici mai puțin, decît don Alvaro Mesía, șeful partidului liberal dinastic. Reacționarul credea că își rezolvă propriile sale probleme și în realitate asculta de sugestiile lui Mesia. Acesta însă nu abuza de puterea sa tainică. Asemeni unui jucător de șah care joacă singur și se interesează în aceeași măsură și de albe și de negre, don Alvaro se îngrijea de afacerile conservatorilor ca și de cele ale

liberalilor. Important era să-i meargă lui bine. Dacă venea la putere partidul marchizului, don Alvaro împărțea licențe pentru debite de tutun, permise de vînătoare și comisioane, iar de multe ori lucruri mai substanțiale, de parcă ar fi fost la conducere ai săi ; cînd veneau însă liberalii, marchizul de Vegallana continua să fie arbitru în alegeri grație lui Mesía și împărțea licențe pentru debite, funcții, ba chiar și rente viagere. Astfel se prezenta pașnicul schimb de putere din Vetusta, în ciuda aparențelor de încrîncenată discordie. Soldații de rînd, cum se numeau ei, se înfruntau acolo în sate, dar șefii se înțelegeau, erau trup și suflet unii pentru alții. Cei mai deștepți bănuiau ceva, dar nu protestau, ci încercau să obțină o porție dublă folosindu-se de secretul știut.

Vegallana avea o mare pasiune : aceea de „a înghiți leghe", cu alte cuvinte de a face plimbări de mulți kilometri.

Îl plictiseau intrigile politicăriei.

Era șef onorific ; șeful de fapt, mîna sa dreaptă, era Mesía. Don Alvaro era pentru marchiz, în politică, ceea ce era pentru Paquito în dragoste, mentorul, Egeria lui. Tatăl și fiul se considerau incapabili să gîndească în respectivele materii fără ajutorul acestei Pitonise. Aici era secretul politicii lui Vegallana, de puțini cunoscut.

Cei mai mulți, cînd ieșeau de la o reuniune din „Salonul antichităților", obișnuiau să exclame :

— Ce cap are marchizul ăsta ! E născut pentru abilități electorale, ca să conducă oamenii !

— Da, și nu se dă bătut de ani de zile ; veșnic la fel.

Și tot ceea ce lăudau era opera celuilalt, a lui Mesía.

Cînd acesta vroia să pedepsească pe vreunul dintre ai lui, îl punea în fața unui candidat reacționar căruia trebuia să-i lase victoria. Marchizul îi mulțumea lui don Alvaro pentru abnegație și îl răsplătea spunîndu-i, de pildă :

— Ascultă, coreligionarul meu Cutare pretinde asta, dar pe mine omul mă cam deranjează : fă așa ca să cîștige candidatul liberal.

Și atunci Mesía răsplătea serviciile vreunui servitor deosebit de fidel.

Cine i-ar fi spus lui Ronzal că datora faptul de a se vedea deputat în Comisie uneia din aceste savante combinații !

Marchizul spunea că „fatalitatea îl făcuse să militeze în sînul unui partid reacționar : nașterea, compromisurile de clasă ; temperamentul său era însă liberal". Avea mari „prietenii personale" la țară și împărțea îmbrățișări prin provincie pe multe leghe în jur. În timpul alegerilor, cînd mulți, aproape toți îl credeau manevrînd complicata mașină a influențelor, singurul serviciu real și direct pe care îl făcea el era cel de agent electoral. Îi cerea lui Mesía un pumn de candidaturi și le împărțea prin parohiile electorale pe care le vizita în plimbările lui de jidov rătăcitor. Cînd făcea o excursie pe vreun drum necunoscut, număra pașii, deși existau măsurători oficiale, pentru că nu avea încredere în kilometrii guvernului. Număra pașii, și fiecare mie o însemna cu cîte-o pietricică pe care-o punea în buzunarul sacoului. Ajungea acasă și-și golea buzunarele pe masă ca să numere cu multă satisfacție pietricelele. În seara respectivă, la întrunire, se vorbea, în primul rînd, de plimbarea lui Vegallana.

— Încotro ai pornit, marchize ? îl întreba un prieten care-l întîlnea la țară.

— Spre Cardona prin Carbayeda... o mie o sută unu... O mie o sută doi... trei... patru... Și continua să-și numere pașii sprijinindu-se într-un ciomag afumat cu noduri, ca cele ale țăranilor de prin partea locului.

Bîta aceea, vestonul simplu și pălăria moale cu boruri largi erau garanția popularității sale în sate. Avea întregul orgoliu și toate preocupările colegilor săi de nobilime vetusteană, dar afecta o simplitate care era o adevărată încîntare pentru sufletele pure.

Mai avea o manie, corolar al plimbărilor sale, mania cîntăritului și-a măsuratului. Știa în numere decimale capacitatea tuturor teatrelor, sălilor, bisericilor, burselor, circurilor și a celorlalte edificii cunoscute din Europa. „Covent Garden are atîția metri lățime, atîția lungime și atîția înălțime" ; și afla volumul cît ai zice pește. Realul are atîția metri cubi mai puțin decît Opera Mare. Mințea cînd vroia să-și uluiască auditoriul, dar putea fi exact

dacă avea chef. „Pe mine mă interesează fapte, date, numere — spunea ; în rest... filozofie germană.“

În arhitectură îl preocupau mult proporțiile. Ca să existe o anumită proporție între catedrală și piețișoara din fața ei ar fi trebuit să fie mutată catedrala cu trei sau patru metri mai în spate. Și el ar fi propus asta din toată inima. Era dușmanul natural al lui don Saturnino Bermúdez în materie de monumente istorice și decorațiuni publice. Vroia totul aliniat. Visa la străzile din New York — pe care nu le văzuse niciodată — și dacă i se aducea acest argument :

— Dar noblețea se opune prin însăși natura ei acestor egalizări.

Răspundea :

— Domnul meu, *distingue tempora* [1]... (nu vroia să spună asta), să nu tălmăcim, să nu amestecăm lucrurile, *post hoc ergo propter hoc* [2] (nici asta nu vroia să spună) Adevărata inegalitate se află în sînge, dar acoperișurile trebuie să fie toate la fel. Așa face America care ne-a luat-o cu mult înainte.

Străzile din Colonia, noul cartier al Vetustei, erau toate la fel, datorită puternicei influențe a marchizului.

Nu exista nici o casă mai înalta ca alta.

Unii americani, care vroiau să-și facă palate de opt etaje ca să vadă din turn clopotnița din satul lor, protestau. Municipiul însă, sub presiunea marchizului, nivela toate acoperișurile „lăsînd pentru alte sfere ale vieții inegalitățile naturale ale societății în care trăim“, cum spunea marchizul într-un articol anonim pe care îl publicase în *El Lábaro*.

Marchiza considera că soțul ei e un neghiob măreț, condiție pe care o credea aproape universală pentru toți soții. Ea era cu adevărat liberală. Foarte cucernică, dar foarte liberală, pentru că una n-o excludea pe cealaltă. Cucernicia sa consta în a face parte din multe confrerii, în a cere de pomană cu mare nerușinare la ușile bisericilor, sunînd pe tavă o monedă de cinci duros, în a dărui ca-

---

[1] Deosebește caracterul epocilor (lat.).

[2] După acest lucru, deci ca urmare a acestuia (lat.) — formulă scolastică.

nonicilor mîncăruri de dulce, a-i invita la masă, a-i trimite claponi Episcopului şi fructe călugăriţelor, ca să facă dulceţuri. Libertatea, după această doamnă, se referea în principal la a şasea poruncă. Ea nu fusese nici rea, nici bună, ci ca toate femeile care nu sînt pe deplin rele; avea însă virtutea celei mai largi îngăduinţe. Considera că singurul lucru bun pe care putea să-l facă actuala aristocraţie era să se distreze. Nu putea imita virtuţile nobilimii din alte vremuri? Ei, atunci să-i imite viciile. Pentru marchiză nu exista decît Ludovic al XV-lea şi Regenţa. Mobila din salonul său galben şi căminul din cabinet erau copiate după un salon din Versailles, după cum o asigurau tapiţerul şi arhitectul; dar predilecţia marchizei pentru perne şi tapiţerie introdusese cu timpul mari modificări în salonul stil regenţă.

Căpitanul Bedoya, marele anticar, bîrfea salonul galben spunînd:

— Marchiza se încăpăţînează să spună că e în stil regenţă; prin ce? Doar dacă n-o fi cumva regenţa lui Espartero [1]...

Mobilele erau luxoase, dar maltratate şi, ceea ce era mult mai rău din punct de vedere arheologic, convertite în flagrante anacronisme.

Suferiseră diferite schimbări, deşi întotdeauna pe bază de galben, fiind acoperite întîi cu damasc, pe urmă tapiţate cu brocart şi în cele din urmă cu un satin matlasat, *capitonné*, cum spunea marchiza, cu perniţe foarte multe şi umflate, care lui don Saturnino i se păreau impudice. Tapiţerul protestase la timpul potrivit; pentru un salon nu se potrivea genul *capitonné*, spunea regula, dar marchiza rîdea de asemenea norme oficiale. La celelalte mobile din salon, oglinzi, console, draperii, etc. se trecuse de la ceea ce ebenistul înţelegea prin stil regenţă la cel mai scandalos amestec, după capriciul şi confortul dorit de marchiză. Dacă i se vorbea de prost-gust, răspundea că moda modernă înseamnă *confort* şi libertate. Vechile tablouri, fără îndoială din şcoala lui Cenceño, venerabile oricum ca amintiri de familie, le mutase la etajul al doi-

[1] Baldomero Espartero, duce de Victoria, prinţ de Vergara, general şi om politic spaniol, regent al Spaniei între 1841 şi 1843, după abdicarea reginei Maria-Cristina, şi apoi între 1854—1856.

lea, și in locul lor agățase acuarele vesele, cu mulți toreadori, multe țigănci și cîte un călugăr șmecher; și, cu tot scandalul lui Bedoya și Bermúdez, agățase de pereți pînă și niște cromolitografii, cam decoltate și de loc artistice. În cabinetul alăturat, unde marchiza își petrecea ziua, anarhia mobilelor era completă, dar toate erau comode; pe aproape toate te puteai întinde: șezlonguri, balansoare, banchete, canapeluțe, taburete, totul era o conjurație a lenei; intrînd acolo, te ispiteau să te întinzi pentru multă vreme. Sofaua, cu un pîntec foarte lat și umflat, cu nasturii ei ascunși printre satin, ca pistilele unor trandafiri galbeni, era o mută anacreontică [1], însoțită de miresmele excitante ale celor o sută de esențe pe care marchiza le împrăștia în toate părțile.

Excelenta señora doña Rufina de Robledo, marchiză de Vegallana, se scula la douăsprezece, își lua micul dejun, și pînă la ora prînzului citea romane sau croșeta așezată sau trîntită pe vreo mobilă din cabinet. În uriașul cămin se făcea foc din octombrie pînă în mai. Seara, doña Rufina se ducea la teatru ori de cîte ori erau spectacole, chiar dacă ningea sau tuna; la asta îi serveau echipajele. *Dacă nu era teatru* — ceea ce se întîmpla foarte des în Vetusta — rămînea în cabinetul său unde-și primea prietenii și prietenele care vroiau să vorbească despre ale lor, în timp ce ea citea publicații satirice cu caricaturi, reviste și romane. Intervenea în conversație doar ca să facă vreo observație în genul epigramelor Protoiereului, bunul ei prieten. Prin aceste scurte întreruperi, doña Rufina vădea o mare cunoaștere a lumii și un pesimism de bon-ton cu privire la virtute. Pentru ea nu exista alt păcat de moarte decît ipocrizia; și le spunea ipocriți tuturor celor care-și ascundeau înclinațiile erotice, pe care uneori nici nu le aveau. Ea însă nu admitea una ca asta. Cînd cineva *se punea chezaș* pentru o virtute, marchiza, fără să-și dezlipească ochii de pe caricaturile sale, începea să-și miște capul dintr-o parte în alta și murmura printre dinții puși, de parcă ar fi rumegat negații. Uneori pronunța cu claritate:

---

[1] De la numele poetului antic grec Anacreonte (560—473 î.e.n.), ale cărui versuri cîntă plăcerea și viața lipsită de griji.

— Nu-mi veniți mie cu... Eu care sînt vulpe bătrînă.

Nu era vulpe, dar vroia să dea de înțeles că fusese mai fidelă obiceiurilor Regenței decît mobilelor ei. Citatele sale istorice se refereau de obicei la favoritele lui Henric al VIII-lea și la cele ale lui Ludovic al XIV-lea.

În asemenea ocazii, cînd erau puțini invitați, salonul galben se afla într-o discretă obscuritate. Cînd treceau de o jumătate de duzină, se aprindea o lampă de cristal șlefuit, atîrnată în mijlocul salonului. Era destul de sus ; nu putea să ajungă la întrerupătorul de gaz decît Mesía, cel mai bine bărbat. Ceilalți se plîngeau. Era o nedreptate.

— De ce să pui lampa atît de sus ? spuneau unii puțin ofensați.

Doña Rufina ridica din umeri.

— Treburi de-ale lui, răspundea, făcînd aluzie la soțul său.

Marchizul nu era foarte scrupulos în materie de morală particulară ; într-o noapte însă, intrase pipăind pereții, ca să străbată salonul și, ajungînd la cabinet, găsi o ușă întredeschisă ; dădu cu mîna în întuneric peste un nas, auzi un țipăt de femeie — era sigur — și simți zgomot de scaune și pași înăbușiți pe covor. Tăcu din discreție, dar porunci servitorilor să agațe lampa mai sus. În felul acesta nimeni n-o să poată stinge lumina. Urmarea fu însă o supărătoare inegalitate, deoarece Mesía, ridicîndu-se pe vîrfuri, abia ajungea la întrerupătorul de gaz.

Dintre cele trei fiice ale marchizilor, două, Pilar și Lola, se căsătoriseră și locuiau la Madrid ; una, cea mijlocie, murise ftizică. Acea superficială vigilență, la care marchiza se credea obligată cînd fiicele sale locuiau cu ea, dispăruse. Era unica ei mîngîiere în atîta singurătate. În zile de sărbătoare, doña Rufina își invita una din multele nepoate pe care le avea prin satele din provincie. Provincialele acelea de neam așteptau cu nerăbdare zilele de sărbătoare cînd le venea rîndul să plece la Vetusta. De mici copile se obișnuiau să considere ca pe-o perioadă excepțional de plăcută vremea petrecută cu mătușa, în mijlocul lumii *celei mai bune* din capitală. Unii tați timorați aduceau drept contraargumente moralitatea aceea particulară care nu-l preocupa pe marchiz, dar în cele

din urmă vanitatea triumfa, şi întotdeauna, de sărbători, marchiza de Vegallana avea la ea cîte-o nepoată. Nepoţelele ocupau încăperile fiicelor absente ; camera Emmei nu mai fu locuită, dar se intra acolo ori de cîte ori era nevoie. Fetele însufleţeau, pentru cîteva săptămîni, cu zgomotul zilelor mai bune, acele saloane şi coridoare, dormitoare şi cabinete prea mari şi triste cînd erau pustii. Şi totuşi seara, fie că erau sau nu nepoatele acolo, nu lipsea gălăgia la etajul întîi. La al doilea aveau loc aventuri zi şi noapte, dar în tăcere. Unul din personaje era întotdeauna Paquito. Cînd era calm, se jura că nu există lucru mai rău decît să urmăreşti servitorimea de sex feminin în propria-ţi casă ; nu se putea însă stăpîni. *Videor meliore*[1], îi spunea don Saturno, fără ca Paco să-l înţeleagă. La întrunirile marchizei, cu sau fără nepoate, predomina tineretul. Fetele din familiile cele mai distinse veneau foarte des să-i ţină tovărăşie bietei doamne care rămăsese fără cele trei fiice ale ei. În prealabil, i se dădea întîlnire logodnicului respectiv ; şi cînd nu exista, erau în aşteptarea evenimentului. Acolo se puneau la cale logodnele, şi multe căsătorii *in extremis* ieşiseră din salonul galben — cum spunea Paquito, crezînd că *in extremis* însemna ceva foarte amuzant. Ceea ce ieşea însă mai adesea erau subiecte pentru cronica de scandal. Casa marchizului era respectată, dar invitaţii erau bîrfiţi. Se povestea cîte o mică aventură şi aproape întotdeauna se adăuga :

— Lucrul cel mai odios este că aceste... şi-au ales pentru... o casă atît de respectabilă, atît de demnă.

Liberalii avansaţi, care nu umblau cu menajamente, susţineau că tocmai casa era lucrul cel mai rău.

Cu toate acestea, bîrfitorii se străduiau să fie prezentaţi în casa aceea unde aveau loc atîtea aventuri.

Deşi obiceiurile deveniseră ceva mai elastice şi *cercul de clasă* nu mai era atît de rigid ca pe vremea doñei Anuncia şi a doñei Agueda (odihnească-se în pace) nu era încă dat oricui să ia parte la întrunirile intime ale familiei Vegallana. Invitaţii înşişi căutau să baricadeze

[1] Corect : Video meliora proboque, deteriora sequor — Văd ceea ce e bine şi aprob binele, dar fac rău. (Ovidiu, *Metamorfoze*, VII, 20.)

porțile, pentru că în felul acesta își dădeau importanță, și-apoi nu le convenea să aibă martori. „Se simțeau mai bine în *petit comité*. Spiritul de toleranță al marchizei îi contagiase și pe prietenii săi. Nimeni nu-l spiona pe celălalt. Fiecare cu treaba lui. Cum stăpîna casei reprezenta o adevărată autoritate pentru întrunire, mamele, care nu mai așteptau nimic de la deșertăciunea lumii, își lăsau fetele să se ducă acolo singure. În plus, niciodată nu lipseau nici femeile căsătorite, dornice să vegheze ele singure asupra vlăstarelor lor sau să se distreze pe cont propriu. Și cine se îndoiește că acestea nu se vor face respectate ? Iat-o pe Visitación, de exemplu. Erau și mame care nu procedau în felul acesta ; cele ridicole însă, întocmai ca și soții lor, care aveau o comportare similară. Cîte un canonic dădea de obicei garanții și mai mari de moralitate prin propria-i prezență, deși asta nu se întîmpla deseori și nici canonicul nu stătea acolo prea multă vreme. Clerul de la catedrală prefera s-o viziteze pe marchiză în timpul zilei. Cei scrupuloși erau numiți ipocriți, și cu asta gata.

Marchiza știa că în casa ei tinerii își făceau curte cam prea pe față. Uneori, în timp ce citea, observa că cineva deschide ușa cu mare grijă, fără zgomot, ca să n-o tulbure ; ridica ochii : lipsea Cutărică ; bine. Observa din nou același lucru, privea din nou, lipsea o Cutărică ; bine, și ce ? Continua să citească. Și se gîndea : „Toți sînt persoane decente. Toți știu cît respect se cuvine casei mele. iar în chestiunea cu *peccata minuta* [1]... treaba celor interesați." Și ridica din umeri. Criteriul acesta îl aplica încă de pe vremea cînd locuia cu fiicele sale. Atunci gîndea : „Ce bune sînt fetele mele ; dacă vreunul întrece măsura, aflu, mă anunță printr-o palmă sonoră... iar restul... copilării ; cît timp nu mă anunță sînt copilării. Într-adevăr, fiicele ei se căsătoriseră, și nimeni nu i le înapoiase plîngîndu-se c-au întrecut măsura. Dacă fusese ceva, fuseseră copilării. Iar cealaltă murise pentru că așa a vrut Dumnezeu. O tuberculoză, boală la modă. Cînd fusese vorba de fiicele ei, ori de cîte ori observa

[1] Păcate minore (lat.).

vreun simptom periculos, găsea cu sinceritate și măiestrie leacul potrivit, fără tapaj dar și fără ocolișuri."

Cu tinerele prietene care-i țineau tovărășie acum, în timpul serilor, nu lua însă nici o precauție.

„Au, mamă", spunea ea, sau „Cum își vor așterne așa vor dormi".

Și adăuga întotdeauna :

— Cîtă vreme nu uită respectul datorat acestei case...

Unul dintre cei care profitaseră cel mai mult de pe urma ideilor marchizei și de pe urma sindrofiilor ei era Mesía.

„Acelui om însă i se putea ierta totul. Cît tact, cîtă prudență, ce discreție !

Bărbatul ăsta ar putea trăi printre călugărițe fără teama vreunui scandal."

Lui Paco, adoratului ei Paco, îi dăduse de sute de ori ca exemplu îndemînarea și discreția lui Mesía, cînd își surprinsese odrasla în brațele vreunei croitorese, călcătorese sau cameriste din casă.

Paco al ei era neîndemînatec, nu știa...

— E indecent să te surprind în aventurile tale, băiete !... Mai ai caș la gură... Învață întîi să fii precaut și pe urmă... fă ce vrei.

Apoi adăuga, crezînd c-a fost prea indulgentă :

— Și pe urmă, aventurile astea... nu trebuie să le ai acasă... Întreabă-l pe Mesía.

Maică-sa îl inițiase de fapt pe marchizel în cultul pe care-l avea pentru acest don Juan.

Marchiza, văzînd că Paco e incorijibil, se hotărî să urce întotdeauna la etajul al doilea tușind și vorbind tare.

În perioadele cînd veneau nepoatele, în afară de întruniri, aveau loc concerte, prînzuri, excursii la țară, totul ca în vremurile mai bune. Veselia umplea încă o dată întreaga casă ; nu existau unghere sigure împotriva îndrăznelii prietenilor intimi ; chiar și în budoare și în dormitoare, unde se aflau încă paturile virginale ale fiicelor lui Vegallana, răsunau uneori hohote, țipete înăbușite, dovezi ale jocurilor din care era alcătuită viața acelei Arcadii domestice.

Don Alvaro privea aceea Arcadie cu ochi mîngîietori ; casa aceea era teatrul celor mai frumoase triumfuri ale

sale ; fiecare mobilă îi povestea o întîmplare secretă ; în seriozitatea scaunelor burtoase și a fotoliilor solemne cu brațele lor de idoli orientali găsea o garanție a eternei tăceri. Părea că lemnul cu delicată strălucire albă îi spunea : „Nu te teme ; nu voi spune nimănui nici un cuvînt". În salonul galben curtezanul vedea un caiet de amintiri, de amintiri dulci și vesele ; lucrurile aflate acolo, spre propria-i desfătare, erau tapiseriile acelea discrete, mătasea scaunelor matlasată, umflată, moale și mută ; covorul gros ce se asemăna cu Mesía însuși, căci stingea orice zgomot care-ar fi putut dezvălui atîtea secrete amoroase.

Marchizul închidea ochii la toate lucrurile astea. Erau treburile nevesti-si.

„Dacă n-a putut-o moraliza pe ea, cu atît mai puțin avea să-i moralizeze invitații." El locuia la etajul al doilea.

Înțelesese că salonul galben își pierduse încetul cu încetul severitatea proprie unui salon și se hotărîse să-l transforme pe cel de la etajul doi, care se afla deasupra salonului stil regență, în *salon de primire*.

Marchiza nu urca niciodată în noul salon. Orice musafir, oricine ar fi fost, era primit jos. Musafirii marchizului, cînd erau în vizită de etichetă, mureau de frig în salonul antichităților. Salonul antichităților și biroul marchizului „constituiau — după cum spunea el — partea serioasă a casei". În birou, totul era din stejar mat. Nimic, absolut nimic din aur ; lemn și numai lemn. Vegallana prețuia mult severitatea biroului său ; nimic nu e mai serios decît stejarul pentru asemenea lucruri. „Sobrietatea mobilierului" se învecina cu sărăcia.

— Celula mea ! spunea marchizul cu afectare.

Te cuprindea frigul cînd intrai acolo, și Vegallana intra foarte rar. Pe pereții *salonului antichităților* atîrnau covoare mai mult sau mai puțin autentice, dar de notorie antichitate.

Era unicul lucru care i se părea demn de respect căpitanului Bedoya în acel muzeu de capcane, după expresia sa. Marchizul avea mîndria de-a fi anticar prin banii săi ; îl costa însă mult ceea ce rezulta în cele din urmă a fi doar

opera unor *truqueurs*[1] — vorba căpitanului. Implacabilul Bedoya, nelipsitul oaspete al marchizei, îl compătimea pe Vegallana, ba îl şi dispreţuia chiar; pentru a nu-l necăji însă, nu voise să-i aducă dovezi fără echivoc ale unui trist adevăr şi anume: că mobilele sale Henric al II-lea din salonul de antichităţi erau mai puţin bătrîne decît însuşi marchizul. Acesta le considera drept autentice, contemporane cu fiul regelui cavaler; le cumpărase chiar el la Paris!... Bedoya, cînd îi aducea careva asemenea argument acasă la Vegallana, îl chema deoparte şi, fără ca nimeni să-i vadă, urca cu el la etajul al doilea, se închideau în salonul antichităţilor şi, cu aceeaşi prudenţă cu care scotea cărţile de la Cazino, se îndrepta spre un scaun Henric al II-lea, îl ocolea pe jumătate, căuta un anumit loc ascuns la un picior, unde făcuse mai multe găurele cu un briceag, şi apoi le acoperise cu ceară de culoarea scaunului; dădea la o parte ceara cu briceagul, ricîia lemnul şi... triumf! Lemnul nu se făcea pulbere; săreau aşchii foarte mici, dar nu pulbere.

— Vedeţi? spunea Bedoya.

— Ce?

— Lemnul e nou; dacă ar fi din vremea pe care o presupune marchizul s-ar face pulbere; lemnul vechi lasă întotdeauna praf de pe urma carilor; asta o ştim însă noi, nu amatorii care n-au altceva decît bani şi credulitate; asta e *truquage*, pur *truquage*.

Acoperea găurile cu ceară, punea scaunul în locul lui şi cobora scara triumfător, spunînd:

— Aşa că vedeţi dumneavoastră! Numai că bietului marchiz, bineînţeles, nu trebuie să-i spuneţi nici un cuvînt.

Lui Paco Vegallana îi păru foarte rău, în primul moment, că o găsi acasă la el în după-amiaza aceea pe Obdulia. Nu avea chef de glume. Mărturisirile lui don Alvaro îl înduioşaseră şi spiritul său plana într-o atmosferă ideală; aerul lui romantic îl răscolea pînă-n adîncuri, cu atît mai mult cu cît era cu totul neobişnuit. Rareori se găsea într-o stare sufletească asemănătoare.

---

[1] Falsificatori specializaţi în a da patina vechimii mobilelor şi obiectelor noi (fr.).

De la fereastra bucătăriei care dădea spre curtea interioară, Obdulia și Visitación îi strigau în gura mare, rîzînd ca niște nebune.

— Aici, aici ! Toată lumea la muncă ! striga Visita sugîndu-și degetele pline de sirop.

— Dar ce se întîmplă, doamnelor ? Nu trebuia să fiți acasă la Visita ca să pregătiți gustările ?

Visita se înroși puțin.

Obdulia le explică totul. Acasă la Visita nu avea forme pentru un anumit tort, invenție a răposatei doña Agueda Ozores ; în afară de asta, cuptorul de la bucătărie nu era atît de mare ca cel din bucătăria marchizei ; în fine, nu existau nici alte condiții tehnice de care ei habar n-aveau. Ce mai, nici sandvișurile, nici torturile și nici siropurile nu se puteau face în bucătăria Visitei și, fără multă vorbă, se mutaseră cu tabăra în casa familiei Vegallana.

Obdulia și Visita găsiseră ideea foarte hazlie. O surprinseseră pe marchiză care-și făcea siesta de după-amiază în cabinetul său. În afară de faptul c-o deșteptaseră, i se păruse că procedaseră foarte bine. Și, fără să se miște măcar, dăduse poruncile de rigoare.

— Lui Pedro (bucătarul), lui Colás (ajutorul de bucătar) și fetelor, ca să le ajute pe doamne și să aibă grijă de tot ce aveau nevoie.

Și doña Rufina, întorcîndu-se spre doamne, le spusese, zîmbitoare :

— Ei, și acum plecați, nebunelor, la bucătărie și lăsați-mă în pace.

Și se scufundase în lectura *Mohicanilor* lui Dumas

Visita organiza foarte des asemenea incursiuni în casele prietenelor sale. Așa înțelegea ea prietenia. Bucătăria ei era infernală ! Coșul scotea fum ; nu se putea intra acolo fără să te asfixiezi, și nici în sufragerie, care era alături. Puțini vetusteni se puteau făli că văzuseră sufrageria sau bucătăria Visitei. Și aceasta cu toate că organiza petreceri, se reprezentau șarade și se alerga pe coridoarele casei sale. Ea însă închidea anumite uși ca să nu treacă fumul ; și spunea, arătînd îngustele și strîmtele pasaje :

— Pe aici puteți alerga cît vreți, nebunilor ; dar să nu deschidă nimeni ușa asta.

Tot belșugul ei de doamnă care-și primește prietenii intimi se reducea în a le împărți rochii și basmale de stambă, toate vechi, pentru ca *fanții* cu imaginație să se mascheze în femei sau în turci. Obiectele acelea erau depozitate într-un dormitor unde se afla un pat de formă, fără saltea și fără lenjerie ; cu arcurile la vedere. Acolo era vestiarul actorilor și actrițelor din șarade. Se îmbrăcau toți la un loc deoarece totul se punea peste îmbrăcămintea obișnuită. În plus, Visita nici nu lumina încăperea ; pentru ce ? În cel mai bun caz din salon se auzea, de dincolo de draperiile de tafta verde :

— Pepe, am să-ți dau un pumn.

— Ei, ei ! asta nu făcea parte din program...

— Copii, copii, decență.

— De ce nu aprinzi o lumină, Visita ?

— Domnilor, pentru că nebunii ăștia sînt în stare să dea foc casei...

— Are dreptate Visita, are dreptate, strigau dinăuntru Joaquin Orgaz și Pepe cel cu pumnul.

Firea prietenoasă a Visitei, franchețea și purtarea ei simplă se vădeau doar în casele altora. Acolo făcea tot felul de nebunii.

Vorbea mult, țipînd, hohotind de nu știu cîte ori la fiecare frază. La cincisprezece ani toată lumea admirase uluiala ei plină de grație, iar la cei aproape treizeci și cinci era încă un vîrtej, o cascadă de veselie, așa cum scrisese în albumul său Cármenes, poetul. Ceea ce însemna o cataractă de proastă creștere, după doña Paula, mama Vicarului, care nu-i întorsese vizitele niciodată. Cataractă, cascadă sau vîrtej, totul era bine îndreptățit. Uluiala sa era rezultatul unui studiu profund și minuțios : părea uluită, în timp ce ochiul său avizat căuta prada... după cum spusese cineva, vreun lucru gustos, orice, în afară de bani. Credea, sau mai bine spus se prefăcea a crede, că lucrurile nu reprezintă nimic, că numai banii înseamnă bogăție.

— Doamnă, îți datorez doi bănuți pe care i-ați dat pentru mine la biserică data trecută.

— Lasă, Visita, lasă... nu mă mai rușina și tu.

— Asta mai lipsea... oh... Și ce acarniță frumoasă !
— Nu valorează nimic.
— E minunată !
— E la dispoziția dumitale.
— Nu-mi spune de două ori.
— E la dispoziția dumitale... ce mare lucru !
— Da ? Atunci o iau... ; să știi că sînt ca o coțofană...

Și într-adevăr era o coțofană, așa cum îi spunea doña Paula : coțofana hoață.

Ravagiile cele mai mari le făcea la alimente.

Sosea în casa cîte unei prietene, rîzînd în hohote.

— Știi ce mi s-a întîmplat ? Doar atît : am pierdut cheia de la cămară sau de la dulap... Și uite-mă că sînt moartă de foame. Hai, dă-mi ceva, șireato ; sau mănînc, sau mor de foame.

De două ori pe săptămînă acasă la ea se juca loto sau de-a vama. Se strîngea o sumă de bani pentru o masă la iarbă verde ; se numea o comisie care să pregătească totul. Membrii săi erau, în mod inevitabil, Visita și un văr de-al ei. Visita, ca să facă economie și pentru că-i era greață de brutar și de cofetar, fabrica pe cont propriu, și sub conducerea sa, plăcintele și siropurile, adică tot ceea ce se putea face în bucătăria ei. Pe urmă se constata că în bucătăria ei nu se putea face nimic. Mizerabilul acela de fum ! Proprietarul nu repara hornul... Ei, drăcia dracului ! ! Doamne, iartă-mă !

Cînd se afla la strîmtoare, recurgea la bucătăria familiei Vegallana sau la cea a altei case de vază, dar de cele mai multe ori la prima. Acolo se făcea totul. Visita dispunea de toți servitorii marchizului ; avînd consimțămîntul anterior al bucătarului, în ceea ce privește bucătăria, scotea unele provizii din cămară ; trimetea la prăvălie după zahăr, stafide, piper, sare, ei, drăcia dracului ! dacă domnul Pedro nu deschidea sertarele bufetelor sale ; să i se aducă tot ce-i trebuia. „Bani ? Lasă că țin eu socoteala." După aceea toate astea apăreau figurînd în contul marchizului. O simplă greșeală ; cum se duseseră după cumpărături servitorii săi... Gustarea se consuma. Iar la prima sindrofie se făceau comentariile.

— Ce mai e, Visita ? Ne-am încurcat ?
— Puțin... Un piculeț...

— Păi, să vedem, să vedem, să se plătească.
— Foarte just.
— Partea lui fiecare.
— Ei, lăsați ; vreți să tăceți ? Să nu mai vorbim despre asta, nu merită.

Soțul ei era un umil funcționar de bancă, dar de familie foarte bună, rudă cu familiile cu blazon. Dacă Visita nu și-ar fi stors creierii, cum ar fi menținut ei acel nivel de viață indispensabilă pentru a continua să se înrudească îndeaproape cu nobilimea ?

Înainte de-a se căsători, se spusese — dar de cine nu se vorbește ! — că Visita sărise sau nu sărise pe-o anumită fereastră... Nu din cauza vreunui incendiu, ci a unui logodnic despre care unii pretindeau c-ar fi Mesía. Toate erau presupuneri ; nimic sigur. Cum ea era puțin ușuratică... și cum nu se îngrijea de aparențe...

Nimeni nu-și mai amintea de povestea asta ; continua să fie zăpăcită, lumea spunea că-i lacomă și că-i o *tîrfă* — după expresia care se folosea în Vetusta ca și-n alte părți — dar nimic mai mult. Veselia ei intempestivă era insuportabilă, dar în probleme grave, unde nu se admite nici un fel de rabat, n-o acuza nimeni, cel puțin în mod public. Bineînțeles că nu era pusă la socoteală cutare sau cutare neglijență...

Era înaltă, slabă, blondă, grațioasă, dar nu chiar atît pe cît își închipuia ea ; ochii mici, pe care și-i închidea pînă ce deveneau invizibili, aveau o anumită maliție, dar nu farmecul voluptuos și atrăgător pe care îl presupunea ea. Dacă îi atingeai mîna cînd nu avea mănuși, simțeai lipiciul vreunei prăjituri pe care abia o înghițise.

Don Alvaro, cînd se afla printre prieteni intimi, vorbea de Visitación cu dispreț și făcea gesturi de scîrbă prost disimulate. Îi asigura că are un picior drăguț și o coapsă mult mai reușită decît te puteai aștepta ; se încălța însă fără pic de gust... iar jupoanele și ciorapii lăsau foarte mult de dorit... înțelegeți ce vreau să spun. Și după ce spunea asta obișnuia să se șteargă la gură cu batista.

Paco Vegallana se jura că doamna respectivă purta jartiere de panglică și că el o văzuse chiar cu una de

sfoară. Toate acestea, bineînțeles, se spuneau numai între bărbați, și trebuiau să fie discreți.

În schimb desuurile Obduliei erau ireproșabile ; nu la fel și comportarea ; despre aceasta însă se vorbea numai din lucruri știute. Ea, fără îndoială, îi spunea fiecăruia din amanții săi că nu avusese alte legături înainte, ci numai cu Mesía ; era mîndria ei. Bărbatul acela o fascinase, de ce să nege ? Dar numai el. Era văduvă și niciodată nu pomenea numele răposatului, părea văduva lui Alvarito ; „era unicul ei trecut !"

În după-amiaza aceea erau frumoase amîndouă, trebuie să mărturisim. Paco Vegallana cel puțin o spunea cu nevinovăție. Și, fără să renunțe a-și dedica restul zilei idealismului, răscolit la un moment dat de mărturisirile prietenului său, consimți să treacă în bucătăria casei sale și să miroasă mîncărurile pe care le găteau cele două doamne.

În bucătărie se vedea adevărata măreție a familiei Vegallana. Nu, nu erau niște nobili scăpătați : abundență, curățenie, comoditate, rafinament în ceea ce privește arta culinară, toate acestea și altele în plus se observau din prima clipă cînd intrai acolo.

Pedro, bucătarul, și Colás, ajutorul său, pregăteau un prînz obișnuit, dar parcă era vorba de un banchet. Marchizul își avea domeniile risipite prin toată provincia, sub formă de pămînturi arendate, care pe acolo se numeau ferme, și în afară de rentă, care era mică, căci luxul în această materie consta în a nu o ridica niciodată, arendașii își plăteau tributul în cele mai bune produse din curțile lor, din rîul învecinat și de prin păduri. Iepuri, iepuri de casă, potîrnichi, lișițe, somoni, păstrăvi, claponi, găini soseau vrînd-nevrînd în bucătăria marchizului convocate parcă pe o nouă Arcă a lui Noe în clipa potopului universal. În fiecare oră, zi și noapte, în cîte o parte a provinciei se pregăteau provizii pentru masa marchizului Vegallana ; putea fi sigur de asta.

La miezul nopții, cînd cuptoarele erau stinse și Pedro dormea, și dormea și stăpînul, și nimeni nu se gîndea la mîncare, la două leghe de Vetusta, pe rîul Celonio, stătea de veghe un biet țăran, într-o mizerabilă barcă pe jumătate putrezită, în care intra multă apă. La poalele

stîncii sumbre ca un turn înclinat, ce amenința să se prăbușească deasupra curentului, îngroșînd și mai mult întunecimea rîului în acel loc liniștit, pîndea trecerea somonului ținînd în mînă un șomoiog de paie aprinse a cărei flacără se reflecta în valuri ca o spumă de foc Somonul acela pe care îl pescuia colonul latifundiarului la lumina unui foc mișcător era același, care-acum sîngera tăiat în felii, pe o masă de brad albă și curată, așteptînd să fie pus pe grătar.

Tot in timpul nopții, către zori, pornea spre pădure vînătorul ce se mîndrea că-i face cadou *stăpînului* său primele lișițe și cele mai frumoase potîrnichi ; și potîrnichile erau tot acolo, pe masa albă de brad, oferind contrastul penelor lor cenușii cu roșul și argintiul somonului tăiat în bucăți. În apropiere, în cămară, găini, porumbei. țipari monstruoși, jamboane monumentale, caltaboși și sîngerete, cîrnăciori trandafirii zăceau unele peste altele într-o aparentă neorînduială, sau atîrnau de niște cîrlige răsucite de fier, fiecare la locul său. Cămara aceea devora ce era mai bun din flora și fauna comestibilă a regiunii. Culorile vii ale fructelor bine pîrguite și mari înveseleau tabloul, cam melancolic dacă n-ar fi existat decît tonurile acelea stinse ale naturii moarte, afumată sau sărată Pere gălbui, altele rumene, aproape roșii, mere de aur și purpură, grămezi de nuci, alune și castane dăruiau veselie, varietate și o armonioasă distribuire de lumini și umbre ansamblului pe care, doar văzîndu-l îți și lăsa gura apă, în timp ce spre nări soseau, amestecate, miresmele tari ale chimiei culinare și aromele dulcege și discrete ale portocalelor, lămîilor, merelor și paielor — patul cel moale al fructelor.

Și tot ce se afla acolo fusese mișcare, lumină, viață, zgomot — cîntînd în pădure, zburînd spre cerul albastru, șerpuind prin apele reci, jucîndu-și în soare scînteierile de curcubeu printre crengi, în lunci, în luminișuri, rîuri și munți... „Fără îndoială Vegallana știa să fie un mare senior !" se gîndea suspinînd Visita care visa, moartă de invidie, cămara aceea, expoziție permanentă a tot ceea ce era mai bun în întreaga provincie.

Marchizul surîdea cînd i se spunea să mărească subvențiile. „De ce ? Nu sînt aproape toți secerătorii mei ?

Nu-mi dăruiesc cele mai bune roade ? Nu-mi dau cele mai gustoase bucate ? O să refuze să voteze pentru mine *flatus vocis ?* [1]"

Vasele de bucătărie, bogate, aspectuoase, frumoase, aruncau străluciri în toate părțile — pe mașina de gătit, pe mese și dulapuri ; erau demne de un bufet, iar Pedro, mîndru, rece, conducea totul cu o voce poruncitoare ; dădea ordine ca un tiran. Mînca ce era mai bun, menținea tradițiile disciplinei culinare, supraveghea serviciul în sufragerie de la distanță, pentru că nu era un bucătar obișnuit, egidă a oalelor și a crăticioarelor, ci un căpitan general cu ochii la foc și atent la masă. Nu era bătrîn. Avea patruzeci de ani, pe care-i purta foarte bine ; iubea mult și se credea un fante în sfera proprie a funcției sale, cînd lăsa șorțul și se îmbrăca întocmai ca un domnișor.

Colás era un ajutor de bucătar cu vocația sigură, îmbujorat și robust, cu ochi răutăcioși și mîini îndemînatice. Cele două personaje, împreună cu robusta munteancă pe care o avea în serviciu Visita, le ajutau pe doamne în treburile lor. Pedro, fără să abandoneze ocupația lui principală — masa stăpînilor — colaboră cu ceilalți în mod savant. Începuse prin a tolera acea invazie de după-amiază. Bucătăria era destul de mare pentru toți ; gustările nu însemnau nimic, și bucătarul își dădu indispensabila permisiune cu un dispreț prost disimulat. Încetul cu încetul trecu de la stadiul de toleranță la cel de protecție ; întîi se coborî pînă la a-i da unele sfaturi muntencei, pe urmă o ciupi. Atmosfera începu să se însuflețească.

— Colás, ești la dispoziția doamnelor, spuse Pedro cu o voce solemnă.

Deoarece porunca marchizei nu fusese de ajuns. Ajutorul asculta de Pedro, iar Pedro de datoria sa. Dacă marchiza i-ar fi cerut ceva contrar convingerilor sale de artist n-ar fi obținut decît demisia lui. Acesta îi era limbajul. Citea multe ziare înainte de-a le transforma în cornete de hîrtie.

Cînd Obdulia, contrariată de răceala mîndrului bucătar, hotărî să-l seducă aruncîndu-i ocheade de cîte-o ju-

---

[1] Din tot sufletul (lat.).

mătate de minut și atingîndu-l din cînd în cînd ca din nebăgare de seamă, Pedro se predă și începu să facă unele retușuri de maestru la gustările Visitei.

Merse mai departe : vru s-o cucerească pe doña Obdulia datorită îndemînării sale, alergînd ori de cîte ori se ivea vreo problemă teoretică sau vreo dificultate practică.

— Ce punem acum ?

— Ce se prăjește mai întîi ?

— Cît ținem pe foc ouăle astea ?

— Cum împăturim aluatul ?

— În asta punem piper sau nu ?

— O fi bine să punem vanilie ?

— Cum se bat albușurile astea ?

— Siropul e destul de legat ?

Inteligența și îndemînarea lui Pedro dădeau răspunsul potrivit la toate. Cînd o explicație nu era de ajuns se punea el însuși pe treabă și lucrul era ca și făcut.

Obdulia, care învățase la Madrid de la verișoara ei Tarsila să răsplătească geniile, pe iluștrii fii ai artei și ai științei, cu favorurile sale, și care, cu o după-amiază înainte îl înnebunise de plăcere și de voluptate pe domnul Bermúdez, ca răsplată pentru erudiția sa arheologică, îi acordă acum tăinuite și fortuite favoruri și bucătarului lui Vegallana, aruncîndu-i, ca din nebăgare de seamă, priviri arzătoare în timp ce asculta o ilustră teorie privind untura de porc ; o strîngere de mînă întîmplătoare în aparență, în timp ce amestecau același aluat, sau își vîrau degetele în același recipient, o cratiță de exemplu. Bucătarul fu gata să cadă jos de plăcere cînd, luînd drept pretext zahărul care trebuia pus în prăjitura cu piersici, Obdulia se apropie de demnul Pedro și, zîmbind, îi vîrî în gură aceeași linguriță pe care tocmai o atinsese cu buzele ei de rubin („rubin" aparține bucătarului).

Personajului cu șorț i se înfățișă, în depărtare, cucerirea acelei doamne ca o recompensă finală, demnă de o viață întreagă consacrată condimentării mîncărurilor atîtor domni și doamne care, datorită lui, găsiseră și mai ușor și mai ațîțător drumul dulcilor și consistentelor amoruri.

Pedro ajunse pînă la o limită rareori atinsă : să accepte ca servitoarele casei să intervină în afacerile oalelor negre de tuci. El iubea femeia, iubea toate femeile, dar nu credea în facultățile lor culinare ; soarta lor era alta. Bucătăria și femeia sînt termeni antitetici, cuvinte pe care le învățase din cornetele sale de hîrtie tipărită. Libertatea şi guvernul sînt antitetici, citise el într-un ziar de stînga și aplicase expresia la bucătărie și femeie. Ceea ce gîndea întreaga Vetustă despre literate, gîndea Pedro despre bucătărese. Le numea femei-soldățoi.

Dacă i se spunea că bucătarii te costă mai scump şi risipesc mai mult, răspundea :

— Prietene, cine nu-i bogat să nu mănînce.

În rest, el era socialist, dar în alte domenii.

Cînd cei doi tineri intrară în bucătărie, Pedro reveni la purtarea lui obişnuită, la figura-i ursuză pe care-o arăta servitoarelor și *fermierilor* care aduceau proviziile din cîte-un sat, de foarte departe uneori. Cuptorul era un dumnezeu și el pontiful maxim ; ceilalți sacrificau victimele pe altarul cuptorului, iar Pedro celebra cultul — misterios și în tăcere. Reveni la figura lui disprețuitoare, căci așa înțelegea el respectul față de stăpîni. De-abia răspundea dacă i se vorbea. Nu întîrzie să vadă cu proprii săi ochi că *la donna è mobile*, cum cînta el adesea, că Obdulia, de îndată ce intrară ceilalți, îl uită complet. Înainte îl uitase pe don Saturnino, care zăcea pe „patul durerii“ cu cîte-o compresă de seu pe tîmple, scufundat în tăcerea rumegării dulcelor amintiri a acelei după-amieze arheologice !

Conversația de metafizică erotică, pe care Mesía și Paco o încheiaseră tocmai, nu le permise la început să ia parte la acel entuziasm gastronomic și culinar de care erau cuprinse doamnele. E adevărat că se apropia ora mesei şi miresmele acelea stîrneau pofta de mîncare, dar idealul nu se mănîncă. Mesía stăpînea arta supremă de a intra prin magaziile de cărbuni, prin bucătării, ba chiar și prin cîte-o moară fără să se murdărească de funingine, grăsime sau făină. În bucătăria marchizului se simțea ca în salonul galben, în largul său și fără să se împiedice de nimic. Chiar acolo, în epoci foarte diferite şi îndepărtate, împărțise nenumărate sărutări. Poate că

nu exista nici un colţişor în casa aceea care să nu-i evoce lui don Alvaro amintiri asemănătoare. În ceea ce-l privea pe Paquito, să nu mai vorbim. Prima sa dragoste fusese o servitoare care-şi avea camera acolo unde era azi cămara. Marchizelul ştia să umble prin bucătărie pe întuneric, pe pipăite, şi măsurase cu trupul său încircit dimensiunile lăzii de cărbuni care se afla lîngă cuptor.

Cei doi domnişori, în ciuda idealului, nu întîrziară să ia parte activă la entuziasmul vesel şi expansiv al acelor artiste. Şi ei erau pictori. Şi în ciuda zeflemelelor aproape ireverenţioase ale ajutorului şi a zîmbetului jignitor al lui Pedro, cei doi cavaleri vrură să-şi încerce îndemînarea vîrîndu-şi mîinile în aluaturi şi siropuri şi în tot ce se afla acolo. Paco era pierdut. Mesía era ca un rege travestit în rîndaş.

Obdulia se ciocnise de nenumărate ori de Paco ; li se atingeau braţele, genunchii, mîinile, şi asta minute în şir, dar se prefăceau că nici nu bagă de seamă. O mişcare bruscă a doamnei, care avea o fustă scurtă, lipită şi strînsă pe trup cu cordonul de la şorţ, îi îngădui lui Paco să vadă o jumătate dintr-un ciorap scoţian de modă nouă. Tînărul aristocrat considerase întotdeauna că preferinţa aceea a lui pentru sculptura umană cu văluri în locul nudului pur era o antinomie a amorului. De ce îl excita mai mult vălul decît pielea ? Nu-şi explica. Vedea coapsa rotundă a unei ţărănci, cu piciorul şi pulpa goală, şi nimic ! Vedea un ciorap, chiar şi numai opt degete mai sus de gleznă !... Şi adio idealism ! Aşa a fost şi de data aceea. Mai mult, dacă ciorapul Obduliei n-ar fi fost ecosez, poate că băiatul nu şi-ar fi pierdut liniştea repausului său idealist ; însă pătrăţelele acelea roşii, negre şi verzi, cu dunguliţe de alte culori, îl readuseră la ruşinoasa şi grosolana realitate, iar Obdulia observă imediat că partida era cîştigată.

Pentru văduvă, una dintre plăcerile cele mai rafinate era „o şedinţă“ veselă cu unul din foştii ei amanţi ; ideea de-a nu începe prin tatonări preliminare i se părea delicioasă. Şi pe urmă amintirile aveau un anumit farmec... Să savurezi amintirea ca pe-o întîmplare prezentă ! Ce fericire putea fi mai mare ? Paco fusese amantul ei.

L-ar fi preferat pe Mesía, care întrunea aceleași condiții și era un prieten mult mai vechi. Alvaro însă devenise un sălbatic. O trata întocmai ca don Saturnino înainte de-a fi îndrăznit ; cu delicatețea unui om de lume și o privea cu indiferența rece și cinstită cu care se uita la ea domnul Episcop. Era sigură că prezența ei nu le-ar sugera niciodată, nici Episcopului și nici lui Mesía, o dorință carnală. Acel don Alvaro era de neatins. La fel era și Episcopul. Și cu toate acestea, Dumnezeu o știa foarte bine, ea îi fusese credincioasă — lui Mesía, bineînțeles — îl mai iubea încă sau cam așa ceva. L-ar fi preferat întotdeauna tuturor. El însă nu mai vroia. Povestea se sfîrșise.

Se plictisiseră să se mai joace de-a bucătarii. Visita mai încerca și acum plăcerea de-a inspecta crătițile și de-a răscoli prin dulapurile cu veselă, prin bufete și rafturi. Chiar și cînd vorbea avea cîte ceva în gură. Pedro observă că-și pusese, într-un buzunar, cîteva bucăți de zahăr și niște foi de șofran curat, care se foloseau în bucătăria marchizului spre marea invidie a coțofenei hoațe. De asemenea, își vîrî în fustă și un pachet de ceai de lux. Își îndulcea fiecare furtișag cu hohote de rîs și exclamații umoristice, care nu mai amuzau pe nimeni. Știau cu toții că acela era viciul doñei Visita.

Doamnele lăsară gustările în grija slugilor și plecară să se spele pe mîini și să-și aranjeze toaletele și coafurile. Știau unde e camera de toaletă. Era încăperea în care murise fata mijlocie a marchizului. Nimeni nu se mai gîndea la asta. Rămăsese patul, dar nici un alt obiect, nici o amintire de pe urma bietei fete.

Mesía și Paco intrară cu doamnele, de ce nu ? Se cunoșteau destul de bine ca să mai invoce anumite scrupule. Și pe urmă, „nu se vedea nimic", cum spuse Obdulia. Paco și văduva își spălară mîinile în același lighean ; degetele li se înlănțuiau în apă. Era o plăcere foarte picantă, după părerea ei. Asta le aminti de zile mai bune. Soarele, care se apropia de apus, lumina picioarele patului și învăluia ca într-o aureolă perechea aceea de zăpăciți. Căldura cuptorului, glumele și lucrul aprinseseră bujori în obrajii Obduliei. O ureche îi ardea ca focul.

Era excitată, vroia ceva şi nu ştia ce. Nu era vorba de mîncare, bine înţeles, gustase doar o mulţime de dulciuri, ba puţin şi din mîncarea marchizului, aşa în glumă.

Visitación şi Mesía, mai liniştiţi, stăteau de vorbă la fereastră, sprijiniţi de fierul rece al pervazului. „N-o să se întoarcă, era sigur." Între doi camarazi, aşa cum erau ei, niciodată nu se încalcă anumite pacte tacite.

Marchizelul izbucni într-un hohot.

— De ce rîzi ? întrebă Obdulia.

— De Joaquinito Orgaz, el flamenco, care probabil te caută peste tot. E nostim, nu-i aşa ?

Obdulia se gîndi puţin şi în cele din urmă începu să rîdă în hohote. „Era nostim, într-adevăr." Stătea pe patul răposatei. Picioarele văduvei se mişcau bălăbănindu-se ca nişte pendule. Din nou se vedea ciorapul acela ecosez. Acum se vedeau doi.

Obdulia suspină. Vorbiră despre trecut. „În fond, se iubiseră întotdeauna ; era *ceva* care-i unea, chiar şi fără voia ei. Se certau pentru că, la urma urmei, statornicia e un lucru imposibil şi te şi plictiseşte ; o legătură de lungă durată devenea ridicolă ; asta învăţaseră amîndoi la Madrid. Oamenii căsătoriţi trebuie să se plictisească cel mai tîrziu după doi ani. Anumite aranjamente pot prelungi termenul ceva mai mult, dar nu prea mult."

— Nu-i aşa, spuse Obdulia, devenind şi mai frumoasă, că atunci cînd te întîlneşti numai, din cînd în cînd, e întocmai ca o minunată zi de iarnă cu soare pe pămîntul ăsta blestemat cu ploi şi ceaţă ?

— Magnific ! exclamă Paco, aşa e ; simţeam ceva şi nu ştiam să-mi explic... asta era.

Şi cum sentimentul acesta i se părea alambicat şi poetic se hotărî să-i facă din toată inima curte văduvei.

Era cea ce se numea a savura amintirile.

Visitación avea şi ea bujori în obraji, iar ochii ei mici se aprinseseră de căldura bucătăriei şi veselia glumelor, aruncînd reflexe de prefăcută pasiune. Părul ei, de un blond întunecat, cădea în şuviţe neastîmpărate pe frunte. Visita şi don Alvaro îşi vorbeau ca nişte fraţi iubitori. El fusese prima ei iubire serioasă, adică primul care o făcuse să comită imprudenţe, ca, de pildă, să sară

noaptea pe fereastră. Dar toate acestea erau atît de îndepărtate !

Nevoia de-a căuta la fiecare pas expediente ca să-și cîrpească rănile creditului, de a înlătura falimentul, convertise spiritul *acelei nebune* la un pozitivism vulgar și decapitase avînturile erotice ale fanteziei ei juvenile.

După părerea celorlalți era o soție foarte bună ; se ocupa cu multă conștiinciozitate și pricepere de gospodărie și de treburile domestice.

Mesía și Visita nu aveau, în iarna iubirilor lor, acele zile cu soare de care vorbea Obdulia. Cînd erau însă singuri și unul din ei avea vreo grijă sau vreo preocupare, din cele care cer confidențe și sfaturi, își spuneau totul sau aproape totul ; își vorbeau cu voce înceată, foarte aproape unul de altul, și își spuneau din nou tu, ca pe vremuri. Păreau un soț și o soție ce se înțeleg bine, deşi nu se mai iubesc din pricina trecerii anilor.

— Eh ! spunea Visitación cu un accent de sinceră tristețe, ceea ce dădea o nuanță de picanterie apusului frumuseții sale ; eh ! de data asta ai căzut de-adevărat, te cunosc eu. Îți spun însă și altceva : c-o să te coste scump...

Mesia vorbea cu Visita despre Prezidentă cu mai multă franchețe decît cu Paco. Politica sa avea diferite fațete. Marchizelului trebuia să-i vorbească de iubire curată din motivele despre care le-am amintit mai înainte ; Visitei de o cucerire în plus. Don Alvaro înțelegea că Visitación vroia s-o arunce pe Prezidentă în groapa aceea neagră unde căzuse și ea și atîtea altele. Visita era prietenă cu Ana încă de pe cînd aceasta venise în Vetusta cu mătușa ei doña Anunciación și cu Ripamilán, azi Protoiereu. O admira pe mica ei prietenă, ii elogia frumusețea și virtutea ; frumusețea însă o deranja, ca pe toate celelalte femei, iar virtutea o înnebunea. Vroia să vadă acea hermină mînjită de noroi. O plictiseau atîtea laude. Întreaga Vetustă spunînd: „Prezidenta, Prezidenta este inexpugnabilă". În cele din urmă cîntecul acela veșnic ajungea să te obosească. Pînă și felul în care i se spunea vădea oarecare prostie. Prezidenta ! De ce ? Nu exista alta ? Ea fusese prezidentă în Vetusta puțină vreme. Soțul ei renunțase în scurt timp la carieră. Ce rost avea povestea aceea cu Prezidenta în sus, Prezidenta în jos ? Soția func-

ționarului de bancă avea puțin timp pentru asemenea pasiuni bolnăvicioase, datorate fanteziei și unor intenții răutăcioase; avea nevoie de toată atenția de care era în stare pentru proza vieții, foarte greu de înfruntat; dar avea nevoie și de cîte o ușurare; care consta în aceea de-a face tot posibilul ca Ana să devină, la urma urmei, la fel ca toate celelalte. Pe cît putea, nu se despărțea de ea niciodată: la biserică, la plimbare, la teatru mergeau aproape întotdeauna împreună, deși Ana ieșea foarte rar. Soția funcționarului de bancă, de cînd descoperise la prietena sa un oarecare interes pentru don Alvaro, iar la Mesía dorința de a-i înfrînge virtutea, nu se mai gîndea decît la felul în care avea să grăbească ceea ce, în concepția ei, era un lucru necesar. Nu credea că e cineva capabil să reziste fostului ei amant.

De îndată ce rămîneau singuri vorbeau numai despre asta.

Alvaro nega că era vorba de dragoste în ceea ce-l privea; era un capriciu înrădăcinat în el adînc, datorită dificultăților.

Visita se prefăcea că preferă o pasiune adevărată; își ascundea plăcerea intimă pe care o găsea în afirmațiile celuilalt.

— Tu știi, Visita, că nu poți iubi la orice vîrstă.

— Să nu vorbim despre asta.

— Iubești o dată și pe urmă... fiecare se aranjează cum poate.

Spunînd asta, Mesía ridica din umeri cu un gest de disperare amuzantă, care lui și adoratoarelor lui li se părea foarte interesant, byronian (dacă adoratoarele auziseră de Byron).

— Anita e frumoasă, Alvarín, frumoasă, frumoasă; pot să și jur.

— Da, asta se vede.

— Nu, nu se vede totul, înțelegi doar. Și cum ea nu face ceea ce face astălaltă (arăta cu degetul mare în spate, unde se auzea șușotitul lui Paco și-al Obduliei), cum Ana nu-și strînge niciodată cu panglici și cu copci jupoanele și fustele, și nici corset nu poartă... Dacă ai vedea-o!

— Îmi închipui.

— Nu-i același lucru.

Urmă o pauză, apoi Visita continuă :

— Vezi fața asta blîndă, liniștită, cu o ușoară scăpărare de pasiune doar în priviri ; dar ca și cum totul ar fi adumbrit de gene, reținut ?...

— Crezi că are dreptate Frígilis ?

— Ce zice somnambulul ăla ?

— Că Prezidenta seamănă cu Fecioara pe Tron.

— E adevărat ; figura, da...

— Și expresia ; și felul acela de-a înclina capul cînd nu e atentă. Pare că mîngîie un copil cu bărbia-i rotundă și pură...

— Ei, ei ! Uite pictorul !

Scînteile din ochii femeii străluciră ca un jar răscolit.

— Zice că nu-i îndrăgostit și o compară cu Fecioara !...

— Cred că-i pare tare rău, biata de ea, că nu are un copil.

Visita strînse din umeri și, după ce înghiți nodul amar din gît, spuse repede cu glasul ei răgușit :

— Să-l facă.

Mesía își ascunse scîrba pe care i-o produse fraza aceea.

— Dar, vai, Alvarín ! Dac-ai putea s-o vezi în camera ei, mai ales cînd are un atac din acelea care-o fac să se zvîrcolească... Cum se mai vînzolește în pat ! Parcă-i alta... Atunci, nu știu de ce, îmi explic și capriciul acela cu blana de tigru despre care se zice că i-a dăruit-o un englez. Ți-aduci aminte de dansul acela fantastic pe care-l executau comedianții care-au fost pe-aici anul trecut ?

— Da, și ce-i cu asta ?

— Ți-aduci aminte de dansul bacantelor ? Ei, cu asta seamănă, numai că arată mult mai bine ; o bacantă așa cum au fost cele adevărte, dac-or fi existat vreodată. Cu asta seamănă cînd se zvîrcolește, c-o bacantă. Și cum mai rîde, cînd e în plină criză ! Are ochii plini de lacrimi și niște cute foarte ispititoare la gură, și înăuntru, în gîtul ei atît de frumos se aud niște zgomote, niște vaiete și gemete subterane ; parcă acolo, înăuntru, ar plînge însăși dragostea, veșnic tăcută și înlănțuită, ce știu eu ! Și cum

mai suspină, și îmbrățișează pernele ! Și cum se mai ghemuiește ! Oricine-ar spune că în timpul crizei are coșmaruri, și c-o înfurie gelozia și c-o ucide dragostea... Stupidul ăsta de don Victor, cu păsările și cu piesele lui de teatru, cu Frigilis acela al lui și cu cocoșii lui de prăsilă, nu-i un bărbat adevărat. Toate astea sînt o nedreptate ; lumea n-ar trebui să fie așa. Și nici nu-i așa. Voi bărbații sînteți cei care-ați inventat farsa asta...

Se întrerupse puțin, căci își pierduse firul discuției ; apoi adăugă :

— Eu mă pricep.

După ce se calmă, reveni la subiect.

— Dac-ai vedea-o ! Pentru că nu-i așa cum ai dori. O să vezi... Are brațele...

Și descria minuțios, cu amănuntele pe care i le putea da unui bărbat care-i fusese amant și acuma îi era prieten, toate rotunjimile Anei, perfecțiunea plastică, farmecele ascunse, cum spunea Cármenes în *El Lábaro*. Uneori însă le spunea acestora pe nume, iar cînd nu aveau sau ea nu-l știa, folosea capricioasele diminutive inventate în alte vremuri de Alvaro în entuziasmul celor mai dulci intimități. Cuvintele acelea, efeminate deși masculine, erau întipărite parcă cu litere de foc în memoria Visitei ; nu-i ieșeau de pe buze decît atunci cînd vorbea cu Alvaro, și asta rareori. Pentru soția funcționarului de bancă aveau un gust delicios. După aceea însă, îi rămînea ceva amar... „Toate astea ca și cum n-ar fi existat... soțul, copiii, piața, servitorii, chiria... fir-ar să fie !"

Visita indica pe propriu-i trup, fără cochetărie, fără să se gîndească la ceea ce făcea, părțile corespunzătoare trupului Prezidentei, pe care le descria cu entuziasm ; apoi, terminînd ceea ce avea de spus, rosti, arătînd în spate :

— Și „astălaltă" se fălește cu corpul ei frumos... Grozavă comparație !

Expresia era savantă și oportună. Visitacion presupunea că don Alvaro știe cum era cealaltă și că nu exista comparație !

Cel care își înghițea acum saliva era președintele Cazinoului, roșu ca un mac. Acum, el avea în ochii, aproape întotdeauna stinși, scînteile care țîșneau din cei ai Visitei.

— Dar o să ai de furcă, nu glumă...
— Poate că nu chiar atîta, rosti Mesia fără să se stăpînească.
— O să pice... a și mușcat din nadă.
— Crezi ?
— Da, sînt sigură. Dar nu te încrede ; se întîmplă să-ți rămînă în undiță o bucată de rîmă, iar peștele să fie în apă.
— După cum văd eu, momentul în care mușcă...
— De multă vreme te gîndești la asta.
— Cine ți-a spus ?
— Ăștia.
Și-și duse degetele la ochi.
— Dar povestea aceea cu ea, de unde-o știi ?
— Curios mai ești ! Și zice că nu-i îndrăgostit !...
— Îndrăgostit ? Nici gînd... Dar e firesc să vreau să aflu în ce ape se scaldă... ca să-mi fac socotelile.
— Așa, nu se vede nimic, totul se petrece pe dinăuntru. Crizele de nervi devin din ce în ce mai dese. Atunci cînd s-a căsătorit încetaseră, pe urmă i-au revenit, dar niciodată atît de des ca acum. Și trece cu mare ușurință de la o stare la alta. E de-o severitate excesivă cînd judecă pe alții, o plictisește totul. Și stă mai mult închisă în casă.
— Țțț ! Țțț ! Țțț ! Asta nu înseamnă nimic.
— Ba înseamnă mult.
— Nimic în favoarea mea.
— Ce știi tu ? Știi că dacă i se vorbește de tine pălește sau roșește ca un bujor, îi piere graiul și pe urmă schimbă vorba de îndată ce poate deschide gura ? La teatru, în clipa în care îți întorci fața, te străpunge cu privirea, iar cînd publicul e cît mai atent la ce se petrece pe scenă și crede că nimeni n-o observă, te fixează cu binoclul. O observ însă eu, din curiozitate, bine înțeles, pentru că în fond, față de mine, ce ? Îi citesc în suflet ca-n palmă.
— Nu ești prietenă intimă cu ea ?
— Prietenă, da. Dar intimă ? Ea nu-i intimă decît cu cei din imaginația ei. Și are un mic defect ; e foarte bănuitoare, n-are încredere în nimeni. De la ea n-aș afla niciodată nimic.

Un moment de tăcere.

— Numai să nu-i povestească totul Canonicului... Știi că și l-a luat ca duhovnic.

— Da, așa se spune ; cred că aici e mîna Protoiereului, pe care-l obosește să mai stea în confesional.

— Nu, ci propria ei mînă ; are din nou felurite proiecte privind misticismul.

Visita numea misticism orice credință care nu semăna cu a ei, ceea ce numai credință nu se putea numi.

— Cînd era mică, acolo la Loreto, Ana a avut, după cum am verificat eu, niște izbucniri așa... ca de om nebun... a avut anumite viziuni... în sfîrșit, unele dereglări. Acum îi revin ; dar din altă cauză (și arătă spre inimă). E îndrăgostită, Alvarico, să n-ai nici o îndoială.

Don Alvaro simți o profundă și foarte duioasă recunoștință. Cuvintele acelea îi dădeau încredere în el însuși !

Nu vroia să știe mai mult ; sau, mai bine zis, înțelese că Visita nu mai putea adăuga nimic bun.

Văzu pe figura femeii un fel de amărăciune pe care o dezvăluiau anumiți mușchi, în timp ce alții luptau ca s-o șteargă. Vocea îi tremura puțin. Îi inspira milă. Cel puțin, așa simți Mesía.

— Lasă asta, spuse apropiindu-se de Visita. Să nu mai vorbim despre alții. Să vorbim despre noi. Ești foarte frumoasă...

— Acum... îmi vii cu astea ? (Părea că vorbește cu o limbă metalică.)

— Prostuțo... Dacă n-ai fi atît de neîncrezătoare...

— Ce noutăți mai sînt și astea ? întrebară buzele și limba din tablă de oțel.

— Noutăți... Le spui noutăți... ingrato ?

Don Alvaro își apropie obrazul de fața lacomă a femeii. Pe stradă nu trecea nimeni. Era una din cele mai pustii străzi ; printre pietrele caldarîmului creștea iarbă. Domnea o tăcere solemnă și aristocratică, după expresia lui don Saturnino.

Obdulia și Paco, din spate, nu vedeau nimic. Don Alvaro era sigur. Se apropie și mai mult de Visita. Răsună o palmă și-apoi rîsul zgomotos al nevestei funcționarului de bancă ; pe urmă se dădu un pas îndărăt, îndepărtîndu-se de don Alvaro.

— Nebuno... Idioato !... strigă Mesía ștergîndu-și obrazul pe care îl simțea umed și lipicios.

— Se întoarce la mine pentru alta ! La mine, care sînt vulpe bătrînă, cum spune marchiza.

Și Visita, pe deplin liniștită, surîzătoare, își vîrî în gură o bucată de zahăr.

Era sistemul ei. Își interzicea ei însăși, datorită neîncrederii, dulceața înșelăciunilor dragostei, pe care o compensa cu dulciuri care „se lipeau de rinichi".

Mesía își aminti cu tristețe — și-n același timp cu remușcare — de noaptea în care femeia aceea sărea pe fereastră, plină de încredere, îndrăgostită.

De după colțul străzii, dinspre catedrală, apăru o doamnă pe care cei de la fereastră o recunoscură imediat Era Prezidenta. Îmbrăcată în negru, cu mantilla[1] ; o însoțea Petra, camerista. Peste puțin ajunse sub fereastră. Ana era distrată, pentru că nu-și ridică privirea.

— Anita, Anita, strigă Visitación.

Atunci Mesía putu vedea fața Prezidentei, care surîdea și saluta. Niciodată n-o văzuse atît de frumoasă. Era palidă și cu bujori în obraji ; părea că stătuse și ea lîngă foc, întocmai ca Visita și ca Obdulia ; în ochi avea o strălucire uscată, scîntei de veselie ce se răspîndeau în reflexe pe toată figura. Își surîdea propriilor sale gînduri.

În afară de asta, Mesía observă că îl privise fără să se emoționeze, fără să se tulbure, așa cum o privise și pe Visita ; pînă și în salutul ei, mai sincer și mai expansiv ca altădată, văzuse un soi de sfidare, expresie a unei indiferențe care îl irita. Era ca și cum i-ar fi spus : motănașule, nu știi să zgîrii, nu mi-e teamă de tine. O să vedem. Deocamdată, afabilitatea aceea însemna dispreț. Ce se petrecuse în catedrală ? Ce fel de bărbat era acel don Fermín, care-o schimbase în răstimpul unei singure convorbiri ?

Toate acestea le gîndi într-o clipă, iritat, dorind cu vehemență să scape de îndoieli și de șovăieli. Pe față însă nu i se citi nimic. Salută cu aerul său grav, cu

---

[1] Un fel de văl de dantelă, purtat de femeile spaniole pe cap, prins de un pieptene înalt.

acel aer de *gentleman* pe care i-l invidia atît de mult Flintă, admiratorul și dușmanul său de moarte.

— Te-ai spovedit ?

— Da, chiar acum.

— Cu Canonicul, bănuiesc ?

— Da, cu el.

— Și cum a fost ? Excelent, nu-i așa ? Ce-ți spuneam eu ? Nu urci ?

— Nu, acum nu pot.

Obdulia auzi vocea Anei și alergă la fereastră fără să-și aranjeze rochia și coafura, deranjate.

— Ana, urcă. Hai, prostuțo ! strigă văduva în timp ce o mînca din ochi pe Prezidentă.

Pentru Obdulia, celelalte femei nu aveau decît valoarea unui manechin de pus rochii pe el ; pentru zdrențe, femeile ; pentru toate celelalte, bărbații.

Ana se scuză încă o dată ; avea treabă. Salută cu un surîs grațios și porni mai departe. O clipă ochii săi se întîlniseră cu cei ai lui Mesía, dar nu se tulburaseră și nici nu se ascunseseră ca altă dată ; îl priviseră distrați, fără a încerca să evite *contactul* cu acele pupile pline de lascivitate și de amor propriu iritat.

Cei de la fereastră tăceau, în timp ce Prezidenta se îndepărta și dispărea pe strada pustie. Toți o urmăriră cu privirea pînă cînd dădu colțul. Obdulia spuse, vrînd să afecteze un ton de dispreț :

— Pare foarte liniștită.

Și se întoarse în cameră.

— Mănînc-o !... — strigă Visita la urechea lui don Alvaro, cu un glas în care răzbătea batjocura. Și adăugă, foarte serioasă : Atenție la Canonic, că știe multă teologie a vieții !...

În Piața Nouă, într-un colț scufundat în umbră, se află palatul familiei Ozores, cu o fațadă somptuoasă, ornamentată, dar lipsită de eleganță, cu pietrele înnegrite, ca cele de la Cazino, de umezeala ce se cațără pe ziduri pînă la acoperiș.

Cînd ajunse la poartă, Ana se opri ; se înfioră de parcă i-ar fi fost frig. Privi spre cea mai apropiată stradă ; acolo orizontul se deschidea plin de strălucire. Strada Aguila era un povîrniș repede ce lăsa să se vadă în depărtare muntele și cîmpiile de la poalele sale, verzi și scînteietoare în anotimpul acela. Rîndunele guralive, neliniștite, ce zburau de colo-colo, străbăteau piața și treceau pe sub acoperișuri de parcă și-ar fi făcut vizitele de despărțire dinaintea călătoriei de iarnă.

— Ascultă, Petra, nu bate. Hai să facem o plimbare...

— Noi două singure ?

— Da, noi două... Pe lanuri, să tăiem cîmpul.

— Dar, coniță, cîmpul trebuie să fie foarte ud...

— Atunci pe vreun drum... dar lăturalnic... pe unde să nu fie lume. Tu, care ești de prin părțile astea și le cunoști, nu știi pe unde-am putea merge fără să ne întîlnim cu nimeni ?

— Trebuie să fie ud peste tot...

— Nu mai e ; cred că soarele a uscat pămîntul... Și sînt încălțată bine. Hai... vino... Petra !

Ana se ruga cu vocea unei fetițe capricioase şi cu figura unei mistice ce solicită favoruri cereşti.

Petra o privi uimită pe stăpînă-sa. Niciodată n-o văzuse astfel. Unde era răceala ei obişnuită, linişte aceea ce părea teamă și disimulată neîncredere ?

Camerista avea ceva mai mult de douăzeci şi cinci de ani ; era blondă, de culoarea șofranului, foarte albă, cu trăsături regulate ; frumusețea ei putea stîrni dorința, dar cu greu ar fi putut da naștere simpatiei. Se străduia să-și ascundă accentul neplăcut de provincială și vorbea cu o afectare insuportabilă. Slujise în multe familii de vază. Era bună la toate și se plictisea în casa lui Quintanar unde nu existau nici un fel de aventuri, nici ale sale nici ale altora. Stăpînii și servitorii păreau de ghips. Don Victor era un om bătrîn, cochetînd poate cu amorurile facile, dar îndrăzneala sa nu trecuse niciodată de-o privire insistentă, lipicioasă, sau de-un compliment învăluit în ocolișuri care nu-l compromiteau. Stăpîna era foarte tăcută, foarte neîncrezătoare ; sau n-avea nimic de ascuns, sau se ascundea foarte bine. Cu toate astea, Petra avea convingerea că doamna se plictisea îngrozitor. Camerista se folosea de rarele ocazii ce i se ofereau ca să obțină încrederea Prezidentei. Era atentă, discretă și afișa umilința, cea mai dificilă virtute în concepția sa.

O plimbare peste cîmp, după ce se spovedise, singure, într-o după-amiază umedă, îi dădea tare mult de gîndit. N-avea altceva de făcut, dar se menținea pe poziție, ca să vadă unde poate ajunge capriciul stăpînei. Și altele începuseră tot așa.

Coborîră pe strada Aguila. La capătul ei trecea, perpendicular, șoseaua spre Madrid.

— Pe aici nu, spuse stăpîna. Pe dincoace ; hai spre fîntîna lui Mari-Pepa.

— La ora asta nu-i nimeni pe-aici și pămîntul e uscat ; mai e încă soare.Uitați-vă, acolo e fîntîna.

Petra îi arătă, acolo jos, în luncă, un șir de plopi ce păreau în momentul acela de aur și argint, luminați de razele piezișe ale apusului. Drumul era îngust, dar neted și tare ; de-o parte și de alta se întindeau pășuni cu iarbă înaltă și deasă și grădini de legume. Livezile și pășunile erau udate de apele din oraș și erau mai fertile decît restul cîmpiei ; pășunile, de un verde tare, cu ape albăstrii, aproape negre, par făcute dintr-o catifea groasă. Te orbesc, cînd răsfrîng razele soarelui la asfințit. Așa străluceau și atunci. Ana își plimba ochii peste tot, plină de mulțumire, scăldîndu-se parcă în lumina cernută de prospețimea pămîntului.

Tufe de caprifoi și de mure mărgineau drumul, iar din loc în loc se înălța trunchiul vreunui ulm tînăr, robust și îndesat, cu o coroană enormă, ca un as de pică, cu cîțiva vlăstari pe chelie — vrejuri firave pe care vîntul, scuturîndu-le, făcea ca frunzele singuratice din vîrfurile lor să sune ca niște castaniete.

— Ia uitați-vă, doamnă, ce ciudățenie ! Ramurile astea n-au decît o singură frunză, tocmai în vîrf...

După asemenea observație și altele la fel, Petra se oprea să culeagă flori de prin tufișuri, se înțepa la degete, își agăța rochia de mărăcini, striga, rîdea ; începea să capete o anumită încredere văzîndu-se singură cu stăpînă-sa, în mijlocul cîmpului, pe drumurile acelea cu renume prost, singuratice, care știau despre ea atîtea și atîtea lucruri ce trebuiau trecute sub tăcere.

Petra n-avea încredere în cucernicia bruscă a Prezidentei.

„Mai mult de-o oră de spovedanie ! Fetișoara ca iluminată cînd s-a ridicat, după ce-a fost dezlegată de păcate... și acum plimbarea asta peste cîmpuri... și rîsul... și-i îngăduie anumite libertăți... Nu-i a bună ; să așteptăm."

Îi plăcea să ajungă în calculele și închipuirile ei pînă la ultimile consecințe. Vedea deja, într-un viitor apropiat,

bacșișuri grase, în monede de aur. Dar întorsătura aceea religioasă pe care o luau lucrurile — căci era sigură de asta — aducea anumite complicații ce însemnau o noutate chiar și pentru Petra, care văzuse ceea ce și Dumnezeu și drumurile acela singuratice, ca și alte drumuri, văzuseră din belșug.

Ajunseră la fîntîna lui Mari-Pepa. Se afla în umbra unor castani puternici a căror scoarță era brăzdată de cicatrici în formă de inițiale, unele închipuind chiar nume întregi. Șirul de plopi ce se vedea în depărtare era ca un zid ce ascundea și mai mult locul, umbrindu-l la ceasul apusului ; la răsărit se înălța o colină ce adăpostea pașnica oază creată de natură în jurul izvorului. Deși situat într-o vale, în față se deschidea o panoramă splendidă, pentru că în partea dinspre apus alte unduiri ale terenului, ce păreau niște valuri de verdeață, te lăsau să contempli zări îndepărtate și acolo, contopit cu ceața, Corfinul, un munte ce-și ascundea crestele în nori și se înălța drept peste văile ascunse în spatele colinelor și a munților mai apropiați. Soarele sfîșia aerul în care părea că plutește o pulbere luminoasă, dincolo de care se înălța Corfinul, în nuanțe viorii.

Ana se așeză pe rădăcinile golașe ale unui castan ce făcea umbră fîntînii. Privea povîrnișurile muntelui iluminat ca de niște focuri de artificii și, ca în vis, auzea lîngă ea susurul discret al izvorului și al apei ce se grăbea să răcorească cîmpiile. Pe ramurile castanului țopăiau niște vrăbiuțe și cîțiva pițigoi, ce nu-și închideau pliscul și nu-și sfîrșeau cîntecul niciodată, curioși, neliniștiți, zburdalnici și flecari. Frunze uscate cădeau din cînd în cînd de pe ramuri în izvor. Pluteau rotindu-se într-o mișcare lentă, apoi, apropiindu-se de albia îngustă de unde țîșnea șuvoiul, alunecau repede și dispăreau luate de curentul apei, a cărei suprafață netedă se transforma într-o foiță de argint ondulat. O codobatură (în Vetusta *spălătoreasă)* ciugulea pămîntul și țopăia la picioarele Anei, fără teamă, încrezătoare în agilitatea aripilor sale ; sărea de colo-colo, mătura praful cu coada, se apropia de apă, bea, ajungea dintr-un salt în vreun tufiș, se ascundea o clipă printre rugii tufelor de mure, apărea din nou, curioasă, iscoditoare, mereu veselă, ca o zgîtie. Rămase

nemișcată o clipă, ca și cum ar fi deliberat; și dintr-odată, speriată parcă, înfricoșată fără cel mai mic motiv, porni într-un zbor drept și iute la început, unduitor și lent după aceea, apoi se pierdu în aerul pe care soarele piezis îl vopsea în purpură. Ana urmări zborul *spălătoresei* atît cît îi fu cu putință. „Vietățile astea mici, își spuse, simt, iubesc și gîndesc chiar... Păsărica asta a avut dintr-odată o idee; a obosit-o umbra și a plecat să caute lumină, căldură, spațiu. Ferice de ea! E atît de firesc să obosești!“ Ea însăși, Prezidenta, era foarte obosită de umbra aceea în care trăise întotdeauna. O fi ceva nou, ceva demn de a fi iubit ceea ce-i promisese Canonicul? Cînd îi spusese că în adolescență avusese unele aspirații mistice și că după aceea mătușile și toate prietenele ei din Vetusta o făcuseră să disprețuiască acea vanitate cucernică, ce-i răspunsese Canonicul? Își amintea bine; îi răsuna încă în urechi glasul acela dulce ce ieșea frînt, cernut parcă prin pătrățelele grilajului de la confesional. Îi spusese, cu vorbe foarte elocvente, ceva ce ea nu putea repeta întocmai, dar care suna cam așa: „Fiica mea, nici aspirațiile dumitale, căutîndu-l pe Dumnezeu înainte de a-l cunoaște, nu erau cucernicie adevărată, și nici disprețul cu care au fost înăbușite după aceea n-a însemnat ceea ce se cheamă prudență.“ Așa spusese, era sigură. Elocința Canonicului în confesional nu semăna cu cea pe care o folosea în amvon; abia acum își dădea seama. În confesional folosea cuvinte familiare, care zugrăveau atît de bine anumite lucruri și pe care ea nu le văzuse niciodată în cărțile de retorică. Și făcuse și o comparație: „Dacă dumneata, fiica mea, te scalzi într-un rîu și răscolești apa înotînd, cum facem de obicei din joacă, și găsești în nisip o pepită de aur, mică, foarte mică, care nu valorează nici o pesetă, te vei și crede milionară? Te vei gîndi că descoperirea aceea te va face bogată? Că tot rîul poartă monede de cinci duros cu chipul regelui și că totul va fi pentru dumneata? Ceea ce ar fi absurd. Dar, din pricina asta, vei arunca disprețuitoare pepita de aur și vei continua să te joci, înotînd și bătînd apa cu picioarele, fără să te mai gîndești niciodată la fărîma aceea de aur pe care ai găsit-o în nisip?“ Comparația era foarte bună. Ana se și văzuse în costum de baie fără mîneci,

înotînd în rîu, la umbra nucilor şi a alunilor, iar pe mal stătea Canonicul cu anteriul lui alb, în genunchi, rugînd-o cu mîinile împreunate să nu arunce pepita de aur. Asta însemna elocinţă : să vorbeşti aşa încît să se vadă ceea ce spui. Se entuziasmase de curgerea aceea a cuvintelor lui dulci, noi, pline de-o bucurie cerească ; îşi deschisese inima în faţa acelei ferestre cu bare încrucişate. Rostise şi ea multe cuvinte pe care nu le folosea niciodată cînd vorbea cu ceilalţi oameni. Atunci Canonicul, acolo înăuntru, tăcuse ; şi cînd ea termină, glasul din confesional răspunse, tremurînd : „Fiica mea, trebuie să meditez mult. Sufletul dumitale e plin de nobleţe, şi numai pentru că în locul acesta nu pot aduce elogii penitentului mă abţin să-ţi arăt unde e aurul şi unde e noroiul... şi să te ajut să vezi că există mai mult aur decît se pare. Totuşi, dumneata eşti bolnavă ; sufletul dumitale, pe care-l văd, e bolnav şi el. Nu ştiu cum de există şi oameni care sînt împotriva spovedaniei ; în afară de caracterul ei de instituţie divină, privind-o ca pe-un simplu obiect de utilitate umană, nu înţelegi şi nu poate înţelege oricine că spitalul acesta al sufletelor e necesar pentru cei ce au spiritul bolnav ?" Canonicul vorbise despre consultaţiile date de ziarele protestante pentru a elucida cazurile de conştiinţă. „Doamnele protestante, care nu au un părinte spiritual, se adresează presei. Nu e ridicol ?" Vicarul zîmbise prin intermediul glasului.

Şi continuase, spunînd în esenţă următoarele : „Ea nu trebuia să vină acolo numai ca să ceară iertarea păcatelor ; sufletul ca şi trupul are terapeutica şi igiena lui ; confesorul e medicul igienist ; dar aşa după cum bolnavul care nu-şi ia medicamentul sau îşi ascunde boala, iar omul sănătos care nu urmează regimul ce i se prescrie ca să-şi păstreze sănătatea îşi fac ei înşişi rău, se înşeală pe ei înşişi, tot aşa se înşeală şi îşi face lui însuşi rău şi păcătosul care-şi ascunde păcatele sau care nu le mărturiseşte întocmai, ori le examinează prost şi în grabă şi nu respectă regimul spiritual care i se prescrie. Nu e de ajuns o singură convorbire ca să-ţi vindeci sufletul, şi nici nu înseamnă că vrei să te însănătoşeşti cu adevărat dacă vii cu boli vechi şi neîngrijite. Din toate astea se deducea în mod raţional, lăsînd la o parte orice precept

religios, necesitatea de a te spovedi des. Nu era vorba de a îndeplini o anumită regulă ; a te spovedi nu însemna asta. Era indispensabil să-ţi alegi cu grijă duhovnicul cînd era vorba să începi o adevărată cură. Odată ales însă, trebuia ca acesta să fie considerat ceea ce era într-adevăr, un părinte spiritual ; şi, dincolo de orice semnificaţie religioasă, un frate mai mare întru suflet, cu ajutorul căruia îţi alungi tristeţile, căruia îi împărtăşeşti dorinţele şi speranţele, care-ţi risipeşte îndoielile. Dacă toate acestea n-ar fi poruncite de religia noastră le-ar cere bunul-simţ. Religia e numai raţiune, de la cea mai înaltă dogmă pînă la amănuntul cel mai puţin important al ritului."

Concordanţa aceea între credinţă şi raţiune o încînta pe Prezidentă. Cum de ajunsese la douăzeci şi şapte de ani şi nu auzise niciodată despre asta ? Nu îndrăznise să-l întrebe pe Canonic, dar o să vină şi clipa aceea.

O vrabie cu un bob de grîu în cioc se aşeză în faţa Anei şi îndrăzni s-o privească în faţă, cu insolenţă. Ana îşi aminti de Protoiereu, care avea darul de a semăna cu păsările.

„Era un om bun, señor Ripamilán ; dar ce manieră de-a spovedi ! Un fel de rutină din care ea nu învăţase niciodată nimic. Dacă n-ar fi fost căsătoria, n-ar fi profitat mai de loc de pe urma spovedaniei. Bietul om spunea că ştie pe dinafară păcatele Prezidentei şi o întrerupea întotdeauna cu veşnicul său : «Bine, bine, mai departe ; altceva ? Mai departe... Spune de trei ori Tatăl Nostru, o dată Ave-Maria şi dă de pomană !» Ce om straniu ! Cînd îi spusese don Cayetano ce fel de temperament are ? Ei bine, Canonicul îi spusese de îndată că e un temperament deosebit, că trebuia să ţină cont de toate astea şi de altele. Un lucru complet nou."

În plus, o măgulise mult cînd observase că don Fermín îi vorbea ca unei persoane alese, ca unui om de litere ; citase cîţiva autori, presupunînd că-i cunoaşte şi ea, iar cînd folosea felurite cuvinte tehnice, se ferea să i le explice.

„Şi ce *elevare !* Ce era virtutea ? Ce era sfinţenia ? Asta fusese lucrul cel mai bun. Virtutea era frumuseţea

sufletului, curățenia, lucrul cel mai ușor pentru spiritele nobile și curate. Pentru un om leneș, dușman al hainelor curate și al apei, curățenia e un chin, ceva imposibil. Pentru o persoană decentă (așa spusese) una dintre cele mai imperioase necesități ale vieții. Religia nu se înfățișa ca un drum anevoios al virtuții decît pentru cei ce trăiesc sub jugul păcatului ; omul nou însă e veșnic treaz în noi ; nu trebuie decît să-l chemi, și el vine. Virtutea începe printr-un efort ușor, chiar dacă este contrar obiceiurilor dobîndite ; a doua zi, efortul e mai puțin anevoios și eficacitatea mai mare prin «velocitatea dobîndită», prin «inerția binelui», era ceva mecanic (așa spusese domnul de Pas). Virtutea se putea defini ca fiind echilibrul stabil al sufletului. În plus, însemna și bucurie ; o zi frumoasă cu soare, adieri de vînt proaspăt, înmiresmat ; sufletul virtuos se transforma într-un cuib unde gîngureau vesele darurile Sfîntului Duh, încurajînd inima în tristețile vieții. Melancolia aceea de care se plîngea ea era nostalgia virtuții la care va ajunge și după care suspina spiritul său ca după patria-mamă. Virtutea era o problemă de artă, de abilitate. Nu se obținea numai prin posturi, prin ascetism ; acesta era un mijloc foarte sfînt, dar existau și altele. În viața frămîntată a orașelor noastre se poate aspira de asemenea la perfecțiune.“ (În momentul acela, Prezidenta își închipuia Vetusta, care i se păruse întotdeauna atît de mică, de monotonă și de tristă, ca un adevărat Babilon.) „Ea, care îl citise pe Sfîntul Augustin, nu-și amintea că Sfîntului Episcop îi plăcea muzica religioasă nu pentru desfătarea simțurilor, ci pentru că înălța sufletul ? La fel se întîmplă cu toate artele, cu contemplarea naturii, lectura operelor istorice și a celor filozofice : dacă sînt pure, pot să înalțe sufletul și să-l aducă la diapazonul sfințeniei, la unison cu virtutea. De ce nu ? Ah ! Și pe urmă, cînd ajungeai mai sus, la siguranța de sine însuși, cînd nu te mai temeai decît din pură prudență, de ispită, găseai edificatoare multe spectacole pe care înainte le socoteai periculoase. Așa, de pildă, lectura cărților interzise, otravă pentru cei slabi, e adevărată purificare pentru cei tari. Prezența răului edifică în felul său, prin contrast, pe cel ce ajunge la un anumit grad de tărie.“ Canonicul nu spusese dacă el

era atît de puternic, dar Ana presupunea că da. Oricum, virtutea și pietatea erau lucruri foarte diferite de ceea ce o învățaseră mătușile ei și cucernicia vulgară (așa o numi în interiorul ei) pe care o învățase ca pe-o rutină. Da, religia adevărată se asemăna mai degrabă cu visele ei de adolescentă, cu viziunile din pădurea de la Loreto, decît cu disciplina stupidă și fără sens pe care i-o prezentaseră ca fiind adevărata și adînca pietate. Și cîte alte învățături nu-i promisese Canonicul pentru viitor ! Cîte lucruri noi o să afle și o să simtă ! Și ce fericire să ai lîngă tine un suflet de frate, de frate mai mare, căruia să-i poți vorbi despre asemenea lucruri, despre cele mai interesante și mai înălțătoare, fără îndoială !

Despre *chestiunea personală*, adică despre păcatele Anei vorbiseră puțin ; Canonicul generaliza imediat. „Nu avea date, trebuia să cunoască femeia."

Amintindu-și de asta, Prezidenta începu să aibă anumite scrupule. Îi dăduse iertarea, și Ana nu spusese nimic despre înclinația sa pentru don Alvaro. „Da, înclinație. Acum, cînd considera înfrînt impulsul acela păcătos, vroia să-l privească în față. Era înclinație. Nici vorbă să-și ascundă greșelile. Vorbise, fără să precizeze nimic, despre unele gînduri vinovate, dar i se părea indecent și nedrept față de ea însăși, grosolan chiar să personifice acele ispite, să spună că era vorba de un singur bărbat, de anumite calități, și să semnaleze pericolele pe care le prezenta. Trebuia s-o fi făcut ? Poate. Totuși, n-ar fi însemnat să-l facă de rușine pe don Victor fără nici un motiv, de vreme ce ea îi era, de fapt, credincioasă pentru că așa vroia și așa va rămîne pe vecie ? Cu toate astea, ar fi trebuit să specifice unele lucruri în partea aceea a spovedaniei. Era pe deplin iertată ? Putea să se împărtășească liniștită a doua zi ? Asta nu, în nici un caz ; n-o să se împărtășească ; o să rămînă în pat prefăcîndu-se că are migrenă ; după-amiază o să se ducă să se spovedească, iar a doua zi o să se împărtășească. Acesta era cel mai bun plan. Hotărîrea de-a nu se împărtăși a doua zi dimineața o înveseli — parcă era o fetiță. Ca într-o zi de vacanță. Putea să-și petreacă noaptea gîndindu-se la religie, la virtute, în general, cu ajutorul acelui sistem nou, și să nu se preocupe de felul în care-l va primi pe

Dumnezeu. Era o amînare, un răgaz. Acum nu i se mai părea nepotrivit să-şi dea frîu liber veseliei, unei veselii izvorîtă din forța ei morală şi care era poate aurora unei strălucitoare zile a virtuții.

Și ce fericit va fi Canonicul scăldat în lumina unei veselii virtuoase, cu sufletul plin de cîntecele păsărilor, asemeni unui cor de îngeri înăuntrul inimii! De aceea surîdea el tot timpul și se plimba cu atîta distincție pe Espolón, în mijlocul celor cu sufletul leneş și a spiritelor meschine şi... vetustene. Şi ce culoare sănătoasă avea!

Vetusta, tocmai Vetusta deținea această comoară! Cum de nu e Episcop, Canonicul? Cine ştie! De ce era ea, deşi demnă de-o altă lume, o simplă doamnă, fostă prezidentă în Vetusta? Locul scenei era cel mai puțin important; varietatea, frumusețea se aflau în suflete. Pasărea asta nu are suflet şi zboară cu aripi de pene, eu am spirit și voi zbura cu aripile invizibile ale inimii, spintecînd aerul pur, radiind de virtute!"

Se cutremură de frig. Reveni la realitate. Totul rămase în umbră. Soarele își ascundea în masa de nori cenușii și groşi, de dincolo de perdeaua de plopi, ultima frîntură de lumină, ce rămăsese în urmă ca un petic de purpură. Întunericul și frigul veniră deodată. Un cor strident de broaște își lua rămas bun de la soare într-o baltă din pășunea de-alături. Părea imnul unui grup de păgîni către tenebrele ce se apropiau dinspre răsărit. Prezidenta își aminti de toaca din Săptămîna Patimilor, cînd se sting luminile din ungherul cel misterios și se dezlănțuie, cu un zgomot îngrozitor, cataractele entuziasmului infantil.

— Petra! Petra! strigă.

Era singură. Unde se dusese camerista?

Un broscoi, cățărat pe-o rădăcină groasă ce ieșea din pămînt ca o gheară, o privea cu atenție pe Prezidentă. Era la o palmă de rochia ei. Ana scoase un strigăt, îi fu teamă. Își imagină că broscoiul acela îi auzise gîndurile și își bătea joc de iluziile ei.

— Petra! Petra!

Camerista nu răspundea. Broscoiul o privea cu o impertinență care-i făcea greață, dar o și înspăimînta.

Sosi Petra. Era transpirată, foarte îmbujorată, respirînd greu. Buclele-i aurii şi mici îi cădeau în ochi. Cum o văzuse pe doamna atît de îngîndurată, se dusese pînă la moara vărului ei Antonio, care era aici aproape, la o azvîrlitură de piatră.

Ana se uită fix în ochii ei, dar Petra îi înfruntă privirea de inchizitor. Vărul Antonio, morarul, era îndrăgostit de cameristă ; şi stăpîna ştia. Petra se gîndea să se mărite cu el, dar mai tîrziu, cînd o să fie mai bogat şi ea mai bătrînă. Din cînd în cînd, se ducea să-l vadă, ca să nu stingă acel foc la care spera să se încălzească la bătrîneţe. Privea moara ca pe-o casă de economii în care-şi depozita economiile de dragoste. Ana, fără să ştie de ce, simţi puţină furie. „Cum o fi iubirea aceea dintre Petra şi morar ? Ce-o interesa pe ea ?..." Însă felul de-a o privi pe Petra, studiindu-i în amănunţime rochia, oboseala care nu se putea ascunde, sudoarea, culoarea din obraji, releva o curiozitate pe care Prezidenta dorea în zadar s-o ascundă. „Ce făcuse la moară femeia aceea ?" Gîndul acesta frivol, obsesia stupidă care era aproape o durere, absorbea, deşi fără voia ei, întreaga atenţie a Anei.

— Haide, haide, că e tîrziu.

— Da, doamnă, e tîrziu. Cînd o să ajungem acasă, o să găsim felinarele aprinse.

— Nu, nu chiar aşa de tîrziu.

— O să vedeţi chiar dumneavoastră.

— Dacă nu te-ai fi oprit la fierăria vărului tău...

— Ce fierărie ? E moară, doamnă.

Petra luă drept răutate ceea ce era o greşeală.

Cînd ajunseră la primele case din Vetusta, se întuneca. Lumina gălbuie a gazului strălucea din loc în loc, aproape de ramurile prăfuite ale salcîmilor rahitici ce împodobeau *bulevardul*, numele popular al străzii pe care pătrundeau în oraş.

— De ce m-ai adus pe-aici ?

— Ce importanţă are ?

Petra strînse din umeri. În loc să urce pe strada Aguila făcuseră un ocol şi intrau în oraş pe una din puţinele străzi noi din Vetusta, cu case cu trei etaje, toate la fel, încărcate de galerii cu geamuri în culori ţipătoare

și discordante. Trotuarul lat de trei metri, un trotuar hiperbolic pentru Vetusta, era tivit de un șir de felinare, cu stîlpii de fier vopsiți în verde, și de un șir de arbori, prizonieri într-o îngrăditură strîmtă de lemn, și ea tot verde. De aceea se numea *Bulevardul*, sau ceea ce era de fapt *Strada Triumfului de la 1836*. Pe înserat, la ceasul cînd muncitorii își terminau lucrul, trotuarul acela se transforma în loc de plimbare, unde era greu să mergi fără să te oprești la fiecare trei pași. Cusătorese, croitorese, călcătorese, lenjerese, lucrătoare de la fabrica de țigări și chibrituri, armurieri, cizmari, croitori, tîmplari, ba chiar zidari și pietrari, fără să mai socotim alte multe categorii de lucrători, își dădeau întîlnire sub salcîmii Triumfului și se plimbau pe acolo vreo oră, tîrîndu-și picioarele pe pietre cu bocănituri zgomotoase.

Plimbările acelea începuseră cu ani în urmă ca un soi de parodie ; fetele din popor imitau gesturile, vocea, conversațiile domnișoarelor din lumea bună, iar lucrătorii tineri făceau pe cavalerii, ținîndu-se de braț și plimbîndu-se cu o perseverență plină de afectare. Încetul cu încetul, gluma se transformă în obicei și, datorită ei, orașul solitar, trist în timpul zilei, se însuflețea cînd se lăsa noaptea, cuprins de-o veselie exaltată, ce părea o excitare nervoasă a întregii „sărăcimi“, cum spuneau aristocrații Vetustei. Era forța atelierelor ce ieșea la aer ; mușchii se mișcau în voia lor, după gustul lor, eliberați de monotonia rutinei zilnice. În plus, fiecare din oamenii aceștia, fără să-și dea seama însă, se simțea mulțumit c-a făcut ceva util, c-a muncit. Fetele rîdeau fără motiv, se ciupeau, se ciocneau unele de altele, se îngrămădeau, iar cînd treceau grupurile de lucrători, hărmălaia creștea ; lovituri în spate, hohote răutăcioase, strigăte de falsă indignare, de prefăcută pudoare, nu datorită ipocriziei, ci ca și cum ar fi fost vorba de-o comedie. Se fandoseau în fel și chip, dar cel care întrecea măsura risca să plece acasă cu obrajii în flăcări. Femeile virtuoase știau să se apere cu palmele. În general, oamenii aceia se mișcau într-o anumită ordine. Se plimbau rînduri-rînduri, unii într-o direcție, alții în alta. Printre muncitori se amesteca uneori și cîte-un domnișor. Iar fetelor le cădea bine, de obicei, cîte-un compliment de la vreun student sau

vreun băiat de prăvălie ; prefăcuta lor indignare lua însă proporții și mai mari cînd un *surtucar* se întrecea cu gluma, și protestul pudoarei era însoțit întotdeauna de sarcasm. Tinerele acelea, care nu erau întotdeauna sigure că vor avea ce mînca întorcîndu-se acasă, îl insultau pe cel ce le spunea că-s frumoase, bănuind că *fantele* avea *ghiozdanul gol*, adică îi era foame. În cel mai bun caz, puteau crede că mănîncă semințe de cînepă. Cunoscătorii nu se pierdeau cu firea din pricina acestor înjurături convenționale, care acolo erau de bon-ton ; insistau și, dacă era rost, sfîrșeau prin a trage și anumite foloase. Virtutea și viciul își dădeau mîna fără scrupule, egale prin îmbrăcăminte, destul de neîngrijită de altfel. Deși unele fete tinere erau curate, din mulțimea aceea de fiice ale muncii se ridica un miros acru, pe care trecătorii obișnuiți nici măcar nu-l simțeau, dar care era supărător, trist ; mirosul mizeriei. Se aflau acolo multe femei frumoase, unele robuste, înalte, altele delicate, grațioase, dar toate îmbrăcate prost, neîngrijite, urît pieptănate. Zgomotul era infernal ; vorbeau cu toții strigînd, rîdeau cu toții, unii fluierau, alții cîntau. Fete de paisprezece ani, cu figuri de înger, ascultau fără să se tulbure înjurături și obscenități, care uneori le făceau să rîdă ca nebunele. Toți erau tineri. Muncitorul bătrîn își pierde veselia. Printre bărbați, aproape nici unul nu avea treizeci de ani. Muncitorul devine repede taciturn, își pierde veselia de timpuriu, fără motiv. Există puțini bătrîni plini de viață printre proletari.

Ana se pomeni deodată în mijlocul mulțimii aceleia. Nu se putea da jos de pe trotuar. Strada era plină de noroi și treceau tot timpul căruțe și trăsuri ; era ora diligenței și acela era drumul spre stație.

Grupurile se deschideau ca să-i facă loc Prezidentei. Cîțiva flăcăiandri mai îndrăzneți își apropiau fața de ea cu o anumită neobrăzare, dar frumusețea plină de bunătate a Anei le impunea admirație și respect.

Croitoresele nu șușoteau și nici nu rîdeau cînd trecea Ana.

— E Prezidenta !

— Ce frumoasă e !

Așa spuneau și bărbații și femeile. Era o apreciere spontană, dezinteresată.

— Olé, frumoaso ! Trăiască maică-ta ! se încumetă să strige un andaluz.

Entuziasmul îl costă o *scatoalcă* — o palmă adică — de la un prieten de-al său, ceva mai respectuos.

— Hei, brută, nu vezi că-i Prezidenta ?

Frumusețea ei se bucura de-o anumită popularitate. Fanții îi spuneau și Petrei că e un arhanghel ; iar ea părea mulțumită. Ana zîmbea și grăbea pasul.

— Unde ne-am vîrît...

— Ce contează ? Vedeți doar că nu vă mănîncă. Multe domnișoare ar putea să învețe cum să se poarte de la acești coate-goale.

Prezidenta mai trecuse și altă dată pe-acolo la ora asta, dar acum avea un soi de dublă vedere, credea că vede și simte acolo, în acel vălmășag de haine murdare, în mirosul acru al *gloatei*, în hărmălaia acelei mulțimi, o altă formă a iubirii ; a iubirii care, după toate aparențele, era o necesitate universală... Urechea prindea șoapte secrete în mijlocul zgomotelor ; vedea figuri galeșe, căutături crunte, semnele geloziei, sau priviri ca niște raze de pasiune... În mijlocul cinismului aparent al dialogurilor, al atingerilor bruște, al ghionturilor insolente și al brutalității lăudăroase existau flori delicate, pudoare adevărată, iluzii pure, vise de iubire ce trăiau acolo fără să simtă miasmele mizeriei.

Ana împărtăși o clipă sentimentele celor din jur. Se gîndi la ea, la viața ei închinată sacrificiului, la interdicția absolută a plăcerii și simți mila profundă a egoismului ațîțat în fața propriilor nefericiri. „Eu sînt mai săracă decît toate femeile astea. Servitoarea mea îl are pe morar, care-i spune la ureche cuvinte ce-i aprind obrajii ; iar aici aud hohotele plăcerii care trezesc emoții necunoscute mie..."

În clipa aceea fură nevoite să se oprească. Pe trotuar se petrecea o dramă. Un tînăr înalt, cu păr negru și ondulat, foarte brunet, îmbrăcat cu o cămașă albastră, striga :

— O omor ! O omor ! Lăsați-mă s-o omor.

Prietenii îl rețineau ; vroiau să-l ia de acolo. Băiatul arunca foc din priviri.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Petra.

— Nimic, răspunse cineva, de-ale geloziei.

— Da, strigă un tînăr, dar dacă nu-i atentă o s-o strîngă de gît.

— Şi pe bună dreptate ; e o...

Tînărul cu cămaşă albastră părăsi trotuarul împotriva voinței lui, aproape tîrît de prieteni. Trecînd pe lîngă Prezidentă o privi drept în față, distrat, gîndindu-se la răzbunare ; ea însă îi simţi privirile în ochi asemeni unui contact violent. Erau privirile geloziei. Aşa privea gelozia ! Era o frumusețe diabolică, fără îndoială, frumusețea acelor ochi, dar atît de puternică, atît de omenească !

Stăpîna și servitoarea părăsiră în cele din urmă *bulevardul* și o luară pe strada Comerţului. Din prăvălii ieşeau snopi de lumină ce ajungeau pînă la rigolă, luminînd pietrele umede, acoperite de noroi. În fața vitrinei unei cofetării noi, cea mai luxoasă din Vetusta, un grup de *ștrengari* de opt pînă la doisprezece ani discutau despre calitatea și numele unor dulciuri care nu erau pentru ei, și a căror savoare n-o puteau aprecia decît din supoziții.

Cel mai mic lingea geamul în extaz, cu ochii închiși.

— Asta se numește diplomat, zise unul pe un ton dogmatic.

— Oh, că prost mai ești ! Asta-i indiană. Dac-aș ști...

Scena o înduioșă pe Prezidentă. Simțea întotdeauna un nod în gît și lacrimi în ochi cînd vedea copiii săraci admirînd prăjiturile sau jucăriile din vitrine. Nu erau pentru ei. Asta i se părea cea mai teribilă cruzime a nedreptăţii. Dar acum, puştii aceia ce discutau despre numele a ceea ce nu aveau să guste niciodată, i se păreau niște tovarăși de nenorocire, micii ei frați, fără să știe bine de ce. Dori să ajungă cît mai repede acasă. O speria faptul că se înduioşa prea repede. Se temea de-o criză, era foarte nervoasă.

— Grăbește-te, Petra, grăbește-te, spuse cu o voce foarte slabă.

— Așteptați, doamnă... acolo... parcă ne fac semne... Da, nouă ! Ah, sînt ei, da.

— Cine ?

— Domnişorul Paco şi don Alvaro.

Petra observă că stăpînă-sa începuse să tremure puţin şi devenise palidă.

— Unde sînt ? Să vedem dacă nu putem, mai înainte...

Nu mai puteau să scape. Don Alvaro şi Paco erau în faţa lor. Marchizelul le opri salutîndu-le cu o politeţe exagerată, una din metodele lui de a face spirite, cum spunea însuşi Ronzal. Mesía le salută foarte decent.

Din cofetăria cea nouă ieşeau şuvoaie de lumină, orbindu-i pe vetustenii neobişnuiţi cu asemenea risipă. Don Alvaro o vedea pe Prezidentă învăluită în strălucirea aceea de reflector de teatru şi observă imediat că nu mai era femeia distrată din aceeaşi după-amiază. Fără să ştie de ce, fără să aibă motive, îl descurajase privirea placidă, francă, liniştită de mai înainte ; privirea de acum, timidă, iute, temătoare i se păru o speranţă în plus : supunerea Anei, propriul lui triumf. „N-o fi chiar aşa, dar el se bucura văzîndu-se atît de însufleţit. Fără încredere în el însuşi n-ar face un pas. Şi trebuia să facă mulţi şi repede.“

În Vetusta plouă aproape tot anul, şi în puţinele zile frumoase oamenii profită ca să respire aer curat. Bulevardele nu sînt frecventate însă decît în zilele de sărbătoare. Domnişoarele sărace, care sînt şi cele mai numeroase, nu se îndură să-şi arate aceleaşi toalete şi într-o după-amiază şi în cealaltă, şi întotdeauna. Seara e altceva ; ieşi îmbrăcat ca acasă, treci prin partea cea nouă a oraşului, pe strada Comerţului, prin piaţa lui Pan, care are colonade, deşi foarte înguste, şi ceva mai tîrziu pe *bulevard,* după ce *gloata* s-a dus la culcare. Şi asta sub pretext că ai de cumpărat ceva. Într-o casă trebuie atîtea lucruri ! Intri prin prăvălii, dar cumperi puţin. Strada Comerţului este ţinta acestor plimbări nocturne şi oarecum disimulate. Cavalerii se plimbă în sus şi în jos pe trotuarul larg şi se uită cu o îndrăzneală mai mare sau mai mică la doamnele ce stau în faţa tejghelelor. Cu un ochi la noutăţile de sezon şi cu altul pe stradă, se tîrguiesc la preţ şi vînează linguşeli şi semne din zbor. Vînzătorii sînt aproape toţi catalani, dar vorbesc castillana destul de corect. Sînt amabili şi aproape toţi frumoşi.

Cei mai mulţi au barba tăiată à la Isus Hristos. Mulţi au ochii negri, siropoşi, şi obrajii trandafirii. Îşi apleacă fruntea cu o lîncezeală jumătate romantică şi jumătate flegmatică ; ceea ce poate însemna şi : „Domnişoară, *adăpostesc* o pasiune secretă, care..." ; dar şi : „Domnişoară, nici răbdarea lui Iov... dar o să am răbdare."

— Oh, vă obosesc ! îi spuse Visitación unui vînzător blond cu guler de marinar pe care l-a şi pus să-i arate vreo cincizeci de valuri de percal.

— A, nu, doamnă ! e obligaţia mea... Şi pe urmă o fac din toată inima... „Vînzătorul trebuie să fie neobosit, pentru asta se află aici."

Visitación trebuie să-i facă un capot servitoarei, dar nu se hotărăşte niciodată. Sînt nopţi cînd nici ea însăşi n-are cu ce să se îmbrace.

— O să mă apuce iarna fără haină pe mine.

Vînzătorul zîmbeşte cu amabilitate închipuindu-şi-o cu plăcere, pe doamna aceea subţire, dar cu forme frumoase, tremurînd în cămaşă sub asprimea iernii...

— Nu fi rău ! Nu fi atît de prozaic ! răspunde ea, tulburîndu-se ca o fetiţă zăpăcită, care bănuieşte c-a fost indiscretă şi-şi pironeşte asupra vînzătorului ochii ei zîmbitori, cu mici riduri, despre care Visitación crede că aruncă scîntei. Catalanul se preface că se lasă sedus de ochii ei, şi la fiecare metru scade puţin din preţ.

Visitación e în culmea fericirii. Dar nu ştie că acelaşi percal i-l vînduse şi Obduliei, scăzîndu-i mai mult din preţ, şi cu un cîştig mult mai mare decît se putea aştepta surîzătorul vînzător cu barbă de evreu.

Frumoasele vetustene, cum spune gazetăraşul de la *El Lábaro*, nu se mai îndură să iasă din magazinele de galanterie. Văd totul, răscolesc totul, şi le rămîne timp să-i *zăpăcească* pe vînzători şi să asculte vorbe dulci din zbor (expresia lui Orgaz) de la domnişorii care se plimbă pe trotuar discutînd în gura mare, ca să-şi anunţe prezenţa. Aici domneşte o veselie zgomotoasă, o veselie fără motiv, mai expansivă. Cine-ar spune ? Nu numai „elementul tînăr de ambe sexe", (din *El Lábaro*) ci şi persoanele decente : magistraţi, profesori, autorităţi, avocaţi ba chiar şi clerici aşteaptă toată ziua, fără să-şi dea seama,

ceasul cumpărăturilor, zilele cînd *e frumos*, și doamnele pot să-și pună mantilla și să iasă pe stradă „în mod decent". E ora întîlnirilor pe care vetustenii, fără a ști nici ei, și le dau pentru a-și satisface necesitatea de a se vedea, de a se îmbulzi și de a auzi rumoare umană. Trebuie spus că vetustenii se iubesc și se urăsc ; au nevoie unii de alții și se disprețuiesc. Fiecare vetustean își vorbește de rău concetățenii, dar apără caracterul populației *în masă*, și dacă e dus de acolo, oftează să se întoarcă. La plimbarea de seară, care e ilicită, cel puțin așa îi spune don Saturnino, mai există și atracția pe care i-o conferă fantezia. Gazul nu e făcut pentru a fi risipit de un Municipiu plin de datorii, și un felinar aici, altul la cincizeci de pași (dacă nu e lună ; în nopțile romantice nu e gaz), nu orbesc și nici nu-i răpesc nopții misterul. Se vede ceea ce nu există. Fiecare, după imaginația sa, atribuie celor care trec figura pe care o dorește.

— Fetele par altele, spun șmecherii.

Vetustenii se bucură de iluzia de a se crede în altă parte, dar fără să-și părăsească orașul. Străzile se umplu de figuri noi, care pe urmă nu mai sînt noi.

— Cine sînt astea ? Și rezultă că sînt fetele familiei Mínguez, adică veșnicele Mínguez, cele de ieri, cele de alaltăieri, cele din totdeauna. Dar între timp iluzia durează !... În orașele unde se dau rareori spectacole gratuite, cel mai interesant lucru pentru locuitorii lor e să se privească reciproc. O plimbare deosebită, puțin obișnuită e o plăcere delicată, intensă de care se bucură cu o plăcere de nedescris masele muncitoare ale onoratei clase mijlocii spaniole.

Sînt studenți care se duc la culcare încîntați de jumătatea de duzină de priviri strînse de ici și de colo în plimbările de pe Espolón sau de pe strada Comerțului ; și fete de măritat cărora le ajunge pentru opt zile cuvîntul acela de dragoste pe care s-au prefăcut că-l disprețuiesc, fiind prea îndrăzneț, și pe care-l savurează în singurătate în timp ce brodează niște papuci, dincolo de fereastra biciuită de ploaia nemiloasă. Așa se explică in-

trările și ieșirile din prăvălii, rîsul acela pentru orice fleac, faptul că găsești haz în orice frază rostită de vînzători, în gestul ștrengar al vreunui student care-și vîră capul printr-o vitrină deschisă. Totul este mișcare, rîs, hărmălaie. E aceeași mulțime care ia parte tăcută, gravă, trufașă la plimbările solemne, și întristată, smerită, plină de harul miruirii (din *El Lábaro)* la predicile, liturghiile și slujbele din Săptămîna Patimilor.

Ana credea că vede pe fiecare față flacăra poeziei. Vetustenele i se păreau mai frumoase, mai elegante, mai seducătoare decît în alte zile. La bărbați vedea un aer distins, gesturi hotărîte, o înfățișare romantică ; și imaginația ei alcătuia perechi din bărbații și femeile care treceau, și-și închipuia că trăia într-un oraș unde servitoarele, croitoresele și domnișoarele iubeau și erau iubite de morari, muncitori, studenți și militari în rezervă. Numai ea nu iubea ; ea și copiii aceia săraci care lingeau geamurile cofetăriilor erau dezmoșteniții. Un val de revoltă i se revărsa în sînge, urcînd spre creier. Se temea din nou de o criză.

„Ce însemna asta, Doamne, ce însemna ? De ce într-o asemenea zi, cînd spiritul ei începea o viață nouă, viață de victimă, dar nu de sacrificiu steril, fără martori, ci însoțit de vocea dătătoare de curaj a unui suflet frate ; de ce într-o ocazie atît de nepotrivită, se ivea din adîncurile ei acea dorință, pe care-o punea pe seama nervilor, ca s-o chinuie, să declare război și să răstoarne totul cu susu-n jos ? Nu se dăruise speranței virtuții la fîntîna lui Mari-Pepa ? Sufletului ei, nu i se deschideau oare nebănuite căi ? Nu urma să trăiască pentru un anumit scop de acum înainte ? Oh ! Cine l-ar aduce pe domnul Canonic aici !“ Mîna ei se lovi de mîna unui bărbat. Simți o căldură dulce și o atingere lipicioasă. Nu era Canonicul. Era don Alvaro, care mergea alături de ea povestindu-i fel de fel de nimicuri. Abia îl auzea ; nu vroia să atribuie prezenței lui don Alvaro acea schimbare de temperatură morală pe care-o regreta în adîncul ființei, cîtă vreme le vedea pe fetele și pe doamnele vetustene cochetînd pe trotuar și în prăvăliile orbitor luminate cu gaz.

Don Alvaro credea contrariul, că era de ajuns prezența și atingerea sa ca să grăbească evenimentele. Pentru a avea idee de ceea ce gîndea Mesía despre prestigiul *fizicului* său, trebuie să vă închipuiți un motor electric conștient că poate scoate scîntei. Se credea un fel de motor electric creat pentru dragoste. Problema era ca motorul să fie pregătit. Pînă într-atîta era de îngîmfat, dar trebuie spus, spre lauda sa, că nimeni nu știa asta și că putea cita numeroase fapte care îndreptățeau motivul acelei monstruoase vanități. Se credea un om cu talent — era în primul rînd un politician ; avea încredere în experiența lui de om de lume și în arta seducției dar, în mod umil, își declara lui însuși că toate astea nu însemnau nimic în comparație cu prestigiul frumuseții sale fizice. „Ca să seduci o femeie consumată, bolnavă de iubire, cu gusturile corupte... poate că nu e de ajuns figura, care nici nu joacă măcar rolul principal ; dar fetele mari *cinstite* (el cunoștea și altă categorie) și femeile căsătorite se dau numai unui bărbat frumos.“

— Nu cunosc seducători cocoșați sau pitici, spunea ridicînd din umeri, atunci cînd, rareori, vorbea despre asemenea lucruri cu prietenii săi intimi ; de obicei se întîmpla după o masă bună. Mi se vorbește de gusturi pervertite, astea sînt excepția ; nimeni însă nu va vrea să fie, în amor, ceea ce este miasma printre mirosuri ; și cu toate acestea, matroanele romane din vremea decadenței...

Paco Vegallana venea atunci cu mărturia lecturilor sale tehnico-scandaloase. Descria toate aberațiile lubricității femenine din antichitate, evul mediu și timpurile moderne. Nu era nimic nou. „Exact ceea ce fac cele mai perverse pariziene știau și făceau prostituatele din Babilonia și din Cerbatana.“

Paco devenea distrat întotdeauna cînd ajungea la istoria antică. Această Cerbatana era Ecbatana, dar el, fără îndoială, îi spunea așa din greșeală. Știa la ce oraș se referă. Era unul cu multe ziduri în diferite culori. Citise despre asta în *Istoria Prostituției*, nu în cea a lui Dufour, ci în alta, pe care de asemenea o cunoștea. Era un savant.

— Eu am citit, adăuga don Alvaro în asemenea împrejurări, c-au existat prințese și regine care-au făcut pasiuni și *s-au încurcat* cu maimuțe, așa cum auziți, maimuțe.

— Da, domnule, continua Paco, așa spune și Victor Hugo într-un roman care în franceză se numește *Omul care rîde*, iar în spaniolă *Din ordinul regelui*.

— Dar în afară de asta, care este excepția, relua Mesía, să nu ne facem iluzii ; ceea ce caută femeile e un *fizic* frumos.

— Așa cred și eu, obișnuia să raționeze Ronzal, femeia e așa *urbicesorbi* (în toate părțile, în latina lui Flintă).

Don Alvaro era însă profund materialist, dar n-o mărturisea nimănui. Cum la el principalul era politica, se împăca destul de bine cu religia strămoșilor lui Paco și rîdea de despărțirea Bisericii de stat. Mai mult decît atît, îi părea de prost-gust să-i contrazici pe catolicii de bună-credință. La Paris învățase încă din 1867, cînd a fost la Expoziție, că era șic să crezi ca un carbonar. Sport și catolicism, aceasta era moda ce continua să domnească. Era limpede însă că a crede însemna să spui ce se credea. El nu avea nici o credință și „nici n-avea nevoie" decît atunci cînd îl cuprindea frica de moarte. Cînd cădea la pat și era singur acasă, lipsit de iubire adevărată, atunci regreta sincer, cu toate că trecuse prin atîtea, că nu e un creștin adevărat. Se făcea bine însă și spunea : „Eh, toate astea sînt efectul slăbiciunii". Fără îndoială era bine *să se arate luminat*, să-și bazeze pe ceva acel materialism care se potrivea atît de bine cu restul ideilor sale privind lumea și felul de-a o exploata. Îi ceruse unui prieten cîteva cărți care să-i fundamenteze materialismul în puține cuvinte. Începu prin a învăța că nu există metafizică, idee care i se păru excelentă, pentru că evita o mare bătaie de cap. Citi *Forța și materia* de Büchner [1] și cîteva cărți de Flammarion [2], dar astea îl supărară ; vorbeau urît de biserică și bine despre cer, Dumnezeu, suflet... iar el vroia exact contrariul. Flammarion nu era

[1] Ludwig Büchner (1824—1899), medic și filozof materialist german.
[2] Camille Flammarion (1842—1925), astronom francez.

șic. Îl citi de asemenea pe Moleschott[1], pe Virchow[2] și pe Vogt[3] în traducere — nişte cărţi îmbrăcate în hîrtie de culoarea șofranului. Nu înțelese mult, dar mergea la esență : totul era o masă cenușie ; obişnuit, așa cum vroia el. Important era că nu exista iad. Citi de asemenea în franceză poemul lui Lucreţiu *De rerum natura*[4]. Ajunse pînă la jumătate. Poetul glăsuia bine, dar era prea lung. Nu mai vedea decît atomi, și frumoasa lui figură era un fericit ansamblu de molecule în formă de cîrlig ca să agațe toate femeile drăguțe care-i ieşeau în cale. Astfel se înfățișa pe dinănutru Mesía în privinţa convingerilor sale, dar la aceste subterane nu ajunsese nici chiar Paco, care după Mesía era un bun catolic. Astea erau numai pentru el, cîtă vreme stătea în Vetusta. În timpul călătoriilor făcute la Paris, scotea fundul cufărului şi fundul materialismului. Cînd femeile nu se arătau cucernice, dar erau foarte îndrăgostite, încerca să le convertească la ideile sale cu privire la atom și la forță. Materialismul lui Mesía era ușor de înțeles ; îl explica în două şedințe. Iar cînd femeia se convingea că nu există metafizică, lui don Alvaro îi mergea mult mai bine.

Amintindu-și de o femeie pe care-o convertise la epicureism, don Alvaro spunea de obicei cu o flacără în ochii foarte deschiși :

— Ce femeie ! și ofta. Femeia aceea n-a fost niciodată vetusteană. Nici vetustenele nu cred în metafizică, habar n-au de ea, dar nu trec peste anumite lucruri.

Don Alvaro mergea alături de Ana, convins că simpla lui prezență putea produce efecte ucigătoare asupra acelei virtuți în care credea chiar şi el. Cuvintele erau atunci, fără ca asta să dăuneze, lucrul cel mai puțin important. Și el obișnuia să vorbească sufletului, cum să nu, dar în alte împrejurări ; mai tîrziu.

---

[1] Jacobus Moleschott (1822—1893), fiziolog şi filozof olandez, apărător al materialismului.

[2] Rudolf Virchow (1821—1902), medic, antropolog și politician german, creator al patologiei celulare.

[3] Karl Vogt (1817—1895), naturalist şi antropolog german, partizan al transformismului.

[4] Despre natura lucrurilor (lat.).

Paco mergea în urmă, fără să disprețuiască conversația Petrei, care-și dădea ifose vorbind cu marchizelul. În materie de amor, servitoarea nu credea în clase, și i se părea foarte normal ca un nobil să facă o pasiune și să se căsătorească de pildă cu ea. Nu spunea că don Paquito ar fi în situația asta, nici pe departe ; dar îi lăuda părul de aur și albeața pielii, căci orice are un început.

— Cred că te plictisești mult în Vetusta, Ana, spunea don Alvaro.

Căuta în zadar o manieră naturală de-a conduce conversația spre un punct cel puțin analog cu cel pe care se gîndea el să-l trateze foarte pe larg, odată sosit momentul oportun.

— Da, uneori mă plictisesc. Plouă atîta !

— Și chiar dacă nu .plouă. Dumneata nu te duci nicăieri.

— Poate pentru că dumneata nu mă iei în seamă ; ies destul.

Dar de îndată ce rosti asemenea cuvinte i se și părură imprudente. Ea fusese cea care le pronunțase ? Așa vorbea Obdulia cu bărbații ; dar ea, Ana !

Don Alvaro se văzu într-o mare încurcătură. Ce vroia doamna aceea ? Să provoace o discuție ca să facă aluzie la ceea ce fusese între ei, în fond nimic care să merite comentarii ? Trebuia să se mire de acea presupunere a Anei ? Că nu o lua în seamă ? Era o cochetărie vulgară, sau o atitudine mai alambicată, pe care nu și-o putea explica ? Vroia să tragă cu buretele peste tot ceea ce amîndoi știau, întîlniri fără să-și dea întîlnire, în cutare biserică, la teatru, la plimbare ? Vroia să nege valoarea privirilor fixe, intense pe care i le acorda uneori ca pe o favoare cerească ce nu trebuie risipită ?

Primul impuls al Anei fusese inconștient.

Vorbise ca cineva care repetă o frază făcută, fără sens ; după aceea însă, se gîndi că răspunsul acela putea să-l descurajeze pe Mesía, dîndu-i a înțelege că ea nu participa la acel pact de surdo-muți. Dar chiar și asta era nepotrivit. Era prea mult să nege ; însemna să nege evidența.

Don Alvaro se temea să se aventureze prea mult în seara aceea, și crezu că cel mai puțin ridicol este „să

facă pe interesantul", în stilul pe care îl foloseau vetustenii în asemenea situație. Și spuse pe un ton de galanterie banală, obligatorie :

— Doamnă, dumneata trebuie să fii luată în seamă oriunde te afli, chiar şi de cel mai distrat dintre oameni.

Şi cum asta i se păru elegant și puțin echivoc, mai adăugă cîteva cuvinte, nu mai puţin banale şi reci.

El încă nu înțelegea că *a face pe interesantul* — ceea ce ar fi fost ridicol faţă de alte femei poate, era cea mai bună armă împotriva Prezidentei. Ana uită totul dintr-odată ca să se gîndească la durerea ce o simţi auzind acele cuvinte. „Să fi avut oare vedenii ? Dacă bărbatul ăsta nu m-a privit niciodată cu dragoste ; dacă e o întîmplare faptul că l-am văzut în toate părţile ; dacă ochii lui sînt distrați atunci cînd mă privesc ? Tristețea aceea, izbucnirile acelea prost mascate de impaciență, de disperare, pe care le observam cu coada ochiului — vai ! da, ăsta-i adevărul, cu coada ochiului ! — n-or fi fost numai iluziile mele ? Nimic altceva decît iluzii ! Dar nu se putea !" Și închipuindu-şi asta, simțea cum o trec sudori și friguri. Niciodată, niciodată nu va consimți să satisfacă dorințele pe care i le dezvăluiau, cu o mută elocvență, acele priviri, o să fie întotdeauna virtuoasă, își va duce sacrificiul pînă la capăt, don Victor al ei și nimic altceva, adică nimic ; dar nimicul era zestrea sa de iubire. Dar să renunțe chiar și la ispită ! Asta era prea mult. Ispita era a ei, unica ei plăcere. Făcea destul nelăsîndu-se învinsă, dar vroia să se lase ispitită !

Gîndul că Mesía nu aştepta nimic de la ea și nici nu-i cerea nimic i se părea ca o groapă neagră deschisă în propria-i inimă ce se umplea de gol. „Nu, nu ; ispita era a ei, plăcerea ei, unica ! Ce-ar face dacă n-ar lupta ? Și mai mult, mai mult încă, se gîndea fără vrere, ea nu trebuia, nu putea să iubească ; dar să fie iubită, de ce nu ? Oh, cît de groaznic sfîrșea acea zi pe care o considerase fericită, ziua aceea în care i se prezentase un tovarăș al sufletului, Canonicul, duhovnicul care îi spunea că virtutea se obține cu atîta uşurință ! Da, se obține cu uşurință, ştia și ea foarte bine, dar dacă ispita era prea departe n-ar mai avea nici un merit, ar fi proză pură, ceva vetustean, lucrul pe care-l ura cel mai mult..."

Don Alvaro, care, dacă nu era un politician chiar așa de bun cum își închipuia, se pricepea puțin în diplomația galanteriei, înțelese repede că, fără să știe cum, mersese la țintă.

În glasul Prezidentei, în confuzia cuvintelor observă că uscăciunea galanteriei lui, atît de banale, își făcuse efectul. „Aștepta acum o declarație ? Dar mîine se duce să se împărtășească ! Ce fel de femeie e asta ? O femeie foarte frumoasă !" adăugă materialistul în sinea lui, privind-o dintr-o parte cu flăcări în ochi și roșeață în obraji.

Ajunseseră la poarta casei familiei Ozores și se opriră. Felinarul aurit care spînzura de pragul de sus abia lumina intrarea largă. Stăteau aproape pe întuneric. Tăceau de cîteva minute.

— Și Petra ? Și Paco ? întrebă Prezidenta alarmată.

— Vin imediat, dau colțul.

Anita își simțea gura uscată. Trebuia să-și umezească buzele cu limba ca să poată vorbi. Mesía, care adora acest gest al Prezidentei, o văzu și, fără să se poată stăpîni, netinînd seama de planul pe care și-l făcuse, exclamă, *natura naturans* [1] :

— Cît ești de drăguță ! Cît ești de drăguță !

O spuse însă cu glas răgușit, fără să-și dea seama că vorbea foarte încet, fără pic de îndrăzneală. Fu o izbucnire pătimașă, care tocmai de aceea valora mult mai mult decît o galanterie insipidă, și nu era nici neobrăzare. Putea fi luată drept o declarație, manifestare violentă a naturii stîrnite, drept orice în afară de îndrăzneală impertinentă, cu neputință din partea celui mai desăvîrșit cavaler.

Ana se prefăcu a nu fi auzit, dar ochii o trădară, și, scînteind în întuneric, căutîndu-l pe don Alvaro ce se dăduse un pas înapoi, în umbră, îi plătiră cu dobîndă bucuria pe care cuvintele acelea ale lui o lăsară să cadă ca o ploaie binefăcătoare în sufletul Prezidentei.

„E a mea !" se gîndi don Alvaro cu o desfătare mult mai adîncă decît cea pe care el însuși o spera în ziua triumfului.

---

[1] Cu toată naturalețea (lat.).

— Vreți să urcați puțin ? îi întrebă doamna pe cavaleri, văzîndu-l pe Paco sosind.

— Nu, mulțumesc. Eu o să vin pe urmă cu mama ca să te luăm.

— Să mă luați ?

— Da ; nu ți-a spus Mesía ? Astăzi mergi la teatru cu noi. E premieră ; adică o premieră de don Pedro Calderón de la Barca, idolul soțului tău. Nu știi ? A venit un actor din Madrid, Perales, bun prieten cu mine, care îl imită pe Calvo la perfecție. Astăzi se joacă *Viața e vis*... Ce mai vrei ! Trebuie să vii. E o solemnitate ! Mama ține morțiș. Așteaptă îmbrăcată.

— Dar, copilule, mîine trebuie să mă împărtășesc.

— Și ce contează ?

— Cum, ce contează ?

— Te duci în altă zi. În sfîrșit, o să aranjezi asta cu mama ; pentru că ea vine să te ia.

Și, fără să mai aștepte răspunsul, zăpăcitul marchizel plecă de sub portal.

Petra era deja înăuntru, în curte, făcîndu-se că nu aude. „Acum știa la ce să se aștepte ; *acela era*. Cel puțin acela era unul. Marchizelul stătuse de vorbă cu ea ca să-i lase singuri. Se vedea pentru că fusese foarte rece. N-o sărutase nici măcar pe fugă, în întuneric." Ascultă. Auzi cum don Alvaro își lua adio cu o voce tremurătoare și foarte umilă.

— O să vii la teatru ?

— Nu, cu siguranță că nu, răspunse Prezidenta închizînd poarta în urma ei și intrînd în curte.

Zece

La opt fix, landoul marchizei venea scoţînd scîntei pe străzile prost pietruite ale Encimadei ; sosea în Piaţa Nouă şi se oprea în faţa palatului de pe colţ.

Marchiza, în albastru şi auriu, păstrînd încă urmele farmecelor de odinioară, acum ofilite rotunjimi, cu părul vopsit în negru şi obrazul pudrat cu alb, intră în sufrageria Prezidentei deschizînd uşile cu zgomot.

— Cum ! Ce-i asta ? Nu te-ai îmbrăcat ?

— Cîtă încăpăţînare, exclamă Paquito care-şi însoţea mama.

Don Victor înclină capul şi ridică din umeri, dînd a înţelege că nu era responsabil pentru acea încăpăţînare. „El da, era gata.“ Într-adevăr, îşi încheia mănuşile şi-şi pusese redingota, foarte strînsă pe corp.

Ana îi zîmbi marchizei.

— Dar, doamnă, e o nebunie, de ce v-ați deranjat?

— Cum nebunie? O să te îmbraci imediat. Pentru că tot m-am deranjat, după cum spui tu, n-o să fie degeaba. Hai! Sus! Sau te piepteni, te încalți și te îmbraci chiar aici, în fața acestor domni.

— Asta e, spuse Paco, te îmbrăcăm, te pieptănăm...

Don Victor insistă și el.

— *Viața e vis*, fata mea, minunăția minunățiilor teatrului... O dramă simbolică... filozofică.

— Da, știu, Quintanar...

— Și Perales, care joacă atît de bine, prietenul meu Perales...

— Și-o să fie atîta lume, adăugă marchiza.

— Pentru Dumnezeu, doamnă; din toată inima, dacă n-ar fi... N-am mers și altădată? Dar mîine trebuie să mă împărtășesc!

— Ei, ei, ei, ei! Și ce legătură are? Știe cineva lucrul ăsta? Tu te duci la teatru să păcătuiești?

— Arta e o religie! spuse don Victor uitîndu-se la ceas, temîndu-se să nu piardă versurile:

Armăsar înaripat
Ce cu vîntul la întrecere te-ai luat.

Pe urmă află că se suprimaseră. „Ce scandal!"

— Dar, fata mea, continuă, marchiza ne onorează prea mult.

— Nu-i vorba de nici o onoare!... Dar trebuie să vină.

— Nu, doamnă, e inutil să insistați.

Discutară cîtva timp; în cele din urmă însă, doña Rufina, care vroia să vadă și ea începutul, cedă și îl luă pe don Victor, care făcu oarecare nazuri.

— Dacă Ana e așa de încăpățînată, am să rămîn și eu.

— Asta mai lipsea! exclamă Prezidenta speriată. În alte seri nu te duci?

Don Victor mai insistă puțin, vrînd să rămînă, să piardă acea dramă a dramelor.

Pînă la urmă însă, Ana se văzu singură în sufragerie alături de căminul în formă de clopot, churrigueresc, numai reliefuri în ghips, pictat în nuanțe verzui; căminul la căldura căruia citea în alte vremuri atîtea broșuri

señorita doña Anunciación Ozores, fie-i țărîna ușoară. Acum nu era foc ; gura căminului, descoperită, era o gaură de tristețe.

Petra strînse serviciul de cafea. Se mișca alene. Intră și ieși de multe ori. Ana nici n-o vedea măcar ; privea, fără să-și miște pleoapele, gura căminului neagră și rece. Servitoarea o mînca din ochi. „Nu se duce la teatru ! Aici se întîmplă ceva. N-o s-o deranjez ? Să aibă oare nevoie de mine ?"

— Doamna dorește ceva ? întrebă.

Prezidenta răspunse tresărind :

— Eu ?... Ce ?... Nimic ; du-te.

„La urma urmei era o prostie c-o jignise astfel pe marchiză, de vreme ce era hotărîtă să nu se împărtășească a doua zi. Dar de ce să nu se împărtășească ? Era oare o cucernică din acelea cu scrupule prostești ? Ce-avea să-și reproșeze ? Cu ce greșise ? Întreaga Vetustă se bucura în clipa aceea datorită zgomotului, luminii, muzicii, veseliei ; și ea singură, singură acolo în sufrageria aceea întunecoasă, tristă, rece, plină de amintiri odioase sau prostești, evitînd prilejul de-a hrăni o pasiune care-ar măguli chiar și pe cea mai orgolioasă femeie. Însemna asta să păcătuiești ? N-avea nimic de-a face cu don Alvaro. Putea să fie oricît de îndrăgostit, ea n-o să-i acorde niciodată nici cea mai neînsemnată favoare. De acum înainte nici n-o să-l privească măcar. Era hotărîtă. Ce trebuia să spună la spovedanie ? Nimic. De ce să se spovedească ? N-avea nimic de spus. Putea să se împărtășească fără teamă : da, o să se scoale devreme, o să se împărtășească. Dar era de-ajuns, pentru Dumnezeu, cît se gîndise la asta ! Înnebunea. Era un chin să-și analizeze mereu gîndurile, să se pîndească, să se acuze de gînduri neîngăduite în legătură cu niște idei inocente. Un chin pe care-l adăuga singură celor ce i le dăduse viața și continua să i le dea, fără ca ea să le caute. Ce avea însă de făcut o femeie ca ea, dacă nu să cugete ? Cu ce să se amuze ? Să vîneze cu clei de păsărele sau cu potîrnichi așa cum făcea soțul ei ? Să planteze eucalipți acolo unde nu puteau să crească, ca Frígilis ?"

În momentul acela îi văzu pe toți vetustenii, fericiți în felul lor, unii dedați viciului, alții vreunei manii, dar

mulțumiți cu toții. Numai ea era acolo ca într-un exil. „Dar, vai, era o exilată care nu avea o patrie unde să se întoarcă, nici pentru care să ofteze. Locuise la Granada, la Saragoza, din nou la Granada și la Valladolid; iar don Victor întotdeauna lîngă ea; ce lăsase pe malurile Ebrului, rîul Trubadurului, sau pe malurile rîurilor Genil și Darro? Nimic; cel mult vreo tentativă de aventură ridicolă. Își aminti de englezul care avea o fermă lîngă Alhambra, cel care se îndrăgostise de ea și îi dăruise blana de tigru vînată de slujitorii lui în India. Aflase mai tîrziu că bărbatul acela care, într-o scrisoare — distrusă apoi — îi jura că se va spînzura de un arbore istoric din grădinile de la Generalife „alături de fîntînile eternei poezii și a voluptoasei prospețimi", acel biet mister Brooke se căsătorise cu o țigancă din Albaicín. Să-i fie de bine; oricum însă, fusese o aventură stupidă. Blana de tigru o păstra, pentru tigru, nu pentru englez. Poveste pe care Obdulia n-o știa cu exactitate; credea că era vorba de un american; îi spusese Visitación...

„De ce nu se dusese la teatru? Poate că acolo ar fi putut scăpa de ideile acelea triste, dezolante, care i se înfigeau în creier ca niște ace într-o perniță. Era o proastă. De ce să nu facă ce făceau toate celelalte?" În clipa aceea gîndea de parcă în tot orașul n-ar mai fi existat femei cinstite. Se ridică în picioare; era neliniștită, aproape furioasă. Privi flacăra lămpii agățată deasupra mesei... lumina aceea o ofensa. Ieși din sufragerie; intră în cabinet; deschise fereastra, își sprijini coatele pe fierul pervazului, iar capul în mîini. Luna strălucea în față, dincolo de superbii eucalipți din „parc", plantați de Frígilis. Vîntul dinspre sud, molatic, temperat, leneș continua să bată; rafale vii scuturau uneori frunzele, ce începeau să se usuce, ca pe niște clopoței de dairea ce sunau cu un timbru metalic. Ca și cum natura ar fi fost cuprinsă de înfiorare în pragul somnului său de iarnă.

Ana auzea zgomotele confuze ale orașului cu rezonanțe prelungite, melancolice; strigăte, fragmente de cîntece îndepărtate, lătrături, risipit totul în aer, asemeni unei răsfrîngeri alburii irizată de ceața ușoară ce se cernea deasupra Vetustei, părînd că-i trupul vîntului molatic și călduț. Privi cerul, în lumina mare pe care o avea în

față, fără să știe ce privea ; în ochi simți un fel de pulbere de-o luminozitate argintie, fir de argint ce cobora din înălțimi în ochii ei, ca o pînză de păianjen ; astfel răsfrîngeau lacrimile sale razele lunii.

„De ce plîngea ? Ce însemna asta ? Era, într-adevăr, proastă. Se temea de înduioșările astea care nu erau bune de nimic."

Luna o privea cu un singur ochi, celălalt era scufundat în abis ; eucalipții lui Frígilis, aplecîndu-și ușor și maiestuos coroanele, se apropiau unii de alții șușotind, spunîndu-și parcă discret ce gîndeau despre femeia aceea nebună, fără mamă, fără copii, fără dragoste, care jurase credință veșnică unui bărbat ce prefera o potîrniche bună tuturor mîngîierilor conjugale.

„Frígilis, cel cu eucalipții, era de vină. I se vîrîse în suflet. Trecuseră opt ani și se mai gîndea încă la renghiul acela al lui Frígilis, de parc-ar fi fost o insultă primită în ajun. Și dacă s-ar fi căsătorit cu don Frutos Redondo ? Poate că i-ar fi fost necredincioasă. Don Victor însă era atît de bun, atît de cavaler ! Se purta ca un tată și, în afară de credința pe care i-o jurase, ar fi fost o josnicie să-l înșele, o ingratitudine. Cu don Frutos poate că ar fi fost altceva. N-ar fi existat alte soluții. Ar fi fost atît de brutal, atît de grosolan ! Atunci don Alvaro ar fi răpit-o, și acum s-ar afla la capătul lumii. Iar dacă Redondo s-ar fi simțit jignit, ar fi trebuit să se bată în duel cu Mesía." Ana îl văzu pe nenorocitul de don Frutos întins pe nisip, înăbușindu-se într-o băltoacă de sînge, așa cum văzuse în arena de tauri — un sînge aproape negru, foarte gros și înspumat.

„Ce oroare !" Îi fu scîrbă de imaginea aceea și de gîndurile care o generaseră.

„Ce mizerabilă sînt în clipele mele de descurajare ! Ce infamii gîndesc !..." Se sufoca la fereastră. Vru să coboare în grădină, în „parc" ; fără să ceară lumină și fără s-o aprindă, străbătu la razele lunii cîteva încăperi, căutînd scara spre parter ; cînd trecu însă pe lîngă biroul lui Quintanar se răzgîndi și își spuse : „O să intru aici ; probabil că are chibrituri pe masă. Am să-i scriu Canonicului ; am să-i spun să mă aștepte mîine după-amiază ; trebuie să mă spovedesc, nu pot să primesc împărtășania

astfel ; am să-i povestesc totul, totul, tot ce e înlăuntrul meu, în adîncul sufletului meu."

În birou era întuneric ; acolo nu pătrundea luna. Ana înaintă pipăind pereții. La fiecare pas se ciocnea de cîte-o mobilă. Regretă că se aventurase fără lumină în încăperea aceea unde nu exista nici un metru pătrat fără obstacole. Acum însă, nu mai avea rost să se întoarcă. Făcu un pas fără să se sprijine de perete, merse cu mîinile în față ca să evite o ciocnire...

— Vai, Isuse ! Cine-i, cine-i acolo ? Cine mă strînge ? strigă îngrozită.

Mîna ei atinsese un obiect rece, metalic, care cedase la apăsare — apoi se auzi o plesnitură și simți două lovituri simultane în brațul ce-i rămase prins într-un clește inflexibil care-o strîngea cu putere. Cu toată spaima, își trase brațul ca să se elibereze, în timp ce continua să strige :

— Petra ! Lumină ! Cine-i aici ?

Cleștele nu dădu drumul prăzii ; își urmă, dimpotrivă, mișcarea, și Ana simți o apăsare și auzi zgomot de geamuri ce se spărgeau de podea, antrenînd, în cădere, și alte obiecte ce răsunau izbindu-se de pămînt. Nu îndrăznea să apuce cu cealaltă mînă cleștele care o strîngea ; și nu-și putea elibera brațul deși continua să-l miște în fel și chip. Căută ușa, se ciocni de-o mulțime de obiecte și, pierzîndu-și capul, trîntea totul pe jos ; zgomotul lucrurilor ce se spărgeau sau se rostogoleau pe covor răsuna fără încetare. Sosi Petra cu lumină.

— Doamnă, doamnă ! Ce s-a întîmplat ? Săriți, hoții !

— Nu, taci ! Vino încoa și ia asta care mă strînge ca un clește.

Ana era roșie de rușine și de mînie. O indignare la fel de mare cu furia lui Achile, fiul lui Peleu.

Petra încercă să smulgă brațul stăpînei sale din capcana în care intrase.

Era o mașină care, după Frígilis și Quintanar, inventatorii ei, ar fi trebuit să folosească la prinderea vulpilor în cotețele de găini, de îndată ce ar fi fost rezolvată o anumită problemă de mecanică ce întîrzia punerea în practică a mașinăriei.

Era necesar ca botul animalului să atingă un punct fix ; dacă îl atingea, deasupra capului său cădea imediat o bară metalică, şi alta identică îl strîngea pe sub falca de jos. Forţa arcului nu era suficientă ca să ucidă hoţul, dar îl putea ţine pe loc datorită unor cîrlige groaznice pregătite în chip savant. Nici Frígilis şi nici Quitanar nu vroiau vărsare de sînge ; nu pretindeau altceva decît să-l imobilizeze pe delicventul prins *in fraganti*. Dacă inventatorii aceştia n-ar fi ştiut să armonizeze interesele industriei cu statutul societăţii pentru protecţia animalelor, Prezidenta ar fi păţit-o rău în noaptea aceea. Din fericire, Quintanar era adeptul corectării ; dorea îndreptarea vinovatului şi nu pieirea lui. Vulpile pe care le-ar fi prins ar fi supravieţuit. Pentru ca maşina să fie perfectă, n-ar fi lipsit decît atît : ca hoţii de găini să atingă butonul resortului diabolic, aşa cum îl atinsese Ana.

Nici Petra şi nici stăpînă-sa nu cunoşteau rostul acelei maşinării pe care au trebuit, în cele din urmă, s-o distrugă, ca să elibereze braţul pe care-l zdrobea.

Petra îşi stăpînea cu greu rîsul. Se mulţumi să spună :

— Ce ravagiu ! arătînd bucăţile de geam, de faianţă şi de alte materii, de nerecunoscut, care zăceau pe podea. Dac-aş fi fost eu, don Victor m-ar fi concediat. Vai, doamnă ! Aţi spart trei glastre din astea noi... şi tabloul cu fluturi s-a făcut zob ! Şi s-a spart şi un geam de la ierbar şi...

— Ajunge ! Lasă lumina asta aici şi du-te, o întrerupse Prezidenta.

Petra stărui, amuzată de mînia prost ascunsă a stăpînei sale.

— Vreţi să vă aduc tinctură, doamnă ? Priviţi, aveţi braţul învineţit... Cred şi eu... Muşcă, nu glumă, dracu ăsta de ghilotină... Dar ce-o fi asta ? Dumneavoastră ştiţi ?

— Eu... nu... nu ; lasă-mă. Adu-mi puţină apă.

— Cred şi eu, şi nişte ceai ; sînteţi palidă ca o moartă. Dar de ce umblaţi pe întuneric, doamnă ? Ce spaimă ! Dar ce spaimă !... Ce dracului de drăcie-o mai fi şi asta ? Pentru prins vrăbii nu e... şi am stricat-o... uitaţi-vă şi dumneavoastră... dar altfel nu se putea.

Petra ieși și se întoarse cu o sticluță de tinctură, dar Prezidenta nu vru să se panseze ; pe urmă veni cu ceaiul, strînse cioburile de pe jos și le puse pe mese și pe dulapuri, de parc-ar fi fost niște relicve. Simțea o plăcere deosebită văzînd cum se sfărîmaseră obiectele acelea la care trebuia să se uite ca la niște vase sacre ale unui cult necunoscut.

— Dac-aș fi fost eu ! repeta printre dinți în timp ce aduna ultimele bucăți, stînd pe vine.

Se bucura din plin de nenorocire, mai cu seamă că ea personal nu avea nici o vină.

Ana coborî în grădină, uitînd de scrisoarea pe care vroia s-o scrie. O durea brațul. Încerca, în același timp, usturimea morală a palmelor care dezonorează. I se părea o rușine și o degradare ridicolă tot ce i se întîmplase. Era furioasă. „Don Victor al ei ! Idiotul ! Da, idiot ; în momentul acela nu dădea înapoi. Ce-o fi spunînd Petra în sinea ei ! Ce soț era acela care-și vîna nevasta cu ajutorul capcanei ?“ Privi luna și i se năzări că se strîmbă la ea, că-și bate joc de aventura prin care trecuse. Copacii continuau să-și vorbească la ureche murmurînd cu toate frunzele ; comentau cu un zîmbet ironic căderea ghilotinei, cum spunea Petra.

„Ce noapte frumoasă ! Dar cine era ea ca să admire noaptea senină ? Ce legătură avea poezia plină de melancolie a cerului și a pămîntului cu ceea ce i se întîmpla ei ?“

Quintanar își închipuie probabil că o femeie e de fier și poate rezista, fără să cadă în ispită, la maniile unui soț care inventează mașini absurde ce zdrobesc brațele soției. Soțul ei era botanist, ornitolog, horticultor, arboricultor, vînător, critic dramatic, actor, jurisconsult ; totul în afară de soț. Ținea mai mult la Frígilis decît la nevastă-sa. Și cine era Frígilis ? Un nebun ; simpatic cu ani în urmă, dar acum complet *dus*, de nefrecventat ; un om care avea mania aclimatizării, vroia să armonizeze totul, să amestece și să contopească ; care altoia merii cu perii și credea că toate sînt un singur lucru, care pretindea că cel mai important lucru era „să te adaptezi la mediu“. Un om care ajunsese, printre atîtea alte aiureli, să încrucișeze cocoși spanioli cu cocoși englezești ; îl văzuse chiar ea ! Niște biete păsări cu creasta tăiată și legată cu cîrpe, o grămadă

de carne crudă, însîngerată ; ce lucru scîrbos ! Iar acel Irod era pentru soțul ei un adevărat Pilade. Trecuseră trei ani de cînd trăia între cei doi somnambuli, fără alte relații intime. Ajungea, ajungea, nu mai putea ; asta era picătura de apă care face să se verse paharul... Să cadă într-o capcană pe care bărbatu-său și-o pune în birou de parcă ar fi fost în pădure ! Nu era asta culmea ridicolului ?"

Exagerarea acelui sentiment de foarte nedreaptă și puerilă mînie o făcu să-și dea seama de greșeală. „Ea era cea ridicolă ! Se enerva în asemenea hal pentru o întîmplare banală, neînsemnată" ! Și tot disprețul și-l revărsă asupră-și. „Ce vină are el că intru la ore nepotrivite, și pe întuneric, în biroul lui ?" Ce motiv rațonal avea ca să se plîngă ? Nici unul. Oh ! N-avea nici un pretext pentru ingratitudine...

Nu conta însă ; murea de plictiseală. Avea douăzeci și șapte de ani, tinerețea trecea, douăzeci și șapte de ani la o femeie însemna poarta bătrîneții, la care bătea deja... Și nu cunoscuse niciodată bucuriile dragostei, de care vorbesc toți — subiect de piese de teatru, de romane și chiar de istorie. Amorul este unicul lucru pentru care merită să trăiești — auzise și citise de-atîtea ori. Dar care iubire ? Unde se afla ? Ea n-o cunoștea. Și-și aducea aminte, pe jumătate rușinată, pe jumătate furioasă că luna ei de miere fusese o excitare inutilă, o alarmă a simțurilor, în fond un fel de bătaie de joc ; da, da, de ce să-și ascundă ei însăși, ceea ce, de-atîtea ori, îi vorbea amintirea ? În prima noapte, cînd se trezi în patul său de soție, simți alături respirația unui magistrat ; i se părea nepotrivit, o adevărată neobrăzare faptul că, aflîndu-se în camera ei, domnul Quintanar nu era cu redingota lui lungă și cu pantalonul negru de castor ; își amintea că plăcerile materiale, iremediabile, o rușinau, își băteau joc de ea și-n același timp o zăpăceau ; i se părea că plăcerea aceea nedorită, pe care-o încerca bărbatul ei, îi răsuna ca fraza rostită în miercurea cenușii — *quia pulvis es !* — ești țărînă, ești materie... dar în același timp i se clarifica sensul tuturor celor citite în mitologie, a celor auzite de la servitori și ciobani, spuse în șoaptă, cu maliție... Ce era dragostea aceea și ce ar fi putut fi ! În închisoarea ei de castitate,

nu-i rămînea nici măcar mîngîierea de-a fi considerată martiră și eroină. Își amintea, de asemenea, de cuvintele pline de invidie, de privirile iscoditoare ale doñei Agueda (odihnească-se în pace !) din primele zile ale căsătoriei ; își amintea că ea, care niciodată nu spunea cuvinte ireverențioase mătușilor, trebui să facă eforturi ca să nu-i strige : «Idioato !» văzînd-o cum o privea. Și situația rămînea neschimbată, suferise la fel la Granada, la Saragoza, din nou la Granada și pe urmă la Valladolid. Și nici măcar n-o compătimeau. De copii nici vorbă. Don Victor n-o supăra cu nimic, asta-i adevărat. Obosise repede s-o facă pe galantul și trecuse, încetul cu încetul, la rolul de tutore bătrîn, care îi venea mai bine. O, și în calitatea asta de tată știuse să se facă într-adevăr iubit ; nu se putea culca fără o sărutare pe frunte de la soțul ei. Venea însă primăvara și chiar ea, ea însăși căuta să-l sărute pe gură ; o mustra conștiința că nu-l iubește ca soț, că nu-i dorește mîngîierile ; și-apoi, îi era teamă și de simțurile excitate în zadar. Toate acestea dădeau naștere unei mari nedreptăți, nu știa în privința cui, unei dureri fără leac, care nu avea nici măcar farmecul suferințelor poetice ; era o durere rușinoasă, ca maladiile despre care, la Madrid, dădeau de veste felinarele verzi și roșii. Cum o să spună la spovedanie toate astea, mai ales așa, în forma în care le gîndea ? Iar altceva n-avea ce spune.

Și tinerețea fugea ca norișorii aceia de argint buclați, ce treceau cu repeziciune prin fața lunii... Acum erau argintii, dar alergau, zburau, se îndepărtau de baia de lumină argintată și cădeau în tenebrele ce însemnau bătrînețea, bătrînețea cea tristă, fără speranța iubirii. Dincolo de valurile de argint ce străbăteau cerul ca niște stoluri de păsări, venea un nor mare negru ce se întindea pînă la orizont. Atunci imaginile se inversară ; Ana văzu că luna era cea care fuge să se prăbușească în hăul de întuneric, să-și stingă lumina în marea de tenebre.

La fel era și ea ; alerga solitară prin lume, ca și luna, ca să se cufunde în bătrînețe, în întunericul sufletului, fără iubire, fără speranța iubirii... Oh, nu, nu, asta nu !“

Simțea în adîncurile ființei sale strigăte de protest, care i se păreau că cer cu maximă elocvență, inspirate de justiția însăși, drepturile cărnii, drepturile frumuseții. Și

luna alerga în continuare, prăvălindu-se parcă, rostogolindu-se în prăpastia norului negru care-avea s-o înghită ca o mare de smoală. Ana, delirînd aproape, își vedea propriu-i destin în plăsmuirile nocturne ale cerului, și luna era chiar ea, iar norul bătrînețea, groaznica bătrînețe, fără speranța de-a fi iubită. Întinse mîinile spre cer, alergă pe aleile parcului, ca și cum ar fi vrut să zboare și să întoarcă mersul astrului veșnic romantic. Luna însă se înecă în aburii deși ai atmosferei, și Vetusta rămase învăluită în umbră. Silueta catedralei, care la lumina lunii își profila linia spirituală, străpungînd cerul cu dantelăria-i de piatră, înconjurată de stele ca Fecioara de făclii, nu mai fu, în întuneric, decît un fel de nălucă ascuțită ; o umbră în umbră.

Ana, moleșită, cu sufletul zdrobit, își sprijini capul de grilajul rece al uriașei porți de fier de la intrarea în parc, de pe strada Tras-la-cerca. Stătu multă vreme așa, privind întunericul de afară, pierdută în durerea ei, scăpînd frînele voinței, ca și pe cele ale gîndirii, ce alerga de colo-colo, fără să știe unde, purtată de niște impulsuri pe care nu le cunoștea.

Aproape atingîndu-se de fruntea Anei, lipită de grilaj, o umbră trecu pe strada solitară, chiar pe lîngă gardul parcului.

„El e !“, se gîndi Prezidenta, care-l recunoscu pe don Alvaro, deși apariția dură doar o clipă ; și se dădu înapoi speriată. Se îndoia dacă trecuse pe stradă sau în imaginația ei.

Era don Alvaro, într-adevăr. Fusese la teatru, într-o pauză însă îi trecu prin minte să plece, ca să-și satisfacă intensa curiozitate care-o încerca. „Dacă, din întîmplare, e la fereastră... n-o să fie, aproape sigur, dar dac-o să fie ?“ Nu era viața lui plină de asemenea întîmplări fericite ? Nu datora sorții, *șansei*, cum spunea don Alvaro, o mare parte din succesele sale ? Eu și întîmplarea ! — era una din devizele sale. Oh, dac-o va vedea, îi va vorbi, îi va spune că nu mai putea trăi fără ea, că venea să dea tîrcoale casei sale ca un îndrăgostit de douăzeci de ani, platonic și romantic, că se mulțumea să vadă doar pe dinafară acel paradis... Da, și toate tîmpeniile astea i le va spune cu elocvența pe care i-o va cere solemnitatea clipei.

Important era ca Ana să fie, din întîmplare, la fereastră. Ieşi de la teatru, urcă pe strada Roma, traversă Piaţa lui Pan şi intră pe strada Aguila. Cînd ajunse în Piaţa Nouă se opri şi privi de departe spre colţ. La fereastră nu era nimeni. Bănuise el. Nu întotdeauna trebuie să te iei după impulsurile inimii. Dar nu conta. Făcu vreo cîţiva paşi prin piaţa pustie la acea oră... Nimeni ; nici măcar un motan. „Odată aici, de ce să nu continuie încercuirea romantică ?" Îşi bătea joc de el însuşi. Cu cîţi ani trebuia să se întoarcă în istoria iubirilor sale ca să găsească plimbări de felul acesta ! În ciuda rîsului, fără teamă de noroiul probabil de pe strada Tras-la-cerca, care nu era pietruită, trecu pe sub un arc din Piaţa Nouă, intră pe o străduţă, pe urmă pe alta şi ajunse la capătul străzii în care dădea poarta parcului. Acolo nu erau case, nici trotuare, nici felinare ; era stradă pentru că aşa i se spunea. Dar consta dintr-un drum prost, cu hîrtoape şi cu noroi, strîns între două ziduri, al Închisorii şi al grădinii familiei Ozores. Cînd se apropie de poartă, lipit de perete ca să se ferească de noroi, Mesía crezu că simte adevăratul impuls al inimii, cel căruia îi spunea astfel, deoarece era ca o presimţire de moment, un soi de dublă vedere. Succesele cele mai mari, tot felul de succese, le obţinuse în felul acesta, datorită adevăratului impuls al inimii, simţind dintr-odată, cu puţin înainte de victorie, un curaj neobişnuit, o siguranţă absolută ; bătăi în tîmple, sînge în obraji, un nod în gît... Se opri. „Prezidenta e aici, aici în parc. Ce-ar trebui să facă dacă inima nu l-ar înşela ? Ceea ce făcea întotdeauna în asemenea cazuri ; ar juca totul pe-o carte ! I-ar cere în genunchi, în noroi, să-i deschidă ; şi dacă ar refuza, ar sări gardul, deşi era aproape imposibil ; l-ar sări totuşi. Dac-ar ieşi din nou luna ! Nu, nu va ieşi ; norul era imens şi foarte gros ; va trece o jumătate de oră pînă să se facă din nou lumină !"

Ajunse la grilaj ; o văzu pe Prezidentă înainte ca ea să-l vadă pe el. O recunoscu, o ghici înainte.

„E a ta ! îi strigă demonul seducţiei ; te adoră, te aşteaptă !"

Nu putu însă vorbi, nu se putu opri. Îi fu teamă de propria-i victimă. Simţi în el superstiţia vetusteană cu

privire la virtutea Anei ; virtutea aceea, la fel ca a Cidului, punea dușmanul pe fugă chiar și după moarte ; să fugă el, lucru pe care nu-l făcuse niciodată ! Îi era teamă. Pentru prima oară !

Continuă să meargă ; făcu trei sau patru pași înainte, fără a lua hotărîrea să se întoarcă — deși demonul seducției îl apucase de braț, îl trăgea spre poartă și-și bătea joc de el cu vorbe usturătoare : „Lașule, seducător de tîrfe ce ești ! Îndrăznește, îndrăznește în fața unei virtuți adevărate ; acum sau niciodată !“

„Acum, acum !“, își spuse Mesía cu restul de curaj ce-i mai rămăsese ; și, la zece pași de grilaj, se întoarse înapoi furios, strigînd :

— Ana ! Ana !

Îi răspunse tăcerea. În întunericul parcului, nu văzu decît umbrele eucalipților, ale salcîmilor și castanilor sălbatici, iar acolo departe, ca o piramidă neagră, silueta *Washingtoniei,* unica dragoste a lui Frígilis — pe care-a plantat-o și-a văzut cum îi cresc frunzele, trunchiul, ramurile.

Așteptă în zadar.

— Ana, Ana, spuse din nou încet, foarte încet ! dar îi răspunseră doar frunzele uscate, tîrîte de vîntul ușor pe nisipul aleilor.

Ana fugise. Văzînd ispita atît de aproape, se sperie, simți cum o cuprinde panica cinstei și alergă să se ascundă în dormitor, închizînd toate ușile în urmă-i, ca și cum libertinul acela ar fi putut-o urmări trecînd prin zidul parcului. Da, simțea că don Alvaro se infiltra, pătrundea în suflete, se strecura prin pietre ; totul se umplea în casa aceea de el, se temea să nu-l vadă apărînd dintr-odată, așa cum făcuse în fața grilajului din jurul parcului.

„Diavolul să fie cel care face să se petreacă asemenea lucruri ?“ se gîndi în mod serios Ana, care nu era superstițioasă.

Îi era frică ; își vedea virtutea și casa asediate, și sfîrșea prin a-și vedea dușmanul pătrunzînd printr-o breșă. Dacă iminența crimei deșteptase instinctul cinstei adînc înrădăcinate, apropierea dragostei lăsase în su-

fletul Prezidentei o mireasmă care începea s-o contamineze.

„Ce ușoară era crima ! Poarta aceea... noaptea... întunericul... totul devenea complice. Ea însă o să reziste. Oh, da ! Ispita aceea puternică, promițînd încîntări, plăceri necunoscute, era un dușman demn de ea. Prefera să lupte astfel. Lupta obișnuită a vieții cotidiene, bătălia de fiecare zi cu plictiseala, ridicolul, proza, o oboseau ; era un război într-o tranșee, în noroi. Dar să lupte cu un bărbat frumos care pîndește, care apare chemat parcă de-un gînd, strigînd din umbră ; care are un fel de aureolă, care împrăștie parfumul iubirii... asta era ceva, asta era demn de ea. Va lupta !"

Don Victor se întoarse de la teatru și se îndreptă spre budoarul soției sale. Ana i se aruncă în brațe, îi strînse capul în mîini și plînse îndelung pe reverele redingotei lui severe.

Criza de nervi a Anei se sfîrșea, ca și noaptea trecută, în lacrimi, în avînturi de cucernice gînduri de fidelitate conjugală Don Victor al ei, în pofida mașinilor infernale, era datoria, iar Canonicul va fi pavăza care-o va feri de toate loviturile teribilei ispite.

Quintanar însă nu știa nimic. Venea de la teatru mort de somn — nu dormise noaptea trecută ! — și plin de entuziasm lirico-dramatic. Sincer vorbind, înduioșările acelea periodice ale Anei i se păreau excesive și supărătoare. „Ce dracu avea nevastă-sa ?"

— Ce e cu tine, fetițo ? Ești bolnavă.

— Nu, Victor, nu ; lasă-mă, lasă-mă, pentru Dumnezeu, lasă-mă așa. Nu știi că sînt nervoasă ? Am nevoie de asta, am nevoie să te iubesc, să te mîngîi... și să mă iubești și tu.

— Sufletul meu, din toată inima ! Dar... asta nu-i normal, vreau să spun... e foarte bine, dar la ora asta... adică... în felul ăsta... ce mai... că... Dacă ne-am fi certat, ar mai fi o explicație ; dar așa, dintr-odată... Te iubesc nespus, știi doar ; dar tu ești bolnavă și de asta te simți așa ; da, fata mea, exagerările astea...

— Nu sînt exagerări, Quintanar, spuse Ana suspinînd și făcînd supreme eforturi pentru a-l idealiza pe don Victor, a cărui cravată îi ajunsese sub ureche.

— Bine, dragostea mea, n-or fi, dar ești bolnavă. Ieri te-a amenințat o criză, ai fost puțin nervoasă... Astăzi, vezi și tu cum te simți. Ai ceva.

Ana negă, dînd din cap.

— Ba da, fata mea; în lojă am vorbit despre asta, marchiza, don Robustiano și cu mine. Doctorul e de părere că viața pe care-o duci nu-i de loc sănătoasă, că ai nevoie de variație pentru activitatea ta cerebrală și că trebuie să faci mișcare ; adică, distracții și plimbări. Marchiza zice că ești prea serioasă, prea bună, că ai nevoie de aer liber, de mișcare... eu, în sfîrșit, cred același lucru și sînt hotărît, asta o spun foarte serios, să termin cu viața asta de izolare. Se pare că totul te plictisește ; tu trăiești cu visele tale... Ajunge, fata mea, ajunge cu visele. Ți-aduci aminte ce ți s-a întîmplat la Granada ? Luni întregi n-ai vrut nici teatru, nici vizite, nimic altceva decît mici excursii la Alhambra și la Generalife ; și acolo îți omorai timpul citind și mutîndu-te de pe-un scaun pe altul. Rezultatul : te-ai îmbolnăvit și, dacă nu mă transferau la Valladolid, te-ai fi prăpădit. Și la Valladolid ? Te-ai însănătoșit datorită alimentației, dar melancolia, prost ascunsă, nu te-a părăsit nici o clipă, iar nervii își făceau de cap... Ne-am întors la Vetusta, ilegal aproape, și-a venit doliul după sărmana ta mătușă Agueda, care s-a dus să se întîlnească, acolo sus, cu cealaltă, și sub pretextul ăsta te-ai închis în casă și nu te-a mai putut scoate nimeni la soare un an de zile. Citești și lucrezi, de parcă ai fi plătită cu ora. Nu mă întrerupe ; știi că te cert rareori ; dar acum, că s-a ivit ocazia, trebuie să spun totul ; asta e, totul. Frígilis îmi repetă tot timpul : „Anita nu-i fericită“.

— Ce știe el ?

— Știi bine că te iubește, că e prietenul nostru cel mai bun.

— Dar de ce spune că nu sînt fericită ? Cum își dă seama ?

— Nu știu ; eu nu observasem, mărturisesc, dar acum înclin și eu spre părerea lui. Scenele astea nocturne...

— Din cauza nervilor, Quintanar.

— Atunci să ne războim cu nervii, ce dracu !

— Dar...

— Nici o vorbă ; şi hotărăsc : că trebuie să condamn şi condamn această viaţă pe care o duci, şi chiar de mîine, o viaţă nouă. Vom ieşi tot timpul, şi dacă-mi faci greutăţi, ţi-l trimit pe Paco sau pe însuşi Mesía, pe don Juan Tenorio, pe simpaticul Tenorio, să-ţi facă curte...

— Ce grozăvii !...

— Program ! strigă don Victor ; la teatru de două ori pe săptămînă, cel puţin ; la întrunirile de la marchiză la fiecare cinci sau şase zile ; pe Espolón în fiecare după-amiază cînd e frumos ; la reuniunile intime de la Cazino de îndată ce se deschide anul ăsta ; la ceaiurile marchizei, în excursiile *high life*-ului vetustean, iar la catedrală, cînd predică don Fermín şi e slujbă mare. Ah ! Iar vara, la Palomares, să facem baie şi să ne îmbrăcăm cu halate largi care lasă să pătrundă aerul de mare pînă la piele. Eh, o să vezi tu ce viaţă. Şi nu-i vorba de un program facultativ, ci de unul care va fi îndeplinit punct cu punct. Marchiza, don Robustiano şi Paquito mi-au promis să mă ajute, iar Visitación, care era în loja lui Páez, mi-a spus că pot conta şi pe ea ca să te scot din ale tale. Da, doamnă, vom ieşi din ale noastre. Nu mai vreau nervi, nu mai vreau ca Frígilis să spună că nu eşti fericită.

— Ce ştie el ?

— Nu mai vreau nici plînsete care să mă trezească din somn. Cînd plîngi fără să ştii de ce, fata mea, mă cuprinde o nelinişte, o teamă superstiţioasă... am impresia că anunţă o nenorocire.

Ana începu să tremure, cuprinsă parcă de friguri.

— Vezi ? Tremuri. În pat, în pat, îngerul meu ; toată lumea în pat ; eu cad de oboseală.

Don Victor căscă şi ieşi din budoar, după ce depuse o castă sărutare pe fruntea soţiei sale.

Intră în biroul său. Era prost dispus. „Boala aceea misterioasă a Anei — pentru că era vorba de-o boală, era sigur de asta — îl preocupa şi îl deranja. El nu era făcut să cînte cuiva în strună ; nervii îi erau antipatici. Tristeţile astea fără o cauză cunoscută nu-i inspirau compasiune, ci îl iritau, i se păreau rîzgîieli de om bolnav ; îşi iubea mult nevasta, dar ura nervii. În afară de asta, la teatru avusese o discuţie aprinsă ; un cretin, un avorton care studia la Madrid, spusese că teatrul lui Lope şi al

lui Calderón nu trebuie imitat în zilele noastre, că pe scenă versurile nu păreau firești, că pentru dramele de epocă era mai bună proza. Imbecilul ! Că versul nu părea firesc ! Cît de natural ar fi ca toți, fără deosebire de clasă, cînd ne-am vedea ultragiați, să izbucnim în versuri sonore. Poezia va fi întotdeauna limbajul entuziasmului, cum spune ilustrul Jovellanos [1]. Să ne închipuim că eu mă numesc Benavides și că un Carvajal vrea să-mi răpească onoarea :

pe întuneric ca un hoț
cu adevărat josnic ;

și atunci, ce-ar putea fi mai natural decît faptul de-a mă simți jignit și de-a exclama împreună cu Tirso de Molina (mimînd) :

Ca să-mi răzbun onoarea
pe care mi-ați furat-o vin ;
jignirea e un leu ce rage,
un leu sînt însemnele armelor mele,
și leul se numește Benavides.
Mînia mea pentru iubirea voastră josnică
o va răzbuna,
arătînd urmașilor
noblețea unui leu înroșit
de sîngele celor doi trădători...

Don Victor se propti într-un sfeșnic, care era Carvajal, și-i dădu cuvîntul, ca acesta să se poată dezvinovăți :

De cînd ești cumnatul meu
nici vorbele nu mă jignesc... etc.,

cînd văzu cu spaimă, pe mobile, resturile ierbarului, a glastrelor, a colecției sale de fluturi, a unei duzini de unelte delicate de care se servea în diferitele sale ipostaze de fabricant de colivii și cuști, artist în marchetărie, colecționar entomolog și botanist, și altele nu mai puțin respectabile :

— Dumnezeule, ce-i asta ? strigă în proză cultă, cine-a făcut asemenea ravagii ?... Petra ! Anselmo !

---

[1] Gaspar Melchor de Jovellanos (1744—1811), jurist și eseist spaniol.

Şi se agăţă de cordonul clopoţelului.

Petra intră surîzătoare.

— Ce-a fost aici ?

— Conaşule, eu nu ştiu. Or fi intrat pisicile.

— Cum pisicile ? Drept cine mă luaţi ?

Don Victor făcea rareori gălăgie ; dar dacă-i atingea cineva hîrburile din muzeul său, cum numea el acea expoziţie permanentă de diferite manii, se transforma într-un Segismundo [1]. Într-adevăr, fără să-şi dea seama de asta, începu să-l parodieze pe Perales, pe care îl văzuse tocmai bătînd din picioare pe scenă şi strigînd ca un energumen.

— Ia vino, Anselmo ! Să vină Anselmo, c-am să-l arunc pe fereastră dacă nu-mi explică totul.

Anselmo apăru. Nici el nu ştia.

În culmea mîniei, Quintanar văzu într-un colţ capcana pentru vulpi, în bucăţi, de nefolosit.

— Asta mai lipsea ! Doamne Dumnezeule ! Şi eu care vroiam să-i reproşez lui Frígilis... Dar, pentru Dumnezeu, cine-a fost pe-aici ? !

Sosi Ana, pentru că zgomotul ajunsese pînă în camera ei.

Şi-i explică totul.

— Dar tu, Petra, adăugă, de ce nu i-ai spus conaşului adevărul ?

— Doamnă, eu... nu ştiam dacă trebuie...

— Dacă trebuie ce ? întrebă don Victor cu expresia unui om care nu înţelege nimic.

— Dacă trebuie...

— Stăpînului nu trebuie să-i ascunzi niciodată nimic, continuă Prezidenta, fulgerîndu-şi servitoarea cu ochii ei trufaşi.

Petra zîmbi strîmbîndu-se şi înclină capul.

Don Victor, încruntat, îi privea pe toţi cu un fel de trecătoare stupiditate.

Rămase singur în biroul său, meditînd la ceea ce mai rămăsese din invenţiile şi colecţiile sale.

„Dumnezeule ! Dac-o fi nebună sărăcuţa !“ zicea printre suspine Quintanar, cu capul în mîini. Se culcă hotărît să studieze serios cazul neveste-si.

---

[1] Eroul principal al piesei *Viaţa e vis* de Calderón de la Barca.

După puţin, toţi cei din casă se odihneau, în afară de Petra, care, în mijlocul unui coridor, cu un sfeşnic în mînă, iscodea tăcerea căminului aceluia cinstit cu priviri încărcate de întrebări.

„Ea văzuse multe lucruri în viaţa ei de servitoare. În casa aceea trebuie să se întîmple ceva. Ce făcuse coniţa în grădină ? Nu i se năzărise ei că aude acolo, spre poarta parcului, un glas ?... O fi fost teama... Dar... Ceva, ceva se întîmpla. Ce rol o să i se rezerve ? O să se bazeze pe ea ? Vai de *ei* dacă nu !" Şi, cu o plăcere morbidă, nesăţioasa blondă adulmeca dezonoarea acelui cămin, ascultînd în depărtare sforăiturile lui Anselmo, „alt prost care nu venise niciodată s-o caute în taina nopţii..."

Unsprezece

Canonicul se scula întotdeauna cu noaptea-n cap. Viața lui, plină de ocupații foarte variate, nu-i lăsa pentru studiu decît primele ceasuri ale zilei și cele tîrzii din noapte. Dormea foarte puțin. Dubla sa misiune, de reprezentant al administrației în dioceză și de savant al catedralei, îi cerea o muncă copleșitoare ; în afară de asta, era ceea ce se cheamă un cleric de lume ; primea și făcea nenumărate vizite, și sarcina aceasta, una dintre cele mai plictisitoare, dar de-o mare importanță, îi răpea mult timp. Dimineața studia lucrări de filozofie și de teologie, citea revistele științifice ale iezuiților și își scria predicile și alte lucrări literare. Pregătea o *Istorie a diocezei Vetusta,* operă serioasă, originală, ce avea să clarifice anumite puncte întunecate din analele ecleziastice ale Spaniei. Despre

această carte, deşi n-o cunoştea, don Saturnino Bermúdez vorbea foarte urît, cînd era cam cu chef, după masă. Unul din secretele lui era acela că „Vicarul merita numele de savant, dar nu tocmai pe cel de arheolog ; nimeni nu e bun la toate."

Don Fermín scria la lumina slabă şi alburie a răsăritului ; dimineaţa era răcoroasă ; din cînd în cînd, ca să se odihnească, de Pas se distra suflîndu-şi în pumni. Medita. Avea picioarele învelite într-un palton vechi de-al maică-si. Pe cap o scufie de catifea neagră, roasă ; sutana brodată cu nenumărate cîrpituri era cenuşie de bătrîneţe, iar mînecile jachetei pe care o îmbrăcase pe sub sutană străluceau de luciul trist al stofei foarte uzate. Îmbrăcămintea aceea sordidă, atît de contrastantă cu eleganţa, bogăţia şi curăţenia pe care o afişa Canonicul în faţa lumii, dispărea de îndată ce-şi termina lucrul, cînd se apropia ora vizitelor probabile. Atunci don Fermín îşi punea o strălucitoare haină de casă, şi-şi ascundea într-un colţ al dormitorului papucii cu ramă cusută şi scufia slinoasă ; pantofii, atît de admiraţi de Bismarck, plastronul şi tichia care străluceau ca un soare negru, împodobeau respectivele extremităţi ale importantului personaj.

În birou nu-i primea decît pe cei pe care vroia să-i uluiască în calitatea lui de savant ; în Vetusta şi în toată provincia, înţelepciunea nu uluia aproape pe nimeni, astfel că cea mai mare parte a musafirilor trecea aproape imediat în salon.

Puţini se puteau mîndri că ar cunoaşte casa Vicarului de sus pînă jos ; aproape nimeni nu văzuse decît vestibulul, scara, un coridor, holul şi salonul cu draperii verzi şi scaune cu huse din pînză cenuşie ; şi nici salonul nu se vedea decît pe jumătate, pentru că era aproape în întuneric.

Unul din argumentele folosite de cei care apărau cinstea Vicarului consta în a aminti de modestia căminului şi a vieţii sale casnice.

Tocmai despre asta se vorbise cu o după-amiază înainte, pe Espolón, într-un grup de bîrfitori, unii clerici, alţii laici.

— Cred că el şi cu maică-sa nu cheltuiesc nici douăsprezece mii de reali pe an, spunea foarte serios Ripa-

milán, venerabilul Protoiereu. Se îmbracă bine, asta-i adevărat, cu eleganță, luxos chiar, dar păstrează hainele mult timp, le îngrijeşte, le perie bine, și capitolul acesta ocupă un loc neînsemnat în buget. Amintiți-vă, domnilor, cît ne ținea o pălărie preoțească în funestele vremuri cînd nu ne plătea Guvernul. Şi în rest, ce cheltuiesc? Doña Paula, cu veşmîntul ei negru din etamină, cu şalul ei strîns în jurul umerilor și baticul de mătase pe cap, e îmbrăcată pentru tot anul. Şi de mîncat? Eu nu i-am văzut mîncînd, dar totul se știe; profesorul de psihologie, logică și etică despre care știți că e foarte bun prieten cu mine, deși partizan al nu știu cărei diavolești școli scoțiene și care-şi petrece viața prin prăvălii, ca și cum ar fi Academii, ei bine, acest filozof spune că niciodată n-a văzut-o pe servitoarea Canonicului cumpărînd somn și besugo[1] decît atunci cînd se ieftinește, și încă bine de tot. Iar casa? Casa, știți cu toții, e o căsuță curată, casa unui adevărat slujitor al lui Isus. Cel mai bine știm cu toții salonul; și, Doamne-Dumnezeule, ce salon! Din moși-strămoși; solemn, curat, asta da, dar cîte capcane ascunde întunericul acela! Cine ne spune că scaunele de damasc verde nu au arcurile rupte? Le-ați văzut vreodată fără husă? Și consola aceea burtoasă, antică, care-a fost odată aurită, cu ceas cu muzică, dar care nu cîntă niciodată și nu are arc? Domnilor, să nu-mi spuneți mie; Canonicul e sărac, și ceea ce se spune despre mite și simonie e-o calomnie infamă.

— Toate astea sînt adevărate, răspunse Foja, fostul primar cămătar, care era întotdeauna prezent la asemenea discuții. Părea omniprezent cînd era vorba de bîrfă. Nu se poate nega că trăiesc ca niște nenorociți, dar la fel face și señor Carraspique, și ăsta-i milionar. Avarii sînt întotdeauna cei mai bogați. Ca să ai bani trebuie să-i păstrezi. Doña Paula îşi ascunde comoara, un purcoi de bani! Și casele pe care le cumpără Canonicul prin sate? Și fermele pe care le-a achiziționat doña Paula la Matalarejo, în Toraces, în Cañedo sau în Somieda? Și acțiunile de la bancă?

---

[1] Pește mediteranean.

— Calomnii, pure calomnii ! Dumneata n-ai văzut hîrtiile, n-ai văzut polițele ; dumneata n-ai văzut nimic...

— Dar știu pe cineva care le-a văzut.

— Pe cine ?

— Toată lumea ! strigă don Santos Barinaga, care era întotdeauna gata să-l vorbească de rău pe dușmanul său de moarte, Vicarul. Toată lumea ! Eu, eu... dac-aș vorbi !... dar o să vorbesc !

— Ei, ei, ei ! don Santos ; dumneata nu poți să fii nici judecător și nici martor în procesul ăsta.

— De ce ?

— Pentru că dumneata îl urăști pe Canonic.

— Sigur că da... și-și arăta pumnii strînși. Și-o să mi-o plătească !

— Dar dumneata îl urăști conform zicalei : „Cine-i dușmanul tău ? Cel de aceeași meserie cu tine !“ Dumneata vinzi obiecte de cult : potire, capace de potire, sticluțe cu vin sfînt, candele, chivoturi, feloane, lumînări și chiar și ostii...

— Da, domnule, și îmi face multă onoare, domnule Protoiereu.

— Știu, omule, dar dumneata vinzi astea și...

— Ei, ei ! îl întrerupse Foja. Prețioasă mărturisire. O informație prețioasă ! Don Cayetano mărturisește că don Santos și don Fermín sînt dușmani pentru că au aceeași meserie. Eminentul Ripamilán recunoaște deci că e adevărat ce spune toată lumea : că, împotriva legilor divine și umane, Canonicul e negustor, el e stăpînul, adevăratul stăpîn al *Crucii Roșii*, bazarul articolelor bisericești, la care, pe drept sau pe nedrept, trebuie să vină toți preoții din toate parohiile episcopatului, *velis nolis*[1] să cumpere ce le trebuie și ce nu le trebuie.

— Permite-mi, domnule Foja, sau domnule Drac...

— Și vulgul, e limpede, e plin de răutate ; și cum păcătoasa de întîmplare face ca *Crucea Roșie* să ocupe parterul casei de lîngă cea a Vicarului, și cum aceeași păcătoasă întîmplare face să știm cu toții că cele două case comunică prin pivnițe...

[1] Vrei, nu vrei (lat.).

— Omule, nu umbla cu intrigi și nici cu înșelătorii.

— Cu încetișorul, domnule canonic, că eu nu sînt un intrigant, nici nu mint și nici obscurantist nu sînt, dar nu admit să fiu luat în rîs de nimeni și cu atît mai puțin de un preot.

— Nu vei fi fiind dumneata obscurantist, dar nu-ți merge mintea decît la intrigi. Ce legătură are că domnului Barinaga, bunului nostru don Santos, i-a intrat în cap că negoțul său de obiecte bisericești și de lumînări merge prost datorită unei concurențe imaginare pe care, după el, i-o face Vicarul ? Ce legătură are asta, vită-ncălțată, cu faptul că bazarul, cum îi spui dumneata, *Crucea Roșie* are beciuri, iar Canonicul e negustor deși îi e interzis de canoane și de codul comerțului ? Fii liberal, pentru că astfel nu-l jignești pe Dumnezeu, dar nu fii gură spartă și ai grijă la ce vorbești.

— Ascultă, don Cayetano, nici vîrsta și nici faptul că ești aragonez nu-ți dau dreptul să te obrăznicești...

— Mai puțin zgomot, mai puțin zgomot, domnule Fierabras ! răspunse don Cayetano aruncîndu-și mantia pe mînă.

Trebuie să spunem că tonul glumeț cu care se rosteau aceste cuvinte tari le răpea orice gravitate și intenție jignitoare. În Vetusta, umorul de calitate constă în a spune zeflemele și *obrăznicii* tot anul, ca într-un carnaval perpetuu, iar cel care se supără înseamnă că nu respectă jocul și e considerat prost-crescut.

— Știi că eu, strigă fostul primar, ucid un canonic ca pe-un țînțar.

— Bănuiesc ; cu vreo calomnie. Vino încoa, viperă liber-cugetătoare, Voltaire de la coada vacii, Luther cu clopoței ; după felul ăsta prostesc de-a gîndi pe care îl folosește excelența-voastră s-ar putea tot așa susține tot ceea ce spune vulgul cu privire la împrumuturile Canonicului cu dobîndă de douăzeci la sută.

— *Non capisco*, răspunse fostul primar care știa italiana de operă.

— Ba mă înțelegi ; dar am să vorbesc mai clar. Nu ești dumneata unul din pamfletele acelea defăimătoare, cu limbă și picioare, vedea-le-aș tăiate, dintre multele care sacrifică onoarea Canonicului ? Dacă don Santos îl

blestemă pentru că-i fură clienții din prăvălia lui duhovnicească, dumneata îl urăști din pricina cămătăriei; cine-i dușmanul tău?

— Ia-o mai cu încetișorul, domnule Ripamilán, că-mi sare muștarul.

— Vezi să nu-ți sară, că-ți ține loc de creier.

— M-ai făcut cămătar?

— Exact așa.

— Eu îmi folosesc capitalul în mod cinstit, și îl ajut pe industriaș, pe muncitor; sînt unul din agenții industriei și îmi primesc răsplata firească... Asta e lucru sigur; și dacă popii ăștia de duzină care se poartă acuma ar ști cît de cît ceva, ar ști că economia politică mă autorizează să încasez avansul, riscul, și, cînd e cazul, prima de asigurări...

— De la asigurări o să ți se tragă, domnule economist-secătură...

— Eu contribui la circulația bunurilor.

— Ca un burete la circulația apei.

— Iar popii sînt trîntorii stupului social...

— Omule, dacă ajungem la trîntori...

— Popii sînt vagabonzii...

— Dacă e vorba de vagabonzi, cunoșteam eu un primăraș în timpul *Glorioasei*...

— Ce vrei să spui cu *Glorioasa*? Mi se pare că tocmai revoluția te-a făcut pe dumneata Înalt Prea Sfînt...

— A făcut, pe dracu! M-au făcut meritele mele, lucrările... nătărăule!

— Lasă-te de insulte și explică-mi de ce trebuie să fiu eu dușman personal al Vicarului. Dau eu bani prin sate cu treizeci la sută dobîndă? Iar banii pe care-i împrumut provin din niște parohii *al căror* proprietar *sînt*, fără facultatea de-a trage foloase cu dobîndă din această proprietate? Provin cumva rentele mele de la creștinii aceia netoți care au legături cu curia ecleziastică? Fur eu în acești munți de Toledo care se numesc *Palatul*?

— Să știi că dacă începi să spui prostii și încă din ce în ce mai mari, plec și te las singur.

— Cu dumneata nu merge nimic, don Cayetano, sau don Neastîmpăratul; ai putea fi un bătrînel verde, dar

nu, ești un... un Canonic... un Vicar... un Candelas ecleziastic.

Toți cei prezenți, în afară de don Santos, fură de acord că asta era prea de tot.

— Domnule, un Candelas !

Don Santos Barinaga strigă :

— Nu, domnilor, nu e un Candelas, deoarece acest reprezentant al tîlharilor cavaleri era foarte generos, și fura expunîndu-și viața. În plus, fura de la bogați și dădea la săraci.

— Da, dezbrăca un sfînt ca să îmbrace altul.

— Păi, Vicarul îi dezbracă pe toți sfinții ca să se îmbrace el. E un tîlhar, pe cuvîntul de onoare a lui Barinaga, un tîlhar și știu și de ce moarte o să moară.

Barinaga mirosea a rachiu. Era mirosul ficatului său.

Don Cayetano strînse din umeri și se întoarse cu spatele. Și, în timp ce se îndepărta, spuse :

— Iată liberalii care vor să ne facă fericiți... Și-acum turbează fiindcă nu sînt lăsați să dea asemenea răutăți și la ziare...

Discuții de felul acesta aveau loc în fiecare zi la Vetusta ; pe bulevard, pe străzi, la Cazino, pînă și în sacristia catedralei.

De Pas știa tot ce se vorbea. Avea diferiți spioni, adevărați zbiri în sutană. Cel mai activ, perspicace și prefăcut era al doilea organist al catedralei, care fusese denunțător și la seminar. Pe atunci, se ducea la teatru, dar la galerie, ca să-i surprindă pe ucenicii întru preoție pasionați după Thalia sau după cine știe cine. Era un prezbiter tînăr, cîrn, favoritul mamei Vicarului, doña Paula. Îl chema Campillo.

Pe don Fermín nu-l interesa prea mult ceea ce se spunea, dar vroia să știe ce se bîrfea și pînă unde ajungeau oamenii cu insultele.

În dimineața aceea rece de octombrie, Canonicul nu se gîndea la asemenea lucruri în timp ce-și sufla în pumni, gînditor.

Trebuia să se gîndească la un lucru și se gîndea la altul, fără putință de a face altfel. Vroia să caute în sinea lui fervoarea religioasă, credința sinceră de care avea nevoie ca să se inspire și să scrie un paragraf sonor, ho-

tărît, elocvent, persuasiv ; voința nu-l asculta însă și-i lăsa gîndurile să se înduioșeze de amintirile ce-l asediau. Mîna-i fină, aristocratică, desena dungi paralele pe marginea unei coli de hîrtie ; apoi deasupra alte dungulițe, încrucișîndu-se cu primele ; ceea ce aducea cu un grilaj. În spatele grilajului i se păru că vede un văl negru și dincolo de el două scîntei, doi ochi ce străluceau în întuneric. Și dacă n-ar fi fost decît ochii !

„Dar vocea aceea ! Vocea aceea gîtuită de emoție, de pudoarea castității, ce dezvăluia totul, fără remușcări, dar nu fără jenă, în fața confesionalului !...

Ce fel de femeie era aceea ? Există în Vetusta o asemenea comoară de frumusețe spirituală ? Cucerirea aceea era rezervată Bisericii și el, stăpînul spiritual al provinciei, nu știuse dinainte ?"

Bietul don Cayetano era un om cu oarecare talent pentru anumite lucruri, pentru treburile precise, pentru superficialitatea vieții omenești ; dar cum ar fi știut el să călăuzească un suflet ca al doamnei aceleia ?

Don Fermín nu-i ierta Protoiereului că nu-i încredințase mult mai devreme acea bijuterie pe care el, Ripamilán, nu știa s-o aprecieze la adevărata ei valoare. Și, slavă Domnului, că din pricina lenei, se hotărîse să-i lase lui acea comoară.

Don Cayetano îi vorbise foarte serios despre Prezidentă.

— Don Fermín, îi spusese, dumneata ești unicul care te-ai putea înțelege cu această fiică iubită a mea, care m-ar fi înnebunit dacă ar fi continuat să-mi vorbească despre temerile ei morale. Sînt bătrîn pentru asemenea lucruri. Nici n-o înțeleg măcar. O întreb dacă se simte vinovată de ceva și spune că nu. Atunci ? Și, cu toate acestea, dă-i și dă-i înainte. În sfîrșit, eu nu sînt bun pentru așa ceva. O las în mîinile dumitale. Ea, de îndată ce i-am spus c-ar fi bine să ți se spovedească dumitale, a acceptat, înțelegînd că eu nu puteam da mai mult. Nu puteam, nu. Eu înțeleg religia și morala în felul meu ; un fel foarte simplu... foarte simplu... După părerea mea, cucernicia nu trebuie să-ți dea bătaie de cap... Pe scurt, Anita, știi c-a scris versuri, e puțin romantică. Asta nu înseamnă că nu poate fi o sfîntă ; dar vrea să amestece

romantismul în religie şi eu, Doamne fereşte, nu mă simt în stare s-o salvez de pericolul ăsta. Dumitale o să-ţi fie uşor.

Protoiereul se apropiase ceva mai mult de Vicar şi, întinzîndu-şi gîtul, pe vîrfuri, pretinzînd parcă, deşi în zadar, să-i vorbească la ureche, continuase :

— A avut viziuni pseudomistice... acolo în Loreto... cînd a ajuns la vîrsta... treburi de-ale schimbării sîngelui... la vîrsta adolescenţei, cînd a avut febra aceea şi ne-am dus s-o căutăm, mătuşă-sa doña Anuncia şi cu mine. După aceea, asta a trecut şi-a devenit literată. În sfîrşit, o să vezi dumneata. Nu e o doamnă ca astea de pe aici. E foarte încăpăţînată ; pare un mieluşel blînd, dar de fapt nu e ; vreau să zic că se supune la orice, dar în interiorul ei protestează întotdeauna. Ea însăşi s-a învinovăţit de asta, spunînd că ştie ce-i orgoliul. Nu-i orgoliu, dar din toate astea rezultă că e nefericită, deşi nimeni nu bănuieşte. În fine, o să vezi dumneata. Don Victor e aşa cum l-a făcut Dumnezeu. Nu se pricepe la asemenea treburi. Face la fel ca mine. Şi cum n-o să-i căutăm un amant ca s-o liniştească — aici don Cayetano rîse din nou — cel mai bine ar fi să vă înţelegeţi amîndoi.

Amintindu-şi de acest pasaj din discursul Protoiereului, Canonicul îşi aduse de asemenea aminte că se făcuse roşu ca un mac.

„Cel mai bine ar fi să vă înţelegeţi amîndoi !“ În fraza aceasta, pe care don Cayetano o rostise fără urmă de răutate, don Fermín găsi motive de meditaţie pentru ceasuri şi ceasuri.

Toată noaptea se gîndise la asta. O să ajungă vreodată să se înţeleagă ? Ar vrea doña Ana să-şi deschidă sufletul în faţa lui ?

Canonicul cunoştea un fel de Vetustă subterană : era oraşul ascuns al conştiinţelor. Cunoştea interiorul tuturor caselor importante şi al tuturor sufletelor care îi puteau folosi la ceva. Înţelept ca nici un alt vetustean, cleric sau laic, ştiuse să atragă, încetul cu încetul, spre confesionalul său pe principalii credincioşi din cucernicul oraş. Doamnele cu anumite pretenţii ajunseseră să-l considere pe Canonic drept unicul duhovnic de bun-gust. El era însă cel care-şi alegea fiii şi fiicele întru spovedanie.

Avea o îndemînare deosebită în a-i îndepărta pe inoportuni, fără să-i jignească însă. Ajunsese să spovedească pe cine vroia și cînd vroia. Avea o memorie excelentă cînd era vorba de păcatele altora.

Își amintea pînă și de viața și de slăbiciunile celor zăbavnici, care întîrziau șase luni sau un an pînă veneau la tribunalul penitenței. Făcea legături între spovedaniile unora și cele ale altora și, încetul cu încetul, își construise planul spiritual al Vetustei, al Vetustei nobiliare ; îi disprețuia pe plebei, dacă nu erau bogați, puternici, adică tot un fel de nobili. *Encimada* era toată a lui ; Colonia o cucerea puțin cîte puțin. Așa cum observatoarele meteorologice anunță ciclonii, Canonicul ar fi putut anunța multe furtuni în Vetusta, drame de familie, scandaluri și aventuri de tot felul. Știa că femeia cucernică, cînd nu e foarte discretă, dă la iveală slăbiciunile întregii familii atunci cînd se spovedește.

În felul acesta, Canonicul cunoștea slăbiciunile, maniile, viciile și uneori chiar și crimele multor domni vetusteni care nu i se spovedeau lui, sau nu se spovedeau nimănui.

Nu unui singur liberal dintre cei care renegau spovedania i-ar fi putut spune de cîte ori se îmbătase, cîți bani pierduse la joc, dacă avea mîinile murdare sau dacă își maltrata soția, ca și alte secrete mai intime. Adeseori, în casele unde era primit ca prieten de încredere, asculta în tăcere certurile de familie cu ochii pironiți discret în pămînt și, în timp ce figura lui dădea de înțeles că nu-l interesa și nu înțelegea nimic din toate lucrurile acelea, era poate unicul om care cunoștea secretul, unicul om care ținea capătul acelui fir al discordiei. În adîncul sufletului său îi disprețuia pe vetusteni. „Erau o grămadă de gunoi", dar tocmai de aceea un îngrășămînt foarte bun ; iar el îl folosea pentru propria-i grădină ; tot mîlul acela pe care-l scormonea îi dădea fructe frumoase și mari.

Prezidenta ii apărea acum ca o comoară descoperită în propria lui moștenire. Era a lui, numai a lui ; cine-ar îndrăzni să i-o dispute ?

Își amintea minut cu minut ora aceea — și ceva peste — a spovedaniei Prezidentei.

„O oră lungă !“ În consiliul canonicilor nici nu se vorbise de altceva în dimineața aceea cînd domnii clerici se adunară după cor.

Don Custodio, prebendiarul, stătuse ca pe jar toată după-amiaza ; în primul rînd, așteptînd s-o vadă sosind pe Prezidentă, pe urmă spionînd spovedania care dura, dura „în mod scandalos“. Mergea de colo-colo, prefăcîndu-se că e ocupat în nava din dreapta, și trecea cînd pe-aproape, cînd pe departe de capela Canonicului. Văzuse întîi alte femei lîngă ferăstruica cu grilaj, iar pe doña Ana rugîndu-se, alături de altar. Cînd trecuse din nou, o văzuse pe Prezidentă cu capul sprijinit de confesional, acoperit cu o mantilla... iar la următoarea raită, ea tăcută și din nou... tot acolo, mereu la fel.

— Don Custodio, se interesă Glocester, ilustrul Arhidiacon, care observase plimbările acestuia, ce se întîmplă ? A venit doamna aceea ?

— O oră ! O oră !

— Spovedanie generală. Vezi că...

Iar mai pe urmă :

— Ce se întîmplă ?

— O oră și jumătate.

— I-o fi povestind păcatele strămoșilor de la Adam.

Glocester așteptase în sacristie „sfîrșitul acelui scandal“.

Arhidiaconul și prebendiarul o văzură pe Prezidentă ieșind din catedrală și plecară împreună discutînd despre ceea ce se întîmplase, ca să răspîndească prin oraș vestea atît de neobișnuită.

„Nu aveau de gînd să facă nici un fel de comentariu. Faptele, numai faptele. Două ore !“

Într-adevăr, fusese cam mult. Canonicul nu simțise cum trece timpul. Nici doña Ana. Povestea ei durase mult. Și pe urmă, vorbiseră despre atîtea lucruri ! Don Fermín era satisfăcut de elocința sa, sigur că avusese efect. Doña Ana nu auzise niciodată vorbindu-i-se astfel.

„Dorința aceea pe care o simțise De Pas înainte de-a discuta în secret cu acea doamnă fusese o prevestire a realității. Da, da, era ceva nou, ceva nou pentru spiritul obosit să trăiască doar pentru ambițiile proprii și pentru lăcomia străină, cea a mamei sale. Sufletul său avea

nevoie de blîndețe, de o dulceață a inimii care să compenseze atîtea durități... Totul se reducea la a se preface, a urî, a domina, a cuceri, a înșela ?“

Își aminti de anii săi de student în teologie, la San Marcos, în León, cînd se pregătea, plin de credință, să intre în Compania lui Isus. „Acolo simțise, pentru o vreme, pornirile plăcute ale inimii ; se rugase cu fervoare, meditase cu entuziasm plin de iubire, hotărî să se sacrifice *întru Isus*... Dar cît de departe erau toate acestea ! I se părea că nu mai e același. Nu era ceva asemănător ceea ce simțea de ieri după-amiază ? Nu aceleași fibre vibraseră și-atunci, pe malurile rîului Bernesga, ca și cele de-acum, într-o melodie liniștitoare pentru suflet ?“ Pe buzele Canonicului apăru un zîmbet de amărăciune. „Deși toate astea erau o iluzie, un vis, de ce să nu viseze ? Și cine știe dacă ambiția aceasta care mă devorează, nu e decît o formă improprie a altei pasiuni, mai nobile ? Focul acesta n-ar putea arde pentru un sentiment mai înalt, mai demn, al sufletului ? N-aș putea să ard într-o flacără mai pură decît flacăra unei asemenea ambiții ? Și ce ambiție ! Foarte meschină, foarte mizerabilă. N-ar valora mai mult cucerirea spiritului acestei doamne decît asaltul asupra unei mitre, a unei pălării de cardinal sau chiar asupra tiarei ?“ Canonicul se surprinse desenînd tiara pe marginea hîrtiei.

Suspină, aruncă pana ca și cum ea ar fi fost vinovată de asemenea gînduri ce i se păreau zadarnice și, scuturînd din cap, începu să scrie.

Ultimul paragraf spunea :

„Întîmplarea atît de așteptată de lumea catolică, definiția dogmei privind infailibilitatea pontificală ajunsese în sfîrșit la glorioasa zi de veșnică pomenire, 18 iulie 1870, *hoec dies quam fecit Dominus*... [1]“

Canonicul continuă :

„Se confirma, în sfîrșit, în mod solemn, doctrina celui de-al patrulea Conciliu de la Constantinopol, care spunea : *Prima salus est rectoe fidei regulam custodire* [2] ;

[1] Această zi pe care a făcut-o Dumnezeu (lat.).

[2] Urmînd neabătut calea dreptei credințe, fără greș te vei mîntui (lat.).

se confirma doctrina pe care grecii au profesat-o cu aprobarea celui de-al doilea Conciliu lionez, și se declara și definea, *sacro approbante Concilio*[1], că Papa de la Roma, *quum ex cathedra loquitur*[2] se bucură pe deplin, *per assistentiam divinam*[3], de aceea infailibilitate cu care Divinul Mîntuitor a vrut să înzestreze biserica sa."

Don Fermín lăsă pana și își sprijini capul în mîini. „Nu știa ce are, dar nu putea scrie. O fi povestea aceea ? Poate că n-o fi în stare să trateze în dimineața asta probleme atît de sublime. Infailibilitatea ! O dogmă teribilă, dar foarte curajoasă ; o sfidare formidabilă a credinței, înconjurată de incredulitatea unui secol care ia totul în derîdere. Era ca și cum te-ai afla la circ printre fiare, strigîndu-le, asmuțindu-le, ațîțîndu-le... Cu atît mai bine ! Așa trebuia să fie." Canonicul fusese de la începutul bătăliei un entuziast partizan al acestei afirmații. „Era curajul, voința energică, afirmarea dominației, o aventură teologică asemănătoare celor ale lui Alexandru cel Mare pe cîmpul de luptă și ale lui Columb pe mare."

Apărase eroica dogmă la Roma, în amvon, cu o elocvență pe atunci spontană, cu căldură, ca și cum infailibilul ar fi fost el. La Madrid, atrăsese atenția lumii asupra lui predicînd la Calatravas, cînd se întorsese de la Roma cu bunul episcop de Vetusta. Tema fusese tot infailibilitatea. Ziarele îl comparaseră cu cei mai buni oratori catolici, cu Monescillo, Manterola, ecleziaști ca și el, cu Nocedal, Vinader, Estrada, dintre laici.

„Și nimic, nu rămăsese decît un simplu canonic. Așa e Biserica, se gîndea De Pas, cu capul sprijinit în mîini și coatele pe masă, uitînd de Papa cel infailibil ; Biserica proclamă umilința și e umilă ca ființă abstractă, colectivă, pe scara ierarhică, pentru a stăpîni nerăbdarea ambiției care o așteaptă de jos. Eu am strălucit la Roma, mi-am uimit credincioșii la Madrid, îi uluiesc pe vetusteni și voi fi episcop cînd voi ajunge la șaizeci de ani. Atunci voi juca și eu comedia umilinței și nu voi accepta asemenea pomană. Intriganții se înalță ; amicii,

---

[1] Prin aprobarea sacrului Conciliu (lat.).
[2] Cînd vorbește din amvon (lat.).
[3] Prin grație divină (lat.).

lingușitorii, lacheii prosperă fără să aibă nevoie de predici ; noi însă, care trebuie să avansăm prin meritul nostru apostolic, nu putem fi nerăbdători, trebuie să așteptăm într-o demnă atitudine de supunere și respect. Farsă, pură farsă ! Oh, dacă aș avea bani mulți ! Dar banii mei sînt ai mamei mele, și pe urmă eu nu vreau să cumpăr ceea ce este al meu, ceea ce mi se cuvine datorită minții mele și nu cuferelor cu bani. Nu se spunea că eram o minte strălucită ? Nu s-a zis că templul creștin avea în mine un stîlp de neclintit ? Ei da, sînt un stîlp, de ce nu țin deasupra greutatea ce mi se cuvine ? Sînt un stîlp sau o scobitoare, domnule cardinal ? Cum rămîne ?"

Canonicul, care era singur și sigur de asta, dădu cu pumnul în masă.

— Vin, conașule, strigă o voce dulce și proaspătă dintr-o încăpere alăturată.'

Canonicul nici măcar n-o auzi. Imediat, în cameră intră o fată de douăzeci de ani, înaltă, zveltă, palidă, dar cu forme suficient de pline pentru liniile cerute de canoanele frumuseții feminine. Paloarea îi era de-o nuanță blîndă, delicată, care contrasta foarte frumos cu negrul de cireașă sălbatică al ochilor mari, visători, ce se mișcau repede, niște ochi ce păreau că fac gimnastică, obligați zi și noapte la contorsiunile mistice ale unei cucernicii mașinale, pe jumătate falsă și falsificată. Trăsăturile acelei fețe se apropiau de canoanele grecești, și seriozitatea fizionomiei se armoniza foarte bine cu ele. Pe această figură prelungă, dar nu lipsită de drăgălășenie, spirituală, dar nu ascetică, solemnă, hieratică, totul era mut în afara ochilor și a blîndeții ce se asemăna cu o mireasmă plină de elocvență ce-i învăluia trupul.

Era camerista doñei Paula, Teresina. Dormea aproape de biroul și de dormitorul *conașului*. Vecinătatea aceasta fusese una din exigențele doñei Paula. Ea locuia la etajul al doilea, în largul ei, căci nu vroia zgomot de popi și călugări intrînd și ieșind ; dar nici nu consimțea ca fiul ei, bietul ei Fermín, care rămăsese tot un copil pentru ea, ce trebuia îngrijit, să doarmă departe de orice ființă omenească. Camerista trebuia să-și aibă patul aproape de *conașul*, care, dacă suna, s-o poată anunța pe maică-sa — și ea cobora imediat.

Acasă, canonicul era *conașul*. Așa îi spunea stăpîna în fața servitorilor, și tot așa trebuiau să i se adreseze și lui. Doñei Paula, care nu fusese întotdeauna *cucoană*, îi suna mai bine *conașul* decît sfinția-sa. Cameristele doñei Paula veneau întotdeauna de la țară ; le alegea ea, cînd se ducea vara în sat. Le ținea multă vreme. Condiția de-a dormi aproape de camera conașului pentru cazul cînd ar fi sunat, li se impunea cu o naturalețe îngerească. Nici fetele, nici Canonicul nu făcuseră vreodată nici cea mai mică obiecție. Ochii albaștri, luminoși, fără expresie, foarte deschiși ai doñei Paula, îndepărtau posibilitatea oricărei bănuieli ; după ochi îți dădeai seama că nu tolera să fie judecată puritatea obiceiurilor fiului ei și nevinovăția somnului său ; nici Vicarului însuși nu i-ar fi permis un cuvînt de protest și nici cea mai ușoară obiecție în numele a ce se va spune. Ce să se fi spus ? Acolo castitatea ei de văduvă și cea a fiului său, preot, erau considerate de nediscutat ; erau de o evidență absolută, nici nu se putea vorbi de așa ceva. „Don Fermín continuă să fie un copil, care niciodată nu va crește într-atîta ca să adăpostească răul în el.“ Ceea ce era o dogmă în casa Vicarului. Doña Paula cerea să se creadă că ea crede în puritatea deplină a fiului său. Totul însă, în tăcere.

Teresina intră încheindu-și copcile de sus de la rochia ei neagră (veșmîntul ordinului Dolores) și după aceea își strînse în jurul taliei, la spate, broboada de mătase, tot neagră, ce i se încrucișa pe piept.

— Ce dorește conașul ? Vă simțiți rău ? Să vă aduc cafeaua ?

— Eu ? Fiica mea... Eu... nu te-am chemat.

Teresina zîmbi. Își trecu o mînă moale și fină peste ochi, deschise puțin gura și adăugă :

— Aș paria... că am auzit...

— Nu, eu nu. Cît e ceasul ?

Teresina privi ceasul care era deasupra capului Canonicului. Îi spuse cît e, îl întrebă încă o dată de cafea, toată numai zîmbet, cu o oarecare cochetărie reținută de expresia de cucernicie care, acolo, era un fel de livrea.

— Ce face mama ?

— Doarme. S-a culcat foarte tîrziu. E ocupată cu socotelile trimestriale...

— Bine ; adu-mi cafeaua, fiica mea.

Înainte de-a ieși, Teresina orîndui mobilele care nu păcătuiau prin nimic și erau așa cum le lăsase chiar ea cu o zi înainte ; atinse de asemenea cărțile de pe masă, dar nu se încumetă să facă același lucru cu cele care zăceau pe scaune și pe podea. Acelea nu trebuiau atinse. Cît timp Teresina rămase în birou, Canonicul o urmări nerăbdător cu privirea, puțin încruntat, așteptînd parcă să plece, ca să continue să lucreze sau să mediteze.

Pînă nu-și văzu cafeaua în față, nu-și aminti că obișnuia să slujească liturghia, că era preot. O slujea? Promisese s-o slujească? Nu-și putu răspunde întrebărilor. Siguranța gesturilor Teresei îl liniști însă.

Nici doña Paula, nici Teresa nu uitau niciodată asemenea amănunte. Ele erau însărcinate să audă clopotul de la cor, să stabilească numărul slujbelor și să facă tot ce ținea de ritual. De Pas își îndeplinea datoriile acestea privind rutina, dar trebuia să i le amintească cineva. Avea atîtea lucruri în minte ! Asta se întîmpla numai acasă, căci în afară se fălea că are cea mai bună memorie în privința tuturor exigențelor impuse de Sinod, și deseori dădea lecții chiar și maestrului de ceremonii.

Își bău cafeaua și se ridică să facă vreo cîțiva pași prin birou ; vroia să se recreeze, să se scuture de gîndurile acelea nepotrivite, care-l împiedicau să lucreze.

Teresina intra și ieșea fără să ceară voie, dar umbla ca însăși tăcerea ; nu făcea nici cel mai mic zgomot. Luă serviciul de cafea, se întoarse să caute o cană de cositor și căldarea de la lavoar, intră din nou cu ele și cu un prosop curat. Pătrunse în dormitor lăsînd ușa cu geam deschisă și se apucă *să aranjeze* patul, operația ce consta în a scutura pernele și saltelele, a împături cearșafurile și plapuma și a le acoperi cu cuvertura, în a întinde pe pat o pătură și a așeza deasupra, una peste alta, pernele scuturate, dar fără fețe. Canonicul dormea uneori după-amiaza, și doña Paula, din economie, îi făcea patul în felul acesta. Dacă i l-ar fi făcut cum se cuvine, ar fi cheltuit prea mult cu spălatul și călcatul.

Don Fermín se așeză din nou în jilțul său. De acolo vedea, amuzat, mișcările repezi ale fustei negre a Tere-

sinei, care-și proptea picioarele de pat ca să aibă mai multă putere cînd umbla cu saltelele acelea greoaie. Le bătea cu tărie, și fusta i se urca și cobora la fiecare lovitură, într-o învolburare violentă, lăsînd descoperită marginea juponului brodat și foarte curat și o bucățică de picior. Canonicul urmărea cu privirea toate mișcările fetei, dar gîndul îi era foarte departe. La un moment dat, aproape trîntită pe burtă în pat, Teresina lăsă să i se vadă mai bine de jumătate din picior și multă rufărie albă. De Pas simți în retină toată acea albeață, de parcă ar fi văzut un fulger și, discret, se ridică și începu din nou să se plimbe. Fata, gîfîind, cu o mînă ascunsă în îndoitura unei saltele, se întoarse dintr-o dată, căzînd aproape pe spate. Surîdea și era puțin îmbujorată.

— Vă deranjează zgomotul, conașule ?...

Canonicul o privi pe frumoasa credincioasă, care în clipa aceea nu mai avea nici o urmă de ipocrizie. Sprijinindu-se cu mîna de tocul ușii de la dormitor, stăpînul spuse zîmbitor, ca și servitoarea :

— Adevărul, Teresina... e că lucrarea de azi e foarte importantă. Dacă nu te deranjează, întoarce-te mai tîrziu și-o să sfîrșești cu dereticatul după ce plec eu.

— Bine, conașule, bine, răspunse servitoarea foarte serioasă, cu un glas fonfăit și pe un ton de melopee.

Și, cu multă grabă, termină de aranjat patul și ieși din încăperile conașului.

Acesta se plimbă trei sau patru minute printre cărțile aruncate pe podea, pe cărările lăsate libere de mormanele acelea de teologie și canoane. După ce fumă trei țigări, se așeză din nou. Scrise fără pauză pînă la zece. Cînd soarele îi ajunse la vîrful penei, își înălță capul, satisfăcut de munca lui.

Privi cerul. Era vesel, fără nori. Vremea frumoasă în Vetusta e de mare preț, fiindcă e rară. Canonicul își frecă ușor mîinile. Era mulțumit. În timp ce scrisese, aproape mașinal, *calamo currente* [1], o pledoarie pentru infailibilitate, destinată unei anumite reviste catolice, citită doar de catolici convinși, își precizase planul de atac.

---

[1] Dintr-un suflu (lat.).

Se gîndea la fel ca Prezidenta : că făcuse o descoperire, c-o să aibă lîngă el un suflet geamăn.

El, care-i citea pe autorii ce-i erau potrivnici ca și pe cei din aceeași tabără cu el, își amintea de istorioara poetică a necredinciosului Renan, în care era vorba de un călugăr de prin Suedia sau Norvegia și de o tînără cucernică germană, dacă nu-l înșela memoria. Oricum, erau două suflete ce se iubeau întru Hristos, de la mare distanță. Relații în care nu exista nici urmă de fals sentimentalism, pseudoreligios ; era o afecțiune pură, de loc asemănătoare cu iubirea unui Luther sau nici măcar a unui Abelard ; era adevărul sever, nobil, imaculat, al iubirii mistice ; iubire anafroditică, incapabilă să se mînjească de noroiul cărnii nici măcar în vis. „De ce-și amintea acum de asemenea legendă pioasă și livrescă ? Ce legătură avea el cu un călugăr romantic și fanatic, mistic și pasionat din evul mediu... și încă suedez ? El era Canonic de Vetusta, un preot din secolul al XIX-lea, un *carlist*, un obscurantist, trîntor al stupului social, cum spunea Foja, cămătarul."

Gîndindu-se la asta, și uitîndu-se în oglindă în timp ce se spăla și se pieptăna, De Pas surîdea cu stinsă amărăciune de urma de optimism ce-i rămăsese după reflecțiile sale de mai înainte.

Era gol de la jumătate în sus. Gîtul său robust părea mai puternic acum, datorită încordării la care îl obliga poziția, înclinat deasupra lavoarului de marmură albă. Brațele, acoperite de păr negru creț, la fel ca și pieptul mare și puternic, păreau ale unui atlet. Canonicul își privea cu tristețe mușchii de oțel, mușchii unei forțe inutile. Avea piele foarte albă și fină ; orice emoție îl făcea să se înroșească. La sfatul lui don Robustiano, medicul, De Pas făcea gimnastică, ridicînd greutăți de mai multe livre : era un Hercule. Într-o zi, pe timpul revoluției, aflîndu-se afară din oraș, la căderea serii un patriot îi ceruse parola. De Pas rupse pușca cu cremene pe spatele santinelei călite în lupte, care încercase să-l străpungă cu baioneta pentru că nu i se preda, așa cum voia el. Nimeni nu află de acea pățanie, nici chiar don Santos Barinaga, care umbla la vînătoare de calomnii și adevăruri împotriva *Crucii Roșii*, cum le spunea el, cu un

nume colectiv, Vicarului și maică-si. Cît privește santinela, acesta tăcuse, jurînd ură eternă clerului și puștilor cu cremene. Era unul din cei care, bîrfindu-l pe Canonic, adăugau :

„Dac-aş putea vorbi !“

În timp ce se spăla, gol pînă la brîu, don Fermín își amintea de isprăvile sale la jocul de popice, acolo în sat cînd, în timpul vacanțelor, devenea pe jumătate sălbatic, umblînd tot timpul prin văi și pe dealuri ; flăcăul puternic și păros pe care-l avea în față, în oglindă, i se părea un *alt eu* ce se pierduse, ce rămăsese în pădure, gol, acoperit de păr ca regele Babilonului, dar liber, fericit...

Spectacolul acesta îl speria, îl ducea foarte departe de gîndurile de-acum și se grăbi să se îmbrace. Cînd se încheie la guler, Canonicul deveni din nou imaginea blîndeței creștine, puternic, dar numai spirit, umil ; era tot zvelt, dar nu formidabil. Se asemăna puțin cu iubitul său turn de la catedrală, la fel de robust, de bine proporționat, de zvelt și de bizar ; mistic, dar de piatră.

Fu mulțumit de conștiința trupului său puternic ascuns sub mantia asexuată și sutana unduitoare și sculpturală.

Se pregătea să plece.

Teresina apăru în prag, serioasă, cu privirea în pămînt, cu expresia sfinților din icoane.

— Ce e ?

— O tînără întreabă dacă poate să-l vadă pe domnișorul.

— Pe mine ? Don Fermín ridică din umeri. Cine e ?

— Petra, camerista doamnei Prezidente.

Spunînd asta, ochii Teresinei se pironiră fără teamă în cei ai stăpînului.

— N-a spus de ce-a venit ?

— N-a spus nimic.

— Să intre atunci.

Petra apăru singură în birou, îmbrăcată în negru, cu păru-i de șofran pe frunte, fără cîrlionți sau bucle, cu ochii smeriți și cu un zîmbet blînd și candid pe buze.

Canonicul o recunoscu. Era o tînără care se încăpățînase să i se spovedească lui și care reușise numai da-

torită tenacității și răbdării ; pe urmă însă fusese nevoit s-o apostrofeze de cîteva ori ca să nu-l mai deranjeze.

Făcea parte dintre nefericitele care cred toate absurditățile pe care le răspîndește calomnia pentru a-i discredita pe preoți. La spovedanie povestea întîmplări de alcov și-și descoperea fața dinaintea grilajului, într-un plîns de falsă pocăință. Era frumoasă, atrăgătoare ; Canonicul însă o alungase, așa cum ar face și cu Obdulia, dacă exigențele sociale nu l-ar împiedica.

Petra se prezentă ca și cum ar fi fost o necunoscută ; ca și cum o persoană atît de neînsemnată ar fi trebuit să dispară din memoria unui personaj atît de înalt. Poate că în alte împrejurări n-ar fi fost primită atît de bine ; știind însă că vine din partea doñei Ana, clericul simți o duioasă pioșenie și-i iertă dintr-odată acelei ființe rătăcite insinuările zadarnice și perverse din alte vremuri. Se prefăcu și el că n-o recunoaște.

Teresina îi iscodea din umbra coridorului de-alături. Canonicul bănuia asta și vorbi ca și cum ar fi avut martori.

— Dumneata ești servitoarea doamnei de Quintanar ?

— Da, domnule, camerista sa.

— Vii din partea dumneaei ?

— Da, domnule, am o scrisoare pentru înălțimea-voastră.

Acel înălțimea-voastră îl făcu pe Vicar să zîmbească, pentru că îl crezu foarte potrivit.

— Doar atît ?

— Nu, domnule.

— Atunci...

— Doamna a spus să înmînez înălțimii-voastre personal această scrisoare, că e urgentă și că servitorii ar putea s-o piardă sau să v-o dea prea tîrziu.

Teresina se mișcă pe culoar. Canonicul o auzi și spuse :

— La mine în casă scrisorile nu se rătăcesc. Dacă mai vii vreodată cu vreun mesaj scris poți să-l lași dincolo.. cu toată încrederea.

Petra zîmbi într-un mod pe care îl crezu discret și își răsuci colțul șorțului.

— Iertați-mă, înălțimea-voastră, spuse cu voce tremurătoare și îmbujorîndu-se.

— N-am de ce, fiica mea. Îți mulțumesc pentru zelul dumitale.

Don Fermín se gîndea că femeia aceea ar putea să-i fie utilă ; nu știa însă nici cînd, nici cum, nici pentru ce. Încercă dorința de-a o avea de partea lui, dar nu-și dădea seama de importanța acestui lucru. Îi trecu de asemenea prin minte să-i spună Prezidentei că purtarea fetei era cam ciudată. Toate erau însă premature.

Pentru moment, se mulțumi să-și ia rămas bun de la ea cu un salut aristocratic, politicos, dar rece. Tocmai cînd Petra trecea pragul, o femeie aproape la fel de înaltă ca Vicarul și care părea mai lată în umeri, îi tăie drumul ; avea o figură tăiată în piatră și se îmbrăca asemeni unui cuier. Era doña Paula, mama Vicarului. Avea șaizeci de ani și părea de cincizeci și ceva. De sub o basma de mătase neagră, care-i acoperea capul, înnodată sub bărbie, se ițeau șuvițe groase de un cenușiu murdar și lucios ; fruntea îi era îngustă și osoasă, palidă ca toată fața ; ochii, de un albastru foarte deschis, care dădeau impresia unei atingeri reci, erau niște ochi muți ; de la ei, nimeni n-ar fi aflat nimic despre acea femeie. Nasul, gura și bărbia semănau mult cu cele ale Canonicului. Un șal negru de merinos, strîns în jurul umerilor colțuroși, cădea fără eleganță peste veșmîntul negru și el, de etamină, tivit cu alb. După îmbrăcăminte și figură, doña Paula părea moartă.

Petra salută puțin tulburată. Doña Paula o măsură de sus pînă jos fără pic de rezervă.

— Ce doreai dumneata ? o întrebă așa cum ar fi întrebat un perete.

Petra se liniști și răspunse aproape cu mîndrie :

— Aveam o scrisoare pentru domnul Canonic.

Și ieși din birou.

La capătul scării, Teresina o primi cu un zîmbet prietenos, și se despărțiră sărutîndu-se pe obraji ca domnișoarele din Vetusta. Erau prietene, amîndouă din aristocrația servitorimii. Se respectau fără să-și facă rău, deși se invidiau. Petra o invidia pe Teresina pentru statura,

ochii și casa Canonicului. Teresina o invidia pe Petra pentru dezinvoltura, grația și cunoștințele sale privind bunele maniere și viața de la oraș.

— Ce vrea doamna asta ? întrebă doña Paula, de îndată ce rămase singură cu fiul ei.

— Nu știu ; n-am deschis încă scrisoarea.

— O scrisoare ?

— Da, asta.

Don Fermín ar fi dorit ca maică-sa să fie la o depărtare de-o sută de leghe. Nu-și putea ascunde nerăbdarea, în ciuda stăpînirii de sine, unul din punctele sale cele mai tari ; dorea să poată citi scrisoarea și se temea să nu roșească în fața mamei sale. „Să roșească ?" Da, fără motiv, fără să știe de ce ; era sigur însă că, dacă ar fi deschis acel plic în fața doñei Paula, s-ar fi făcut ca o cireașă. Chestiune de nervi. Maică-sa însă era cum era.

Doña Paula se așeză pe marginea unui scaun, își sprijini coatele pe masă, una din cele numite de ministru, și se apucă de dificila treabă de a-și răsuci o țigară, groasă de-un deget. Doña Paula fuma ; dar „de cînd erau la catedrală" fuma în secret, numai în familie și față de cîțiva prieteni intimi.

Canonicul ocoli de două ori biroul și la un moment dat luă pe nesimțite scrisoarea Prezidentei și o puse într-un buzunar interior, sub sutană.

— La revedere, mamă ; mă duc să-l salut pe domnul de Carraspique.

— Atît de devreme ?

— Da, pentru că vor fi mulți musafiri și trebuie să-i vorbesc între patru ochi.

— N-o citești ?

— Ce să citesc ?

— Scrisoarea.

— Pe urmă, pe stradă ; n-o fi prea urgentă.

— Dac-o fi totuși, citește-o aici, poate că trebuie să răspunzi imediat sau să lași vreun mesaj. Nu înțelegi ?

De Pas schiță un gest de indiferență și citi scrisoarea. Citi cu glas tare. Altfel ar fi trezit bănuieli. Maică-sa nu era obișnuită ca el să aibă secrete față de ea. „Și pe urmă ce-i putea spune Prezidenta ? Nimic deosebit."

„Iubitul meu prieten, astăzi n-am putut veni să mă împărtășesc ; trebuie să vă văd înainte, trebuie să mă spovedesc. Să nu credeți că e vorba de scrupulele împotriva cărora mă preveneați. Cred că e vorba de ceva serios. Dacă ați fi atît de amabil să acceptați să mă ascultați un moment în după-amiaza aceasta, v-ar mulțumi mult fiica dumneavoastră spirituală și afectuoasa prietenă care vă salută,

Ana de Ozores de Quintanar."

— Isuse, ce scrisoare, exclamă doña Paula cu ochii pironiți asupra fiului ei.

— De ce? întrebă Canonicul întorcînd spatele.

— Ți se pare potrivit felul acesta de a scrie unui duhovnic ? Parc-ar fi doña Obdulita. N-ai spus că Prezidenta e foarte discretă ? Scrisoarea asta e a unei proaste sau a unei nebune.

— Nu e nici nebună, nici proastă, mamă. Numai că nu se pricepe încă la treburile astea... Îmi scrie ca unui prieten oarecare.

— Ce mai, e o păgînă care vrea să se convertească.

Canonicul tăcu. Cu maică-sa nu se certa.

— Ieri după-amiază n-ai fost să-l vezi pe domnul Ronzal.

— Am întîrziat la întîlnire.

— Am aflat ; ai stat două ore și jumătate în confesional, și domnul Ronzal a obosit așteptîndu-te și n-a avut ce răspuns să-i dea domnului Pablo, care s-a întors în sat crezînd că tu, Ronzal și cu mine sîntem cu toții niște lichele fără cuvînt, care știm să-i exploatăm cînd avem nevoie de ei, dar îi lăsăm de căruță cînd au ei nevoie de noi.

— Mamă, dar avem timp ; băiatul e la cazarmă, nu l-au luat încă ; nu pleacă la Valladolid pînă sîmbătă. Avem timp.

— Da, avem timp să putrezească în carceră. Și ce-o să spună Ronzal ? Dacă tu, care ești cel interesat, dai dovadă de-atîta neglijență, ce-o să facă el ?

— Doamnă, datoria e în primul rînd.

— Datoria, datoria... e să-ți ții cuvîntul față de oameni, Fermo. Și ce i-o fi venit sperietorii ăleia de don Cayetano să te pricopsească cu moștenirea asta ?

— Ce moștenire ?

De Pas se învîrtea cu pălăria preoțească cu boruri alungite într-o mînă și se sprijinea de tocul ușii, manifestîndu-și astfel dorința de-a pleca imediat.

— Ce moștenire ? repetă.

— Doamna asta ; asta cu scrisoarea, care, după cum se vede, crede că fiul meu n-are altă treabă decît s-o vadă pe ea.

— Mamă, ești nedreaptă.

— Fermo, știu eu bine ce spun. Ești prea bun. Te extaziezi și pe urmă nu mai vezi și nici nu mai înțelegi nimic.

Doña Paula credea că a te extazia era același lucru cu a te înălța cu gîndul spre regiuni celeste.

— Arhidiaconul și don Custodio, continuă, și-au bătut joc aseară, acasă la doña Visitación, zgripțuroaica aia, de spovedania Prezidentei ; da, domnule, și-au bătut joc de confesiunea celeilalte ; dacă a durat două ceasuri sau nu...

Canonicul se închină și spuse :

— Au și-nceput să bîrfească ? Mîrșavii !

— Da, au și-nceput ! Și de asta-ți vorbesc. Pentru că lucrurile astea, cu timpul... Îți amintești de Brigadieră ? Îți amintești de bătaia de cap pe care mi-a dat-o calomnia acea mizerabilă, pentru că tu ești nobil și prea încrezător ?... Fermo, ți-am spus de-o mie de ori : nu-i de ajuns să fii virtuos, trebuie să știe și ceilalți.

— Eu disprețuiesc calomnia, mamă.

— Eu nu, fiule.

— Dumneata nu vezi că, în pofida tuturor bîrfelor, îi domin pe toți ?

— Ba da, pînă acum ; dar cine știe ? Ulciorul nu merge de multe ori la apă... Don Fortunato e un mielușel, de acord ; nu-i un Episcop, e un prostănac, dar...

— Îl am în buzunar !

— Știu, și eu îl am în celălalt ; știi însă că-i orb cînd se încăpățînează pentru un lucru ; dacă preasfinția-sa, așa paiață cum e, o să creadă iar că cei care te calomniază ar putea spune adevărul, ești pierdut.

— Don Fortunato nu se mişcă fără porunca mea.

— Fii cu băgare de seamă, nu se mişcă fără porunca ta fiindcă te crede infailibil ; dar în ziua cînd ceilalţi o să-l facă să vadă scandalurile tale...

— Cum o să vadă asemenea lucru, mamă ?

— Ei, cred că mă înţelegi ; să creadă în ele ca şi cum le-ar vedea ; în ziua aceea o să fim pierduţi ; mieluşelul, paiaţa, prostănacul o să devină un adevărat tigru, şi Vicariatul o să se transforme în închisoarea coroanei.

— Mamă... eşti exagerată... ai năluciri.

— Bine, bine ; eu mă pricep.

Doña Paula se ridică în picioare şi aruncă mucul ţigării, strivit şi murdar.

Continuă :

— Nu mai vreau scrisorele ; nu vreau convorbiri la catedrală ; dacă are nevoie de sfaturi, doamna Prezidentă să vină la predici ; acolo vorbeşti pentru toţi creştinii ; să vină să te audă la predici şi să mă lase în pace.

— Va să zică Glocester ?...

— Da, şi don Custodio.

— Şi dumitale cine ţi-a spus ?

— Cîrnul.

— Campillo ?

— Chiar el.

— Dar ce-au văzut ? Ce pot să spună nemernicii ăştia ? Cum se vorbeşte despre asemenea lucruri într-o sindrofie de doamne ? Cum înţeleg oamenii ăştia respectul pentru lucrurile sacre ?

— Ţţţ, ţţţ, ţţţ, ţţţ ! Invidie, pură invidie. Respect ? Aşa să dea Dumnezeu. Arhidiaconul vroia s-o spovedească el pe nevasta lui Quintanar, e natural, lui îi place foarte mult să-şi dea aere şi să se spună despre el... Să mă ierte Dumnezeu, dar cred că-i place să fie bîrfit şi să se spună că le face sau că nu le face curte enoriaşelor... E un fanfaron... şi un pervers !

— Mamă, dumneata exagerezi ; un preot... ?

— Fermo, eşti un bleg ; trăim într-o lume pierdută ; aşa că toţi nutresc numai gînduri rele şi de aceea trebuie să fii cu ochii în patru. Trebuie să te arăţi mai virtuos decît eşti, chiar de-ai fi un înger. Nu ştii că despre noi se spun atîtea infamii ? Glocester, don Custodio, Foja,

don Santos și chiar și don Alvaro Mesía, cu toată diplomația lui, își petrec viața vorbindu-ne de rău. Ce facem și ce se întîmplă la palat (doña Paula începu să numere pe degete) ; că devorăm dioceza ; că am intrat în Vicariat dezbrăcați și acum sîntem primii acționari ai Băncii ; că tu încasezi de ici și de colo ; că protejații noștri umblă peste tot ca niște bureți sugînd marea cu sarea ca să ne aducă nouă totul acasă ; că Episcopul e un manechin în mîinile noastre ; că vindem lumînări și altare ; că tu ai cerut să se schimbe altarele din toate parohiile Episcopatului, ca să cumpere de la tine altele noi ; că don Santos se ruinează din cauza noastră și nu din cauza rachiului ; că furi de la cei care-ți cer dispense ; că înghiți slujbe ; că eu iau dijmă și tribut în toată dioceza ; că...

— Ajunge, mamă, ajunge pentru Dumnezeu !

— Și pe deasupra, aventurile tale, abuzurile tale de consilier spiritual. Tu — numără din nou pe degete, dar acum bate și cu piciorul în pămînt, marcînd parcă ritmul — ai fanatizat jumătate din oraș ; fetele lui Carraspique s-au făcut călugărițe din vina ta și una din ele, tuberculoasă, e pe moarte, tot din vina ta, de parcă tu ai fi umezeala și mizeria din cocina aceea ; tu ești vinovat că nu se mărită fata lui Páez, prima milionară din Vetusta, care nu-și găsește un logodnic pe plac... din pricina ta.

— Mamă...

— Ce mai vrei ? Pînă și faptul că înveți fetele de la Sfînta Lucrare a Catehismului li se pare ceva rău.

— Nemernicii !

— Da, nemernici, dar nemernicii ăștia sînt mulți și într-o zi, cînd nici cu gîndul n-o să gîndim, or să ne doboare.

— Asta nu, mamă, strigă Canonicul pierzîndu-și siguranța, strîngînd din dinți, cu săgețile de oțel din ochi ascuțite, gata parcă pentru apărare. Asta nu, mamă. Îi am pe toți la mînă și-i pot zdrobi oricînd. Sînt cel mai puternic. Ei sînt cu toții, fără nici o excepție, niște proști ; nu sînt în stare să aibă măcar intenții rele.

Doña Paula surîse, fără ca fiul ei să observe. „Așa te vreau“, gîndi și continuă să vorbească :

— Singurul punct slab pe care l-am putea avea, Fermo, e ăsta ; știi foarte bine, adu-ți aminte de data trecută.

— Aia era o... femeie pierdută.

— Dar te-a înșelat, nu-i așa ?

— Nu, mamă, nu m-a înșelat ; ce știi dumneata ?

Ochii doñei Paula erau doi inchizitori. Povestea aceea cu Brigadiera n-o putuse limpezi niciodată. Știa doar, spre răul ei, că fusese vorba de un scandal pe care abia putuse să-l înăbușe, înainte de-a fi prea tîrziu. Lui De Pas îi repugnau asemenea amintiri. Întîmplări din tinerețe. Ce prostie să se teamă că n-ar fi destul de prudent, acum, la treizeci și cinci de ani ! Atunci, cînd cu Brigadiera, n-avea experiență, îl măgulea înfumurarea, îl seducea și îl amețea tămîia adulației.

„Dacă maică-mea m-ar vedea pe dinăuntru n-ar mai avea temeri din astea, care-o chinuie acum."

Doña Paula îi zugrăvi cu insistență primejdiile calomniei ; știa că-i rănea sufletul, dar socotea că e o durere necesară, căci se temea ca fiul ei să nu se prăbușească precum Solomon.

Mama lui don Fermín credea în omnipotența femeii. Ea era cel mai bun exemplu. Nu se temea că intrigile Consiliului clerical ar putea avea efect asupra prestigiului lui Fermín al ei, instrumentul de care ea, doña Paula, se folosea ca să stoarcă Episcopatul. Fermín era ambiția, dorința de a domina ; maică-sa avariția, dorința de a poseda. Doña Paula își închipuia dioceza ca pe un teasc de făcut cidru, așa cum erau cele din satul ei ; fiul ei era puterea, bîrna și greutatea ce storcea fructele apăsîndu-le, lăsîndu-se în jos încetul cu încetul ; ea era șurubul ce se strîngea. Prin cepul de oțel al voinței sale aluneca voința fiului ei, de ceară pentru ea ; cepul se înșuruba, era ceva firesc. „Era mecanic", cum spunea don Fermín explicînd religia. „În fața unei femei se putea ridica altă femeie, gîndea șurubul. Fiul ei era tînăr încă, putea fi sedus, așa cum încercaseră și altădată și poate că și reușiseră. Ea credea în influența femeii, dar n-avea încredere în virtutea ei. Prezidenta, Prezidenta ! Se spune că-i o doamnă incapabilă să păcătuiască, dar cine știe ?" Auzise cîte ceva din ceea ce se vorbea. Era prietenă cu cîteva

doamne pioase, din cele care au un picior în biserică și altul în lume ; doamnele astea sînt din cele care știu totul, deși uneori nu se întîmpla nimic. Îi povestiseră, fără stilul flamenco, mai mult sau mai puțin aceleași lucruri pe care le spunea Orgaz la Cazino cu două zile înainte : că don Alvaro era îndrăgostit de Prezidentă sau că vroia cel puțin să-i facă și ei curte, ca la atîtea altele. „Don Alvaro acela era un dușman al fiului ei. Știa ea." Nici chiar don Fermín nu-l considera dușman, cu toate că ghicise de multe ori în el un rival cînd era vorba de stăpînirea Vetustei. Doña Paula avea însă un instinct care nu dădea greș : vedea mai bine decît oricine, cînd era vorba de puterea fiului ei. „Don Alvaro acela era un bărbat bine, deștept și el, arogant, om de lume ; avea prestigiu de cuceritor, se baza pe soțiile multor personalități din Vetusta, iar uneori chiar pe acestea, datorită femeilor ; era șeful unui partid, brațul drept și poate chiar capul familiei Vegallana... Putea să se lupte cu Fermín cu forțe egale poate, pentru stăpînirea Vetustei, a acelei Vetuste care avea nevoie întotdeauna de un stăpîn și care atunci cînd nu-l avea, se plîngea de lipsa *de caracter* a bărbaților importanți. Și de ce nu se lupta Mesía pentru această stăpînire ? N-ar fi posibil ca Prezidenta, sfînta aceea, și don Alvarito să se înțeleagă între ei și să-i întindă o cursă bietului Fermín ?" Doña Paula vedea în orice împrejurare de felul acesta felurite vicleșuguri, oricît de complicate și de subtile ar fi fost, pentru că ea își petrecea viața în combinații asemănătoare. Din bănuielile sale nu-i comunică fiului decît atît cît era suficient ca să-l prevină împotriva Prezidentei și a spovedaniilor de două ceasuri. Nu pomeni numele lui Mesía. Pe buze îi stătea o întrebare :

„Dar despre ce dracu ați vorbit două ore întregi ?"

Nu îndrăzni însă. „La urma urmei, fiul ei era preot, iar ea o simplă enoriașă." Să întrebe asemenea lucruri i se părea o nepolitețe, un sacrilegiu care l-ar fi scos din sărite pe Fermo, ceea ce n-avea nici un rost.

— La revedere, mamă, spuse don Fermín, cînd doña Paula tăcu, fiindcă nu se încumetase să pună întrebarea aceea nelegiuită.

Canonicul ajunsese pe scară cînd o auzi pe maică-sa spunînd :

— Va să zică nici azi nu te duci la slujbă ?

— Doamnă, slujba s-a și terminat.

— Bine, bine ! murmură ea.

În sfîrșit, Canonicul se văzu afară din casă, bucuros ca un școlar ce scapă de nuiaua unui profesor de latină, neiertător.

Soarele strălucea, apropiindu-se de zenit. Deasupra Vetustei, nici un nor. Cerul părea andaluz.

Da, dar buna dispoziție a Canonicului se înnourase ; maică-sa îl enervase, îl mîniase împotriva nu știa cui.

„Era un adevărat tiran ; un tiran acceptat, iubit, foarte iubit, dar uneori formidabil. Și cum să rupă lanțurile acelea ? Ei îi datora totul. Fără perseverența acelei femei, fără voința ei de fier, care mergea drept spre țintă, trecînd peste toate, ce-ar fi ajuns ? Un păstor în munți sau un săpător în mină. El făcea mai mult decît toți, dar maică-sa valora mai mult decît el. Instinctul doñei Paula era deasupra tuturor judecăților lui. Fără ea, pînă acum ar fi fost zdrobit de cîteva ori. Mai ales atunci cînd picioarele lui se încurcau în plasa subțire întinsă de vreun dușman, cine-l elibera ? Maică-sa. Era scutul lui. Da, ea înainte de toate. Despotismul ei era salvarea ; jugul acela, binevenit. În afară de asta, un glas lăuntric îi spunea că dragostea și respectul său filial era tot ce avea mai bun sufletul său. În ceasurile cînd se disprețuia, simțea nevoia, pentru a putea găsi ceva pur înlăuntrul lui, ceva care să împiedice ca sila de sine să-l ducă la disperare, simțea nevoia să-și amintească de un lucru : că era un fiu bun, umil, ascultător... un copil, un copil care nu devenea niciodată bărbat. El, care cu ceilalți era un bărbat ce de obicei se transforma într-un leu !

Acum, însă, simțea în suflet o răzvrătire. Bănuiala aceea a maică-si era o nedreptate. Întreaga Vetustă credea în virtutea Prezidentei, și ea era într-adevăr un înger. Sigur că el nu merita să sărute colbul pe care-l călca acea doamnă. Cine se putea teme de cine ?“

În momentul acela, descoperi cauza bruștei sale proaste dispoziții. „Maică-sa vorbise despre calomniile prin care

vroiau să-l piardă... de excesele de ambiție, orgoliu și avariție sordidă pe care i le imputau, de influența dăunătoare, în viața multor familii, pe care i-o puneau în spate... dar, toate erau calomnii? Oh, dacă Prezidenta ar ști cine era el, nu i-ar încredința secretele inimii sale. Printr-un act de credință, doamna aceea disprețuise toate injuriile cu care îl copleșeau dușmanii săi, nu crezuse nimic și se apropiase de confesional să-i ceară lumină în tenebrele conștiinței ei, să-i ceară un fir salvator în abisul ce i se deschidea la fiecare pas al vieții. Dacă el ar fi fost un om cinstit, i-ar fi spus chiar acolo: Tăceți, doamnă! Eu nu sînt demn ca măreția secretului dumneavoastră să pătrundă în umilul meu adăpost; sînt un om care-a învățat să spună două vorbe de mîngîiere păcătoșilor slabi și alte două vorbe de groază celor săraci cu duhul, fanaticilor; sînt numai miere cu cei ce mușcă din momeală și fiere cu cei care-au și mușcat. Nada e de zahăr, hrana pe care o dau prizonierilor mei e doar fiere; sînt un ambițios și, ceea ce-i mai rău, de mii de ori mai rău, infinit mai rău, sînt un avar, strîng bogății dobîndite în mod necinstit, da, dobîndite în mod necinstit; sînt un despot, în loc să fiu un pastor; eu vînd iertarea, fac negoț ca un evreu cu Religia celui care-a gonit negutătorii din templu...; sînt un nemernic, doamnă, nu sînt demn să fiu confesorul dumneavoastră, călăuza dumneavoastră spirituală. Elocvența aceea de ieri era falsă, nu pornea din suflet, eu nu sînt acel *vir bonus*[1], eu sînt ceea ce spune lumea, ceea ce spun detractorii mei."

Cum gîndul îl purta foarte departe, Canonicul încercă o reacție în conștiință, reacție favorabilă faimei lui.

„Să ne facem mai multă dreptate", se gîndi fără să vrea, datorită instinctului de conservare pe care îl are amorul propriu.

Și atunci își aminti că maică-sa era cea care îl împingea la toate actele de avariție, din pricina cărora roșea acum.

„Maică-sa era cea care aduna bani; din cauza ei, căreia îi datora totul, ajunsese el să mînuiască și să

---

[1] Bărbat bun (lat.).

mestece noroiul acelei zgîrcenii lipsită de scrupule. Pasiunea lui proprie, care făcea ravagii în el în chip spontan, era ambiția de a domina ; dar asta în fond nu era un lucru nobil ? Și, la urma urmei, nu era drept ? Nu merita să fie primul din dioceză ? Nu-i recunoștea Episcopul de bunăvoie această superioritate morală ? Făcea destul că se mulțumea pentru moment să nu poruncească decît în Vetusta. Oh, era sigur. Dacă vreodată prietenia lui cu Ana Ozores va ajunge pînă acolo încît să i se poată spovedi și el ei și să-i spună care-i era ambiția, ea, care avea un suflet mare, cu siguranță că l-ar fi absolvit de păcatele făptuite. Cele ale mamei sale, acelea spre care îl tîrîse zgîrcenia ei, nu aveau scuză, erau niște păcate urîte, rușinoase, de nemărturisit."

În timp ce gîndurile acestea îl torturau și-apoi îl mîngîiau, Canonicul pășea pe trotuarele strîmte și vechi ale străzilor întortocheate și puțin umblate ale Encimadei ; avea obrajii îmbujorați, ochii smeriți, capul puțin aplecat, după obiceiul său, trupul drept, pasul maiestuos și regulat, pelerina largă unduitoare, fără umbra vreunei pete.

Răspundea la saluturi ca și cum ar fi pus suflet în ele, îndoindu-se de la mijloc și scoțîndu-și pălăria de parcă ar fi trecut un rege ; și uneori nici nu-l vedea pe cel salutat.

Această prefăcătorie era la el a doua natură. Avea darul de a vorbi foarte animat în timp ce se gîndea la alte lucruri.

Doña Paula intrase din nou în biroul fiului său. Se uită prin dormitor. Văzu patul *aranjat,* neted, mut, proaspăt, fără nici o cută ; ieși din dormitor ; în birou se uită la sofaua acoperită cu rips albastru, la fotolii, la rîndurile cuminți de cărți îngrămădite pe mese și pe podea ; observă ordinea de pe birou, jilțul, scaunele. Părea că adulmecă cu ochii. O chemă pe Teresina ; o întrebă ceva, făcînd săpături cu privirea pe fața ei, ca cineva care merge printr-o galerie ; își plimbă privirea peste pliurile rochiei, corecte ca și orînduiala scaunelor, a cărților, a tuturor lucrurilor. O făcu să vorbească, doar ca

să-i studieze tonul vocii, așa cum asculți sunetul unei monede. Îi dădu drumul.

— Ascultă... spuse din nou. Nimic, pleacă.

Strînse din umeri.

— E imposibil, spuse printre dinți, nu-i chip să verifici nimic.

Și, ieșind din birou, adăugă :

— Ce capricii mai au și bărbații ăștia !

Urcînd scara spre etajul al doilea, mai spuse :

— E la fel ca toți ceilalți, ca toți ; mereu plecat !

Doisprezece

Don Francisco de Asís Carraspique era unul dintre personajele cele mai importante ale Juntei Carliste din Vetusta și cel care făcuse cele mai mari *sacrificii pecuniare* la timpul potrivit. Era politician deoarece fusese convins că pînă cînd nu vor conduce țara adevărații creștini, cauza Religiei nu va prospera. Nevastă-sa, fanatică înfocată, care-i ura pe liberali pentru că în timpul celuilalt război, *los cristinos*[1] îl spînzuraseră pe taică-su de un pom fără să-i lase timp să se spovedească, îl domina întru totul. Carraspique mergea pe șaizeci de ani și nu strălucea nici prin valoare, nici prin darul de-a guverna ;

[1] Partizani ai reginei Maria-Cristina de Bourbon (1806—1868), văduva lui Fernando al VII-lea și mama Isabelei a II-a.

strălucea însă datorită milioanelor sale. Era cel mai important contribuabil pe care-l avea în provincie domnia ilegală a lui Carol al VII-lea. Religiozitatea sa (a lui Carraspique), sinceră, profundă, oarbă, era la el o adevărată virtute ; însă slăbiciunea de caracter, puținele daruri naturale și relele intenții ale celor ce-l înconjurau, făceau din cuvioșenia sa un izvor de necazuri, chiar pentru don Francisco de Asís, pentru ai lui și pentru mulți alții.

Doña Lucia, soția lui, i se spovedea Canonicului, pontiful necontestat al acelui onorabil cămin. Familia Carraspique avea patru fete: toate îl avuseseră ca duhovnic, la prima împărtășanie, pe don Fermín ; își făcuseră educația la mănăstirea aleasă de don Fermín ; și primele două îmbrăcaseră rasa, una la călugărițele Salesane, cealaltă la Clarise.

Palatul lui Carraspique, cumpărat pe bani puțini după falimentul unui nobil liberal, care-a murit apoi de supărare, se afla în fața casei familiei Ozores, în Piața Nouă, putredă de bătrînețe.

Canonicul se lăsă condus în salon de o servitoare de vreo șaizeci de ani, care lătra la săraci ca un cîine afurisit. Preoților le-ar fi sărutat cu plăcere picioarele.

— Așteptați puțin, domnule Canonic, luați loc vă rog ; domnul e dincolo și iese imediat... (Cu glas misterios și acru) : A venit medicul... aiuritul ăla de văr al doamnei.

— A da, don Robustiano ; dar ce s-a întîmplat, Fulgencia ?

— Cred că sora Teresa se simte și mai prost ; dar nu trebuie să-i amărăști pentru atîta lucru pe sărmanii stăpîni. Nu-i așa, domnule Canonic, că biata domnișoară nu trebuie să ne îngrijoreze ?

— Cred că nu, Fulgencia ; dar ce zice medicul ? Vine de acolo ?

— Da, domnule, de-acolo ; strigă ca un apucat, e furios, e nebun de-a binelea. Nu știu de ce-l cheamă pe el. Eh, sîngele apă nu se face.

Salonul era dreptunghiular, foarte spațios, aranjat cu austeritate, fără lux, cu o oarecare eleganță datorită vîrstei venerabile a mobilierului, curățeniei ireproșabile, sobrietății și însăși austerității sale. Singura mobilă nouă era un pian Erhard cu coadă.

Don Robustiano intră în salon, și Fulgencia ieși, spunînd ceva printre dinți.

Doctorul era înalt, voinic, cu o barbă albă, lungă. Se îmbrăca cu luxul ostentativ al anumitor personaje din provincie care vor să-și arate astfel înalta lor poziție socială. Era o figură frumoasă, ce făcea încă față vicisitudinilor vremii cu destul succes. Don Robustiano era de mulți ani medicul nobilimii ; dacă în politică trecea drept reacționar și-și bătea joc de progresiști, în privința religiei era considerat volterian, sau ceea ce înțelegeau prin asta el și alți cîțiva vetusteni. Nu-l citise niciodată pe Voltaire, dar îl admira tot atît pe cît îl ura Glocester, Arhidiaconul, care nici el nu-l citise. În ceea ce privea pregătirea, inclusiv cea profesională, don Robustiano nu se putea măsura cu nici unul din doctorașii moderni care mureau de foame în Vetusta. Studiase puțin, dar cîștigase mult. Era un doctor de lume, un medic care știa să se poarte în societate. Cu ani în urmă, toate bolile se datorau, după el, gazelor intestinale ; acum, totul era „chestiune de nervi". Vindeca mai mult cu vorbe bune ; de la el, nimeni nu afla c-o să moară. Pe prieteni îi îngrijea, de obicei, pe gratis ; dacă însă boala se agrava, se retrăgea, cerea să fie chemat alt medic și nu se supăra. „El nu putea să vadă murind o ființă dragă."

Cu pacienții lui, glumea întotdeauna.

„Va să zică vrei să mori, domnule Cutare ? Dumnezeule, s-o vedem și pe asta... etc."

Era o frază sacramentală ; dar mai avea o mulțime altele. Așa devenise bogat. Nu întrebuința mulți termeni tehnici, pentru că, după el, nu trebuie să-i sperii pe profani cu greaca și latina. Nu era pedant, dar cînd era nițel strîns cu ușa sau contrazis, invoca sacrosanctul nume al științei, ca și cum ar fi chemat comisarul de poliție.

„Știința poruncește asta ; știința cere astalaltă."

Și nu se putea să-l contrazici.

În afară de știință, care nu era terenul lui propriu, don Robustiano se putea lua la întrecere cu oricine ; era o fire deschisă, veselă, simpatică ; avea mult bun simț și o deosebită perspicacitate. Păcătuia datorită flecărelii.

Pe Canonic nu-l putea înghiți, dar se temea de influența lui în casele nobile și îl trata cu prefăcută franchețe și falsă amabilitate.

De Pas îl considera un măreț idiot, dar îl trata cu politețea pe care-o folosea întotdeauna în societate, fără să facă distincție între nătîngi și oamenii de talent.

— Oh, señor don Fermín ! Ce bine... Sosești la timp, prietene ; vărul meu e neconsolat. Să-l ajute Dumnezeu ! Eu i-am spus adevărul, tot adevărul ; și-acum e limpede că nu se poate face nimic, e disperat... Adică, eu cred că se poate face ceva... dar cu toate ideile astea exagerate... în sfîrșit, dumitale pot să-ți vorbesc deschis, pentru că ești un om luminat...

— Ce s-a întîmplat, don Robustiano ?... Vii de la Salesane ?

— Da, domnule ; din cocina aia.

— Cum se simte Rosita ?

— Care Rosita ? Nu mai există nici o Rosita ! S-a sfîrșit cu Rosita !... Acum e sora Teresa, care nu mai are boboci de trandafiri nici măcar în obraji [1].

Don Robustiano se apropie de Canonic ; privi prin toate ungherele, la toate ușile și, astupîndu-și gura cu mîna, spuse :

— Asta e sfîrșitul !

Canonicul simți un fior.

— Dumneata crezi... ?

— Da, cred că nenorocirea se va produce în curînd. Cu alte cuvinte, întrezăresc, întrezăresc în numele științei. Eu, Somoza, nu pot spera nimic bun ; eu, om de știință, trebuie să declar, în primul rînd, că dacă fata continuă să respire în *mediul* acela... nu poate fi salvată, dar dacă e scoasă de-acolo... poate mai există o speranță ; în al doilea rînd, că e o crimă, o crimă împotriva umanității dacă nu se crează condițiile cerute de știință... Domnule Canonic, dumneata care ești o persoană luminată, dumneata crezi că religia constă în a te lăsa să mori lîngă o hazna ? Pentru că acolo e o latrină ; da, o cloacă.

---

[1] Joc de cuvinte intraductibil în limba română : Rosita nume propriu, este și diminutiv de la *rosa* (trandafir).

— Știi și dumneata că e un lăcaș temporar. Salesanele își construiesc, cum de altfel știi, o mănăstire lîngă pulberărie.

— Da, știu ; dar cînd mănăstirea va fi ridicată și călugărițele se vor muta acolo, Resita noastră va fi moartă.

— Domnule Somoza, poate că dragostea te face să vezi pericolul mai mare decît e.

— Cum mai mare, domnule De Pas ? Pretinzi că știi mai mult decît știința ? Ți-am spus ce crede știința ; și-apoi, că e o crimă împotriva umanității... Oh, dac-aș pune eu mîna pe preoțelul care poartă vina tuturor ăstora ! Pentru că aici e mîna unui preot, domnule Canonic, sînt sigur, iartă-mă... dar dumneata știi că eu fac deosebire între cler și cler ; dacă toți ar fi ca dumneata... De ce, domnul meu, don Fermín nu sfătuiește pe nici un tată care are patru fiice ca patru sori să se facă călugărițe, una după alta, ca oile lui Panurge ?

Canonicul nu-și putu reține un zîmbet, amintindu-și că oile lui Panurge nu fuseseră nici călugări, nici călugărițe. Don Robustiano repeta însă povestea cu oile lui Panurge fără să știe ce fel de turmă era aceea, după cum nu știa nici multe alte lucruri. Am spus că nu citea nimic niciodată ; n-avea timp.

Don Fermín se gîndea : „Oare neghiobiile tîmpitului ăstuia n-au nici un tîlc ascuns ?"

— Eu bănuiesc, continuă doctorul, că bietul meu Carraspique e subjugat voinței vreunui fanatic, de pildă, rectorul Seminarului. Nu crezi c-ar putea fi domnul Escosura, Torquemada ăsta *pour rire* [1], cel care-a adus atîta nenorocire în casa asta ?

— Nu, domnule ; nu cred că e el și nici că în casa asta e atîta nenorocire.

— Două fete au și pornit spre groapă !

— Cum spre groapă ?

— Sau la mănăstire, spune-i cum vrei.

— Mănăstirea nu înseamnă moarte ; înțelege că nu pot împărtăși această părere.

— Da, da, înțeleg și iartă-mă. Dar, în sfîrșit, devreme ce există mănăstiri, domnule, să fie construite în condiții

[1] De rîs — ridicol (fr.).

higienice. Dac-aş fi eu guvernul, le-aş închide toate mănăstirile care n-ar avea aprobarea ştiinţei. Higiena publică prescrie...

Domnul Somoza expuse în mod plicticos o serie de banalităţi privind reîmprospătarea aerului, încălzirea centrală, aeroterapia şi alte lucruri de felul acesta, aflate în orice broşură de popularizare a ştiinţei. După care, reveni la nenorocirea din casa aceea.

— Patru fete şi două deja călugăriţe ! E absurd !

— Nu, domnule, nu e absurd, pentru că ele sînt cele care aleg în mod liber...

— Liber ! Liber ! Rîzi, domnule Canonic, rîzi, dumneata care eşti o persoană luminată, de această pretinsă libertate. Există libertate unde nu există opţiune ? Există opţiune cînd nu cunoşti decît unul din termenii ei ?

Don Robustiano vorbea aproape ca un filozof cînd se încălzea.

— Pe mine nu mă duceţi, continuă ; eu cunosc bine comedia asta. Nu ştii, domnul meu, că eu le-am văzut născîndu-se pe toate, că le-am văzut crescînd, că am urmărit pas cu pas toate vicisitudinile existenţei lor ? Acum o să vezi care-i sistemul. Don Robustiano se aşeză şi continuă : Pînă la cincisprezece, şaisprezece ani, fiicele verişorilor mei nici n-au văzut lumea. La zece sau unsprezece ani se duc la mănăstire ; Dumnezeu ştie ce se întîmplă acolo ; ele nu pot spune nimic, deoarece scrisorile pe care le trimit le sînt dictate de călugăriţe şi sînt ajustate mereu după acelaşi şablon, potrivit căruia „acolo e raiul". La cincisprezece ani se întorc acasă ; nu mai au voinţă ; această facultate sufletească, sau ce-o fi ea, rămîne la mănăstire, ca un hîrb nefolositor. Pentru a da satisfacţie lumii, opiniei publice, de la cincisprezece la optsprezece sau nouăsprezece ani se reprezintă cucernica farsă de-a li se arăta lumea... prin gaura cheii. Felul acesta de-a vedea lumea, señor don Fermín, e foarte amuzant. Ţi-aduci aminte de invitaţia berzei [1] ? Asta e. Fetele văd lumea într-o eprubetă, dar n-o pot pipăi. La baluri ? Doamne fereşte ! La teatru ? Abominabil ! La

[1] Aluzie la una din fabulele lui La Fontaine, *Vulpea şi barza*. Barza invită vulpea la un ospăţ, oferindu-i mîncărurile într-un vas cu un gît lung, din care vulpea nu poate mînca.

slujbă, la predică ! Și, din an în paști, o plimbărică cu mămica pe Espolón sau pe Bulevardul Verii ; ochișorii în pămînt, nu se vorbește cu nimeni ; și repede acasă. După aceea vine marea încercare : voiajul la Madrid. Acolo se văd animalele de la Retiro [1], Galeria de pictură, Muzeul naval, Muzeul militar ; nici vorbă de teatre și baluri, care sînt mai primejdioase decît cele din Vetusta ; alergi pe străzi, vezi multă lume necunoscută, faci bătături la tălpi, și acasă. Fetele se întorc în casa părintească, spunînd cu toată sinceritatea că s-au plictisit în capitală, și ce bine se simt la mănăstirea lor dragă, cu maicile și colegele lor. Înapoi la Vetusta. Un flăcăiandru se îndrăgostește de una din fete. *Vade retro* [2] *!* E alungat cu tunete și fulgere. În casă se fac rugăciuni tot timpul, diminețile, serile... pe urmă mătăniile cu rugăciunile lor, cîte un Tatăl nostru pentru fiecare sfînt din Curtea cerească ; posturi, priveghiuri ; ce balcon, vizite, prietene — astea sînt periculoase... Să cînți la pian, asta da, dacă vrei, și să brodezi, la discreție. Ca articol de lux, fetelor li se permite să rîdă în voie la glumele Arhidiaconului, diplomatul domn Mourelo, alias Glocester. Bravul vulpoi spune o glumă libidinoasă, fetele rîd, tatălui îi curg și lui balele, bietul Carraspique, și *tutti contenti* [3]. Nu Arhidiaconul e preotul care se ascunde acolo, nu ; el reprezintă partea opusă, pe diavol, lumea ; dar așa cum e normal, fetelor li se pare că atracția lumească, redusă la glumele lui Mourelo, nu e mare lucru ; claustrul, în schimb, oferă bucurii pure și o anumită libertate, dacă faci comparație cu viața arhimonahală pe care eu o numesc norma doñei Lucia, verișoara mea primară. Oh, señor De Pas, facilă victorie a Bisericii ! Avînd în vedere că Vetusta înseamnă să umbli din biserică în biserică, cu ochii în pămînt, Madridul, din muzeu în muzeu rupîndu-ți și tîrșindu-ți picioarele, căminul, o cazarmă mistică, al cărui singur farmec sînt glumele debitate de vreun preot, fetele hotărăsc în mod *liber* să devină călugărițe, ca să se bucure puțin de... autonomie, cum spun liberalii

[1] Parc în Madrid.
[2] La o parte, [satană] (lat.).
[3] Toți [sînt] mulțumiți (it.).

ce ne oferă o libertate asemănătoare celei de care se bucură fiicele lui Carraspique.

Canonicul ascultă cu răbdare discursul medicului și, ca să spună ceva, rosti :

— Nu poți să negi că în casa asta oamenii nu sînt joviali, sinceri ; la cinci poște de orice fățărnicie.

— Altă farsă ! Nu știu cine dracu a învățat-o pe vară-mea comedia asta. Cel care intră aici crede că tot ceea ce se povestește despre rigiditatea monahală a acestei case onorabile, dar plictisitoare, e pură calomnie. Aparențele înșală. Veselia asta fără motiv, anecdotele astea ale popimii și, iartă-mă, toleranța asta formală, exclusiv de suprafață, sînt prefăcătorii ca să astupe gura profanilor.

Canonicul îl privea pe medic cu multă curiozitate și o urmă de uimire. „Cum de se descurca în asemenea treburi omul acela atît de nătîng ? Știa Somoza că el și nimeni altul era *preotul ascuns,* părintele spiritual al acelei case ? Și dacă știa, cum de-i vorbea astfel ? Și proștii cunoșteau arta prefăcătoriei ?"

Carraspique intră în salon. Avea ochii umezi de lacrimi. Îl îmbrățișă pe Canonic și îl rugă cu ardoare să se ducă la mănăstire să vadă cum se simte fiica lui ; nu avea curaj să se ducă el însuși. Don Fermín promise că se va duce chiar în ziua aceea.

Somoza descrise din nou lipsa „condițiilor de higienă" ale mănăstirii.

— Dar ce vrei să fac, vere ?

— Nimic, băiete, eu nu vreau nimic, pentru că știu cum sinteți. Eu spun însă următoarele : fata e foarte bolnavă și nu din vina ei ; organismul ei e puternic ; nu are nici un defect de *constituție ;* dar nu vede niciodată soarele și o macină umezeala ; are nevoie de căldură, și n-o are ; de lumină, și acolo îi lipsește ; de aer curat, și acolo respiră putreziciune ; de mișcare, și acolo nu se mișcă ; de distracții, pe care nu le are ; de mîncare bună, și acolo mănîncă prost și puțin... dar nu contează ; pe cît se pare, Dumnezeu e mulțumit. Ce înseamnă perfecțiunea ? Viața între două punți. Lumea e pierdută ? Atunci hai să trăim vîrîți într-un... closet.

Și cum acest cuvînt, deși i se părea cult, nu exprima ceea ce dorea, ci contrariul, adăugă :

— E un closet... care e *antiteza,* așa spuse, unui closet. În sfîrșit, domnilor, continuă, dumneavoastră apărați absurdul și aici răbdarea mea se sfîrșește. În concluzie : știința îi oferă Rositei sănătatea — cu aer de țară, aproape de mare, o viață veselă, hrană bună, mai ales carne și lapte. Fără asta, nu răspund de nimic.

Își luă pălăria și bastonul cu măciulie de aur, îl salută pe Canonic cu o înclinare din cap și ieși bodogănind.

— Cel puțin Sfîntul Simion Stilitul stătea pe o coloană, dar nu era o coloană... ca asta ; nu era o grămadă de bălegar.

Doña Lucia își făcu apariția și, ursuză, răspunse la cuvintele vărului ei, pe care le auzise de departe :

— E nebun, trebuie lăsat în pace.

— Dar ține mult la noi, răspunse Carraspique.

— Însă e nebun... și-i fac un favor spunînd asta.

Canonicul spuse același lucru, dar cu vorbe frumoase. „Nu trebuie să-l luăm în seamă pe Somoza ; e un sectarist. Desigur că mănăstirea provizorie a Salsanelor nu era o clădire bună, era situată într-un cartier din partea de jos, la poalele unei coline fără soare ; acolo se vărsau mare parte din canalele prost construite de pe Encimada și, într-adevăr, în unele chilii, umezeala trecea prin pereți, și zidurile aveau crăpături ; nu se putea nega că uneori miasmele erau de nesuferit ; astfel de mirosuri nu puteau fi sănătoase. Toate astea însă o să dureze puțin. Și Rosita nu era atît de bolnavă după cum spunea medicul. Doctorul maicilor spunea că nu era așa de grav și că, scoțînd-o de acolo, singură, despărțită de tovarășele ei dragi, de viața ei obișnuită, ar însemna s-o ucizi."

După aceea, don Fermín abordă chestiunea din punct de vedere religios. „Există ceva mai presus decît trupul. Argumentele acelea pur omenești, lumești, pe care le puteau aduce un Somoza și alții ca el, erau cele mai puțin importante. Important era să vadă dacă existau motive să se grăbească și să ia măsuri care să alarmeze opinia publică. Din vina lor, datorită dragostei excesive, a unei griji exagerate se puteau ivi prilejuri de bîrfă. Ce așteptau, dacă nu asta, dușmanii Bisericii ? O să se spună că mănăstirea Salesanelor e un abator, că religia îndeamnă

pe unele fete, pline de viață, să putrezească în latrina aceea. O să se spună atîtea lucruri! Nu, încă nu era posibil să se ia nici o măsură radicală. Trebuiau să aștepte. În rest, el o să se ducă s-o vadă pe sora Teresa."

— Da, don Fermín, pentru Dumnezeu! exclamă doña Lucia, împreunîndu-și mîinile, sînt sigură că fata mea dragă o să se însănătoșească dacă o să-i duci mîngîierea vorbelor dumitale.

Nu îndrăznea să-i spună pe nume fiicei sale. Credea că-i aparține lui Dumnezeu, numai lui Dumnezeu.

După aceea vorbiră despre altele. Deși lucrul acesta nu se discutase niciodată direct, printr-un acord tacit se convenise că ultimele două fete nu se vor călugări, ele neavînd o vocație superioară, care să reziste ispitelor. Această înțelegere implicită era impusă de conștiință, sau de teama opiniei publice. Cea mai mare dintre cele două fete avea un pretendent. Ceea ce nu era de loc pe placul Canonicului. „E un necredincios."

— Un necredincios Ronzal? E prietenul dumitale! se încumetă să spună Carraspique.

— Da, don Francisco, prietenul meu; dar ce e important rămîne important. Îmi sacrific chiar și prietenul cînd e vorba de fericirea fiicei dumneavoastră.

O lacrimă, dintre puținele de care dispunea, se rostogoli pe obrazul stăpînei casei. Mai estetic și mai simetric ar fi fost să fie două lacrimi; dar n-a fost decît una; cea din celălalt ochi a fost probabil atît de mică, încît uscăciunea pleoapelor, întotdeauna seci, a înghițit-o înainte de-a se ivi.

Era o lacrimă de mulțumire. „Canonicul sacrifica, pentru ei, numele și pînă și interesele unui prieten, ale unui mare prieten, ale unui apărător, partizan al lui, ale unui Ronzal, deputatul. Bine făcea ea, încredințîndu-și cheile inimii și ale conștiinței unui asemenea om, un adevărat sfînt; o să se gîndească mai bine."

Ronzal, alias Flintă, aspira la mîna uneia dintre fetele Carraspique, oricare ar fi fost, pentru că balanța lui de cheltuieli creștea, iar cea a veniturilor scădea; și don Francisco de Asís era un milionar care-și educa foarte bine fiicele. Canonicul însă avea alte proiecte.

— Un necredincios Ronzal? întrebă speriat Carraspique.

— Da, un necredincios... relativ. Nu-i de ajuns să ai religia pe buze, nu-i de ajuns să respecţi Biserica şi chiar s-o aperi ; în politică şi în societate trebuie să te mulţumeşti de multe ori cu asta, în vremurile triste în care trăim, dar asta-i altceva ; Ronzal, comparat cu alţii... cu Mesía, de pildă, e un bun creştin ; mai mult chiar, însuşi Mesía care, în fond, nu s-a despărţit de Biserică, e catolic, credincios... comparat cu don Pompeyo Guimarán, ateul. Dar nici Mesía, nici Ronzal nu sînt oameni credincioşi, şi cu atît mai puţin îndeajuns de cuvioşi. Ţi-ai da fata după don Alvaro?

— Nici moartă.

— Ronzal, deşi îşi spune conservator şi împărtăşeşte unitatea catolică şi alte principii ale politicii noastre, nu-i un bun creştin, nu-i aşa cum trebuie să fie soţul unei Carraspique.

Căldura cu care apăra interesele spirituale ale familiei le mergea la inimă celor doi stăpîni ai casei.

Ronzal fu condamnat.

Canonicul mai vorbi şi despre alte lucruri. Era nevoie de noi cheltuieli. Danii, danii mari pentru Roma ; pentru Surorile Săracilor, care trebuiau să cumpere o casă, pentru Sfînta Lucrare a Catehismului ; danie pentru slujba Imaculatei Concepţiuni, căci trebuiau să plătească scump un predicator, iezuit, care-o să vină de departe. „Era mult, da ; dar dacă bunii catolici care mai aveau cîte ceva n-ar face unele sacrificii, ce s-ar alege de credinţă? Dacă ceilalţi ar putea!"

Doña Lucia suspină auzind asta. Înţelesese. Canonicul vroia să spună că, dacă el ar fi bogat, banii lui ar aparţine Sfîntului Petru şi instituţiilor religioase. „Şi cînd te gîndeşti că erau şi oameni care-l calomniau pe Canonic, un adevărat sfînt, bănuindu-l doldora de aur!"

Înainte de-a părăsi casa aceea, unde puterea sa n-avea margini, don Fermín promise din nou c-o să facă o vizită la Salesane.

„Dar nu trebuiau să se alarmeze, nici să-şi piardă răbdarea."

— În ultimă instanță, îndrăzni să spună cînd crezu c-a venit momentul, facă-se voia Domnului ; dacă, pentru binele credinței, trebuie să trecem prin asemenea încercare groaznică, vom trece ; numele de creștin ne obligă la asta și la multe altele.

Don Fermín nu spunea că virtutea e ușoară.

Era aproape imposibil de atins. Mîntuirea se obținea cu prețul unor mari suferințe, și puțini o dobîndeau. Glasul Canonicului nu era mai puțin dulce cînd trecea la stilul terifiant, decît atunci cînd și ideile îi erau pline de miere. Povestea cu mîntuirea suna ca naiul zeului Pan ; cînd spunea : „Dumnezeu e milos, dar drept", vocea aceea imita susurul vîntului printre flori...

Niciodată nu vorbea despre flăcările iadului în fața celor doi Carraspique. Le oferea doar chinurile conștiinței pentru probabilitatea că nu s-ar mîntui, în ciuda atîtor necazuri.

Doña Lucia îl găsea pe don Fermín mai puțin în formă în dimineața aceea. Nu vorbea cu sublima dulceață de altă dată. Pesimismul său cucernic i se desprindea cu greutate de pe buze. Buna doamnă observă că îndrumătorul ei spiritual vorbea ca un om care se gîndește la altceva.

Canonicul plecă.

Cînd se văzu singur la ușă, fără să se poată stăpîni, dădu cu pumnul în balustrada de marmură a somptuoasei scări.

— Nu există soluție ! Nu există soluție ! spuse printre dinți ; n-o să încep acum să trăiesc din nou. Trebuie să continui să fiu același.

În alte zile, cînd ieșea din casa aceea, se bucura de plăcerea intensă, tare, a orgoliului satisfăcut ; domnia asupra sufletelor, pe care acolo o exercita în mod absolut, oferea amorului său propriu o dulce mulțumire.... Acum, nici vorbă de-așa ceva. Nu era mulțumit. Încercase să scurteze vizita suprimînd multe cuvinte din evlavioasele sale prelegeri.

„Idiotul acela de don Robustiano îi stricase buna dispoziție. Probabil că asta era. Trebuia să-și arunce masca, să dea frîu liber proastei sale dispoziții, să calce, furios, ceva în picioare..." Se îndreptă spre *Palat*.

Aşa se numea, prin autonomasie, reşedinţa Episcopului. Cufundat în umbra catedralei, ocupa o întreagă latură a micii pieţi umede şi înguste căreia i se spunea „La Corralada". Palatul era un apendice al bisericii, contemporan cu turnul, dar de prost gust, reparat de multe ori în secolul trecut şi în cel prezent. Cu plasturi de tencuială şi cataplasme de pămînt, părea un invalid al arhitecturii, şi faţada principală, renovată, supraîncărcată de decoraţiuni churriguereşti, mai ales la intrare şi la balconul de deasupra acesteia, îi dădea un aspect grotesc de bătrîn libidinos.

Canonicul lăsă în urmă culoarul mare, rece şi gol, nu foarte curat ; traversă o curte interioară pătrată, cu cîţiva salcîmi rahitici şi straturi de flori ofilite ; urcă o scară al cărei prim tronson era de piatră, iar celelalte din lemn de castan aproape putrezit; şi, după un coridor închis între nişte ziduri de piatră, cu ferestre înguste, dădu într-o anticameră unde intimii episcopului jucau cărţi. Apariţia vicarului întrerupse jocul. Intimii se ridicară în picioare şi unul dintre ei, frumos, blond, cu mişcări uşoare şi unduitoare, cu haine lungi foarte elegante, parfumat, deschise o uşă capitonată cu damasc de culoarea cireşei. La fel era tapisată toată camera ce se vedea în faţă, şi pe care De Pas o traversă fără să se oprească.

— Unde-o fi, don Anacleto ?

— Cred că are musafiri, răspunse uşierul. Nişte doamne...

— Ce doamne ?

Don Anacleto ridică din umeri într-un mod foarte caraghios şi zîmbi.

Don Fermín şovăi un moment, se dădu un pas înapoi, dar imediat îl făcu din nou şi deschise o uşă de serviciu pe unde dispăru.

După ce trecu prin săli şi coridoare, ajunse în *salonul deschis*, cum se numea, la Palat, salonul pe care-l folosea Episcopul pentru vizitele particulare. Era un dreptunghi de treizeci de picioare lungime şi douăzeci lăţime, cu tavanul foarte încărcat de ornamente plătereşti în nuc negru. Pereţii vopsiţi în alb strălucitor, cu jumătăţi înguste de coloană şi piedestale aurite, reflectau torentele de lumină ce intrau prin ferestrele larg deschise. Mobilele

tapisate în damasc galben, cu lemnul tot în alb, de un lux învechit, plin de bunătate şi simpatie, rîdeau în hohote, cu strîmbăturile lor de lemn răsucit, cînd în curbe largi, cînd în coloane solomonice. Braţele fotoliilor păreau vîrîte în nişte urcioare, picioarele consolelor făceau piruete. Nu existau preşuri sau covoare, cu excepţia celui ce aducea un omagiu sofalei ; era din mochetă şi reprezenta un coşuleţ cu trandafiri sîngerii, verzi şi albaştri. Era gustul preasfinţiei-sale. Pe pereţii dinspre nord şi sud atîrna cîte un tablou de Cenceño, retuşat însă în culori ţipătoare, care plăceau ochiului ; ceilalţi pereţi erau împodobiţi cu gravuri englezeşti în rame de abanos. Acolo se aflau Judita, Estera, Dalila şi Rebeca [1] în momentele critice ale respectivelor lor istorii. Un Crist răstignit de fildeş, pe o consolă, în faţa unei oglinzi care îl reflecta din spate, privea fără să-şi ia ochii de la Sfînta Sa Mamă de marmură, de două ori mai mare decît El, aşezată pe consola din faţă. În salon nu mai erau alţi sfinţi şi nici alte lucruri care să trădeze sălaşul unui înalt prelat.

Preasfinţia-sa señor don Fortunato Camoirán, episcop de Vetusta, îl lăsa pe vicar să conducă dioceza după bunul său plac ; de salonul său însă nu avea voie să se atingă. De aceea mustrările lui don Fermin nu-l împiedicaseră de loc pe don Fortunato să-şi împodobească ferestrele cu nişte colivii simple, dar vesele, în care ţopăiau şi se zbenguiau, asurzind lumea, cîţiva sticleţi şi canari care, pentru a spune adevărul, păreau complet nebuni.

„Fii mulţumit că nu-mi duc păsărelele la catedrală să-mi cînte Gloria cînd slujesc în odăjdiile de sărbătoare. Cînd eram paroh la Veguellinas, în cor cîntau şi ciripeau sticleţi şi ciocîrlii şi chiar şi vrăbii, şi era o plăcere să le asculţi."

Fortunato era un sfînt vesel care nu putea vedea lipsă de respect acolo unde se putea admira şi iubi o lucrare de-a lui Dumnezeu.

Glocester, machiavelicul Arhidiacon, „era de părere că episcopul — dar acesta constituia secretul lui — nu era la înălţimea funcţiei sale".

---

[1] Personaje biblice.

— Nu-i de-ajuns să fii bun, spunea, ca să conduci o dioceză. Poeții nu sînt buni de miniștri și nici misticii de episcopi.

Aceasta era cea mai frecventă opinie printre clericii diocezei. Domnii de la Junta Carlistă credeau la fel. Niciodată nu putuseră conta pe Episcop !

Care era urmarea cuvioșiei lui excesive ? Că preasfinția-sa se lăsa pe mîinile Vicarului în toate afacerile privind conducerea diocezei. După unii, asta însemna pierzania clerului și a cultului ; după alții, o mare fericire ; toți erau însă de acord că bunul don Camoirán era complet lipsit de voință.

Era adevărat că acceptase mitra cu condiția să-și aleagă, fără să țină cont de recomandări, o persoană de încredere, pe umerii căreia să lase toate grijile conducerii ecleziastice. Canonicul, era, fără îndoială, omul cel mai priceput pe care îl cunoștea. Pe deasupra, doña Paula, cînd fiul ei era un umil seminarist, fusese jupîneasa lui Camoirán, pe vremea cînd acesta era canonic de Astorga. De atunci, femeia aceea de fier îl dominase pe bietul sfînt de ceară. Fiul, ajutat de mamă, preluase tirania și, după cum spuneau ei, „îl avea la mînă". Și el era foarte mulțumit așa.

Cum ajunsese să fie episcop ? Într-o vreme cînd numirile se bazau pe intrigi și pe favoruri de palat, pentru a închide gura opiniei publice s-a căutat un sfînt căruia să i se dea o mitră episcopală și a fost găsit canonicul Camoirán.

Sosise la Vetusta împărțind binecuvîntări și primindu-le și el de la popor. Spre marea amărăciune a sufletului său simplu și umil, se povesteau minuni despre virtutea sa și aproape că i se atribuiau miracole. Odată, pe cînd inspecta niște parohii ascunse în adîncul munților, călare pe un măgăruș, pe margini de prăpăstii, prin zăpadă, i s-a înfățișat o mamă disperată cu un copil în brațe. Îl mușcase o viperă.

— Scapă-mi-l, scapă-mi-l ! striga mama, în genunchi, tăind drumul măgărușului.

— Dar nu știu, nu știu cum ! țipa Episcopul disperat, temîndu-se pentru viața îngerașului.

— Ba da, știi, tu ești sfînt! îi răspundea mama cu țipete.

— Trebuie cauterizat, cauterizat, dar nu știu...

— Un miracol! Un miracol!... repeta mama.

Viața lui Fortunato era împărțită între patru mari griji: cultul Fecioarei, săracii, amvonul și confesionalul. Avea cincizeci de ani, părul tot nins, și inima sa mai ardea și acum la focul iubirii pentru Preacurata Maică. Încă de la seminar — și de atunci trecuse multă vreme — viața sa fusese un imn închinat laudelor Născătoarei de Dumnezeu. Știa multă teologie, dar știința lui favorită era doctrina Misterelor ce se referă la Femeia *sine labe concepta* [1]. Ar fi putut spune pe dinafară tot ceea ce scriseseră Sfinții Părinți și misticii în cinstea Fecioarei, și știa să-i aducă laude în stilul oriental, cu metafore inspirate de pustiu, mare, văile înflorite, pădurile de cedri; în stil romantic — care-l enerva pe Protoiereu — și în stil familiar, cu fraze în care era vorba de iubire părintească, filială și fraternă.

Scrisese cinci cărți, care la început se vindeau pe o peseta, și-apoi se făceau cadou, intitulate: *Trandafirul Mariei* (în versuri), *Florile Mariei, Cucernicia Neprihănitei, Romanțe pentru Stăpîna Noastră, Fecioara și Dogma.*

Niciodată nu i se înfățișase Regina cerească, dar i se ofereau mîngîieri cu amîndouă mîinile; și spiritul său era scăldat de lumină și de-o fericire pe care n-o puteau întuneca sau tulbura toate nenorocirile de pe lume, cu atît mai puțin cele ce-l loviseră pe el.

Banii pe care-i dădea guvernul și bună parte din ceea ce moștenise i se duceau aproape în întregime pe milostenii. Dar vai de croitorul care vroia să-l înșele luîndu-i prea mult pentru reparatul pantalonilor! El nu știa ce înseamnă o reparație? Nu-și cîrpise lucrurile și nu-și cususe nasturii Î.P.S. [2] de atîtea ori? Cît privește cizmarul, dintre cei mai modești, își folosea toată priceperea pentru ca pingelele și peticele pe care le punea la pantofii Episcopului să se vadă cît mai puțin.

---

[1] Zămisliri fără rușine (lat.).

[2] Înalt Prea Sfîntul.

— Dar, señor, striga jupîneasa, doña Ursula, urmașa în funcție a doñei Paula, dumneata vrei minuni. Cum să nu se cunoască cusăturile ? Cumpără niște pantofi noi, pentru Dumnezeu, și-o să fie mai bine.

— Și cine-ți spune ție, palavragioaică ce ești, să-mi cumpăr pantofi noi, pentru Dumnezeu, cînd aproapele meu umblă fără ? Dacă și-ar cunoaște meseria cîrpaciul ăsta, pantofii mei ar fi o frumusețe.

Episcopul avea motivele lui să ceară ca peticele de la pantofi să nu se cunoască. Vicarul îi făcea inspecție în fiecare zi, ca unui recrut, privindu-l din cap pînă-n picioare, cînd credea că nu e atent ; și dacă observa vreo neglijență în îmbrăcăminte, ce-ar fi dat la iveală o sărăcie nedemnă de un episcop, îl dojenea acru.

— E absurd, spunea De Pas. Vrei să fii episcopul *Mizerabililor* [1], un episcop de carte interzisă ? Faci asta ca să ne reproșezi nouă, celorlalți, că umblăm îmbrăcați ca niște persoane decente și așa cum cere eticheta Bisericii ? Crezi că dacă toți ne-am prezenta cu pantalonii cîrpiți ca un tocilar ambulant sau ca un coșar ar mai ajunge Biserica să fie stăpînă acolo unde domnește puterea ?

— Nu, fiul meu, nu-i vorba de asta, răspundea Episcopul sufocîndu-se, dorind să-l înghită pămîntul. Pentru mine e o desfătare să vă văd îmbrăcați în haine noi ; așa trebuie să fie ; știu și eu. Crezi că nu mă bucur, privindu-te pe tine, pe don Custodio și pe vărul ministrului, atît de frumoși, de strălucitori, eleganți, cu pălăria voastră de fetru, cu calota joasă și boruri mici... cred și eu... asta-i binecuvîntarea Domnului ; așa trebuie să fie... Dar tu știi cine e Rosendo ? E cel mai mare pungaș, care-mi cere trei pesete pentru niște pingele, și nici măcar nu-mi cîrpește fețele... Ăștia sînt noi, pe cuvînt de onoare că sînt noi, dar s-au căscat de-atîta rîs ; ce să le facem dacă sînt bine dispuși ?

Timp de cîțiva ani, Fortunato fusese predicatorul la modă în Vetusta. Antecesorul său urca rareori în amvon, și faptul că el fu văzut aproape în fiecare zi la catedrala Sfîntului Duh, trezi întîi curiozitatea, apoi interesul și în cele din urmă entuziasmul credincioșilor. Era de-o elo-

[1] Aluzie la romanul *Mizerabilii* de Victor Hugo (1802—1885).

cință spontană, înflăcărată ; improviza ; era un adevărat orator ; uneori, mai inspirat în amvon, decît pe hîrtie. Incepea dintr-odată, flăcări de iubire mistică i se ridicau din inimă spre creier, și amvonul se transforma într-o cădelniță de poezie religioasă a cărei mireasmă inunda templul, pătrundea în suflete. Fără să știe, Fortunato poseda arta supremă a fiorului ; da, și auditoriul simțea acest fior auzind cuvintele acelea de grăitoare și sfîntă miruire. Caritatea devenea, pe buzele lui, necesitatea supremă, cea mai mare frumusețe, cea mai intensă plăcere. Cînd Fortunato cobora din amvon, dorindu-le tuturor slava în veac de veac, binecuvîntarea prelatului străbătea templul ca o undă magnetică ; părea că, dacă trupurile s-ar fi atins, ar fi ieșit scîntei de caritate electrică ; entuziasmul, convertirea · se citeau în priviri și surîsuri ; în momentele acelea, vetustenii se luau în serios, considerîndu-se cu toții frați.

Asta fusese însă la început. După aceea... publicul începu să obosească. Spuneau că episcopul *se risipea prea mult*. „Canonicul nu se risipea atîta."

— Își pregătește predicile mai mult, spuneau unii.

— E mai profund, deși nu-i atît de înflăcărat.

— Și mai elegant în exprimare.

— E mai prezentabil în amvon.

— Canonicul e un artist, celălalt un apostol.

De multă vreme, Glocester, Arhidiaconul, nu-și explica de ce plăcea episcopul ca predicator. „El mărturisea că nu înțelege. Era prea înflorit." Pentru Glocester, povestea aceea cu focul iubirii pentru aproapele nu era decît *pură retorică*. „Îi suna a gol."

— Și dogma ? Și controversa ? Episcopul nu vorbea niciodată pe nimeni de rău ; pentru el, parcă nici n-ar fi existat grosolanul materialism, hidra revoluționară și nici satanicul *non serviam* [1] liber-cugetător.

În concepția lui Glocester, Camoirán începuse să se discrediteze cu *predicile municipalității*. În fiecare vineri, în postul mare, municipalitatea provinciei plătea și asculta cu religioasă atenție sau mistică somnolență o pre-

[1] A nu fi sclav ; a nu se supune (lat.).

dică ținută de una din notabilitățile vetustene la Sfînta Maria, vechea biserică.

— Ei bine, spunea Glocester, acolo nu vorbești pentru a vorbi, și nici ce-ți vine mai întîi la gură ; acolo nu-i de-ajuns să arzi de focul divin ; e nevoie de încă ceva, pentru a nu-i jigni pe acei domni culți. Vorbești unor jurisconsulți, unor oameni de știință, domnul meu, și trebuie să-ți potrivești hainele înainte de-a te urca la sfînta catedră. Episcopul le vorbise acelor *domni de vază*, municipalității, așa cum vorbise tuturor credincioșilor.

Actualul Prezident — care nu era Quintanar — spusese, în secret, unui cunoscut, că *predica nu avea miez*. Cunoscutul difuzase părerea, și procurorul se încumetă să spună că Episcopul nu pătrundea în miezul lucrurilor.

Ca să pătrundă Glocester. Chiar în același an, cînd Fortunato nimerise atît de prost, după părerea domnilor magistrați, străluci, cu o predică de vineri, strîmbul arhidiacon. Și-o anunțase cu multe zile înainte.

— Domnilor, să nu se spună că e înșelătorie ; eu trebuie să fiu citit printre rînduri ; eu nu vorbesc pentru servitoare și soldați. Vorbesc pentru un public care știe... să citească printre rînduri.

Muza lui Glocester era ironia. În acea memorabilă vineri, Mourelo apăru în amvon surîzător ca de obicei (cu opt zile înainte se discreditase Episcopul), se înclină spre altar, spre municipalitate și catadicsi să salute și catolicul auditoriu. Privirea sa scrută ungherele bisericii, să vadă dacă, așa cum fusese anunțat, îl auzea vreunul din acei liber-cugetători din Vetusta, din cei care studiază la Madrid și se întorc putrezi.

Văzu doi sau trei pe care îi cunoștea și-și spuse : „Mă bucur : acum o să vedeți ce înseamnă o predică bună".

Prezidentul — care nu era Quintanar — cu fruntea brăzdată de cute și robă strălucitoare, așezat în mijlocul bisericii într-un jilț de catifea și aur, îl privea pe predicator, pregătindu-se să aleagă grîul de neghină, dat fiind că existau și de unele și de altele. Ceilalți magistrați, mai puțin înclinați spre critică, se pregăteau să doarmă pe ascuns, recurgînd la șiretlicurile oferite de experiența instanțelor.

Glocester trecu de îndată la miez. Antifraza, eufemismul, aluzia, sarcasmul, toate proiectilele retoricii lui, pe care o credea înaripată și abilă, le azvîrli asupra necredinciosului Arouet, cum îi spunea întotdeauna lui Voltaire. Pentru că Mourelo se mai lua încă la harță cu bietul Voltaire ; despre necredincioșii moderni știa puțin, ceva despre Renan și vreun apostat spaniol, dar nimic mai mult. Nume proprii, aproape nici unul ; grosolanul materialism, scîrbosul senzualism, porcii din cocinile lui Epicur și alte nume colective plăteau de aceea toate oalele sparte ; nu pomenea însă nimic de Strauss [1], nici de luptele exegetice de la Tübingen și Göttingen ; nu, prietene, astea rămîneau pentru Canonic, nu fără destulă invidie din partea lui Glocester.

Voltaire și uneori rătăcitul filozof din Geneva plăteau oalele sparte. Dar nu, altul era calul de bătaie al Arhidiaconului : păgînismul, idolatria antică. În ziua aceea, vineri, era cum nu se poate mai potrivit să-și bată joc de egipteni. Prezidentul trebui să facă eforturi ca să-și stăpînească rîsul, pe care se străduia să-l stîrnească Glocester.

Acei foarte mari porci care adorau pisicile, prazul și ceapa îl amuzau foarte mult pe sfîntul orator. „Cu cît haz îi lua peste picior pe egipteni !" după expresia lui Joaquinito Orgaz, care credea în mod sincer că idolatria era o prostie.

— Da, excelență, da, frați catolici aici de față, acei locuitori de pe malurile Nilului, acei orbi a căror înțelepciune ne poruncesc s-o admirăm autorii necredincioși, adorau prazul, usturoiul, ceapa. *Risum teneatis ! Risum teneatis !*, repeta, privind cîinele Sfîntului Roque ce stătea cu gura deschisă în altarul din fața lui. Cîinele nu rîdea.

Aproape o jumătate de oră i-a împroșcat pe faraoni și pe supușii lor cu astfel de zeflemele. „Unde le era capul acelor oameni ce adorau asemenea murdării !"

---

[1] David Strauss (1808—1874), teolog german, autorul lucrării *Viața lui Isus*, în care consideră faptele narate de Biblie drept un mit.

Ronzal Flintă, care admiră mult predica, după două luni se folosea de citate din Glocester în discuţiile de la Cazino, şi spunea :

— Domnilor, ceea ce susţin eu aici şi oriunde, este că, dacă proclamăm libertatea cultelor şi căsătoria civilă, ne vom întoarce în curînd la idolatrie şi vom fi ca egiptenii antici, adoratori ai lui Isis şi *Busilis ;* o pisică şi un cîine, pe cîte ştiu.

Prezidentul fu de părere, şi cu el tot Tribunalul Teritorial, că señor Mourelo, Arhidiaconul, a fost la mai mare înălţime decît domnul Episcop. Ceea ce se răspîndi la întruniri, pe coridoare şi pe stradă, şi toţi cei care aveau pretenţia să treacă drept oameni instruiţi, deplîngeau faptul că predicile prelatului nu aveau mai mult fond, că nu se pregătea şi că *se risipea atîta.*

În cele din urmă, oamenii ajunseră să spună, deşi fără viza lui Glocester, că :

„Trebuiau să recunoască ; adevăratul predicator din Vetusta era Canonicul".

După puţin, părerea aceasta deveni un loc comun, o frază ştiută, şi de atunci faima Episcopului ca orator dispăru pentru totdeauna. Cînd în Vetusta se afirma ceva din obişnuinţă, era imposibil să prevaleze o idee contrară.

Aşa că, în zadar fusese sublim Fortunato descriind răstignirea lui Hristos într-una din predicile din Săptămîna Patimilor.

Era în parohia San Isidro, într-un templu sever, mare ; interiorul era aproape în întuneric, întuneric reflectat parcă şi multiplicat de pînza neagră ce acoperea altarele, coloanele şi zidurile ; numai acolo, în tabernacol, scînteiau palide cîteva lumînări lungi şi subţiri, lingînd aproape cu flacăra picioarele Cristului din care se prelingea sîngele ; sudoarea pictată reflecta lumina în tonuri de tristeţe. Episcopul vorbea, cu un glas de tunet îndepărtat, scufundat în umbra amvonului ; doar din cînd în cînd, se vedea cîte-un reflex violet şi o mînă ce se întindea spre auditoriu. Descria pîrîitul oaselor din pieptul Domnului cînd călăii au întins picioarele martirului ca să-i ajungă pînă la lemnul în care urmau să i le ţintuiască. Isus se încorda, tot trupul i se contracta, dar călăii se opinteau ; o să învingă. „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu !" exclama

Cel Drept, în timp ce trupul lui chinuit se frîngea pe dinăuntru cu un zgomot surd. Călăii se înfuriau de propria lor stîngăcie ; nu reușeau să-i pironească picioarele... Transpirau gîfîind și blestemînd ; răsuflarea lor întina obrazul lui Isus... „Și era un Dumnezeu! Singurul Dumnezeu, Dumnezeul lor, al nostru al tuturor ! Era Dumnezeu !..." striga Fortunato, îngrozit, cu mîinile crispate, dîndu-se înapoi pînă se lovi de piatra rece a coloanei ; tremurînd în fața viziunii, ca și cum răsuflarea monștrilor i-ar fi atins fruntea, iar crucea și Hristos ar fi fost acolo, plutind în umbră, deasupra auditoriului, în mijlocul navei. Imensa tristețe, groaza nesfîrșită pentru ingratitudinea omului, ucigîndu-l pe Dumnezeu, absurd în răutatea lui, le încercă Fortunato în clipa aceea cu o adîncă și de nedescris mîhnire, de parcă un întreg univers de durere i-ar fi apăsat sufletul. Iar gesturile, glasul, cuvintele lui știură să exprime inexprimabilul, toată acea suferință. El însuși, deși de la distanță și ca și cum ar fi fost vorba de altul, înțelese că era sublim ; dar în biserică nu era nimeni care să înțeleagă și să simtă elocința apostolului, cu excepția cîte unui copil cu imaginația proaspătă și puternică care auzea pentru prima oară descrierea scenei Calvarului.

În pauzele elocvente, încărcate de efect patetic, la care îl obliga pe Episcop tăria emoției, jos îi răspundeau suspinele credincioaselor, femei de rînd și țărănci care alcătuiau majoritatea auditoriului. Erau smiorcăielile indispensabile din Săptămîna Patimilor, aceleași ce se auzeau și la predica unui preot de țară, jumătate suspine, jumătate rîgîieli provocate de post.

Doamnele nu suspinau ; se uitau în cărticelele de rugăciuni deschise și întorceau chiar și paginile. Deștepții socoteau că prelatul „își pierduse cumpătul", poate că-și uitase de el. „Asta însemna să-l imiți pe Hristos." Amvonul nu era pentru asta. Într-un colț, Glocester, în sinea lui, era scandalizat. „*Asta* e o comicărie !" își spunea și se gîndea s-o repete la ieșire. Credea că găsise o formulă : „*Asta* e o comicărie !"

Canonicul nu era nici comic, nici tragic, nici epic. „Nu-i plăcea să-l imite pe Hristos." În general, în predicile lui nu amintea epopeea creștină, și rareori predica în

Săptămîna Patimilor. „Se ferea de locurile comune“, după don Saturnino Bermúdez. Adevărul era că De Pas nu găsea în imaginația sa forța plastică necesară pentru a zugrăvi scenele din Noul Testament cu oarecare originalitate și vigoare. Ori de cîte ori trebuia să repete : *Și Cuvîntul carne se făcu*, în loc de iesle și de Pruncul Isus vedea, în minte, cuvintele stacojii din Evanghelia Sfîntului Ion, într-o ramă de lemn, în mijlocul unui altar : *Et Verbum caro factum est.*

Într-o vreme, cînd era tînăr și se gîndea la lucrurile acestea, îndoiala îl chinuise de atîtea ori cu împunsături de remușcare, cînd vroia să-și imagineze viața lui Isus, că se temea de asemenea imagini ; fugea de ele, nu vroia bătaie de cap. „Avea destule la care să se gîndească.“ În sinea lui era un iconoclast. Nu gusta artele plastice ; și, fără să îndrăznească s-o spună, considera că picturile, chiar dacă aparțineau unor pictori mari, profanau bisericile. Din dogmă îi plăcea teologia pură, abstracția, iar dogmei îi prefera morala. Vocația pentru filozofia teologică și morbul controversei se născuseră în el încă din seminar ; spiritul său se îmbibase acolo de pasiunea metodei, care înlocuiește adeseori adevărata credință cu entuziasmul. Experiența de viață îi deșteptase pasiunea pentru studiile de morală. Citea cu plăcere *Caracterele* lui la Bruyère ; dintre cărțile lui Balmes [1] admira doar *Criteriul* și — cine i-ar fi spus domnului Carraspique ! — în romanele autorilor contemporani, interzise poate, studia obiceiurile, temperamentele, făcea observații, comparînd experiența sa cu a altora.

De cîte ori nu zîmbise Canonicul, cu oarecare milă, citind în cîte-un autor lipsit de credință aventurile ideale ale vreunui preot ! „Cîte scrupule ! Cîte sinuozități ! Cîte ocolișuri ca să păcătuiești ! Și pe urmă, cîte remușcări !“ „Liberalii ăștia, adăuga pentru el, n-au nici măcar intenții rele. Popii lor seamănă cu ai mei, așa cum seamănă regii de pe scenă cu regii cei adevărați !“

Predicile lui don Fermín aveau ca subiect, aproape întotdeauna, fie lupta împotriva necredinței moderne, controversele de actualitate, fie viciile și virtuțile și consecin-

---

[1] Jaime Balmes (1810—1848), teolog și filozof spaniol.

țele respective. Prefera această ultimă temă. Din timp în timp, ca să-și păstreze faima de savant printre *persoanele luminate* din Vetusta, vorbea despre necredincioși și eretici. Dar nu ajungea pînă la egipteni, nici măcar la Voltaire. Ereticii pe care-i sfîșia Canonicul erau de dată recentă. Îi ataca pe protestanți ; își bătea joc cu mult duh de discuțiile lor, căuta cu deosebită pricepere partea slabă a doctrinei și a disciplinei lor ecleziastice. Uneori, descriind consistoriile de la Berlin, îi făcea pe auditori să gîndească : „Dar nenorociții ăia sînt nebuni !“

Dorința lui nu era să-i zugrăvească pe dușmani ca pe niște criminali bălăcindu-se în greșeală, ceea ce e o fărădelege, ci ca pe niște oameni săraci cu duhul. Vanitatea predicatorului comunica apoi cu cea a auditoriului său și devenea una singură ; dădea naștere entuziasmului cordial, magnetic, a două vanități identice.

„Ce păcat că atîtea și atîtea milioane de oameni, ce trăiesc în tenebrele idolatriei, ereziei, etc., nu au talentul înăscut al vetustenilor, îngrămădiți în nava centrală a catedralei, în jurul amvonului ! Salvarea omenirii ar deveni un fapt !“

Obiectivul constant al Canonicului la *catedră* era să demonstreze „matematic“, adevărul dogmei. „Să facem abstracție, un moment, de sprijinul credinței, să ne ajutăm doar cu rațiunea... Ea e de ajuns pentru a dovedi...“ Era foarte interesant ca rațiunea singură să fie de ajuns ! „Rațiunea nu explică misterele, e-adevărat ; dar explică faptul că misterele nu se explică.“ „Asta e mecanic“, repeta, coborîndu-se cu plăcere la stilul familiar. În asemenea clipe, elocvența lui era sinceră ; cînd îi intra în cap vreun argument, cînd se străduia să demonstreze prin $a + b$-ul lui teologico-rațional vreun articol de credință, vorbea cu căldură, cu entuziasm. Atunci și numai atunci își pierdea puțin cumpătul ; renunța la gesturile măsurate, moi, academice și își îndoia genunchii, se lăsa în jos ca un vînător la pîndă, ca să împuște contra-argumentul, lovea repede cu palma, necontrolat, în amvon, i se încrețea fruntea, licăririle de oțel din ochi i se ascuțeau și glasul i se transforma într-o trîmbiță zgomotoasă și puțin răgușită... Vai ! Asta însemna, însă, adevărată pierzanie. Publicul *său* nu-l înțelegea... și De Pas devenea din nou ceea

ce era, se îndrepta, își vîra în teacă săgețile de oțel și arunca iarăși cu citate în plictisitorii vetusteni care ieșeau de-acolo cu migrenă, dar spunînd :

— Ce om ! Ce înțelepciune ! Cînd o fi învățat toate astea ? Pentru el, pe semne că ziua are patruzeci și opt de ore !

Doamnele, deși admirau faptul că Renan îi copiază pe nemți, că nu mai există alți savanți decît P. Secchi [1] și alți cinci-șase iezuiți, povestea cu Göttingen și Tübingen și cu orientalistul Oppest [2] etc., etc. preferau să-l asculte pe canonic în *predicile* lui *despre obiceiuri*, iar el prefera să facă doamnelor pe plac.

Dacă în problemele dogmatice căuta ajutorul *sfintei rațiuni*, în temele de morală încerca întotdeauna să se oprească la utilitate. Mîntuirea sufletului era o afacere, marea afacere a vieții. Părea un Bastiat [3] al amvonului. „Interesul și caritatea sînt unul și același lucru. A fi bun *înseamnă a înțelege aceasta.*“ Numeroșii indieni care-l ascultau pe Canonic surîdeau, plăcut impresionați, în fața acelor formule de mîntuire.

„Cine-ar fi spus ! După ce făcuseră avere în America, acum. în *țara natală*, puteau să cîștige cerul cu ușurință. fără să se miște din casă. Pășiseră în viață cu dreptul !“ După De Pas, ticăloșii erau altă categorie de proști, de pildă ereticii. Și asta era tot ceva mecanic, o demonstra prin $a + b$. Uneori descria, cu un talent demn de Molière sau de Balzac, tipul avarului, al bețivului, al excrocului, al jucătorului, al orgoliosului, al invidiosului ; și, după vicisitudinile unei existențe mizere, reieșea întotdeauna că *acela avea parte de toate relele.*

Lucrarea sa cea mai reușită trata despre tînărul care se dedă desfrîului. Îl prezenta întîi proaspăt, îmbujorat, vesel, ca o floare, plin de spirit, de visuri de măreție, speranța familiei și a patriei... și după aceea, uscat, rece, plictisit, veștejit, inutil.

Uita aproape întotdeauna să spună ce le aștepta pe lumea cealaltă pe aceste victime ale viciului. Indienii și

---

[1] Pater Angelo Secchi (1818—1878), călugăr iezuit și astronom italian.
[2] Jules Oppert (1825—1905), celebru orientalist francez.
[3] Frédéric Bastiat (1801—1850), economist francez.

doamnele înțelegeau acea morală utilitaristă foarte bine. Rezumatul pe care și-l făceau în sinea lor era următorul : „Atenție, Fabio !"

„Cîtă dreptate are !" gîndeau multe doamne, auzindu-l vorbind despre adulter. Cele mai multe dintre acestea erau *femei onorabile*, ce nu-și înșelaseră soții și nu făcuseră altceva decît *să cocheteze ca toate femeile*. Uneori, fiicelor întru spirit ale lui don Fermín li se părea că imprudentul preot povestea din amvon ceea ce îi spuseseră ele în confesional.

Căci Vicarul îl înlăturase pe Episcop chiar și de la tribunalul penitenței.

Cînd Camoirán sosi în Vetusta, se văzu asaltat de *sexul frumos* din toate clasele sociale : toate femeile îl doreau pe Episcop ca părinte spiritual. În confesional însă se discredită mai repede decît în amvon. Era atît de anost ! Avea foarte multe scrupule și-i lipsea duhul. Întreba puțin și prost. Vorbea mult și le spunea tuturor aproape aceleași lucruri. În plus, se trezea prea de dimineață și nu avea nici un fel de considerație nici măcar pentru doamnele mai delicate. Se instala în confesional cînd se lumina de ziuă.

Îl părăsiră încetul cu încetul. Faptul că trebuia să te amesteci, în capela Magdalenei (din spatele altarului), cu o mulțime de servitoare și de habotnice sărace, nu avea nici un farmec. Și Episcopul le chema într-o *ordine riguroasă*, ca la coafor, fără să țină seama că erau doamne sau servitoare. „Era prea de tot *să facă pe apostolul*." Îl părăsiră.

După puțin se văzu înconjurat numai de oameni din popor, care se trezeau cu noaptea-n cap. Cărăuși, zidari, cizmari și armurieri, bisericoase sărace, servitoare atinse de misticism mai mult sau mai puțin autentic, croitorese și cusătorese ; acesta fu în foarte scurtă vreme poporul lui de penitenți. „De asta se plîngea el, foarte mîhnit, de proastele obiceiuri și de mulțimea de copii din flori care se nășteau, după socoteala lui. Dac-ar avea de-a face numai cu domnișoare !"

O dată, ajunse să-i spună guvernatorului civil :

— Domnule, nu intră în atribuțiile dumneavoastră să interziceți plimbările papucarilor ?

Episcopul făcea aluzie la plimbările meseriaşilor pe *Boulevard*, din zori pînă-n zori.

Credea că plimbările astea, ca și balurile de la Teatru, cu o pesetă intrarea, erau pricina corupției crescînde din Vetusta.

Așa era bunul Fortunato Camoirán, prelat al singuraticei dioceze de Vetusta, atît de nobila fostă curte regală ; acel umil Episcop pe care Vicarul, de cum intră în salon, îl dojeni cu o privire ca un fulger.

Episcopul stătea așezat într-un jilț, iar cele două doamne pe sofa.

Erau Visita, soția funcționarului de bancă, și Olvido Páez, fiica lui Páez, americanul, al doilea milionar din Colonia.

Văzîndu-l pe Canonic, Episcopul se făcu roșu ca un student la latină surprins de dascălii lui cu prima țigară de foi.

„Ce înseamnă asta? vroia să spună privirea Canonicului care salută doamnele, înclinîndu-se cu grație și inocentă cochetărie. Niște doamne cu Episcopul! Și nu le însoțea nici un domn! Asta era ceva nou."

Aranjamente de-ale Visitei. Vroia să-l convingă pe Episcop să onoreze cu prezența preasfinției-sale solemna împărțire a premiilor virtuții, „organizată" de un anume club filantropic. Clubul se numea *Frăția Liberă*, nume urit, nu prea spaniol şi nici prea sfînt. Societatea era formată dintr-un comitet de domni şi un altul, cooptat, de doamne *protectoare* (după expresia preşedintelui Clubului).

Frăția Liberă se constituise cu anumite pretenții de instituție independentă *de orice jug religios*, avînd ca prim preşedinte pe don Pompeyo Guimarán, care nu fusese încă excomunicat printr-un miracol și care nu se împărtășea niciodată.

Clubul era într-un fel o contrapondere a instituțiilor *Surorile Săracilor, Sfînta Lucrare a Catehismului, Şcolile de duminică*, etc., etc. De la bun început, elementul religios i-a declarat război, şi după cîteva luni nu mai era un sărman în tot *Municipiul* Vetusta, care să primească pomenile, premiile sau învățătură de la *Frăția Liberă*.

Fetițele de la *Școlile de duminică* și puștii de la *Catehism*, care, în loc de cîntece profane, cîntau pe străzi

Sfinte Dumnezeule, Sfinte Atotputernice,
Sfînt Nemuritor,

și

Veniți, haidem cu toții
cu flori la Maria,

scorniră un cîntec contra Clubului. Zicea așa :

Copiii săraci nu vor
să meargă la Libre Hermandad ;
Copiii săraci preferă
La Cristiana Caridad.

Caritatea creștină și perfecțiunea rimei dezvăluiau stilul lui don Custodio prebendiarul care era — atît ajunsese să fie — directorul Școlilor de duminică pentru fetițele sărace.

Frăția liberă ar fi pierit de sfîrșeală, fără neprețuitul sacrificiu al președintelui său. Domnul Guimarán înțelese că vremurile nu erau potrivite pentru secularizarea carității și a învățămîntului primar și își prezentă demisia, „sacrificîndu-se — spunea — nu pentru că așa impunea fanatismul, ci pentru binele copiilor părăsiți". Societatea de binefacere cîștigă ceva prin demisia lui don Pompeyo și fericita idee de a se crea și un comitet cooptat de doamne *protectoare ;* așa că nu i se mai declară război necruțător. Dar nu-și spălase încă păcatul originar pe care-l purta în chiar numele său. Vicarul disprețuia respectivul Club.

Visitación fu prima doamnă cooptată, datorită rîvnei ei de-a se vîrî în toate. Acum era casierița *protectoarelor.*

În prezent se făceau eforturi pentru a șterge ultimele urme de erezie sau ce-o fi fost, de-a se pune bine cu catedrala, rugîndu-l pe domnul Episcop să prezideze solemna împărțire de premii din anul acela. „Dar cine să ia taurul de coarne ? Visitación, soția funcționarului de bancă." Cine era mai potrivită pentru asemenea îndrăzneală ? Pentru buna impresie, ceru să fie însoțită, în vizita ei, de încă

o doamnă *de lume*. Nu vru să meargă nici una ; nu îndrăzneau. Se trecu la vot și fu aleasă Olvido Páez, pentru situația tatălui ei și fiindcă tînăra fată era foarte bine văzută la palat.

„Da, spunea Visitación în comitet, să vină Olvido ; așa, Canonicul n-o să creadă că lovitura e îndreptată împotriva lui ; cum pe mine nu mă poate vedea în ochi..."

Și era adevărat ; Canonicul o disprețuia pe soția funcționarului de bancă, considerînd-o un fel de nimenea. Era dintre puținele doamne care-l ajutau pe Arhidiacon în complotul lui contra Vicarului general. Cu toate acestea, Visita i se spovedea uneori lui don Fermín, în ciuda disprețului acestuia. „Știa bine de ce venea la el oaia cea bună ; dar nu-i reușea ; o spovedea cum glăsuiau poruncile și gata."

„Și altceva ? Mai departe. Și altceva ? Stil Ripamilán. De asta avea parte intriganta lui Glocester."

Fortunato își și dăduse cuvîntul de onoare că se va duce la solemna întrunire a *Frăției Libere*. Lucrul acesta, ca și faptul c-o văzu acolo pe Olvido Páez, cea mai fidelă credincioasă a lui, făcură să crească proasta dispoziție a Vicarului. Se strădui să fie atent și politicos, și reuși mulțumită obișnuinței de-a se stăpîni și de-a se preface. Visitación se amuza ghicind furia Vicarului și îl copleșea cu glume, amețindu-l cu aiurelile acelea „care-i cădeau cam greu la stomac".

— Doamnele mele, spuse De Pas, dar să vorbim serios un moment.

— Cum ? Ce vreți să spuneți ? Vreți să dea înapoi, să-și calce preasfinția-sa cuvîntul ?

— Cred că...

— Nu, nu ! Cuvîntul e cuvînt. Noi am și plecat ; gata, gata cu vorba ; nu vreau să aud nimic... Hai, Olvido... nu vreau să aud nimic, nimic...

Datorită unui soi de miracol acustic, fiecare cuvînt al Visitei răsuna ca șapte ; parcă-ar fi perorat acolo tot comitetul de *protectoare*.

Se ridică și se îndreptă spre ușă, urmată de Olvido Páez, care părea remorcată.

Canonicul protestă în zadar : „Societatea aceea fusese fundată de-un ateu, era dușmana Bisericii..."

— Nu-i adevărat, strigă din ușă Visita ; dac-ar fi așa, n-am face parte din ea în calitate de cooptate.

— Eu fac parte, mărturisi Olvido Páez, datorită ei, fiindcă l-a convins pe tata.

— Dar, domnilor, *Frăția liberă* și-a spălat toate păcatele ; de cînd am intrat noi acolo, s-a terminat și cu libertatea și cu scandalul...

— Are dreptate, se încumetă să spună Episcopul pe care-l mai înșela încă falsa uimire a nevestei funcționarului de bancă ; are dreptate...

— Nu-i chiar așa ! strigă Vicarul, ieșindu-și oarecum din sărite. Nu-i chiar așa ; și asta a fost... o imprudență.

Visita se întoarse și scoase limba. „Ce purtare !" se gîndi, invidiindu-l pe omul care îndrăznea să-i spună Episcopului că e imprudent.

Doamnele plecară ; preasfinția-sa rămase descumpănit ; după ce-i spuse Canonicului să le însoțească pe coridoarele strîmte și întortocheate, se puse la adăpost, încuindu-se în capelă, ca să evite explicațiile.

Canonicul nici nu se gîndi să-l caute.

Olvido Páez pășea cu capul în pămînt. Și ea se temea de-o dojană din partea prelatului. Acesta se folosi de un moment prielnic, cînd Visita se opri ca să salute o familie pe care-o recomandase Episcopului și, apropiindu-se de urechea tinerei fete, îi spuse pe un ton de paternă autoritate :

— Ai făcut rău, foarte rău, foarte rău chiar c-ai venit cu... nebuna asta.

— Dar dacă m-au ales...

— Dacă n-ai fi făcut parte din comitet...

— Tata vă așteaptă astăzi la cină. Trebuia să vă trimit eu invitația, dar considerați-vă invitat.

— Bine, bine ; nu-ți place să auzi adevărul ?

— Vă spuneam că tata...

— Astăzi nu pot să vin... la masă. Sînt invitat de mai multe zile... la alt Francisco... dar o să ne vedem peste-o oră ; de îndată ce scap de-aici, cît mai repede cu putință.

Se despărțiră ; doamnele ieșiră în stradă și Vicarul intră, lăsînd în urmă coridoare, galerii și saloane, în birourile administrației ecleziastice.

Domnul Vicar general ajunse la biroul lui şi, fără să-i salute pe cei care-l aşteptau acolo, se aşeză într-un jilţ de catifea roşie, în spatele unei mese de ministru, încărcată de teancuri de hîrtii legate cu şnur. Îşi sprijini coatele pe masă şi-şi ascunse faţa în mîini. Ştia că e aşteptat, că toată lumea pretindea să-i vorbească, dar se făcea că nu observă. Asta era una din metodele pe care le folosea ca să-şi facă simţită tirania ; aşa îşi umilea subalternii, dispreţuindu-i pînă la a se face că nu-i vede de la doi paşi. Întîi, proasta lui dispoziţie. O proastă dispoziţie de culoarea catranului. Îşi simţea fierea pînă-n gură, De ce ? Fără motiv. Nimeni nu-l supărase peste măsură ; dar o mulţime de fleacuri, adunate, îi stricaseră ziua aceea pe care-o crezuse fericită, văzînd soarele strălucitor, în timp ce se spăla vesel în faţa oglinzii. Întîi, maică-sa, purtîndu-se cu el de parc-ar fi fost copil, amintindu-i calomniile cu care-l împroşcau ; după aceea ştirile alarmante şi glumele prosteşti ale doctorului ; apoi, Visitación, *Frăţia liberă*, Olvidito, care nu mai ştia ce-i disciplina... şi mai ales diavolul acela de Episcop, plictisindu-l cu umilinţa lui, amintindu-i doar prin simpla-i prezenţă de iepure speriat întreaga lui viaţă de sfînt, de măreţie spirituală, faţă-n faţă cu viaţa lui, a lui don Fermín... care... — de ce să se ascundă de el însuşi ? — era puţin edificatoare. Comparaţia aceea veşnică, pe care Fortunato o făcea fără să ştie, îl irita pe Canonic. Şi acum îl irita mai mult ca niciodată. Acum i se părea că superioritatea intelectuală a Vicarului nu însemna nimic, în comparaţie cu măreţia morală a Episcopului. El era singura persoană care putea să înţeleagă întreaga valoare a lui Fortunato. Ce poetice, ce nobile, ce spirituale i se păreau acum virtutea celuilalt, cultul lui romantic pentru Sfînta Fecioară ! Şi propriile lui însuşiri, cît de fără valoare, cît de prozaice ! Caracterul lui tare şi dominant, ce ridicol în fond ! „Pe cine domina el ? Nişte maimuţoi !"

— Ce doriţi ? strigă cu voce acră, ridicînd capul şi privind maimuţoii din faţa lui.

Erau un cleric ce părea un mirean şi un mirean ce părea cleric ; bărbieriţi prost amîndoi, mai prost preotul, care-şi arăta obrazul plin de ţepi negri, aspri ; erau îmbrăcaţi amîndoi cu haine de oraş, dar după felul popilor de

țară ; gulerul tare al preotului era alb și pătat de vin roșu și de transpirație unsuroasă ; gulerul cămășii celuilalt părea tot un guler tare ; avea o lavalieră neagră prinsă la ceafă.

Don Carlos Peláez, notar ecleziastic care mai îndeplinea și alte două-trei funcții la palat, nu toate compatibile, se fălea că e una dintre cele mai influente persoane în curia ecleziastică și în sufletul domnului Vicar. Acum o putea dovedi prea bine, intervenind cu trecerea lui pentru a-l smulge pe bietul paroh din Contracayes, un sat de munte, din ghearele disciplinei. Era vorba de-o *turnătorie*, făcută din invidie, și Vicarul aflase că preotul din Contracayes avea slăbiciunea de-a transforma confesionalul în școală de seducție. De Pas voise să dea dovadă de-o mare rigoare ecleziastică și să-l pedepsească deosebit de sever pe preotul din Contracayes ; dar, grație rugăminților notarului, consimțise, înainte de-a trece la fapte, să aibă o discuție cu parohul muntean, promițînd că, „dacă va vedea în acesta o adevărată pocăință", se va mulțumi cu o pedeapsă cu caracter privat, care să nu dăuneze cu nimic faimei clericului, elector influent și foarte bun partizan al celei mai bune cauze.

— Ce doriți ? repetă Canonicul, zîmbind mașinal notarului.

Peláez făcu semn spre tovarășul lui, un bărbat bine, brunet, cu sprîncene foarte dese, privire severă, ochi de culoarea alunei, ce aruncau foc, gura mare, urechi ascuțite, un gît robust și-o ceafă groasă. Părea că e murdar tot și nu era : avea înfățișare de cărbunar pe cît avea și de preot ; ai fi putut crede că nuanța aceea a țepilor negri și a cărnii învinețite a obrajilor îi acoperea tot corpul. Nu mai fusese niciodată în fața Vicarului, de care se temea pentru fulgerele ce le mînuia, dar nu mai mult decît se poate teme un uriaș sălbatic de cineva ce poate fi zdrobit, la urma urmei, cu o lovitură de pumn. Don Fermín observă că preotul era mai mult zăpăcit decît înfricoșat Salută cu un fel de mormăit ; Vicarul nici măcar nu-i răspunse.

Notarul era tot numai miere ; se așeză de-a curmezișul unui scaun ca să-i dea de înțeles preotului că acolo era ca la el acasă ; vorbea cît mai familiar posibil, fără să pă-

căluiască prin ireverență; își permitea mici glume și fu pe punctul de-a declara că păcatul de-a face curte femeilor nu era dintre cele mai urîte, și că scandalul s-ar putea mușamaliza cu ușurință. Și cum Canonicul se încruntă, Peláez schimbă subiectul și vorbi cu falsă mirare de ultimele alegeri, ba făcu chiar aluzie și la faptele unui anumit preot dinspre munte, cunoscut de-al lui, care închisese gura a doi jandarmi din garda civilă. Contracayes zîmbi ca un urs îndrăgostit.

Canonicul se gîndea la felul în care sălbaticul acela le făcea curte penitentelor sale... O clipă se făcu liniște. Nu se vorbise nimic despre *afacere* și pînă și Peláez înțelese că trebuia să abordeze *problema spinoasă*.

Don Fermín, amintindu-și dintr-odată de proasta lui dispoziție, de supărările din cursul zilei, se ridică în picioare și, privindu-l drept în față pe paroh, care se ridicase și el de parc-ar fi fost atacat, spuse cu glas aspru:

— Domnul meu, știu totul și am neplăcerea să te anunț că afacerea dumitale e foarte încurcată. Conciliul din Trent consideră că delictul comis de dumneata e asemănător ereziei. Nu știu dacă dumneata vei fi avînd cunoștință de Constituția *Universi Domini* din 1622, întocmită de sanctitatea-sa Grigore al XV-lea, care te numește pe dumneata și pe oricare altul ca dumneata trădător execrabil și cere ca pedeapsa pentru crima de-a le solicita *ad turpia*[1] pe penitente să fie foarte severă, și mai poruncește să fii degradat și trecut în rîndul mirenilor.

Parohul deschise ochii mari și-l privi speriat pe notar, care, din spatele lui don Fermín, îi făcu semn cu ochiul.

— Benedict al XIV-lea, continuă Canonicul, a confirmat pedepsele impuse de Sixtus al V-lea și Grigore al XV-lea cu privire la cei ce fac curte penitentelor și... în sfîrșit, oricum ai privi problema, ești un om pierdut...

— Eu credeam...

— Credeai prost, domnul meu! Și dacă te îndoiești de spusele mele, ai aici în raft pe Giraldi[2]: *Exposito juris pontificii*, care în volumul al II-lea, prima parte, tratează problema cu o mulțime de date.

[1] În mod nerușinat (lat.).
[2] Giglio Gregorio Giraldi (1479—1552), umanist italian.

Domnul Peláez era obișnuit cu stilul Vicarului, care niciodată nu se arăta atît de erudit ca atunci cînd se pregătea să pună gheara pe victimă.

— Domnule, îndrăzni să spună Contracayes, puțin enervat și pierzînd bună parte din teamă, cuvintele sfinției-tale sînt de ajuns, și nu de sfintele canoane mă plîng, ci de ghinionul meu care m-a făcut să alunec și să cad, în vreme ce mulți alții, mulți alții pe care-i cunosc, alunecă, dar nu cad.

Canonicul se întoarse brusc, de parcă l-ar fi mușcat cineva de spate.

— Afară de-aici, cu insolențele dumitale, și să nu te prindă noaptea în Vetusta !

— Dar, domnule...

— Tăcere, am spus ! Tăcere și supunere, sau o să dormi în închisoarea statului.

Și Canonicul dădu un pumn formidabil în masa de scris.

— Păi, pentru asta nu trebuia să bat atîta drum ! strigă preotul din Contracayes, nu mai puțin furios, întorcîndu-se spre Peláez, care rămăsese consternat, căci nu prevăzuse înfruntarea aceea între două genii ale răului.

— Dar, domnilor, liniștiți-vă...

— Afară, neobrăzatule ! strigă iarăși Canonicul strîngîndu-și mantia și ieșindu-și din fire, împotriva obiceiului său. Nenorocitule ! Socotește-te ca și pierdut, cleric ticălos !

— Dar ce-am spus eu, domnule ? exclamă parohul care se sperie nițel văzînd atitudinea acelui om, în care recunoștea superioritatea morală a unui Jupiter ecleziastic.

De îndată ce-și dădu seama că autoritatea sa era respectată, De Pas își potoli valurile mîniei ; și, în cele din urmă, palid, dar cu voce severă :

— Pleacă, spuse arătînd ușa, pleacă... liber, pentru că ești nebun... dar să nu rămîi în oraș nici două ore și nici să nu stai de vorbă cu vreun suflet despre cele întîmplate aici. Iar în ceea ce privește crima dumitale execrabilă, o să mă înțeleg cu domnul Peláez, fără să fie nevoie de dumneata, și el o să-ți comunice ceea ce am hotărît.

Clericul vru să se umilească, să ceară iertare...

— Pleacă imediat.

Plecă.

Peláez, tremurînd și livid, îndrăzni să spună :

— Regret din suflet... domnule Canonic...

— Nu regreta nimic. Ați venit într-o zi proastă. Sînt nervos. Am vrut să-l sperii, să-i impun respect prin teroare și n-am ținut seamă de proasta mea dispoziție, mi-am ieșit din fire cu-adevărat, m-am lăsat dus de furie

— Oh nu, nu ! El, el care-i un animal, un sălbatic.

— Da, e un sălbatic... dar tocmai din cauza asta trebuia să mă port altfel cu el.

— Ceea ce nu pot să-i iert e supărarea...

— Lasă, nu te mai preocupa ; o să vorbim altă dată de pușlamaua asta. Azi nu pot ; azi mi-ar fi imposibil să-ți promit c-o să îndulcesc rigorile legii, care e categorică.

— Știu, așa e... dar cum nu se aplică niciodată...

— Pentru că nu există dovezi... ca acum. Și o dată, trebuie să începem. În fine, ți-am spus c-o să vorbim... Trebuie să rămîn singur.

Plecă și Peláez, iar atunci De Pas, singur cu gîndurile lui, lăsă să i se urce în obraji sîngele adunat de rușine.

„Ce degradare !“ se gîndi ; și începu să se plimbe prin birou ca o fiară în cușcă.

Cînd se simți mai liniștit, sună dintr-un clopoțel. Intră un tînăr înalt, cu tonsură, palid și trist, probabil tuberculos. Era un văr de-al Canonicului care-i ținea loc de secretar.

— Ce-ai auzit ?

— Strigăte ; nimic.

— Preotul din Contracayes, care-i un sălbatic...

— Da, știu...

— Altceva ?

— Nimic urgent.

— Așa că pot să plec ? N-ai nevoie de mine ?

— Nu ; azi nu.

— Bine, atunci plec... mă doare capul. N-am chef de nimic. Dar nu-i spune mamei. Dacă află c-am plecat așa de repede de la birou o să creadă că-s bolnav...

— Da, da, așa e.

— Ah ! Ai grijă ! Autorizația pentru capela familiei Páez a sosit ?

— Da.
— E în regulă ? Pot s-o iau acum ?
— E acolo, în dosarul acela.
— Totul e în ordine ? O să poată veni vicarul de Parves ?...
— Totul e-n ordine.
— Văd aici cartea de vizită a lui don Saturno Bermúdez. De ce-a venit ?
— Vechea poveste, ca să nu-i dăm ascultare bietului don Segundo, preotul de la Tamaza, care cere banii pentru slujbele de la San Gregorio, ținute la cererea lui don Saturno...
— Care nu vrea să-i plătească.
— Așa-i obiceiul lui. Se ia la harță cu tot clerul. A salvat jumătate din purgatoriu — tînărul cu tonsură tuși tare ca să-și stăpînească rîsul — jumătate din purgatoriu pe seama *englezilor* lui...
— Preotul de la Tamaza e un palavragiu...
— Dar cere ce i se cuvine...
— Nu se poate face însă nimic... Vrei să mă pun prost cu episcopașul în redingotă ?
— Nu, asta nu. O să-l plătim la *El Lábaro*, pe care-l inspiră și care acum te tratează cum se cuvine ! À propos de ziare, ieri a apărut în *La Caridad* din Madrid, o corespondență din Vetusta unde, sau mă înșel eu, sau era mîna lui Glocester.
— Ce spunea ?
— Prostii ; că partidul carlist a pus mîna pe cîteva dioceze unde, împotriva dreptului canonic, sînt vicari generali niște oameni care nu pot ocupa funcția decît interimar și prin aprobare specială ; dar că, datorită anumitor servicii aduse cauzei Pretendentului [1], superiorii închid ochii.
— Va să zică, eu nu pot fi vicar general ?

[1] Carlos María de los Dolores de Borbón (1848—1909), cunoscut sub numele de Don Carlos, pretendent al tronul Spaniei ca reprezentant al partidului carlist. Continuă războaiele carliste inițiate de Carlos María Isidro de Borbón, infante de Spania (1788—1855), frate al regelui Fernando al VII-lea, pentru ocuparea tronului lăsat moștenire de Fernando al VII-lea, fiicei sale, Isabel, în defavoarea infantelui. Don Carlos începe ultimul război carlist în 1872, dar este înfrînt în 1876.

— După cum se vede, nu ; pentru că între cazurile excepționale sînt amintiți „prelații de oficiu“ și sînt aduse ca argumente nu știu ce dispoziții de-ale papilor.

— Da, știu ; o bulă a lui Paul al V-lea și două sau trei ale lui Grigore al XV-lea. Neghiobii ! Mare minune că nu vorbesc și despre „a fi originar din dioceză“. Idioții ! Ce puțin simț practic au acești falși catolici ! Glocester trebuie să fie corespondentul fițuicii ăsteia ; înțepăturile astea romane sînt ale lui ! Puah ! Ce dușmani, domnule, ce dușmani ! Fiare, nu altceva !

Canonicul respira greu, dînd parcă a înțelege că se sufocă de-atîta neghiobie.

Vru să plece fără să vadă pe nici unul din clericii sau mirenii ce-l așteptau în anticameră și în biroul alăturat, dar nu se putu apăra de invazie ; domnul Carraspique își vîrî nasul pe una din uși :

— Se poate ?

Era Carraspique !

— Poftiți ! trebui să spună.

Venea să intervină pentru expedierea urgentă a unui act către Oficiul de rugăciuni ; și pentru niște probleme în legătură cu veniturile capelanilor... Trebuiră să se uite în registre, să discute cu funcționarii. Distrat, Canonicul se încumetă să treacă din cabinet în celălalt birou, și aici se văzu înconjurat de-o mulțime de oameni cu procese, sau cu cereri, aproape toți foarte bine rași, toți îmbrăcați în negru, fie în sutană, fie în redingotă, nu prea diferite una de alta. Biroul nu era nici pe departe atît de luxos cum era cabinetul ; era mare, rece, murdar ; mobilierul neaspectuos, cu un miros de sacristie, amestecat cu cel din gheretele gardienilor. Funcționarii aveau paloarea abstinenței și a contemplației, rezultat al miasmelor chichinețelor, mizerabile, sordide și nesănătoase, complicat aici și cu gălbinarea țîrcovnicilor.

În fiecare colț era cîte-o masă, iar în jurul tuturor, preoți și laici care vorbeau, gesticulau, intrau și ieșeau, insistau cerînd cîte ceva, cu veșnica teamă a unui refuz ; funcționarii, mai liniștiți, fumau sau scriau, răspundeau în monosilabe, iar uneori nu răspundeau de loc. Era un birou ca oricare altul, cu ceva mai puțină grosolănie și cu puțin mai multă ipocrizie impasibilă și crudă.

Cînd intră Vicarul, zgomotul scăzu ; cei mai mulți se întoarseră spre el ; *șeful* însă se mulțumi să ridice o mînă în dreptul feții, respingînd parcă pe toți inoportunii, și se îndreptă spre o masă să întrebe de un dosar privind niște ferme. „Exact ceea ce spunea el ; la birourile Administrației publice nu-i dădeau dreptate ; dosarele privind fermele dormeau somnul cel de veci acoperite de praf."

Domnul Carraspique bătea cu piciorul în podea.

— Liberalii ăștia ! șoptea aproape de Canonic. Ce Restaurație, nici vorbă de-așa ceva ! Aceeași Marie, cu altă pălărie...

— Statul își bate joc de Biserică, da, domnule, e evident, nu există concordat care să stea în picioare ; ni se promite totul și nu se face nimic.

Doi preoți se apropiară umil de canonic...

Erau de la țară. Și ei vroiau să știe dacă dosarele privind fermele...

— Nu, domnilor, nu, ați auzit doar, spuse Vicarul cu glas tare, ca să afle toți cei prezenți și să nu-l mai plictisească ; la biroul Administrației ni se spune că vor rezolva dosarele unul cîte unul, pentru că nu există criteriu general de soluționare, cu alte cuvinte n-o să rezolve niciodată dosarele care-i deranjează.

De Pas se văzu prins în angrenajul care-l tortura zilnic cu treburile canonico-birocratice ; pe negîndite, împotriva voinței lui, se înnămoli, ca în fiecare zi, în complicatele probleme ale administrației sale ecleziastice, amestecate pînă la cel mai intim grad cu propriile lui interese și cele ale doamnei, mama sa ; sub sute de nume religioase, dintre care multe aveau sensuri poetice pentru Biserica primitivă, pure obiecte de cult și sacerdoțiu, se ascundea aici eterna problemă a banilor : spolieri, locuri vacante, jumătăți de prebendă, patronat, venituri de capelan, stole, licențe, dispense, drepturi, sferturi parohiale... și alte multe duzine de cuvinte ce se rostogoleau, se combinau, se repetau, se înlocuiau unele pe altele și, în fond, sunau a bani și, întotdeauna, cîștigul Vicarului, cel al mamei lui, se găsea peste tot. Doña Paula nu pusese niciodată piciorul aici, dar spiritul său părea că prezidează acest tîrg unic al curiei ecleziastice. Ea era

generalul invizibil care conducea acele bătălii cotidiene, Canonicul era inteligentul ei instrument.

Ca în fiecare zi, în dimineața aceea se iviră probleme încîlcite, pe care Vicarul obișnuia să le soluționeze ca o mașină, pe baza criteriului propriului cîștig, cu o dibăcie uimitoare, aparent în forma cea mai corectă, cu o eleganță desăvîrșită. Cu toate acestea, nu o dată, încuviințînd o nedreptate, un jaf, o cruzime utilă, sufletul său stătuse la îndoială (era nervos, nu știa de ce nu-i erau boii acasă), dar amintirea mamei, pe de o parte, prezența acelor martori obișnuiți ai neobrăzării lui, a dibăciei și-a fermității sale, pe de altă parte, și, în mare măsură, forța inerției, obiceiul, îl mențineau pe poziție ; se purtă la fel ca întotdeauna, rezolvă problemele ca întotdeauna, și nimeni nu trebui să se întrebe dacă Vicarul înnebunise și nici el nu trebui să inventeze povești ca s-o înșele pe maică-sa „Doña Paula putea fi satisfăcută de fiul ei ; de fiul ei ; nu de visătorul prost și zănatic care se tulburase în dimineața aceea citind o scrisoare lipsită de însemnătate și se bucurase fără să știe de ce, văzînd un soare strălucitor pe un cer diafan. Soarele ! Cerul ! Ce importanță aveau astea pentru Vicarul general al Vetustei ? Nu era un slujbaș pe cale de-a deveni milionar ca să-i plătească mamei sale unele datorii sacre și ca să-și potolească, prin avariție, setea ambițiilor sale ratate ?

Da, da ; asta era și nu trebuia să-și facă iluzii, nici să caute un nou mod de viață. Trebuia să fie satisfăcut și era."

— O oră și jumătate în birou ! își spuse ieșind din palat, jumătate rușinat, jumătate mulțumit ; și el care crezuse că nu petrecuse acolo nici douăzeci de minute !

Cînd se văzu din nou la aer, în Corralada, De Pas respiră adînc... ; în ziua aceea i se părea că, ieșind din palat, iese dintr-o grotă. Avea gura uscată și amară de cît vorbise acolo înăuntru, și parcă încerca un gust de cocleală. Se simțea ca un calpuzan. Se grăbi să iasă din piețișoara acoperită de umbra catedralei cenușii. Fugi către străzile largi ; lăsă în urmă Encimada cu trotua-

rele ei răsunătoare, tocite și înguste, cu solemna-i singurătate tristă, cu iarba ei printre pietrele pavajului, cu casele mari afumate, cu gratii din fier forjat, și se îndreptă spre Colonia, ieșind prin Piața lui Pan, strada Comerțului și *boulevard*, ale cărui dale mari erau acoperite de frunzele ce cădeau din pomișorii de pe margine. Pelerina Canonicului le lua cu ea și le tîra pe pietre în urma ei cu un zgomot ritmic și fremătător.

Acolo se vedea cerul vast, în întregime albastru : în față, silueta Corfinului, și ea albăstruie. Asta era bucuria, viața. „Venituri de capelan, bule, jumătăți de venituri, rezerve ! Ce legătură avea lumea cu toate astea, lumea largă și frumoasă? Uriașul acela de piatră. Corfinul grav, maiestuos, liniștit, știa ce înseamnă oficiile, dacă existau oficii de rugăciuni sau de ce costa bani să scoți autorizații pentru orice lucru ?"

Canonicul mergea înainte pe *boulevard*, salutînd în dreapta și-n stînga, speriat de faptul că îi treceau prin cap gîndurile acestea de bucolică religioasă. Fusese întotdeauna dușmanul Arcadiilor ecleziastice și profesa un sci de pozitivism prozaic, cu privire la necesitățile laice ale Bisericii. O fi bolnav ? O fi pe cale să înnebunească ? Fără să poată găsi leacul, în timp ce aerul proaspăt — vîntul se schimbase de la sud spre nord-vest — îi umplea plămînii de o voluptoasă excitare, fantezia, fără să țină seama de observații și porunci, alerga mai departe și ajunsese în primele secole ale Bisericii, iar Canonicul se vedea cu un coș sub braț, culegînd din poartă în poartă, pe *boulevard* și pe Espolón, gustoasele fructe pe care Páez, don Frutos Redondo și ceilalți *Vespuci* din Colonia le adunau cu propriile lor mîini în acele grădini ce se vedeau, într-adevăr, de o parte și de alta, în spatele grilajelor aurite, printre frunzișul scînteietor și plin de șoaptele vîntului și-ale păsărilor.

Palatul Páez era primul dintre cele șase care împodobeau strada principală, mărginind-o spre sud. Era un cub mare, ce părea un turn de pază din cele ce se înalță

încă de-a lungul țărmului în provincia Vetusta, amintiri, după cum se spune, legate de apărarea contra normanzilor.

Domnul Páez nu se temea de debarcarea piraților, deoarece marea se afla la cîteva bune leghe de palatul lui, dar credea că *„eleganța solidă* consta în a ridica ziduri foarte groase, cu risipă de marmură și, în sfîrșit, în lucrări *cicloape*", după incorecta sa exprimare. În partea cea mai de sus a frontispiciului, în locul unui blazon pe care domnul Páez nu-l avea, se afla un mare semicerc din matostat negru, iar la mijloc, cu litere de aur, această elocventă inscripție : *1868*, ce nu indica altceva decît data construcției „cicloape". În colțurile terasei cu balustradă înaltă, ce încorona castelul, cîte-o acvilă de fier, vopsită în verde, încerca să-și ia zborul. Acvilele acelea, spunea domnul Páez, se armonizau foarte bine cu alte două de pe covorul din cabinetul lui. Bunul don Francisco nu era cel mai bogat american din Colonia ; don Frutos avea cîteva milioane în plus, dar „nici don Frutos, nici Sfîntul Frutos, nimeni nu i-o lua înainte în privința filotimiei" *Vespuciului* Acvilelor, și era singurul vetustean care făcea vizite în trăsură și avea lachei în livrea cu fireturi tot timpul, chiar dacă nu reușea niciodată să-i facă să se îmbrace curat și să aibă corectitudinea și sobrietatea confraților lor din Capitală.

Páez trăise douăzeci și cinci de ani în Cuba fără să audă o slujbă, și singura carte religioasă pe care-o adusese din America fusese *Evanghelia poporului* de domnul Henao y Muñoz [1] ; nu pentru că Páez ar fi fost democrat, Doamne ferește, ci pentru că îi plăcea mult stilul sacadat. Credea cu tărie că Dumnezeu era o invenție de-a popilor ; cel puțin în Insulă [2] nu exista Dumnezeu. Petrecuse cîțiva ani la Vetusta fără să-și schimbe ideile, dar ferindu-se să le împărtășească și altora ; încetul cu încetul însă, fiica sa și Canonicul îl convinseseră că religia era o frînă în calea socialismului și un semn infailibil de bun-gust. În

[1] Manuel Henao y Muñoz (1828—1891), ziarist și om politic spaniol.
[2] Cuba, denumită în trecut și Isla de Cuba.

cele din urmă, Páez ajunse să fie cel mai fervent partizan al religiei înaintașilor săi. „Fără-ndoială, spunea, că Metropola trebuie să fie religioasă.“ Şi deveni religios ; dădea toţi banii care i se cereau pentru cult, şi dacă, de multe ori, cînd vorbea aiurea, o făcea întru discreditarea dogmei, întotdeauna era dispus să-şi retragă spusele şi să înlocuiască prostia spusă cu alta inofensivă.

Religia, în forma propusă de Canonic, reușise să pătrundă prin două breșe în fortăreața acelui spirit liber-cugetător și tare ca granitul ; cele două corzi slabe ale lui Páez erau dragostea pentru fiica lui și mania bon-tonului.

Olvido îi spunea cu glas ascuțit și pe un ton dojenitor :

— Tăticule, e de prost-gust ; și don Francisco detesta ceea ce înainte i se părea excelent.

Canonicul avea puteri depline asupra Olviditei, și Olvidito îi poruncea tatălui ei cu forța iubirii și a cunoașterii a ceea ce se numea acolo bon-ton.

Olvido era o tînără subțire, palidă, înaltă, cu ochi cenușii și mîndri ; nu avea mamă și ducea o viață asemănătoare cu a unui mic idol, presupunînd că un idol ar putea fi activ și-ar avea conștiință. O slujeau negri, negrese și un alb, tatăl ei, sclavul cel mai fidel. Nici un capriciu nu-i rămăsese nesatisfăcut. La optsprezece ani i s-a năzărit că ar vrea să fie nefericită, ca eroinele din romane, și sfîrși prin a inventa niște chinuri foarte romantice și foarte amuzante. Acestea constau în a-și închipui că e un fel de rege Midas al iubirii, că nimeni n-o putea iubi pentru ea însăși, ci pentru banii ei, ceea ce însemna, într-adevăr, o mare nefericire. Toți tinerii eleganți, cu poziție, nobili sau cu vreun relativ talent care îndrăzniseră să-i declare dragoste, fuseseră alungați în mod fatal, așa cum se jurase că-i va izgoni pe toți cu o formulă invariabilă. „Dragostea nu era zestrea ei“ ; nu credea în iubire. Încetul cu încetul, farsa aceasta inventată puse stăpînire pe sufletul ei, și copila își luă în serios rolul de regină Midas ; renunță la dragoste înainte de-a o cunoaște și se dedică din tot sufletul luxului.

lubi arta pentru artă ; ea era cea care afişa cele mai bogate toalete la plimbări, baluri, teatru ; rochiile ajunseră pentru Olvido o adevărată religie. Nu apărea de două ori cu aceeaşi rochie. Ieșea la plimbare tîrziu, făcea trei-patru ture și, cînd se simțea destul de invidiată, se întorcea acasă, fără a catadicsi să-şi oprească ochii niciodată asupra vreunui reprezentant al sexului tare. Vetustenii ajunseră s-o privească ca pe un manechin încărcat cu articole de modă care nu le distra decît pe domnișoare. „Era o partidă strălucită", la care nu trebuie să te gîndești.

„Olvido așteaptă un cneaz rus", era fraza consacrată. Cînd vreun străin nechibzuit se încumeta să-şi încerce norocul, era numit în mod ironic „cneazul rus", pînă cînd pleca, luîndu-se cu mîinile de cap.

Obosită de-a avea în inimă doar zdrențe, Olviditei îi trecu apoi prin minte să devină cucernică. Îl căută pe Canonic într-un mod elegant, aşa cum îi plăcea Canonicului să fie căutat, și îl găsi. Se înțeleseră. Pentru don Fermín, fata aceea slabă, rece, uscată, nu era decît drumul ce conducea spre don Francisco, care-și folosea milioanele ca să cumpere influență. Olvido însă avu proasta inspirație să se îndrăgostească în mod mistic — așa spunea ea — de Canonic. Acesta se făcu a nu pricepe, se folosi de noua neghiobie a fetei pentru a-l cîştiga cît mai repede pe tată, şi cum nu văzu nici un pericol pentru nimeni în imaginara pasiune a micii americance năzuroase, n-o alungă de lîngă el, așa cum făcuse cu alte femei, mai puțin timide și mai primejdioase pentru trup. De Pas avea un proiect : s-o căsătorească pe Olvido cu cine va dori el. Credea că va reuși, dar nu avea încă un candidat. Oferta aceea trebuie să fie răsplata pentru un serviciu foarte mare ce i se va face lui, dar nu știa cînd și în ce anume împrejurare dificilă.

În dimineața aceea, fu primit la *palatul Páez*, ca întotdeauna, sub polog, după expresia lui don Francisco.

Călcînd pe covoare, privindu-se în oglinzile mari cît ușa, afundîndu-și trupul cu voluptate în moliciunile luxului comod, ostentativ, cu adevărat nebunesc, minunat

și orbitor, Canonicul se simțea transportat în zonele pe care le credea adecvate marelui său spirit ; el — își spunea cu orgoliu — se născuse pentru asemenea lux ; dar mama lui, zgîrcită, averea lui, insuficientă pentru atîta splendoare, condiția ecleziastică, necesitatea de-a vădi modestie, dacă nu chiar strîmtorare, îl țineau departe de ambiția lui naturală... care era aceea... Cînd intra în saloanele și cabinetele lui don Francisco, Canonicul își mlădia și mai mult mișcările lui molatice, și cu o eleganță neforțată își azvîrlea pelerina, își aranja sutana și-și mișca mîinile, ochii și gîtul cu o distincție profană ce nu ajungea niciodată pînă la neobrăzarea preotului ce reneagă pudoarea veșmîntului cînd pășește în palatele lumii bune sau ale surogatelor acesteia. De Pas nu încetase să fie niciodată Canonicul ; demonstra însă, numai prin mișcări, priviri și zîmbet că clericul, fără să înceteze a fi cleric, poate fi un om de societate ca oricare altul. Această eleganță se adăuga calităților fizice cu care era înzestrat, faimei lui de om elocvent, cu multă influență și de talent ; așa cum spunea marchiza de Vegallana, „era un preot foarte prezentabil".

Don Francisco Páez și fiica îl rugară pe don Fermín să rămînă la masă ; nu mai venea nimeni, o să fie o masă de familie... numai ei trei.

— Numai noi trei ! spunea Olvido, renunțînd pentru o clipă la răceala ei.

Canonicul, în picioare în pragul unei uși, cu colțul mantiei de catifea azvîrlită și dreaptă peste mîna lui albă, se înclina cu eleganță, zîmbea și-și clătina capul mic și bine modulat, spunînd *nu* prin semne, cu o oarecare cochetărie *epicenă*.

— Hai, tăticule ! Oprește-l, spunea Olvido cu voce rugătoare, alungind silabele, ce păreau că-i ies pe nas.

— Imposibil.

— E foarte încăpățînat, fata mea, lasă-l ; nu vrea să-i mulțumim pentru autorizația de oratoriu și pentru permisiunea de-a dubla slujba pentru don Anselmo.

— Mulțumiți-i sfinției-sale.

— Da, că doar pentru ochii mei frumoși mi-a acordat sfinția-sa favoarea asta.

Canonicul zîmbea, hotărît să nu cedeze chiar dacă ei ar mai fi insistat.

— Hai să vedem, un motiv, spune-ne un motiv, strigă Olvido, revenind din nou la răceala ei obișnuită.

Canonicul se înroși puțin.

Trebui să mintă.

— Am fost invitat de-acum trei zile la alt Francisco ; nu pot să nu mă duc, i-aș jigni... Știți cum sînt oamenii pe-aici... ce-o să spună...

Nu era adevărat. Nu-l invitase nimeni la masă. Îl aștepta maică-sa, ca în fiecare zi.

Fără îndoială, refuzînd să accepte acea invitație spontană și cordială care în oricare altă ocazie l-ar fi măgulit, asculta de o presimțire. Nu știa de ce își închipuia c-o să fie invitat la familia Vegallana, ultima vizită pe care avea de gînd s-o facă. De ce să-l fi invitat ? Și, în plus, acolo se mînca după moda franțuzească, deși doña Rufina obișnuia să schimbe orele și să mănînce cînd i se năzărea. Oricum, nu obișnuiau să sărbătorească așa, cu *gaudeamus* aniversările lui Paquito[1] și nici nu-l invitau pe el... și totuși... lăsă la sfîrșit vizita aceea. De ce-ar fi preferat masa marchizilor, celei de la Páez, nu mai puțin splendidă ? Deși vru să izgonească răspunsul la această întrebare amăgitoare, conștiința îi răspunse, ca o explozie în urechi, înainte de a-și fi putut pregăti o minciună. „Prezidenta ia masa uneori cu marchizii, mai ales în zile ca asta, pentru că e considerată ca un membru al familiei.

Și ce importanță avea pentru el familia, Prezidenta și masa la marchizi ?“

După ce vizită alți doi Paco importanți și o Paca plină de cucernicie, Canonicul, simțind că i-e foame, o foame sănătoasă, pătrunse pe sub portalele Pieții Noi, pe strada Canonicilor, străbătu strada Recoletos, ajunse pe Rúa și, în fața porții, îl întrebă cu voce tremurătoare pe portarul marchizului de Vegallana, un pitic îmbrăcat într-o livrea bizară :

— Domnișorul e-acasă ?

---

[1] Paco, Paquito — diminutive de la Francisco.

În clipa aceea, poarta dinspre patio se deschise cu zgomot și dinăuntru răsunară hohote. Canonicul recunoscu glasul Visitei, care striga :

— Nu, domnilor, nu sînt albaștri...

— Ba da, doamnă, sînt albaștri cu dungulițe albe, răspunse Paco, bătînd din palme.

— Și de ce nu ? De ce nu ?

— Proasto, proasto, rostea alt glas, mai plăcut, de la o fereastră de la primul etaj, nu-l crede ; nu s-a văzut nimic... Eu eram mai jos și n-am văzut nimic...

Era glasul Anei Ozores.

Canonicului îi țiuiră urechile... și intră în patio.

Treisprezece

Soarele pătrundea în salonul galben și în cabinetul marchizei prin ferestrele mari, larg deschise ; era și el invitat, ca și vîntulețul indiscret ce mișca franjurii lambrechinelor de satin, cristalele prismatice ale candelabrelor și filele cărților și ziarelor risipite în mijlocul salonului și pe console. Dacă intrau șuvoaie de lumină și de aer proaspăt, ieșeau, în schimb, torente de veselie, hohote ce se duceau să se piardă pe străzile solitare ale Encimadei, foșnet de rochii, de jupoane scrobite, de pelerine încărcate de podoabe, zgomot de scaune împinse într-o parte și-n alta, fîlfîit de evantaie... Cea mai bună lume din Vetusta umplea salonul și cabinetul. Doña Rufina, îmbrăcată în albastru electric, cu părul pudrat împodobit cu flori naturale, ce păreau, fără să se știe de

ce, de cîrpă, doña Rufina domnea, nu guverna, în acea societate atît de plină de gust, unde canonicii rîdeau, aristocraţi înfumuraţi se umflau în pene, domnişoricile cochetau, matroanele îşi arătau carnea albă şi tare, deputaţii provinciali salvau regiunea şi fanţii de provincie imitau gesturile afectate ale confraţilor din Madrid.

Marchiza, întinsă într-un jilţ lung, tapisat cu satin, stătea pe veranda cabinetului ei, respirînd cu nesaţ aerul proaspăt al străzii. Se discuta în gura mare. Aproape de ea, în picioare, triumfător, cu un evantai de sidef în mîna dreaptă, făcîndu-şi vînt cu voluptate, Glocester îşi arată blajina lui mutră strîmbă. Cu mîna stîngă strîngea, ca într-o agrafă romană, faldurile pelerinei ce cădea cu graţie la pămînt, oprindu-se, într-o strălucitoare grămadă de stofă neagră, pe rochia de culoarea cireşei a întotdeauna ţipătoarei Obdulia Fandiño, care, la picioarele marchizei şi ale Arhidiaconului, aşezată pe un taburet istoric — furat din salonul arheologic al marchizului — se apleca, mai mult cu graţie decît cu modestie şi cu grijă, peste poala nobilei sale prietene. Aceste trei persoane alcătuiau un grup pe veranda cabinetului ; înăuntru, trei canonici, capelanul familiei, don Aniceto, trei nobile doamne, soţia guvernatorului civil, Joaquinito Orgaz şi alţi doi domnişori vetusteni, dintre cei ce studiau la Madrid, unii aşezaţi pe ici, pe colo, alţii în picioare, îl ascultau pe Glocester.

Se discuta ţipînd, printre hohote, cu glume repetate din generaţie în generaţie şi din oraş în oraş, cu fraze înveterate, dacă femeia îl poate sluji pe Dumnezeu la fel de bine în viaţa obişnuită ca şi cea monahală, sau dacă e nevoie de mai multă virtute pentru a te încumeta să rezişti ispitelor ce asaltează în viaţă o bună mamă şi o soţie credincioasă, decît pentru a te închide într-o mănăstire.

Toate doamnele, cu excepţia uneia, înaltă, grasă şi îmbrăcată în veşmîntul Carmelitelor — o doamnă ce părea un călugăr — susţineau că e mai mare meritul unei bune soţii mirene, decît a miresei lui Isus.

Guvernatoarea se înflăcărase, mişca evantaiul închis deasupra capului şi-i spunea Arhidiaconului *domnul meu*

Glocester apăra claustrul, dar bătînd în retragere din galanterie, zîmbind și făcîndu-și vînt cu evantaiul.

În salon se vorbea despre politica locală. După părerea tuturor celor de față, primarul, președintele Municipiului și văduva marchizului Corujedo iscaseră un mare conflict în Guvern, cerînd aceeași tutungerie, importanta tutungerie de pe Espolón, pentru respectivii lor favoriți.

Șeful departamentului economic spusese că trebuie să decidă guvernatorul; povestea el însuși celor prezenți. Guvernatorul se consultase telegrafic cu Guvernul — spunea tocmai soția guvernatorului — și Guvernul trebuia să aleagă între a refuza o doamnă conservatoare care dispunea de cele mai multe voturi în Vetusta sau pe unul din cei mai serioși sprijinitori ai ordinei, care era domnul primar.

Părerile erau împărțite. Marchizul de Vegallana și Ripamilán, aflați în mijlocul grupului și întorcîndu-se în toate părțile, opinau că *ei guvernul* ar da tutungeria văduvei. „În primul rînd doamnele !“

Flintă, adică Pepe Ronzal, de la comisia provincială, considera, ca și majoritatea celor prezenți, inclusiv șeful departamentului economic, că rațiuni de stat făceau să fie preferată pretenția primarului, cu toate că acesta, după anumite guri rele, vroia tutungeria pentru fosta lui concubină.

— Ei vedeți, asta-i scandalos ! spunea marchizul, care-și ținea toți copiii nelegitimi la țară ; omul ăsta nu știe să se ferească.

— Eu trec peste asta, spunea Protoiereul, răul nu e că vrea să plătească niște datorii sfinte, răul e că le-a făcut... Dar cealaltă e o doamnă !...

În timp ce în salon și în cabinet se discuta astfel și în multe alte feluri, prin încăperile de la primul etaj, în sufragerie, pe coridoare, pe scara ce ducea spre patio și grădină, alergau veseli, zburdalnici, Paco Vegallana, care-și sărbătorea ziua, Visitación, Edelmira, nepoata marchizei — o copilă de cincisprezece ani ce părea de douăzeci — don Saturnino Bermúdez și domnul de Quintanar ; Prezidenta și don Alvaro Mesía priveau jocurile

nevinovate ale celorlalți de la o fereastră a sufrageriei ce dădea spre patio.

Quintanar îi ceruse lui Paco o haină de casă în locul redingotei care i se încurca printre picioare. Haina de casă îi era largă și scurtă. Era din alpaca, de culoare foarte deschisă.

Canonicul se întîlni pe scară cu Visitación și Quintanar, care căutau prin unghere punga de tutun a fostului prezident, ascunsă de Paco și Edelmira. Don Saturnino Bermúdez, palid și cu cearcăne, cu un surîs politicos ce i se întindea de la o ureche la alta, venea în urma lor, singur, preschimbat și el, în cel mai nenorocit chip din lume, într-un tinerel zvăpăiat. Ți se făcea milă văzîndu-l distrîndu-se, țopăind, imitînd veselia zgomotoasă a celorlalți. Dar, domnilor, era de datoria lui ; erau rude, făcea parte dintre intimii familiei, dintre cei care rămîneau la masă și trebuia să facă ceea ce făceau și ceilalți : să alerge, să facă zgomot și chiar să le ciupească pe doamne, dacă-i venea bine. Întotdeauna rămînea singur ; dacă vroia să spună ceva Prezidentei, Visitei, sau Edelmirei, doamnele îl lăsau cu fraza neterminată, în mod inevitabil, neatente. Și nu din proastă creștere, ci pentru că frazele lui Bermúdez erau atît de complicate, aveau atîtea paranteze și nuanțe, încît a asculta una pînă la capăt era o grea încercare. Cînd îl văzu pe Canonic, parcă se deschise cerul în fața lui ; acum avea un bun pretext ca să redevină serios. Îl salută cu finețea „care îi era caracteristică“ și se pregăti să-l însoțească în salon. Paco îl salutase de departe, în grabă și neatent, pentru că în clipa aceea alerga să ascundă în grădină punga de tutun a lui Quintanar, urmat de Edelmira, cea mai durdulie, vioaie și îmbujorată dintre verișoarele lui.

— Băiatul ăsta e nebun cînd se pornește pe năzbîtii, spuse Bermúdez, scuzîndu-l și primindu-l pe domnul Canonic în calitate de rudă a marchizilor.

Don Fermín se uită cu coada ochiului la Prezidentă și la don Alvaro, care stăteau de vorbă la fereastra sufrageriei. Se făcu a nu-i vedea și, cu obrajii arzîndu-i puțin, se lăsă condus de don Saturnino pînă în salon.

Domnii cei gravi îl primiră cu cele mai lingușitoare dovezi de respect și stimă.

— Oh, domnul Canonic !

— Oh, ce bine !

— A sosit Antonelli[1] al Vetustei.

Marchizul îl îmbrățișă, și pentru asta fu invidiat de un popă mărunțel, protejat de-al casei.

Ripamilán îi strînse mîna lui don Fermín cu efuziune, și intrară în cabinet împreună.

Cei trei canonici se ridicară ; doamna care aducea a călugăr surîse satisfăcută și murmură :

— Ah, domnul Vicar !...

— Slavă Domnului, pierdutul meu domn, exclamă marchiza, ridicîndu-se puțin și întinzîndu-i o mînă, pe care Canonicul, datorită staturii sale, reuși s-o strîngă de la distanță, cu eleganță, arcuindu-se peste trupul micuț, de culoarea cireșii, al Obduliei, care părea, de-acolo de jos, că vrea să-l înghită cu ochii ei negri și mari.

Arhidiaconul rămase cu evantaiul deschis nemișcat, ca aripile unei mori fără vînt. Înțelese dintr-o dată că în clipa aceea fusese concediat ; de la rolul principal trecea acum la dublură. Într-adevăr, discursul său, pe care preoții și doamnele îl ascultau cu plăcere, se înnecă fără ca nimeni să bage de seamă. Glocester se simți eclipsat în asemenea hal, încît avu chiar impresia că i-e frig, de parcă soarele s-ar fi ascuns brusc.

„Întotdeauna se întîmpla la fel ; avea motive să-l urască pe acel om." Cu toate acestea, Mourelo, cu obișnuința preotului de lume, își ascunse o dată mai mult sentimentele și-i întinse mîna dușmanului său, însoțindu-și gestul de o cascadă de sunete guturale prin care-și manifesta imensa-i bucurie.

— Hola, hola, hola !... și-l bătu pe umăr.

Canonicul nu putu să savureze în liniște acel triumf banal, obișnuit, pentru că, fără voia lui, se gîndea la grupul de la fereastra sufrageriei. În timp ce răspundea cu modestie și bună-cuviință tuturor prietenilor, imaginația lui era dincolo.

Treceau minute după minute, și cei din sufragerie nu mai veneau.

[1] G. Antonelli (1806—1876), cardinal italian, ministru al papei Pius al IX-lea.

„Anita o să rămînă la masă la marchiză ? Atunci n-o să vină să se spovedească în după-amiaza asta, cum spunea în scrisoare.“

Aparenta cordialitate și veselia expansivă a tuturor celor prezenți ascundeau un fond de ranchiună și invidie. Doamnele, clericii și domnii erau împărțiți, în clipa aceea, în două grupuri rivale : grupul invidiaților și cel al invidioșilor ; cel al invitaților la masă, puțini la număr, și cel al neinvitaților. Deși se vorbea atîta, și despre atîtea lucruri, gîndul care-i preocupa pe toți era acela al mesei. Nu se făcea nici o aluzie și nu se gîndeau decît la asta. Musafirii începură să-și ia rămas bun și cei care plecau își ascundeau supărarea, chiar o oarecare rușine ; se considerau umiliți, aproape ridicoli. Cîte-un tînăr saluta stîngaci și pleca parcă rușinat. Doamnele reușeau în și mai mică măsură să arate calm și indiferență. Unele ieșeau îmbujorate. Glocester nu făcea nici el parte dintre invitați. Și era ros de îndoială : „Dar el ? De Pas era invitat ?“ Nu știa și nici nu vroia să plece înainte de-a verifica. Cum timpul trecea, iar cabinetul și salonul rămîneau, încetul cu încetul, goale, Canonicul consideră că trebuie să plece. Se apropie de marchiză, dar n-avu curaj să-și ia rămas bun și îi spuse ceva fără importanță. În clipa aceea în cabinet intră Visitación, cu ochii și obrajii numai foc, și le spuse ceva în șoaptă, „cu permisiunea acelor domni“, marchizei și Obduliei ; toate trei îl înconjurară pe Canonic și, cu permisiunea domnilor — reprezentați doar prin Arhidiacon și doi filfizoni vetusteni fără importanță — ținură un conciliabul, cu rîsete și proteste din partea Canonicului. În murmurul doamnelor se distingeau rugăminți scîncite, cochetării fără feminitate, altele senzuale, deși mărturisite pe față. Glocester, care se prefăcea că e atent la spusele celor doi filfizoni insipizi, devora totul cu coada ochiului. „Nu mai încăpea îndoială, îl rugau să rămînă la masă.“ Conciliabulul luă sfîrșit. Obdulia și Visitación ieșiră alergînd, făcînd paradă de intimitatea cu care-i tratau pe marchizi, iar tinerii își luară rămas bun. În cabinet rămaseră marchiza, Canonicul și Glocester. Un moment de liniște. Arhidiaconul își acordă un minut de răgaz ca să vadă dacă și celălalt își ia rămas bun. În salon se auziră glasurile cîtorva care-i

spuneau marchizului la revedere. Nu mai rămăseseră în casă decît invitații. Glocester, făcîndu-și curaj de unul singur, se ridică, întinse mîna doñei Rufina și ieși după ce spuse o ultimă glumă, făcînd plecăciuni și risipind rîsete false. Era orb; orb de rușine și de mînie. „Să-l invite pe celălalt... un cleric de profesie... și să-l jignească pe el, care era o autoritate! Mereu dușmanul triumfător! Dar odată și-odată o să i le plătească el pe toate!"

În poartă, în timp ce-și arunca pelerina pe umăr (și era și cald pe deasupra) gîndi astfel: „Această doamnă marchiză e o... codoașă, e o Celestina[1]!" Și ieși în stradă, gîndindu-se la felurite lucruri groaznice și căutînd o formulă *decentă* pentru a-i comunica ceea ce gîndea și aproapelui.

Invitații erau: Quintanar și soția, Obdulia Fandiño, Visitación, doña Petronila Rianzares — doamna care aducea a călugăr — Ripamilán, Alvaro Mesía, Saturnino Bermúdez, Joaquín Orgaz și, în ultimul moment, Canonicul și alți cîțiva vetusteni iluștri, ca, de pildă, medicul Somoza. Edelmira era socotită de-a casei, căci locuia acolo.

În alți ani, ziua lui Paco nu se sărbătorea în felul acesta; n-o sărbătoreau acasă. De data asta însă se improvizase acea mică petrecere pentru intimi și se servea menu spaniol, în mod excepțional, fără protocol, ca după amiază să se poată vizita, cu trăsurile casei, Vivero, unde marchizul avea un conac, înconjurat de păduri mari și o tăbăcărie de tip vechi. Se duceau să vadă cîinii de vînătoare și unul de munte, un Saint Bernard, pe care Paco îl cumpărase cu cîteva zile înainte. Erau mîndria lui. După femeile venale, marchizelul adora animalele blînde, mai ales cîinii și caii.

Povestea cu invitația Canonicului fusese un *complot* pus la cale de Quintanar, Paco și Visitación. Ideea aparținea soției funcționarului de bancă. Era o glumă la adresa lui Mesía; vroia să-l vadă pe duhovnic și pe diavol, pe ispititor, unul în fața celuilalt. Lui Quintanar i se spusese că-l invitau pe De Pas ca s-o vadă pe Obdulia

---

[1] Referire la personajul principal din *La tragicomedia de Calixto y Melibea o la Celestina*, operă dramatică atribuită la Fernando de Rojas (?—1541), personaj care a devenit foarte popular și a intrat în limbajul comun cu sensul de mijlocitoare, codoașă.

cochetînd cu clericul, și pe bietul Bermúdez, îndrăgostit de văduvă, turbînd în tăcere. Lui Quintanar povestea i se păru reușită, dar spuse „că el se spăla pe mîini pentru partea ireverențioasă a ideii ; deși se știa că el îi consideră pe preoți la fel de bărbați ca pe toți ceilalți".

— Pe de altă parte, adăugă fostul prezident, mă bucur că don Fermín mănîncă aici cu noi, fiindcă în felul acesta nevastă-mea o să renunțe la năstrușnica idee de-a se spovedi în după-amiaza asta... Vreau să se obișnuiască să-l vadă pe noul ei duhovnic de aproape, ca să se convingă că e un om ca toți ceilalți. Asta e, și, cu tot respectul cuvenit, să vedem dacă-l puteți îmbăta.

Paco nu vroia să-l amestece pe Mesía în planurile sale care, poate că determinaseră, în parte, petrecerea din ziua aceea ; găsi însă că e foarte amuzant și picant să-l sîcîie pe domnul Canonic, dacă, așa cum bănuia Visita, ilustrului canonic nu-i plăcea s-o vadă pe Prezidentă sprijinită de brațul mirean al lui Mesía.

Visitación îi spusese lui Paco de la începutul începutului că ea știa totul, că nici chiar Alvaro n-avea secrete față de ea.

— Bine, dar Ana ? Ți-a spus ceva ?

— Ana ? Niciodată ; e o fată așa de bună ! Lasă-te însă de...

— Sînt convins că nu e vorba decît de un *lucru... spiritual...*

— Te cred... foarte spiritual.

— Pentru că altfel, noi... nu ne-am preta... Vezi... bietul don Victor...

— Văd, sigur că da ! Glume, băiete, nimic altceva decît glume ; dar o să vezi cum o să-i miroase Canonicului a coarne arse.

Așa vorbea Visitación cu prietenii ei intimi.

— O să-l consoleze Obdulia, care-l asediază și-l preferă lui don Saturno, Episcopului și prietenului meu Joaquín.

— El însă o detestă, e prea gălăgioasă... nu-i plac asemenea femei.

— Tu, știu că-l urăști.

— Îmi fac rău ipocriții, băiete. Și ascultă, ție-ți convine să rămînă Canonicul.

— De ce ?

— Pentru că Obdulia o să te lase-n pace și-o să te poți ocupa de mica verișoară... Ah, asta chiar că nu ți-o iert ! Protejez inocența... am să veghez...

— Nu fii proastă... e de-ajuns că stă în casa mea ca s-o respect.

— Vai, vai ! ce frumos sună ! Priviți-l pe omul respectului. Eu însă n-am încredere...

Edelmira întrerupsese dialogul și, fără alte vorbe, căzură de acord s-o roage pe marchiză să-l invite, cu repetate rugăminți, dacă era nevoie, pe domnul Canonic.

Visitación aranjă totul într-un minut.

Ca întotdeauna. Unde se afla ea, nimeni nu mai trebuia să facă nimic. Își petrecea viața potolindu-și marea pasiune de-a se ocupa de afacerile celorlalți, de-a suge zaharicale străine și de-a mînca pe la alții. Acasă rămînea modestul ei soț, umilul funcționar de bancă, mic la trup, ca o figură de înger îmbătrînit, netezindu-și mustața cenușie și îngrijindu-și progenitura. Așa-i pretindea Visitación. Doar nu era să facă ea totul.

Cine conducea casa ? Cine scotea menajul din impasuri? Cine avea grijă să nu fie concediat ? Cine cîntărea greutățile bugetului ? Cine era marele arbitru în privința veniturilor ? Visitación. Ei, atunci s-o lase să se distreze, să iasă nu să stea toată ziua în casă. În plus, era o femeie atît de expeditivă, încît totul era perfect pus la punct, casa curată, mîncarea pregătită înainte ca în alte case să se fi dat cu mătura și să se fi aprins focul. Rămînea puțină murdărie peste tot, dar soția funcționarului de bancă, veșnic în toate părțile și mereu în serviciu activ, pleca întotdeauna cu conștiința liniștită, la vînătoare de vești, de bîrfe, de zahăr cubic și de recomandări.

Noua campanie, poate cea mai importantă din viața ei, era denumită *pentru a i-l vîrî pe gît pe ăsta ;* dativul subînțeles fiind Anita. Vroia să i-l vîre pe gît pe don Alvaro și, după convorbirea avută cu Mesía cu o zi înainte, nu se mai gîndea la altceva. De dimineață fusese acasă la Quintanar, care se plimba prin cabinetul său în cămașă, cu bretelele brodate atîrnînd ; pe bretele erau reprezentate, în culori vii, de mătase fină, toate fazele vînătorii unui cerb fabulos, cu niște coarne fantas-

tice. Don Victor se chinuia să încheie un nasture de la guler ; își mușca buza de jos și-și întindea gîtul în sus, cerînd parcă ajutor forțelor supranaturale și divine. Visitación intră în birou din greșeală.

— Ah ! Iartă-mă, spuse, deranjez ?

— Nu, fetițo, nu ; ai picat la timp. Nasturele ăsta buclucaș...

Și, în timp ce doamna îi încheia nasturele de la guler, fără să-și scoată mănușile, don Victor începu să-i vorbească despre intențiile sale irevocabile de a-și distra nevasta...

— Asta e programul meu.

Și i-l expuse *de-a fir a păr.*

Visitación îl aprobă punct cu punct și se îndreptară împreună spre budoarul Anei, care, grăbită, ascunzîndu-se parcă, închidea chiar în clipa aceea scrisoarea pe care, puțin timp după aceea, don Fermín o citea în fața mamei lui.

Aproape cu forța, Visitación și Quintanar o făcură pe Ana să se îmbrace „omenește" și să iasă cu ei. Visita se despărți de ei în piața catedralei ca să se ducă să rezolve problema cu *Frăția liberă.* Urmau să se întîlnească, din nou, acasă la Vegallana. Marchiza le scrisese foarte devreme soților Quintanar, invitîndu-i la masă și anunțîndu-le programul zilei. Ana se certă cu soțul său ; vroia să se ducă să se spovedească ; așa-l anunțase, printr-o scrisoare, pe Vicar, și nu putea să-l pună pe drumuri. „Nici vorbă ; Don Victor era hotărît să nu cedeze..."

— O să te spovedești, dac-o să te simți în stare de asta, după ce luăm masa la marchiz ; și repede ; să putem merge pe urmă la Vivero... Nu cedez de loc !

Și porniră să felicite diferiți Francisco și Francisca. La unu și un sfert erau acasă la marchiz.

Primul om pe care-l văzu Ana fu don Alvaro.

Se temu să nu se înroșească, să nu-i tremure vocea, cînd răspunse la salutul politicos al lui Mesía. Își privi bărbatul, puțin speriată, dar Quintanar îi strîngea mîna lui don Alvaro cu efuziune. Îi era foarte simpatic și, deși se vedeau rar, ori de cîte ori își vorbeau strîngeau legăturile unei prietenii incipiente ce „amenința" să devină intimă și de durată. Pentru Quintanar, don Alvaro avea

marele merit de a nu fi încăpățînat ; după părerea bunului aragonez, toți cei din Vetusta erau încăpățînați ; însă, acel model de cavaler elegant nu stăruia în a susține o părere absurdă ; întotdeauna sfîrșea prin a-i da dreptate lui Quintanar, care, în spatele frumosului bărbat, spunea : „Dacă s-ar duce la Madrid, ar face carieră ! Cu figura și cu aerul lui, cu talentul de-a se purta în societate !... Oh, se vede că-i un om și jumătate !"

Ana luă hotărîrea bruscă de-a se stăpîni, de a-l trata pe don Alvaro la fel ca pe ceilalți, fără rezerve suspicioase, gîndindu-se că, în fond, nu era nimic, nu putea și nici nu trebuia să fie ceva între ei.

Cînd, după cîteva minute, o asedia cu abilitate lîngă o fereastră din sufragerie, în timp ce don Victor se îndrepta cu Paco spre apartamentele acestuia ca să-și pună haina de casă largă și scurtă, Prezidenta trebui să-și amintească, ca să poată rămîne liniștită și calmă, că între ea și bărbatul acela nu fusese nimic serios, că privirile ce-ar fi putut să-l încurajeze nu erau promisiuni pe care să ți le poată azvîrli în față un om de lume. Ana vorbea despre oamenii de lume din ceea ce citise în romane ; ea nu avusese de-a face cu ei pe terenul probelor practice.

Don Alvaro se feri să pomenească de întîlnirea din seara precedentă ; nu vorbi nimic despre scurta scenă din parc ; vorbi însă cu mai multă încredere, pe un ton familiar, pe care nu-l folosise niciodată cu ea. Își vorbiseră rareori și întotdeauna de față cu multă lume. Ana era în relații cu toată Vetusta, dar legăturile ei cu bărbații nu fuseseră niciodată prea intime și continue. Numai Paco și Frígilis erau prietenii ei intimi. Nu era expansivă ; amabilitatea ei invariabilă nu dădea curaj, ridica o barieră. Visita era sigură că în inima Anei nu se putea pătrunde prin nici-o portiță. Sau, cel puțin, ea nu găsise cheia.

Don Alvaro vorbi mult și frumos, cu naturalețe și simplitate, încercînd să-i fie pe plac Prezidentei mai degrabă prin blîndețea sentimentelor, decît prin strălucirea și originalitatea ideilor. Se vedea clar că se află în căutarea simpatiei, a cordialității și că i se oferea ca un om cu

un suflet sănătos, fără cute și ascunzișuri. Rîdea cu o jovialitate sinceră, deschizînd gura destul de mult și arătînd o dantură perfectă. Ana găsi de foarte bun-gust întorsătura pe care-o dădea Mesía situației sale deosebite. Cînd don Alvaro tăcea, revenea la temerile ei ; își închipuia că și el se gîndea din nou la ceea ce exista între ei doi, la apariția diabolică din noaptea trecută, la plimbarea pe străzi și la atîtea întîlniri implicite, căutate, provocate, solicitate, fără să știe cum, de el ; acceptate de ea în mod laș, criminal.

Mesía era ceva mai înalt decît Ana ; cînd vorbea, don Alvaro trebuia să se aplece pentru ca răsuflarea lui să atingă ușor capul grațios și micuț al femeii. Părea o umbră protectoare, un adăpost, un sprijin ; te simțeai bine alături de bărbatul acela ca o cetate. În timp ce-l asculta, cu capul aplecat, privind dalele din patio, Ana putea să zărească doar pieziș haina lui de culoare deschisă, deosebit de elegantă. Cînd făcea cîte-o mișcare ceva mai iute, don Alvaro împrăștia un parfum, pe care Ana îl consideră, chiar din prima clipă cînd îl simți, încîntător, apoi primejdios ; un parfum care amețește, pe semne, foarte repede ; era necunoscut pentru ea, dar avea probabil în el ceva din mireasma tutunului de bună calitate și altor obiecte pur masculine, aparținînd însă unui bărbat elegant. Uneori, mîna interlocutorului se sprijinea pe pervazul ferestrei ; Ana privea, fără voie, niște degete lungi, fine, cu o piele albă, vene albastre și unghii îngrijite, alungite și frumos tăiate. Iar dacă își apleca și mai mult ochii, pentru ca el să nu creadă că-i privește mîinile, vedea pantalonul ce cădea într-o elegantă curbă pe un picior subțire, prelung, încălțat cu mare rafinament — așa cum nu făcea nimeni în Vetusta. Nu putea fi păcat și nici ceva asemănător faptul de-a recunoaște că toate astea erau plăcute, arătau bine și că așa trebuiau să fie.

Ana auzea vag zgomotele de la bucătărie, unde Pedro, cu glas poruncitor, dădea ordine pentru pregătirea mesei, susurul fîntînilor din patio și hohotele și țipetele soțului ei, ale Visitei, Edelmirei și ale lui Paco, care alergau pe coridoare, prin grădină, prin toată casa.

Nu-l văzuse pe Vicar intrînd. Visita se apropie de fereastră, ca să-i spună la ureche :

— Fetițo, dacă vrei, poți să te spovedești chiar acum, c-a venit părintele tău spiritual... O să mănînce cu tine.

Ana se înfioră și se despărți de Mesía fără să-l privească.

— Hei, hei ! strigă don Victor, care intra oferindu-i brațul robustei și îmbujoratei Edelmira ; va să zică stai la palavre cu acest cavaler ? Ei, uite-mă și pe mine cu perechea mea, ca dreaptă răzbunare.

Numai Edelmira rîse de glumă, complet nouă pentru ea. Trecură toți în salon, unde se aflau ceilalți invitați. Obdulia vorbea cu Canonicul și Joaquinito Orgaz, marchizul discuta cu Bermúdez care își apleca capul spre dreapta, deschidea gura pînă la urechi surîzînd și, cu cea mai mare politețe din lume, punea la îndoială afirmațiile magnatului.

— Ba da, domnule ; eu aș fi demolat San Pedro fără nici o rezervă și aș fi făcut o piață...

— Oh, pentru Dumnezeu, domnule marchiz ! Nu cred c-ați îndrăzni... ideile dumneavoastră...

— Cu ideile mele e altceva. Piața de legume nu mai poate rămîne în aer liber, pradă intemperiilor.

— Dar San Pedro e un monument, o glorioasă relicvă.

— E o ruină.

— Nu tocmai...

Canonicul interveni, fugind de Obdulia, care începuse să-l asedieze, așa cum prevăzuseră Paco și Visita.

Cînd Prezidenta intră în salon, De Pas își întrerupse fraza cumpătată și elegantă, pentru că nu putu altfel, și se înclină, salutînd fără prea multă siguranță.

În spatele Anei apăru Mesía, care avea obrazul stîng puțin aprins și își netezea mustața blondă și mătăsoasă. Pășea privind drept înainte, ca cineva care-și privește gîndurile și nu vede ce are în față. Canonicul îi întinse mîna, pe care Mesía o strînse, în timp ce spunea :

— Domnule Canonic... am deosebita plăcere...

Își vorbeau puțin și cu o mare politețe. Ana îi văzu alături, amîndoi înalți, ceva mai înalt Mesía, amîndoi zvelți și eleganți, fiecare în felul lui ; mai vînjos Canonicul, cu forme mai nobile don Alvaro, mai inteligent în

mişcări şi priviri clericul, cu trăsături mai regulate omul de lume.

Don Alvaro îl privea pe Vicar cu precauţie, se şi temea de el ; Vicarul nu bănuia că don Alvaro ar putea fi duşmanul lui, cel care-o ispitea pe Prezidentă ; nu-l vedea însă cu ochi buni, deoarece considera că influenţa acestuia în Vetusta constituia o primejdie şi deoarece ştia că, deşi nu era un adversar zgomotos şi declarat al Bisericii, n-o stima. Cînd îl văzu cu Anita la fereastră discutînd, fără să se preocupe de ceilalţi, don Fermín încercă o senzaţie neplăcută.

Ana îi zîmbi cu sinceră şi nobilă blîndeţe şi cu o umilinţă plină de pudoare ce amintea, prin uşoara-i îmbujorare, secretele încredinţate cu o zi înainte. Îşi aminti tot ceea ce spusese, şi că vorbise aşa cum nu vorbise cu nimeni niciodată, cu bărbatul acela ce-i mîngîiase auzul şi sufletul cu vorbe pline de speranţă şi consolare, cu promisiuni de lumină şi de poezie, de viaţă demnă, pusă în slujba unor fapte bune, mari şi pe măsura a ceea ce simţea, în forul ei interior, ca fiind fondul său sufletesc. Uneori citise ceva asemănător prin cărţi, dar care vetustean ştia să vorbească astfel ? Şi era cu totul altceva să culegi asemenea idei bune şi frumoase de prin cărţi şi să le auzi de la un om în carne şi oase, care avea în glas o căldură molatică şi în vorbe o muzică şuierătoare, şi miere în cuvinte şi în mişcări. Ana îşi aminti, de asemenea, de scrisoarea scrisă cu puţine ore înainte, şi aceasta era o altă legătură plăcută, misterioasă, ce-o înfiora în felul ei. Scrisoarea era nevinovată, o putea citi toată lumea ; şi totuşi o scrisoare de care putea vorbi unui bărbat, ce nu era soţul ei şi pe care acest bărbat o ţinea, poate, la pieptul lui şi se gîndea la ea.

Ana nu încerca să-şi explice cum se împăca această emoţie uşor voluptuoasă cu conceptul clar pe care-l avea despre felul de prietenie ce lua naştere între ea şi Canonic. Ceea ce ştia cu certitudine era că don Fermín reprezenta mîntuirea, promisiunea unei vieţi virtuoase, dar nu plictisitoare, plină de ocupaţii nobile, poetice, care cereau eforturi, sacrificii, dar care, tocmai din acest motiv, confereau demnitate şi măreţie existenţei aceleia moarte, animalice, insuportabile pe care i-o oferise pînă

în ziua aceea Vetusta. Tocmai pentru că era sigură că va scăpa de ispita cu adevărat criminală reprezentată de don Alvaro, lăsîndu-se în seama lui don Fermín, vroia să sfideze primejdia și se lăsa privită în adîncul ochilor de ochii aceia cenușii, fără o culoare definită, transparenți, aproape întotdeauna reci, ce se aprindeau dintr-odată ca lumina unui far, șoptindu-i cu vîlvătaia lor lucruri îndrăznețe de care nu avea dreptul să se plîngă. Cînd alteori, Ana, speriată, căuta sprijin în ochii Canonicului, fugind de ceilalți, nu întîlnea decît cortina de carne albă care-i acoperea, acele pleoape fără semnificație, ce nu exprimau nici măcar discreție, căzînd cu casta oportunitate a clericului.

Cînd stătea însă de vorbă cu ele, don Fermín nu găsea deplasat să privească femeile ; o privea și pe Prezidentă, pentru că atunci ochii lui nu mai erau altceva decît un mijloc de punctuație pentru cuvinte ; acolo nu exista sentiment, exista doar inteligență și ortografie. Cînd erau și martori de față, se uita la femei în tăcere și nici nu le privea în ochi.

Don Alvaro observă că, în timp ce toți invitații care așteptau în salon, cei mai mulți în picioare, vocea care să-i cheme la masă, erau angajați într-o conversație generală, Ana se apropiase, pe ascuns, de Canonic și, lîngă o fereastră, îi vorbea puțin tulburată și foarte încet, surîzînd îmbujorată.

Mesía își aminti ceea ce-i spusese Visitación cu o după-amiază înainte : „Ai grijă de Canonic, cunoaște multă teologie lumească". Fără a fi nevoie să-l instige nimeni, era foarte dispus să gîndească rău despre clerici și femei. Nu credea în virtute ; soiul acela de materialism, care era religia lui, îl făcea să creadă că nimeni nu poate rezista impulsurilor naturale, că, în mod obligatoriu, clericii erau ipocriți și că desfrîul, prost înfrînat, se revărsa în șuvoaie pe unde și cînd putea. Don Alvaro, care știa să se prezinte ca un personaj de roman sentimental și idealist, era, în ceea ce *El Lábaro* numea sanctuarul conștiinței, un cinic perfect, atunci cînd împrejurările o cereau. În general, îi invidia pe preoții la care se spovedeau amantele lui și se temea de ei. Cînd avea multă influență asupra unei femei, îi interzicea să se spovedească.

„Ştia multe lucruri"... În momentele de pasiune dezlănţuită în care tîra *femela* ori de cîte ori putea, pentru a o face să se degradeze, iar el să încerce astfel o nouă plăcere, îşi obliga victima să-şi dezvăluie sufletul în prezenţa lui. Ca un cleric pervers, ce abuzează de confesional, don Alvaro afla slăbiciunile comice sau greţoase ale multor soţi sau amanţi, antecesorii săi. Mîndru de aceste cunoştinţe, Mesía generaliza şi credea că stă pe un teren solid şi se sprijină pe „fapte repetate pînă la infinit", garantînd că femeia caută în cleric plăcerea secretă şi voluptatea spirituală a ispitei, în timp ce clericul abuzează, fără excepţie, de avantajele oferite de o instituţie „al cărui caracter sacru, don Alvaro nu-l punea în discuţie..." în faţa oamenilor, dar pe care îl nega în versurile sale de poet materialist, în octosilab franţuzesc, de materialist tip *commis-voyageur*.

Nu se gîndea, ferească Dumnezeu, că Vicarul ar putea căuta în noua lui fiică spirituală satisfacerea unor grosolane şi vulgare pofte ; nici n-ar fi avut atîta curaj şi nici nu era cu putinţă să încerce asemenea lucruri, dar „în mod fin, în mod fin" — repeta în gînd — e foarte probabil să aibă pretenţia s-o seducă pe femeia asta frumoasă, liberă, în floarea vîrstei şi care nu iubeşte pe nimeni. „Da, preotul ăsta vrea să facă acelaşi lucru ca şi mine, dar prin alt sistem şi prin mijloacele pe care i le oferă situaţia şi meseria lui de duhovnic... Oh ! Ar fi trebuit să i-o iau înainte ca să împiedic asta, acum nu pot, nu am încă destulă autoritate." Gînduri de soiul ăsta şi altele asemănătoare îl montară pe Mesía împotriva Canonicului, a cărui influenţă în Vetusta, mai cu seamă asupra femeilor credincioase, îl deranja de multă vreme.

— Va să zică, în după-amiaza asta nu se mai poate ? întreba Ana cu voce umilă, blîndă, tremurătoare.

— Nu, doamnă, răspunse Canonicul cu timbrul zefirului printre flori ; principalul e să îndeplinim voinţa lui don Victor şi chiar să i-o luăm înainte cînd e posibil. În după-amiaza asta, veselie, numai veselie. Mîine dimineaţă devreme.

— Da, dar o să vă deranjaţi prea mult. Nu obişnuiţi să vă duceţi la catedrală la ora aceea.

— Nu contează, mîine o să vin, e o datorie... și pentru mine e o mare mulțumire să vă pot face un serviciu, scumpă prietenă.

Nu în asemenea cuvinte de-o galanterie de duzină se afla dulceața de nedescris pe care-o găsea Ana în ceea ce auzea ; ci în glas, în mișcări, în mireasma aceea de *tămîie intelectuală* ce părea că-i pătrunde în suflet.

Stabiliră că a doua zi, foarte devreme, don Fermín o va aștepta pe Prezidentă în capelă, pentru spovedanie.

— Și pînă atunci, nu vă mai gîndiți la lucruri serioase ; distrați-vă, faceți larmă, cum cere domnul Quintanar, care nu numai că are dreptul s-o ceară, dar o face cu multă înțelepciune. E foarte posibil ca tristețile... dumneavoastră, neliniștea aceasta... — aici Canonicul se înroși ușor și glasul îi tremură puțin, pentru că făcea aluzie la mărturisirile din după-amiaza anterioară — această apăsare de care vă plîngeți și vă învinovățiți, să se datorească, în bună parte, nervilor și să se poată vindeca, în ceea ce privește răul fizic, prin acest nou mod de viață care v-a fost indicat și cerut. Da, doamnă, de ce nu ? Oh, fiica mea, cînd o să ne cunoaștem mai bine, cînd o să știți ce gîndesc eu în materie de *plăceri lumești*... (erau expresiile lui) *plăcerile lumii* pot fi, pentru un suflet ferm, o trecere de timp nevinovată, searbădă, neînsemnată ; distracție utilă, pe care-o primești ca pe-o doctorie insipidă, dar eficace.

Ana înțelegea perfect. „Canonicul vroia să spună că atunci cînd se va bucura de deliciile virtuții, distracțiile cu care-și putea amuza trupul o să i se pară niște jocuri de copii, banale, fără haz, bune doar fiindc-o distrau și-i odihneau spiritul. Clar. În fond, așa era și acuma ; o amuzau atît de puțin balurile, teatrul, plimbările, petrecerile din Vetusta !"

Quintanar se apropie și, cum îl auzi pe don Fermín repetînd că mișcarea era higienică, iar veselia și viața veselă, cu distracțiile ei cu tot foarte salutară, îl aplaudă cu entuziasm pe Canonic ; satisfacția lui crescu și mai mult cînd află că Ana n-o să se mai spovedească în după-amiaza aceea.

— Absurd ! spuse don Fermín ; în după-amiaza asta la țară, la Vivero...

— La masă ! La masă ! strigă marchiza din ușa salonului, unde tocmai fusese anunțată.

— Sfîntă vorbă ! exclamă marchizul.

Fiecare spuse cîte ceva în onoarea veștii și vorbind, gesticulînd cu toții, mulțumiți, „fără protocol“, cum se obișnuia în casa doñei Rufina, trecură în sufragerie. Marchizii de Vegallana știau să-și trateze musafirii după toate regulile plicticoasei etichete a aristocrației provinciale ; însă la aceste petreceri la care luau parte numai prieteni intimi, de la care erau însă excluse, în mod special, rudele de viță nobilă, cărora nu le erau pe plac anumite familiarități, se purtau așa cum ar fi făcut-o orice plebeu bogat, deși, fără să-și piardă, chiar în cele mai expansive momente, un anumit aer de distincție și noblețe vetusteană ce le era înnăscut. Marchizul poseda arta de-a ști să se poarte *fără mofturi*, cum spunea el în cea mai umilă proză vorbită de un aristocrat.

„Masa era ca pentru intimi, se știa.“ Asta vroia să spună că marchizul și marchiza nu renunțaseră la capriciile lor gastronomice din considerație pentru invitați ; aceștia vor fi serviți ca niște împărați ; intimitatea, la acea masă, nu însemna nici calicie, nici neglijență ; se renunța la livrea, la vesela de argint, moștenită de la un Vegallana, înalt demnitar în Mexic, la protocolul obositor, dar nu și la delicioasele vinuri, aperitive și gustări, care făceau faima acelor mese și, în sfîrșit, nu renunțau nici să mănînce ce era mai bun din tot ce producea fauna și flora provinciei. Alți aristocrați își disputau cu Vegallana supremația în privința nobleței sau bogăției, dar nici unul nu îndrăznea să nu recunoască că bucătăria și pivnițele marchizului erau pe primul loc în Vetusta.

De obicei, marchizei îi plăcea să fie servită de fete în jur de douăzeci de primăveri, frumoase, proaspete, vesele, bine îmbrăcate și curate ca aurul.

— Pentru c-am observat, spunea, că doamnelor, regulă generală, nu le plac servitorii ; nu-i iau în seamă, iar bărbaților le plac întotdeauna fetele frumoase, chiar și-n mîncare.

Paquito acceptase cu entuziasm inovația mamei sale, spunînd :

— Sigur ! Fetele astea care servesc la masă te înveselesc parcă ; mi-aduc aminte de cofetării și de unele cafenele de la Expoziție.

Pe marchiz, schimbarea îl lăsa indiferent. Oricum, el nu păcătuia în casă, și nici chiar în raza localității.

Sufrageria era pătrată, avea vedere spre grădină și spre patio — patru ferestre mari, tăiate pînă aproape de tavanul nu foarte înalt. La fiecare fereastră, marchiza pusese flori în ghivece, jardiniere, vase japoneze mai mult sau mai puțin autentice, și culorile vii și metalice ale acestei expoziții florale contrastau cu tonurile severe ale lemnului de nuc mat al ornamentelor de pe tavan și al figurinelor și tăbliilor bufetelor mari, masive, cu cristaluri, ce înconjurau sufrageria pe tot spațiul rămas liber între ferestre și o sofa mare sprijinită de peretele opus. Pereții erau împodobiți, acolo unde rămînea loc, cu tablouri de prost-gust, dar avînd toate ca temă multiplele ocupații care au vreo legătură cu o masă bună. Ici, vînătoarea de pe timpuri — capriciul unui Vegallana de pe vremea feudalismului : castelana pe un armăsar, pajul la picioarele ei cu șoimul pe pumnul ridicat deasupra capului ; bîtlanul undeva în niște nori de culoarea gălbenușului de ou ; mai în spate, stăpînul pădurilor, al castelului de pe stîncă și al sătulețului ce se pierde în depărtare... În față o scenă dintr-un roman Feuillet [1] ; tot o scenă de vînătoare, dar fără bîtlan, fără șoim și fără senior feudal ; un colț de pădure, o doamnă călare, după moda englezească, și un călăreț ce aleargă în apropierea ei dispus, după toate semnele, să-i sărute mîna de cum i-o va putea atinge... În altă parte, o masă răsturnată ; ceva mai încolo, o cîrciumă de un realism insuportabil după ce te-ai sculat de la masă. Și, în sfîrșit, pe tavan, chiar deasupra mesei, într-un medalion, portretul lui don Jaime Balmes, fără să se știe de ce și pentru ce. Ce căuta acolo filozoful catalan ? Marchizul n-a vrut să dea nimănui nici o explicație. Lui Bermúdez i se părea o absurditate. Ronzal zicea că e un „anacronism“ ; dar, în ciuda tuturor acestor observații ca și a altora, șeful partidului conser-

---

[1] Octave Feuillet (1821—1890), romancier francez.

vator din Vetusta îl păstra pe Balmes în medalion și nu dădea explicații.

Marchizei i se părea că asta e una dintre prostiile cele mai puțin supărătoare ale soțului ei.

Invitații luară loc ; singurele scaune rezervate se aflau la dreapta și, respectiv, stînga stăpînilor casei. La dreapta doñei Rufina se așeză Ripamilán, iar la stînga Canonicul ; la dreapta marchizului doña Petronila Rianzares, iar la stînga don Victor Quintanar. Ceilalți se așezară unde voiră sau putură. Paco stătea între Edelmira și Visitación ; Prezidenta, între Ripamilán și don Alvaro ; Obdulia între Canonic și Joaquín Orgaz, iar don Saturnino Bermúdez între doña Petronila și capelanul familiei Vegallana. În stînga lui don Victor stătea don Robustiano Somoza, spilcuitul medic al nobilimii, care-și legase șervetul de gît cu un nod elegant.

Înainte de-a se servi supa, marchizul începu să-și mănînce sardelele — o farfurie plină — în timp ce vorbea cu doña Petronila despre demolarea lui San Pedro, ceea ce doamnei i se părea un lucru rușinos. În vremea asta, comesenii își petreceau timpul cu variatele, savuroasele și alesele gustări reci. Știau doar ! Erau în intimitate și trebuiau să respecte obiceiurile pe care le cunoșteau cu toții. Vegallana începea întotdeauna cu sardelele ; devora cîteva duzini și, imediat după asta, se ridica și dispărea discret din sufragerie. Urmînd un obicei înveterat, toți se făcură că nu observă lipsa marchizului ; între timp se aduse și se servi supa. Cînd stăpînul casei reveni pe scaunul lui, era puțin palid și transpira.

— Cum te simți ? întrebă marchiza printre dinți ; mai mult din ochi decît din gură.

Și soțul îi răspunse aplecîndu-și capul, ceea ce vroia să spună :

— Perfect !

Și între timp își umplu cu dărnicie o farfurie de supă de broască țestoasă. Marchizul nu mai avea sardelele în corp.

Alt mister, ca și cel al portretului lui Balmes de pe tavan.

Marchiza își pregătea mîncărurile ei bizare pe care, de asemenea, nu le lua nimeni în seamă ; mînca salată verde

cu aproape toate felurile de mîncare și stropea totul cu oțet sau punea în toate muștar. Vecinii de masă îi cunoșteau capriciile și o serveau îndatoritori cu aerul unei îndelungi experiențe în privința acelor combinații de sosuri peste măsură de acre la care-o ajutau pe stăpîna casei. Ripamilán, în timp ce discuta încălzit cu iubitul lui prieten, don Victor, în picioare, mișcîndu-și capul ca un arc, pregătea cea de-a treia salată a marchizei, cu o pricepere de mașină în bună stare de funcționare, și doamna îl lăsa să i le facă, liniștită, sigură de reușita micuțului cleric, cu toate că nu-și deslipea ochii de pe mîinile lui.

— Domnul meu, striga Ripamilán, în vreme ce dizolva sarea în farfuria doñei Rufina, amestecînd uleiul și oțetul cu vîrful unui cuțit ; domnul meu ! Eu cred că domnul de Carraspique este întru totul în dreptul său ; și nu știu de unde-ți vin dumitale ideile astea dizolvante, pe care nu le-am auzit niciodată în cei patruzeci de ani de cînd ne cunoaștem...

— Ascultă, popă afurisit ! exclamă Quintanar, care era foarte bine dispus și începea să se simtă reîntinerit ; știu foarte bine ce spun și nici dumneata, nici alt aiurit de optzeci de ani ca dumneata, n-o să-mi dați mie lecții de morală. Fiindcă eu sînt liberal...

— Mofturi.

— Mai liberal azi decît ieri, și mîine mai mult ca azi...

— Bravo ! Bravo ! strigară Paco și Edelmira, care se simțeau și ei foarte tineri ; și-l obligară pe don Victor să ciocnească și cu ei.

Toate astea erau glume ; don Victor nu era nici mai liberal atunci ca mai înainte, nici nu-i spunea lui Ripamilán dumneata și nici nu-l considera un aiurit ; așa se manifesta însă acolo veselia pe care le-o comunica tuturor celor prezenți vinul acela transparent, ce scînteia în cristale fine, cînd cu reflexe de aur, cînd cu ape de peșteră fermecată în galbenul-verzui și vioriul întunecat al vinului de Bordeaux, în care se scăldau cele mai îndrăznețe raze ale soarelui ce pătrundea, străbătînd verdeața frunzișului, covor peste ferestrele ce dădeau spre patio. De ce să nu se înveselească ? De ce să nu rîdă, să nu spună prostii ? Totul era mulțumire ; acolo în grădină, susur de ape și de copaci legănați de vînt, cînt ne-

bunesc de păsări fiecare ; prin ferestrele dinspre patio pătrundeau miresme purtate de ușoara adiere ce preschimba frunzele plantelor în tot atîția clopoței. Fîntînile arteziene de jos erau o orchestră ce acompania zgomotosul banchet. Pepa și Roza, îmbrăcate ca niște sticleți, dar cu rochii de-o croială frumoasă, pe corp, elegante, curate ca hermina, unduindu-și din mers fustele foșnitoare, zîmbitoare, una blondă, cealaltă, cea cu nume de floare, brună ca o mulatră, serveau cu grație, iuțeală, bună dispoziție și pricepere, arătîndu-și dinții de perle, aplecîndu-se cu castroanele cu o umilință plină de cochetărie, în așa fel încît, cum spunea Ripamilán, mîncarea aceea bună, prezentată astfel, însemna o mulțime de desfătări.

Între timp comesenii rîdeau, strigau, se cinsteau, se lăudau reciproc, cu înțepături discrete, cu ajutorul antifrazelor ; se știa că o cenzură nerușinată vroia să se spună totul pe dos : era un elogiu fără pudoare.

Ecourile veseliei comesenilor ajungeau pînă în bucătărie ; cînd intrau cu platourile, Pepa și Roza veneau zîmbind încă de spectacolul pe care-l lăsau acolo înăuntru ; în clipa aceea, în toată casa nu era decît un singur om complet serios : Pedro bucătarul. O să se distreze după aceea, dar acum, se gîndea numai la răspunderea lui ; era peste tot, dirija totul ca într-o bătălie ; uneori apărea în ușa sufrageriei și îndrepta micile greșeli de serviciu cu privirile-i magnetice de care Pepa și Roza ascultau ca niște automate, disciplinate, în ciuda veseliei și larmei, asemeni unor veterani.

După Pedro, cei mai puțin zgomotoși erau Prezidenta și Canonicul ; din cînd în cînd se priveau, își zîmbeau ; De Pas își îndrepta uneori privirea spre Anita, aplecîndu-se spre ea, prin spatele marchizei, ca să se facă auzit ; atunci, don Alvaro îi privea, tăcut, încruntat, fără să se gîndească la faptul că-l vede Visitación, care stătea lîngă el. O călcătură ușoară pe picior, din partea soției funcționarului de bancă îl readucea la realitate.

— Ard, ard, spunea Visita.

— Ce ? întreba marchiza care mînca încontinuu mulțumită în mijlocul larmei. Cine ard ?

— Ardeii, doamnă.

Şi don Alvaro îi mulţumea lui Visitación pentru că-i atrăgea atenţia şi se avînta din nou în flecăreala generală, ascunzîndu-şi cum putea plictiseala, pe care, în sinea lui, o numea suverană.

„Ce lucru curios ! Atingea rochia şi uneori simţea chiar genunchiul Prezidentei, al femeii pe care-o dorea — cînd vor fi între patru ochi ? — şi totuşi se plictisea, i se părea că e de prisos, sigur că masa aceea nu servea cu nimic planurilor sale şi că Prezidenta nu era femeia care să se înveselească în asemenea ocazii, cel puţin pentru moment. Ar fi o mare imprudenţă să mai fac un pas ; dacă m-aş folosi de veselia asta generală, aş fi pierdut pentru multă vreme în inima acestei doamne ; sînt sigur că şi ea se simte niţel excitată, că se gîndeşte şi ea la coatele şi la genunchii mei ; dar n-a venit încă timpul să ne folosim de aceste avantaje fiziologice... Ocazia asta nu-i o ocazie... O să vedem acolo la Vivero, aici însă, nimic, nimic ; oricît te-ar îmboldi pofta." Şi era şi mai atent cu Anita, o curta cu *distincţia* cu care ştia el s-o facă, dar nimic mai mult. Visitación avea vedenii. „Ce-nsemna asta ?" Îl privea uluită pe Mesía, cînd nimeni nu observa şi deschidea ochii mari, umflîndu-şi obrajii, ceea ce voia să spună :

„Mi se pare că eşti un bleg şi mă miră că te porţi ca un licean, cînd eu te-am aşezat alături de ea cu cea mai bună intenţie."

Atunci Mesía, în loc de orice alt răspuns, se apropia de ea şi-o călca pe picior ; soţia funcţionarului de bancă însă îi răspundea cu mici călcături de picior, dîndu-i să înţeleagă „că era vulpe bătrînă" şi că nu renunţase la criteriul ce determinase palma din după-amiaza precedentă.

Paco nu îndrăznea s-o calce pe picioare pe *noua lui verişoară,* dar o încîntase cu glumele lui de domnişor rafinat, care trăise *şi-şi făcuse ucenicia* la Madrid. Şi, în plus, verişorul mirosea atît de bine şi a lucruri atît de proaspete şi, în acelaşi timp, atît de delicate şi de elegante ! Acolo, în sătuleţul ei, Edelmira se gîndise mult la marchizelul pe care-l văzuse de două-trei ori, cînd ea era foarte mică şi el un adolescent. Acum, parcă era altul

și depășea cu mult visurile și închipuirile ei; era mai frumos, mai roșu în obraji, mai vesel și mai gras. În după-amiaza aceea, marchizelul era îmbrăcat cu un costum de alpaca fină, de culoarea năutului, vestă de aceeași culoare, de pichet, și era încălțat cu un soi de papuci de vară pe care Edelmira îi considera culmea eleganței, deși păreau turcești. Farafasticurile verișorului, cămașa colorată, cravata, inelele scumpe ce-ți luau ochii, mîinile ce păreau de domnișoară, toate astea o încîntau pe Edelmira, care era și ea bună prietenă cu curățenia și sănătatea.

Paco își apropiase un genunchi de fusta fetei; în sfîrșit, simți o dulce căldură și se pregătea să dea înapoi, dar fata rămase atît de liniștită, încît vărul își lăsă piciorul acolo, de parcă l-ar fi uitat. Inocența Edelmirei era atît de puțin înspăimîntată, încît Paco ar fi putut s-o calce pe picior, fără ca ea să protesteze, cu condiția să n-o doară. „Și pe urmă, se gîndea fata, așa stau lucrurile pe-aici"; se povesteau minuni și mai mari despre casa unchilor.

Obdulia, care stătea chiar în față, privea lînced, din cînd în cînd, frumoasa pereche. Își amintea de soarele de iarnă din după-amiaza trecută. Paco o și uitase! Nu se mai gîndea decît la frumusețea aceea proaspătă, mirosind a iarbă și-a rozmarin, ce venea de la țară ca să-i bucure simțurile. Văduva însă, după ce consacră o tristă amintire himerelor ei din ajun, se întoarse spre Canonic insinuantă, provocatoare; încerca să-l biruie cu parfumul, cu privirile ei — *cortină rapidă* — cu toate mijloacele de care dispunea și puteau fi întrebuințate împotriva unui astfel de om și în asemenea împrejurări. De Pas răspundea cu o indiferență prost disimulată la cochetăriile Obduliei și nu-i mulțumea nici măcar pentru că-i dăruia holocaustul complimentelor lui Joaquín Orgaz, pe care ea le disprețuia cu emfază prost ascunsă.

Joaquinito era plin de draci. „Femeia aceea era o..." și o spunea în sinea lui în flamenco. „Nu-l provoca mereu pe Vicar?" Ceilalți invitați nu observau sau se făcea că nu văd ceea ce vedea el, pentru că-l interesa. Nu se dădea însă bătut, îi făcea curte văduvei cu insistență, prefăcîndu-se că nu vede ce se întîmplă cu Canonicul. În mod

obișnuit, Obdulia și Joaquinito se înțelegeau. Ce mai! Dacă ajunsese să-i dea întîlnire într-o magazie de cărbuni! Adevărul era că el nu se putea făli c-ar fi cucerit fortăreața; nu se bucurase de supremele favoruri... încă; dar, în sfîrșit, avansuri... arvune... sau oricum s-ar numi, asta da. Oh, cînd o s-ajungă să învingă în mod definitiv, așa cum spera, o să-i plătească el pentru disprețu-i capricios, pentru schimbările de dispoziție și umilirea de a nu-l fi preferat unui *carlist*.

Cel care nu spera nimic, decepționat și întristat de moarte, era don Saturnino Bermúdez. După scena de la catedrală, unde crezuse că înaintase atît de mult — deși cu prețul conștiinței lui — n-o mai văzuse pe Obdulia; iar în dimineața aceea, cînd se apropiase de ea ca să-i spună cît de mult suferise că n-o văzuse atîtea zile (fără să amintească însă constipația care-l persecutase și-l ținuse la pat), ca să-i șoptească la ureche mica declarație pe care o pregătise — stil Feuillet trecut prin sacristie — Obdulia îi întorsese spatele, și nu o dată, ci de trei sau patru ori, dîndu-i de înțeles că *non erat hic locus* [1], că pe el nu-l va accepta decît în biserică.

„Așa erau femeile! Așa era în mod special femeia aceea! De ce să le iubești? De ce să urmărești idealul iubirii? Sau, mai bine-zis, de ce să iubești femeile vii, în carne și oase? Era mai bine să visezi, să visezi mereu." Astfel gîndea, plin de melancolie, Bermúdez, care se întrista la băutură, în timp ce răspundea distrat, dar foarte rece, doñei Petronila Rianzares, care făcea, în șoaptă, panegiricul Canonicului, idolul său. Bermúdez o privea, din cînd în cînd, pe Prezidentă, pe care o iubise în secret, și alteori pe Visitación, de care fusese îndrăgostit cînd era adolescent, cam pe vremea cînd soția funcționarului de bancă fugise — după cum spun gurile rele — pe fereastră împreună cu un bărbat. Visitación nici măcar nu-l luase în seamă; niciodată nu-l privise cu ochișorii aproape închiși, arma ei supremă; nu din dispreț, ci pentru că Bermúdez era pentru doamnele din Vetusta un savant, un sfînt, dar nu un bărbat. Obdulia descoperise însă și bărbatul, dar renunțase imediat la descoperirea ei.

---

[1] Nu acesta era locul (lat.).

Canonicul, Ripamilán, don Victor, don Alvaro, marchizul şi medicul duceau greul conversaţiei generale ; Vegallana şi Canonicul preferau subiectele serioase, însă Ripamilán şi don Victor dădeau fiecărui schimb de cuvinte un caracter festiv şi sfîrşeau prin a lua totul în glumă. Marchizul, de îndată ce se simţi sigur pe sine, mulţumită savantului echilibru gastric de lichide şi solide pe care-l stabilea cu multă dibăcie, reveni la ideile sale de neclintit reformist. „Ei ! Vroiau să distrugă San Pedro ; să nu i se vorbească de ideile sale ; în afară de faptul că el nu era un fanatic şi nici partidul conservator nu trebuia să fie confundat cu anumite doctrine ultramontane, în afară de asta, una era religia şi alta interesele locale ; piaţa acoperită pentru legume era o necesitate. Amplasare ? Un singur loc, în privinţa asta, nu admitea discuţii : piaţa San Pedro ; dar cum ? unde ? Demolînd prăpădita aia de biserică."

Doña Petronila protesta, invocînd autoritatea Canonicului. Canonicul vota cu doña Petronila, dar nu-i susţinea argumentele. Ripamilán, cu ochii ca două mărgeluşe, striga :

— Afară cu iconoclastul ! Legumele ! Legumele ! Asta înseamnă că pentru excelenţa-voastră, domnule marchiz, religia, arta şi istoria contează mai puţin decît o ridiche.

— Bravo, bravo ! strigă don Victor, în picioare, cu o cupă de *champagne* în mînă.

— Nu sînteţi serioşi, nu se poate discuta, spunea marchizul ; Quintanar ăsta e de partea celuilalt acuma, iar înainte zicea că-i liberal.

— Dar, ce are una cu alta ?

— Nu vrei să dărîmi biserica, dar vroiai să le scoţi din mănăstire pe fetele lui Carraspique.

— Victor, Victor, nu vorbi prostii, îndrăzni, surîzînd Prezidenta.

— Glumeşte, spuse Canonicul.

— Cum glumeşte ? strigă medicul. Pe onoarea lui Somoza, dacă don Victor îl atacă pe văru-meu Carraspique în glumă, eu scot spada, îl atac serios şi bastoanele se transformă în lăncii. Domnilor, fata aceea putrezeşte...

Discuţia se încheie, fără motiv, sau, mai bine-zis, din cauza aburilor vinului. Vorbeau cu toţii ; Paco vroia şi

el laicizarea călugărițelor ; Joaquinito Orgaz începu să spună glume în stil flamenco care-o amuzau grozav pe marchiză și pe Edelmira. Visitación reuși să se scoale de la masă ca să-i pocnească uşor cu evantaiul pe cei ce manifestau idei puțin ortodoxe. Pepa, Roza şi celelalte servitoare zîmbeau discret, fără să îndrăznească a lua parte la hărmălaie, dar ceva mai puțin rigide decit la începutul mesei. Pedro nu mai apărea în uşă. Se spărseseră două cupe. Păsărelele din grădină se opreau în rămurișul de la ferestre să vadă ce se întîmplă și-și amestecau strigătele lor ascuțite, de fiecare, în larma generală.

— Cafeaua, în chioşc ! porunci marchiza.

— Bine, bine ! strigă don Victor și Edelmira care, ținîndu-se de braț, în acordurile marşului regal (spunea fostul prezident), cîntat de Visitación înăuntru, la un pian dezacordat, se îndreptară primii spre grădină, urmați de Paco, ocupat să așeze pe capul cărunt al lui don Victor o coroniță de flori de portocal. O găsise într-un dulap din dormitorul surorii lui, Emma. Acolo urma să doarmă Edelr 'ra. Ieșiră toți în grădina mare, înconjurată, ca și parcu: familiei Ozores, de copaci înalți, cu coroană deasă, ce ascundeau vecinilor mare parte din grădină. Don Victor, Paco și Edelmira alergau pe alei, departe, printre copaci. Don Alvaro îi oferea brațul marchizei și în fața lor, reținută de conversația cu doña Rufina, pășea Anita, mestecînd frunzulițe de cimişir din straturile de flori, cu capul plecat, ochii strălucitori și obrajii aprinși. Canonicul rămăsesc în urmă, în puterea doñei Petronila Rianzares, care-i vorbea despre o problemă serioasă : casa Surorilor Săracilor ce se construia în apropiere de Espolón, pe terenul donat de doña Petronila, în admirația şi aplauzele întregii Vetuste catolice. Doamna Rianzares era văduva unui fost intendent din Havana, care îi lăsase una dintre averile cele mai respectabile din provincie ; o mare parte din rente erau destinate Bisericii, şi în special dotării călugărițelor, ridicării de mănăstiri și apărării cauzei lui don Carlos, atîta cît timp partidul fusese în luptă. Se considera aproape papesă și s-ar fi încumetat să excomunice provizoriu pe oricine, sigură că papa ar fi încuviințat excomunicarea ; trata de la egal la egal cu Episcopul, și Ripamilán, care n-avea ochi s-o vadă pentru că, după

spusele lui, era un bărbățoi, îi zicea Constantin cel Mare, făcînd aluzie la împăratul ce protejase Biserica. „Buna doamnă își închipuie că, dacă a știut să-și păstreze cu decență straiele văduviei și a înălțat case pentru opere întru cucernicie, e o sfîntă și-i aproape arhiepiscop." Protoiereul avea dreptate ; doña Petronila nu se gîndea decît la apărarea cultului catolic și era de părere că ceilalți trebuiau să-și petreacă viața lăudîndu-i dărnicia și castitatea ei de văduvă.

Nu recunoștea în tot clerul vetustean pe cineva care să-l întreacă pe Canonic, considerîndu-l superior Episcopului ; „era un om mare întru totul, dar care, din umilință, trăia în umbră". Canonicul se purta cu doamna Rianzares de parc-ar fi fost o regină, sau ca și cum ar fi fost mamă de episcop ; ea îi mulțumea și-l răsplătea pentru asta fiind, peste tot, cel mai elocvent avocat al lui. Unde se afla ea, să nu fie bîrfit ; nu îngăduia asemenea lucruri.

Cînd ajunseră în chioșcul unde începuse să se servească cafeaua, doamna Rianzares își înclină capul de călugăr corpolent spre umărul Canonicului, spunîndu-i cu ochii dați peste cap și cu cel mai mieros glas :

— Haide, prietene. Te implor... însoțește-mă la Vivero... Fii amabil... te rog...

Canonicul, nu mai puțin dulce, blînd și lipicios, primea cu plăcere tămîierile văduvei, în spatele cărora erau atîția saci de bani.

— Doamnă... din toată inima... Dacă aș putea... dar am de lucru, la șase trebuie să fiu...

— Ah, nu, fără scuze... Ajută-mă dumneata, marchiză, ajută-mă să-l conving pe ștrengarul ăsta.

Marchiza o ajută, dar fu inutil. Don Fermín își propusese să nu se ducă la Vivero în după-amiaza aceea ; înțelegea că toți, în afară de el, erau intimi, de-ai casei ; acceptase invitația la masă pentru că... nu putuse face altfel, dintr-o slăbiciune, și nu mai vroia și alte slăbiciuni. Ce să facă în excursie ? Știa că la Vivero mergeau toți nebunii aceia — Visitación, Obdulia, Paco, Mesía — ca să se distreze cu excesivă libertate, să imite foarte pe viu jocurile copiilor. Ripamilán îi povestise uneori cîte

ceva. Ripamilán se ducea fără să-și facă reproșuri, dar se știa că Protoiereul era așa cum era; el, De Pas, nu trebuia să asiste la asemenea scene, care, fără să fie neapărat licențioase, nu erau pentru ochii unui canonic serios. Nu, nu trebuia să se arate prea mult; întotdeauna știuse să se mențină în dificilul echilibru de sacerdot sociabil, fără să degenereze în lumesc; știuse să-și păstreze buna reputație. Încrederea excesivă, purtarea prea familiară ar dăuna prestigiului său; n-o să se ducă la Vivero. Și ar fi făcut-o cu dragă inimă, sigur că da; pentru că acel domn Mesía se lipise din nou de fustele Prezidentei, iar don Fermín începuse să-l bănuiască de intenții *non sanctos*[1] pe celebrul don Juan al Vetustei.

Marchiza o chemă pe Anita lîngă ea, ca să-i spună, fără maliție, cum făcea întotdeauna:

— Vino încoace, vino încoace să vedem dacă acest domn posac te va lua în seamă mai mult decît pe noi.

— Despre ce e vorba?

— Don Fermín nu vrea să vină la Vivero.

Don Fermín, care avea deja obrajii puțin aprinși din cauza libațiilor mai frecvente decît de obicei, se făcu întocmai ca o cireașă cînd o văzu pe Prezidentă privindu-l drept în ochi și rostind cu sinceră părere de rău:

— Oh, pentru Dumnezeu, de ce sînteți așa! Ați supărat pe toată lumea. Veniți cu noi, domnule Canonic.

Oricine putea vedea — De Pas și don Alvaro văzură — pe figura și în privirea Prezidentei o sinceră expresie de amărăciune; vestea pe care i-o dăduse marchiza o contrariase.

Don Alvaro simți în suflet ceva ca o arsură; el, care era cunoscător în materie, nu șovăi să califice ceea ce simțise drept gelozie. Din care cauză se înfurie. „Cu alte cuvinte, femeia aceea îl interesa cu adevărat, mai mult decît își închipuia; și existau piedici, și încă ce piedici! Un popă! Un popă frumos, trebuia s-o recunoască." Și atunci, ochii stinși ai elegantului Mesía scăpărară, pironindu-se asupra Canonicului care simți șocul privirii și-l susținu, ascuțindu-și săgețile ascunse în pupile, între atîta

[1] Păgîne, ne-sfinte (lat.).

blîndețe. Pe don Fermín îl sperie mai mult impresia pe care i-o lăsase privirea Anei, și nu cuvintele; simți o mulțumire nespus de dulce, o căldură, în adîncul ființei, cu totul necunoscută; acum nu mai era vorba de vanitatea plăcut flatată, ci de unele corzi ale inimii, al căror sunet nu-l aflase pînă atunci. „Ce drăcie mai e și asta!" se gîndi De Pas. Și tocmai în clipa aceea se ciocni de privirea lui don Alvaro. O privire care, încrucișîndu-se cu a lui, se transformă în sfidare; una din privirile acelea ce pălmuiesc; nimeni nu observă nimic — în afară de ei și de Prezidentă. Erau amîndoi în picioare, aproape unul de altul, amîndoi trufași, zvelți; redingota lui Mesía strînsă pe corp, corectă, severă, exprima gravitatea cu tot atîtea linii elegante și demne ca pelerina largă, hieratică, de cleric, ce lucea în soare, căzînd pînă la pămînt.

Prezidentei i se părură amîndoi frumoși, interesanți, ceva în genul Sfîntului Mihail și a Diavolului, dar Diavolul de pe cînd era încă Lucifer; Diavolul Arhanghel; amîndoi se gîndeau la ea, era sigur; don Fermín, ca un prieten protector, celălalt, ca un dușman al onoarei, dar iubitor al frumuseții sale. Ea va dărui victoria celui ce-o merita, îngerului bun — care era puțin mai scund, nu avea mustață — ceea ce făcea impresie bună întotdeauna — dar care era bine făcut, elegant, în felul lui, așa cum poți fi sub o sutană. Prezidenta trebuia să-și mărturisească, gîndindu-se la asta numai o clipă, că îi făcea plăcere să-l știe pe salvatorul ei atît de chipeș și straniu, atît de distins, cum spunea Obdulia, și aici avea dreptate. Și, mai ales, cei doi bărbați înfruntîndu-se cu privirea pentru ea, dorind, fiecare în alt scop, victoria, cucerirea voinței ei, era ceva ce spărgea monotonia vieții vetustene, ceva interesant, ce putea fi dramatic, ce și începea să fie. Onoarea, cimilitura aceea întîlnită întotdeauna în versurile recitate de soțul ei, era la adăpost, se știa asta, nu trebuia să se gîndească la ea; dar ce bine ar fi ca un om atît de inteligent cum era Canonicul s-o apere împotriva atacurilor mai mult sau mai puțin de temut ale frumosului don Alvaro, care nu era nici el un prost, dovedea mult tact, mare prudență și, ceea ce era și mai rău, un real interes pentru ea. De asta era

convinsă ; don Alvaro nu vroia s-o înfrîngă dintr-un capriciu, sau din vanitate, ci pentru c-o iubea cu adevărat ; în mod sigur, bărbatul acela ar fi preferat să fie necăsătorită. La urma urmei, don Victor era un obstacol respectabil. Ea însă îl iubea, era sigură de asta, îl iubea cu o dragoste filială, amestecată cu o anumită intimitate conjugală care valora, în felul ei, cel puțin tot atît cît o pasiune de alt gen. Și pe urmă, dacă n-ar fi don Victor, Canonicul n-ar avea de ce s-o apere și nici lupta aceea între doi bărbați *distinși*, ce începea în după-amiaza aceea, nu și-ar mai avea rațiunea. Nu trebuia să uite că don Fermín n-o iubea și nici n-o putea iubi pentru el, ci pentru don Victor.

Pe cînd Ana se pierdea în asemenea reflecții și în altele asemănătoare, se auzi vocea Obduliei care scotea niște țipete îngrozitoare, cerînd ajutor. Cei ce-și beau pașnic cafeaua în chioșc alergară spre capătul grădinii.

— Unde sînt ? Unde sînt ? întreba speriată marchiza.

— În leagăn ! În leagăn ! spuse medicul, don Robustiano.

Era un leagăn de lemn, ca cele făcute pentru populația din Madrid de sărbătoarea Sfîntului Isidro, deși mai elegant și lucrat cu mai multă grijă. Pe unul din scaune, care imita nacela unui balon, pe vine, surîzător și palid, don Saturnino Bermúdez, cam la un metru de pămînt, făcea cea mai caraghioasă figură din lume, pe deplin conștient de asta și mai ridicol încă datorită rîvnei sale de-a se preface, încercînd să confere situației un caracter de resemnare pe care nu-l putea avea. La cealaltă extremă, în nacela opusă, ce se agățase de o grindă lîngă zid, resturi din schelăria unei proaspete construcții, se vedeau țipătoarele culori ale fustei și exuberanta persoană a Obduliei Fandiño, agățată de nacelă ca un naufragiat al aerului, foarte speriată cu adevărat, cochetă și arătoasă, de-a se afla în ceea ce credea a fi o adevărată primejdie.

— Nu te mișca, nu te mișca, striga don Victor, făcînd pe speriatul sub nacelă și văzînd probabil ceea ce, pe Obdulia, cel puțin în clipele acelea, n-o interesa prea mult să ascundă.

— Nu te mişca, nu te mişca ; fii atentă, că mori dacă aluneci jos, spunea Paco căutînd ceva cu care să desprindă leagănul.

— Trei metri și jumătate, rosti marchizul, care ajunse la timp ca să aprecieze exact înălțimea bufniturii posibile, din ochi, așa cum îşi făcea el întotdeauna calculele geometrice.

Problema era că nici don Victor, nici Paco, nici Orgaz nu puteau să găsească, cu propriile lor forțe, un mod de-a ajunge la înălțimea grinzii ca s-o elibereze pe Obdulia.

— Paco-i de vină, zicea Visitación. A început prea tare, ca să-l arunce jos pe Saturno și pac !, leagănul a ajuns acolo sus și cînd să coboare... s-a agățat de grinda aceea.

Obdulia nu se mişca, dar țipa fără încetare.

— Nu țipa, fetițo, spunea marchiza ; nu se mai uita la ea, căci trebuia să stea într-o poziție prea incomodă, cu capul dat pe spate ; o să te dea imediat jos.

Marchizul încercă să se cațere pe o scară mică, cu puține trepte, folosită de grădinar ca să aranjeze coroanele arbuștilor și tufele de cimișir. Însă nici de pe treapta cea mai de sus nu reușea să apuce nacela leagănului, ca să se poată opinti s-o desprindă.

— Chemați-l pe Diego... pe Bautista... spunea marchiza.

— Da, da ; să vină Bautista ! striga Obdulia, amintindu-și de forța vizitiului.

— Degeaba, spuse marchizul. Bautista are putere, dar nu mă depăşeşte ca statură. Nu există altă soluție, decît să căutăm altă scară...

— În grădină nu e...

— Cine ştie pe unde-o fi...

— Pentru Dumnezeu ! Pentru Dumnezeu !... Am ameţeli, am să cad jos de frică.

Atunci don Alvaro, căruia Ana îi adresase o privire încurajatoare şi rugătoare, se hotărî. De cîteva minute îi venise în minte că el, datorită staturii, putea să apuce uşor leagănul și să-l smulgă de unde era prins... dar ce-l interesa pe el Obdulia ? Putea să facă o figură ridicolă, să-și păteze redingota. Privirea Anei îl făcu însă să sară

pe scară. Din fericire, era agil. Prezidenta îl văzu la fel de chipeş, curat şi elegant în ipostaza aceea de lampagiu, de parcă s-ar fi plimbat pe Espolón.

— Bravo ! Bravo ! strigară Edelmira şi Paco, văzînd braţele frumosului don Alvaro printre scîndurile nacelei.

— Nu mă trage ! Nu mă trage ! strigă Obdulia care simţi mîinile fostului său amant sub picioare.

Visita o ciupi pe Edelmira, pe care şi începuse s-o tutuiască. Fata înţelese intenţia ciupiturii fiindcă pricepuse şi felul de-a fi al celeilalte. Îi spusese tu !

— Stai liniştită ; nu ţi se-ntîmplă nimic, răspunse don Alvaro, căindu-se că cedase rugăminţii tacite a Anitei.

Se pregătea să-şi potrivească braţele în aşa fel încît să aibă suficientă forţă ca să ridice leagănul. Cînd se opinti prima oară, efort inutil bineînţeles, se gîndi la figura pe care-o va face Canonicul.

— Hei-rup !... strigă Visitación de jos, spre şi mai marea lui ruşine.

— Nu poţi, nu poţi ! Nu-l mişca, e mai rău ! O să mor ! strigă Obdulia.

Ceilalţi tăceau.

— Stai liniştită ! spuse încet, cu glas răguşit şi furios don Alvaro, care s-ar fi bucurat nespus de mult dac-ar fi văzut-o căzînd cu capul în jos.

Şi se opinti pentru a doua oară, dar tot fără noroc. Leagănul nici nu se .mişca. Iar el transpira mai mult de ruşine, decît de oboseală. Un bărbat ca el trebuia să poată ridica asemenea greutate.

— Lasă, lasă, să vedem dacă Bautista... spuse marchiza. Ce draci de copii !

— Bautista nu ajunge pînă acolo, repetă marchizul. E nevoie de-o altă scară ; să meargă careva în şopronul trăsurilor. Acolo trebuie să fie una...

Don Alvaro făcu a treia încercare. Inutil. Privi în jos, căutînd parcă modul de-a scăpa de-o parte din greutate. Pe celălalt scaun, sub nasul lui, într-o atitudine umilă şi ridicolă, îl văzu pe don Saturnino pe vine, imobil, uitat de toţi. Mesía nu putu decît să surîdă, deşi vedea negru în faţa ochilor de supărare. Deşi îi venea să-l scuipe, îl privi pe Bermúdez, care-i zîmbea încontinuu, şi îi zise cu un calm forţat :

— Da ştii că ai haz, omule ? Va să zică aşa ? Dumneata îţi închipui cumva că eu fac aici pe Alcide şi mi te-aşezi ca plumbul ?...

Hohot general.

— Păi da, rîdeţi, strigă Obdulia, că aveţi şi de ce.

— Eu... bolborosi Bermúdez, iartă-mă... dar cum nimeni nu-mi spunea nimic, am crezut că nu deranjez... şi pe urmă... Credeam că dacă mă dau jos, aş putea înrăutăţi situaţia acestei doamne... Vreo zgîlţîitură...

— Vai, nu, nu ! Nu te da jos ! strigă văduva, înspăimîntată.

— Cum nu ? răcni furios don Alvaro. Vrei să salt în braţe hardughia asta cu amîndoi în ea ?...

— Ştii... eu nu văd cum... dacă nu mă ajutaţi... e aşa de înalt...

— Mai puţin de-un metru, spuse marchizul.

Paco îl luă în braţe pe don Saturno şi-l dădu jos din leagăn.

— Acum, spuse, o să te ajutăm, împingînd de-aici de jos...

— Inutil, rosti Canonicul cu o voce foarte dulceagă, cum grinda aceea e vîrîtă între cele două bare care susţin leagănul, dacă nu se ridică tot leagănul în mîini nu poate fi desprins.

— Bineînţeles, urla de sus don Alvaro ; şi-şi încercă încă o dată puterile.

Bermúdez cîntărea foarte puţin, după cum se vede, fiindcă don Alvaro nu clinti leagănul nici de data asta.

Elegantul Mesía simţea că e pus la stîlpul infamiei, şi dintr-un salt, care se strădui să fie graţios, coborî. Scuturîndu-şi praful de pe mîini şi ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, spuse :

— E imposibil ! Să se caute altă scară.

— Putea fi căutată pînă acum.

— Dacă eu aş ajunge.. insinuă atunci Canonicul, cu modestie în glas şi în gesturi.

— E-adevărat, spuse marchiza, şi dumneata eşti înalt.

— Dar ajungeţi, sigur că ajungeţi, strigă Paco, care vroia să-l vadă maimuţărindu-se.

— Sigur, ajungi şi dumneata, încheie marchizul. Şi cum eşti vînjos... Aici... nu te vede nimeni.

Partea grea era să urce pînă în vîrful scării, fără să facă o figură prea ridicolă cu veştmîntul lui lung.

— Dă-ţi pelerina jos, îi spuse Ripamilán.

— Nu-i nevoie, răspunse De Pas, îngrozit la ideea de-a fi văzut în sutană.

Şi, fără să-şi piardă nici o fărîmă din demnitate, gravitate sau eleganţă, se sui ca o veveriţă pe treapta cea mai de sus, în timp ce pelerina îi flutura unduitoare pe spate.

— Perfect, spuse vîrîndu-şi braţele pe unde, cu puţin înainte, şi le vîrîse Mesía.

Aplauze în mulţime. Obdulia îşi înghiţi un chiot necuviincios.

Doña Petronila, în extaz, cu gura căscată, exclamă jos :

— Ce bărbat ! Ce om genial !

Fără un mare efort aparent, cu uşurinţă şi eleganţă, Canonicul ridică în braţe leagănul, care, eliberat din capcană şi frînat în coborîrea lui de aceeaşi forţă care-l ridicase, se lăsă maiestuos. Somoza, Paco şi Joaquin Orgaz o ajutară pe Obdulia să iasă din cutia blestemată. Canonicul avu parte de adevărate ovaţii. Paco îl admiră în tăcere ; forţa musculară îi inspira o teroare oarecum religioasă ; el şi-o risipise pe-a lui în bătălii amoroase. Carne avea destulă, dar moale. Don Alvaro îşi ascunse cu greu ruşinea. „Adevărată copilărie ! Dar era într-adevăr ruşinat !“ În plus, el, care-i privea pe popi ca pe nişte femei neputincioase, ca pe un sex slab de-o natură deosebită, din cauza veştmintelor lungi şi a blîndeţei impusă de canoane, vedea acum în Canonic un atlet ; un bărbat foarte capabil să-l omoare cu o lovitură de pumn, dacă s-ar fi ivit asemenea neverosimilă ocazie. Mesía îşi amintea că spusese de multe ori — mai ales cu prilejul alegerilor pe la ţară : „Şi domnul preot, să nu se distreze, să nu abuzeze de avantajele fustei, că dacă mă supără, îl apuc de sutană şi-l arunc pe fereastră“. Întotdeauna îşi închipuise, pentru că nu chibzuise cum trebuie, că odată pierdut respectul datorat religiei, puteai să-i iei pe preoţi la palme, fără să fii pedepsit pentru asta ; presupunea că n-au curaj, putere şi nici sînge în vine... „Şi acum, canonicul acela, care era poate şi rivalul lui, îi

dădea acea lecţioară de gimnastică, ce putea fi foarte bine un salutar aviz.“

Recunoştinţa Obduliei nu avea margini, dar Canonicul crezu necesar s-o potolească, arătîndu-se rece, sec şi dîndu-i de înţeles că „n-o făcuse pentru ea“. Cu toate acestea, văduva continua să susţină că-i datora viaţa.

— Fără îndoială! întărea doña Petronila nebănuind cum vroia să plătească Obdulia viaţa aceea despre care zicea că i-o datorează Canonicului.

Ana admiră în tăcere forţa părintelui ei spiritual, în care nu văzu altceva decît un simbol fizic al tăriei sufleteşti; tărie ce va fi pentru ea, neîndoielnic, un scut sigur, inexpugnabil, contra ispitelor ce începeau s-o încolţească.

Visita se urcă în leagăn, dar cu picioarele legate; nu vroia să i se vadă juponul.

Obdulia protestă:

— Cum? S-a văzut ceva? Nu vreau! Nu vreau! De ce nu mi-aţi spus? Asta-i trădare.

— Această doamnă are dreptate, spuse don Victor, egalitate în faţa legii; jos cu sfoara aceea.

Edelmira se sui în leagăn fără să se lege. N-avea de ce să ia măsuri de precauţie, nu se vedea nimic.

Don Victor şi Ripamilán se dădură şi ei în leagăn, dar li se făcu rău.

— Au sosit trăsurile! strigă marchiza, de departe; şi toţi alergară spre patio.

Marchiza, doña Petronila, Prezidenta şi Ripamilán se urcară în landoul descoperit, echipaj de lux, excelent odinioară, dar acum învechit şi mişcîndu-se cu mare greutate. Perechea de cai negri era demnă de un rege. Ceilalţi se instalară într-o trăsură veche de drum lung, solidă, dar urîtă la înfăţişare, trasă de patru cai; era cea de care se folosea de obicei marchizul în excursiile lui prin provincie, ca să-i ducă şi să-i aducă pe alegători uneori, iar alteori ca să vîneze pe terenuri interzise poate. Se spuneau atîtea lucruri despre trăsura aceea de drum lung! Semăna cu vechile poştalioane care mai fac încă serviciu poştal la Madrid, de la Poşta Centrală la staţii. I se spunea *Gondola, Familiala* şi-n cîte alte feluri.

Canonicului i se făcu puţin loc între Ripamilán şi Anita, cu promisiunea solemnă de-a fi lăsat pe Espolón,

unde trebuia să caute o anumită persoană. Nu era adevărat, era un pretext ca să-şi ţină promisiunea de-a nu se duce la Vivero.

— Îl sechestrăm, spusese Obdulia.

— Da, da, să-l sechestrăm ; asta-i cel mai bine, n-o să-l lăsăm să se dea jos, adăugă doña Petronila.

— Nu ; protestez... Aşa, nu urc.

Urcă ; şi landoul plecă scoţînd scîntei din pietrele ascuţite de pe străzile înguste ale Encimadei. În urmă venea *Gondola*, asurzind vecinătăţile cu îngrozitorul ei zgomot de clopoţei, pocnete de bici, geamuri ce săltau în ramă şi glasuri şi hohote ce răsunau înăuntru.

Soarele mai încălzea încă şi doamnele din landou improvizară, din umbrelele de soare, un coviltir colorat ce-i adăpostea şi pe Canonic şi Protoiereu. Ripamilán, aproape ascuns între fustele doñei Petronila, care stătea în faţa lui, era în elementul său ; nu datorită contactului cu Constantin cel Mare, ci pentru că se afla între cucoane, sub umbrelele lor de soare, aspirînd parfumuri feminine şi simţind adierea evantaielor. Să pleci la ţară cu doamnele ! Bucolică aristocratică sau aproape ! Frumosul ideal al poetului de şaptezeci de ani, veşnic îndrăgostit de Philis şi Amarilis[1] cele cu corsaje de mătase, prindea viaţă.

Canonicul era puţin ruşinat ; pe de o parte îl jena, pe de alta nu, întîmplarea, sau ce-o fi fost aceea, că mergea alături de Ana. De-abia o atingea, bineînţeles ; nici ea, nici el nu se mişcau. El era tulburat, ea nu ; se simţea mulţumită alături de el ; şi-l închipuia în continuare, ca pe un scut bine lucrat şi puternic. Ea îl ferea de soare şi el o apăra de don Alvaro. „Dacă domnul acesta ar veni la Vivero... celălalt poate că n-ar îndrăzni să se apropie. Iar dacă nu... o să... o să îndrăznească... Bineînţeles, cum acolo fiecare aleargă pe unde-i place, şi Victor e în stare să stea cu Paco şi Edelmira ca s-o facă pe prostul... Nu, pentru că dacă mi-e teamă de el, nu

[1] Personaje din eglogele lui Virgiliu.

vreau să-și dea seama ; așa că, dacă se apropie, n-am să fug. Dacă ar vrea să vină și don Fermín !“

— Don Fermín, îi spuse, aproape de Espolón, cu voce smerită, cu respectul dulce și potolit cu care-i vorbea întotdeauna ; don Fermín, de ce nu veniți cu noi ? Ceva mai mult de-o oră... cred că azi o să ne întoarcem mai repede... veniți și dumneavoastră... hai, veniți !

Auzind-o pe Prezidentă, De Pas își simți întreg trupul străbătut de fiori ; și, fără să-și dea seama, se aplecă spre ea, de parc-ar fi fost un magnet. Din fericire, celelalte doamne și Protoiereul erau foarte adînciți într-o plăcută conversație pe socoteala bietei Obdulia. Ripamilán cita, cum obișnuia în asemenea împrejurări, pe episcopul de Nauplia, hotelul de la Madrid, toaletele primei doamne de la curte etc., etc. De prisos să negăm că hotărîrea Canonicului fu pe punctul de-a se frînge, dar i se păru nedemn să dea dovadă de lipsă de voință și, în plus, se temea de ceea ce putea să se întîmple la Vivero. El nu putea să facă pe fantele ; dacă don Alvaro vroia să-și ia revanșa provocîndu-l la cine știe ce altă încercare, el, cu pelerina și sutana lui, cu canonicatul său în spate, era foarte expus să se facă de rîs. Nu, n-o să se ducă și, reafirmîndu-și hotărîrea, simți o voluptate intensă, profundă ; era orgoliul satisfăcut. Știa el foarte bine ce trebuie să facă pentru a rezista ispitei ce se desprindea de pe acele buze cu atît mai seducătoare, cu cît erau mai puțin malițioase ; din același motiv își aprecie și mai mult propria-i energie, sufletul său călit, care, „neîndoios, venise pe lume pentru fapte mai mărețe decît aceea de-a lupta împotriva unor obscuri vetusteni“.

Își îndreptă ochii blînzi spre prietena sa și, dînd glasului un ton nou, de mîngîietoare intimitate, oarecum asemănător — după cum observă Prezidenta — cu cel pe care-l folosise Mesía în chiar după-amiaza aceea la fereastra sufrageriei, Canonicul răspunse foarte încet :

— Nu trebuie să vin cu dumneavoastră...

Și gestul lui, de nedescris, dădu de înțeles că regreta, dar că, deoarece el era preot și ea i se spovedise... și Paco și Obdulia și Visita erau nițel nebuni, iar în Ve-

tusta oțioșii, așa cum erau aproape toți, bîrfeau și cel mai nevinovat lucru...

Toate astea, chiar dacă n-ar fi vrut să le spună acel gest, Prezidenta le înțelese și se resemnă să-l înfrunte încă o dată pe Mesía fără pavăza Vicarului.

Nu-și mai vorbiră. Landoul se opri. Canonicul se ridică și salută doamnele. Prezidenta îi zîmbi așa cum i-ar fi surîs de multe ori mamei sale, dacă ar fi cunoscut-o. De Pas nu știa să surîdă în felul acela ; blîndețea privirii sale nu-i folosea în asemenea momente și răspunse cu o jerbă de scîntei, de care nu-și dădu seama nici el... și nici Ana.

Se aflau la intrarea pe Espolón, *Bulevardul preoților*, după vechiul nume. Aici coborî don Fermín, acompaniat de regretele doñei Petronila.

— Ești foarte rău, îi spuse marchiza, permițîndu-și un ton familiar pe care-l folosea cu toți canonicii, mai puțin cu don Fermín.

Și merse chiar mai departe, lovindu-l peste mînă cu evantaiul închis. Vroia să-și arate astfel dorința ei de-a strînge prietenia, puțin cam distantă, dintre Vicar și familia Vegallana. De Pas înțelese foarte bine și mulțumi. O prietenie strînsă cu familia Vegallana însemna o prietenie strînsă cu don Victor și cu soția sa, știa el foarte bine ; întotdeauna erau împreună, la teatru, la plimbare, în toate părțile, iar Prezidenta lua foarte des masa în casa marchizului. Așa încît, ca s-o vadă, locul acela era mult mai bun decît catedrala. Toate astea îi trecură prin minte Canonicului, în scurtul timp de care avu nevoie ca să-și ia piciorul de pe scară și să le salute pentru ultima oară pe doamne, făcînd un pas înapoi.

— Hai, Bautista ! strigă marchiza ; și landoul își urmă drumul, sub privirile preoților, doamnelor și domnilor ce se plimbau pe Espolón, a copilașilor care se jucau în părculețul vecin și a meșteșugarilor ce lucrau în aer liber.

Ochii Canonicului urmăriră, cît le fu cu putință, echipajul. Prezidenta îi zîmbea de departe, cu expresia ei blîndă și castă, și îl saluta timid, fără nazuri, cu evantaiul. Pe urmă nu se mai văzu decît silueta colțuroasă a

lui Ripamilán, care-și mișca brațele ca niște aripi de moară.

Cealaltă trăsură trecu ca fulgerul. De Pas văzu o mînă înmănușată făcîndu-i semne de la fereastră. Era mîna Obduliei, văduva etern recunoscătoare. Nu saluta cu amîndouă, căci stînga i-o strîngea, plăcut și pe furiș, Joaquinito Orgaz, care nu făcuse niciodată mofturi în fața mîncărurilor rămase de la altul, dacă acestea erau gustoase.

Paisprezece

Espolón-ul era un bulevard îngust, fără copaci, ferit de vînturile de nord-est, cele mai reci din Vetusta, de un zid nu foarte înalt, dar gros și bine conservat, la ale cărui capete își etalau arhitectura masivă două fîntîni monumentale, din piatră de culoare închisă, dezvăluindu-și originea în ablativul absolut — *Rege Carolo III* [1] — gravat în mijlocul fiecărui monument, opera apei parcă, scurgîndu-se ani și ani de-a rîndul pe calcar. De cealaltă parte, bulevardul era mărginit de bănci lungi, tot din piatră ; Espolón-ul nu mai avea alte podoabe și atracții, în afară de soarele care, la fel ca în fiecare după-amiază, încălzea acel zid trist. La adăpostul său, se plimbau, din timpuri imemoriale, numeroșii clerici ce reprezintă prin-

[1] Carlos al III-lea (1716—1788), rege al Spaniei între 1759—1788.

cipalul ornament al vechii curți vetustene, iarna de la două la patru sau cinci după-masă, iar vara, cu puțin înainte de-a apune soarele, pînă noaptea. Era un loc, nu numai adăpostit, dar și solitar și, cum i se spunea acolo, *de reculegere*, dar asta pe vremea cînd nu exista Colonia. Acum, lumea cea mai bună din oraș, noul cartier al Vetustei, se afla în acea parte și, cu toate că Espolón-ul și împrejurimile lui fură respectate, la cîțiva pași numai începea zgomotul, mișcarea și animația palatelor ce se construiau, ale cartierului *colonial* ce se înălța, ca prin farmec, cum spunea *El Lábaro,* pentru care, zece-doisprezece ani erau ca o suflare de vînt.

Trebuie să spunem că tot clerul vetustean, deși bine cunoscut pentru intransigența sa în chestiuni dogmatice, morale ba chiar disciplinare și, dacă vreți, politice, nu privise niciodată cu ochi răi apropierea progresului urban, și mai degrabă se felicita că Vetusta *se transforma de la o zi la alta,* așa încît după douăzeci de ani *n-o va mai recunoaște nimeni.* Ceea ce demonstrează că clerul, atît cel parohial, cît și cel ce aparținea catedralelor din *Vetusta catolică* a lui Bermúdez, nu respingea civilizația cînd aceasta era bine înțeleasă.

Ba, mai mult ; deși, prin tradiție, bulevardul Espolón era patrimoniul preoților, al magistraților melancolici și al *familiilor în doliu,* cum cîteva doamne observaseră că pe *Bulevardul preoților* era mai cald decît pe celelalte, începură să discute, pe la sindrofii, dacă nu trebuia mutat locul de plimbare de iarnă pe Espolón. Don Robustiano Somoza, care era, în primul rînd, higienist public, striga peste tot :

— Bineînțeles ! Ceea ce spun eu de un secol ; aici însă nu poți să lupți cu prejudecățile, cu fanatismul. Popii ăștia, care nu-s proști de loc, sub pretextul singurătății și-a reculegerii, au pus mîna, atunci cînd cu ciorba săracilor, au pus mîna pe cel mai bun loc de recreere, cel mai adăpostit, cel mai higienic...

În sfîrșit, cîteva doamne, dintre cele mai trufașe, se încumetară să rupă tradiția și, începînd din octombrie, pînă la înfloritele sărbători ale Paștelui, se plimbară cu multă neobrăzare pe Espolón. După ele, îndrăzniră și altele ; *fanții* observară că Bulevardul popilor era mai

scurt și mai îngust decît Bulevardul mare, și asta le convenea. Și într-un an, rîvnitul Espolón se transformă în *Bulevardul de Iarnă,* secularizîndu-se în parte.

Unii clerici, bătrîni sau săraci, protestară aproape cu toții și sfîrșiră prin a abandona Espolón-ul *lor,* revărsîndu-se pe străzi. „Lumea, nebunia îi azvîrlea din solitarul lor loc de recreere. Veacul invada totul!“ Și-o apucau pe drumul Castiliei, sau pe alte străzi pline de praf, printre interminabile șiruri de plopi și stejari.

Elementul tînăr însă, cei mai mulți dintre canonici și preoții prebendiari, cei ce se îmbrăcau mai curat și mai elegant, care purtau pălărie cu borurile moi, largi și nealungite, se resemnară și tolerară invazia Vetustei elegante. Nu văzură sau se prefăcură că nu văd nici un inconvenient în faptul că se ating de doamne și de domni ; la urma urmei, nu ei se duseseră să caute mulțimea, clocotul lumesc ; ei rămîneau *în casa lor,* pe domeniile lor, făcîndu-se că nu observă prezența intrușilor.

Poate că grija deosebită ce se observa de cîtva timp în îmbrăcămintea multor preoți se datora, în parte, acestui nou obicei în viața Vetustei. Ceea ce se poate numi, pe bună dreptate, tineretul de aur al clerului capitalei, atît de invidiat de colegii dinspre munte, care, după propria lor expresie, se abrutizau văzînd cu ochii, tineretul de aur era negreșit prezent pe Espolón în fiecare după-amiază frumoasă de toamnă și de iarnă ; cei ce s-ar putea numi, cu alte cuvinte, crema ; păreau niște diamante negre și, fără ca cineva să poată spune ceva, luau parte la plimbarea tinerelor elegante ; iar cei care știau să observe, puteau nota anumite semne de afecțiune și cochetărie în gesturi, apoi rîsete, priviri și îmbujorări. Dar nimic mai mult.

Cu toate acestea, rectorul seminarului, bărbat excesiv de timorat, după expresia marchizei de Vegallana, nu se arăta în acel vălmășag de preoți și de femei plimbîndu-se toți laolaltă, pe o suprafață nu mai lungă de-o aruncătură de piatră și lată de mai puțin de cinci metri.

— Nu, domnule, îi spunea Episcopului, eu nu înțeleg că poate fi inocent și inofensiv faptul că un preot se ciocnește de toate domnișoarele elegante din oraș...

Episcopul considera că domnişoarele erau incapabile de aşa ceva. „Dacă ar fi năstruşnicele de pe *boulevard*, cusătoresele acelea..."

Protestul rectorului seminarului fu repede uitat.

— Cine-l ia în seamă ? spunea Visitación, soția funcționarului de bancă. Un necioplit ; sfînt, asta da, dar sălbatic. Ce mai, un om care m-a dat afară din sacristia Sfîntului Domingo, deși eram trezoriera societății Inima lui Isus.

— Un asemenea om, întărea Obdulia, ar trebui să-şi petreacă viața pe-o coloană.

— Ca Sfîntul Simon *Stîlpnicul*, spuse Flintă, care era de față.

De la înfloritele sărbători ale Paştelui pînă în jurul echinocțiului de toamnă, preoții rămîneau aproape singuri pe Espolón ; în octombrie însă, soseau cîteva doamne ce se temeau de umezeală şi de *influența copacilor* de-acolo de sus, de pe Bulevardul de Vară. În după-amiaza cînd landoul familiei Vegallana îl lăsa pe Canonic la intrarea pe Espolón, se aflau la plimbare mulți clerici, şi nu puţini încărcaţi de ani și de respect, dar puţine doamne. Cu toate acestea, cele care erau fură de ajuns ca să comenteze cu belşug de scolii şi note fapta extraordinară a Canonicului — să coboare din landoul familiei Vegallana, unde toate, cu proprii lor ochi — şi fiecare în parte — îl văzuseră alături de Prezidentă. „Instituind josnicia Romei..." spuseseră mulți văzînd echipajul. Preoții, ca să spunem adevărul, comentaseră şi ei întîmplarea *inopinată*, cum spunea Mourelo. Fostul primar Foja se plimba între Arhidiacon, ilustrul Glocester, şi preotul prebendiar don Custodio, cel mai siropos prezbiter din Vetusta. Cămătarul liberal nu obişnuia să se înconjoare de sutane, dar în după-amiaza aceea importanța evenimentelor îi reunise pe cei trei duşmani ai Canonicului.

— Ce neobrăzare ! spunea Foja.

— E un smintit ; nu ştie ce-i diplomaţia, ce înseamnă prefăcătoria, spunea Mourelo.

— Şi eu, care nu vroiam să te cred cînd îmi spuneai c-a rămas la masă cu ei...

— Ei vezi ! exclamă Glocester, triumfător.

— Şi ceilalți, unde se duc ?

— La Vivero, cu siguranță ; știi doar... să tropăie și să sară ca niște mînji...

— Astea sînt clasele conservatoare !

— Nu, domnule, astea sînt excepțiile...

— Și bagă de seamă, să vină într-un echipaj descoperit...

— Și alături de ea...

— Și să coboare aici, îndrăzni să spună prebendiarul.

— Just ; are dreptate... să coboare aici...

— Domnule Arhidiacon, dă-mi voie să-ți spun că Dumnezeu și-a luat mîna de pe colegul dumitale.

— Cred și eu ! Cred și eu și-mi pare rău... Episcopul ăsta însă, acest binecuvîntat domn... În sfîrșit, ce mai vrei ? spuse Glocester, zîmbind cu maliție.

În momentul acela îi veni în minte o frază și, ca s-o poată exprima cu toată solemnitatea, se opri, întinse mîna, separîndu-i parcă pe ceilalți doi ; aplecîndu-și apoi corpul spre partea lui Foja, îi spuse la ureche, tare :

— Dragă prietene, mare-i Biserica lui Dumnezeu !

Ceilalți rîseră auzind gluma, și hohotele nu încetară pînă cînd Canonicul nu trecu pe lîngă clevetitori. Cei doi clerici îl salutară foarte politicos, iar Glocester, făcînd un pas spre el, îl bătu ușor pe umăr, familiar.

Îl rodea invidia, dar Glocester nu era omul care să facă economie de prefăcătorie. Sau era sau nu era diplomat.

Canonicul se mulțumi să-l scuipe în gînd.

Se plimbă în sus și-n jos de cîteva ori, singur, salutînd în dreapta și-n stînga cu amabilitatea-i obișnuită, mașinală, fără să vadă aproape pe cine saluta. Își ținea pelerina îndoită pe burtă ; și cu mîinile încrucișate — știut fiind că erau foarte frumoase — cu pași lenți (ce-l costau un mare efort, căci ar fi luat-o la fugă din toată inima... după trăsurile marchizului) se plimbă vreun sfert de oră, sfidînd cu umilință privirile tuturor, sigur că toți, sau cei mai mulți vorbeau de el și de spovedania de douătrei sau patru ore. „Dumnezeu știe cîte-or fi fost ! Glocester ăla și don Custodio al lui, or fi avut grijă să bată toba... Cîte-or vorbi acum dușmanii ! Dar ce-i păsa lui ? Ceea ce-l supăra acum e că nu se dusese la Vivero ; oricum, mizerabilii tot o să bîrfească ; iar în ceea ce privește

persoanele decente, care-l interesau, acestea n-ar fi crezut nimic rău dacă el, așa cum făcea Ripamilán și cum făcuseră și alți preoți, s-ar fi dus pe domeniile Vegallana."

Cîțiva prieteni adevărați, sau cel puțin partizani declarați ai Canonicului, se plimbau pe Espolón, dar nu îndrăzneau să se apropie de ilustrul Vicar general ; avea o expresie ursuză, în ciuda zîmbetului său dulce, bătut în cuie de cum ieșea pe stradă. Așa cum pe cei cu vederea delicată lumina îi făcea să-și încrețească pleoapele, pe don Fermín îl făcea să zîmbească ; surîsul acela, cu care publicul îl vedea întotdeauna, părea un straniu efect al luminii asupra mușchilor feței sale.

Dar asta nu-i înșela pe cei care-l cunoșteau bine — cei care-i erau foarte apropiați. Primul care îndrăzni să se apropie fu Decanul, care.sosise tocmai atunci pe Bulevard. De Pas însuși îi veni în întîmpinare. Decanul nu vorbea niciodată, iar cînd se plimba și mai puțin. Porniră împreună, și don Fermín se simți în continuare ca și cum ar fi fost singur. Apoi se apropie ruda ministrului, și trebui să-i vorbească, pe urmă li se alătură imediat și un *episcop în redingotă* (expresia foarte la modă în epoca aceea) și conversația se însufleți ; se vorbi despre politică și intrigi de palat ; de mii de lucruri care Canonicului i se păreau prostii, palavre nedemne de niște sacerdoți. „Dar el ? El la ce se gîndea ? Cu adevărat la lucruri puerile, ridicole, ba chiar din cele ce îndeamnă la păcat. Nu se apucase să studieze, mergînd cu capul în pămînt, pelerinele și sutanele colegilor săi și pe-ale lui, spunîndu-și că veșmîntul lung era absurd, că nu păreau bărbați, că aveau o înfățișare femeiască, de carnaval, în hainele acelea ? Mii de nebunii ! Adevărul e că-i era rușine în momentul acela că poartă veșminte lungi și anteriul acela cu care alteori apărea într-o postură maiestuoasă. Dac-ar avea cel puțin o tăietură laterală, ca unele tunici... dar atunci i s-ar vedea picioarele — ce groaznic ! pantalonii negri, bărbatul sfios de sub hainele preotului."

— Ce părere aveți ? îl întrebă în clipa aceea episcopul mirean, oprindu-l și așezîndu-i-se în față pentru a obține răspunsul.

Nu știa despre ce vorbeau, era cu mintea complet aiurea, la croiala sutanelor.

— Adevărul e că problema, spuse, problema... merită să fie analizată.

— Păi, asta spun și eu! strigă celălalt, victorios, și îl lăsă să-și continue drumul.

— Vedeți? Domnul Vicar e de aceeași părere cu mine; spune că problema, care e arzătoare, merită să fie studiată... cred și eu!

Canonicul răsuflă ușurat; înainte însă de-a se expune altei întrebări *inopinate*, cum ar fi spus Mourelo, se despărți de acei domni, explicîndu-le că avea de lucru la palat.

Nu mai putea; în după-amiaza aceea tovărășia colegilor îl asfixia; toată stofa aceea neagră îl copleșea; putea spune cine știe ce nebunie, dacă ar fi rămas acolo. Și plecă imediat. Ultima privire și-o aruncă în depărtare, spre drumul către Vivero, unde văzuse dispărînd, printre nori de praf, trăsurile.

„Stăm bine! se gîndea mergînd pe străzi. Nu-i plăcea să numească lucrurile, mai ales pe cele greu de definit. Ce era ceea ce se întîmpla cu el? Nu avea nume. Iubire nu era. Canonicul nu credea într-o pasiune deosebită, într-un sentiment pur și nobil care s-ar putea numi iubire; asta era treabă de-a romancierilor și poeților, și ipocrizia păcatului recursese la acest cuvînt sanctificant pentru a ascunde multe din miile de înfățișări ale desfrîului. Ceea ce simțea el, nu era desfrînare; nu-l mustra conștiința. Avea convingerea că era ceva nou. O fi bolnav? Or fi nervii? Somoza i-ar spune cu siguranță că da. Oricum, fusese o tîmpenie și poate chiar o bădărănie că le refuzase pe doamne. Ce-or fi spunînd despre el, la Vivero?"

Canonicul urcă pe primele străzi din Encimada, trecu prin fața porții Guvernatorului civil și acolo înăuntru, în mijlocul curții, văzu o fîntînă, care știa că e astupată. Își aminti că Ripamilán îi vorbise în repetate rînduri despre puțul cel sec de la Vivero. Paco Vegallana, Obdulia, Visita și ceilalți nebuni — spusese Protoiereul — se distrează tăind ferigi, iarbă și crengi pe care le aruncă în puț și, cînd frunzișul ajunge aproape de gură... pac! se

aruncă înăuntru, întîi unu, pe urmă altul şi, uneori, doi sau trei la un loc... Chiar și pe Ripamilán, cu tot respectul pe care-l impunea, îl făcuseră să coboare în gaura aceea şi, bineînţeles, a fost nevoie de-o frînghie ca să-l scoată... Canonicul avea în fața ochilor puțul acela pe care nu-l văzuse, şi şi-l închipuia pe Mesía înăuntru, peste ramuri și iarbă, cu brațele întinse, așteptînd dulcea povară a trupului muritor al Anitei... O fi dînd şi ea dovadă de asemenea condamnabilă bunăvoință ? Să se lase aruncată în fîntînă ? Don Fermín se simțea ca pe jar. Ce-l interesa pe el ? Stătea ca pe ghimpi.

Mergea la întîmplare, fără să ştie încotro se îndreaptă. Se trezi la poarta casei sale. Se întoarse și, sigur că nu-l văzuse nimeni, grăbi pasul, coborînd pe o străduță ce ducea spre piața palatului, la Corralada.

„Maică-mea ! se gîndi. Nu-și amintise de ea toată după-amiaza."

Nu venise la masă acasă și nici n-o anunțase ! Doña Paula considera această lipsă de disciplină domestică drept un mare păcat. Fiul său îl făptuia rareori, și tocmai de aceea o impresiona mai mult.

„Cum de nu mi-a dat prin cap să-i trimit vorbă ! Dar... prin cine ? Nu era caraghios să-i spun marchizei : «Doamnă, trebuie neapărat ca mama să ştie că azi nu mănînc cu ea ?» Sclavia aceea în care trăia, mulţumit, da, mulţumit, nu-l umilea, dar nu era bine s-o cunoască și ceilalți. Și acum, de ce nu se dusese acasă ? Fusese destul timp plecat... Să facă drumul înapoi, să înfrunte proasta dispoziţie a mamei sale ? Nu, nu îndrăznea ; nu era făcut pentru scene tari, îl îngrozea ideea unei filipice mascate, cum obișnuia să țină maică-sa, a unui discurs de morală utilitară... Cu siguranță c-o să-i vorbească despre tîmpeniile care i se povestiseră de dimineață. Și dacă-i spunea : «Am mîncat... cu Prezidenta, acasă la marchiz», bună treabă ar mai fi ! Dumnezeule, ce repede, ce repede începuse gloata, mizerabila aceea de gloată vetusteană să vorbească despre prietenia lor ! În două zile atîtea șușoteli, iar maică-sa cu urechile pline de calomnii și de răutăți, cu sufletul plin de bănuieli și de temeri... Și ce era de fapt ? Nimic ; absolut nimic ; o doamnă ce-și făcuse

spovedania generală și care, probabil, chiar în clipa asta se află într-o fîntînă plină cu iarbă uscată în compania celui mai bine bărbat din oraș. Și el, ce legătură avea el cu toate astea? El, el, Vicarul general al diocezei! Oh, da! O să se întoarcă acasă, o să se înfrunte cu maică-sa, o să-i spună că e indecent să insiste în bănuielile ei, să umble cu prefăcătorii, să ascundă așa-numitele aparențe. De ce? El nu avea nimic de ascuns în povestea asta; nu era un copil, disprețuia calomnia, etc."

Intră în palat.

Umbra catedralei, prelungindu-se peste acoperișurile tristului și morocănosului castel al Episcopului, întuneca totul — în timp ce razele soarelui, apunînd, zugrăveau în purpură contururile îndepărtate și incendiau multe case din Encimada, reflectînd vîlvătăi în geamuri.

Canonicul ajunse pînă la cabinetul unde Episcopul corecta șpaltul unei pastorale.

Fortunato ridică privirea și zîmbi:

— Bună, tu ești?

Don Fermín se așeză pe o sofa. Era puțin amețit; îl durea capul și simțea arsuri și o uscăciune lipicioasă în gîtlej; se sufoca în spațiul acela închis și strîmt; alcoolul îl tulburase. Niciodată nu bea lichioruri, iar în după-amiaza aceea, distrat, fără să știe ce face, băuse tot paharul de *chartreuse* sau cine știe de ce, pe care i-l oferise marchiza.

Fortunato citea șpaltul și continua să surîdă. Părea că nu se mai teme de Canonic. Cu cîteva ceasuri înainte se ferise să rămînă singur cu el, de teamă să nu-l dojenească pentru bunăvoința arătată doamnelor „protectoare" de la *Frăția liberă*. De Pas observă schimbare.

— Ești atît de amabil să citești aici, unde sînt șterse literele? Eu nu văd bine.

De Pas se apropie și citi.

— Băiete, duhnești! Ce-ai băut?

Don Fermín își înălță capul și-l privi pe Episcop surprins și încruntat.

— A ce duhnesc? A ce?

— Duhnești a băutură. Nu știu ce fel... rom... sau... mai știu eu ce.

De Pas ridică din umeri, dîndu-i a înțelege că observația era cam îndrăzneață și absolut de prisos. Se îndepărtă de masă.

— Să nu uit. De ce n-ai anunțat-o pe maică-ta ?

— Ce ?

— Că nu vii la masă...

— Dar, dumneata știi... ?

— Bineînțeles, fiul meu. Teresina a venit aici de două ori, trimisă de Paula ; că unde e domnișorul, și dac-a mîncat aici. Nu, fetițo, nu ; a trebuit să ies chiar eu să-i spun. Și după o jumătate de oră, înapoi. Că dacă i s-a întîmplat ceva domnișorului, că doamna era speriată, că eu trebuia să știu ceva...

Canonicul se plimba prin cabinet și pășea foarte apăsat ; își ascundea cu greu nerăbdarea și proasta dispoziție — poate că nici nu pretindea să le ascundă.

— Eu, continuă Fortunato, le-am spus să nu fie îngrijorate, că poate iei masa la Carraspique, sau la Páez ; cum e ziua amîndurora... și așa a fost, nu ? Ai mîncat la Carraspique.

— Nu, domnule !

— La Páez ?

— Nu, domnule ! Maică-mea... mama mă tratează ca pe-un copil !

— Te iubește așa de mult, sărăcuța...

— Asta e însă prea mult...

— Ascultă, exclamă Episcopul încetînd să-și mai citească șpaltul, va să zică, nu te-ai întors încă acasă ?

Canonicul nu răspunse ; era deja pe coridor. Spuse de departe :

— La revedere ! și închise în urma lui ușa cabinetului cu mai multă putere decît era nevoie.

— Băiatul are dreptate, își spuse, căzînd pe gînduri, Episcopul, care-l trata pe Canonic așa cum tratează un tată slab un copil răsfățat. Paula asta ne joacă pe toți ca pe niște păpuși.

Și continuă să corecteze pastorala.

De Pas o luă pe străduță în sus, făcînd calea-ntoarsă ; cînd ajunse însă aproape de casă, se opri. Nu știa ce să facă. Chartreusa sau ce-o fi fost — dac-o fi fost co-

niac ! ? — continua să-l supere, şi acum îşi dădea singur seama că-i mirosea urît gura.

„Dacă s-ar apropia Glocester de mine, mîine toată Vetusta ar şti că sînt un beţiv...

Nu urc, nu urc. Cum m-o aştepta maică-mea ! Iar eu n-am chef să ascult predici, să înghit zeflemele sau să interpretez reticenţe... Pînă şi Teresa e la curent ! De două ori la palat ! Fiul pierdut ! E de nesuportat !“

Orologiul catedralei bătu ora cu lovituri lente ; întîi patru ascuţite, apoi altele grave, răguşite, vibrante.

Ca şi cum voinţa i-ar fi depins de maşinăria orologiului, De Pas se hotărî dintr-odată şi o luă pe-o stradă la dreapta, în pantă, pe unde se putea întoarce cît mai repede pe Espolón.

Uită de maică-sa, de Teresina, de coniac, de Episcop ; nu se mai gîndi decît la trăsurile marchizului ce trebuiau să se întoarcă.

Cu paşi întinşi, Vicarul general al Vetustei o luă pe drumul spre Vivero, după ce trecu pe străzile întortocheate din Encimada, şi ajunse pe Espolón tocmai cînd se aprindeau felinarele şi bulevardul era pustiu. Nu se gîndea că face prostii, că plimbările acelea de colo-colo erau nedemne de Vicarul episcopiei ; la asta se gîndi după aceea ; acum n-avea decît un gînd. „Or fi trecut ? Nu, mai mult ca sigur că nu trecuseră ; nici n-ar fi avut timp ; acum trebuie să fie aproape...

Oricum, vîntul care începe să bată o să-mi risipească fierbinţeala, ameţeala asta, setea...“ Apa fîntînilor monumentale susura în depărtare cu melancolică monotonie, în tăcerea care se lăsase peste bulevardul trist, solitar. Apropiindu-se de bazinul fîntînii de la apus, De Pas fu tentat să-şi apropie gura de ţeava de fier pe care-o strîngea în dinţi un leu de piatră şi să-şi potolească dorinţele în şuvoiul zgomotos, ademenitor... Nu se încumetă şi se întoarse, continuîndu-şi plimbarea în singurătate. Cînd ajunse la cealaltă fîntînă, aceleaşi dorinţe, aceleaşi tentaţii... Se întoarse, şi înapoi. Aşa se plimbă jumătate de oră. Setea îl ardea... De ce nu pleca ? Pentru că nu vroia să le lase să treacă fără să le vadă ; fără să vadă trăsurile, se înţelege. Ana se va întoarce, era natural, în landou, şi trecînd pe lîngă vreun felinar ar fi putut s-o vadă, fără

să fie zărit, sau, cel puțin, fără să fie recunoscut. Setea, să aștepte.

Ceasul de la Universitate bătu de trei ori. Trei sferturi de oră! Poate că merge înainte. Nu. Catedrala, care era autoritatea cronometrică, ratifică afirmația Universității; cu greutatea lui, *orologiul de la Municipiu*, care nu putuse seculariza timpul, veni să confirme spusele laconice ale colegilor săi, expunîndu-și părerea cu o voce ascuțită, de clopoțel elegant.

— Ce-or face oare oamenii aceia, acolo? se întrebă Canonicul, deși adăugă, pentru a-și liniști conștiința, că, pe el, bineînțeles, nu-l interesa de loc.

Pînă atunci nu luase în seamă niște puști între zece și doisprezece ani, *ștrengari de stradă*, care se jucau acolo, în apropiere, în jurul unui felinar, dintre cele ce marcau granița dintre trotuar și șosea, în spațiile lăsate libere de băncile de piatră. Printre ștrengari era și o fetiță care făcea pe *mama*. Se jucau *de-a biciul*, joc popular, la îndemîna tuturor. *Mama* era așezată la picioarele felinarului, pe soclul stîlpului de fier; o batistă foarte murdară, în formă de bici, legată cu un superb nod la mijloc, era harapnicul, ce reprezenta puterea coercitivă. Fetița cea zdrențăroasă ținea cîrpa de un capăt, iar celălalt trecea, din mînă în mînă, pe la toți copiii.

— Na...? spunea *mama*.

— Năsos, răspunse un ștrengar blond, cel mai puternic din grup, care se așeza întotdeauna primul, pe baza dreptului celui mai tare.

Batista trecu la altul.

— Na...?

— Nas.

— Altul. Na...?

— Napoleon.

— Ha, ce bleg! Ce-i aia Napoleon? strigă Samsonul grupului, apropiindu-se de iubitul său prieten și vîrîndu-i un pumn sub nas.

— Napoleon... vai, ce proști! E o monedă.

— Ce tot spui!

— Asta e!

— Te fac bucăți... dacă n-ai fi așa tîmpit... ți-aș umfla mutra... ești un încurcă-lume.

— Ce mai contează, dacă nu-i aşa ? spuse fetiţa făcînd pace. Să vedem altul. Na... ? Na... ?

— Natalia. Nu. N-a nimerit nici unul.

— Alt joc.

— Începe, ofticoaso ! scuipă, mai mult decît vorbi, dictatorul.

Şi, depărtîndu-şi picioarele, încordîndu-se, hotărît parcă să-i mîne din urmă pe ceilalţi cu lovituri de bici, îşi înfăşură batista pe mînă şi adăugă :

— Să spui ceva care să se-nţeleagă sau te fac fărîme !

Şi trăgea de bici vrînd parcă să-l smulgă de sub puterea *mamei*.

— Ceva... să spun... ceva... să nu ghiceşti ?

— Şi dacă ghicesc ?

— Nu trage...

— Păi, hai, începe...

— E ceva foarte gustos! Foarte gustos! Foarte gustos!

— Care se mănîncă ?

— Bineînţeles... dacă e foarte gustos...

— Unde se găseşte ?

— Le mănîncă bogaţii.

— Asta nu-i valabilă, ofticoaso ! De unde să ştiu eu ce mănîncă bogaţii !

— Poate că le-i fi văzut şi tu vreodată.

— Ce culoare ?

— Galben, galben...

— Portocale, nătîngilor ! urlă şnapanul şi trase de batistă, pregătindu-se să-şi pocnească prietenii.

— Îmi smulgi braţul, sălbaticule şi nici n-ai ghicit !

Ceilalţi puşti se şi puseseră la adăpost, alergînd pe şosea şi pe Espolón.

— Veniţi ! Veniţi ! Că nu-i asta, strigă *mama*.

— Ba e ! Zgîrie-brînză ! Îţi rup... Nu-s galbene portocalele ?... Şi nu-s gustoase ?

— Dar portocale mănînci şi tu.

— Bineînţeles, dacă le fur de la señora Jeroma, de la prăvălie.

— Da, dar nu-i asta. Altul.

— Na... ? Na... ?

Un băiețel slab, palid, aproape gol, apucă de capătul batistei ; îi străluceau ochii.. glasul îi tremura... și privind cu teamă spre cel cu portocalele, spuse foarte încet :

— *Natilla !* [1]...

— Dă-i cu biciul ! strigă entuziasmată *mama* ; *dă cu biciul, dă cu biciul !*

Și o rupseră cu toții la fugă, în timp ce învingătorul mergea în spate, cu pași șovăitori, fără mare chef să-și biciuiască prietenii, mulțumit de triumf, dar fără dorințe de răzbunare.

Roșcatul nu vroia să fugă ; protesta.

— Nătîngilor ! Ce-i aia *natilla ?* striga punîndu-și mîna dinaintea feței, în timp ce *Șoarecele,* timid, îl pedepsea cu false lovituri de bici.

Și *Roșcatul* adăuga furios :

— Zii ; la ureche, ofticoaso, sau te schilodesc !

— La ureche ! La ureche !

Șoarecele se văzu încolțit de toți prietenii, care i se agățară de urechi.

— *Dă cu biciul !* strigă din nou *mama,* și ștrengarii se risipiră iarăși.

În clipa aceea, Canonicul se apropie de fetiță.

Mama scoase un țipăt, speriată. Credea că-i taică-su care venea s-o ia acasă în palme și lovituri de picior, așa cum obișnuia.

— Spune-mi, fata mea, ai văzut trecînd două trăsuri ?

— Încotro ? răspunse, ridicîndu-se în picioare.

— În sus. Una, cu doi cai, și cealaltă cu patru cu clopoței... de puțin timp...

— Nu, domnule, mi se pare că nu... Așteptați, domnule, să vedem dacă ăștia... *La ureche, mamă ! La ureche, mamă !* strigă, și stolul de puști se strînse la felinar, în fața *Șoarecelui.* Văzîndu-l pe Vicar, toți, în afară de *Roșcat,* îl înconjurară ; cei care aveau șapcă și-o scoaseră și, pe rînd, îi sărutară cu toții mîna, deși nu într-un mod prea pașnic. Unii se șterseră întîi la nas și la gură ; alții nu.

— Ați văzut trecînd două trăsuri în sus ?

— Da.

---

[1] Cremă de vanilie servită rece, în cupe.

— Nu.
— Două.
— Trei.
— În jos.
— Nu minți, nătărăule... Acu-ți dau una !... În sus, domnule.
— Era un landou.
— O trăsură, blegule !
— Erau două trăsuri, nătărăule.
— Te pocnesc !
— Îți umflu !...

Canonicul nu putu afla nimic. Înclină să creadă că trecuseră. Dar nu părăsi bulevardul ; continuă să se plimbe, ștergîndu-se pe mîna sărutată de gloată. Îl supăra mult jegul și își spălă puțin degetele în bazinul uneia din fîntîni.

Ștrengarii se risipiră. Don Fermín rămase singur, cu un liliac ce zbura în sus și-n jos deasupra capului său, atingîndu-l aproape cu aripile-i diabolice. În cele din urmă liliacul începu să-l irite ; de-abia trecea și se și întorcea ; orbita zborului său era tot mai mică.

„Se vede treaba că sînt doi“, se gîndi Canonicul, care, ori de cîte ori vedea liliacul, simțea puțin frig la rădăcina părului.

Noaptea era frumoasă ; ultimile nuanțe palide ale crepusculului se estompaseră. Deasupra munților, care se profilau pe-o fîșie molatică și luminoasă de aburi, scînteia Ursa Mare, iar către Corfin, într-un colț pustiu de cer, atingînd aproape creasta cea mai înaltă a lanțului întunecos, strălucea solitar Aldebaran. Briza ațipise și orocăitul broaștelor umplea cîmpul de-o leneșă tristețe, asemeni imnului unui cult fatalist și resemnat. Zgomotele orașului de sus ajungeau stinse, și numai cînd și cînd. În Colonia, mai apropiată, totul tăcea.

Lui don Fermín nu-i plăcea să contemple noaptea senină ; o făcuse cu mult timp în urmă, la Seminar, la iezuiți și în primii ani ai vieții sale de preot, cînd sufletul lui delicat încerca unele tristeți și scrupule ce-l chinuiau îndelung. După aceea, viața îl făcuse bărbat, urmase școala mamei sale, o țărancă pentru care ogorul nu însemna decît exploatarea pămîntului. Ceea ce în cărți era

numit poezie, murise în el cu ani în urmă ; desigur, cu mulți ani în urmă. Stelele ! De-atît de puține ori le privise cu atenție de cînd era Canonic !... De Pas se opri, își scoase pălăria, își șterse transpirația de pe frunte și rămase privind aștrii ce străluceau deasupra capului său, cufundați în abisul înaltului ; „Pitagora avea dreptate, parc-ar cînta.“ În liniștea aceea desăvîrșită auzea zvîcnetul sîngelui în tîmple și i se păru că aude și un alt zgomot, ca niște clopoței ce sunau în depărtare... Să fie ei ? Să fie trăsurile care se întorceau ? Landoul nu avea clopoței, dar caii de la *Gondolă* da. Sau poate că sînt cosași, greieri, broaște sau cine știe ce alte viețuitoare ce cîntă pe cîmp întovorășind liniștea nopții ?... Nu... nu ; erau clopoței, acum era sigur ; acum sunau și mai aproape, într-un anumit ritm, tot mai aproape.

— Trebuie să fie ei ! Ce tîrziu ! spuse cu glas tare, apropiindu-se de rigolă, rămînînd însă în umbra unuia din felinarele de pe bulevard.

Așteptă cîteva minute cu capul întors către Vivero, iscodind toate zgomotele... În întunericul din depărtare văzu două lumini, apoi patru ; erau ei, cele două trăsuri. Zgomotul ritmic al clopoțeilor deveni clar, strident ; uneori se amestecau alte zgomote, ce păreau țipete, fragmente de cîntec.

— Ce nebuni ! Se întorc cîntînd !

Se auzea zgomotul surd, subteran parcă, al roților, răsuflarea de foc a cailor obosiți... și, în sfîrșit, glasul strident al lui Ripamilán... Acum, cei din trăsura mare tăceau. Landoul trecea tocmai pe lîngă Canonic, care se lipi de un stîlp de fier ca să nu fie văzut. Landoul trecu în trap grăbit. De Pas fu numai ochi. În locul lui Ripamilán îl văzu pe don Victor Quintanar, iar în locul Prezidentei pe Ripamilán ; da, îi văzu clar. Prezidenta nu era în trăsura deschisă ! Venea cu ceilalți ! Iar pe soț îl azvîrliseră în landou, cu preotul, cu marchiza și cu doña Petronila !... Va să zică, don Alvaro și ea erau împreună... și probabil că erau toți beți, cel puțin bine dispuși !

„Ce indecență !“ gîndi, simțind cum i se urcă mînia în gît.

Şi, fără să știe că-l parodia pe Glocester, adăugă :
„Vor să i-o arunce în brațe ! Marchiza asta e o Celestina ! Și veneau cîntînd !“
Trăsurile se îndepărtau ; urcau pe strada principală a Coloniei, fără larmă ; luminile felinarelor dănțuiau, se ascundeau și reapăreau, de fiecare dată tot mai mici.
„Acum tac ! își spuse don Fermín. Mai rău, mult mai rău !“
Clopoțeii răsunară din nou ca un țîrîit îndepărtat de greieri și cosași în noaptea de vară...
Canonicul, uitat de stele, părăsi Espolón-ul și urcă repede strada principală din Colonia, în urma trăsurilor marchizului Vegallana...
Dacă nu i-ar fi fost rușine, ar fi luat-o la fugă. Pentru ce ? Pentru nimic. Ca să-și verse mînia, ca să-și irosească într-un fel oarecare forța aceea pe care-o simțea în mușchi, în sufletu-i trîndav, supărătoare ca un furnicar...
Cînd trecu pe lîngă grădina lui Páez, becul de gaz ce strălucea prin filigranul de fier al grilajului, într-un glob de cristal opac, îl făcu să-și vadă umbra de preot desenată în mod fantastic pe strada plină de praf.
Se rușină, martor al propriilor sale nebunii, și-și struni pașii.
„Probabil că sînt beat. Trebuie să-mi treacă. Ei, asta-mi mai lipsea ! Întotdeauna am fost stăpîn pe mine... și acum era să încep să fiu... un gogoman.“
Își aminti de întîlnirea lui cu Prezidenta. Furia lui surdă încercă o ușurare. „În curînd e mîine... La opt o să aflu... da, o să știu... pentru c-am s-o întreb. De ce nu ? În felul meu. Am tot dreptul.“
Ajunse pe *boulevard ;* era deșert ; plimbarea lucrătorilor luase sfîrșit ; urcă pe strada Comerțului, pînă la Piața lui Pan și, cînd ajunse în Piața Nouă, privi spre Rinconada. La casa Ozores nu văzu altă lumină decît cea de la intrare.
„Nu i-or fi lăsat acasă ? Erau încă împreună ?“ Și, fără să gîndească ce face, merse pînă pe strada Rúa, pe același drum pe care-l făcuse la prînz. Ferestrele casei marchizului erau și acum deschise ; lumina însă nu pătrundea prin ele ; ieșea să spintece întunecimea străzii

înguste, de-abia luminată de rare și palide felinare de gaz. De Pas auzi strigăte, hohote și sunetele răgușite și metalice ale pianului dezacordat.

„Gluma continuă! își spuse mușcîndu-și buzele. Dar eu, eu ce fac aici? Ce mă interesează pe mine toate astea? Dacă e și ea ca toate celelalte, am s-o știu mîine. Sînt nebun! Sînt beat!... Dacă m-ar vedea maică-mea!"

Pe peretele casei din față, lumina ce ieșea pe ferestre întrerupea umbra cu mari dreptunghiuri, și pe fondul acela luminos, nerușinat și plin de țipete, treceau figuri negre, ca desenele unei lanterne magice. Uneori cîte-o siluetă de femeie, alteori o mînă enormă, pe urmă o mustață ca un furtun; asta văzu De Pas în fața ferestrei cabinetului; în fața ferestrelor salonului, umbrele de pe perete erau mai mici, dar numeroase și confuze; și se mișcau și se amestecau tot timpul, încît îl amețiră.

„Nu dansează", își zise. Gîndul acesta însă nu-l consola.

Lîngă fereastra cabinetului mai era una, dar închisă. Era cea de la camera unde murise fiica marchizilor. Canonicul își amintea că stătuse acolo, în genunchi, cu o lumînare de ceară în mînă, în timp ce-i dădeau bietei fete ultima împărtășanie. Trecuse mult timp de-atunci. Fereastra se deschise dintr-odată. De Pas văzu o siluetă de femeie ce se lipea de grilajul de fier și se apleca peste pervaz, ca și cum ar fi vrut să se arunce în stradă. Putu să zărească vag niște brațe care-o strîngeau de mijloc; ea se zbătea ca să se elibereze. „Cine era?" Imposibil să distingă; părea înaltă, bine făcută; putea fi la fel de bine și Obdulia și Prezidenta. „Adică, Prezidenta nu putea fi; asta mai lipsea! Și brațele acelea, ale cui erau? De ce nu se arăta la fereastră?" De Pas era sigur că nu-l vede nimeni în întunericul acela deplin de sub portal. Pe stradă nu trecea nimeni; dar putea trece oricînd... și ce-ar fi gîndit văzîndu-l acolo, spionîndu-i pe invitații marchizului? Trebuia să plece... da; dar pînă nu se retrăgeau siluetele acelea de la fereastră, nu se putea mișca. Doamna necunoscută, cu spatele la stradă acum, aplecîndu-și capul spre interlocutorul invizibil, vorbea liniștită și se apăra ca un automat, cu gesturi ușoare și feline, de niște mîini care, din cînd în cînd, încercau s-o apuce pe după umeri.

„Stau pe întuneric ! În camera asta nu-i lumină... Ce scandalos !“ se gîndi don Fermín, continuînd să stea nemișcat.

Femeia de la fereastră vorbea, dar atît de încet, că era imposibil s-o recunoască după voce ; era un murmur complet anonim.

„Cu siguranță că nu-i ea“, medita Canonicul sub portal.

În ciuda acestor reflecții, pe deplin raționale, nu era liniștit. Întunericul ferestrei îl sufoca, de parcă i-ar fi lipsit aerul. Capul doamnei dispăru un moment ; se lăsă o liniște solemnă și în mijlocul ei răsună clar, aproape strident, zgomotul unui sărut. Apoi, un țipăt, ca cel al Rosinei în actul întîi din *Bărbier*.

Canonicul răsuflă ușurat. „Nu era ea, era Obdulia.“ La fereastră nu mai rămase nimeni ; don Fermín ieși de sub portal, sprijinindu-se de zid, și se îndepărtă cu pași mari. „Nu era ea, sigur că nu era ea, se gîndea. Era cealaltă.“

Cincisprezece

La capătul scării, pe palierul primului etaj, doña Paula, cu un sfeşnic într-o mînă și cheia de la intrare în cealaltă, îl veghea tăcută, nemişcată, pe fiul său, care urca încet, cu capul plecat, cu fața ascunsă de pălăria cu boruri largi.

Îi deschisese chiar ea, fără să întrebe cine e, sigură că trebuie să fie el. Nici o vorbă cînd îl văzu. Fiul urca, și mama nu se mişca ; părea hotărîtă să-i împiedice trecerea, acolo la mijloc, dîrză, ca o fantomă neagră, lungă și colțuroasă.

Cînd De Pas ajunse la ultimele trepte, doña Paula îi făcu loc şi intră în birou. Atunci don Fermín o privi, fără ca ea să-l vadă.

Observă că maică-sa avea comprese de seu pe tîmple ; niște comprese mari, provocatoare.

„Știe tot", se gîndi Vicarul. Cînd maică-sa tăcea și-și punea comprese de seu, dădea a înțelege că mai supărată ca atunci nu putea fi, și că era și furioasă. Trecînd pe lîngă sufragerie, De Pas văzu masa pusă cu două tacîmuri. Era devreme pentru cină, în alte seri nu se punea masa pînă la nouă și jumătate ; și de-abia bătuse de nouă.

Doña Paula aprinse lămpița cu ulei de pe masa din birou, la care lucra fiul ei.

El se așeză pe sofa, își puse pălăria alături și își șterse fruntea cu batista. Apoi se uită la doña Paula.

— Te doare capul, mamă ?

— M-a durut. Teresina !

— Da, doamnă.

— Cina !

Și ieși din birou. Vicarul luă un aer de mare răbdare și ieși în urma ei. „Nu era încă ora mesei, mai erau peste patruzeci de minute, dar cine să i-o spună ?"

Doña Paula se așeză lîngă masă, într-o parte, asemeni comicilor proști la teatru. Lîngă tacîmul lui don Fermín se afla un suport pentru scobitori și un serviciu pentru sare, untdelemn și oțet. Șervetul său era trecut prin inel, cel al mamei sale nu.

Teresina, gravă, cu privirea în pămînt, intră cu primul fel, o salată.

— Nu te așezi ? îl întrebă maică-sa pe Vicar.

— Nu mi-e foame... dar mi-e tare sete...

— Nu te simți bine ?

— Nu, doamnă... nu.

— Mănînci mai tîrziu ?

— Nu, doamnă...

Canonicul se așeză pe un scaun în fața doñei Paula, care se servi în tăcere.

Cu un cot sprijinit pe masă și capul în miini, De Pas o privea pe doamna, mama sa, care mînca repede, pe gînduri, mai palidă ca de obicei, cu ochii mari, albaștri-deschis și reci, pironiți asupra unui gînd pe care-l vedea, pe semne, pe podea.

Teresina intra și ieșea fără zgomot, ca o pisică bine crescută. Puse salata lîngă tacîmul domnișorului.

— Am spus că nu mănînc.

— Lasă-l, nu mănîncă. Nu te-a auzit, omule.

Și-o mîngîie pe servitoare cu privirea.

Din nou tăcere.

De Pas ar fi preferat o discuție pe loc. Orice, mai degrabă decît compresele și tăcerea. Simțea că-i vine greață, dar nu îndrăznea să ceară o ceașcă de ceai. Murea de sete, dar îi era teamă să bea apă.

Doña Paula vorbea cu Teresa mai mult ca de obicei și era de-o amabilitate pe care-o vădea foarte rar.

Se purta de parcă ar fi trebuit s-o consoleze pentru cine știe ce nenorocire de care, în parte, era vinovată însăși doña Paula. Cel puțin așa avu Canonicul impresia.

Don Fermín ceru puțin zahăr ca să-l pună în paharul cu apă, și maică-sa spuse :

— Zaharnița e sus, în camera mea... Lasă, mă duc eu...

— Mamă, dar...

— Lasă.

Teresina rămase singură cu stăpînul și, în timp ce-i turna, lăsînd firul de apă să cadă foarte de sus, suspină încetișor.

De Pas o privi, puțin surprins. Era foarte frumoasă ; părea o fecioară de ceară. Ea nu-și ridică ochii. Oricum, îi era antipatică ; maică-sa o alinta, și servitorilor nu trebuie să le dai nas.

Doña Paula coborî și cînd Teresina ieși, spuse, privind spre ușă :

— Sărăcuța, nici nu știu cum se mai poate ține pe picioare.

— De ce ? întrebă don Fermín, care tocmai auzise primul tunet.

Maică-sa, care stătea în picioare lîngă el, amestecînd zahărul în pahar, îl privi de sus cu o figură indignată.

— De ce ? În după-amiaza asta a fost de două ori la palat, o dată acasă la Protoiereu, o dată acasă la Carraspique, pe urmă la Páez, acasă la Cîrnul, de două ori la catedrală, de două ori la Sfînta Lucrare, o dată la Pauline, altă dată... nici nu mai știu ! E moartă, sărăcuța.

— Și de ce-a umblat atîta ? întrebă De Pas la al doilea tunet.

Pauză solemnă. Doña Paula se așeză din nou și, făcînd paradă de-o răbdare mai presus de cea a unui sfînt, spuse cu mult calm, apăsînd pe silabe :

— Să te caute, Fermo, de asta.

— Foarte rău, mamă. Nu sînt un copilaș ca să fiu căutat din casă în casă. Ce-o să spună Carraspique ? Ce-o să spună Páez ? Toate astea sînt ridicole...

— Ea n-are nici o vină ; face ceea ce i se poruncește. Dacă am făcut rău, ceartă-mă pe mine.

— Un fiu nu-și ceartă mama.

— Dar o omoară din pricina supărărilor ; o compromite, compromite casa, averea, onoarea, poziția... totul... pentru o... pentru o... Unde ai mîncat ?

Era inutil să mintă, pe lîngă faptul că era rușinos. Maică-sa știa totul, cu siguranță. Cîrnul i-o fi povestit deja ; Cîrnul, care-l văzuse coborînd din landou pe Espolón.

— Am luat masa la marchizii de Vegallana ; era onomastica lui Paquito ; au insistat... nu se putea altfel ; și nu te-am anunțat... pentru că era ridicol, pentru că nu sînt atît de intim cu ei încît să pot face așa ceva...

— Cine-a mai luat masa acolo ?

— Vreo cincizeci de persoane, de unde să le știu ?

— Ajunge, Fermo, ajunge cu prefăcătoriile ! strigă cu voce răgușită femeia cu compresele. Se ridică, închise ușa și, în picioare, de la distanță, continuă : Te-ai dus acolo s-o cauți pe acea... doamnă... Ai stat la masă lîngă ea... te-ai plimbat cu ea într-o trăsură descoperită, te-a văzut toată Vetusta, ai coborît pe Espolón ; acum ai nevoie de altă Brigadieră... Se pare că ai nevoie de scandal, vrei să mă omori.

— Mamă ! Mamă !

— Da, nu există mamă care să conteze ! Ți-ai adus aminte de maică-ta toată ziua ? N-ai lăsat-o să mănînce singură, sau, mai bine zis, să nu mănînce ? A contat pentru tine că maică-ta s-a speriat, cum era și normal ? Și ce-ai făcut pe urmă, pînă la zece seara ?

— Mamă, mamă, pentru Dumnezeu ! Nu mai sînt copil...

— Nu, nu mai eşti copil; pe tine nu te doare că maică-ta stă ca pe ghimpi de nerăbdare, că nesiguranța o omoară. Mama e o mobilă, ceva care păzește gospodăria, aşa ca un cîine; maică-ta își dă sîngele pentru tine, își scoate ochii pentru tine, îşi vinde sufletul pentru tine, dar tu nu mai ești copil, și-ți dai sîngele, și ochii, și iertarea cerească... pentru o muiere.

— Mamă!

— Pentru o muierușcă!

— Doamnă!

— De-o sută, de-o mie de ori mai rea decît alea care-l trag de haină pe don Saturno, pentru că astea iau bani și-l lasă în pace pe cel ce le caută; doamnele însă sug viața, onoarea, strică într-o lună ceea ce-am făcut eu în douăzeci de ani... Fermo, ești un ingrat! Ești un nebun!

Se așeză obosită și, din basmaua pe care-o avea pe cap, își improviză un bandaj pentru tîmple.

— O să mă faci să-mi plesnească capul!

— Mamă, pentru Dumnezeu. Liniștește-te. Niciodată nu te-am văzut așa... Dar, ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat!... Totul e calomnie... și ce repede, ce repede-au urzit-o! Ce Brigadieră şi ce cuconeturi!... Nici vorbă de-așa ceva... Dacă îți jur că nu e... că nu e nimic!

— N-ai inimă, Fermo, n-ai inimă.

— Doamnă, vezi lucruri inexistente... te asigur că...

— Ce-ai făcut pînă la zece seara? Ai stat sub ferestrele... pațachinei aceleia... cu siguranță...

— Pentru Dumnezeu, doamnă! Nu e demn de dumneata! Insulți o femeie respectabilă, nevinovată, virtuoasă; dac-am vorbit cu ea de trei ori. E o sfîntă.

— Ca și celelalte.

— Cum, ca celelalte?

— Ca celelalte.

— Doamnă! Dacă te-ar auzi!...

— Stt, stt, stt! Dacă m-ar auzi, aş tăcea. Fermo... hai să ne-nțelegem... Uite, Fermo... tu nu-ți amintești, eu însă da... eu sînt mama care te-a născut, ştii? Și te cunosc... şi cunosc lumea... şi știu să țin seama de toate... de toate... Dar despre astfel de lucruri nu putem vorbi, tu și cu mine... și nici singuri...; acum mă înțelegi... Sînt însă prea bună, prea am tăcut, prea am văzut multe.

— N-ai văzut nimic...

— Ai dreptate, n-am văzut... dar am înțeles, și vezi... Niciodată nu ți-am vorbit de asemenea... porcării, dar acum se pare că te complaci în a fi văzut... ai apucat-o pe un drum greșit...

— Mamă, ai spus-o deci, e absurd, e indecent ca dumneata și cu mine să vorbim, chiar și pe ocolite, despre anumite lucruri...

— Știu, Fermín, dar așa vrei tu. Povestea de azi a fost un scandal.

— Dar îți jur că nu e nimic ; că asta n-are nici o legătură cu calomiile acelea din trecut...

— Și mai rău ; mai rău decît rău... Și mai ales, de ce mi-e teamă mie, e c-o să afle celălalt, că Episcopul o să creadă tot ceea ce se și spune despre tine.

— Ce se și spune despre mine ! În două zile !

— Da, în două ; într-o jumătate... într-o oră... Nu vezi că au pică pe tine ? Că vin una după alta ? Acum două zile ? Ei bine, ei vor spune că acum două luni, doi ani, tot ce vor dori. Începe acum ? Vor spune că abia acum s-a descoperit. Îl cunosc pe Episcop, știu că numai pe acolo te pot ataca... Dac-o să-i spună lui Camoirán c-ai furat artoforul... N-o s-o creadă.... dar asta, da ; adu-ți aminte de Brigadieră !...

— Ce Brigadieră, mamă, ce Brigadieră !... Adevărul e că nu putem vorbi despre astfel de lucruri. Dar... dacă ți-aș explica...

— N-am nevoie să știu nimic... înțeleg totul... știu totul... în felul meu. Fermo, nu ți-a fost ție bine toată viața că te-ai lăsat condus de mama ta în treburile astea mizerabile ? Nu ți-a fost bine ?

— Da, măicuța mea, da !

— Te-am scos eu sau nu din sărăcie ?

— Da, mamă scumpă !

— Nu ne-a lăsat bietu taică-tu lihniți de foame, cu cuțitul la os, totul confiscat, totul pierdut ?

— Da, doamnă, da... și eu, veșnic...

— Lasă-te de veșnicii. Eu nu vreau vorbe, vreau să continui să crezi în mine ; eu știu ceea ce fac. Tu predici, amețești lumea cu cuvintele și cu purtările tale frumoase.

Eu îmi urmez jocul... Fermo, dacă ai fost întotdeauna așa, de ce mi te schimbi ? De ce fugi de mine ?

— Dar, nici vorbă de-așa ceva, mamă.

— Ba da, Fermo. Spui că nu mai ești un copil... e-adevărat, dar e mai rău dacă ești un prost... Da, un prost, cu toată știința ta de carte. Știi tu să dai onoarei lovituri de pumnal pe la spate ? Uită-te la Arhidiacon, strîmb cum e, le dă ca un maestru. Un ignorant care știe mai mult decît tine.

Doña Paula își smulsese compresele, șuvițele dese de păr alb îi căzură pe umeri și pe spate ; ochii, aproape întotdeauna stinși, acum aruncau scîntei, și femeia aceea, tăiată din topor, părea o statuie rustică a Elocinței, prudentă și plină de experiență.

Furtuna se destrămase într-o ploaie de cuvinte și sfaturi. Nu se mai certau, discutau cu îndîrjire, dar fără furie. Amintirile evocate, fără intenție patetică, de doña Paula, îl înduioșaseră pe Fermo. Acum erau față în față, un fiu și o mamă, și nu le mai era teamă că vorbele se vor preschimba în fulgere.

Doña Paula nu se înduioșa ; avea acest avantaj. Spunea că mîngîierile sînt o mascaradă, și-și iubea fiul mult, în felul ei, dar de la distanță. Dragostea ei asuprea, tiraniza. Fermo, în afară de faptul că era fiul ei, era capitalul ei, o adevărată fabrică de bani. Ea îl făcuse om, cu prețul sacrificiilor, a umilințelor, pe care el nu le știa nici pe jumătate, a veghei, sudorii, calculelor, răbdării, cu prețul vicleniei, energiei și a unor păcate sordide ; prin urmare, nu avea pretenții mari dacă cerea dobînzi rodului eforturilor sale, Vicarul Vetustei. Lumea era a fiului ei, pentru că el era cel mai talentat, mai elocvent, mai abil și mai înțelept, cel mai frumos ; dar fiul său era al ei, trebuia să încaseze rentele capitalului ei și, dacă fabrica se oprea sau se strica, putea reclama daune și prejudicii, avea dreptul să-i pretindă lui Fermo că continue să producă.

În Matalarejo, pe meleagurile sale natale, Paula Raíces a trăit mulți ani în apropierea minelor de cărbuni unde lucra și taică-su, un nenorocit de țăran, care cultiva și o bucată de pămînt sărac cu porumb și cartofi. Oamenii aceia care ieșeau din peșteri negri, transpirînd

cărbune, cu ochii bulbucați, severi, ce huleau ca niște demoni, mînuiau cu degetele lor murdare mai mulți bani decît țăranii ce scurmau pămîntul la suprafață și coseau și strîngeau iarba de pe fînețele proaspete și înflorite. Banii erau în măruntaiele pămîntului ; trebuia să sapi adînc, ca să obții ceva. În Matalarejo și în toată valea domnește lăcomia, iar copiii aceia blonzi, cu față gălbejită, ce mișună pe malul rîului negru, șerpuind la poalele munților înalți, acoperiți cu castani și ferigi, par fiii unor visuri de avariție. Paula era o fetiță blondă ca un știulete de porumb ; avea ochii aproape albi, atît de deschiși erau la culoare, iar în suflet, de cum începu să judece, toată lăcomia satului la un loc. În mină și în fabricile care o înconjoară se găsește de lucru și pentru copii — de îndată ce sînt în stare să ducă pe cap un coș cu puțin pămînt. Bănuții pe care-i cîștigă astfel copiii săracilor sînt, în Matalarejo, sămînța avariției aruncată în acele suflete fragede, sămînță de metal ce se încrustează în adîncul ființei și nu mai poate fi smulsă de acolo niciodată. Paula vedea acasă mizeria de fiecare zi ; pîinea lipsea fie la prînz, fie seara ; taică-su cheltuia la cîrciumă sau la cărți ceea ce cîștiga în mină.

Fetița învăță ce înseamnă banul din durerea cu care ai săi îi plîngeau lipsa. La nouă ani, Paula era un spic ars de soare, lung și uscat ; nu mai rîdea ; își ciupea prietenele cu furie, muncea mult și-și ascundea banii într-o groapă din ogradă. Lăcomia o făcuse femeie înainte de vreme ; era de o seriozitate prematură, avea o judecată hotărîtă și rece.

Vorbea puțin și privea mult. Disprețuia sărăcia de acasă și trăia cu ideea statornică de-a zbura... de-a zbura deasupra acelei mizerii. Dar cum ? Aripile trebuiau să fie de aur. Unde se afla aurul ? Ea nu putea coborî în mină.

Spiritul său de observație găsi în biserică un filon mai puțin întunecos și trist decît cel din hrubele de sub pămînt. „Preotul nu muncea și era mai bogat decît taică-su și ceilalți săpători din mină. Dacă ar fi bărbat, nu s-ar lăsa pînă nu s-ar face preot. Putea fi însă menajeră, ca doamna Rita." Începu să frecventeze biserica ; nu pierdu nici o novenă, nici o rugăciune publică sau liturghie ;

întotdeauna ieşea ultima din biserică. Locuitorii din Matalarejo înmormîntaseră vechea pietate în cărbune ; erau indiferenţi, şi satele din împrejurimi îi considerau eretici. De aceea, doamna Rita putu observa foarte repede cuvioşenia Paulei. „Fata lui Anton Raíces, îi spuse domnului preot, trage-a sfîntă, aproape că nu mai iese din biserică." Preotul îi vorbi fetiţei şi-o asigură pe Rita că era o Sfînta Teresa de Jesús în faşă. O dată, cînd menajera se îmbolnăvi, parohul i-o ceru lui Raíces pe fiică-sa, ca să-i ţină locul Ritei. Rita se însănătoşi, dar Paula nu plecă din casa parohială. Se sfîrşise cu drumurile şi cu coşul cu pămînt. Se îmbrăcă în negru şi, din dragoste pentru Dumnezeu, îşi uită de părinţi. După doi ani, doamna Rita pleca din casa preotului ameninţînd-o pe Paula cu pumnii şi ducîndu-şi economiile ei de douăzeci de ani într-un cufăr. Preotul muri de bătrîneţe, şi noul paroh, de treizeci de ani, o acceptă pe fata lui Raíces ca parte integrantă a casei parohiale. Paula era pe vremea aceea o tînără înaltă, albă, proaspătă, cu carnea tare şi pielea fină, dar destul de prost făcută. Într-o noapte, la douăsprezece, ieşi la lumina lunii din casa parohială care se afla în vîrful unui deal, înconjurată de castani şi salcîmi albi, o sută de paşi mai jos de biserică. Ţinea în braţe o boccea neagră, cu rufărie de corp. În urma ei ieşi o umbră, cu scufie de noapte şi în cămaşă... Văzînd că e urmărită, Paula alergă pe ulicioara ce cobora în vale. Omul cu scufie o ajunse, o apucă de fusta de etamină şi o sili să se oprească ; apoi îşi vorbiră ; el îşi desfăcea braţele, îşi ducea mîinile la inimă, săruta cele două degete puse cruce ; ea zicea nu din cap. După o jumătate de oră de luptă, cei doi se întoarseră la casa parohială ; intră întîi el, apoi ea ; închise uşa pe dinăuntru, după ce spuse cîinelui, care lătra :

— Sttt, Nay, e stăpînul.

Din noaptea aceea, Paula deveni tiranul preotului, fără să-şi fi pierdut onoarea. O clipă de slăbiciune îl costă pe paroh, fără să-şi potolească dorinţele, ani întregi de sclavie. Avea renume de sfînt ; era un tînăr care predica despre moralitate şi castitate — mai ales preoţilor din regiune — şi predica prin propria lui pildă. Şi într-o seară, la masă, observînd că Paula era prost făcută, col-

ţuroasă, simţi o poftă sălbatică, irezistibilă, oarbă, aţîţată de coapsele acelea lipsite de graţie, de picioarele ei lungi şi puternice, care trebuiau să fie ca ale unui bărbat. La prima insinuare amoroasă, bruscă, manifestată mai mult prin gesturi decît prin cuvinte, menajera răspunse cu un mormăit, prefăcîndu-se că nu înţelege ; la a doua însă, care fu un atac brutal, stîngaci, tipic pentru un bărbat cast ce înnebuneşte de dorinţă într-o clipă, Paula, drept răspuns, sări în lături şi-l lovi cu piciorul ; apoi, fără să spună o vorbă, se duse în camera ei, îşi făcu o boccea, simbol al despărţirii, pentru că avea o mulţime de cufere încărcate cu zdrenţe şi alte lucruri, şi plecă, spunînd de pe scară :

— Domnule, mă duc să dorm acasă la tatăl meu.

Tranzacţia îl costă pe cleric o umilire totală, o abdicare absolută. De atunci înainte trăiră în pace, dar el văzu întotdeauna în ea stăpînul care taie şi spînzură ; onoarea lui era în mîinile ei. Putea să-l distrugă. Nu-l distruse. Într-o seară însă, cînd preotul cina, tîrziu, după ce studiase, Paula se apropie de el şi-i ceru s-o spovedească.

— La ora asta, fiica mea ?

— Da, domnule, acum am curajul... şi nu răspund c-o să-l mai am vreodată.

Îi mărturisi că e însărcinată.

Francisco De Pas, un artilerist în rezervă care venea deseori acasă la preot, se şi înrudea puţin cu el, îi făcuse curte, dar ea îi răspunsese cu palme — preotul se înroşi amintindu-şi de lovitura pe care-o primise el — dar rezervistul se încăpăţînase şi-i făcuse curte din nou şi-i promisese că se va căsători cu ea, de îndată ce-o să i se dea tutungeria promisă de domnii din Guvern ; ea se liniştise şi de atunci primise să stea de vorbă cu el. După obiceiul pămîntului, artileristul venea să stea de vorbă cu Paula la miezul nopţii, nu la grilajul ferestrei, căci aşa ceva nu exista în Matalarejo, ci la uşa hambarului, o hardughie de scînduri, cocoţată pe nişte stîlpi groşi, cam la jumătate de metru de pămînt. Acolo dormea ea vara. Francisco nu respectă într-o noapte convenţia, deveni îndrăzneţ şi intră în hambar ; Paula se luptă ; se luptă pînă căzu învinsă — jura pe Cruce — învinsă de puterea artileristu-

lui. Din noaptea aceea nu-l mai avu la suflet, dar vroia să se mărite cu el. Poate că din trădarea aceea se născu Fermín, la două luni după ce bunul paroh îi unise — pe Paula și pe Francisco — printr-o legătură de nezdruncinat. Toți sătenii spuseră că Fermín e fiul preotului, care-i dădu menajerei o zestre pe cinste. Francisco De Pas nu era un om interesat ; intenționase dintotdeauna să se însoare cu Paula, dar sătenii îi strecuraseră în suflet felurite bănuieli și el, crezînd că preotul vrea să-și bată joc de un rezervist, procedă așa cum am văzut. Noaptea aceea însă, care fu o adevărată bătălie pe întuneric, teribilă, îl convinse de nevinovăția parohului și de virtutea Paulei. Era un lucru care nu se putea simula ; artileristul știa multe despre capcanele lumii, ca și despre falsele fete mari, dar el plecase acasă, în zori, convins că înfrînsese, fie că făcuse bine fie că făcuse rău, o fată cu adevărat cinstită. Și reveni la proiectul său de-a se căsători cu menajera preotului. Așa îi jură și Paulei, în genunchi, întocmai cum văzuse că fac curtezanii la teatru.

— Am să te cer părinților tăi și preotului chiar mîine.

— Nu, spuse ea, nu acum.

Și continuară să se vadă. Cînd Paula fu sigură că trădarea aceea, sau concesiile ce-i urmaseră, dădură rod, îi spuse logodnicului :

— Acum îi mărturisesc totul stăpînului și tu, cînd o să te cheme, să refuzi să mă iei de nevastă, să-i spui ce zice lumea, că n-ai fi tu singurul... că, în sfîrșit...

— Da, da, înțeleg.

— Ceea ce bănuiai și tu, măgarule !

— Da, dar acuma știu.

— Ei asta-i.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă, lasă-l pe preot să-ți ofere... și nu spune da la prima promisiune ; lasă să urce prețul... și nici la a doua. La a treia însă, dă-te bătut...

Și așa se și întîmplă. Paula îi smulse dintr-o dată bietului paroh din Matalarejo, cel mai cast din eparhie, restul prețului pe care ea îl fixase tăcerii. Cu cîtă fervoare predica bietul om, după aceea, castitatea absolută ! „O clipă de slăbiciune te pierde, păcătosule ; e de-ajuns o

clipă ! O dorință pe care nici măcar nu ți-o împlinești, te costă mîntuirea.“ (Și toate economiile tale, și pacea casei, și liniștea pe tot restul vieții — adăuga în sinea lui.)

Paula cumpără o mare cantitate de vin și-o vîndu en-gros cîrciumarilor din Matalarejo ; negustoria începu bine, grație inteligenței și priceperii ei. Muncea pentru amîndoi. Francisco era foarte *fantezist*, după cum spunea nevastă-sa. Îi plăcea să-și povestească isprăvile, ba chiar și aventurile, dar asta în secret, după ce dădea gata cîteva burdufe de Toro, bînd în tovărășia mușteriului. Era filotim, și în căldura prieteniei legate acolo, în cîrciumă, deschidea credite nelimitate cîrciumarilor, clienții săi. Asta dădu naștere cîtorva certuri tragice ; s-au putut vedea scaune zburînd prin aer, cuțite ce sfîrșeau înfigîndu-se într-o masă de pin, amenințări surde și reconcilieri, furtunoase, din partea artileristului, seci, reci, de loc sincere, din partea nevesti-si. Mania de a da pe credit ajunse un viciu, o adevărată pasiune pentru risipitorul rezervist. Îi plăcea să-și dea aere de om bogat și disprețuia banul cu multă afectare. „Țările pe care le văzuse el ! Femeile pe care le sedusese el acolo, foarte departe !“ Prietenii lui, cîrciumarii, care nu văzuseră alte meleaguri decît acelea unde trăiau, îl înșelau de la al doilea pahar. În timp ce el se pierdea în amintiri și în visele de altădată, pe care le dădea ca și împlinite, amicii lui îi smulgeau, între laude și admirație, alte și alte burdufe de vin pe datorie.

— De asta nu trebuie să vorbim. Omul e cinstit, spunea artileristul ; și adăuga : Dacă eu am un duro, să zicem, și, ca să facem o comparație, un prieten are nevoie... de acest duro... și cine zice un duro zice douăzeci de arrobe de vin, să zicem...

În ciuda prosperității de la început, nu-i trebui mulți ani ca să dea faliment. Un mușteriu îndrăzni să nu plătească, după el se luară și alții, iar în cele din urmă nu-i mai plătea aproape nimeni. Paula, care dominase doi preoți și era hotărîtă să domine lumea întreagă, n-o putea scoate la capăt cu soțul ei.

— Cum vrei tu, ai dreptate, spunea el.

Şi după o jumătate de oră o lua de la început. Dacă ea se enerva, iar el îşi pierdea răbdarea, odată ajunşi pe terenul forţei, artileristul învingea întotdeauna ; Paula era tare ca un stejar, dar Francisco fusese cel mai curajos băiat din armata noastră, şi avea nişte muşchi ca de urs. Se născuse în vîrful munţilor şi pînă la douăzeci de ani fusese păzitor de vite. Cînd sărăcia bătu la uşă şi Paula luă decizia să renunţe la negoţ, De Pas hotărî să consacre puţinii bani ce le mai rămăseseră creşterii vitelor. Cumpără vreo cîteva vaci şi plecă împreună cu nevasta şi fiul în satul lui natal din creierul munţilor, încercînd să trăiască din păstorit. Acolo îşi petrecu copilăria şi parte din adolescenţă Fermín, pe care maică-sa dorea să-l facă preot.

— Păstor şi văcar o să fie, ca bunicu-su şi ca taică-su, striga rezervistul ori de cîte ori mama vorbea să-şi trimită copilul să înveţe latina cu preotul din Matalarejo.

Afacerea cu vitele nu fu mai bună decît cea cu vinul. Lui Francisco i se năzărise că fusese întotdeauna un bun trăgător; se dedică vînătorii, umblînd după căprioare şi porci mistreţi, ba se încumeta şi după urşi, în puţinele dăţi cînd se arătau. Într-o după-amiază de iarnă, Paula văzu sosind în sat patru oameni ce purtau pe umeri, pe o targă improvizată din crengi de stejar, trupul sfîrtecat al soţului ei. Căzuse din vîrful unei stînci, îmbrăţişat de o ursoaică greu rănită, pe care văcarii o urmăreau de-o săptămînă. Artileristul muri glorios, dar văduva lui rămase împovărată de datorii, trasă pe sfoară de unii şi de alţii şi, printr-o ironie a sorţii, în stăpînirea unor credite uriaşe ce nu avea să le încaseze niciodată. Se întoarse la Matalarejo, după ce pierduse, prin punere de sechestru, tot ce avea. Ducea cu ea o mulţime de hîrtii inutile şi un copil ce trebuia să devină preot. Fermín era un flăcăuaş ca un brad ; la cei cincisprezece ani ai lui părea de douăzeci ; doña Paula însă făcea din el tot ce vroia ; îl juca mai uşor decît pe taică-su. Îl sili să înveţe latina cu preotul, acelaşi care-i dăduse zestrea pierdută de soţul defunct. Trebuiau să se grăbească, şi Fermín se grăbi ; învăţa cît patru şi făcea şi felurite treburi pe lîngă casa parohială ; în plus, îngrijea grădina,

și astfel își cîștiga mîncarea și învățătura. Se ducea să doarmă în căsuța maică-si, care, la gura unei mine, încropise patru pereți și-un acoperiș ca să deschidă un birt. Cheltuielile, care nu se urcaseră la cine știe cît, intrară tot în socoteala parohului, care făcu pe dezinteresatul mai mult din generozitate, decît de frică. Acum nu se mai temea de ceea ce ar putea să zică Paula și nici ea nu mai credea în tăria armei cu care, demult, amenințase teribilă, crudă și rece.

Birtul prospera. Minerii dădeau cu ochii de el imediat ce ieșeau la lumină și acolo, fără să facă un pas, își stingeau setea și foamea, și pasiunea jocului, ce-i stăpînea aproape pe toți. În spatele unor scînduri, ce lăsau să treacă înjurăturile și zornăitul banilor, în nopțile de iarnă interminabile, învăța *fiul popii* — cum îi spuneau cu cinism muncitorii în fața mamei sale, dar nu și în prezența lui, care dovedise multora că studiul nu-i slăbise brațul. Spectacolul ignoranței, al viciului și al abrutizării îi repugnau pînă la greață și se afunda cu fervoare într-o sinceră cucernicie, și devora cărțile și năzuia la același lucru pe care-l dorea și maică-sa : seminarul, sutana ce era roba omului liber, cea care putea să-l smulgă din sclavia la care se vedea condamnat împreună cu toți nenorociții aceia, dacă eforturile sale nu l-ar fi dus la o viață mai bună, demnă de zborul ambiției sale. Paula avu de suferit mult în epoca aceea ; putea conta pe un cîștig sigur, mult superior cîștigului la care se puteau gîndi cei ce nu știau că Paula exploatează poftele sălbatice, oarbe și de loc alese ale gloatei aceleia de mineri ; înfrunta însă aceleași riscuri ca și un îmblînzitor de fiare ; în fiecare zi, în fiecare noapte, în tavernă era gîlceavă, fulgerau șișurile, băncile zburau prin aer. Energia Paulei reușea să calmeze tălăzuirea aceea de pasiuni brutale — obligîndu-l, cu și mai multă îndîrjire, pe cel ce strica ceva să plătească, și încă destul de scump. Uneori, Fermín vroia s-o ajute, să intervină cu puterea pumnilor lui în scenele tragice din cîrciumă, dar maică-sa îl oprea :

— Tu să înveți ; tu o să fii preot și nu trebuie să vezi sînge. Dacă te vede cineva printre bandiții ăștia, o să creadă că ești unul de-ai lor.

Din respect și de silă, Fermín asculta, iar cînd hărmălaia devenea îngrozitoare, își astupa urechile și se străduia să se cufunde în studiu pînă uita ce se întîmplă în spatele scîndurilor, în tavernă. Paula îi ascundea fiului ei și altele, nu numai scandalurile. Deși nu mai era tînără, trupul ei robust, pielea netedă și albă, brațele vînjoase și șoldurile proeminente ațîțau dorințele nenorociților acelora care trăiau în tenebre. „*Moarta* e o bucățică bună", se spunea în mină. Îi spuneau *Moarta* pentru albeața ei cadaverică ; și, crezînd că e o cucerire ușoară, mulți bețivi se azvîrleau asupra ei ca și cum ar fi fost vorba de-o pradă ; Paula însă îi primea cu pumni, cu lovituri de picioare, cu pari ; nu un singur pahar spărsese în capul cîte unuia, după care îl punea să-l plătească. Atacurile acestea se produceau de obicei la ore mici din noapte, cînd omul se eterniza pe-o bancă, așteptînd să rămînă singur. Fermín studia sau dormea. Paula închidea ușa de la stradă, pentru că așa o obligau autoritățile. Nu-l dădea afară de bețiv, deși îi cunoștea intențiile, pentru că atîta vreme cît era acolo, consuma — suprema aspirație a Paulei. Și atunci începea lupta. Ea se apăra în tăcere. Chiar dacă striga, Fermín nu venea ; credea că e o gîlceavă între mineri.

În plus, unii se temeau de el pentru că era puternic, alții pentru că era fiul ei, și se străduiau să cîștige lupta fără ca băiatul să afle ceva. Dar nu cîștiga nimeni niciodată. Cel mult o îmbrățișare pe furate, sau un sărut ca o zgîrietură. Nimic. Paula disprețuia scursoarea aceea.

Totul pentru fiul ei ; să cîștige ca să-i plătească studiile ; îl vroia teolog, nu popă de liturghii și pomeni. De asta stătea ea acolo să măture mîzga aceia ce intra în fiecare zi pe ușa cîrciumii ; pe ea o murdărea, dar pe el nu ; el acolo, înăuntru, cu Dumnezeu și cu sfinții, sorbind din cărți știința ce avea să-l facă domn ; iar ea aici, afară, cu mîinile în tina din care culegea, bănuț cu bănuț, viitorul fiului său ; ca și pe al ei, deoarece era sigură c-o să ajungă doamnă. Acolo în Montaña, de îndată ce Fermín a învățat să citească și să scrie, îl obligase s-o învețe și pe ea. Citea și scria. În cîrciumă, între atîtea vorbe

grele, între răcnetele bețivilor și ale cartoforilor, devora cărțile pe care le cerea de la preot.

Preotul, Fermín, și pînă și jandarmii, care-o stimau pentru cinstea ei, o sfătuiseră de nenumărate ori să renunțe la negoțul acela respingător; nu se plictisea să-și petreacă viața între atîția bețivi și cartofori, care se transformau atît de des în asasini?

„Nu, nu, și nu! S-o lase. Începuse să prindă cheag, fără ca nimeni să bănuiască... În orice altă afacere pe care ar fi început-o, cu puținele ei mijloace, n-ar fi putut cîștiga nici a zecea parte din ce cîștiga acolo. Minerii ieșeau din subterane cu buzunarul doldora, însetați și înfometați; plăteau bine, își tocau banii și mîncau prost și beau otravă ieftină — sub chip de vin și mîncăruri alese și scumpe. În cîrciuma Paulei totul era falsificat; cumpăra cele mai proaste mărfuri dintre cele proaste, și bețivii mîncau și beau fără să știe ce înghit, iar jucătorii nici măcar nu priveau, cu ochii țintă la cărți."

Consumul era mare, cîștigul considerabil la fiecare articol. De asta nu dăduse încă foc cîrciumii, cu toți *hoții* înăuntru.

Nu renunță la birt pînă nu i-o cerură studiile și vîrsta lui Fermín. Trebui să părăsească ținutul și, cu recomandările parohului din Matalarejo, Paula intră ca jupîneasă la preotul din Virgen del Camino, la o leghe de León, într-un bărăgan. Fermín, tot prin relațiile preotului din Matalerejo și ale parohului din Virgen del Camino, intră la San Marcos de León în colegiul iezuiților, ce se instalase, cu puțini ani înainte, pe malurile rîului Bernesga. Băiatul rezistă la toate probele la care-l supuseră călugării; își arătă foarte repede talentul, înțelepciunea, vocația, și părintele Rector ajunse să spună că băiatul acela se născuse iezuit. Paula tăcea, dar era hotărîtă să-l scoată de acolo la momentul potrivit, cînd îi va putea asigura un viitor în afara acelui sfînt lăcaș. Nu vroia să fie iezuit. Îl vroia canonic, episcop și cine știe cîte altele. El vorbea despre misiuni în Orient, despre triburi, despre martirii din Japonia, vroia să le urmeze exemplul; îi citea maică-si, cu ochi strălucitori de entuziasm, ziarele care vorbeau despre primejdiile înfruntate de părintele

Sevillano, din același ordin, acolo pe pămînturile sălbaticilor. Paula zîmbea și tăcea. Bună treabă ar mai fi ca, după atîtea sacrificii, fiul ei să devină martir! Nu, fără nebunii ; nici măcar nebunia crucii. În Sanctuarul Virgen del Camino se manevrează mulți bani în ziua cînd se deschide tezaurul Fecioarei, în prezența autorităților civile ; preotul însă e sărac. Paula vedea cum îi trec prin mîini bani peste bani, dar erau ca apa de mare pentru cel însetat ; n-ar fi avut nici un cîștig să umble prin comorile și banii Făcătoarei de Minuni. Faima ei de jupîneasă perfectă se răspîndi în toată provincia. Parohul de la Virgen făcea imprudența să-i laude talentele culinare, hărnicia, integritatea, curățenia, cuvioșenia și celelalte calități în fața altor clerici, la masă, după ce mîncau bine și beau și mai bine. Paulei i se duse vestea, și un canonic de la Astorga i-o răpi preotului de la Virgen. A fost o trădare, iar Paula o ingrată. Cu toate acestea canonicul era un sfînt, nu el trădase. Don Fortunato Camoirán nu era capabil de trădări. Îi propuseseră o jupîneasă și el acceptă, fără să-și închipuie că, după cîteva luni, avea să fie sclavul ei.

Nimic nu-i convenea mai mult Paulei decît un stăpîn sfînt. După un an de serviciu la canonicul Camoirán se lăuda că-l salvase de cîteva ori de la ruină ; fără ea, ar fi azvîrlit cu banii pe fereastră ; totul ar fi ajuns la săraci, la pungași și la leneșii care-l jefuiau cu șperaclul carității. Paula făcu ordine în toate astea. Camoirán îi mulțumi, dar continuă să dea de pomană pe furiș, dar puțin : ce putea să ciupească de la menajeră. Canonicul era incapabil să se conducă singur, nu pricepea o iotă din interesele lumești, și după puțină vreme ajunse să înțeleagă că Paula era ochii, mîinile, urechile și pînă și bunul lui simț. Fără Paula, poate că ar fi ajuns într-un spital — din pricina nebuniei și a sărăciei.

Domnia aceea fu cea mai tiranică pe care-o exercită în viața ei jupîneasa. O folosi pentru cariera lui Fermín ; canonicul înțelese că trebuia să-l privească pe student ca și cum ar fi fost al lui ; dacă Paula îi închina lui viața, el trebuia să-și consacre grija, banii și influența fiului Paulei. În plus, îi plăcea și băiatul ; era la fel de spiri-

tual și de înțelept ca și maică-sa, dar mai amabil, mai blînd în purtări. Trebuia însă să-l scoată de la San Marcos, spunea Paula ; o dorea și băiatul, dar o cerea mai ales sănătatea lui zdruncinată. Îl scoase de la iezuiți și intră la seminar, să termine teologia. Deveni prezbiter, obținu unul din economatele cele mai bune și fu chemat să predice la San Isidro de León, Astorga, Villafranca și peste tot unde canonicul Camoirán, cunoscut pentru cucernicia lui, avea influență. Cînd lui Fortunato i se oferi Episcopia Vetustei, șovăi ; mai bine-zis, își propuse să ceară în genunchi să fie lăsat în pace ; Paula însă îl amenință că-l părăsește. „Era absurd !“ Singur n-ar mai putea trăi. „Nu pentru dumneata, domnule, pentru băiat trebuie să accepți !“

„Poate că avea dreptate.“ Camoirán acceptă pentru băiat... și plecară toți la Vetusta. Acolo însă, Episcopului i se căută o menajeră, și Paula continuă să-și exercite de acasă funcțiile ei de inspector suprem. Fermín mergea înainte, tot înainte ; băiatul merita, dar merita mai mult maică-sa. Ea îl făcuse om, adică preot ; ea îl făcuse copilul răsfățat al unui episcop, ea îl împinsese acolo unde se urcase, și ea cîștiga ceea ce cîștiga, putea ceea ce putea... și el era un ingrat !

La asemenea concluzie ajunse Canonicul în noaptea aceea, cînd, după o lungă conversație cu maică-sa, se închise în birou să-și rememoreze tot ceea ce știa despre sacrificiile pe care le făcuse femeia aceea curajoasă, pentru ca el să urce și să cîștige bogății și onoruri.

„Da, era un ingrat ! Un ingrat !“ Și iubirea filială îi smulse două lacrimi de foc pe care și le șterse, surprins de umezeala acelei fîntîni secate de atîția ani.

„Cum de plîngea ? Ce lucru ciudat ! Alcoolul să fie cauza ? Poate. Să fie... ceea ce se întîmplase în ziua aceea ? Poate toate la un loc. Oh, și dragostea lui pentru maică-sa era un lucru înduioșător, măreț, demn, care îl înălța în proprii lui ochi.“

Deschise larg fereastra biroului. Răsărise luna, ce părea că se rostogolește pe acoperișul din față. Strada era pustie, noaptea răcoroasă ; respirai cu plăcere ; razele pa-

lide ale lunii și adierile ușoare ale aerului îi păreau mîngîieri. „Cîte lucruri atît de noi sau, mai bine zis, atît de vechi, atît de vechi și de uitate, simțea ! Oh, pentru el nu era ceva nou, nu, să-și simtă pieptul apăsat cînd privește luna, cînd ascultă tăcerile nopții ; așa vorbea, pe cînd era bolnav, acolo, la iezuiți ; atunci însă, năzuințele îi erau vagi, acum nu ; acum dorea... nici acum nu se încumeta să-și limpezească dorințele... Acum însă nu-l mai neliniștеau nici tristețea mistică și nici anxietățile filozofului combinat cu teologul..." Surîsul Prezidentei i se înfățișă împreună cu gura, obrajii și ochii care-i dăduseră viață... și-și aminti dintr-odată toate ocaziile cînd îi surîsese. În cărți asta se numea a fi îndrăgostit platonic ; el însă nu credea în cuvinte. Nu ; era sigur că asta nu era iubire. Lumea întreagă, și maică-sa împreună cu toată lumea, se gîndeau, în chip grcsolan, să califice drept păcătoasă acea prietenie nevinovată. Dacă el ar ști ce e bun și ce e rău ! Maică-sa îl iubea mult, ei îi datora totul, era știut, dar... ea nu putea simți cu duioșie, nu înțelegea simțămintele delicate, sublime... trebuia s-o ierte. Da, dar el avea nevoie de-o iubire mai duioasă decît cea a doñei Paula, mai intimă, de o comuniune mai ușoară, datorită vîrstei, educației, gusturilor... El, deși locuia cu scumpa lui mamă, nu avea un cămin al lui, și asta probabil că e fericirea supremă a sufletelor serioase, a sufletelor ce pretind că merită denumirea de mari. Îi lipsea un tovarăș în lume ; era neîndoielnic.

Dintr-o casă de pe aceeași stradă, printr-o fereastră deschisă, ieșeau notele dulci, languroase, leneșe ale unei viori mîngîiată de mîini experte. Erau cîteva motive din actul al treilea din *Faust*. Canonicul nu cunoștea muzica, n-o putea asocia scenelor corespunzătoare, dar înțelegea că se vorbea despre dragoste. Ascultînd-o cu desfătare, muzica aceea insinuantă era cînd moliciune, cînd plăcere senzuală, primejdioasă ; dar... vioara aceea descria atît de bine lucrurile ciudate pe care le simțea el !

Brusc, își aduse aminte de cei treizeci și cinci de ani de viață sterilă, fecundă doar în emoții și remușcări, tot mai ascuțite, dar tot mai adormitoare pentru spirit.

I se făcu o milă mai mult decît înduioşătoare de sine însuşi; şi în timp ce vioara gemea, spunînd în felul ei:

Al pallido chiaror
che vien degli astri d'or,
dami ancor contemplar il tuo viso... [1]

Canonicul plîngea în sinea lui, privind luna printr-o pînză de păianjen din fire de lacrimi care-i umpleau ochii. Privea luna exact aşa cum spunea Trifón Cármenes în *El Lábaro* c-o admira el, în fiecare joi şi duminică, zile de foileton literar.

„Bine-am mai ajuns!" se gîndi don Fermín dîndu-şi seama de extravaganța ideilor. Şi atunci îi trecu din nou prin minte că sentimentalismul acela de ultimă oră se datora în mare parte păhărelului de coniac sau de ce-o fi fost. Jos era zi de socoteli. Doña Paula i le cerea foarte des bunului Froilán Zapico, proprietarul *Crucii Roşii* — în fața lumii şi a dreptului comercial. Froilán era sclavul alb al doñei Paula; ei îi datora totul, pînă şi faptul că scăpase de puşcărie; îl ţinea legat, cum spunea ea, din toate părțile, şi de asta îl lăsa să figureze ca proprietar al prăvăliei fără să se teamă de vreo trădare. Îi spunea tu şi, de multe ori, animal şi şnapan. El zîmbea, îşi fuma pipa, întotdeauna înfiptă în gură, şi zicea cu un calm de filozof cinic: „Treburi de-ale stăpînei". Purta redingotă, iar la procesiuni îşi punea pînă şi mănuşi negre. Trebuia să se poarte ca un domn, ca să pară cu adevărat proprietarul *Crucii Roşii*, magazinul cel mai prosper din Vetusta, unicul de acest fel de cînd se ruinase nenorocitul acela de don Santos Barinaga.

Doña Paula îl căsătorise pe Froilán cu una din servitoarele ce le aducea de la țară, una din cele care o precedaseră pe Teresina. Dormise, aşa cum dormea şi Teresa acum, la doi paşi de Canonic.

Căsătoria aceea era o recompensă pentru Juana, soția lui Froilán; Zapico ascultase propunerea stăpînei cu un aer viclean. Credea că înțelege. El era însă un adevărat

[1] La palida lumină
a aştrilor de aur
mai lasă-mă să-ţi privesc chipul... (it.).

filozof ; nu se crampona de anumite formalități de care alții țin atît de mult cont. Stăpîna, cînd îi propusese partida, se gîndise : „Asta-i cam mult, dar vai de el dacă se răzvrătește !“ Froilán nu se răzvrăti. Juana era o fată foarte bună și știa să îngrijească de bărbat. Zapico se căsători și, a doua zi după nuntă, doña Paula, care-i privea cu coada ochiului, cu o expresie de neîncredere, căindu-se poate „că întinsese coarda cam mult“, observă că soțul era foarte mulțumit, foarte amabil cu ea și numai gingășie cu nevastă-sa.

„Multe mai înghiți, Froilán, ești un om curajos“, se gîndi ea, admirîndu-l și disprețuindu-l în același timp.

Iar el zîmbea mai viclean ca niciodată.

„Tare s-a mai păcălit doamna ; dac-ar ști ea...“, se gîndea el fumîndu-și pipa. Bineînțeles însă că nu i-a dezvăluit niciodată doñei Paula secretul acelei nopți în care avusese o surpriză foarte diferită de cea pe care o bănuia stăpîna.

Era singura taină ce exista între stăpînă și sclav ; singurul renghi pe care voise ea să i-l joace... Și cum nu avusese urmări proaste, ci foarte avantajoase pentru Zapico, acesta continua s-o stimeze pe doña Paula. Ea, văzîndu-l atît de mulțumit, ca omul care n-a fost ofensat cu nimic, ardea să-și ia inima-n dinți și să-l întrebe ; iar el, foarte satisfăcut că stăpîna se înșelase, spre folosul lui, ardea să-i spună și ei ; dar tăceau amîndoi. Se pomeneau însă adeseori fiecare cu privirea pironită pe fața celuilalt, ca să-și afle secretul... Fără cuvinte însă. Doña Paula strîngea din umeri, și Froilán rîdea trecîndu-și mîna prin barba-i de arici.

Acolo, lucrul serios erau banii. Socotelile întotdeauna puse la punct, curate. Froilán era credincios datorită înțelegerii, dar și de teamă. În casa aceea numărarea banilor de două ori era un cult. De copil, don Fermín se obișnuise cu seriozitatea religioasă cu care se tratau treburile bănești și cu respectul superstițios pentru aur și argint. Acolo jos, în camera din spatele prăvăliei *Crucea Roșie,* în care nu se intra din casa Canonicului prin subterane, cum presupuneau gurile rele, ci printr-o ușă largă, deschisă în peretele comun, la parter, doña Paula pe o plat-

formă, în fața unui pupitru verde, verifica registrele prăvăliei și număra și iar număra, în coșulețe și în pungi unsuroase, aurul, argintul și arama pe care Froilán i le dădea, stînd în picioare, pe o treaptă a platformei, mai jos de masa unde stăpîna verifica registrele. Ea părea o preoteasă și el un ministrant al acelui cult plutonic. Don Fermín însuși, cînd asista la acele ceremonii, simțea un vag respect superstițios, mai ales dacă privea figura mamei lui, mai palidă atunci, asemănîndu-se puțin cu o statuie de fildeș, a unei Minerve galbene.

În seara aceea, Canonicul nu vru să-i facă pe plac mamei sale coborînd în camera din spatele prăvăliei ; îi era silă ; își imagina că jos era un mare focar de putreziciune, ape murdare, stătute. Auzea zgomotul vag, îndepărtat al banilor vechi ciocnindu-se, al arginților și aurului, cu timbru cristalin. Zgomotele acelea, stinse de distanță, urcau prin golul scării, în liniștea adîncă din toată casa. Vioara începu din nou să sfîșie tăcerea de afară cu note tremurătoare, ce păreau că pîlpîie ca stelele. Nu mai era vorba de frămîntările amoroase ale lui Faust și de privirea castă și pură a Margaretei ; acum instrumentul țîrîia leneș pe strunele viorii plînsul Traviatei înainte de-a muri.

Canonicul văzu apărînd de după colțul străzii o umbră ce se apropia cu pași șovăitori, mergînd cînd pe trotuar, cînd prin rigolă. Era don Santos Barinaga, care se întorcea acasă — trei porți mai sus de cea a Canonicului, pe trotuarul din față. De Pas nu-l recunoscu pînă nu ajunse sub fereastră. Mai înainte însă, trecînd prin fața casei unde răsuna vioara, Barinaga, care venea vorbind singur, se opri și tăcu. Își scoase pălăria, de culoare verde, în formă de trunchi de con și, ridicînd capul, ascultă cu un aer inteligent. Din cînd în cînd făcea semne aprobative... „Cunoștea asta ; era *Traviata* sau *Miserere* din *Trubadurul*, dar oricum, ceva bun."

— Per... fect, spuse cu glas tare ; să fie într-un ceas foarte bun, Agustinito... Asta... asta... cultivarea artelor... nu comerț... pe meleagurile astea de hoți. Nu ? E fiul lumînărarului, adăugă privind într-o parte, în pămînt, ca și cum s-ar fi adresat cuiva de lîngă el.

Vioara tăcu, şi don Santos se întoarse, căutînd parcă notele ce se stinseseră. Atunci văzu drept în faţă, la lumina unui felinar, o firmă cu litere aurite pe care era scris : *Crucea Roşie.*

Barinaga se acoperi, îşi înfundă cu o palmă pălăria verde şi, întinzînd o mînă, strigă, bălăbănindu-se în mijlocul rigolei :

— Hoţi ! Da, domnule, spuse mai încet, nu-mi retrag nici un cuvînt... Hoţi ; dumneata şi mama dumitale, domnule Vicar... hoţi !

Barinaga vorbea cu firma prăvăliei, dar Canonicul simţi că-i iau obrajii foc şi, înainte ca vecinul lui să-i observe prezenţa, se retrase de la fereastră şi, fără cel mai mic zgomot, închise geamurile, lăsînd doar o crăpătură pe unde să vadă şi să audă fără să fie văzut. Pentru mai multă siguranţă, făcu şi lumina lămpii mai mică şi-o duse în dormitor. Se întoarse la fereastră să spioneze mişcările şi cuvintele beţivului aceluia, pe care-l dispreţuia dar care, în noaptea aceea, fără să ştie de ce, îl speria şi îl irita. Îl mai auzise şi altădată, la aceeaşi oră, proferînd injurii pe stradă, pe cînd el, treaz, lucra ; dar niciodată nu se ridicase de la masă ca să-i asculte prostiile. Ştia foarte bine că punea pe socoteala lui şi a doñei Paula falimentul prăvăliei sale de mărunţişuri, din care trăia, dar cine-l lua în seamă pe nenorocitul acela, victimă a rachiului ?

Barinaga spunea în continuare :

— Da, domnule Vicar, dumneata eşti un hoţ şi un simoniac cum îţi zice domnul Foja... care e un liberal... ăsta-i un liberal încercat...

Şi cum *Crucea Roşie* nu răspundea, don Santos, adresîndu-se propriei sale umbre, care i se urca spre bărbie pe măsură ce se apropia de uşa închisă a prăvăliei, luînd-o drept domnul De Pas, îi spuse :

— Domnule obscurantist ! Dascăle !... Dumneata mi-ai ruinat familia... Dumneata m-ai făcut să fiu eretic... mason ; da, domnule, acum sînt mason... ca să mă răzbun... ca să... Jos cu popimea !

Asta o spuse destul de tare ca să-l audă paznicul de noapte care dădea colţul. Beţivul simţi în ochi cruzimea

nerușinată a unui con de lumină ce țîșnea din felinarul lui Pepe, bunul său prieten. Paznicul, Pepe, îl recunoscu pe don Santos și se apropie de el, fără să grăbească pasul.

— Bună seara, prietene ; tu ești un om cinstit... și te apreciez... dar carlistul ăsta, banditul, *țîrcovnicul* ăsta, acest blestemat tiran al Bisericii, acest vicar... e un hoț, și-o spun sus și tare... Ia o țigară.

Pepe luă țigara, ascunse felinarul, își sprijini bastonul de perete și-i spuse cu voce gravă :

— Don Santos, e timpul să vă culcați ; vreți să vă deschid poarta ?

— Ce poartă ?

— De la casa dumneavoastră...

— Eu nu mai am casă... eu sînt un milog... Nu vezi ? Nu vezi ce pantaloni, ce redingotă am ? Și fiică-mea... e o oaie rătăcită... Și pe ea mi-au furat-o popii, dar nu ăsta... Ăsta mi-a furat clientela... m-a ruinat... și don Custodio îmi fură iubirea fiicei mele... Eu n-am familie... n-am cămin... n-am nici după ce să beau apă... Și ei zic că beau ! Ce-i de făcut, Pepe ? Dacă n-ai fi tu... tu și rachiul... ce s-ar alege de bătrînul ăsta ?

— Haide, don Santos, hai acasă...

— Ți-am spus că n-am casă... lasă-mă... Azi am de lucru aici... Du-te, pleacă... E un secret... Ei cred... că nu se știe... dar eu știu... eu îi spionez... îi aud... Du-te... nu întreba... du-te.

— Nu trebuie să faceți larmă, don Santos ; vecinii s-au și plîns de dumneavoastră... și eu... ce vreți...

— Da, tu... e clar, fiindcă sînt sărac... Pleacă, lasă-mă cu neamul ăsta de bandiți, sau îți rup bastonu-n cap.

Paznicul strigă ora și-și văzu de drum.

Don Santos îl invita uneori *să golească* un pahar... Ce putea să facă ? Și pe urmă, nu obișnuia să facă scandal prea mare.

Barinaga rămase singur pe stradă, iar Canonicul sus, în spatele geamurilor întredeschise, fără să-l piardă din ochi pe cel pe care îl și numea, în sinea lui, victima sa.

Don Santos reveni la vechiul monolog, întrerupt de răzvrătirile stomacului și dificultățile de exprimare.

— Mizerabilii ! zicea cu o voce patetică de bas profund ; mizerabilii !... Slujitorul Domnului ! Slujitor, pe dracu... Slujitorul sînt eu, Santos Barinaga, comerciant cinstit, care nu pune nimănui sula-n coastă... nu iau nimănui bucata de la gură... nu-i oblig pe popii din toată dioceza să... da, să cumpere din prăvălia mea potire, capace de potir, sticluțe cu vin pentru liturghie, feloane, candele (număra pe degetele pe care le găsea cu greutate) și, în plus, alte articole... ca altare. Da, domnule, să ne audă și surzii, domnule Canonic ! Dumneata ai cerut să se renoveze altarele în toate bisericile eparhiei... și eu, care-am aflat, am achiziționat o mare cantitate... deoarece credeam că ești o persoană decentă... un creștin... Așa creștin să-ți dea Dumnezeu ! Isus... care era un mare liberal, ca domnul Foja... adică....un republican... nu vindea altare și-i dădea pe negutători afară din templu... Într-un cuvînt, eu sînt îndatorat cu poprire, jefuit... și dumneata ai vîndut sute de altare la ce preț ai vrut... se știe tot, tot, domnule dascăl... don Simon Magul... Torquemada... Escroc !... Îl vedeți pe prefăcutul ăsta cucernic ? Vinde pînă și agneț... și ceară... L-a ruinat și pe lumînărar... Și tapet colorat... El personal a cerut să fie tapetat sanctuarul din Palomares... Să spună Societatea Marinarilor din portul ăla... E un hoț... am spus... un hoț, un Filip al II-lea... Ascultă, mă, banditule ! Eu n-am de mîncare în seara asta, în bucătăria mea nici nu s-a aprins focul... O să cer o ceașcă de ceai... și fiică-mea o să-mi dea niște mătănii... Sînteți niște mizerabili !“ (Pauză.) Ce mai secol al luminilor ! (arătînd spre felinar.) Rîd de... lumini ! De ce am eu nevoie de felinare dacă nu-i spînzură de ele pe hoți... ? Tunete și fulgere ! Și revoluția asta ? Petrolul !... petrolul !...

Bețivul tăcu o clipă și, împleticindu-se, ajunse la ușa *Crucii Roșii*. Își lipi urechea de gaura cheii și, după ce ascultă cu atenție, rîse — ceea ce în piese se numește rîs sardonic.

— Ha, ha, ha ! zicea din gît și pe nas. Le dați tîrcoale acum !... Vă aud foarte bine acolo, înăuntru, mizerabililor, nu vă ascundeți... Vă aud foarte bine cum îmi împărțiți banii, hoților ; aurul ăsta e al meu ; argintul ăla e al lumînărarului... Dă-mi banii, doña Paula... dă-mi

banii, domnule De Pas, sîntem domni sau nu sîntem !. Banii mei sînt ai mei ! Zic, așa cred. Atunci, dă-i !...

Tăcu din nou și-și lipi urechea de broască.

Canonicul deschise fereastra fără zgomot și se apleca peste pervaz, ca să-l vadă pe don Santos.

— O auzi ceva ? Pare imposibil...

Și, întorcîndu-și capul spre interiorul întunecat și tăcut al camerei, ascultă și el cu multă atenție... Da, auzea ceva. Zornăit de bani, dar zgomotul era vag, putea fi recunoscut doar dacă știai dinainte că se numără bani ; din stradă însă nu putea să se audă nimic. Era imposibil... Dar ideea că halucinațiile bețivului coincideau cu realitatea îl dezgusta și mai mult, simțea un fel de teamă superstițioasă...

— Nemernicii ăștia au aici toți banii diocezei. Și toți ăștia sînt ai mei și ai lumînărarului... Hoți !... Domnule Canonic, să ne înțelegem ; dumneata predici o religie a păcii... Ei bine, banii ăștia sînt ai mei...

Don Santos se îndreptă ; dădu încă o palmă în pălăria-i verde și, întinzînd o mînă, făcînd un pas înapoi, exclamă :

— Fără violență... În numele legii, jos cu ușa asta !

— Domnule don Santos, în pat ! spuse paznicul care se întorsese. Nu vă pot lăsa să faceți scandal în continuare.

— Deschide ușa asta, dărîm-o dumneata, domnu Pepe. Dumneata reprezinți legea... Ei bine... ei stau aici și numără banii mei.

— Ei, ei, don Santos, ajunge cu nebuniile !

Și îl luă de braț, să-l ducă de-acolo cu forța.

— Pentru că sînt sărac... Ingratule ! spuse Barinaga, căzînd într-o adîncă deznădejde.

Se lăsă tîrît.

Canonicul, ascuns în întuneric, îi urmări cu privirea de la fereastră, fără să se miște, uitat de lumea întreagă, cu excepția acelui don Santos Barinaga care, din băltoaca beției lui jalnice, îi azvîrlise în față cu noroi.

Don Fermín părea îngrozit, sufletul lui depindea de acel du-te-vino al bețivului, de cuvintele pe care mai mult le eructa decît le pronunța : „Putea un pahar de coniac,

un prînz ceva mai copios și puțin Bordeaux să-i irite în asemenea hal conștiința, creierul sau ce altceva o fi?“ Nu știa, dar niciodată prezența uneia din victimele sale nu-i produsese frisoanele acelea tragice care-i scuturau acum corpul. Își închipuia prăvălia goală, rafturile pustii, de culoarea ciocolatei, ca niște nișe pregătite pentru morții lui... Și vedea soba rece, fără o scînteie sub cenușă. Cine putea să-i aducă acelui biet bătrîn cana de ceai după care ofta în rătăcirea lui ; sau o supă caldă, așa cum se dă bolnavilor și bătrînilor cînd își pierd puterile ?

Don Santos și paznicul ajunseră, după o bună bucată de timp, la ușa prăvăliei lui Barinaga, pe unde se intra și în casă. Canonicul îi auzi lovind cu bastonul în ușă. Nu deschideau. Pe Canonic îl ardea nerăbdarea. „O fi adormit mica bisericoasă ?“ se gîndi.

La urechile lui ajungeau, confuze și cu rezonanțe metalice, vorbele paznicului și ale lui Barinaga ; părea că vorbesc o limbă ciudată.

Pepe bătu din nou, și după vreo două minute se deschise o fereastră și o voce acră spuse de sus :

— Arunc cheia !

Fereastra se închise cu zgomot. Don Santos intră în prăvălia care era așa cum și-o închipuise Canonicul și, lăsîndu-l pe paznic să-i lumineze drumul, străbătu tristul magazin, unde pașii răsunau ca sub o boltă, și urcă pe scară încet, respirînd cu greutate. Paznicul ieși după ce-i dădu cheia stăpînului casei. Închise ușa și o luă pe stradă în sus. Întuneric și liniște. Canonicul deschise atunci larg fereastra și se aplecă peste pervaz, către casa lui Barinaga, în speranța că va mai auzi ceva.

La început fu doar o părere, de parcă i-ar fi sunat ceva înăuntrul creierului... după aceea însă, cînd văzu lumină în spatele geamurilor, Canonicul putu să se încredințeze că tatăl și fiica se certau, că aruncau lucrurile pe podeaua de lemn...

Celestina, fiica lui Barinaga era o bigotă veninoasă, i se spovedea lui don Custodio și îl trata pe taică-su ca pe-un lepros. Partizanii Arhidiaconului și ai canonicului prebendiar nădăjduiseră să tragă mari foloase de pe urma situației nefericitului don Santos, ca să-l critice pe don

Fermín ; pentru asta o cuceriseră pe Celestina ; Celestina însă nu-l putu cuceri pe taică-su. Domnul Barinaga bea, iar Vicarul nu putea fi învinovățit pentru asta. „E clar, spuneau partizanii lui don Fermín, cheltuiește totul pe rachiu, e veșnic beat și-și sperie clientela. Cum vreți să cumpere clerul articole de la un destrăbălat care, pe deasupra, mai e și eretic!" Altă glumă de prost-gust. În ciuda admonestărilor și a severității fiicei sale, Barinaga nu voise să treacă în partidul advers ; devenise liber-cugetător și renega întru totul cultul și clerul. „Nici vorbă, nimic — repeta ; toți sînt la fel ; așa cum spune don Pompeyo Guimarán : răul e la rădăcină ; să ardem rădăcinile ! Jos cu popimea" ! Și, cu cît era mai beat, cu atît vroia să taie mai de la rădăcină. În zadar îl supunea fiică-sa caznelor casnice ca să-l convertească. Reușea doar să-l facă să plîngă, disperat ca nefericitul rege Lear, sau să se înfurie și să-i arunce în cap cu vreun hîrb. Ea trecea drept martir, dar martirul era el.

Așa cum bănuise don Santos, Celestina nu vru să-i dea nici ceai, nici altceva ; nu avea nimic. Nu era foc și nici ora... Strigăte, plînsete și obiecte prin aer. Canonicul, datorită liniștii, auzea vagi zgomote din sfada ce se prelungea, de parcă n-ar mai fi existat somn pe lume. Lui i se închideau ochii, dar nu știa ce forță îl țintuia la fereastră...

În clipa aceea o ura pe Celestina. Își aminti că era tînăra pe care-o văzuse cu cîteva zile înainte la picioarele lui don Custodio, alături de un confesional din spatele altarului. În după-amiaza aceea n-o recunoscuse. Avea o mutră de gîndac de sacristie...

Zgomotul continua. Din cînd în cînd se auzea sunetul unei lovituri seci. În spatele geamului luminat, trecea, din timp în timp, un trup întunecat.

Paznicul strigă în depărtare ora douăsprezece.

Puțin după aceea încetă și zgomotul ; lumina de la geam dispăru brusc.

Canonicul continuă să iscodească tăcerea. Nimic ; nici voci, nici lumină.

Paznicul strigă din nou ora douăsprezece, mai departe.

De Pas răsuflă cu putere și spuse printre dinți :

— Or fi dormind și ei acum !

Se auzi zgomotul discret al unei ferestre ce se închide cu teamă, ca să nu tulbure liniştea nopţii.

Călcînd încet, don Fermín intră în dormitor.

Alături, auzi foşnind foile de porumb din mindirul pe care dormea Teresa, şi apoi un oftat zgomotos.

Canonicul ridică din umeri şi se aşeză în pat.

„Douăsprezece, spusese paznicul ; e deja mîine ! Adică e deja azi ; peste opt ore, Prezidenta o să fie la picioarele lui, mărturisindu-şi păcatele pe care le uitase data trecută.“

— Păcatele ei ! spuse cu jumătate de glas Vicarul, cu ochii ficşi la flacăra lămpii. Dac-ar trebui să mi le mărturisesc şi eu pe ale mele !... Ce silă i-ar face !

Înlăuntrul creierului auzea strigătele acelea ale lui don Santos, ca nişte lovituri de ciocan :

— Hoţ... hoţ... *ţîrcovnic !*

CUPRINS